ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1
DIMANCHE
1er NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 242

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 19.500

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

74e ANNEE — N° 19.500

ՄԻՅԷ, ՎԱՆ ԿՈԿ ԵՒ ԴԱՇՏԵՐՈՒՆ ԽՌՈՎՔԸ

Գրեց՝ ՇԱՀԱՐԱԶ

Ցորենի հասկերը, հունձքը, սերմին եւ հողին միացումէն գոյացած, կատարեալ խորհրդանիշն ու մարմնացումը կը հանդիսանան սերնդագործութեան, կեանքի շարունակականութեան, տիեզերական եւ արարչական օրէնքի յաւերժութեան: Այս հոլովոյթին կ'ընկերանան նաեւ, բատ փոխանցուելիք պատգամին, սեռային ու տարփային առընչութիւնները, իրենց այլազան երեւոյթներով: Նկարչական մարզին մէջ, տարբեր ժամանակաշրջաններու եւ դպրոցներու պատկանող երկնողներ այդ գծով յատկանշական գործեր յղացած են:

Միջնադարու վերջերուն, Պերրիի դուքսին ժամագիրքին սկիզբը, ինչպէս նոյն տեսակի այլ գիրքերու, տարին ներկայացուած է իր տասներկու ամիսներով, իւրաքանչիւր պատկեր ամսուան յատուկ զբաղումներ նկարագրելով, առտնին տեսարանէն մինչեւ հողամշակում, բերքահաւաք, եւ որսորդութիւն: Փիեթըր Պրուկըլ, 1560-ական թուականներուն, նոյնանման շարք մը կը յղանայ (սակայն անաւարտ մնացած), որուն ծիրին մէջ իւրաքանչիւր խղանկար յաջորդական երկու ամիսներ կ'ընդգրկէ: Բայց դար մը յետոյ, բնանկարչութեան ակներեւ կարեւորութիւն ստանալով, դաշտանկարչութիւնը աւելի իրապաշտ պատկերում կը գտնէ: Այսպէս, եթէ ցորենի ոսկեգոյն դաշտ կը շարունակէ ամառը խորհրդանշել, ինչպէս Նիքոլա Փուսէնի չորս եղանակներու շարքին մէջ, միւս կողմէ, յանձին Հոլանտացի Եագոպ վան Ռուզտաէլի, ան բնութենական սքանչելիքին մաս կը կազմէ, ինչպէս իր «Ցորենի դաշտերը» պաստառը կը պարզէ: Այստեղ, տարածուն երկինքն ու ամպերը, դիտողին աչքին աւելի կ'ընդարձակեն նկարուած ցորենի դաշտերուն միջոցը, իր միտքն ու երեւակայութիւնը ներկայացուած տեսարանէն շատ աւելի հեռուները տանելով:

Սակայն, երանութեան զգայութիւն յառաջացնող նման պատկերումներու կողքին, կայ այլ ուղղութիւն որդեգրած ներկայացում մը, պատգամային: Արդարեւ, Ռամպրանթէն գոյութիւն ունի փորագրութիւն մը, «Վանականը դաշտերուն մէջ» (1644) խորագրուած, ուր հակառակ իր շատ փոքր ծաւալին, ընկերային, դաւանական եւ բարոյական լայն առընչութիւններ եւ ակնարկութիւններ կը պարունակէ: Այս հորիզոնական տպածոյին մակերեսին երեք քառորդը ծածկուած է ցորենի կանգուն բարձր հասկերով, որոնց միջեւ վանական մը կնոջ մը հետ կը զուգաւորուի: Կնոջ թեւերէն դատած (աջը՝ որ վանականին իրանը կը շրջանցէ, ձախը՝ թմբրածի վիճակով գետնին հանգչած), կը յայտնէ թէ ան յօժար կամքով եւ հաճոյացումով ինքզինք յանձնած է վանականին: Տեսարանի աջին, քիչ մը հեռուն մշակը, մանգաղը ձեռքին եւ կռնակէն դիտուած, ցորենը կը հնձէ, ինչ որ առաջին տեսադաշտին տեղի ունեցող արարքին կու տայ գաղտագողիի եւ անհաւատարմութեան բնոյթ, տրուած ըլլալով որ մշակին կինն է որ վանականին հետ իր կիրքը կը գոհացնէ: Եթէ Ռամպրանթ պատկերած չըլլար հնձող մշակը, կինը կրնար ուեւէ մէկը թուիլ դիտողին համար: Եւ կամ, արդեօ՞ք Ռամպրանթ կ'ուզէ յայտնել թէ երբ մշակը ընկերութեան վերապրումին համար կը գործէ, վանականը իր դերը լքած, իր կոչումին կը դաւաճանէ: Յատկանշականը այն է որ, յաջորդ տարին, ինք այլ փորագրութիւն մը կ'իրագործէ, «Ֆրանսական անկողին»ը, նոյն դիրքաւորումով զուգաւորում մը պատկերելով, այս անգամ սենեակի մը մէջ: Ինչ որ կը նշանակէ թէ Ռամպրանթի համար արարքին ներկայացումը ինքնին միակ նպատակակէտ չէ եղած այլ, անկէ անդին, տարբեր պատգամներ փոխանցելը նաեւ:

Ռամպրանթի շրջանին, Հոլանտայի մէջ բնութենապաշտութիւնը մեծ քայլերով կը յառաջանայ, թէ՛ ցամաքային եւ թէ՛ ծովային տեսարաններով: Սակայն երկու դար յետոյ, բնութենապաշտութեան եւ բնապաշտութեան միաձուլումով, յանձին Ժան-Ֆրանսուա Միյէի (1814-1875), հողը եւ դաշտերուն կեանքը մարդկայնացած պատկերում մը կը գտնեն, պատգամներով լի, օրինակ ունենալով Պրուկըլը: Սակայն իր լրիւ փարումով, Միյէ հողին, գիւղացիին եւ մշակին նուիրեալ նկարիչը կը դառնայ: Մեզմէ քանինե՞ր չեն յիշեր, իրենց մանկութենէն ի վեր, անոր պատկերած լաչակաւոր երեք կիները որպէս «Հասկաքաղներ», ո՞վ կը մոռնայ անոր «Հրեշտակային»ը: Ասոնք երկու նկարներ են, որոնք աղքատութեան, խոնարհ աշխատանքին եւ ոգեկան նուիրումի երեւոյթները կ'արծարծեն, դաշտերուն վրայ տարածուած:

Միյէի արուեստը լիովին կը ցոլացնէ իր շրջանի դասակարգային եւ ընկերային դրոյթները որոնք, ճարտարարուեստականացման բերմամբ, ամբողջովին նոր խաւերու եւ յարաբերութիւններու ծնունդ կու տան, երբ տեղի կ'ունենան գանգուածային գաղթերը գիւղերէն դէպի քաղաքներ, աշխատանքի նոր տուեալներու իբր հետեւանք: Միյէ, իր կրօնական խորքով, ինքզինքը բաժնեկից կը զգայ գիւղացիին թշուառութեան: Կը համակուի գիւղով ու մշակով եւ բնակութիւն կը հաստատէ Պարպիզոն գիւղը: Իր արուեստով, Միյէ մշակն ու գիւղացին կը ներկայացնէ որպէս նոր հերոսներ, որոնց հերոսութիւնը տաժանքին ու զրկանքին տոկալն է, շարունակելով սերմանել, հնձել, աղալ եւ հաց թխել, որպէսզի կեանքը շարունակուի...: Այսպէս, Միյէ առաքեալի մը նման, կը դառնայ իր հերոսներուն յոյզերն ու տառապանքները մարմնաւորողն ու զանոնք արուեստի միջոցաւ վսեմացնողը: Նման մարդկայնացում մը, իր կրօնական ենթախորքով, Միյէն կը կապէ, աւելի, հիւսիսի բողոքական ըմբռնումին, ինչպէս դիտել կու տայ Ռապըրթ Հերպըրթ, քանի որ Միյէ «քրիստոնէութիւնը կը ներմուծէ ուղղակի բնութենէն առընչուած բնանիւթերու: Ան Քրիստոսի վարդապետութիւնը կը նկարէ ոչ թէ Քրիստոսի պատկերը: Բողոքական այս ընկալումն է որ Միյէի աչքին Պրուկըլը նշանակալից կը դարձնէ եւ Միյէն՝ վան Կոկի»(1):

Գիւղական եւ դաշտային պահերու եւ վիճակներու այս վեհացումով, Միյէի արուեստը կը ստանայ խորհրդանշական հանգամանք, իրականութենէն բխող: Սակայն, իր արտասովոր մէկ պաստառով, «Մահը եւ փայտահատը» խորագրուած, Միյէ կը կանխէ դարավերջի խորհրդապաշտ դպրոցը, նկարելով գործ մը որ երեւակայականը, իրականն ու խորհրդանշականը կ'ընդելուզէ: Նկարին կեդրոնը կը խտացնէ իրարու հակադրուող պիրկ շարժումները, որոնք կեանքին ու մահուան միջեւ գոյութիւն ունեցող պայքարը կը մարմնաւորեն: Այսպէս, մինչ մահը (անդէմ եւ կռնակէն դիտուած, գրեթէ կմախք դարձած, սեւցած մարմինով եւ սպիտակ պատանքով ծածկուած, հսկայ մանգաղը ուսին), իր աջ թեւով ծեր, տառապած եւ ուժասպառ փայտահատը դէպի իր բռնած ուղղութեամբ կը քաշէ, դէպի անորոշ եւ մութ կողմ մը, նստած փայտահատը ցախերու խուրձին կը կառչի, հակառակ ուղղութեամբ, դէպի քիչ մը անդին գտնուող տունը դառնալով, որպէս էութիւն մը որ իր երդիքին տակ կեանքը կը պաշտպանէ, նոյնիսկ եթէ իր, գեղջուկին կեանքը ուրիշ բան չէ քան տաժանք:

Միյէի աշխատանքներուն հանդէպ կարելի չէր անտարբեր մնալ, ժամանակի մը ընթացքին, երբ քաղքենիական, դրամատիրական, հանրապետական եւ ընկերվարական գաղափարներ եռուն յարաբերութիւն, կամ խաչաձեւում եւ հակադրում կ'ապրին, երբ աշխատանքին պանծացումն ու անոր առընչուող կեղեքումը եւ թշուառութիւնը ընկերային հակասութիւնները կը սրեն եւ տեղի կու տան յեղափոխութիւններու, ապստամբութիւններու: Միյէի արուեստը իրականութեան այս բազկերակին կը դպչի եւ, անխուսափելիօրէն, քաղաքական ցցուն հանգամանք կը ստանայ, իր մեխանական բնոյթով հանդերձ:

Միյէի պաստառները թեր եւ դէմ բուռն կարծիքներու տեղի կու տան ու իր համբաւը աստիճանաբար կը տարածուի ու կը ծաւալի, մինչեւ որ տպաւորապաշտներուն գալուստով (իրենց նոր, կենսուրախ եւ գունագեղ նկարչութեամբ) եւ անհատապաշտութեան հետզհետէ աւելի տիրական դառնալով, ան քայլ առ քայլ կը կծկուի: Արդարեւ, նկարչականօրէն, Միյէի համբաւին նուազումը ոչ թէ իր մշակած յօրինանիւթերուն ժամանակավրէպ դառնալուն պատճառով է այլ՝ իր նկարչութեան ակնյայտօրէն աւանդապաշտ եւ դասական բնոյթին: Կը բաւէ իրարու բաղդատել իր կարգ մը գործերը եւ անոնց «ընդօրինակութիւն»ները, վան Կոկի կողմէ իրագործուած, նկատելու համար որ ինքզինքը աւելի պարտադրողը, ինչպէս վան Կոկի պարագային, նկարչական լեզուին նորարարութիւնն է եւ զօրութիւնը՝ աւելի քան բնանիւթը:

Բայց եւ այնպէս, Միյէէն քանի մը պատկերումներ, իրենց ներկայացման իւրայատկութեամբ եւ ընդգրկած պատգամով, ժամանակի ընթացքին «սրբանկար»ներու հանգամանք ստացան, ինչպէս «Սերմնացանը»ն, «Հասկաքաղները»ն եւ յատկապէս «Հրեշտակային»ը: «Սերմնացանը»ին առջեւ ի՞նչպէս չմտաբերել Դանիէլ Վարուժանը: Անհաւանական չի թուիր որ Վարուժան, նկարչութեան հանդէպ իր հետաքրքրութեամբ, Միյէի գործերուն մեծ տարածում գտած տպածոներ կամ անոնց վերարտադրութիւնները տեսնելով, «Հացին Երգը»ն յղացած ըլլայ: Ի. դարուն, գերիրապաշտ Սալվատոր Տալիի համար «Հրեշտակային»ը մտասեւեռում դարձաւ, անկէ ներշնչուած իր բազմազան գործերով: Անդին, Փապլօ Փիքասոյի «Նիրհող գեղջուկներ»ը (1919) ըստ էութեան Միյէի նոյն բնանիւթը ներկայացնող գծանկարներէն սերած է, շրջանի մը ընթացքին երբ Փիքասօ դասականութիւնը կը վերամշակէ: Իսկ 1940-ական թուականներուն, Արշիլ Կորքի, իր «Գութանը և երգը» շարքով, ամենաբանաստեղծական ակնարկութիւններէն մէկը կը կատարէ Միյէի: Ինչ որ առաւել յատկանշական է, այն է թէ այս բոլորին մէջ տարփայինը առաջնակարգ կամ զուգահեռ տեղ կը գրաւէ: Սակայն Միյէի ամենահաւատարիմ հետեւորդը կը դառնայ, թէ՛ որպէս բնանիւթերու ընտրութիւն եւ թէ՛ որպէս մարդկային դիրքորոշում, վան Կոկ:

⁂

Երբ, 1880-ին, Վէնսան վան Կոկ (1853-1890) կ'որոշէ նկարիչ դառնալ, իրեն որպէս օրինակելի առաջնորդ կ'ընտրէ Միյէն, ասոր մահէն հինգ տարի ետք: Վան Կոկ արդէն իր ետին ունի խռովալից փորձառութիւններ, յոյզերով լի, իր էութիւնը ձուլած ըլլալով չքաւորներու եւ զրկուածներու կեանքին: Ինք մօտէն կը ծանօթանայ Միյէի արուեստին, Փարիզ գտնուելու իր առաջին շրջանին, երբ 1875-ին Միյէի նուիրուած յետմահու ցուցահանդէսը կը տեսնէ, տասնեակներով գծանկարներ եւ կաւճանկարներ համախմբող: Ասոնց իր վրայ թողած տպաւորութիւնը այնքան ուժգին է որ իր եղբօրը Թէոյի կը գրէ. «Երբ ցուցասրահը մտայ ուր գործերը ցուցադրուած էին, այն զգացումն ունեցայ որ իբրեւ թէ մէկը ըսէր "ձեր կօշիկները հանեցէ՛ք, քանի որ այստեղ սուրբ հողի մը վրայ ոտք կը դնէք»:

Այս արտայայտութեամբ, վան Կոկ կը յայտնէ այն հանդիսաւորութիւնը որով ինք Միյէի արուեստն ու պատգամը կ'ընկալէ, նոյն ատեն ցոյց տալով անխառն ու ամբողջ էութեամբ արուեստին նուիրուելու գուցէ տակաւին իր մօտ իր լրումին չհասած փափաք մը: Տասը տարի ետք, երբ իր նկարչական աշխատանքը ուշագրաւ արդիւնքներ ձեռք կը բերէ, վան Կոկ Միյէն կը կոչէ հայր «այսինքն՝ երիտասարդ նկարիչներուն խորհուրդ տուողը, առաջնորդը, ամէն բանի մէջ»: Կ'աւելցնէ թէ ինք անոր նման կը մտածէ եւ անոր ըսածներուն կը հաւատայ. արուեստագէտի անձին, որպէս մարդ, նոյնքան ուշադրութիւն դարձնելով որքան անոր երկին:

Սակայն, սկիզբէն իսկ, վան Կոկի գործերը, հակառակ իրենց պարունակած անկատարութիւններուն, արտայայտչական զօրութիւն մը ունին որ կը պակսի Միյէի: Ոչ միայն ներկայացուած կերպարները նկատի առած այլ՝ նոյնինքն

ստեղծագործական արարքը, նկարչական եւ գծային ուժը: Ասոնք ցոյց կու տան արուեստին հրայրքով փարած վան Կոկի հաստատակամութեան ուժգնութիւնը եւ թէ նման ուշադրաւ, արագ եւ հեղինակաւոր սկիզբ մը չէր կրնար անսովոր արդիւնքներու չհասնիլ:

Վան Կոկ, իր նկարած գեղջուկներով եւ հանքագործներով, աւելի թանձր եւ անմիջական զգայութիւններ կը յառաջացընէ քան Միյէ: Իր հերոսները գեղագիտական պատկերում չունին, ինչպէս Միյէի մօտ: Ուստի, աւելի իրական կը թուին: Իսկ ի՛նչ տարբերութիւն նկարչական մեկնաբանման: Վան Կոկի գիծերուն ուժգնութիւնը, ներկանիւթին թաւութիւնը, միջոցային աւելի հետաքրքրական լուծումները, կենդանութիւն մը կու տան իր տիպարներուն, բարախուն շունչ մը, հեւք մը, հեռու Միյէի խոհականացումէն:

Միյէի հանդէպ ցոյց տուած իր պաշտամունքին մէջ, վան Կոկ ամէնէն աւելի կը տպաւորուի անոր «Սերմնացանը»ով, զոր 1880-ի ամրան հինգ անգամ կը գծէ (տպածոյի մը վրայ հիմնուելով) որոնցմէ այժմ միայն մէկ տարբերակ գոյութիւն ունի: Սկսնակի աշխատանք մըն է, սակայն մեծ լրջութեամբ իրագործուած: Տարի մը յետոյ վան Կոկ ի՛ր «Սերմնացանը»ն կը յղանայ, փոքր ծաւալի գծանկար մը, որ ոչ մէկ առնչութիւն ունի Միյէինին հետ: Այստեղ կերպարը կանգնած է, անշարժ, որպէս պարզ գիւղացի մը՝ առանց պատգամի մը փոխանցման, իբրեւ թէ պահ մը մտածման, խոկումի վիճակի մէջ գտնուի, նախքան սերմ ցանելը: Ասիկա արդէն ապացոյց մըն է որ վան Կոկ Միյէի լոկ եւ հլու կապկող մը ըլլալու չէր ձգտիր այլ, անոր օրինակին հետեւելով հանդերձ, իր անձնական պատկերումը տալու, կեանքի եւ բնութեան երեւոյթներուն:

Մինչեւ 1886, նախքան Փարիզ իր անցնիլը, վան Կոկի նկարչութեան մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւեն միյէեան բնանիւթերը, ինչպէս հնձողներ, հասկաքաղներ, գետնախնձոր ցանողներ, փայտահատներ: Սակայն մինչ Միյէի վրձնահարուածը կը նկարագրէ, վան Կոկինը ձեւը, ծաւալն ու միջոցը կը կերտէ: Իր այս գործերուն մէջ վան Կոկ երբեմն ձեռք կը բերէ նկարչական ակնյայտ նուաճումներ, թանձր ներկի, ազատ եւ հաստ վրձնահարուածներու օգտագործումով, իբրեւ թէ իր աշխատանքով ուզէ անցնելու իր հայրենակիցներուն, Ռամպրանթի եւ Հալսի նկարելակերպերը միաձուլել: Իր երանգաւորումը մութով կը տիրապետուի, ողբերգականութիւն եւ խորհրդաւորութիւն տածող, որոնք ոչ միայն իր յոյզերը կ'արտայայտեն այլ նաեւ՝ կը համապատասխանեն տիրող ընդհանուր մթնոլորտի մը, պատկերումի մը: Քանի մը տարի ետք, նոյնիսկ երբ լուսաւոր եւ գունագեղ պաստառներ կը նկարէ Առլի մէջ, Ֆրանսայի հարաւը, այս գծով Թէոյի կը գրէ. – «Բայց ես տակաւին այն եմ ինչ որ էի Նուենենի մէջ, երբ ապարդիւն փորձ մը ըրի երաժշտութիւն սորվելու. այն ատեն իսկ այնքան կը զգայի յարաբերութիւնները որոնք կան մեր գոյներուն եւ Վագների երաժշտութեան միջեւ»: Ակնարկութիւնը շատ գիտուն է եւ նոյն ատեն ինքնայայտ, որ ցոյց կու տայ թէ վան Կոկ խոր կերպով կ'ապրի իր նկարած նիւթերը, անոնց ընթացիկ երեւոյթներէն անդին հասնելու անդրանցումի մը, քանի որ ինք ալ, իր կարգին, կը ձգտի վեհացման եւ բացարձակին, այնքան որ կը գրէ. «Թէօ, կը ճանչնա՞ս հոլանտացի բանաստեղծի մը այն արտայայտութիւնը թէ, ես հողին կապուած եմ աւելի քան հողային կապերով»: Ոգեկանով եւ ներաշխարհայինով, անկասկած:

Թէօ, Փարիզի մէջ արուեստավաճառ Կուփիլի մօտ գործելով, մօտէն կը ծանօթանայ հոն խմորուող եւ գործող յառաջապահ շարժումներուն եւ տեղեակ կը պահէ իր եղբայրը՝ Վէնսանը: Այսպէս, նախքան Փարիզ ժամանելը, վան Կոկ կ'իմանայ տպաւորապաշտներուն մասին, սակայն առանց կարենալ ճշգրիտ կերպով պատկերացնելու նոր դպրոցին նկարչական էութիւնը եւ նոյնիսկ չուզեր նորութիւններով շատ հետաքրքրուիլ: Բայց, երբ Փարիզ կը հասնի 1886-ի սկիզբին եւ տպաւորապաշտ գործեր կը տեսնէ, իր մէջ հետզհետէ տեղ կը գտնէ արմատական եղափոխութիւն մը: Քանի մը ամիս ետք, մութ մթնոլորտն ու գոյները կը չքանան, որոնց տեղը կը գրաւէ լուսաւոր երանգներու անդաստան մը, մինչ Միյէ կը դառնայ յիշատակ մը...

Իր այս նոր «արբեցում»ին մէջ, վան Կոկ կը տենչայ աւելի լուսաշող երկինքներու եւ գոյներու: Կ'եզրակացնէ թէ Ֆրանսայի հարաւը պիտի կարենայ իր փափաքին գոհացում տալ: 1888 Փետրուարին ան Առլ կը ժամանէ, Թուլուզ-Լօթրէքի ցուցմունքով:

Փարիզ երկու տարի տեւող իր կեցութեան ընթացքին, վան Կոկ կեդրոնացած էր ինքնանկարներու, դիմանկարներու եւ յատկապէս անշարժ բնութիւններու ու քաղաքէն եւ անոր շրջակայքէն առնուած բնանիւթերու վրայ: Բայց երբ Առլ կը հաստատուի, ընդարձակ դաշտերն ու անոնց մէջ գործող մշակները իր մէջ կրկին կ'արթնցնեն միյէական ապրումներն ու պատկերումները որոնք, խորքին մէջ, լրիւ չէին «խամրած», քանի որ փարիզեան երկու պաստառներ, մին հորիզոնական եւ միւսը ուղղահայեաց, ցորենի դաշտեր կը ներկայացնեն: Ասոնց մէջ վան Կոկ կիրարկած է նկարչական արագ, անմիջական եւ անջատ վրձնահարուածներու նկարելակերպը, տպաւորապաշտներէն կրած իր ազդեցութեամբ, ուր քնարերգական հոգեվիճակ մը, ճոխ գոյներով երկրորդուած, լրիւ հակապատկերը կը կազմեն իր հոլանտական շրջանի մութ եւ ողբերգականութեամբ դրոշմուած աշխարհին: Սակայն վան Կոկ իր հետ Առլ կը տանի նաեւ իր առանձնութիւնը, իր անխափելի ներաշխարհը, իր ողբերգութիւնը:

Բայց բնութիւնը եւ իրմով համակուած, սակայն ներաշխարհայնօրէն բըզքտուող արուեստագէտը, իրարու միանալով, հրաշալիքներու ծնունդ կու տան, մինչեւ որ արուեստագէտը, ինչպէս մըշակը, ուժասպառ կքի եւ իր գործն ու դերը աւարտած զգալով, հրաժեշտ տայ կեանքին: Այսպէս, գոյներով յորդուն պաստառներ իրարու կը յաջորդեն: Արեւը, լուսինը, աստղերն ու դաշտերը իրարու կը յարակցին ձեւով մը որ նախապէս ոչ մէկ նկարիչ պատկերած էր: Ջերուն զգայութիւն մը կը համակէ ամէն ինչ, բնութեան վրայ կը տարածուի ու անոր կը թափանցէ, զայն վերըստեղծելով, աւելի գեղեցիկ եւ հմայիչ, քան տեսանելի իրականութիւնը: Վան Կոկ կ'երազէ արուեստագէտներու համաքականութիւն մը ստեղծել հարաւի մէջ, եղբայրութիւն մը եւ աւելի հեռու երթալ կեանքն ու արուեստը միաձուլելու ուղղութեամբ: Փօլ Կօկէն, այլ հաշիւներով, իր խնդրանքին կ'ընդառաջէ: Միակեցութիւնը շատ երկար չի տեւեր եւ ողբերգական մեծ արարքով մը կ'աւարտի երբ վան Կոկ, Կօկէնի հետ իր գժտուելուն իբր հետեւանք, իր ականջը կը կտրէ: Յետոյ կրկին կծկում եւ առանձնութիւն. այս անգամ աւելի դառն եւ ըսպառնացող, որ յուսալքութիւն կը բուրէ, անէութեան սահմաններուն մօտեցող:

Վան Կոկ աւելի քան տարի մը կը մընայ Առլ: Այստեղ իր նկարչութիւնը իր գագաթնակէտին կը հասնի: Իր կարելիութիւններուն եւ ձեռք բերած արդիւնքներուն գիտակցելով, Առլ հասնելէն քանի մը ամիս ետք Թէոյի կը գրէ. «Ես պիտի աշխատիմ եւ քիչ մը ասդին անդին իմ գործերէս բաներ մը պիտի մնան: ...Բայց ապագայի նկարիչը գունապաշտ մը պիտի ըլլայ առանց նախընթացի»: Եւ խորքին մէջ վան Կոկ ինքզինք կը հարցադրէ եթէ ինքն է այդ մէկը, երբ համեստ բաղդատականով մը, կ'աւելցնէ. «Ապագայի այս արուեստագէտը ես չեմ կրնար պատկերացնել որպէս մէկը որ ինծի նման փոքր ճաշարաններու մէջ ապրի, քանի մը կեղծ ատամներով գործէ եւ զուավներու բոզանոցներ յաճախէ»:

Իսկութեամբ, վան Կոկի պաստառները գոյներ կը ժայթքեն, մարմնոտ, շողշողուն: Ինք կը լծուի տենդագին աշխատանքի ու կ'իջնէ մինչեւ ծովեզերք, ծովը եւ տեղւոյն ձկնորսներուն նաւակները նկարելու: Յունիս ամսուն, սերմնացանը կրկին կը յայտնուի իր նկարչութեան մէջ, ինչպէս եւ խորհրդապաշտ պատկերում մը, երբ արեւու սկաւառակը բնականէն աւելի մեծ ծաւալով կը ներկայացնէ, արեւը՝ որպէս կենարար անմար լոյս եւ սերմնացանը՝ որուն ցանած հատիկները պիտի աճին եւ մարդը պիտի սնուցանեն: Արեւու սկաւառակին ընդարձակութիւնը կը շեշտէ սերմնացանին դերին վեհութիւնն ու արժանիքը (ինչպէս եւ մարդուն, արուեստագէտին առանձնութիւնը), նկարներու մէջ ուր երկու դերակատարները արեւն ու սերմնացանն են, որպէս համազօր ներկայութիւններ: Խորհրդապաշտ այս հակումը իր բարձրագոյն արտայայտութիւնը կը գտնէ 1889-ի «Աստղազարդ գիշերը»ին մէջ, Սէն-Ռեմի-ան-Փրովանսի մէջ նկարուած, ուր վան Կոկ փոխադրուած էր, անդորրը ձեռք բերելու, իր լուսնոտութիւնն ու հոգեկան տագնապները փարատելու: Այստեղ, քանի մը ամիս ետք կը ձեռնարկէ ընդօրինակութիւններու շարքի մը, որուն մեծ մասը կը հիմնուի Միյէի գործերուն վրայ: Վան Կոկ կը գրէ. «...գիս շատ կը հետաքրքրէ ընդօրինակութիւններ կատարելը:...Թէ ընդօրինակելը հինցած ձև մը կը նկատուի, ինծի համար ոչ մէկ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ: ...Ներկայիս մանաւանդ հիւանդ ըլլալով, կը փորձեմ բան մը, զիս սփոփելու համար, անձնական հաճոյքիս համար»:

Միյէէն կատարուած ընդօրինակութիւնները հիմնուած են անոր «Դաշտի աշխատանքներ» տպածոյ սեւ եւ ճերմակ շարքին վրայ: Վան Կոկ անծանօթ ըլլալով բնագիրներու գոյներուն (որոնցմէ մեկնելով կատարուած են տպածոները), անոնց գունային ի՛ր մեկնաբանութիւնը կը կատարէ, որ կը հիմնուի յատկապէս ճերմակով խառնուած կապոյտի, կանաչի, դեղինի օգտագործման վրայ, ինչ որ անոնց կը շնորհէ ճերմակ, աննիւթեղէն եւ երազային լոյս մը, թարմութիւն մը, խաղաղ եւ խայտացող: Իր նոր միջավայրէն, հիւանդանոցէն, վան Կոկ Թէոյի կը գրէ. «Հաւանական կը գտնեմ որ այլեւս երբեք թանձրաներկ գործեր չնկարեմ. ասիկա քաշուած ապրելու հանդարտ կեանքին արդիւնքն է զոր կը փորձարկեմ եւ աւելի լաւ կը զգամ ինքզինքս: Խորքին մէջ այնքան ալ վայրագ չեմ, ի վերջոյ կը զգամ աւելի "ինքզինք" ըլլալ հանդարտութեան մէջ»:

Խաղաղութեան ձգտող այս ընթացքին մէջ, Միյէի «Յետ միջօրէի հանգիստը»ն կարծէք անոր կատարեալ համապատասխանողն ըլլայ: Այս բնանիւթին վան Կոկի վերամշակման մէջ, խաղաղութեան, ամփոփուածութեան եւ մտերմիկութեան վիճակները աւելի կը շեշտուին, քանի որ տեսարանին խորը ինք ցորենի հասկերու դաշտ մը նկարած է, ներփակող՝ որպէս «ցանկապատ», մինչ Միյէի մօտ այդ մասին կը գտնուին բաց դաշտերը, որոնք մինչեւ հորիզոն կը տարածուին: Այս զգայութիւնը վան Կոկի պաստառին մէջ կը շեշտուի նաեւ իր օգտագործած երանգներուն բերումով, կապոյտով եւ ոսկեգոյն դեղինով սահմանուած, ինչ որ համառօտելու, ամփոփելու համազօր կը դառնայ: Սակայն դաշտին մէջ տարփանքը, զոր Ռամպրանթ ներկայացուցած էր, այստեղ եւս ներկայ է, թէկուզ տարբեր ակնարկութիւններով եւ պատկերումներով: Միյէի «Յետ միջօրէի հանգիստը»ին գծով Հերպըրթ կը գրէ. «Խորհրդածելով, կ'անդրադառնանք որ նիրհող զոյգը որ կէսօրին կը հանգչի, նոյնպէս միասին կը քնանան գիշերը: Իրենց մարմինների զուգորդումը կրկնուած է մանգաղների ու ոտնամաններու զուգահեռութեամբ եւ կնոջ դիրքը ենթակայութիւն կը յայտնէ»: Հերպըրթ այս պատկերման մեկնակէտը կը նկատէ Միյէի աւելի կանուխ շրջանի գծանկարներէն մէկը, որուն մէջ կիսամերկ պարմանուհի մը հորիզոնականօրէն գետինը երկարած է, երբ իր սիրականը, ծնրադիր, իրեն կը մօտենայ եւ որոնց ետին կը տեսնուի յարդի դէզ մը եւ ոչխար մը, ինչ որ գեղջկական բնոյթի արտապատկերումն է հաւանաբար դիցաբանական նիւթի մը(2), որպէս տարփային վիճակի արտայայտութիւն:

Իր վերջին շրջանին, Միյէ կը ձեռնարկէ Թովիչ տեսարաններու եւ տարուան չորս եղանակները ներկայացնող շարքի մը ու կ'իրագործէ գծանկարներ որոնց մի քանին, իրենց մութ ու լոյսի եւ աշխատելակերպի դրոյթով, անխուսափելիօրէն մտածել կու տան Ժորժ Սէօրայի աւելի ուշ իրագործուած եղակի գծանկարներուն մասին: Իսկ այս օրերուն Փարիզ տեղի ունեցող ցուցահանդէսը, Միյէն եւ վան Կոկը միատեղող, երկու նկարիչներուն միջեւ բնանիւթային եւ մարդկայնական դիրքորոշումներու յարակցութիւններէն անդին, նկարչական մարզին մէջ է որ աւելի խօսուն հանգամանք կը ստանայ: Ան նախ առիթը կ'ընձեռէ Միյէն վերարժեւորելու, որպէս Ժ.Թ. դարու բնապաշտութեան եւ իրապաշտութեան կարեւորագոյն ներկայացուցիչներէն մէկը, իսկ միւս կողմէ կը թարմացնէ եւ կը վերանորոգէ վան Կոկի նկարչութեան ընկալումը, այն իմաստով որ իր համբաւը, զինք պատող առասպելը, շուկայական շահարկումներն ու գիներու անսանձ խաղերը զայն ակնյայտօրէն աղաւաղած են, կամ երկրորդական, չըսելու համար յետին մակարդակի իջեցուցած են: Միյէի աւանդապահ եւ վան Կոկի նորարար նկարչութիւններուն մէկտեղումով, տարբերութիւնը աւելի ցցուն կը դառնայ հինին եւ նորին միջեւ: Կարելի է պատկերացնել այն ցնցումն ու հակազդեցութիւնը զորս մարդիկ ունեցած էին կամ կրնային ունենալ ի տես վան Կոկի գործերուն, մարդիկ որոնց աչքերը շլացած կամ քօղարկուած էին կանոնապաշտ, դասական եւ աւանդական նկարչութեամբ, գունաւոր լուսանկարներու նմանող: Վան Կոկի գործերուն երեւումը, դար մը առաջ (իր աննախընթաց ձեւազեղծումներով, գունային ուժգին հակադրումներով եւ մեկտեղումներով, մութ շրջագիծերով եւ կրքոտ, կտրտուած եւ մարմնոտ վրձնահարուածներով): հսկայ պայթումի մը տպաւորութիւնը պէտք է թողած ըլլայ: Նկարիչը, իր աշխատանքին ուժային բնոյթին գիտակից, Առլ քաղաքէն Կօկէնի կը գրէ. «Ամէն ինչ կը մոռնամ բաներու արտաքին գեղեցկութեան համար զոր չեմ յաջողիր ներկայացնել, քանի որ զայն նկարիս մէջ տգեղ եւ կոշտ կը դարձնեմ, մինչ բնութիւնը ինծի կատարեալ կը թուի: Սակայն այժմ իմ ոսկրոտ մարմնակոյտիս ձգտումը այնպիսին է որ ան շիտակ նպատակին կ'ուղղուի: Ասոր արդիւնքը կ'ըլլայ անկեղծութիւն մը որ անգամներ թերեւս իրայատուկ է անով՝ որ կը զգամ, եթէ ամէն պարագայի բնանիւթը ինքզինք իմ վայրագ եւ ծախսուեր իրագործումիս յանձնէ»:

Սէն-Ռեմի-ան-Փրովանսի մէջ վան Կոկ կը շարունակէ ցորենի դաշտեր նկարել: Իսկ երբ 1890-ի Մայիսին Փարիզ կը վերադառնայ եւ Օվէր-սիւր-Ուազ կ'անցնի, բժիշկ Կաշէէն խնամուելու համար, դաշտային նոր տեսարաններու դէմ յանդիման կը գտնէ ինքզինք, որոնք «ցորենի հսկայ տարածութիւններ են անհանդարտ երկինքների տակ» եւ թէ զանոնք նկարելով ինք չի «վարանիր հետամուտ ըլլալու տխրութիւնը, ծայրագոյն միայնութիւնը արտայայտելու»:

Ընկճուած եւ քայքայուած ներաշխարհով վան Կոկի կեանքին վերջին շաբաթներն են, «ցորենի դաշտերու անպարագիծ տարածութիւն»ով շրջապատուած, իր մէջ առանձնութեան զգացումը աւելի սաստկացնող, մինչ իր եւ Կաշէի միջեւ լարուածութիւնը կը սրի...: Ընդունուած է պատումը թէ Յուլիս 27-ին իր ստացած անձնասպանական փամփուշտը կը վրիպի զինք անմիջապէս գետնելէ, սակայն զինք մահացու կերպով կը վիրաւորէ: Երկու օր յետոյ վան Կոկ իր աչքերը առ յաւէտ կը փակէ, հողին միանալու, հողը զոր տօչորուն խռովքով երգեց:

Վան Կոկ թերեւս միշտ կը յիշէր Միյէի խօսքը թէ «Արուեստը ճակատամարտ մըն է, որուն համար հարկ է իր մորթը վտանգել»: Վան Կոկի մահուան, իր վրայ նամակ մը կը գտնուի ուր, ի միջի այլոց, գրած էր. «Լաւ ուրեմն, իմ գործիս համար կեանքս կը վտանգեմ եւ խելքս կիսով անոր մէջ կորսնցուցի...»:

Ասիկա վան Կոկի նուիրական վերջին ձօնն էր Միյէի:

ՇԱՀԱՐԱԶ

(1) Robert HERBERT : «*Jean-François Millet*», Art Council of GreatBritain, London, 1976, p. 144.

(2) Ibid, p. 158.
Այս գծանկարը, «Գաղտնասացութիւն» խորագրուած, զարմանալի զուգադիպութեամբ մը գուցէ, կ'երկրորդէ Ռամպրանթի «Վանականը դաշտերուն մէջ»ի համադրումը, ինչպէս եւ զայն կազմող էութիւններուն թիւն ու միջոցին մէջ գրաւած անոնց տեղերը: Այսպէս, առաջին տեսադաշտին կը գտնուի զոյգը, մինչ անոնց ետին յարդերու կոյտն ու ոչխարը, որոնք կը փոխարինեն Ռամպրանթի փորագրութեան ցորենի հասկերն ու հնձող մշակը:

Ի ԽՈՅՑ ՍՏԵՂԾԱՆՈՂ ՏՐՑԱԿԻ

(Նոթեր Գրիգոր Պըլտեանի «Սեմեր» գրքի լուսանցքներին)

Սոյն գրութիւնն ընդամէնը Գրիգոր Պըլտեանի «Սեմեր»ի ընթերցումի սկըզբնական ուրուագիծն է։ Այս երկի բազմապրուճակութիւնը ներբնագրային եւ արտաբնագրային զուգորդութիւններում առկայում է ինչպէս իմաստային յոգնակիութիւն՝ բնագրում ձգուելով, անդրափոխարկուելով տարբեր իմաստների, նըշանակութիւնների, այնպէս էլ ներբնագրային լեզուակերտութեամբ՝ նշանաբանում Ի. դարավերջի արձակի յղացքա-ստեղծաբանական, ձեւաբանական համագրութիւնը, միաժամանակ ներբերելով ԻԱ. դարի գրականութեան/վէպի մշակոյթ։

Եօթ հազար ութ հարիւր մէկ տողանոց («Սեմեր»ի ծաւալը) ստեղծագործութիւնը(1) տարողում է հայկական արտատարածքային կենսապատմութեան դիւցազներգութիւնը եւ այս քաոսային բոյլի ստեղծագործական հանդարտեցումը, կարգաբերումը՝ ներքին տարաժամանակեայ պատմումայնութեամբ, կենդանագրում է դիւցազներգութիւնը տարողող գոյութենական եւ ապագոյութենական վտարանդիութեան հովուերգութիւնն ու խորհուրդը, գրոտեսկայնութիւնն ու անհեթեթութիւնը, հոգեվերլուծումն ու քնարական հաղներգութիւնը, կենսուժերի անանցութիւնն ու սպառումը, նախասահմանութեանը տրուելու, ըմբոստանալու հրջանակը, սպասումն ու իմաստաւորումը, կեանքի հէքեաթահիւսքի կենտրոնացում - ապակենտրոնացման ընթացքի տենդն ու ահը, վայելքն ու կարօտաբաղձութիւնը, ինքնապատնէշումների վըկայութիւնները։

Ա. ՇԵՄ՝ ԴԷՊԻ «ՍԵՄԵՐ»՝ ԵՐԿԻՐԸ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑԻ ԽՈՐՔԻՆ

«Սեմեր»ը բարեյաջողելով Փարիզ - Պէյրութ - Հալէպ տպագրական անցուդարձը 1997-ին լոյս տեսաւ «Մաշտոց» մատենաշարով(2)։

Ընդհանրապէս Ի. դարի վերջին տասնամեակի երկրորդ կէսը սփիւռքեան արձակի մետաբնագրի համար չափազանց արգասաւոր է ոչ միայն արժէքաբանական թելադրանքներով, այլեւ, որն ըստ իս, առաւել կարեւոր է եւ հետաքրքիր, գրականութեան պատմութեան ընթացականութեան յետագան ապահովագրելիս՝ ստեղծաբանական բնոյթի եւ կիրարկումների արդիւնացման եւ արձակի գեղարուեստական չարունակելիութեան հնարաւորութիւնների մատնանշում - իրացումներով։ Արձակի (վէպի) իրագործումները Իշխան Ճինպաշեանի «Արխիւ հասնումի», Վահէ Պէրպէրեանի «Նամակներ Զաւթարէն» վէպերով, խնդրոյ առարկայ ստեղծագործութեամբ՝ պոէտիկական - յղացքային ամբողջութեամբ նորագոյացում են, ազատագրում՝ դասական կաղապարներից. եւ եթէ Պէրպէրեանի, յատկապէս Ճինպաշեանի ստեղծագործութիւնները Սփիւռքի գրականութեան պատմութեան մէջ այնուհանդերձ տեղայնացւում են խիստ կարեւոր, էական գործառնային դերերով, ապա «Սեմեր»ը պայմանաւորում են արձակի նոր կերպը, վերջնականապէս աւարտաբանում ձեւաբանական - յղացքային հանդերձը, սկզբնադրում գեղարուեստական նորագոյացումը, միջբնագրային պարագրկումներում առկայացնելով ստեղծաբանական համադրականութիւն։

Գրիգոր Պըլտեանի «Սեմեր»ը համահայկական գրական համապատկերում հանդրուանում են նոր վիպաձեւման երեւութականութիւնը ձեւական մակարդակի յարացուցային նորոգութեամբ, լեզուակերտութեամբ, բովանդակային մակարդակի բարեփոխումով, իմաստային ընթերումների չափագրումներով, ստեղծագործութեան գրականութեան պատմութեան համար միաժամանակեայ, սինքրոն աւարտաբանուածութիւն - սկզբնաբանութիւնը խարսխում է գրականացման համադրական հիմերին. այսպիսով ներբնագրային տիրոյթներում ստեղծում է գեղարուեստական արձակի «ծննդոց ելքը»՝ բախումներով, ճակատումներով վկայում՝ արձակի բնութային գերակայութիւնները։ Բնականաբար նմանօրինակ գերյագեցուածութիւնը փոխակերպում է նաեւ գեղարուեստական ընթացքի պատմական յետադծի հիմնային կողմնորոշումներն ու արտայայտութիւնները։ Գենետիկական պոէտիկայի ոլորտում «Սեմեր»ի կանգնումը չօշափելի դառնում էր Պըլտեանի փոքր արձակ երկերի մէջ արդէն. մի դէպքում նախաստեղծականութեանը մօտենալու, նրա սկիզբը նուաճել - հռչակագրելու, սեմին մերձենալու անթաքոյց արարքով («Ազբիւր»)(3), որտեղ այս հատորի որոշադրումը դառնում է աներկրայելի, գրողի ստեղծագործութեան մէջ. «Մանկութեան մէջ այրութեան թեթեւ բարձրացումը՝ երբ դեռ մանկութիւնը կը շարունակէ տեւել։ Հատումը տեղի ունեցեր էր արդէն, բեզմէ առաջ, բեզմէ անկախ, եւ ձայնդ կը կրէր անոր լսելի հետքը, անոր սպին»(4). իսկ տեւողութիւնն ու հատումը մանրամասնում է Էլմոնին ու Մարիամին, Վերժինին ու Անթիքային, Մարիձային, Արաքսիին, Նանոյին բաղհիւսուած գրողի ես-ի նշագրումները՝ աղէտի եւ կարօտի, սիրոյ եւ հեռացման, աքսորի եւ գոյաբանական «բօշայութեան» պարունակներում։ Մէկ այլ պարագային, կենտրոնանալով բազմաթիւ մանրամասնութիւններից մէկին, ներթափանցւում նոյն աղէտի եղկութեանը՝ միաժամանակ ե՛ւ պատնէշելով, ե՛ւ տիրելով եւ թէ՛ անցնելով այն(5)։

Նոր վիպաձեւումը «Սեմեր»ի համաբնագրում նախ պայմանաւորուած է իրականութեան ձայների բազմացման հաւաքագրող գրականացմամբ, երբ աղմուկի «լըսողական պատրանքը» կենդանագրւում է. «...ձայնի մեկնատեղիին անորոշութիւնը կամ անոր տպաւորութիւնը իր ճշմարտութիւնը ունի, իրականութիւնը կու գայ այդպէս, բազմացած»(էջ 7) և այս պարագային իրականութիւնը երթուղարձում է հնաբանութեան, ծագումնաբանութեան, հէքեաթ / հակահէքեաթի, ծիսականացուած առօրեայ խօսքի, լեզուի սահմաններում՝ կենտրոնացնելով գրքի ստեղծաբանական ելակէտը. «Բաւ է արձանագրել ինչ որ կը լսուի յիշատակագրի պէս, գուցէ ամփոփել, սրբագրել, պահել հիմնական նախագիծը» (էջ 15) (ընդգծումն իմն է՝ Գր. Յ.)։

«Սեմեր»ի հանդրուայնութիւնը պայմանաւորւում է նաեւ երկի սփիւռքեան գրականութեան պատմութեան մէջ բովանդակային մակարդակի նորարարական աւանդադիր դերով։ Այս պարագային եւս ստեղծագործութեան ներքին բազմաձայնութիւնը ներբերում է այնպիսի որակներ, որոնք այսպէս կոչուած «կարօտի», «նահանջի» գրականութիւնների կրաւորական, չարչրկուած գրաբանութիւններն անցնում են, աւելին՝ համադրում՝ գոյաւորելով յետպահանջ / կարօտային գրականութիւն, բնագիր, որ, ԻԱ. դարի սփիւռքեան գրականութեան կողմնորոշիչներից է լինելու, առնուազն մի քանի տասնամեակ։

Բ. «ՍԵՄԵՐ» ԺԱՆՐԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆՈՒՄ

Վէպի ճգնաժամի, ժանրի «մայրամուտի» ստեղծաբանական - տեսաբանական «գուժումը» (բնականաբար ժանրի դասական կառոյցի՝ Ռ. Եագոպսոնից մինչեւ Օրթէկա-ի-Կասսէթ, Վ. Պենեամին, Ծ. Ֆաուլզ, այլք) Հայոց գրաբանութեան պարագրկումներում անդրդուելիօրէն մեծամասնութեամբ հասու չէ, սակաւ դէպքերում հրջանցւում եւ, դաբաղութիւնները բացառեալ, Ի. դարավերջին Հայաստան ու ի Սփիւռս հիւսուած լաւագոյնը բաֆֆիական - չիրվանզադէականին դիրկընդխառն երուխանական արձակ։ Ժամանակակից գրական ընթացն այսօր էլ «սպեկուլատիւ պատմավիպասանութեան» տեղապտոյտից յամառ անդիտութեամբ դուրս չի գալիս՝ կարօտաբաղձութիւն, ուծացում, սեռականութիւն տարատամ չափաժիններով։ Գրական - մշակութային կենսոլորտում սակայն կայ համընդհանուր ըժգոհութիւն, անբաւարարուածութիւն վէպից, արձակից առհասարակ, որ ճգնաժամի, մայրամուտի առարկայական արտայայտութիւնն է։ «Սեմեր»ը արձակի մետաբնագրում, վիպագրութեան նորմաթիւ ընդելուզումներուն (աղէտ, աքսոր, այլութիւն, սփիւռքացում, ես-ի կենսագործունէութեան համապատկեր) ցոյց է տալիս ժանրի, արձակի ընդհանրապէս «յարութեան» կարելիութիւնները, արդիւնացնում նոր գրականութեան պատմութեան մէջ ամրագրուած «հայկական վիպաստեղծումի» արքետիպերի համակարգը՝ հակաճգնաժամային ստեղծաբանական կիրարկումներով, նորարարական լեզուակերտմամբ։ Պատահական չէ, որ ինձ հասու եղած «Սեմեր»ի անդրադարձումներում գրքի ժանրային պատկանելիութեան խնդիրը կա՛մ սոսկ հռչակագրուել եւ առկախուել է, կա՛մ տարուբերուել վէպից մինչեւ խճանկար ու թատրոն։ Ընդ որում թէ՛ Յ. Պալեանը, թէ՛ Գ. Շահինեանը ժանրանուանումը բնորոշում են դասական հրջագծում(6). «Սեմեր»ի իբրեւ վէպի բընութագրականը չէ՛ մանրամասնուել, փաստարկուել, իսկ յօրինումի (հաւասար է ժանրային ինքնութեանը) «խճանկարային», «թատրոնական» կերպը, «թատերայնութիւնը», կարծում եմ, խըստագոյնս տեղայնացնում է երկի ժանրային խնդրագրութիւնը՝ ենթադրելով թերթօնային վէպի ներդիրայնութիւն (Երուանդ Օտեանի վէպերի թատերայնութեան զուգաբանութեամբ)։ «Սեմեր»ի

Գրեց՝

ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

բազմաձայնային ստեղծաբանական - արխիտեկտոնիկ հիմքը աներկրայելի է, հետեւաբար երկի համաբնագրում իրապէս առկայ բաղկացեալներն ընդամէնը ժանրային տարրեր են, այլ ոչ թէ ժանրինքնութիւն։ «Սեմեր»ի պարագային հարկ է նկատել, որ այս ստեղծագործութիւնը արդի գրականութեան մէջ վերջնականապէս աւարտում է ժանրային, միջժանրային ձեւի սահմանների պայմանականութիւնները, հաստատագրում փոխներթափանցուած արձակի նոր կերպ, որտեղ գործում են վէպի եւ փոքր արձակի, խոհագրութեան եւ non fiction-ի, ակնարկի, պատկերի խայտաբղէտ կիրարկումների չամասերը. սրանք կորցրել են կամ չունեն որեւէ ներդիր գործառնութիւն բնագրային մակարդակում, ներփակ միտում են ինքնին բազմաձայնութեան։ Ահա թէ ինչու եմ գրքի պարագային անընդհատ կիրառում «նոր վիպագրութիւն» արտայայտութիւնը, որ, երկրորդեմ, արձակի կերպն է այժմ, ապագան պայմանաւորողը, նոյն արձակի (վէպի) կենսագործունէութիւն ապահովողը։

Նոր արձակը, նոր վէպը գոյաւորւում է բնագրային բոլոր միաւորների, անխըտիր բոլոր թեմատիկ - կառուցուածքային չերտերի «թեժացմամբ», իր բառերով՝ «սաստկացմամբ». ինչը հնարաւորութիւն է ընձեռում բազմաձայնութեան զօրացմանն իբրեւ կերտումի նորագոյացում։ Սա ի դէպ սահմանում է դարձել «Մարտ» հատորի «Երկու կեդրոն» առաջաբանում. «Ինչպէս քննադատութիւնը գրականութեան համար, այնպէս ալ արձակը բանաստեղծութեան՝ գրուածքի սաստկացում մըն է։ Այն արձակը նկատի ունիմ որ կ'աւարտէ բանաստեղծութիւն կոչուածը եւ որ կը կազմէ անոր խնկական անմատչելի գետինն ու գրաւարկը»(7)։ Արձակի «մայրամուտի», վէպի ճգնաժամի անցումը եւ նոր ստեղծանումի հասումը, «յարութիւնը» վկայում է տարածութեան եւ ժամանակի կազմաբանական դատարկութեան (հաւասար է ոչնչի, ոչնչի պատմումի) վերստեղծումով. «Տեւողութեան ու տարածութեան միջոցը պարապ է, եւ ձայնը ոչինչ կրնայ աւելցնել կամ զեղչել, պարզապէս կը լռէ կամ կ'որդեգրէ թուումի հեռագրային ոճը, փորձելով վերարտադրել երկու կէտի, երկու դէպքի միջեւ բացուող ընդարձակ դատարկութիւնը» (էջ 30) (սրա գիտակցումը բնագրում ռէֆրէնային գործառնութիւն ունի, տե՛ս. «Անթիքա» 130-134 տողերը, էջ 142)։

«Սեմեր»ի պոէտիկական ուղղութիւնը անխառն պատմումային (նարրատիւային) է. յիշողութիւն - յուշ զուգաբանութեան լեզուակերտումը նորաստեղծում է գեղարուեստական յուշագրութեան թէ՛ ձեւաբանութիւնը, թէ՛ բնագիրը պարփակող իմաստային դաշտը, մեմուարայնութիւնը միայն կատարուածի, եղածի, ապրուածի, վկայուածի վաւերացումը չէ, այլ նոյն կատարուածի, եղածի, ապրուածի, բնադատուածի, չեղածի յայտնատեսութիւնը, յուշի կենսականացումը, յաւելումը եթէ կ'ուզէք, փոխակերպութիւնը՝ իրականութեան ըղձացեալ կերպով, նոր գոյութիւն - վերակեանքով։ Սա Էլմոնների, Վերժինների, Անթիքաների կենսագրութիւնները վերհանում է իբրեւ պատմումի նոր արարք, ինչը ծագման ու հրջապատի եկուորութեան կազմաբանութիւնը որոշարկում է յուշագրականութեան կայուածում սեմ ստեղծաբանական-գոյաբանական տարողութեան կատարումը (ըստ այսմ՝ նուաճումը) եւ խնդրոյ առարկան անցնում է հայ գրականութեան մէջ յուշագրականութեան Զապէլ Եսայեան - Վահան Թոթովենց - Գուրգէն Մահարի արժէքային բարձրակէտից՝ կրկին պայմանաւորելով գրականութեան պատմութեան հանդրուան, որտեղ սեմ տարողութեան գործառնական դաշտը շօշափելի է դարձնում ծագման, ակունքի գոյակերպութիւնը («Տրցակ», տող 111-135, էջ 10), թօթափում «քնարականութիւնից», մանաւանդ հեղինակային (ինչ ներյատուկ էր մեր յուշային գրականութեան արժէքներին) եւ գիտուած հակադարձականութեամբ՝ ընթերցման կալուած է ներբերում սեմերի անյայտը, առեղծըւածը(8). ինչ կրկին նոր է, եւ պիտի ասել, արդիւնաւոր, որովհետեւ յուշագրութեան գեղարուեստական պատմումայնութիւնը միայն սեմի, ակունքի, սկըզբնաւորութեան (սրանց մարդկանց, առարկաների, գաղափարների տիեզերքով բնականաբար) գաղտնազերծումն էր. իսկ Պըլտեանը դա/դրանք գաղտնիացնում է, առեղծուացնում, բրտացնում սեմերի անյայտն ու գաղտնին՝ հրջանակելով պատմումի գաղտնաբերութեան անընդհանրութիւն։

«Սեմեր»ի համաբնագրում գեղարուեստական յուշագրութեան ընդունուած - աւանդուած սկզբունքներն ու կիրարկումներն ըստ էութեան կազմաքանդւում են, ձգտում մինչեւ «...մարդեղնութեան խորհուրդին հզօր ծայրագնութիւնը»(9). Էլմոնի այդպէս էլ չաւարտուող գործի հիւսելու նման՝ յուշաստեղծումը անվերջաւոր արարում է։ Արդեօ՞ք սա չէ պատճառը, որ ստեղծագործութեան բոլոր հոսքերը հեղինակային անխառն միջամտութիւնների, գրողական ես-ի ընթերագրումների պարագային ներառում են «միստերիկ զուգաբանութիւնների» եւ զուարթապատում - հումորեսկների» երանգներ, ինչ այսպէս կոչուած «յետ - նոր - կարօտի» բնագրաստեղծումի թելադրանքներից է. «... մէկ անգամ իսկ չեմ տեսած, թափանցել անոր կեանքի բովանդակին, ըմբռնել առասպելէն, բսի - բսաւէն անդին գտնուող խիտ ու հաստ գոյութիւնը էակի մը, որուն հոտը չեմ առած, չեմ շօշափած անոր ձեռքը, որ զիս իր գիրկը չէ առած, ձայնը երբեք չեմ լսած և որմէ պատկեր չէ մնացած մտքիս մէջ» (էջ 66)։ Սկզբին, ինքնութեանը ներզօրուելու, կենսագրութիւն - պատմութեան էութիւնը գեղարուեստական համարժէքաւորելու պարագային՝ կենտրոնացնելով ծննդաբանական ակունքը, տիպն ու բնոյթը պայմանաւորող Էլմոն - Վերժին - Անթիքան ներբնագրային «էպոնիմներին», սեմի տարողութիւնը հաւասարեցնելով «մայրերի» այս համակցութեանը, Պըլտեանը կերտում է յուշագրական - կենսագրական ստեղծագործութեան (վէպի) փոխաձեւումը, լրացնում «յետ - նոր - վարքագրութեան» կառոյցը։ «Վերջին լուսանկար»ում երկն ամբողջութեամբ ամրակայւում է պատմավէպի վերակազմութեան ստեղծաբանական կենսոլորտում (տե՛ս. էջ 236-237 47-ից 103-րդ տողերը ներառեալ)։ Հեղինակը «Վերջին լուսանկար»ում այս նոր պատմավէպը արտա«սեմ»-ային միջարկմամբ հռչակագրում է ճերփակութեան տիրոյթներում, աւարտաբանելով «հաւաքական լուսանկարի»՝ նոր վէպի / պատմավիպայնութեան, վերջնականացուածութեան հաւա- ►

նկարագրութիւնը (վերջնականացուածութիւնն իբրեւ Էլմոն/Վերժին/Անթիքա գոյութեան դրամայի ստեղծման աւարտ/հեռացում)․ սակայն «Տրցակ»ի, վէպի էքսպոզիցիոն յանձնառութիւնները «Էլմոն», «Վերժին», «Անթիքա» կառոյցները ոչ միայն յարդարում են դրամայի ընդհանրականութեամբ, յետահայեացի արխիտեկտոնիկ - կոմպոզիցիոն դաշտով, այլեւ ստեղծարանական մօտեցումը ապահովագրող ընագիրը ամբողջականացնող ընթացքով․ «...Եւ կը սպասեմ հեւ ի հեւ այն բառերուն որոնց տարողութիւնը կը վրիպի մտքէս, բայց որոնք նոյները են, գրեթէ նոյն դարձուածքները, նոյն գաղափարները, հեւքի ու կասումի նոյն կշռոյթները, որ Վերժինէն կամ Էլմոնէն, Նանոյէն անցնելով հասեր են ինծի...» (էջ 224)։ Այս դիտարկումը, կարծում եմ, հաստատում է «Սեմեր»ի միջգրութենական ընթերցումները պլյտեանական գերընագրի համակարգում․ այսպէս՝ «Ընթերցում» երկը «Անթիքա» կառոյցում ծաւալուել է, ընդլայնել գեղագիտական - ստեղծարանական տարողութիւնը, որոշարկել լուսանկարի պոէտիկական յետագայ ընթացականութիւնն ու ուղղութիւնը․ «Ո՞վ գիտէ, այդ բարձրաձայն ընթերցումը թերեւս ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ պահուած, լեզուին մէջ ամրափակ լռութեան մատուցումը, ինչպէս գիրքը կը յարուցանէ, կը խզէ, կը վերահաստատէ այդ լռութիւնը աշխարհին մէջ։ Թերեւս այդ լռութեամբ աշխարհը կը դառնայ լրիւ, ամբողջ, աւարտած»(10)։ Արդեօք այդ չէ՞ վերահաստատում լուսանկարների պատումի բացատրումը «Սեմեր» ստեղծագործութիւնում։

Գ․ ԵՐԵՒԱԿՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՈՎ

«Սեմեր»ի կիզակէտումը ծագումնաբանական դաշտի ստեղծարանական մօտեցումն է, ներզօրութիւնը արմատ / ծագում / կենսակերպութիւնը պայմանաւորող կենսոլորտի ներքախուռնային էոյթին․ յօրինումն այս պարագային՝ լուսանկարների փնջի, որ «Տրցակ» կառոյցում զուգարանւում է եւ.ի քաոսայնութեան մետաֆորիկ պսակին՝ դէմքերի ազօտացում / լուսանկարների «դիանցումով» ընագրային մակարդակում կենդանագրում է սեմերի տարողութիւնը «ընթացքի դանդաղեցմամբ» եւ ըստ այսմ՝ «տեսարանի ընդլայնմամբ» (տե՛ս․ էջ 107, 1489-1506-րդ տողերը) մեկնակէտելով «լուսանկարների տրցակի» պատմութեան «կենսագործունէութիւնը» իբրեւ սեմերի գոյակերտութեան դիմնան (11), որտեղ առկախուած կամ յետաձգուած վերստեղծումը նախ լուսանկարների՝ «այդ պատկերներին կառչելն է», այն դիտակէտը, որը «...կը գրաւէ, կը քաշէ իրեն, կը գերեվարէ ու կ'ազատագրէ նոյն ատեն»(12)։ Այդպէս է լուսանկարը համաընագրում դառնում շարժում, խօսք, ճակատագիր, հանւում գրքոյից բացիկների հետ (որոնք որոշ լուսանկարների բառային «լրացեալներն» են, օրինակ՝ «Էլմոն»ում Մարիամի Պելֆորից ուղարկած քարտերը) եւ դառնում սեմերի ըստեղծանում «Էլմոն», «Վերժին» կառոյցներում, իսկ «Անթիքա» գլուխ/կառոյցում ընօրինակի դիտարկումը (Անթիքան հատուածում իր պատմումներով «ինքնալուսանկարման»դեր ունի) արդիակերտում և կենսագործօն է դարձնում յուշը (=սեմ) միասնականացնելով անցեալը, ներկան եւ ապագան։ Այսպիսով, «Սեմեր»ի ըստեղծարանական - արարողական ուղղութիւնը լուսանկարի ընագրացումն է, լեզուատարողութիւնը, սովորական լուսանկարների գոյարանութիւն պարփակող ընդերքը պեղելը, հետախուզումը․ «...ամէնէն սովորական բառը կը թուի տարօրինակ արարողութեան մը ըսկիզբ, կարծես չապրուած առօրեայի երազէն կը մտնեմ ապրուած իրականութիւն, կարծես թէ ես ալ տեղ մը պէտք է գրտնեմ ինծի համար լուսանկարներու իրականութեան մէջ» (էջ 14-15)։ Լուսանկարի ընագրացումն իբրեւ «ներքին լռութեան» բառապեղում, չօշափելիացում եւ իբրեւ խմբանկարների մանրամասնումով մեռանկարի կերտում «Սեմեր»ի կառուցուածքում կայանում է երեւակման սկզբունքով․ այսինքն պատկերը տեսանելի դարձնելու անընդհատ, բաւականին պրկըւած-լարուած ընթացքով (պատումի, պատմումայնութեան քառամակարդակային ներհոսքերով՝ կանանց զրուցարանութիւնը հայրենիքի, աղէտի, գոյութեան, եւ.ի կենսոլորտի բեւեռներով՝ շուրջանակուած հեղինակային ներս / դուրս-ային մեկնութիւններով)։ Եւ արդէն լուսանկարների, յաճախ նոյն, շրջապտոյտը ստեղծագործութեան յօրինուածքային բոլոր մակարդակներում («Էլմոն», «Վերժին», «Անթիքա»՝ ներփակ կենտրոնացում-մանրամասնումներով) ՝անծանօթ-առեղծուած Վերժինին դարձնում է մտերիմ/ծանօթ, յայտնի, համագրում խմբանկարի գերակայ գործառնութիւնը՝ դիմանկար տեսանելն ու լեզուակերտելն, այնտեղ պարփակուած պատմութիւնը կենդանագրելը, քանի որ իւրաքանչիւր խմբանկար նոր կեանքի սեմ է (տե՛ս․ էջ 124), գրպայնութիւնների յարաբերութիւնների, այս կանանց կեանքի, գոյութեան վէպի լրումն ապահովագրող տարողութիւն՝ ծագում / ակունք / գոյութիւն / չեմի անդրակերտութիւն(13)։ Երեւակման սկզբունքը «Սեմեր»ում բեկում է չեմի (կենսոլորտային տարողութեամբ) ստեղծարանական - գեղագիտական անդրակերտութեան համապատկեր՝ ճակատագրով, ազգային - անհատական կենսագրութեամբ, գոյութենական-պայպայութենական շրջագծի ամբողջութեամբ։

Շեմի անդրկերտութիւնը բնագիր է ներբերում դէպքերի, դէմքերի, անունների, իրավիճակների, որոնց ամբողջութիւնը որոշարկած հեղինակային ինքնացումը պայմանաւորող էական բացադրումաս - կենսատարրերի որոշարկուած յարացոյց, որտեղ ե՛ւ Էլմոնի, Մարիամի, Վերժինի, Անթիքայի, միւսների կենսագործունէութեան պատկերագրումները, ե՛ւ գրողի վերաբերութիւն - մեկնութիւնները աւարկայացնում են սեմերի ստեղծանումի աւարտը, կանգառումը, որ «Հատուածներ Հօր» գրքում (երկում) արդէն հռչակագրուած էր․ «Պէտք է այլեւս կենամ սեմիդ երկխօսութեան, բնակիմ գաղթի մէջ ու թափանցիկ տան անտանելի»(14)։

Դ․ ԱՂԷՏԻ ԵՂԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՆԷՇՈՒՄ / ԱՆՑՈՒՄԸ

«Սեմեր»ը բրտացնող կանայք՝ Էլմոնը, Վերժինը, Անթիքան, նրանց դուստրերը, մերձաւորները, շրջապատը, քաղաքներն ու վայրերը, ճանապարհները՝ անցած ու մտովի, յար անցնող, քաղաքականութիւնն ու ազգային կեանքը, նոյն այս կանանց ճակատագրով բեկում է Աղէտի խեղճութիւնը, թշուառութիւնը, դժբախտութիւնը, ընդհանրապէս եղկութիւնը պատնէշել / անցնելու կարողականութիւնը, եւ սա՝ ոչ միայն արտաքին մակարդակում՝ հայրենիք ու ծննդավայր կորցրած կնոջ դրաման, համատարած «բօշայացումից» պատեպատուելու անբաւելի ցաւագին տարուբերումներով, նաեւ ներքին մակարդակում՝ ոդեկորոյս մօր իրականութիւն հիւսելու կեանքի խորհուրդը, կնոջ ադեցութիւն - հակադեցութիւնների բազմաձայն տենդում ինքնութիւն պահպանելու հրաշքը։

Ի՞նչպէս են սկիզբ / մուտք / ծագում պայմանաւորող կանայք թանձրականացնում Աղէտի եղկութեան պատնէշում/անցումը։ Նախ՝ սկզբունքային, անխոտոր ապամիթոսականացմամբ, ինչ ենթադրում է «անքննելիութեան» յաղթահարում, ափւռքացման գոյութեան մէջ կեանքը, գեաինդ զգալու եւ ապրելու վըկայութեամբ։ «Սեմեր»ի կանանց եռամիասնութեան ամէնիմաստումը, հեղնոտն ու հումորովը, հմայիչը՝ Անթիքան է, որի արտաքին կեանքին յորձանքին տրուելը գերյագեցած է եւ այս իմաստով լրացնում է Էլմոնի, Վերժինի ակտիւութեան պակասը ըմբոստութեամբ, հանրային հոգերին միանալու իրողութիւններով, պատնէշում/անցումը աւարտաբանում է․ «Միակ տեղը ուր կը յայտնուի դպրոցին սրահն է, երբ քաղաքէն դասախօս մը, ճշմարտութեան մունետիկ, կը ժամանէ մայիս 28-ի առթիւ կամ ապրիլի սգատօնին։ Կը բարձրանայ սանդուխներէն, կը մտնէ սրահ, Անթիքա մամա, լաւ բրիր էկար, կը բանաձեւէ տնօրէնը, ինք կը բարեւէ վարի թաղերուն նորելուկ կրնիկները, մանաւանդ Մշոյ, Ուրֆայի, Սեբաստիոյ իրաւ ու սուտ փիտայիներու ներկայացուցիչները (բոլորն ալ կրուեր են ամմա մեր ազգ ի՞նչու պարտուեց), որոնք շարք մը կազմած կը կանգնին մուտքէն մինչեւ շարժական բեմը, ինք կ'երթայ նստիլ առաջին կարգին վրայ, բնախօսին ամպիոնէն աջ» (էջ 161)։ Այս հարցումը, հարց ունենալու հանդամանքն է պատնէշում եղկութիւնը՝ ընդ որում «Սեմեր»ի կանայք հարցայարոյց են նաեւ իրենց եւ.երի բոլոր պարագըկումներում, որովհետեւ հարցումը նրանց ճակատագրերում, կեանքի ընթացքում ներբերում է գտնուած ու չգտնուած պատասխաններ, որոնք յաճախ դառնում են մի նոր հարցում, հարց ու պատասխանի գոյութենական այս շարժումը՝ ըմբոստման, հակակերպութեան տենդերով, արդիակերտում է ափւռքացման քրոնիկոնի նոր կերպարումը։

Անթիքայի տասապելների անընդհատ յօրինումներն ու կազմաքանդումները երկի համընագրում (տեղահանութիւն, աքսոր, թափառումներ, ձեռքբերումներ-կորուստներ) աւարտւում են աղջկան հիւծում-աւարտի պատմումով, որ «Սեմեր»ում դիպաշարային - յօրինուածքային յանկերգն է․ «...կրնամ միայն ենթադրել որ բեկումի, լքումի պահու մը, երբ յանկարծ նկատած է աղջկան պարզ, նակատագրական հիւծումը, մորթը փակեր է ոսկորին, աչքերը մեծցեր են, այն ատեն իրեղէն կիրնէն դուրս փախուստի փորձ մը բրած ըլլալու է» (էջ 227)։ Այս փախուստը, աղէտի եղկութիւնը քանդող ըմբոստութիւն է, դիմադարձութիւնը որդեկորոյսութեան, որ ստեղծագործութեան մէջ տարրդում է արտաքին ու ներքին աքսորը, կեանքի հակադարձութիւնների լիակատար երփնագիրը, ինչը փոխադարձւում է եղերականութիւնից՝ յարակայ տեղափոխութիւնների դրամայով (Մարիամի պլան, «Էլմոն» կառոյցում)։

Ափիւռքացման գոյութենական արդիակերտումը «Էլմոն» կառոյցում հասնում է աքսորի եռասահման բրտացման․ (Էլմոնի գաղթը, Մարիամի կամաւոր մեկնումը, ըստ էութեան գոյութեան յարակայ վտարանդիութիւն՝ ես/մենք-ի աքսոր)։ Մօր ու աղջկան ողբերգութեան ընդնագրային «հետաքննութիւնը» մի դէպքում, լուսանկարների կայական գրանիտուած - կարծրացած հիմերը խորաքննելով, այլ պարագային՝ Էլմոնի մեկնաբանութիւններով Մարիամի «գաղտնի ոստիկանական հէնքը» համընագրում դուժելով՝ Պըլտեանը արձակի կալուածում նորաստեղծանում է համատարած վտարանդիութեան գեղարուեստական վկայութիւնը։ Այս «համատարած վտարանդիութիւնը» կենսոլորտ է, գոյարանութիւն եւ գոյակերպութիւն, ափիւռքացման հաչուեկշիռը։

Ե․ Ի ՅՈՅՑ ՍՏԵՂԾԱՆՈՂ ՏՐՑԱԿԻ

«Սեմեր»ի նոր վէպի արարողականութիւնը խարսխւում է ինքնութիւն եւ ինքնացում վկայող ծագումնաբանական այն դաշտի գեղարուեստական քննութիւնից, որը ներառում է թէ՛ տեսակն ու ընոյթը, թէ՛ աւանդոյթն ու փոխանցումը եւ թէ ժամանակակից լինելու տարողութիւնը։ Պըլտեանի ստեղծագործունէութեան համընագրում դա լուսանկարների կապուկն է։ Գրողական արարքը իւրօրինակ կազմաքանդումն է այդ լուսանկարների տրցակի, ամէն մէկի գննութիւնը՝ ներփակ ու զուգորդութիւնների, ամբողջութեան մէջ՝ ստեղծանող գոյութիւնը փրնտռելու, հասնելու ընթացականութեամբ։ Այսպէս է բրտանում երկի արարողականութիւնը, ի խոյզ ստեղծանող տրցակի, արձակ է ներբերում գեղարուեստական - մշակութաբանական, գեղագիտական նոր ներընագրային միջավայր․ «... ես կը քալեմ զառիվերներուն, սեպութիւններուն, Անթիքայի դանդաղ ընթացումին, զառիթափերուն եռեւէն պրկուող, լայնցող հեւքին, որ ձայնին փիզիքական իրականութիւնն է անկասկած երբ նիգ կ'ընէ արտայուզելու, դուրս բերելու, կերպաւորելու ստեղծումի տուեալները, կը յառաջանամ ձայնով, չեմ նայիր անոր դէմքին, չեմ կրնար նայիլ, խարխափելու եմ, բայց կը շարունակեմ դիմել առաջ, անոր լռութիւններուն, պէտք է յաղթահարեմ զանոնք, անոնց ետին կը լսեմ ուրիշ ձայն, այն մէկը որ կը խօսէր, կը պատմէր, կը կարդար անգիր, եւ երբեմն այնպէս կը թուի թէ լուսանկարը եթէ շրջեմ պիտի յայտնուի անիկա» (էջ 15)։ Էլմոն - Վերժին - Անթիքա կենտրոնի գոյութեան արտաքին ու ներքին ծալքերի հանդէսը ամբողջական դառնում է ափիւռքացման, դրականութեան պատմութեան համար գեղարուեստական նոր, սկզբնագիր վկայութեամբ։

«Հատուածներ Հօր» ընտիր երկում այսպիսի «հատուած» կայ՝ «պիտի ուզէիր, որ այս վերջը վերընթաց՝ խուսափերգ ըլլար երգէոնի։ Բայց դուն, եւ կաս, ընդդիմախօսող, յորդող՝ խօսքէն, կ'ելլես, կու գաս, կը թուիս ընտանի՝ լռութեան, դիմակալ։ Խօսքին մէջ անձկութիւնը խօսքին»(15)։ «Սեմեր»ի համընագրում «խօսքի մէջ խօսքի անձկութեան» անցումը տեղի է ունենում ստեղծարանական «հայր-ական» ելքից փոխաձեւուելով «մայր-ական»ի՝ մայր/կին/աղէտ/աքսոր/էութիւն համադրականութեամբ։ Երեք մօրաքոյրների կեանքի, ճշգրիտ՝ կեանք/հէքեաթի պատմավէպը բաղհիւսում է ափիւռքեան գոյութեան լիակատար համապատկերը, աքսորի եւ այդ նոյն ներքին ու արտաքին աքսորից ազատագրուելու անընդհատութեամբ, սեւեր հագած անվախճան այրիութեան պարագըկումներում՝ կենսուժերի միայն մայրական սկզբին եւ էութեանը ներյատուկ անըսպառութեամբ․ Անթիքան իր անվերջանալի տաքերի, պատմումների ինքնատիպ միջարկութիւններից մէկում հռետորական հարցման կերպով ասում է․ «երկիր տուինք, պատիւն ալ վրան տանք... ինչը ժամուն տէրտէրին էրդում է էրէ ուրիշ մարդու չերթալ» (էջ 226)։ Հարցման խորքը Անթիքայի, Վերժինի եւ Էլմոնի կեանքի, գոյութեան, երկրի վերադարձումն էր, չօշափելիացումը, ոդերեր փոխանցումը, ամբարդումը։

Սեմերի ստեղծագործող տրցակի որոնումները երկում Էլմոնի, Վերժինի, Անթիքայի, Մարիամի, Ծաղկանոյշի, Վարդուհու, միւսների շնորհիւ հանդուցում են աշխարհը, տարածութիւններն ու ժամանակները, բացում՝ գոցուած դռները, բերում՝ նայուածքի անդինութեան կարողականութիւնը, զօրացնում են, կենդանագրում առօրեան, լարումների եւ տենդերի անքուն պահերի մէջ յայտնատեսանում, որ իրենց տրուած կենսաբանական ժամանակը նրանք ապրում են․ «... սեւ են տեսեր, ներմակ են տեսեր, ամէն բանի արժէքն ու գոյնն են տեսեր, աշխարհք ըսես շուք է եղեր, կը վերցնես տակը՝ դատարկ, քալեր են մինչեւ ուր տանի բախտը, մինչեւ այս պահը, երբ ծխախոտը կը դնէ նորէն բերնին գիշերանց, իր պատմութիւնը աւարտած, իր կտակը փոխանցած մէկու մը պէս» (էջ 225)։ «Սեմեր»ը ընթերցման տիրոյթներում ընձեռում է սա տեսնելու փոխանցումը։

ԳՐԻԳՈՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Երեւան

(1) «Սեմեր»ը շրջանակող «ներդիր» կառուցուածքային միաւորները հետեւեալ ծաւալային պատկերն ունեն․ «Տրցակը» - 348 տող, «Էլմոն» - 1524 տող, «Վերժին» - 2518 տող, «Անթիքա» - 3308 տող, «Վերջին լուսանկարը» - 103 տող։

(2) Գրիգոր Պըլտեան, «Սեմեր», «Մաշթոց» մատենաշար, թիւ Գ․, Փարիզ, 1997 թ․։ Գրութեան մէջ երկից բերուած բոլոր յղումների էջերը նշուելու են փակագծերում։

(3) Տե՛ս․ «Կայք» գրականութեան տարեգիրք 2, Փարիզ 1991 թ․, էջ 38-40։

(4) Նոյն տեղում, էջ 39։

(5) Նկատի ունեմ «Ընծայում» ստեղծագործութիւնը։ Տե՛ս «Կայք» 3, Փարիզ, 1993 թ․, էջ 26-38։ Ուշագրաւ է, որ այդ երկի Նարեկացուց բնաբանը Պըլտեանը կիրառել է նաեւ «Սեմեր»ում։

(6) Տե՛ս․ «Գրական Հորիզոն», Նոյեմբեր-Դեկտեմբեր 1997, Մոնրէալ, «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ», 1997 Յուլիս, էջ 3։

(7) «Մարտ», Անթիլիաս, Տպարան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, 1997 թ․, էջ 10։

(8) Տե՛ս․ յատկապէս «Անթիքա» հատուածի 428-437 (էջ 151), 650-664 (էջ 157), 3011-3014րդ (էջ 223) տողերը։

(9) Գր․ Պըլտեան «Ինչ որ կը կոչուի արձակ բանաստեղծութիւն», «Կայք» 2, էջ 35։

(10) «Ընթերցումը», Կայք 2, էջ 38։

(11) Պըլտեանի, կարելի է ասել, գեղարուեստական կայուն «ներկայութիւններից» է սա։ Տե՛ս․ «Հատուածներ հօր», էջ 6։

(12) Գր․ Պըլտեան «Վիպակէտ», Բագին, 1997, Յունիս, թիւ 2, էջ 63։

(13) Սեմեր պոէտիկական մղիչի ընդհանրութիւնը նկատւում է լուսանկարի պատկեր դրուագի անդրակերտութեամբ «Հատուածներ հօր» գրքում։ Տե՛ս․ էջ 12։

(14) Նոյն տեղում, էջ 13։

(15) Նոյն տեղում, էջ 7։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3
MARDI
3 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.501 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.501

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Հ.Յ.Դ.-Ի ՑՈՅՑԸ ԵՒ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 30-ին Հ. Յ. Դ. ցոյց մը կազմակերպած էր Ազատութեան հրապարակը, որուն մասնակցած են 20 հազար հոգի։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները նախագահ Քոչարեանէն պահանջեցին հետամուտ ըլլալ իր նախընտրական խոստումներու իրականացման եւ՝ աւելցուցին, թէ Դաշնակցութիւնը եղած է եւ պիտի մնայ ժողովուրդին իղձերու իրականացման երաշխաւորը։

Հ. Յ. Դ.-ի ներկայացուցիչները շեշտեցին, թէ տնտեսական այժմու ծանր կացութիւնը հետեւանքն է նախորդ վարչակարգին վարած սխալ քաղաքականութեան եւ իշխանութիւններէն պահանջեցին արդարութեան յանձնել գեղծարար պաշտօնատարները։ Հ. Յ. Դ. Հայաստանի Գերագոյն Մարմնի ներկայացուցիչ Վահան Յովհաննիսեանի գնահատումով, գոհացուցիչ է իշխանութիւններուն կողմէ ի գործ դրուած արտաքին քաղաքականութիւնը։ Ան նշեց, թէ Դաշնակցութիւնը այլեւս մտավախութիւն չունի, թէ Արցախի հարցով գիջողական վարքագիծ կը րնայ հետապնդուիլ։ Սակայն, աւելցուց ան, նոյնը կարելի չէ ըսել յատկապէս ներքին քաղաքականութեան պարագային։ Ան շարունակեց ըսելով, որ Դաշնակցութիւնը չի կրնար կրել իշխանութիւններու կողմէ գործադրուած քաղաքականութեան ամբողջ պատասխանատուութիւնը, որովհետեւ ինք իշխանութիւն չէ։

Գերագոյն Մարմնի անդամ Գեղամ Մանուկեան յայտարարեց, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը նախագահ Ռոպէր Քոչարեանէն կը պահանջէ հետամուտ ըլլալ իր նախընտրական խոստումներու իրագործումին, արագացնել տնտեսական եւ քրէական յանցագործութիւններու բացայայտումը, տալ նախորդ իշխանութիւններու քաղաքական գնահատականը, յառաջացնել անկախ յանձնաժողով մը՝ ուսումնասիրելու համար սեփականաշնորհման ամբողջ գործընթացը։ Գեղամ Մանուկեան վստահեցուց, թէ Դաշնակցութեան յետագայ գործունէութիւնը պիտի բխի այս պահանջներէն։

Շրջաններէն եկած Հ. Յ. Դ. ներկայացուցիչները խօսք առնելով յայտնեցին, թէ իրենց մարզերէն ներս կացութիւնը շատ չէ փոխուած, որովհետեւ անցեալի անպարկեշտ պաշտօնատարները տակաւին կը մնան իրենց պաշտօններուն վրայ։

ՈՐՊԷՍԶԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՄԵՐԺԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկային իրաւունքներու Հելսինքիի կազմակերպութեան Հայաստանեան մասնաճիւղը ժողով մը գումարած է Հոկտեմբեր 29-ին. այդ ընթացքին մասնաճիւղին ղեկավար Մ. Դանիէլեան ըսած է թէ կազմակերպութիւնը Եւրոպայի Խորհուրդին թելադրած է չընդունիլ Հայաստանի անդամակցութիւնը, նկատի առած մարդկային իրաւունքներու բռնաբարման պարագաներու մեծ թիւը։ Մ. Դանիէլեան կացութեան գլխաւոր պատասխանատուն համարած է «արդարադատութեան համակարգը»։ Ապա յիշած է մարդու իրաւունքներու բռնաբարման զանազան պարագաներ որոնք հիմ ծառայած են Հելսինքիի կազմակերպութեան թելադրանքին։ Մ. Դանիէլեան ըսած է նաեւ թէ պէտք է

այլընտրանքային ծառայութեան վերաբերող օրէնք մըն ալ ընդունիլ այն «խաղաղապաշտ»ներուն համար որոնք կը մերժեն կատարել այդ ծառայութիւնը։ Ներկայիս եօթը դատեր բացուած են որպէս այդ յանցաւոր նկատուածներու դէմ որոնք «Եհովայի վկաներ»ու աղանդին պատկանելով իրենց կրօնական համոզումին հետեւած ու մերժած են զօրակոչուիլ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 31 / Նոյեմբեր 2)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Դիւանագիտական իր պաշտօնավարութեան աւարտին, Ռուսաստանի Երեւանի դեսպանը Ա. Ուռնով հրաժեշտ տուած է Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեանէն։ Հանդիպումին դեսպանը շնորհակալութիւն յայտնած է իրեն ցոյց տրուած աջակցութեան եւ բարեկամական ջերմ յարաբերութիւններուն համար։

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ «ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐ»ՈՒ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Հոկտ. 30-ին հանդիպում մը ունեցած է երեսփոխաններու «Բարեփոխումներ» խմբակին հետ։ Անոնց խօսելէ ետք Հանրապետութեան տնտեսական քաղաքականութեան առանցքներուն մասին նախագահը ընդգծած է այդ մարզէն ներս բարեփոխումներու ընթացքին արագացման անհրաժեշտութիւնը, նաեւ մեծ նշանակութիւն տուած է օրէնսդիր եւ գործադիր մարմիններու սերտ ու արդիւնաւէտ աշխատանքին։ Երեսփոխանները յայտնած են թէ իրենք կողմնակից են սեփականաշնորհման ոլորտէն ներս կառավարութեան նոր մօտեցումներուն, առաջարկներ ըրած են այդ գործընթացը աւելի թափանցիկ դարձնելու ուղղութեամբ։ Արծարծուած են նաեւ հարկային եւ մաքսային օրէնսդրութեան բարեփոխման եւ վերահսկողութեան կատարելագործման առնչուող հարցեր. քննարկումի նիւթ եղած է ընտրական օրէնսգրքի հարցը եւս։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՐԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՆԵՐԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Հոկտ. 29-ին Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեան յաջորդաբար ընդունած է Յունաստանի դեսպան Փանայոթիս Զոկրաֆոսը եւ Իրանի դեսպան Համիտ Ռեզա Նիքքար Իսֆահանին։ Անոնցմէ առաջինը նոր կը սկսի պաշտօնավարել Հայաստանի մէջ, իսկ երկրորդը՝ աւարտած է իր առաքելութեան շրջանը։

ԻՇԽԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱ՞Յ ՍԵՒԱՆ

Ջուրի մակարդակի անկումին հետեւանքով ձուկի որոշ տեսակներու Սեւանէն անհետացումի վտանգին դէմ կառավարութիւնը 7 միլիոն դրամ յատկացուցած է որպէսզի ձկնաբուծարաններու մէջ իշխանի տեսակը պահպանուի։ Այդ նպատակով բազմացուած 164 հազար մանր իշխաններ լիճը ձգուած են վերջերս։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՆՉՈՒ ՊԷ՛ՏՔ Է ԴԱՏԵԼ ՓԻՆՈՇԷՆ

Չիլիի նախկին բռնատիրոջ դէմ սպանիացի դատաւորներու ձերբակալման պահանջքը, անոր ձայնակցողներու եւ ընդդիմացողներու հակադրեցութիւնները օրերէ ի վեր կը զբաղեցնեն միջազգային հանրային կարծիքը։ Բարձրացած աղմուկը արտայայտուելու մղած է Արդարադատութեան նախկին նախարար Ռ. Պատէնթըրը որուն պաշտօնավարութեան շրջանին է որ ջնջուած է մահապատիժը Ֆրանսայի մէջ։

«Նուվէլ Օպսէրվաթէօռ» շաբաթաթերթին 1773 թիւին մէջ ստորագրուած էջով ան կը բացատրէ թէ ինչու պէ՛տք է դատել բռնատէրը, նոյնիսկ երբ ինք անձամբ գործած չէ իրեն վերագրուած ոճիրները։ Անոր պատասխանատուութիւնը առաջին աստիճանի է հազարաւոր սպանութիւններու, առեւանգումներու, վայրագութիւններու, մարդկութեան դէմ գործուած բոլոր այդ ոճիրներուն մէջ որպէս պետութեան ղեկավար։ Այդ բոլորը անժամանցելի իրենց բնոյթով, ցմահ հետապնդումի ենթակայ կ'ընեն իրենց հեղինակը։ Ճիշդ է որ Փինոշէ այսօր ուժթունամեայ է. բայց միջազգային արդարադատութեան տարեգրութիւններուն մէջ կան ուրիշ տարեցներ ալ որոնք պատասխանատուութեան կանչուած են տասնամեակներ առաջ գործած իրենց ոճիրներուն համար։ Այս մէկն ալ թերեւս կը մտածէր որ օր մը կրնայ վրիժառուի մը գնդակներուն թիրախ ըլլալ. բայց հաւանօրէն երբեք վախը չէ ունեցած Լոնտոնի մէջ ձերբակալութեան հեռանկարի մը։ Չիլիի մէջ ան բոլոր միջոցները ձեռք առած էր ամէն հետապնդումէ զերծ մնալու համար։ Իսկ ՄԱԿ-ի կողմէ 1998-ին Հռոմի մէջ ստեղծուած Պատժական միջազգային Ատեանը իրաւասու է դատելու միայն այդ թուականէն ետքի ոճիրները։ Այլ խօսքով՝ Փինոշէ կրնար յուսալ որ հանգստեան օրերը կ'անցընէր խաղաղութեամբ։

Այսուհանդերձ, սպաննուածներու, անյայտացածներու մայրերը երբ Արժանթինի մէջ լուռ ցոյցի կ'ելլէին, կը յիշեցնէին թէ մարդկութեան դէմ ոճիրները ո՛չ կարելի է մոռնալ, ոչ ալ ներել։ Անհանդուրժելի է մտածել արդարեւ որ նման ոճրապարտներ խաղաղութեամբ պիտի ապրին իրենց հարազատներուն մօտ երբ զոհերու ընտանիքները չեն կրնար ձեռնարկել սգալու արարքին զոր միայն արդարադատութիւնը կարելի կը դարձնէ։ Քաղաքական նկատումներ կրնան նախընտրել որ ազգային պատմութեան մը արխունալի էջերը դարձուին։ Բայց ի՞նչպէս ընդունիլ որ մարդկութեամ դէմ ոճիր մը որպէս հասարակ չարագործութիւն նկատի առնուի, կամ երկրի մը խորհրդարանական մեծամասնութիւնը արդարութեան արդելք ըլլայ գործելու ոճրագործի մը դէմ որուն արարքները կը վերաբերին ամբողջ մարդկութեան։

Ինչ կը վերաբերի անոր ձերբակալման դէմ բարձրացած ձայներու, ինչպէս Տիկին Թէչըրի պարագային, կամ այն տրամաբանութեան թէ ինչո՛ւ սպանական արդարադատութիւնը պիտի կարենայ դատել Փինոշէն երբ չիլիականը կը մերժէ ատիկա. Ռ. Պատէնթէր կը պատասխանէ, ըսելով որ ատիկա հարկաւոր է այն պատճառով որ Փինոշէի դատը միայն Չիլիի չի պատկանիր. ան կ'առնչուի ամբողջ մարդկութեան. եւ ոչ մէկ պետութիւն իրաւունքը ունի ներելու կամ մոռնալու, յանուն ամբողջ մարդկութեան։

Ինչ որ ալ ըլլայ արդարադատութեան այս նախաձեռնութեան արդիւնքը, անոր

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահը Անգարայի մէջ մեծ գոհունակութիւն յայտնած է Պաքու – Ճէյհան քարիւղատարին նախընտրութեան մասին հինգ երկիրներու – Ադրբեջան, Թուրքիա, Վրաստան, Ղազախստան, Ուզպէկիստան – ստորագրած համաձայնութեան։ Ապա յայտարարած է. «Այնքան ատեն որ Հայաստան ամբողջովին չի քաշուիր ադրբեջանական հողերէն, Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ ոչ առեւտրական, ոչ ալ քաղաքական որեւէ յարաբերութիւն կրնայ հաստատուիլ»։

ԹԵԼ – ԱՎԻՎԻ մէջ, Հոկտեմբեր 31-ին ոգեկոչուեցաւ Ռապինի սպանութեան 3-րդ տարելիցը եւ միաժամանակ Նեթանիահու արտօնութիւն տուաւ որ 132 նոր բնակարաններու շինութեան ձեռնարկեն Հրեաները արեւելեան – Երուսաղէմ։ Ռապինի յիշատակը վառ կը մնայ երկրին մէջ եւ 200 հազարի հասած էր բազմութիւնը Թել – Ավիվ, մինչ Նեթանիահու իր նոր քայլով կը դաւաճանէ Ուայ Ռիվըրի վերջին համաձայնագրին։ Ինք կը կրկնէ որ Օսլոյի համաձայնութիւնը լաւ չէ եւ կը գործադրեն միայն պարտադրանքի տակ։

ՊԱՂՏԱՏ անգամ մը եւս խզեց ՄԱԿ-ի հետ եւ Ս. Հիւսէյն յայտնեց թէ ապազինման յանձնախումբին հետ որեւէ գործակցութիւն կը դադրեցնէ ցորչափ շրջափակումը չի վերնար։ Հիւսէյնի համար այդ յանձնախումբը «Ամերիկա – սիոնական լրտեսական» յանձնախումբ մըն է։

«ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԵԾ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ» որ նաեւ Միթերանի անունը կը կրէ եւ ծրագրուած էր իր կողմէ, արժած է 8 միլիառ ֆրանք եւ հազիւ բացուած, արդէն իսկ չի բաւեր։ Համակարգիչի դրութիւնը տասը օր է խանգարուած է, անձնակազմը գործադուլի մէջ է եւ դեռ կան շինութեան թերիներ։ Հոկտեմբերի վերջին օրը կացութիւնը դայթակղեցուցիչ բնոյթ առած էր եւ «Լիպերասիոն» խմբագրականով մը ծանրօրէն կը քննադատէր եղածը, շնորհաւորելով Շիրաքը որ վերջ դրած է իր նախորդներուն «փարաւոնական աւանդութեան»։

ՉԻՉԻՆԻՈՑ անկախապաշտ Հանրապետութեան նախագահը՝ Մասխադով պաշտօնազրկած է Արտաքին իր նախարարը՝

(Շար.ը Դ. էջ)

առաջին դասը շատ յստակ է. անհրաժեշտ է անյապաղ ստեղծել միջազգային պատժական ատեան մը որուն գործը պիտի ըլլայ դատել մարդկութեան դէմ ոճիրներու պատասխանատուները։ Հոն հասնելու համար հարկ է որ 60 պետութիւններ վաւերացնեն Հռոմի համաձայնագիրը։ Մինչեւ այսօր 52 պետութիւն ստորագրած են զայն, իսկ ոչ մէկ Խորհրդարան վաւերացուցած է։ Այն օրերուն երբ Մարդկային իրաւանց տիեզերական յայտարարութիւնը կը նշուի, ժողովրդավարութիւնները աւելի մեծ բարոյական պարտք չունին, քան իրականութիւն դարձնել պատժական միջազգային ատեանը։ Մարդկային իրաւունքներու մեծագոյն հարուածը տալ կը նշանակէ անպատիժ ձգել մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրները։

«ԴՐՕ»Ի ՄՈՌՑՈՒԱԾ ՏՂԱՔԸ ԻՐԵՆՑ ԲԱԺԻՆԸ Կ'ՈՒԶԵՆ ՆԱԽԱԳԱՀԷՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի ընտրարշաւի օրերէն շատերու մէջ տիրեց այն համոզումը թէ յաջողութեան պարագային ան լուրջ սրբագրութիւններու պիտի ձեռնարկէ, նախորդ իշխանութեան ընթացքով դժգոհութեան տարրկայ քաղաքական կարգ մը մարզերուն մէջ: Ակնկալուած սրբագրութիւններու գլխաւորները կը վերաբերէին Ղարաբաղի հարցին առնչուած քաղաքականութեան, Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններուն, Հ. Յ. Դ.-ի արգելքին: Դժգոհութեան պատճառ էին Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի օրով Ղարաբաղի խնդիրը կարգաւորելու համար տարածքը Ազրբէջանի ենթակայութեան ձգելու հակումները, Թուրքիոյ հետ դիւանագիտական ու այլ դրացիական բնականոն յարաբերութիւններ ունենալու սիրոյն ցեղասպանութիւն, եւայլն մէկդի ձգելու պատրաստակամութիւնը եւ առանց իրաւական լուրջ հիմնաւորումի, կուսակցութեան մը գործունէութեան դրուած արգելքը:

Ռ. Քոչարեանի նախագահութեան վեցամսեան լրացած է արդէն. կարելի չէ ըսել որ սրբագրութեան ակնկալութիւնները արդարացած են առանց այլեւայլի, կամ յետագայ օրերու համար այդ ապահովութիւնը կուտան: Ղարաբաղի հարցին առնչութեամբ կը խօսուի աննախադէպ կարգավիճակ մը գտնելու մասին, առանց որ կողմերէն որեւէ մէկը կարենայ սահմանել, կամ պատկերացում մը տալ ատոր: Իսկ Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական վեհաժողովին սթրազպուրկեան նիստը որ նախատեսուած էր Նոյեմբեր 3-ին Ղարաբաղի ալ մասնակցութեամբ եւ յետաձգուեցաւ Բաքուի միջամտութեամբ, կրնայ միայն զօրացնել մտահոգութիւնները: Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու ոլորտին, «սրբագրութեան» երեւոյթ կարելի է նկատել երկրին հանրապետութեան 75-ամեակի նշումներուն մասնակցելու Ս. Տէմիրէլի կողմէ Ռ. Քոչարեանի ուղղուած անհեթեթ հրաւէրին մերժումը: Իսկ վերջինը՝ Գ. պարագան՝ Հ. Յ. Դ.-ի գործունէութեան արգելքին ջնջումը իրականութիւն դառնալու համար ոչ իսկ սպասել պէտք եղաւ Ռ. Քոչարեանի նախագահ ընտրութեան: Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականին վաղորդայնին իսկ որպէս վարչապետ ու ատով՝ որպէս հրաժարեալ նախագահին պարտականութիւնները ստանձնող պաշտօնակատար, Ռ. Քոչարեան վերցուց արգելքը: Ապա, նոյն կուսակցութեան մեղադրեալ անդամներէն Վ. Յովհաննիսեանը ազատ արձակեց ու իրեն խորհրդական նշանակեց, գործնապէս ալ Հ.Յ.Դ.-ն վերադարձնելով քաղաքական բեմ: Ազատ արձակուեցաւ նաեւ Հ.Յ.Դ.-ի առնչուած ծանօթ դատավարութեան Բ. մեղադրեալ մը՝ Հրանդ Մարգարեան: Իսկ «Դրօ» կառոյցի ու «31-ի խումբ»ի միւս անդամները կը շարունակեն տանիլ իրենց պատիժները: Միայն չի խօսուիր տրուած մահապատիժներուն ճակատագրին մասին:

Ճիշդ է որ քաղաքական մարզին առնչուած յիշողութիւնները յաճախ կարճ են Հայաստանի մէջ: Ան որ իր տան լոյսին, հացին, գուլին, առողջութեան հոգերով օրը իրիկուն կ'ընէ, բնականաբար մէկ-երկու հետաքրքրութենէ աւելին պիտի չունենայ, օրինակ՝ Հ. Գալստեանի մը, կամ նոյնիսկ ընդհանուր դատախազի մը սպանութեան նկատմամբ: Իսկ վերինները, դատած՝ բազմաթիւ օրինակներէ, յամառ յիշողութիւններ նախընտրելու բնա՛ւ պատճառ չունին: Ու յայտնապէս, ասիկա ամէնէն հետեւողական լարն է պատասխանատուներու շրջանակին. լար որ կ'անցնի իշխանութենէ իշխանութիւն:

Սակայն, քաղաքական մարզի ամէն յիշողութիւն առնչուած չէ միայն մեռեալներու, ոճիրներու զոհերու: Կան ապրող ենթականեր ալ որոնք նոյնիսկ արգելաբանին խուլ պատերուն ետեւէն, ճար կը գտնեն իրենց ձայնը հասցնելու հանրութեան:

Ասիկա է պարագան այլեւս գրեթէ մոռացութեան մատնուած «Դրօ»ի մեղադրեալներու խումբին: Այլ խօսքով՝ ՀՅԴ.-ի արգելքին հիմ ծառայած «յանցաւոր» կառոյցին որուն անդամները չվայելեցին Վ. Յովհաննիսեանի, կամ Հ. Մարգարեանի ընծայուած բազմակի շնորհները: Այդ երիտասարդներէն չորսը բանտէն «Բաց Նամակ» մը ուղղած են Նախագահ Ռ. Քոչարեանի: «Արծրունի, Մնջոյեան, Զաքարեան, Գրիգորեան» ստորագրուած այդ նամակը տեղ գտած է «Առաւօտ» օրաթերթին Հոկտեմբեր 14-ի թիւին մէջ: Բաւական անակնկալ այդ երեւոյթը, ինչպէս կ'ըսեն սկիզբին, արդիւնք է միջանկեալ պատուարներու որոնք ամէն անգամ տեղ գրաւած են իրենց եւ նախագահին միջեւ:

Զորս նամակագիրները նախ «պարտք» մը կը յիշեցնեն նախագահին. կ'ըսեն թէ ընտրապայքարի օրերուն քանիցս յայտարարած էր վերջ տալ Հ. Յ. Դ.-ի հալածանքին, բեկանել անոր անդամներուն դատավճիռները եւ փակել այդ «սեւ էջ»ը: Իրենք այդ կեցուածքին վստահած անշուշտ, գործած են ի նպաստ Ռ. Քոչարեանի ընտրութեան. «մենք՝ «Դրօ» կոչուած խմբի տղաների ծնողներս ու բնտանիքները, ջանք չխնայեցինք ձեր ընտրութիւնն ապահովելու համար, կազմակերպելով մեր բոլոր հարազատներին, բարեկամներին, հարեւաններին եւ ընդհանրապէս ժողովրդի մէջ պրոպագանդա տանելով, յոյս ունենալով որ դուք, իրօք, սայլը տեղից կը շարժէք եւ «Դրօ» խմբի նկատմամբ պատուէրով հոչակուած դատավճիռները կը վերացնէք» կը գրեն անոնք, հարց տալով իրենց անհասկնալի մնացածը. ի՞նչ պատահեցաւ որ Ռ. Քոչարեանի ընտրուելէն առաջ իսկ Վ. Յովհաննիսեան եւ Հ. Մարգարեան միայն ազատ արձակուեցան, իսկ մնացեալը քրէական յանցաւոր ցոյց տալու ջանքեր կ'ըլլան: Այդ ջանքին մէջ յատուկ դեր կը վերագրուի Հ. Մարգարեանի որ հեռատեսիլի ելոյթով մը «սկուտեղի վրայ մատուցեց այն տղաների գլուխները որոնք նուիրեալ անձնազոհականներ են, որոնք կռուել են ու ակտիւ մասնակցութիւն են ունեցել ինչպէս Շուշիի գրաւմանը, այնպէս էլ Ղարաբաղի տարբեր տարածքներում»:

Շեշտելով երեւոյթը թէ յանցաւոր նկատուած խումբին ղեկավարները այսօր ազատ կը շրջին ու «Դրօ»ի անունը շահարկելով պաշտօններու կը տիրանան, մինչ անոնց ընկերները կը փտին բանտերու մէջ, այս վերջիններուն բանբեր չորսը կ'ըսեն. «Պր. նախագահ, մենք ունենք հնարաւորութիւն եւ կարող ենք դիմել ինչպէս Եւրախորհրդի այնպէս էլ միջազգային այլ կազմակերպութիւնների, սակայն գիտակցելով որ դրսի տարբեր ուժեր կը շահարկեն եւ դա օգուտ չի բերի մեր հանրապետութեանը, ինչպէս որ «Դրօ» անունը շահարկուեց մի քանի պարոնների կողմից, յանուն մաշկի փրկութեան, յանուն իրենց անձնական շահի եւ աթոռների»: Ընդվզումին հետ վճռակամութիւն եւ քօղարկուած որոշ սպառնալիք մը ներկայացնելէ ետք, անոնք կը նախընտրեն պատասխանատու ցոյց տալ նախագահը շրջապատողներ: Այլապէս, ինչպէս կը գրեն, ի՞նչպէս պէտք է հասկնալ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի 1994 Դեկտեմբեր 28-ի հրամանագիրը չեղեալ նկատելու Ռ. Քոչարեանի որոշումը որով թէեւ կուսակցութեան գործունէութիւնը ազատ ձգուեցաւ, բայց ատոր կապակցութեամբ բանտարկուածները մնացին խուցերուն մէջ: Այս պարագան հաւանական արդիւնք նկատելով պնդողներուն ըսածին թէ Գերագոյն դատարանը վճռած է որ «Դրօ»ն կապ չունի Հ. Յ. Դ.-ի հետ, կը շեշտեն. «այդ պարոնները բացարձակ ստում են, նման վճիռ կամ որոշում գոյութիւն չունի»: Բաւական ծանր ակնարկութիւններ կը հետեւին այդ շեշտումին. «մենք երբեք չենք ասել եւ չենք ասի՝ տղաս, եթէ գաղտնիքներ գիտես. յայտնիր, միայն մաշկդ փրկուի» կամ՝ «մենք պատրաստ ենք զոհելու մեր տղաներին եւ ինքներս էլ զոհուելու յանուն մեր հայրենիքի եւ յանուն հայ ազգի, բայց ոչ թէ մի քանի թափթփուքների ու երկերեսների դաւաճանների աթոռների համար»:

Այս բոլորէն ետք խնդրանք կը ներկայացուի «Դրօ» գործը վերաքննելու որուն ընթացքին հաւանական է որ «հանդէս կը գան նոր հանգամանքներ եւ շատ մութ էջեր կը լուսաւորուեն»:

Զորսերու նամակը արդար պոռթկումի, ի հարկին իրենց կացութիւնը միջազգային ատեաններու ուշադրութեան յանձնելու հեռանկարին ու նախագահին գործակից դարձած դէմքերու ուղղուած լուրջ ամբաստանութիւններու հետ գլխաւոր երկու կէտ կը մատնէ. առաջինը պառակտումի վիճակ մըն է որ կը յայտնուի Հ.Յ.Դ.-ի հայաստանեան թեւին մէջ: Կարելի՞ է ուշադրութիւն չդարձնել նամակագիրներու պոռթկումին, երբ խմբական դատապարտում մը ետք ընտրովի կարգադրութեամբ ազատ արձակուեցան միայն որոշ անդամներ, առանց տրամաբանական բացատրութեան մը: Նոյնիսկ եթէ ներսը մնացողներէն Ա. Արծրունի վտարուեցաւ կուսակցութենէն, շրջան մը միւս ամբաստանեալներուն հետ որպէս ազգային հերոս ամենաջերմ պաշտպանութիւն վայելելէ ետք, կատարուած բողոքին բան չի փոխուիր. կան միւսները: Եւ ի վերջոյ, հարցը խմբական դատի մը կը վերաբերի:

Երկրորդ պարագան կ'առնչուի Ռ. Քոչարեանի քաղաքական շրջանակի յենակներուն, որոնց մէջ կարեւոր դիրք վերապահուած է Հ.Յ.Դ.-ի դէմքերուն. բայց այդ դիրքը կերպով մը շահարկելու հանգամանք կը մատնեն նամակագիրները երբ կը դանդաղին Ռ. Քոչարեանի խոստումներուն, խոստում մնալէն եւ խմբակից իրենց ընկերներուն այդ ուղղութեամբ կատարած դերէն: Բան մը որ մտածել կուտայ նախագահական հեղինակութեան տկարացման մասին: Ասիկա չէ՞ր հաւանական պատճառներէն մէկն ալ որ մեծ «Երկրապահ»ներու նախագահ Ա. Բաղէեանի հրաժարականը եւ տանիլ տալու Ռ. Քոչարեանի պնդումներուն եւ ապա կատարուած յայտարարութեան թէ կառավարութեան գլխաւոր յենարանն է նոյն խումբը: Նկատի առած Խորհրդարանի կանխահաս ընտրութեան մը ձգտող տրամադրութիւններ ալ, կարելի է հետեւցնել թէ արդէն քաղաքական քօղարկուած մրցակցութիւն մը ծայր առած է որուն գլխաւոր դերակատարները նախագահին ամենամօտիկ նկատուած շրջանակներ են:

Այս կացութեան մէջ թէ՛ աւելի խելացի, թէ՛ ժողովրդավար քայլ պիտի ըլլար նամակով ալ պահանջուած դատական վերաքննութեան դիմել «Դրօ»ի համար, փոխանակ միտումնաւոր եւ կամայական նկատուած արարքի մը նոյն չափանիշերով հակադարձելու:

Վերջապէս, այսօր դատապարտուածը, վաղն ալ պատմութիւնը իրաւունքը ունին գիտնալու թէ «Դրօ»ն յանցաւոր խո՞ւմբ մըն էր իսկապէս, թէ սարքովի բան: Մնացեալն ալ ատոր համեմատ աւելի ընդունելի, աւելի բնականոն, աւելի ամրաքայլ ընթացք կ'ունենայ, նոյնիսկ եթէ ամէնէն փափաքելին չըլլայ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԷՆ

ԳԱՑԻՆ... ԲԱՅՑ ՉՄՈՌՑՈՒԵՑԱՆ

«Յառաջ» օրաթերթը, Շաւարշ Նարդունիի մահուան երեսնամեակին նուիրուած «Օրուան խօսքը» խմբագրականով ու 1998 Յուլիս 28 թուականով (Նարդունիի մահուան թուականը՝ երեսուն տարի առաջ, 1968-ին պատահած Մարսէյլի մէջ) սրտացօրէն կ'անդրադառնար բազմահմուտ մտաւորականի եւ երեսունական ու անոր յաջորդող տարիներուն՝ Ֆրանսահայ գրական – մշակութային կեանքին: «Յառաջ», նոյն ակնարկին մէջ, արդարացի կերպով կ'անդրադառնար նաեւ, ատ հասարակ Սփիւռքի ու մասնաւորաբար Ֆրանսահայ գաղութի ներկայ գրական - մշակութային կեանքի չգոյութեան ու դառն՝ բայց իրաւ հաստատումներ կ'ընէր, անոր ապագային նկատմամբ: Բաժնելով հանդերձ «Յառաջ»ի տեսակէտները, առանց երազատես դառնալու, անմիջապէս ըսեմ, թէ յոռետեսութիւնը, Սփիւռքի մեր գրական կեանքի նկատմամբ, կրնայ մեր ձուլումը, անէացումը, արագացնել ու գոյապայքարի սիրոյն մեր տարած անզիջող պայքարին առջեւ թումբեր գետեղել: Մէ՛կ խօսքով, տոկալու ճամբուն վրայ մեր թափած ճիգերը թեւատել, ջլատել եթէ կ'ուզէք: «Յառաջ», անշուշտ, միշտ հաւատարիմ մնացած է իր հիմնադրին՝ Շաւարշ Միսաքեանի որդեգրած ուղիին, որ երբեք նահանջականութիւն ու տկարութիւն ցոյց չէր տուած, հակառակ թերթին դիմաց ցցուող բոլոր արգելքներուն ու զինք հալածող նիւթական բոլոր դժուարութիւններուն: Դժբախտաբար սակայն, ներկայիս, մեր ազգային ու մշակութային կեանքը, գրեթէ ամէն տեղ, մնայուն տեղատուութեան մէջ է: Հայերէն գիրք ու հայերէն թերթ կարդացողներու թիւը տարուէ տարի կը նուազի: Հայ մշակոյթով հետաքրքրուողները սակաւ, ատ սակաւ կը հեռանան իրենց ակունքներէն օտար պարտէզներու մէջ որոնելով իրենց հոգեկան ու մտային բաւարարութիւնը: Սփիւռք ըլլալու անխուսափելի իրողութիւնն է ասիկա, որուն դէմ, մինչեւ իրենց վերջին շունչը պայքարելու պարտաւորութիւնն ու պարտականութիւնը ունին բոլոր անոնք՝ որոնք տոկալէն կը յամառին, մնալ պատնէշին վրայ ու կը յամառին տոկալ քաջաբա՛ր: Այս տոկացողներէն է նաեւ «Յառաջ»ը: Ըստ իս, պէտք է վերջ տանք ողբասացութեան, որքան ալ որ իրական ըլլայ մեր նահանջը: Եղածը՝ անսպասելի նորութիւն մը չէ եւ ոչ ալ տարօրինակ ու անսովոր երեւութիւն մը: Ինչ որ կը պատահի մեզի, կեանքին մաս կը կազմէ. մե՛ր կեանքին: Իսկ սխալը, եթէ սխալ եւ սխալող կը փնտռենք, մեր տարիներու ընթացքին վարած ներքին քաղաքականութիւնն է: Հոս է որ հարցը կնճռոտած է: Իրապաշտ չենք եղած. եւ ոչ ալ հեռատես քաղաքականութիւն վարած ենք: Մեր նիւթական կարողութիւնները, սկիզբէն ի վեր, փրկարար կռուաններու վրայ չենք կեդրոնացուցած: Առանց անոնց ունեցած արժէքը թերագնահատելու, անմիջապէս ըսեմ թէ, գանազան գաղութներու մէջ եկեղեցիներ կառուցած ենք, յաճախ ոսկեզօծ գմբէթներով, փոխանակ առաջնահերթութիւնը տալու դպրոցներուն: Հողաբարձութեանց վրայ կեդրոնացած ենք, փոխանակ ուսուցիչներ պատրաստելու, նոր ուժեր պատրաստելու: Աթոռները, նիւթական ամուր հիմերու վրայ հաստատած ենք, փոխանակ հայ թերթին ու հայ մշակոյթին, հա՛յ երկրպագուներ հասցնելու: Հոս ու հոն, Ապրիլեան Եղեռնը մարմնաւորող մեծածախք յուշակոթողներ զետեղած ենք, զումարներ հանգանակած, մինչ ուրիշ տեղեր, դպրոցներ ու թերթեր փակած ենք, փոխանակ անոնց ձեռք երկարելու, անոնց գոյութիւնը ամուր հիմերու վրայ հաստատելու, անոնց ուսումնական վիճակը՝ փտահելի ու նախանձելի դարձնելու, «փոխարինողներ» պատրաստելու եւայլն, եւայլն: Համոզումի ու մօտեցումի հարց է, պիտի ըսէր կղերական բարեկամս:

Հինները «փոխարինողներ» չունեցան, կը դանդատի «Յառաջ»ը իր խօսքին մէջ: «Դարաւոր վարժարան մը ... իր դռները փակեց ընդհանուր անտարբերութեան մէջ» կ'ողբայ քրոնիկագիրը: «Հայերէն մամուլի ընթերցողները, սակաւ ատ սակաւ, գերեզման իջան...» կը գուժէ ակնարկագիրը: «Վերջ գտան գաղութներուն մէջ, գոնէ մե՛ր գաղութին մէջ, մշակոյթի, գրականութեան նուիրուած ձեռնարկները» կ'ափսոսայ ան եւ յուզումով կը վերյիշէ հինները, ըսելով. «Գացին, այս գաղութին դիմագիծը կերտող, անոր գոյն ու ոգի տուող դէմքերը»...: «Գացին... ու մոռցուեցան»: Հաւատացէք, շատ տխուր կը հնչէ այս վերջին նախադասութիւնը, զոր խմբագիրը գործածած է նաեւ որպէս խորագիր:

Քանի մը օր առաջ, «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ կարդացի Արփիկ Միսաքեանի, (թէեւ «Յառաջ» ստորագրած), իրատեսի ակնոցով գիտուած այս ակնարկը: Այո՛ ճիշդ է, չկան այլեւս հինները, չկան Միսաքեանները, Նարդունիները, Շահնուրները, Շուշանեանները, Սարաֆեանները ու խումբ մը արժէքաւոր այլ գրողներ: Ճիշդ է, մեկնեցան անոնք այս անցաւոր կեանքէն, մեկնեցան՝ բայց իրենց ետին թողուցին վաստակ մը, կոթող մը, որ ոչ միայն յիշուելու արժանի է, այլ նաե՛ւ օգտագործելի, որպէս կենսատու ուժ ապագայի: Կարեւորը սակայն մեր բռնած ուղին փոխելն է: Կարեւորը՝ նոր սերունդին վրայ կեդրոնանալն է, որովհետեւ, ինչպէս կը գրէ «Յառաջ» իր խմբագրականին վերջաւորութեան, թէ

«Այս դառն մատնանշումները պէտք չէ պատճառ ըլլան որ ձեռնածալ նստինք, դիտենք, համակերպինք ճակատագրին։ Ընդհակառակն, պէտք է խթան ծառայեն հակազդելու, գիտակցելու որ Սփիւռքը ժամանակաւոր երեւոյթ մը չէ եւ հարկ է զբաղիլ անոր կենսական հարցերով եթէ կ'ուզենք որ ան վաղը չդառնայ միայն անցեալ, այլ վստահութեամբ եւ յոյսով նայի իր ապագային»։

Շինիչ ու առողջ գաղափարներ, գործադրելի մօտեցումներ, որոնք հեռու են յոռետես կոչուելէ, որոնք կրնան ու նոր շունչ կու տան մեր կեանքին, մեր առօրեային։ վերջապէս մտածել կու տան դէպի առաջ, դէպի «ապագան» նայելու։

Այո՛ սիրելի «Յառաջ», «վստահութեամբ եւ յոյսով» պէտք է նայինք «ապագային», նոյնիսկ եթէ «հասած ըլլանք աշնանային օրը տարիքի մը», ինչպէս կը յիշես գրութեանդ մէջ։ Իսկ կարեւորներու կարգը՝ երբեք ու երբեք պէտք չէ մոռնանք ու մանաւանդ մոռցնել պէտք չէ տանք, թէ «լեզուին հետ, կը նախանցնեն (նաեւ), նուիրական այլ արժէքներ»։ Ու ինչո՞ւ այս պատճառաւ Սփիւռքի մէջ, փոխանակ այլ բաներով զբաղած ըլլալու, եթէ հայ լեզուի, հայ գրի գոյատեւման ու փոխանցման վրայ համախմբուած ըլլայինք մեր գործունէութեանց գլխաւոր մասը, հիմա, վստահաբար, տարբեր դիմագիծ ունեցած պիտի ըլլար մեր ներկան։ Երբեք ուշ չէ սակայն։ Ու ինչպէս Նարդունին կը պատգամէր տասը քառասունհինգ տարիներ առաջ, թէ «պէտք է տոկանք յամառօրէն, պէտք է տոկանք անհատապէս, պէտք է տոկանք հաւաքաբար, պէտք է տոկանք ազգովին։ Ուրիշ ելք չունինք, ուրիշ ճար չունինք, ուրիշ ընելիք չունինք։ Միայն տոկալ»։ Եւ ինչպէս Փրանսական առածը կ'ըսէ - տոկացողն է յաղթականը։

Անոնք գացին ... ճիշդ է, բայց վստահ եմ որ չմոռցուեցան։ Ու պիտի չմոռցուին՝ հակառակ մեզ ազգովին հարուածող հոսանքներուն, հակառակ մեր դէմ ցցուող ու «մեզ իրարմէ անջատող ճակատագրի սեւ պատնէշներուն»։

Կարեւորը սակայն, գիտակցիլն է ու մեր առօրեայի կեանքին մէջ ցուցաբերած հաւաքական խոհեմութիւնը, որ հեռու պէտք է մնայ միակողմանի ու հատուածային շահեր հետապնդելէ։

ՄԱՐԳԱՐ ՇԱՐԱՊԽԱՆԵԱՆ

Հոկտեմբեր 16, 1998
Փարիզ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԷՆ
ԿՈՒԳԱՄ

ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏ

Համազգայինի Վահէ Սէթեան տպարան, Պէյրութ, 1998

ՕՐՈՒԱՆ
ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԱԼԻՆԻՆԳՐԱԴԻ ԱՌՕՐԵԱՅԷՆ

Կալինինկրատը ռուսական միջնադիր շրջան մըն է Պալթեան ծովու ափին, սահմանակից՝ Լեհաստանի ու Լիթուանիոյ։ Նոյնպէս անոր մայրաքաղաքին մէջ տնտեսական տագնապը այնպիսի աստիճանի մը հասած է որ ապրուստի պայմանները շատ աւելի դժուար են, քան Ռուսաստանի մէջ։ Սեպտեմբերի սկիզբը կառավարիչ Կորպինենքոյի կողմէ ներածուած ուտեստեղէնի քանակութեան սահմանափակում յայտարարուեցաւ, բայց ոչ մէկ բանի ծառայեց, քանի որ միշտ հրապարակին վրայ ուտեստեղէնին 80%-ը բերուած է Լեհաստանէն, Լիթուանիայէն եւ Գերմանիայէն։ Մեծ նշանակութիւն չունեցաւ նաեւ Մոսկուայի տուրք չփոխանցելու անոր որոշումը որ հաւանութեան չարժանացաւ։

Տոլարին գինը որ տագնապէն առաջ 6 ռուբլի էր, բարձրացաւ մինչեւ 24-ի, ապա կայունացաւ 10-ի վրայ։ Տեղացիները որոնք իրենց ամբողջ խնայողութիւնով 10 ռուբլիէն աւելի տոլար գնած էին, յուսալով որ չահաւոր կ'ըլլան առոյդ նկատուած դրամահոսութեան մը պարագային, բոլորն ալ վնաս կրեցին։ Անոնք այսօր համոզուած են որ Մոսկուայի չահագէտները իրենց շահուն համար կը փոփոխեն տոլարին սակը, հարստութիւն դիզելու համար ամէնէն աղքատ դասակարգին ի վնաս։

Նոյնիսկ երբ խանութները կրկին առատ ապրանք ունեցան, այդ ապրանքը ռուսական էր, յատկապէս մնդեղէնը, բայց այնքան տարապայման գիներ կը պահանջուէին որ մարդիկ վարանումով կը մօտենային անոնց։ Կացութիւնը այնքան անյոյս է որ սկսած է խօսուիլ նոյնիսկ Ռուսաստանէն անջատումի մասին։ Սակայն, քիչեր միայն հաւանական կը նկատեն նման պարագայ։ Լեհաստանի դեսպանը չի հաւատար այդ հեռանկարին, ըսելով թէ Կալինինգրադցիները աներեւակայելի աստիճանի տոկուն մարդիկ են ու կրնան ամէնէն դժուար կացութեան ալ յարմարիլ, ուստի տրամաբանական չէ որ անջատումի միտումը լուրջ թիւով կողմնակից ունենայ։

Հրաշքի համազօր կը նկատուին վերապրելու համար Ռուսերուն գործադրած ջանքերը։ Ուսուցիչ մը հոն 350, բժիշկ մը 600 ռուբլի կը շահի։ Պաշտօնեաները ամիսներու յապաղումով կը ստանան իրենց ամսաթոշակները։ Կան գործատուներ որոնք տասը ամիսէ ի վեր ոչ մէկ աշխատավարձք վճարած են։ Այդ կացութեան մէջ բոլորն ալ փոխկայի ու ծխախոտի մաքսանենգութիւն կ'ընեն։ Սեւ շուկան այնպիսի համատարած բնոյթ ունի որ իշխանութիւնները այլեւս ուշադրութիւն իսկ չեն ըներ անոր։

Ամէնէն սարսափելին ձմրան հեռանկարն է։ Պատասխանատուները հարկաւոր վառելանիւթին փոքր մէկ մասը միայն ապահոված են. այսուհանդերձ, տոկա ընտակոն կը համարուի։ Լրագրող մը որ տեղւոյն գլխաւոր թերթին խմբագիրներէն է, կ'ըսէ թէ անցեալ ձմեռ սենեակին ջերմաչափը երբեք 14 աստիճանէն վեր չէ ելած։

Այս պատկերին հակասական է նոյն մայրաքաղաքին մէջ չքեղութեան երեւոյթը։ Մոսկուայէն եւ Ս. Պետերբուրգէն ետք ամէնէն մեծաթիւ սուղնոց ինքնաշարժերը հոն կը գտնուին։ Անոնք կ'երթեւեկեն փողոցներէ որոնց 1960-ական թուականներուն կառուցուած շէնքերը մնացած են մինչեւ այսօր առանց որեւէ խնամքի։ Միակ բացառութիւնը կը կազմեն մեծ դրամատուներու կեդրոնատեղիները որոնք վերանորոգուած են յաճախ ապակիի եւ ալիւմինիոմի խառնուրդով։

Վերջին տագնապը այնքան ծանր եղած էր որ Լիթուանիա սննդեղէնի օժանդակութիւն առաջարկեց Սեպտեմբերի կէսերուն, բայց մերժուեցաւ. Կորպինենքօ պատասխանեց թէ ողորմութեան պէտք չունին։ Կալինինգրադցիները իրենց վիճակին համար առաջին պատասխանատուները կը նկատեն մոսկուացի քաղաքական դէմքերը. Ելցինն ու Չերնոմիրդինը. բայց նաեւ ԱՄՆ-ը, դրամական միջազգային շրջանակները եւ Խորհրդային Միութեան դերեզմանափոր Գորբաչովը։ Մէկ կողմէն ալ վախ ունին որ Մոսկուա զիրենք Գերմանիոյ հետ սակարկութեան մանրուքի կը վերածէ, տնտեսական օժանդակութեան մը փոխարէն։ Սակայն, իրենք զիրենք կը մխիթարեն, ըսելով որ զինուորականները որոնցմէ մէկն է զօրավար Լեբէդ դիւրութեամբ պիտի չլքեն շրջանը ուր կը գտնուի մեծագոյն զօրանոցներէն մէկը, 250 հազար զինուորով։

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՒԱ ԱՐՍ

Արտայայտչապաշտ նկարչուհիին գործերը (երաժշտութեան, պարի, փութպոլի, վարդի, կառուի, բնանկարի նուիրուած) կը ցուցադրուին Նոյեմբեր 5-էն 16 Մարսէյլի 4-րդ եւ 5-րդ թաղամասերու քաղաքապետարանը՝ 13, square Sidi Brahim։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ Ա. ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ

Երեւանի Գրողներու Տան մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայաստանի Գրողներու Միութեան ոգեկոչուած է հրապարակագիր, բանաստեղծ, արձակագիր՝ Անդրանիկ Ծառուկեանի յիշատակը անոր ծննդեան 85-ամեակին առթիւ։

Հանդիսութեան բացումը բրած է Գրողներու Միութեան նախագահ՝ Հրանտ Մաթեւոսեան, Ծառուկեանի գրական վաստակին մասին խօսած է Միութեան քարտուղար՝ Արշալ Ափինեան, նմոյշներն ալ ներկայացնելով անոր բանաստեղծութիւններէն։

Ծառուկեանի կեանքին ու ստեղծագործութեան մասին խօսած են Շահէ Արք. Աճէմեան, Սիլվա Կապուտիկեան, ակադեմիկոս Լեւոն Հախվերդեան, «Ազգ»ի խմբագիր Յակոբ Աւետիքեան, փրոֆ. Կարլէն Դալլաքեան եւ սփիւռքահայ լրագրող՝ Օշին Քէշիշեան։ Արծարծուած են զանազան հարցեր, ի մէջ այլոց նաեւ Ծառուկեանի աճիւնները Հայաստան փոխադրելու եւ իր մասին գրականագիտական աշխատութիւն հրատարակելու հարցերը։ (Յիշենք որ Ա. Ծառուկեան իր մահկանացուն կնքեց Փարիզ 1989 Մայիս 20-ին եւ մարմինը ամփոփուած է Պանթէօ - Փարիզէն պերեզմանատան Հայ մտաւորականներու դամբարանը)։

Վարդուհի Քիչմիրեան եւ Կամօ Տէր-Պետրոսեան հատուածներ կարդացած են Ծառուկեանի գործերէն։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 18-ին արտասանական մրցում մը տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի մշակութային յանձնախումբին եւ նուիրուած Մ. Մեծարենցի մահուան 110-ամեակին։ Մասնակցած են 28 պատանիներ Ս. Յակոբ, Արմէն - Քէպէքեան եւ Նարեկ վարժարաններէն կամ անհատապէս։ Երկու պարտադիր կտորները եղած են փոքրերուն համար՝ «Հիւղը» եւ մեծերուն համար՝ «Աքասիաներու շուքին տակ»։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի Յ. Մանուկեան դրադարանի սրահին մէջ, Հոկ. 16, 17 եւ 18-ին տեղի ունեցած է մանկական եւ պատանեկան գիրքերու ցուցահանդէս, կազմակերպութեամբ Համազգայինի գրատարածի յանձնախումբին։ Երեք օրերու ընթացքին բազմաթիւ այցելուներ եկած են եւ գնումներ ալ ըրած։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ
ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Զ.
ՄԷԿԻ ՏԵՂ ԵՐԿՈՒ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆ

– Ճամբան նուաղում եկաւ վրաս, քանի՛ քանի՛ անգամ քեզի չե՞մ դանդատած որ սիրտս կը գոցուի կոր, նորէն գոփը բռնեց, անցորդները քովս եկան, կառք մը դրին ինծի եւ հոս առաջնորդեցին, խեղճ բժիշկին յանցա՞նքը ի՛նչ է ... ամօ՛թ, մէկ փարայի ըրիր պատիւս, պարապ տունը պիտի դառնամ...։

– Դռանը կզպանքը յաճախորդներուն վրայ սըխը սըխը կզպելէ՞ ետք տիակնօսթիք կ'ընէ այս տոքթորը, ասոր ո՞ւրտեղը տոքթորի քլինիք է, ո՞ւր է թապէլան, ո՞ւր է գործիք մը, ո՞ւր է գոնէ էթէռի սրուակ մը, որ մարելիքները բռնած յաճախորդներուն հոտուըտալ տայ ... Պրոպատիկէ աւաղա՞ն է աստեղ, ո՞վ կը խաբէք կոր, ապերա՛խտ քեզի...։

– Պարո՛ն, ձեզի շատ սուղի պիտի նստի բժիշկ մը անպատուելը, տանտիրուհին կրնայ վկայել որ ես այստեղ քլինիք վարձած եմ, եւ ընդունելութեան որոշ ժամերս ունիմ, բնականաբար երբ տիկին մըն է հիւանդը, չեմ կրնար դուռը բաց թողուլ, ոեւէ մէկը սխալմամբ կրնայ ներս մտնել, ասիկա տուն մըն է ուր հազար վարձակալ կայ, դուք իսկ պէտք է պահանջէիք որ դուռը կղպած ըլլայի։ Ձեր վայրենի արարքով հրապարակաւ նախատեցիք ինծի, տասը հազար ոսկի վնասուց հատուցում պիտի պահանջեմ, բժիշկի մը ապրուստը իր պատիւն է, եւ դուք այս դայթակղութիւնը սարքելով՝ փճացուցիք իմ ապրուստս...

Փաստաբան Կարկամեան ժամանակը եկած նկատեց միջամտելու, տեսնելով որ բժիշկը իր անտարբեր երեւոյթով եւ արուած համոզիչ բացատրութիւններով պիտի կրնայ երեւոյթները փրկել, ինչպէս տիկին Ֆուլիկ իր կեղծ յուզումով.

– Պարո՛ն տոքթոր, վրայ բերաւ Կարկամեան, եթէ այստեղ ձեր քլինիքն է, կրնա՞ք ցոյց տալ ձեր արտօնագիրը...։

– Ի՞նչ հանգամանքով դուք իմ արտօնագիրս կը պահանջէք, ո՞վ էք դուք...։

– Ի՞նչ ըսել է թէ ո՞վ է, այս դայթակղութեան ականատես վկայ է էֆէնտին, աւելցուց Անիկտոս, այս անակնկալ միջամտութենէն քաջալերուած։ – Եւ յետոյ ի՞նչ համարձակութեամբ կ'ըսէք որ այստեղ քլինիք է, երբ ահաւասիկ մահճակալ մը կայ մէջտեղ, եւ նոյնիսկ կարավան մը չկայ տաջին, ո՞ւր տեսնուած է որ բժիշկ մը իր ննջասենեակը ընդունի յաճախորդները...։

– Կը լռէ՞ք դուք պարոն...։

– Ցետոյ, տեսէք տիկինին կօշիկները, ահապարանքին մէջ՝ ձախ ոտքինը աջ ոտքը հագեր է...։

Կարկամեանի այս յայտնութիւնները ծիծաղելի դիրքի մը մէջ կը դնէին բժիշկը եւ իր հոմանուհին, որ կը սկսէր սաստիկ նեղուիլ անծանօթ երիտասարդի մը այս հարցուփորձուըմէն...։

– Աղտո՛տ, դո՞ւն սարքեցիր այս խաղը, բայց չպիտի յաջողիս, պիտի տեսնուի՛նք քեզի հետ, այս տեսակ սուտերին դաւերով, չէ որ պիտի հրապուրես՝ երեսի՛դ իսկ չթքնող Աննային սիրտը...։

– Մի՛ բարկանար սիրելիս, սա մահճակալին սաւանին տակը վերցուր նայինք...։

Ծրար մը կայ, կարծեմ թէ ծննդաբերութեան գործիքներուն պայուսակն է...։

Անիկտոս, որուն միտքին մէջ վայրկեան մը յաջողած էր տարակոյս ձգել բժիշկը, բոլոր այս ջախջախիչ փաստերէն ետքը համոզուած էր որ ընտանեկան պատիւը յափշտակող աւազակի մը դիմաց կը գտնուէր. յուզումէն ու զայրոյթէն կը սկսէր դողդղալ, բերնէն կախուած էր այս անհամբեր անծանօթ բարեկամին որ ահա կուզար ախոյեան կանգնիլ իր պատիւին, ու բժիշկը նեղը դնելով՝ ամէնուն ներկայութեան, հաստատել անոր յանցանքը։ Իսկոյն խոյացաւ սաւանին վրայ եւ մէկդի առնելով, ընտանեկան չամբանիայի երկու շիշ եւ քաղցրաւենիի ծրար մը...։

– Քէյֆէրնիդ հարամ ըրաւ էֆէնտին, վրայ բերաւ Կարկամեան, ջղային քրքիջ մը արձակելով...։

Տոքթորը եւ Ֆուլիկ դեռ գլխին կորած էին։

– Տոքթո՛ր, մեզի ըսէք, ձեր հիւանդներուն չամբանիա՞ կուտաք, աւելցուց յետոյ, իր զոհին հետ խաղացող կատուի մը պէս զուարճանալով...։

– Եւ գաշէի տեղ Ֆրիւի կլասէներ։

– Վերջ տանք այս կատակերգութեան, իրաւունք չունիք իմ կերածիս ու խմածիս խառնուելու, չամբանիա կը խմեմ թէ գինի, ձեզի չեմ հարցներ. դո՛ւք կրնաք տէքքոսի ջուր խմել եւ ես չամբանիա, չտե՛ս պարոն...։

– Միայն թէ անկողինին մէջ ծածուկ պահելու պատճառ չունէիք. բնականաբար ձեր քունին մէջ չէ որ պիտի խմէիք, ըսել է, երբ դուրսը աղմուկ լսեցիք՝ ուզեցիք մէջտեղէն վերցնել, երբ ձեր մեղապարտ արարքին ապացոյցներէն մէկն ալ...։

– Կ'արգիլեմ ձեզի խօսիլ պարո՛ն, եւ դուրս ելէք իմ քլինիքէ՛ս...։

– Իմ ննջասենեակէ՛ս, ըսէք, կամ մանաւանդ իմ ռանտէվուի սենեակէս...։ Բայց էֆէնտին տակաւին լուսաբանուելու պէտք ունի։ Ըսէք օրինակի համար որ երբ թէ տիկինը ճամբան նուաղում ունեցեր է եւ անցորդներ զինքը բերեր են այստեղ, բժիշկի՛դ, բայց դուք տիկինին հետ միասի՛ն եկաք, կառքէն իջաք եւ թեւ թեւի ելաք այս սենեակը...։

(Շար. 40)

(Շար. Ա. էջէն)

Մ. Ուղուգով, որ ծանօթ էր որպէս անզիջող մէկը Մոսկուայի նկատմամբ: Այս պաշտօնազրկումը կատարուած է Մախաչգալա — Գրոզնիով հանդիպումէ մը ետք:

Վ. ՎԻՆՈԳՐԱԴՈՎ, ռուս առաջին մեծ գործատէրն է (դրամատան) որ զոհ գնաց եղմտական տագնապին, Հոկտեմբեր 27-ին հրաժարած էր Ինկոմպանքի (երկրին 3-րդը) նախագահութենէն, դրամատունը սնանկացած ըլլալով:

ՓԱՔՍԻ հարցը կրկին պիտի ներկայացուի Ազգային Ժողովին նոր տարբերակով մը եւ աջը արդէն մօտ 1000 սրբագրութիւններ պատրաստած է: Աջը, սակայն, միակամ չէ եւ Փաթրիք Տէվէճեան յայտարարած է (Նոյեմբեր 1, ԷՌ-Թէ-Էլ) որ «ձախը արկածալի ապտակ մը կերաւ, բայց միջոցներն ունի օրինագիծը վաւերացնել տալու»: Ինք կ՚ուզէ որ ընդդիմութիւնը իրաւական բնոյթ ունենայ եւ ոչ՝ գաղափարական: Այս նոյն յայտագրին ընթացքին ան թելադրեց Ռոլան Տիւմայի որ հրաժարի Սահմանադրական Խորհուրդի նախագահի իր պաշտօնէն:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ նախագահը՝ Զերուալ յայտարարեց թէ նախագահական ընտրութիւնը տեղի կ՚ունենայ Ապրիլին եւ ոչ թէ Փետրուարին ինչպէս նախատեսուած էր:

ԱԻԵՏԻՍ ԹԵՒԱՆԵԱՆ Էփըլի փոխ-նախագահը կ՚արտայայտուի «Լիպերասիոն»ի մէջ (Նոյեմբեր 2) Միքրոսոֆթի հետ ունեցած դատին առթիւ և կը շեշտէ որ պէտք է հրաժարիլ այն գաղափարէն որ որպէսզի Էփըլը յաղթէ հարկ է որ Միքրոսոֆթը պարտուի: 1997-ին է Ս. Ճոպս որ Էփըլը ձեռք առած էր յայտարարած է որ Միքրոսոֆթ բաժնետէր է Էփըլի դրամագլուխին: Ցետագային, Միքրոսոֆթ յաջողած էր խեղդել Էփըլը եւ այսօր դատը շատ մը մութ կէտեր պիտի յայտնաբերէ եւ կենսական բնոյթ կ՚առնէ Թեւանեանի թղթածրարը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(1er Novembre)

Ch. Aznavour, un crooner français en haut de l'affiche à Broadway

Ինչպէս «Ֆիկառօ» առջի օր եւ բազմաթիւ այլ թերթեր ու հեռատեսիլ, «Լը Մոնտ» ալ լայն տեղ կուտայ Ազնաւուրի համերգին Պրոտուէյ, անոր գտած բացառիկ յաջողութեան եւ այն ատխողութեան զոր ունեցած է երկու շաբաթով երկարաձգելու, որպէսզի կարենայ գոհացում տալ պահանջներուն: Կը յիշէ որ 74 տարեկանին, «Փոքրիկ

Շառլ»ի համբաւը դարձած է առասպել մը եւ «Թայմ»ի մէջ լոյս տեսած վերջին հարցախոյզ մը զայն ընտրած է «Միւզիք հոլի դարուս արուեստագէտը»:

Թղթակիցը երկար կը ծանրանայ Ազնաւուրի ամերիկեան յաջողութիւններուն վրայ 1948-էն ի վեր:

Ամերիկեան շրջապտոյտէն ետք, Ազնաւուր Եւրոպա կը վերադառնայ, վերջակէտը դնելու համար երաժշտական թատերգութեան նուիրուած Թուլուզ — Լօթրէքի եւ կը յուսայ որ Լոնտոնէն ետք, պիտի կարենայ զայն ներկայացնել Պրոտուէյ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին Սէն - Թ՚էթիէն իր դաշտին վրայ 1 - 0 յաղթեց Վալանսի: Դասաւորման մէջ 17-րդ տեղը կը գրաւէ 14 կէտով: Գլուխն է Սէն - Թ՚էթիէն 30 կէտով եւ վերջին՝ Ամիէն 9 կէտով:

Տիկին Երմոնէ Պօղոսեան
խոր ցաւով կը գուժէ իր յոյժ սիրելի եւ անմոռանալի եղբօր՝

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ-Ի

կսկծալի մահը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 4, 1998, ժամը՝ 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ողբացեալին փափաքին համաձայն կը խնդրուի ծաղկեպսակ չուղարկել:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Նուարդ Ժամկոչեանի մահուան առիթով Պ. Վարդան Չիֆթչիպաշեան կը նուիրէ 500 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման եւ Պ. Տրնի Չիֆթչիպաշեան կը նուիրէ 300 Ֆր. Հայ Մշակոյթի Տան:

Հերմինէ Թիրէքեանի մահուան առիթով Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը եւ Սօնիա եւ Րաֆֆի Փիլիկեան կը նուիրեն 100-ական Ֆր. Հայ Մշակոյթի Տան:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un CONTRAT—EMPLOI—SOLIDARITE (C.E.S.) de préférence bilingue français (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

CHENE

POUR LA POURSUITE
DE SES ACTIONS
DANS LES VILLAGES
AU ZANGUEZOUR
ET AU KARABAGH

AIDEZ
CHENE
EN OFFRANT VOS OBJETS
DE VALEUR
NEUFS OU ANCIENS POUR SA

braderie de noël

DU 5 AU 6 DECEMBRE
AU COLLEGE SAMUEL - MOORAT

«ՇԷՆ»Ը
ՁԵԶԻ ԿԸ ԴԻՄԷ
ԻՐ ՎԱՃԱՌՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ
ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ,
ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ,
ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ...

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
Pour tous renseignements téléphoner dès maintenant au :
01. 47. 50. 40. 47 après 19h

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած

բանաստեղծ եւ արձակագիր՝
ԱՆԵԼ-ի
(Տոքթ. Կարօ Յ. Կարապետեան)
« Ի ՄՏԱՆԵԼ ԱՐԵԳԱԿԱՆ »
քերթողագրքի հրատարակութեան առիթով

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20·30-ին
Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Նախագահութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի
Հայր. Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Գրագէտն ու իր գործը կը ներկայացնէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Հիւրասիրութիւն — Մուտքը ազատ է

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ մահացած իր ընկերուհիներուն յիշատակին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի առաւօտ, յաւարտ պատարագի, Ս. Թէոտոր մատրան մէջ:

Կէսօրին, ճաշ Մշակոյթի Տան մէջ:

Կը խնդրուի մեր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

Ճաշագին՝ 70 Ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԵՒ

ՄԱՏԱՂԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 8, ժամը 10-ին, Պուլվ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ:

Կը հրաւիրուին յիշատակը յարգողները:

APPRENONS A CONNAITRE NOS COMMUNAUTES

Dans le cadre
de ses soirées culturelles,
l'Association de l'Eglise Arménienne
de Chaville
vous convie à venir assister
à la projection d'un film vidéo
(avec commentaire en arménien)
consacré à la

COMMUNAUTÉ ARMÉNIENNE DE BULGARIE

présence vivante et séculaire
des Arméniens
à SOFIA, PLOVDIV, VARNA, BURGAS...
Le Samedi 7 novembre à 20 h 45
salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas 92370 CHAVILLE
— Entrée libre —

UGAB — UGAB — UGAB —

U. G. A. B.

ARMENIE :
l'économie et les investissements

le vendredi 6 novembre
à 20 heures 30

VAHÉ JAZMADARIAN
Ancien directeur-général
et administrateur du Crédit Suisse
Président de l'Armenian Business Forum
(section Arménie)
Vice-Président et Trésorier
de l'UGAB-France
Trésorier et membre
des Amis de l'Ambassade (France)

Dîner - Débat
organisé par
l'U.G.A.B. Valence
6, rue Faventines, 26000 VALENCE

Réservations : Herminé Kéchichian
au 04 75 56 33 74
Participation : Jeunes 60 F, Adultes 80 F

UGAB — UGAB — UGAB —

Sous la Présidence d'Honneur
du Député-Maire d'Alfortville
Monsieur **RENE ROUQUET**

GALA DE BIENFAISANCE

au profit de l'Ecole Bilingue «SAINT-MESROP» d'Alfortville

Le Samedi 14 Novembre à 20 heures 30

DINER DANSANT

avec **Paul BAGDADLIAN** accompagné par l'Orchestre **Ani**

Gymnase Lapierre, allée du 8 Mai 1945
94140 ALFORTVILLE

Réservations : Tél.: 01 43 75 28 37 ou 01 41 79 43 48

MARSEILLE

L'ENSEMBLE NAVASART

au
PALAIS DES CONGRES
(Parc Chanot)
le Samedi 7 Novembre à 20 heures 30

Avec la participation de :

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Réservations : MAJC — 12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille
FNAC

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4
MERCREDI
4 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19·502 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.502

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՄՆ-Ի ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՊԷՏՔ Է ԲԱՐԵԼԱՒԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԵՏ ԻՐ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Հոկտեմբեր 30-ին, Միացեալ - Նահանգներու դեսպանը՝ Մայքըլ Լեմըն մամուլի ասուլիս մը տուած է որու ընթացքին շեշտած է որ ղարաբաղեան հակամարտութեան լուծումը կուգայ այն բոլոր նախաձեռնութիւններէն եւ քայլերէն որոնք ձեռք կը բերուին հակամարտող կողմերու միջեւ եւ որոնց կը համաձայնին հակամարտող կողմերը: Դեսպանը ծանրացած է մասնաւորաբար շրջանի հարցերուն վրայ եւ մաղթած որ Հայաստան ապահով, բարգաւաճ, ժողովրդավար երկիր ըլլայ: Կովկասեան շրջանին մէջ, ԱՄՆ կը տեսնէ նաեւ Թուրքիան որու հետ Հայաստան պէտք է բարելաւէ իր յարաբերութիւնները: Այդ է նաեւ կարծիքը Միացեալ - Նահանգներու ՀԱՊ-ի երկիրներու պատասխանատու Սթրոպ Թալպոթի:

Թուրք մամուլը լայն արձագանգ տուած է այս ասուլիսին, մանաւանդ Թուրքիոյ վերաբերող արտայայտութեանց: Խորագիրներով իսկ կը մեկնաբանեն գրելով՝ Ամերիկա ազդարարեց Հայաստանի աւելի մեղմ ըլլալ Թուրքիոյ հանդէպ:

Անատոլու Գործակալութիւնը այս առթիւ կը յիշեցնէ թէ Քոչարեանի կառավարութիւնը յարդ կարեւորութիւն տուաւ Դաշնակցութեան, մինչդեռ Դաշնակցութիւնը այժմ ամէն ինչ կ'ընէ որպէսզի իշխանութեան տէր կանգնի առանձին: Դաշնակցութեան մայր քաղաքականութիւնն է Հայ Դատ կոչուածը: Հայ Դատը կ'ընդգրկէ ցեղասպանութեան ճանաչումն ու հայկական հողերու պահանջն ու հատուցումը: Արդ՝ Քոչարեան իր կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան հիմնական մէկ կէտը դարձուցած է Հայ Դատը: Գալով Դաշնակցականներուն, անոնք անցեալ Ուրբաթ (Հոկտեմբեր 30) մեծ հանրահաւաք մը կազմակերպեցին ու կարգ մը դժգոհութիւններ յայտնեցին կառավարութեան նկատմամբ: Քաղաքական դէտեր Դաշնակցութեան այս հանրահաւաքը կը նկատեն առանձին իշխանութեան գլուխ գալու ցանկութեան մը առաջին ազդանշանը:

Թուրք թերթերու համաձայն, զանազան հայաստանեան թերթեր եւս կը բաժնեն այս տեսակէտը: Թերթերու համաձայն, այդ հանրահաւաքը առաջին քայլ կը նկատուի յառաջիկայ գարնան կատարելի ընտրութիւններու մէջ մեծամասնութիւն ապահովելու ուղղութեամբ: Իսկ «Օրագիր» թերթը կը յիշեցնէ Դաշնակցական գործիչ, Պետութեան Նախագահի Խորհրդական Վահան Յովհաննիսեանի այն խօսքը թէ Դաշնակցականներու գեկավարութեան տակ գտնուած բոլոր նախարարութիւններու մէջ մեծ յաջողութիւններ արձանագրուեցան: Դաշնակցութիւնը դարձեալ օրակարգի բերած է «Ծովէ ծով դրախտավայր Հայաստան» երազը, որ կը նշանակէ Սեւ Ծովէն մինչեւ Միջերկրական մնացած հայկական հողամասերը:

Բայց կարգ մը թերթեր ալ վնասակար կը նկատեն այս քաղաքականութիւնը որ Հայաստանը կրնայ մեկուսացնել արտաքին աշխարհէն ու առանձին թողուլ:

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԱՖԱԹԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Արտաքին նախարարը որ Իսրայէլ պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէր, Հոկտեմբեր 30-ին տեսակցութիւն մը ունեցած է Արաֆաթի հետ: Խօսակցութեան նիւթ եղած են հայ - պաղեստինեան յարաբերութիւնները, երկկողմանի նախաձեռնութիւններու կարելիութիւնը տարբեր մարզերու մէջ, արաբ — իսրայէլեան եւ Արցախի հարցերը: Վ. Օսկանեան պարզած է Հայաստանի ներկայ դիրքը Արցախի հարցին կապակցութեամբ:

Նախորդ օրը նախարարը այցելած է Հայոց Պատրիարքարանը եւ տեսնուած Թորգոմ Պատրիարքի հետ: Երեկոյթ մըն ալ ունեցած է հայ գաղութին առջեւ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 2 / 3)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ ԱՆԱՏՈԼԻ ԴՐԻԻԿՈՎ

Պաշտօնավարութեան շրջանին աւարտին Երեւանէն մեկնելէ առաջ Ռուսաստանի դեսպան Ա. Ուռնով հանդիպում մը ունեցած է լրագրողներուն հետ: Այդ ընթացքին ըսած է թէ Լեռնային Ղարաբաղի հարցին մասին որեւէ համաձայնագիր պէտք է պարունակէ շրջանին ապահովութեան եւ Ղարաբաղի Հայաստանի հետ հողային կապի ամուր երաշխիքներ: Ան տեղեկացուցած է որ իրեն կը յաջորդէ Ա. Դրիկով որ ծնած է 1936-ին, 1960-ին աւարտած է Մոսկուայի միջազգային յարաբերութիւններու հիմնարկը: Դիւանագիտական պաշտօններ վարած է Փաքիստան, Զամպիա, Հնդկաստան, ապա 1996-էն եղած է Արտաքին Գործերու նախարարութեան գլխաւոր տեսուչ:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հոկտեմբեր 31-ին պատասխանելով լրագրողներու, Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ Ներքին Գործերու եւ Ազգային Ապահովութեան միացեալ նախարարութիւնը իրարմէ անջատելու մասին քաղաքական ուժերէ հնչած առաջարկները հիմ չունին, քանի որ ատիկա Սահմանադրութեամբ իրեն տրուած լիազօրութիւն է եւ ինք ալ բամադիր չէ այդ լիազօրութիւնը քննարկելու ոեւէ մէկուն հետ: Ռ. Քոչարեան անթոյլատրելի համարած է կառավարութեան պատկանող խնդիրներու արժեւորումը քաղաքական կազմակերպութիւններու կողմէ, ինչպէս է օրինակ ուժանիւթի գիներու պարագան:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՍԻՒՆԻՔ ԱՅՑԵԼԱԾ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Հոկտեմբեր 31-ին այցելելով Սիւնիք, մասնակցած է Գորիսին խմելու ջուր հասցնող Ծղուկ — Գորիս ջրատարին բացումին: Նախագահին ընկերացած են Գիւղատնտեսութեան եւ Քաղաքաշինութեան նախարարները, Երեւանի քաղաքապետը եւ այլ պաշտօնատարներ: Անոնք այցելած են նաեւ Որոտան — Արփա ջրատարին կառուցման վայրը: Այդ աշխատանքը նախատեսուած է աւարտել 2000-ին: Կը պահանջէ շուրջ 3·5 միլիոն դրամ:

Գորիսցիներուն դիմելով նախագահը ը-

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԷՄ ԿԸ ՇԱՀԱՐԿԷ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱԶԴԱԿԸ

Թուրքիոյ իշխանութիւններուն եւ մամուլին կողմէ յաճախ նիւթ կ'ըլլայ ՓՔՔ-ի ղեկավար Ա. Օճալանի ապաստանած վայրը: Այդ ընթացքին պարբերաբար կը տրուի Հայաստանի անունն ալ: Նոյեմբեր 3-ի «Միլլիյէթ»ը նշելով որ մինչեւ Նոյեմբեր 2 անոր արտօնուած էր Ռուսաստան մնալ, կը հետաքրքրուի Մոսկուայի բանսելիք դիրքով ու Օճալանի նոր ապաստարանով: Նոյն էջին վրայ տեղ տրուած է Տիյարպէքիրի օդային Բ. բանակի հրամանատար զօրավար Միւժաէճիի արտայայտութեան որ կրկին արընչուած է Հայաստանի: Զօրավարը ըսած է թէ Ա. Օճալան կը փախչի Ռուսաստանէն Հայաստան անցնիլ, օգտուելով մօրը Հայ ըլլալու պարագայէն: Սակայն, Հայաստանի ղեկավարութիւնը չի կրնար ապաստան տալ իրեն: Հայաստանի ժողովուրդին զարգացման մակարդակը եւ ղեկավարութեան պատրաստութիւնը Միջին — Արեւելքի ընդհանուր մակարդակէն աւելի բարձր ըլլալով, ծանօթ են ՓՔՔ-ի ներքին ծալքերուն: Զօրավարը յիշեցնելով որ Սուրիան եւ ամբողջ Միջին — Արեւելքը կրնան ամէն պահ հակակշռել, ըսած է. «մեր թէքնիք միջոցները միւս երկիրներէն գերակշիռ են ու կրնանք հսկել այն բոլոր երկիրներուն որոնք մեր դէմ որպէս խաղաքուղք պիտի փորձեն անջատողական այդ կազմակերպութիւնը պատսպարել»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ Փիէր Պիւնէլ, 46 տարեկան, ձերբակալուեցաւ ոստիկանութեան լրտեսութեան լուրջ կասկածներ կան իր մասին: Հրամանատարին դէմ եղած մեղադրանքն այն է որ Սերպերուն հաղորդած է ցանկը այն թիրախներուն զորս ՕԹԱՆ պիտի ռմբակոծէ, եթէ Միլոսեւիչ իր զօրքերը չքաշէ Քոսովոյէն: Ինք պատասխանատու պաշտօն ունէր ՕԹԱՆ-ի զինուորական մարմնին մէջ, Պրիւսէլ:

«ՄԻՉ» ԹԱՅՖՈՒՆԸ հակայ աւեր գործեց եւ կը շարունակէ գործել Նոյեմբեր 3-ին ալ Կեդրոնական Ամերիկա: Ամէնէն աւելի վնաս կրած են Հոնտուրաս եւ Նիքարակուա ուր աւելի քան 7000 մեռեալ կայ, 2000 անհետացած եւ մէկ միլիոն անձեր ալ ապաստան չունին: Սալվատոր եւ Կուաթեմալա ալ մեծ վնասներ կրած են:

ԱՐԱՖԱԹ ԵՒ ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ համաձայնեցան մէկ կէտի վրայ՝ յետաձգել Ուայ Ռիվըրի խաղաղութեան գործընթացը: Արաֆաթ ընդառաջ գացած է Նեթանիահուի դիմումին 10 օրով յետաձգելու գործադրութիւնը թոյլ տալու համար որ համաձայնագիրը վաւերացուի: Միւս կողմէ Իսրայէլի ծայրայեղ կրօնական դատարան մը արգիլած է Նոյեմբեր 2-ին համացանցի (ինթէրնէթ) անցնիլ որովհետեւ «ան կը հակասէ հրէական օրէնքին ոգիին»:

ՋԻՈՒԳԱՆՈՎ, Ռուսաստանի Համայնավար կուսակցութեան պարագլուխը «յուսալքուած գինով» որակած է Ելցինը որ անկարող է իր պաշտօնը կատարելու:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ վարչապետ՝ Շրէօտէր Լոնտոն գացած է ուր շատ սիրալիր յարաբերութիւններ ունեցած է Թ. Պլէրի հետ: Երկուքն ալ կրկնած են որ այդ սերտ

(Շար.ը Դ. էջ)

ուած է թէ ներկայի դժուար պայմաններուն մէջ երկիրը ոչ միայն օրուան խընդիրներ լուծելու, այլ նաեւ ռազմավարական իմաստ ունեցող կառոյցներու ձեռնարկելու կարելիութիւնը ունի: Ան երաշխաւորած է որ յաջորդ տարին ամէնէն կայուն եւ հետաքրքրական տարիներէն կ'ըլլայ, իսկ յետագայ հինգ տարիները «Հայաստանի համար զարգացման տարիներ»:

ՑՈՒՆԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ 300 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐ ՆՈՒԻՐԱԾ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻՆ

Հոկտեմբեր 30-ին յունահայ գաղութին կողմէ ՀՅԴ եւ ՀԲԸՄ ներկայացուցիչներ նախագահ Ռ. Քոչարեանի յանձնած են 300 հազար տոլարի չէք մը: Գումարը պէտք է գործածուի աղէտի գօտիին համար եւ արդէն նախատեսուած է որ յատկացուի Լոռիի գիւղերուն եւ առողջական հաստատութիւններու նորոգութեան:

ԱՐԱ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԻ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ՀՅԴ-ի նախաձեռնութեամբ Հոկտեմբեր 30-ին տեղի ունեցած հանրահաւաքին մեղադրանքներ հնչած էին քաղաքական կարգ մը գործիչներու մասին: Անոնցմէ Արա Սահակեան մեկնաբանելով երեւոյթը, ամբողջատիրական վարչաձեւերու յատուկ ընթացք նկատած է զայն. ըսած է թէ այդ վարչաձեւերուն յատուկ է իշխանութեան եւ ընդդիմութեան համատեղումը որուն փաստն է այն որ հանրահաւաքին գլխաւոր դէմքը նախագահի խորհրդական Վ. Յովհաննիսեանն եղած է: Ա. Սահակեան աւելցուցած է թէ այս ընթացքին յաջորդ քայլերը կ'ըլլան հանրահաւաքին ցոյց տրուած թիրախներուն ժողովուրդի թշնամի հռչակումը, ապա պատժիչ մեքենան գործի կը լծուի: «Սրա աւարտը կը լինի երջանիկ՝ ճնշումի բոլոր ենթարկուածները յետագայում կ'արդարացուին, ողջ մնացածներին կը տրուի արտօնեալ թոշակ...» ըսած է ան:

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԴԱՄԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻՆ 140-ԱՄԵԱԿԸ

Փակուած են Թիֆլիսի Պ. Ադամեան Թատրոնին 140-ամեակին նշումները: Հայաստանի Մշակոյթի նախարար Ռ. Շառոյեան Հոկտ. 29 - 31 հոն գտնուած ու մասնակցած է փակման հանդիսութիւններուն: Սունդուկեան Թատրոնը ներկայացուցած է Մուրացանի «Ռուզան»ը, Հոկտեմբեր 30-ին Վաքէի գերեզմանատունէն Խոջիվանքի հայկական պանթէոնը փոխադրուած է Վրաստանի հայ թատրոնի ծանօթ նուիրեալ Իսահակ Ալիխանեանի աճիւնը: Իսկ դերասան Արտեմ Լուսինեանի տան վրայ յուշատախտակ մը զետեղուած է: Ջերմ շնորհաւորութիւններ յղած է վարչապետ Ա. Դարբինեան, ողջունելով Ադամեան Թատրոնին 140-ամեակը:

ԿԻՆԵՐՈՒ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԵՐԹ

Հոկտեմբեր 31-ին 5 քիլոմեթրնոց երթ մը տեղի ունեցած է Երեւանի փողոցներուն մէջ, փակելու համար կիներու առողջութեան պահպանման ընկերութեան կազմակերպած միամսեակը: Երթը գլխաւորած են նախագահուհիներ Ռիթա Պալեան (ԱՄՆ) եւ Հրանոյշ Ցակոբեան, Ֆրանսայի դեսպան Մ. Լըկրա եւ ԱՄՆ-ու դեսպան Մ. Լեմըն իրենց կիներուն հետ:

ԵՐԿՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԻՒՆ ՈՒԶՈՂ ԿԱ՞Յ ԼՐՋՕՐԷՆ

Անկախութեան տարիներուն, շատ չարչրկուած ու չահարկուած նիւթերէն է երկքաղաքացիութիւնը: Հայաստանէն դուրս ապրող Հայերու պէ՞տք է իրենց ունեցածին հետ տալ Հայաստանեան քաղաքացիութիւն: Եթէ այո, ի՞նչ ձեւով, ի՞նչ սկզբունքով, ի՞նչ պայմաններով, եւայլն: Յատկապէս 1991-ին յաջորդած առաջին տարիներուն, պարզ է որ խնդիրը կը ներկայանար զգացական զօրաւոր ենթախորքով մը. տակաւին տարբ կուտար անոր դիւրութեամբ չահարկումին: Եւ եղաւ տակաւ: Ամէն անգամ որ պէտք էր, քաղաքական դէմքեր Հայաստանի քաղաքացիութեան, կարօտով տառապող «արտերկրացի»ներու ստուար զանգուածներ ենթադրեցին ու հանդէս եկան այդ կարգադրութեան ի նպաստ ելոյթներով: Անոնց զուգահեռ էջեր ալ լոյս տեսան համապատասխան մամուլի թիւերուն մէջ: Երկքաղաքացիութեան զօրակից յայտնուեցաւ յատկապէս ՀՅԴ.-ն, մանաւանդ որ ՀՀՇ-ի իշխանութեան ընդդիմանալու կարեւոր ազդակ մըն էր տակա, այս վերջինը ամէն առիթով հակադրուած ըլլալով Սփիւռքի հայութեան քաղաքացիութիւն տալու գաղափարին:

Աւելորդ է ըսել որ հարցը քաղաքական ընդդիմախօսութեան, ճառերու մակարդակէն աւելի լուրջ մօտեցում չվայելեց. չկատարուեցան, օրինակ՝ — որքան ծանօթ է—, Սփիւռքի հայաշատ մէկ — երկու ոստաններին մէջ հարցախոյզեր որոնք գոնէ երեւութական հիմ մը կազմէին վիճայարոյց նիւթին: Լեւոն Տէր — Պետրոսեանի հրաժարումէն անմիջապէս ետք երբ Ռ. Քոչարեանի ընտրարշաւին ալ թեմա եղաւ նիւթը, միայն Պ. Հայրիկեանն էր որ պարտք զգաց անդրադառնալու թէ այսօր այնքան ալ ճիշդ չէր Հայաստանի քաղաքացիութիւն ունենալու վճռականութեան տէր տասը հազար Հայէ աւելին գտնել Սփիւռքի անկիւններէն: Սակայն այդ յիշեցումն ալ չբաւեց հարցը լուրջ մօտեցումով մը ձեռք առնելու: Ցետոյ, երբ նախագահական ընտրութիւնը աւարտեցաւ Ռ. Քոչարեանի յաղթանակով, Հայաստանի բազում հարցերու խորանցումին մէջ ոչ մէկ օրակարգի վրայ տեղ տրուեցաւ երկքաղաքացիութեան նիւթին, թէեւ քաղաքական դէմքերու արտայայտութիւններուն, մամուլի հրապարակումներուն մէջ պարբերական ներկայութիւն ունի ան:

«Նոյեան տապան»էն Գայեանէ Մելիքեան եւ Սոնա Մաշուրեան աւելի քան տասնեակ մը խորհրդարանականներու կարծիքները ամփոփած են նոյն նիւթին մասին («Ազգ», Հոկտեմբեր 3): Անոնք տրուած են «Երկքաղաքացիութիւն՝ կո՞ղմ, թէ դէմ» խորագիրով: 14 երեսփոխաններուն մեծ մասը դէմ է երկքաղաքացիութեան գաղափարին: Նոյնիսկ անոնք որոնք կ'ըսեն թէ կողմնակից են տարը, իրենց հաւանութեան կ'ընկերացնեն «սակայն»-ներ, «բայց»եր:

Ժխտական կարծիք յայտնողներն են Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան, անոր նախորդը Բ. Արարքցեան, ՀՀՇ.-ի նախագահ, նախկին Ներքին Գործերու նախարար Վ. Սիրադեղեան, Հանրապետական կուսակցութեան նախագահ Անդրանիկ Մարգարեան, Համայնավար կուսակցութենէն Գադիկ Թադեւոսեան, ՍԴՀԿ նախագահ Լուիզա Սողոմոնեան, Օրինաց երկիր կուսակցութեան նախագահ Արթուր Պաղտասարեան, անկախ երեսփոխան Վարդան Խաչատրեան, «Շամիրամ»էն՝ Ժիւլիէթ Կաժոյեան, Երկրապահէն Ս. Այվազեան: Բացայայտ կերպով թեր կարծիք ունին ԱԺՄ-էն Ներսէս Զէյնալվանդեան, Հ.Յ.Դ.-էն Ռուբէն Յակոբեան, Համայնավար խմբակցութեան անդամ Ֆրունզէ Խառատեան: Իսկ ԱՅԺՄ—էն Շ. Քոչարեան կ'ըսէ թէ իրենց կարծիքով հարցը տեղ չունի Սահմանադրութեան մէջ, այլ պէտք է միջպետական տարբեր պայմանագրերով կարգաւորում բերել:

Ճիշդ է մօտեցումը զոր ունին շատերը թէ Սահմանադրութեան մէջ տեղ տալով երկքաղաքացիութեան, հարցը կը լուծուի: Մարդոց համար որոնք ունին իրենց ծնած, կամ բնակած երկիրներուն քաղաքացիութիւնը, հայկականը երկրորդ մը պիտի ըլլայ, ինչ որ անխուսափելիօրէն կ'առընչուի առաջինին երկրին: Այլ խօսքով Հայ մը որ Գերմանիոյ քաղաքացի է, ներկայի պայմաններով չի կրնար երկքաղաքացիութեան թեկնածու նկատուիլ եթէ նոյնիսկ Հայաստան փոփոխէ իր Սահմանադրութեան համապատասխան յօդուածները եւ ընդունի այդ իրաւունքը:

Կայ մերժողներու կողմէ առաջ քշուած Սփիւռք — Հայաստան փոխադարձ յարաբերութիւններու մարզը, անոր առընչուած պատճառաբանութիւններ: Խ. Յարութիւնեան կ'ըսէ թէ երկքաղաքացիութիւնը ընդունելու պարագային քաղաքացիական տարբեր կարգավիճակով Սփիւռքահայեր եւ գաղութներ գոյութիւն պիտի ունենան: Իսկ Բ. Արարքցեան արտաքին լուրջ ազդեցութիւններու հեռանկարը կը նշմարէ Հայաստանի քաղաքական ընթացքին վրայ: Հարկաւոր կը նկատէ որ նիւթը ժողովրդական քննարկումի առարկայ ըլլայ: Վ. Սիրադեղեան, առանց այլեւայլի կը մերժէ ստեղծելի այն կացութիւնը որ դուրսը ապրողները իրաւունքներ պիտի ունենան Հայրենիքին մէջ, բա՛յց ոչ պարտականութիւններ:

Հետաքրքրական կէտ մը կը մատնանշուի Հանրապետական կուսակցութեան նախագահ Ա. Մարգարեանի պատասխանով. ըսելէ ետք թէ օրէնքը այսօր կարելիութիւն կուտայ Սփիւռքի Հային սեփականութիւն ունենալու եւ ձեռնարկատիրական գործունէութեամբ զբաղելու, կ'արծարծէ Հայու եւ ոչ Հայու պարագան: Արդարեւ, ի՞նչպէս կարգաւորել խնդիրը երբ երկքաղաքացիութեան իրաւունքը դուրսի Հայէն զատ հետաքրքրէ նաեւ օտարը: Ատիկա մուտք կը բերէ աւելի մեծ պետութիւններու չահագրգռութիւնը շրջանի խնդիրներուն լուծում բերելու, եւայլն: Իսկ Սահմանադրութեան մէջ դրել թէ երկքաղաքացիութեան իրաւունքը կը վերապահուի միայն ազգութեամբ Հային, ծանր հարուած կ'ըլլայ ժողովրդավարութեան սկզբունքներուն:

Հայրենիքի առջեւ պարտաւորութիւն — իրաւունքի խնդիրը նիւթ կ'ընէ Վ. Խաչատրեան ալ, ըսելով. «երկու կամ երեք տեսակի քաղաքացի ես չեմ հասկանում. ուրեմն կը գան այստեղ, այս ջուրը կը խմեն, այս գիշերները կը քնեն ու բանակում են ծառայեն. ես այսպէս եմ հասկանում»: Շամիրամէն Ժ. Կաժոյեան եւս «մեծ խնդիր» կը տեսնէ բանակին մէջ ծառայելու, պաշտպանութեան մէջ ընդգրկուելու հարցերուն վերաբերեալ:

Մերժումի դիրքը բացատրելու համար Համայնավար կուսակցութեան անդամ Գ. Թադեւոսեան կը մէջբերէ ցեղասպանութեան, ազգային պահանջքի նիւթերը. օգտակար կը նկատէ երկքաղաքացիութիւնը չընդունիլ, քանի որ առով Սփիւռքի Հայերը միշտ կրնան պահանջել հայրենիք վերադարձի իրենց իրաւունքը: Ան ալ նշած է որպէս քաղաքացի, բոլոր պարտականութիւնները կատարելու պարտքը:

Ինչպէս բաւական յստակութեամբ յայտնի կ'ըլլայ Գ. Մելիքեանի եւ Ս. Մաշուրեանի հաւաքած կարծիքներու էջէն, երկքաղաքացիութիւնը ընտրարշաւի նախանիւթէն աւելի լուրջ մակարդակի վրայ ձեռք առնելու միտումներ չկան: Ամէնէն հաւասարակշռուած մօտեցումը կը թուի Շ. Քոչարեանի արտայայտածը որ երկքաղաքացիութեան արգելքը պէտք է ջնջել Սահմանադրութենէն եւ հարցը կարգաւորել միջպետական պայմանագրերով, ապահովելով երկքաղաքացիին իրաւունքները եւ պարտականութիւններու կշիռը:

Ինչ կը վերաբերի կեցութեան յատուկ կարգավիճակի վկայագրին որ կը տրուէր 1000 տոլարի եւ այսօր կը տրուի միայն 300 տոլարի, եւ որ որպէս առաւելութիւն մը կը ներկայացուի, կամ նպաստաւոր կարգադրութիւն մը Սփիւռքի Հային համար, կը յիշեցնէ Պ. Հայրիկեանի բառերը. այն որ մեծ զանգուածներ չկային Սփիւռքի մէջ Հայաստանի քաղաքացի ըլլալու անհամբերութեամբ ապրող: Եւ գումարի նուազումին մէջ անկարելի է տարը փաստը չտեսնել: Եթէ իսկապէս Սփիւռքի Հային ի նպաստ կարգադրութիւն մը ըլլար նպատակը, աւելի տրամաբանական չէ՞ր ըլլար վերջնել մուտքի արտօնագրին համար պահանջուած գինները: Վերոյիշեալ վկայագիրը արդէն 1000 տոլարի առնողը առաւ, մինչ մուտքի արտօնագիր ստանալու համար ամէն օր հիւպատոսարանները կը դիմեն բազմաթիւ Սփիւռքահայեր:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՊԱՍՏԱՆ ԳՏՆԵԼ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԷՋ

Խմբագրատան կամ բնակարանիս սեղանները լեցուն են հոսկէ հոնկէ ղրկուած հարիւրաւոր նոր գիրքերով, որոնք կը սպասեն որ ձեռք նետեմ անոնց, կարդամ զանոնք: Մարդ կրնայ զարմանալ թէ որքա՛ն շատ հայերէն գիրք կը հրատարակուի աշխարհի վրայ, միայն Սփիւռքի տարածքով: Որքան ալ գանգատինք թէ մեր ժողովուրդը ընթերցող չէ, որքան ալ պնդենք թէ գիրք չի վաճառուիր, որքան ալ գանգատինք թէ գիրքի մը տպագրութիւնը շատ սուղ կ'արժէ, մեր հայաշխարհը լեցուն է գրողներով որոնք չարունակ իրենց գիրքերը կը հրատարակեն: Ո՞ր մէկը կարդալ, ո՞ր մէկուն մասին խօսիլ:

Բայց սա օրերուն ես այդ նոր գիրքերուն չէ՛ որ ձեռք կ'երկարեմ: Գրադարանիս մէջ սկսած եմ փնտռել հին գիրքեր, գրադարաններուս ետեւի կարգերը մնացած, կամ ուղղակի ձեղնայարկ նետուած հին գիրքեր, քառասուն, յիսուն, վաթսուն, հարիւր տարի առաջ հրատարակուած գիրքեր, որոնք աչքէ հանուած էին տասնամեակներէ ի վեր: Ինչո՞ւ յանկարծ սկսայ փնտռել այդ գիրքերը, լոյս աշխարհ բերել զանոնք: Ուսումնասիրութեա՞ն մը համար, բա՞ն մը փնտռելու նպատակով: Ո՛չ: Այդ հին գիրքերէն աւխորժիլ սկսայ պարզապէս անոր համար որ յանկարծ անոնց մէջ վերագտայ մթնոլորտ մը զոր կորսնցուցած էի տասնամեակներէ ի վեր:

Զարմացայ թէ ինչե՛ր կային գրադարանիս մէջ ու ես մոռցումի տուեր եմ զանոնք: Երբ երեւան կը հանէի այդ գիրքերը, ինծի այնպէս կը թուէր որ առաջին անգամ էր որ կը տեսնէի զանոնք: Թերեւս իրապէս անցեալի մէջ ուշադրութիւն չէի կեդրոնացուցած անոնց վրայ, զանոնք ստանալէ անմիջապէս վերջ անտես առած էի: Բայց թերեւս ալ կարդացած էի զանոնք, բայց մոռցած էի: Ամէն պարագայի, մութի մէջ մնացած էին երկու, երեք տասնամեակներէ ի վեր:

Հիմա հոսկէ հոնկէ վար կ'առնեմ մոռցուած հին գիրքեր, էջ մը կը բանամ մէկէն, ուրիշ էջ մը կը բանամ միւսէն, յանկարծ կը նստիմ ու կը կարդամ քանի մը էջ, կը սկսիմ մտածել՝ թէ այդ գիրքը կարեւոր է, ուստի դուրս պէտք է բերուի մոռացութենէ, դրուի գրադարանիս մէջ աւելի աչքառու տեղ մը:

Գիտեմ թէ ինչն է որ կը կարթէ զիս այդ հին գիրքերուն մէջ: Կարօտի զգացում մը: Հին բարեկամ մը գտնելու նման զգացում մը: Ես թերեւս այդ հին բարեկամը բնաւ չէի փնտռած տարիներէ ի վեր, անոր կարօտը չէի զգացած, լուր իսկ չունէի որ ան դեռ կ'ապրէ՞, բայց երբ տարիներ վերջ յանկարծ դիմացս ելաւ, անոր նայելով յանկարծ զգացի թէ որքա՛ն ժամանակ անցեր էր մեր վերջին միասնութենէն ասդին, անոր երեսին նայելով յանկարծ յիշեցի այն մթնոլորտը զոր կը շնչէինք իրարմէ հեռանալէ առաջ: Անոր երեսին նայելով ես տակաւին յիշեցի այն ուրիշները, որոնք այլեւս չկան եւ երբեք մեր դիմացը պիտի չելլեն: Հիմա ուրեմն գրադարանէս վար առնուած իւրաքանչիւր հին գիրք այդ հին բարեկամն է ինծի համար եւ ես կրնամ զարմանալ որ որքա՛ն շատ հին բարեկամներ ունէի գրադարանիս անտեսանելի անկիւններուն մէջ:

Գիտէի, բայց մոռցեր եմ: Մեր նախորդները ի՛նչ հիանալի տարեգիրքեր, օրացոյցեր, պարբերաթերթեր, ուսումնասիրութիւններ, յիշատակարաններ հրատարակեր են: Կը բանամ անոնց էջերը ու կարծես անոնց էջերուն մէջէն մարդիկ յարութիւն կ'առնեն, կուգան, ձեռքս կը սեղմեն, գիրք մը կը նուիրեն, կ'ուրախանան որ գիրենք այդպէս կեանքի կը կոչեմ, իրենցմէ բան մը կը կարդամ: Իսկ ես կը մտածեմ թէ ո՞ւր են անոնք հիմա, կամ ո՞ւր են անոնց յաջորդները: Այդ հին մարդոց նմանները ինչո՞ւ չկան հիմա: Այնքան շատ գիրք կը հրատարակուի այժմ, բայց այդ հին գիրքերուն նմանները ինչո՞ւ չեն հրատարակուիր: Ինչո՞ւ այդ հին գիրքերո՛ւն մէջ կը գտնեմ համ մը, համեմ մը որ գոյութիւն չունի այսօրուան գիրքերուն մէջ:

Ապաստան գտնե՜լ անցեալին մէջ: Մխիթարուի՜լ անցեալով: Ահա այն ամենամեծ աղէտը, որ կրնայ գալ մարդու մը գլխուն: Որովհետեւ ատիկա կը նշանակէ որ ներկան վերջացած է այլեւս, ներկան դարձած է անբաւարար, անօգնական: Ուստի պէտք է փախչիլ դէպի անցեալ, անցեալի մէջ ապրիլը նախընտրել: Ես ա՞յդ է որ կ'ընեմ արդեօք գրադարանիս բոլոր հին գիրքերը մէկ առ մէկ վար առնելով: Անցեալի մէ՞ջ է որ ապաստան կը փնտռեմ: Անցեալի անկարելի ջուրո՞վ է որ կը ջանամ զովացնել տօթակէզ սիրտս: Իսկապէս այդքա՞ն անհրապոյր դարձած է ներկան:

Չեմ գիտեր: Բայց այս օրերուն եթէ տեսնէք որ դէմքիս վրայ ժպիտ ու բաւարարութիւն մը կայ, եթէ հիացում ու զարմանք կայ, նաեւ հանդարտութիւն մը, գիտցէք որ ձեռքիս մէջ այդ պահուն կայ հին գիրք մը: Հին գիրքերուն մէջ կը վերագտնեմ կորսուած աշխարհ մը, որ զիս այնքան պիտի երջանկացնէր, եթէ այսօր ալ գոյութիւն ունենար: Որովհետեւ հո՛ն են այն արժէքները զորս կը փնտռեմ, հո՛ն են այն արժէքները որոնց համար ապրիլ կ'ուզեմ: Որովհետեւ հո՛ն են այն ապրումները, որոնցմէ կ'ուզեմ որ այսօրուան երիտասարդները ներշնչուին:

Այո՛, վար կ'առնեմ հին գիրքերը ու յափշտակութեամբ զանոնք կը դնեմ սեղանիս վրայ: Անոնք ինծմով կեանք կ'առնեն դարձեալ, շնչել կը սկսին:

Եւ այն ատեն կը մտածեմ որ թերեւս ես չե՛մ որ անցեալի մէջ ապաստան կը փնտռեմ, այլ անցեա՛լն է որ ինծմով ապաստան կը գտնէ ներկային մէջ:

Ռ. Հ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

Հ.Ե.Դ.-Ի 65-ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄ

Ֆերահեան Ազգային Վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին, նշուած է Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան Հիմնադրութեան 65-ամեակը: Ներկայ եղած են 600 հոգի: Յայտագիրը վարած է Րաֆֆի Հարուն: Խօսք առած են Պատանեկան Միութեան կողմէ Սարին Աչճեան եւ յանուն Հ.Ե.Դ. Կեդր. Վարչութեան Ծիա Վարդապետեան, անդրադառնալով երիտասարդութեան դերին, կազմակերպութեան նպատակին եւ գործունէութեան: Կատարուած է լուսապատկերներու ցուցադրութիւն: Հանդէս եկած են երգիչներ Յարութ Փամպուքճեան եւ Ներսիկ Իսրիրեան:

ՎԵՀԱՆՈՅՇ ԹԵՔԵԱՆԻ «ՏՈՀՄԱԾԱՌ» ԳԻՐՔԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի Հանրային Գրադարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 18-ին, տեղի ունեցած է Վեհանոյշ Թեքեանի «Տոհմածառ» գիրքին նուիրուած երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Հ. Ե. Դ. «Սարդարապատ» գրախմբութեան: Բացումը կատարած է Ռիթա Տէմիրճեան: Գիրքը վերլուծած է Երուանդ Գոչունեան խօսելով տոհմածառի ու տոհմաբանութեան մասին. ապա ըսած է թէ Վեհանոյշ Թեքեան երկար աշխատութիւն մը կը մատնանշէ իր հատորը «Տոհմածառ» անուանելով եւ ներկայացուցած է երեք տոհմերը, որոնք ընդգծուած են հատորին մէջ՝ հայկական տոհմը, հայ կնոջ տոհմը եւ արեւմտահայերէնի տոհմը: Խօսք առնելով Վեհանոյշ Թեքեան անդրադարձած է մեր ընկերութեան որոշ երեւոյթներուն, որոնք մշակոյթ կը խաթարեն եւ մեր ազգային արժէքներու նկատմամբ մեր ունեցած հաւատքը կը նուազեցնեն: Քննադատելով

սուր ոճով անդրադարձած է զանազան գաղութներու մէջ «Հայ կղերին իշխանութեան տակ ծաւալող գործունէութեանց», զայն բնութագրելով իբրեւ մակերեսային եւ նիւթական արժէքներու փառաբանում։

⁂

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԴԵՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Կլենտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ «Օգնենք որ Հայ մշակոյթը շարունակէ մնալ իբրեւ կուսան ազգային գոյատեւման» նիւթին շուրջ։ Բացումը կատարած է Ռազմիկ Քահանայ Խաչատուրեան։ Դասախօսը՝ Ռուբինա Փիրումեան, նշելէ ետք թէ «ազգային գոյատեւման մեր դարաւոր պայքարին մէջ մշակոյթը իր առանցքային դերը ունեցած է», շեշտած է թէ «մշակոյթը կատարած է իր դերը բնականաբար, անդիտակից, երբ Հայը իր հողին վրայ եղած է, իսկ Սփիւռքի մէջ մշակոյթը գիտակցուած աշխատանք է, կարօտ յաւելեալ ճիգի»։ Դպրաց եւ Սարկաւագաց խումբը մեկնաբանած է հոգեւոր երգեր։ Փակման խօսքը արտասանած է Ռազմիկ Քահանայ, որմէ ետք յարակից սրահին մէջ կատարուած է հիւրասիրութիւն։

⁂

ԵԶՆԻԿ ԲԱԼԻԿԻ «ԱՌԱԿՆԵՐ» ԳՐՔԻՆ ԳԻՆԵՁՕՆԸ

Կլենտէյլի Պրէտրըն Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 20-ին, տեղի ունեցած է Եզնիկ Բալիկի նոր լոյս ընծայած «Առակներ» գիրքին գինեձօնը, որուն ներկայ եղած են աւելի քան 200 գրասէրներ։ Բացումը կատարած է հանդիսավարը՝ Գրիգոր Շէնեան, տալով նաեւ հեղինակին կենսագրականը։ Յարութ Փամպուքճեան հանդէս եկած է Ռուբէն Հախվերդեանէն երգերու մեկնաբանութեամբ, ընկերակցութեամբ իր կիթառին։ Օրուան բանախօսը՝ Հրանդ Աճէմեան, որ Անթիլիասի Դպրեվանքին մէջ դասընկերը եղած է հեղինակին, ներկայացուցած է Եզնիկ Բալիկի «Առակներ»ու աշխարհին ներքին շերտերը, անոնց զգաստացուցիչ, բարոյական ազնիւ դասեր բովանդակող մտքերն ու թելադրութիւնները, հեղինակը դասելով հայ առակագրութեան մէջ վերջին քառորդ դարու տիրական դէմքերու շարքին։ Բանախօսութեան ընթացքին, մէջընդմէջ, առակներու ընթերցումով հանդէս եկած է ժպիտ Չէփքինեան, խորապէս տպաւորելով ներկաները։ Շնորհակալութեան իր խօսքին մէջ Եզնիկ Բալիկ փառաբանած է մայրենի լեզուն եւ միասնականութեան ոգին։ Գինեձօնի արարողութենէն ետք տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն, որու ընթացքին հեղինակը մակագրած է տեղւոյն վրայ վաճառուած իր գիրքերը։

⁂

ԳՐԱԿԱՆ «ԱՍՊԱՐԷԶ»Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Կլենտէյլի Հանրային Գրադարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 3-ին, տեղի ունեցած է Գրական «Ասպարէզ»ի հանդիպումը, որուն բացումը կատարած է Գրիշ Դաւթեան։ Իր բանաստեղծութիւններէն կարդացած է Գէորգ Քրիստինեան, որուն գրականութեան արժեւորումը կատարած է փրոֆէսօր Վահագն Մկրտչեան։ Իր բանաստեղծութիւններու ընթերցումով հանդէս եկած է նաեւ Գարիկ Միրզայեան։ Եղած են հարցումներ եւ երկխօսութիւն հեղինակներուն հետ։ Խորէն Արամունի խօսած է Գարիկ Միրզոյեանի գործերուն մասին։

⁂

Հ. Օ. Մ.-Ի «ԱՆԱՀԻՏ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ 40-ԱՄԵԱԿԸ

Լոսինոյի Ֆերահեան Ազգային Վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 3-ին, նշուած է Սան-Ֆերնանտօ հովիտի Հ.Օ.Մ.-ի «Անահիտ» մասնաճիւղի հիմնադրութեան 40-ամեակը։ Բացումը կատարած է Գրիգոր Վրդ. Ջիֆթճեան։ Յայտագիրը վարած է Նշան Քիւլլիւքեան, ներկայացնելով նաեւ մասնաճիւղին 40-ամեայ գործունէութիւնը։ Խօսք առած է մասնաճիւղին ատենապետուհին Անահիտ Թոփալեան։ Ճաշ-պարահանդէսին ելոյթ ունեցած է երգիչ Ճորճ Պաղտոյեան։

⁂

Հ. Մ. Ը. Մ.-Ի ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ 19-ՐԴ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Մոնթեպելլոյի Հայ Կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 16-18-ին, գումարուած է Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Արեւմտեան Ամերիկայի 19-րդ Ներկայացուցչական Ժողովը, մասնակցութեամբ 17 մասնաճիւղերէ աւելի քան 100 լիազօր եւ խորհրդակցական ձայնով ներկայացուցիչներու։ Բացումը կատարած է Ընթացաւարտ Շրջանային Վարչութեան ատենապետ Մհեր Դաւիթեան։ Կարդացուած է Շրջ. Վարչութեան երկամեայ գործունէութեան տեղեկագիրը։ Կատարուած են առաջարկներ կազմակերպչական, մարզական, նուաստրդեան, համահայկական եւ Քա-Հ.Ա.Մ.-ի մարզախաղերու, գրասենեակի շինարարական եւ այլ աշխատանքներու շուրջ։ Ընտրուած է Շրջանային նոր վարչութիւն մը։

ԼՐԱՏՈՒ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՌԱՏԻՕ ԱՐՄԷՆԻ»

Օգտուելով Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներու համեմատաբար հանդարտ շրջանէն, Ռատիօ-Արմէնի ձեռնարկեց շինարարական նորոգումներու ու օժտելու իր կայանը ձայնասփռումի արդիական սարքաւորումներով։

Յետոյ հպումներէ ետք, Լիոնի ու շրջակայքի հայ հասարակութիւնը հրաւիրուած էր մասնակցելու՝ բացման հանդիսութեան, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 24-ին, ու այցելելու վերանորոգուած կայանը։

Տէսինի ներկայ ու նախկին քաղաքապետները, երեսփոխաններ՝ Մարթին Տալիտ ու Ժան-Փօլ Պրէթ ու յարակից քաղաքներէ այլ անձնաւորութիւններ ներկայ պատասխանած էին օրուան հրաւէրին։

15 տարիներու յարատեւ գործունէութիւնը պատկերացնելէ ետք, Ռատիօկայանի Նախագահը՝ Յակոբ Լեզոյեան նկատեց թէ՝ ձեռք բերուած նորոգութիւնները շռայլութիւն մը չէին, ու ըսաւ. «Հարկաւոր էին անոնք, որպէսզի Ռատիօ-Արմէնի լաւագոյնս շարունակէ իր առաքելութիւնը ի նպաստ մեր գաղութին, ու միշտ՝ ըլլանք յառականշող վճռակամութեամբ»։

Ապա, մատնանշեց Տէսինի քաղաքապետներուն խաղացած դերը Ռատիոյի կեանքին մէջ ու շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր բարերարներուն՝ «յուսալով որ անոնք բազմանան ու զօրավիգ կանգնին մե՛ր կողքին»։

Օրուան հանդիսութեան ծիրին մէջ, Ռատիոյի վարչական կազմը որոշած էր այդ բարերարներէն՝ Շարլ Կազերեանի անունին կապել Ռատիոկայանի գլխաւոր ղըրասենեակներէն մին, փոխան անոր ցուցաբերած մեծ օժանդակութեան։

Յուշատախտակի զետեղումը կատարուեցաւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ, ավիթ տրուեցաւ երկտող մը գրելու ռատիոյի ոսկեմատեանին մէջ։

Հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ ճոխ սեղաններու շուրջ ուր ներկաները երկարօրէն փոխանակեցին իրենց ուրախ տրամադրութիւնները։

Ռատիօ-Արմէնիի դռները մնացին բաց մինչեւ յետմիջօրէի ուշ պահերը, թոյլ տալով բազմաթիւ հայրենակիցներու այցելել իրենց ռատիոկայանը։

ՎԱՐԴԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՕԹԹԱՎԱՅԻ Թալիման պանդոկի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 18-ին տեղի ունեցած է ՀՕՄ-ի տեղւոյն Սեւան մասնաճիւղի 5-րդ տարեդարձի հանդիսութիւնը։ Ներկայ եղած է Հայաստանի դեսպանը՝ Լեւոն Բարխուդարեան։ Օրուան բանախօսը եղած է փրոֆ. Շաքէ Մինասեան որուն կենսագրական գիծերը ներկայացուցած է Սիլվա Ասիլեան։ Շաքէ Մինասեան խօսած է ՀՕՄ-ի հսկայ գործունէութեան մասին Սփիւռքի թէ Հայաստանի մէջ։ Դասախօսութեան աւարտին, շնորհաւորական եւ քաջալերական խօսքերով արտայայտուած է Տիկին Սուսաննա Բարխուդարեան։

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Յովնանեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին կազմակերպութեամբ Եկեղեցւոյ, դասախօսութիւն մը տուած է Գանատայի Առաջնորդական Փոխանորդ՝ Խաժակ Եպիսկոպոս Յակոբեան, նիւթ ունենալով՝ «Հայ Եկեղեցւոյ առաքելութիւնը եւ Հայ կինը»։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ԱՌՋԵՒ

ԿԱՄ

ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՑ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Զ. ՄԷԿԻ ՏԵՂ ԵՐԿՈՒ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆ

— Սո՞ւտ է։

— Ինտո՞ր սուտ, վրայ բերաւ Ագապի, ամէնքս ալ աչքովնիս տեսանք...։

— Հասկցուեցաւ, վատ ծուղակ մը կայ ինծի դէմ, ամէնքէդ ալ հաշիւ կը պահանջեմ, ես հիմա՛ դատարան պիտի դիմեմ...։

Եւ տօքթօրը որ սենեակին ճնշող մըթնոլորտէն պիտի պայթէր, փորձեց դուրս նետել ինքզինքը սենեակէն։

— Կեցի՛ր, պոռաց Անիգտոս, օձիքէն կառչելով, մի՛ փախիր, օձիքդ շուտ չես կրնար ազատել.

Եւ խօսքը գործին միացնելով բուռն ապտակ մը զարկաւ, երկրո՛րդ մը, երրո՛րդ մըն ալ. յետոյ իր ամբողջ զգուանքը թըքա՛ւ երեսին, ու կնոջը թեւէն քաշելով ուղղուեցաւ դէպի սանդուխը։

ԱՆԻԳՏՈՍ. — Բարեկամներ, երթա՛նք, ձեզի հետ կ'ուզեմ առանձին տեսակցութիւն մը ունենալ պարոն, շատ շնորհակալ եմ որ նախանձախնդիր գտնուեցաք իմ պատւիս, ձեզի պէտք պիտի ունենամ։

ԿԱՐԿԱՄԵԱՆ. — Ի՞նչ ըսել է էֆէնտիմ, պարտքս կատարեցի, կրնամ այսուհետեւ ալ օգտակար ըլլալ ձեզի, ներկայացնեմ ինքզինքս, «Փաստաբան Կարկամեան»...։

ԱՆԻԳՏՈՍ. — Շա՛տ ուրախ եմ, փաստաբա՞ն էք ուրեմն, աւելի աղէկ, ոտքի վըրայ հազար սուտ շինող այս տեսակ խաբեբաներու հետ դուք միայն կրնաք գլուխ ելլալու։

Ֆուլիկ յուսահատական ճիգեր կ'ընէր՝ իր թեւը ազատելու համար ամուսնին մատներուն մէջէն, որոնք աքցանի մը ակռաներուն պէս սեղմած էին դաստակը։

ՖՈՒԼԻԿ (կը տրտնջար). — Ձգէ՛, ի՞նչ կ'ուզես ինէ, չեմ գար, մօրս տունը պիտի երթամ, ինծի խաղք խայտառակ ըրիր, մե՛ղք, մե՛ղք որ ինծի պէս սուրբ կնոջ մը դէմ կասկածեցար, ապերա՛խտ, յարգս չգիտցար, աշխարհ արարածին բերանը ձգեցիր ինծի, որո՞ւն երեսը կրնամ նայիլ ասկէ ետք...։

ԱՆԻԳՏՈՍ. — Երե՞ս ալ ունիս խօսելու, տուն երթա՛նք, կը հասկցնեմ քեզի։ Աչքի լուսով վաստկած դրամներս ասանկ սրիկաներո՛ւն կը կերցնես հէ՞...։

ՖՈՒԼԻԿ. — Ամօ՛թ է, ատ ի՞նչ խօսք է, կը վայլէ՞ կոր բերնիդ։ Ձէ՛, մինչեւ որ ներողութիւն չխնդրես, մինչեւ չընդունիս որ խաբուե՛ր ես, չեմ գար։

ԱՆԻԳՏՈՍ. — Ի՞նչ ներողութիւն, խելքի՞դ եկաւ, չօգտե՞ր ո՛րչափ քիթէս խըղացեր ես, այո՛ խաբուեր եմ, ո՛վ գիտէ քանի՛ ատենէ ի վեր...։

— ՖՈՒԼԻԿ. — Ի՞նչ կ'ուզես ինէ, չպիտի գամ։

Եւ Տիկին Ֆուլիկ յամառեցաւ, սանդուխին ստորոտը հասած էին արդէն, ուրկէ քայլ մը առաջ առնել չէր ուզեր։

Անիգտոս եւին դարձաւ, Կարկամեանէն հրաժեշտ առնելու, մինչ փաստաբանը եւ Ագապի փափկանկատութեան համար հեռուէն կը հետեւէին իրենց։

— Սիրելի բարեկամս, վաղը ցերեկին անպատճառ կը սպասեմ ձեզի գրասենեակս։

Ու հասցէն տալէ վերջը, սրտառեղօրէն թօթուեց ձեռքը եւ հրաժեշտ առաւ։

Ֆուլիկ փողոցին դուռը բացած եւ ինքզինքը դուրս նետած էր. Անիգտոս հասաւ քովը, մինչ կինը կը յամառէր իր գլխուն երթալ։

— Ձգէ՛ օձիքս, ապա թէ ոչ ո՛րչափ ձայն ունիմ «օգնութի՛ւն» կը պոռամ հիմա, խելքի՞ս պիտի բերես, ատ ի՛նչ դահիճ մարդ ես եղեր, չէ՛ չպիտի գամ, քու կինդ չեմ...։

— Շապիկո՛վ մը առի քեզի, շապիկո՛վ մըն ալ կ'երթաս, հերի՛ք ո՛րչափ քիթիս խնդացիր զոհարներով ծածկեցի քեզի, սիրահարներուդ դիմացը փայլելու համար անանկ չէ՞, չօ՛ր մը չեմ ձգեր վրադ։

— Երախտագիտութի՛ւնս փճացուցիր...։

— Իշխանուհիի պէս կեանք վարեցիր, ի՞նչդ պակաս էր, մէկ խօսքդ երկու չէր ըլլար, ապերա՛խտ։

— Ձիղերուս կը դպիս կոր, ատ չտես խօսքերուն ի՞նչ տեղը կայ, պիտի սորվեցնե՛մ քեզի՝ անիրաւ տեղը կինդ հրապարակով անպատուելը, ատ ի՛նչ ֆէսատ մարդ ես եղեր, նայէ՛, նայէ՛ ի՛նչ հեռեւութիւններ կը հանէ, մինչեւ այսօր, սուրբի պէս կինդ հիմա՞ սատանայ եղաւ, ա՛լ կասկած չկայ որ այս խաղը դո՛ւն կազմակերպեցիր...

— Ոճրագործը մինչեւ ոճիրը գործած վայրկեանը պարկեշտ քաղաքացի է, ո՞վ գիտէ որչափ խաբած ես մինչեւ հիմա, այսօ՛ր բռնեցի։ Ե՞ս ըսի որ ատ սրիկային հետ բռնտէվուի տուն երթաս...։

— Բերա՛նդ կ'այրի, լեզուդ քեզի քաշէ...։

— Ուզածիդ չափ ուրացի՛ր, վկաներս կան...։

— Ատ վարձկան դատարկապորտներուն պատի՛ժն ալ կայ, ասիկա շանթած է կա՛մ ինծի դէմ կամ բժիշկին, ամէն բան երեւան պիտի ելլայ, դո՛ւն ալ պիտի զղջաս ա՛յնչափ յախուռն շարժելուդ համար, բայց օգուտ չունի, գլո՛ւխս ալ կտրեն քեզի հետ չեմ ապրիր, վստահութիւն չունիմ վրադ...։

— Քէնքին խրբուղ մալ սահիպինի ասըրըր, երեսիդ ըսելիք խօսքերս քու բերանդ ի՞նչ գործ ունին...

Ժամբան, շարունակելով այս տեսակ կրքոտ խօսքեր փոխանակել, հասան կառքերուն սպասման տեղը, ուր կառք նըստան, եւ Անիգտոս ազդարարեց կառապանին որ կառքին ծածկոյթը գոցէ.

— Աշխարհին երեսը նայելու շնո՛րհք չմնաց վրանիս...։

ԳԼՈՒԽ Է. ԲՈԼՈՐ ՊՂՏՈՐ ՋՈՒՐԻ ՄԷՋ ՁՈՒԿ ՈՐՍՈՂՆԵՐԸ ԳՈՐԾԻ ՎՐԱՅ

Տիկին Մէրտինեանի ու բժիշկին դայթակղութիւնը սկսած էր շրջան մը ընել ամէն տուներուն մէջ։ Առաջին անգամ արձագանգ գտած էր Պերճեաններու տունը։

Ագապի իր շունչը առած էր Օր. Աննային քով, իրենց պատիւին նախանձախնդիր կնոջ մը յարկեշտիկ դիմակը առած ու մանրամասն պատմած էր դէպքը։ Տեղին ու դերակատարներուն յականէ յանուանէ յիշատակութիւնը թէեւ ոեւէ տարակոյս չէր ձգած Աննայի միտքին մէջ, բայց այն յետին յոյսը որուն կառչած կը մնար տակաւին՝ օր մը եկաւ խորտակել՝ Տէր Դիոնէսիոս քահանայ, անդամ Դատաստանական Խորհուրդի, որ իր պարբերական այցելութիւններուն՝ գրեթէ համարատուութիւնը կ'ընէր՝ օրակարգի վրայ գտնուող կարեւոր խնդիրներուն...։

(Շար. 41)

(Շար. Ա. էջէն)

կապերը պէտք չըլլան ի վնաս Պոն - Փարիզ առանցքին:

ԽՐՈՒԱԹԻԱ չատ յուսախաբ է պատերազմի վերջաւորութենէն 3 տարի ետք եւ կարօտն ունի անցեալին, Անկախութիւնը հախողութիւն կը նկատուի եւ չատեր անոնք որ կ'ըսեն. - «Աւելի լաւ կ'ապրէինք առաջ, ռումբերու տակ: Խրուաթ դրօշակը սուղի կը նստի»:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Թաղապետական Խորհուրդը յետս կոչում ըրաւ եւ որոշեց պահել Փարիզի անունը այն պողոտային վրայ զոր վերանուանած էր՝ Հաֆէզ էլ Ասատ: Տրուած պատճառաբանութիւնը այն է որ անոր տեղը Ֆրանքեւլիբանանեան աւանդական բարեկամութեան արժանի պողոտայ մը չէ գտնուած:

ԺԱՆ ՔԱՀՆ, Ֆրանսայի Հրէական ժողովին Նախագահը բաց նամակով մը կը դիմէ Պապին որպէսզի Վատիկանը Հրեայ համայնքին հետ ճչդէ Շոայի ոգեկոչման թուականը: Ծանօթ է որ Հրեաները դըժգոհ էին ծագումով Հրեայ, կաթողիկէ դարձած Էտիթ Շթայնի սրբացումով եւ ուրեմն չէին ուզեր որ անոր մահուան թուականը (Օգոստոս 9) դառնայ Շոայի ոգեկոչման տարելիցը: Քահնի նամակը չատ խիստ է Վատիկանի նկատմամբ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ նոր տեսակի աւազակախումբեր – կանկեր – երեւան ելած են որոնց գործունէութիւնը կը կեդրոնանայ երկար մազեր ունեցող կիներու մազերը կտրելու մէջ: Կը պտըտին մկրատներով և կը գործեն գլխաւորաբար հանրային փոխադրութեանց մէջ՝ հանրակառք, թրոլէյպիւս, մեթրօ: Յանցագործները ապա կը ծախեն մազերը վարսայարդարներու կամ կեղծամ վաճառողներու: Վլատիվոստոկ գլխաւոր կեդրոնը կը նկատուի այս եւ այլ վաճառքներու, իր մեծ նաւահանգիստով Ճափոնի ծովի եզրին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

Իւ. էՍ. Սէն Տընի - Ա. Ս. Օ. Արմէնիէն (Իսի)	3 - 1
Իւ. Ժի. Ա. Ալֆորվիլ - Մոնժըրոն	1 - 1
Մոնսու - էֆ. Սէ. Աւակս Արնուվիլ	2 - 2
Լիոնի Շրջան	
Շասիէօ - Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին	3 - 4
Տրոմ-Արտէշի Շրջան	
Հ.Մ.Ը.Մ Վալանս - Վուր Լիվրոն	7 - 1
Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան	
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ - Օպաներ	1 - 1

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

LE THEATRE DE LA BOHEME présente une comédie

Recherchons un Menteur

Պահանջւում է Ստախօս

Mise en scène : Narek DOURIAN
Adaptation : Zaven ABRAHAMIAN

SAMEDI 14 NOVEMBRE à 20 h 30

avec la participation de la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de l'École hebdomadaire.

PAF 70 F

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un CONTRAT—EMPLOI—SOLIDARITE (C.E.S.) de préférence bilingue français (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Նոյեմբեր 7, ժամը 16.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, 17 ռիւ Պլէօ, մեթրօ Գատէ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ մահացած իր ընկերուհիներուն յիշատակին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի առաւօտ, յաւարտ պատարագի, Ս. Թէոտոր մատրան մէջ:

Կէսօրին, ճաշ Մշակոյթի Տան մէջ:

Կը խնդրուի մեր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

Ճաշագին՝ 70 Ֆր.:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՄԱՏԱՂԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 8, ժամը 10-ին, Պուլվ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ:

Կը հրաւիրուին յիշատակը յարգողները:

UGAB — UGAB — UGAB —

U.G.A.B.

ARMENIE : *l'économie et les investissements*

le vendredi 6 novembre
à 20 heures 30

VAHÉ JAZMADARIAN
Ancien directeur-général et administrateur du Crédit Suisse
Président de l'Armenian Business Forum (section Arménie)
Vice-Président et Trésorier de l'UGAB-France
Trésorier et membre des Amis de l'Ambassade (France)

Dîner - Débat

organisé par

l'U.G.A.B. Valence

6, rue Faventines, 26000 Valence

Réservations : Herminé Kéchichian au 04 75 56 33 74
Participation : Jeunes 60 F, Adultes 80 F

UGAB — UGAB — UGAB —

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած

բանաստեղծ եւ արձակագիր՝

Ա Ն Ե Լ - ի

(Տոքթ. Կարօ Յ. Կարապետեան)

« Ի ՄՏԱՆԵԼ ԱՐԵԳԱԿԱՆ »

քերթողագրքի հրատարակութեան առիթով

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20.30-ին
Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Նախագահութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի
Հայր. Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Գրագէտն ու իր գործը կը ներկայացնէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Հիւրասիրութիւն — Մուտքը ազատ է

APPRENONS A CONNAITRE NOS COMMUNAUTES

Dans le cadre de ses soirées culturelles, l'Association de l'Eglise Arménienne de Chaville vous convie à venir assister à la projection d'un film vidéo (avec commentaire en arménien) consacré à la

COMMUNAUTÉ ARMÉNIENNE DE BULGARIE

présence vivante et séculaire des Arméniens à SOFIA, PLOVDIV, VARNA, BURGAS...

Le Samedi 7 novembre à 20 h 45
salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

[illegible]

Նարա երրեակը (Ջուլթակ, Թաւջութակ, Դաշնակ, Մարիանն Ֆօշէ – Պրաթոս, Շահան Տինանեան, Գլօտ Լեպիսոնէ) համերգ մը կու տայ Ուրբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20.45-ին Փարիզի Հայ կաթողիկէ Ս. Խաչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
13, rue du Perche, Paris 3e

Յայտագիր՝ Հայտըն, Շուպէրթ, Տվորաք:

MARSEILLE

L'ENSEMBLE NAVASART

au

PALAIS DES CONGRES
(Parc Chanot)

le Samedi 7 Novembre à 20 heures 30

Avec la participation de :

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Réservations : MAJC — 12–14, rue St–Bazile, 13001 Marseille
FNAC

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE *SAHAK-MESROP*
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

DIMANCHE 6 DECEMBRE à 15 heures 30

CONCERT UNIQUE

La première partie est consacrée aux victimes du tremblement de terre d'Arménie de 1988

à l'AUDITORIUM DU PHARO
58, boulevard Charles-Livon — 13007 MARSEILLE

CHORALE SAHAK—MESROP

avec la participation de :

CHORALE SAYAT NOVA DE NICE
ORCHESTRE PHILHARMONIQUE DE MARSEILLE

sous la direction de :

KHATCHIG YILMAZIAN

Solistes :
FABIENNE CHANOYAN, Soprano,
BAGHDASSAR OHANIAN, Baryton

Au programme des œuvres de :
Dikranian, Hovanessian, Bartevian, Haroutiounian...

Vente des billets :
FNAC — VIRGIN — Centre Culturel SAHAK-MESROP (Tél. : 04.91.77.84.70)
Prix : 180 F

« Մ Կ Ն Ի Կ » *Ընկերակցութիւն*

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

3.

ՏԻԿԻՆ ԻՎՈՆ ՊԵՐԺ
Madame YVONNE BERGE

«LA PEDAGOGIE DU MOUVEMENT DES LA PETITE ENFANCE»
(*Ֆրանսերէն*)

Նոյեմբեր 10, Երեքշաբթի, ժամը 20.30ին:

« Մ կ ն ի կ » Աշխատանոց
75, rue Alexandre Dumas — 75020 Paris — M° Alexandre Dumas

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5
JEUDI
5 NOVEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.503 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.503

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 3 / 4)

Ա. ԽՕՃԱԼԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՉԻ ԳՏՆՈՒԻՐ

Ակնարկելով Թուրքիոյ պնդումներուն թէ ՓՔՔ-ի ղեկավար Ա. Խօճալան Հայաստան ապաստանած է, կամ կ'ուզէ ապաստանիլ, Նախագահի մամուլի բանբեր Վ. Գաբրիէլեան Նոյեմբեր 3-ի մամուլի ասուլիսին ըսած է թէ այդ մասին պաշտօնական ոչ մէկ դիմում եղած է Հայաստանի: Ան աւելցուցած է թէ Խօճալան Հայաստան չի գտնուիր եւ Հայաստանի իշխանութիւնները ալ զինք հրաւիրելու նպատակ չունին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿԸ

Արտաքին Գործերու Նախարար Վ. Օսկանեան Իսրայէլ այցին ընթացքին իր միջնորդութիւնը առաջարկած է Իսրայէլացիներուն, Իրանի հետ իրենց յարաբերութիւնները կարգաւորելու համար: Խօսելով նաեւ Իսրայէլ — Հայաստան կապերու ընդլայնումին մասին, Նախարարը ըսած է թէ Երեւան անհանգիստ չէ խորայէլեւթուրք մերձեցումէն: Երկու երկիրները դեսպանութիւններ չունին իրարու մօտ, բայց երկար ատենէ ի վեր կը պահեն դիւանագիտական յարաբերութիւններ:

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՈՍՔԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Նոյեմբեր 2-էն Ընկերային Ապահովութեան նախարարութեան գաղթականներու վարչութեան նիստին նիւթ եղած է Հայաստանի մէջ գաղթականի կարգավիճակ ունեցողներու զանգուածային մեկնումը դէպի Ռուսաստան: Այդ զանգուածին հոսքը լուրջ հարցեր պատճառած է Մինվոդիի ուր հասնող Հայերը որոնք Լեռնային Ղարաբաղի խորհրդային անձնագիր ունին, կամ գաղթականի կարգավիճակ ստացած են Հայաստանի մէջ, անմիջապէս ետ կը ղրկուին:

ԱԶԳ. ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆԸ ՊԱՇՏՕՆԷՆ ՀԵՌԱՑՈՒԱԾ

Հայաստանի Ազգ. Գրադարանի տնօրէն Գէորգ Տէր-Վարդանեան Արմէնփրէսի թղթակիցին յայտնած է որ Մշակոյթի, Երիտասարդութեան հարցերու եւ Մարզանքի նախարարին հրամանով հեռացուած է իր պաշտօնէն: Այլ մանրամասնութիւններ չէ տուած, միայն աւելցուցած է որ ինք կրնար շարունակել իր պաշտօնավարութիւնը, սակայն ատիկա կը խանգարէր Գրադարանին շահերը:

ԵՐԳԱՀԱՆՆԵՐՈՒ 13-ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Նոյեմբեր 2-ին համերգով մը սկսած է Հայաստանի Երգահաններու Միութեան 13-րդ համագումարը: Նախագահ Ռ. Ամիրխանեան ըսած է թէ իրենց նպատակն է լուծումը փնտռել բազմաթիւ նոր հարցերու: Թրքուած է նոր ստեղծագործութիւններէ 40 հեղինակի երկ ներկայացնել յառաջիկայ հինգ համերգներու. կը քննարկուին նաեւ Միութեան միջազգային կապերը որոնք վերջերս աշխուժացած են: Լուրջ հարց մըն է Դիլիջանի ստեղծագործական տան կացութիւնը որ կը քննարկուի համագումարին ընթացքին:

ԱՇՈՏ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Նոյեմբեր 3-ին լրացած ըլլալով Հանրապետական կուսակցութեան հիմնադիր, երեսփոխան Ա. Նաւասարդեանի մահուան տարելիցը, իր կուսակիցները յուշաքար մը զետեղած են կեդրոնատեղիին պատին: Արարողութեան ներկայ գտնուած են Ազգային Ժողովի փոխ-նախագահ Եուրի Բախշեան, պետաիրաւական հարցերու յանձնաժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեան, երեսփոխաններ, եւայլն: Արարողութենէն ետք մասնակիցները այցելած են Ա. Նաւասարդեանի Եռաբլուրի շիրիմը: Նոյն օրը անոր ընտանիքին յանձնուած է Ռ. Քոչարեանի Սեպտեմբեր 19-ի հրամանագրով տրուած Ա. աստիճանի Մարտական խաչ շքանշանը: Յանձնումը կատարուած է նախագահի աշխատակազմի ղեկավար Ա. Յարութիւնեանի կողմէ:

ՀԱՅ ԲՌՆԱԳԱՂԹԱԾՆԵՐՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԹՈՂԱԾ ԱՒԱՆԴՆԵՐԸ

1988 - 1992 թուականներուն միջեւ Հայաստան բռնագաղթած են 419 հազար Հայեր: Անոնց մեծ մասը Ադրբեջանէն է, մնացեալը ՀԱՊ-ի գանազան երկիրներէն, Չէչէնիայէն, Աբխազիայէն եւ Տաճիկիստանէն: Ադրբեջանէն բռնագաղթածները հոն թողած են 92 հազար բնակարաններ եւ բացի այդ անոնց այդ երկրին մէջ թողած աւանդներուն ընդհանուր գումարը կը կազմէ շուրջ 2 միլիառ տոլար:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՔԱՆԻ ՈՐ ԵԼՑԻՆ ԻՆՔ ՊԻՏԻ ՉՀՐԱԺԱՐԻ

Նախագահ Ելցինի առողջական վիճակը ամէնօրեայ նիւթի վերածուած է ոչ միայն Ռուսաստանի, այլեւ միջազգային լրատուամիջոցներուն համար: Հեռատեսիլի պաստառներէն ամբողջ աշխարհը կը դիտէ անոր բերանացի արտայայտութիւններուն, շարժուձեւերուն մէջ յայտնուած ախտանշանները որոնք լուրջ հիւանդութիւններ գուշակել կուտան:

Մարդկային իրաւունքներու կուսակցութեան նախագահը, որ մասնագէտ հոգեբոյժ մըն է, ռուսական մամուլին մէջ լոյս տեսած յօդուածով մը վերլուծած է նախագահին պարագան: Նոյնիսկ միայն լրատուամիջոցներէ նշմարուածով, բացայայտ է որ նախագահին խօսքերը եւ շարժումները իրարմէ անկապակից են: Սովորական դարձած է տեսնել որ ան մեծարանքներ շռայլէ մէկուն, կրկնէ թէ հիանալի մասնագէտ է, իր լաւագոյն բարեկամը, յետոյ յաջորդ օրը ճամբու դնէ զայն: Այդ ձեւով պաշտօն կորսնցնողներ, զարմանալի չէ տեսնել որ միջոց մը, կամ անմիջապէս ետք, կը վերադառնեն զայն:

Բնականաբար տարօրինակ թուած էր նախագահին ընթացքը երբ Իրլանտայի ծանօթ այցին չիջաւ օդանաւէն պետութեան նախագահը ողջունելու եւ այդ գործը ձգեց պաշտօնատարի մը որուն պարտականութեան մաս չէր կազմեր ատիկա: Պարզի անոր շարժուձեւերը, քիթին տակէն մրթմրթացած երգերը եւ մատներու թեթեւակի հարուածները որոնք կուտայ շուրջը գտնուողներու մարմնին որեւէ մէկ մասին, ներառեալ տիկիններու, պաշտօնական արարողութիւններու ընթացքին ու տեսագրիչներու աչքին տակ, անյարիր են նախագահական ընթացքին:

Ելցինի արտաքին երեւոյթն ալ փոխուած է. դէմքը ուռած է ու դիմակի երեւոյթ ստացած: Ճառերը կտրտուած են ու շարժուձեւերը չեն համապատասխաներ անոր ճառերուն պարունակութեան: Իրեն ուղղուած հարցումներուն ալ անկապակից պատասխաններ կուտայ: Կարող չէ նոյնիսկ անդրադառնալու ատոր: Այս մատնանշումներէն ետք հոգեբոյժը կ'ըսէ թէ ինչպէս սրտի հիւանդներուն համար բարեկամ մը կը պատրաստուի, նոյնը կարելի է ընել անհատի մը հոգեկան աշխարհին մասին: Մանաւանդ որ նախագահ Ելցին ուղեղային արիւնախոռում ունեցած է որուն հետեւանք է ձախ թեւին եւ սրունքին գործածութեան դժուարութիւնը: Ատոր պէտք է աւելցնել սրտի տագնապները ու բոլորը զետեղել ալքոլամոլի աւերները կրող մարմնի մը պայմաններուն մէջ: Անոր ունեցած սրտի բարդ հարցերը իրենց հետեւանքներով, արդէն աշխատելու անկարող կը հռչակէին պարզ քաղաքացի մը: Անկարելի չէ որ նախագահ Ելցին այս բոլորին հետ նաեւ ունենայ այլ-հայմերի հիւանդութիւնը: Բրեժնեւ եւ Չեռնենքօ ունէին անոր ախտանշանները եւ, երբ առաջինին յաջորդեց Անտրոփով, Խորհրդային Միութեան մէջ սկսաւ շրջան ընել այն կատակը թէ Կրեմլինի բուժարանին մէջ արուեստական ուղեղ մը փոխարինուած էր արուեստական երիկամներով...:

Ելցին նոյնատիպ կրկնութիւններով ուշադրութիւն կը գրաւէ. կը վտարէ մարդիկը, յետոյ ետ կը կանչէ. կը վտարէ, ետ կը կանչէ: Եթէ հոգեբուժական քննութիւն մը անհատականութեան մէջ անկանոնութիւններ հաստատէ, պէտք է հարց տալ թէ ո՞վ է երկիրը ղեկավարողը: Բրեժնեւի շրջանին հիւանդապահուհի մըն էր որ կոյր վստահութիւնը շահած էր նախագահին, հեռացնելով մինչեւ իսկ կինը:

Հոգեբուժական քննութեան մը ձեռնարկելու իրաւունքը ունի Սահմանադրական Ատեանը. բայց այդ քննութիւնը պէտք է կատարուի օտար մասնագէտներու կողմէ, ինչպէս եղաւ անոր սրտի գործողութեան պարագային: Անկարելի չէ որ Ելցինի ցոյց տուած ախտանշանները երկիրը ղեկավարելու անկարողութիւնը մատնեն անոր մօտ: Բայց, բնական է որ այդ դիրքին տէր մէկը, իր կրած ծանր պատասխանատուութիւններով, աւելի բծախնդիր քննութեան ենթակայ ըլլայ, քան որեւէ քաղաքացի:

Նախագահին առողջական ու մտային վիճակը ռուսական լրատուամիջոցներու գլխաւոր նիւթերէն է. ճարահատ լրագրող մըն ալ հրապարակաւ դիմած է Ելցինի կնոջ եւ զաւկին, խնդրելով որ նոյնիսկ եթէ որեւէ գութ չունին երկրին համար, մեղքնան իրենց ամուսնին ու հօր վիճակին: Հոկտեմբեր 11-ին Ուզպեկստանի մէջ Ելցին գիտակցութեան կորուստ մը ունեցաւ եւ ուզբեկ նախագահը ճիշդ ատենին բռնեց զինք, արգելք ըլլալով հեռատեսիլի տեսագրիչներուն առջեւ վար իյնալուն: Էրբագրողին ամբողջ յոյսը այն է որ հարազատները, մերձաւորները զինք համոզեն ասպարէզը ձգելու, քանի որ այլեւս յայտնի է թէ Ելցին ինքնաբերաբար պիտի չզիջէ այդ քայլին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ Նոյեմբեր 3-ին սկսաւ քննել ՓԱՔՍ-ի օրինագիծը, այս անգամ ընկերվարական բոլոր երեսփոխաններու ներկայութեան, որպէսզի չկրկնուի առաջին անգամուան (Հոկտեմբեր 9) խայտառակութիւնը: Նիստը շատ փոթորկալից եղաւ եւ տեւեց մինչեւ Նոյեմբեր 4-ի առաւօտեան ժամը 4: Պէտք չէ անտեսել որ օրուան ընդդիմադիր գլխաւոր բանախօսն էր Իվրինի Իւ-Տէ-Էֆ երեսփոխան Տիկին Քրիսթին Պութէն որու ելոյթը 5-ուկէս ժամ տեւեց: Միջադէպեր ալ տեղի ունեցան, պարտադրելով քանի մը դադար, նորանցքներու մէջ փոխասացութիւնները շատ բուռն եղած են եւ մինչեւ իսկ իրարու վրայ ձեռք բարձրացուցած են: Ծանօթ է որ ՓԱՔՍ-ի (Զօրակցութեան Քաղաքացիական Ուխտ) այս նախագիծը միաձայնութիւն չէ ստեղծած նաեւ ձախի որոշ տարրերու մէջ, բայց, գլխաւոր ընդդիմութիւնը կուգայ աջէն: Տիկին Քրիսթին Պութէն, որ Հոկտեմբեր 9-ին, ձեռքը Աստուածաշունչով մը ներկայացած էր պաշտպանելու համար բարոյական սկզբունքներ, ընտանիք եւ փաստելու թէ ՓԱՔՍ-ի գլխաւոր նպատակն է կանոնի բնոյթ տալ միասեռականութեան, հաւանաբար լաւագոյն փաստաբանը չէր այդ դատին, ինչպէս դիտել տուած էր նաեւ Փաթրիք Տէվէճեան: Այնուամենայնիւ չկրցաւ յաղթել, ներկայացուցած հակասահմանադրական 12 պատճառաբանութիւններու վրայ հիմնուած իր բանաձեւը մերժուեցաւ 233-ի դէմ 299 ձայնով: Ամէն պարագայի մէջ, կառավարութիւնը պիտի չօգտագործէ Սահմանադրութեան 49/3 յօդուածը եւ ձգէ որ վիճարկումը տեւէ որքան ատեն որ պէտք է:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ, Նոյեմբեր 3-ին, կ'ընտրէին Ներկայացուցչական ժողովի անդամները, Ծերակոյտի մէկ երրորդը եւ կառավարիչներու 2/3-ը (50-ի վրայ 36): Հանրապետականները կը պահեն իրենց մեծամասնութիւնը երկու ժողովներուն մէջ, բայց ձեռք չձգեցին այն յաղթանակը որու կը սպասէին Մոնիքա Լեվինսկիի հարցին շնորհիւ. ընդհակառակն, Դեմոկրատները կարեւոր աթոռներ շահեցան, ինչպէս օրինակ Գալիֆորնիոյ կառավարիչին աթոռը: Նոյեմբեր 4-ի առաւօտուն, առաջին արդիւնքները այս պատկերը կը պարզէին:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ կարգ մը երկիրներու, ի մասնաւորի Հոնտուրասի եւ Նիքարակուայի վիճակը շատ աւելի ծանր է քանի ինչ որ կը կարծուէր Միչ թայֆունի հետեւանքով: Մեռեալներու թիւը աւելի քան 24 հազար է, երկու միլիոն անձեր ապաստան չունին, դեռ քանի մը հազար անհետացածներ կան: Նիւթական վնասները հսկայ են, միայն Սալվատոր եւ Գուաթամալա 2 միլիառ ֆրանքի կը հասնին: Հոնտուրաս եւ Նիքարակուա այնքան մեծ է աւերը որ քանի մը տարի պէտք է վերակառուցման համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻՆ հարցին մեծ համեմատութիւններ տալու փափաք չկայ ՕԹԱՆ-ի մօտ ալ: Փիէր Պիւնէլ ծանօթ էր որպէս արժանաւոր զինուորական մը եւ Սերպերու ի նպաստ իր լրտեսութիւնը շատեր զարմացուցած է: Ինք կը խոստովանի որ իր արարքը միայն մարդասիրական նպատակներ կը հետապնդէր, դրամ չէ ստացած: Ցաւալի դէպք մը ետ ֆրանսացի դիւանագէտի մը որու պէտք չէ չափազանցուած կարեւորութիւն տալ:

ԷՔԻԼԻՊՐ մարդասիրական կազմակերպութիւնը սնանկացած է, 25 միլիոն ֆրանքի բացով: Լիոն հաստատուած այս կազմակերպութիւնը Հայաստանի երկրաշարժի վաղորդայնին բաւական մեծ օժանդակութիւն բերած էր, բազմաթիւ երթուղարձեր ալ կատարելով:

ԲԱՐՁՐ ՃԵԶԻՐԷ. ԴԱՆԴԱՂՕՐԷՆ ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵ՞ՐԸ

ՎԱՀԷ ԹԱՇՃԵԱՆ

Բարձր Ճեզիրէ, կամ Բարձր Միջագետք: Ան կ'ընդգրկէ սուրիական եւ իրաքեան հողերուն պատկանող այն տարածքը, որ արեւմուտքէն սահման ունի սուրիական Եփրատը, իսկ արեւելքէն՝ Իրաքէն հոսող հիւսիսային Տիգրիսը: Պատմա – աշխարհագրական իր աղդի ըմբռնումով Բարձր Ճեզիրէն, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել սուրիական Բարձր Ճեզիրէն, կը ներկայացնէ աւելի սահմանափակ տարածք մը. արեւմտեան կողմէն անոր սահմանը կը կազմէ Ռաս ուլ–Այն քաղաքի բազմաթիւ ակերէն ծնունդ առնող Խապուր գետը, որ, հոսելով դէպի հարաւ – արեւելք, կը միանայ Անդր – Տաւրոսեան լեռներէն ծնունդ առնող եւ դէպի Սուրիա հոսող իր բազմաթիւ հարկատուներուն: Այս վերջիններէն միայն Ճաղ – Ճաղն, որ ուատի չէ, այլ խօսքով, միւսներուն նման ամառ եղանակներուն չի ցամքիր: Խապուր ու Ճաղ – Ճաղ գետերու միացման կէտին վրայ կառուցուած է Հասաքէ քաղաքը:

Այսօր, Բարձր Ճեզիրէ կոչուող աշխարհագրական տարածքաշրջանը մեծ մասամբ կը համապատասխանէ Սուրիոյ Հասաքէ նահանգի սահմաններուն, որ նահանգային կեդրոն ունի նոյնինքն Հասաքէ քաղաքը: Աւելի արեւելք, իրաքեան սահմանէն սկսեալ, ծայր կ'առնեն Ճեպել Սինճարի լեռները, որոնք վերջին դարերու պատմութեան մէջ միշտ ալ եղած են Եզիտիներու բնակատեղին: Այստեղ արդէն կը գտնուինք Բարձր Ճեզիրէի հարաւ – արեւելեան սահմանագիծին վրայ: Շարունակելով դէպի վեր՝ հիւսիս արեւմուտք, կը հասնինք սուրիական աշխարհագրական քարտէսի իւրայատուկ այն կէտին, ուր Տիգրիս գետը, շատ փոքր տարածութեան մը վրայ, մուտք կը գործէ սուրիական հողէն ներս եւ կը կազմէ Թուրքիոյ հետ Սուրիոյ հիւսիս – արեւելեան սահմանագիծը: Վարար ու արագահոս Տիգրիսը ապա մուտք կը գործէ Իրաք:

Կը մնայ Բարձր Ճեզիրէի հիւսիսային սահմանը. անիկա ամբողջութեամբ կազմուած է Թուրքիա – Սուրիա սահմանագիծով: Փորձեցէք հորիզոնական գիծ մը քաշել հիւսիս – արեւելեան Սուրիոյ ամէնէն ծայրագոյն աւանէն՝ Այն Տիուարէն, դէպի արեւմուտք՝ Ռաս ուլ–Այն, հետեւելով Թուրք – սուրիական սահմանագիծը, եւ ակնյայտօրէն պիտի նկատէք որ Բարձր Ճեզիրէի գրեթէ բոլոր կարեւորագոյն աւաններն ու քաղաքները կառուցուած են այս գիծին ամէնէն մօտիկ կէտերուն վրայ. Այն Տիուար, Տերիկ, Քամիշլի, Ամուտա, Քարամանիյյէ, Տըրպէսիյյէ, Ռաս ուլ–Այն:

Պատահականութի՞ւն: Կը կարծեմ որ պատճառները բազմապիսի են:

Առաջին հերթին ի մտի պէտք է ունենանք որ այստեղ գործ ունինք ամբողջովին արուեստական սահմաններու հետ, որոնք գծուեցան Անգարայի մէջ, 1921 Հոկտեմբեր 20-ին, ֆրանսական իշխանութիւններուն ու քեմալական Թուրքիոյ ներկայացուցիչներուն միջեւ: Նախապէս, ֆրանսական հովանաւորութեան յանձնուած Սուրիոյ տարածքը աւելի ընդարձակ էր ու հիւսիսային կողմէն կ'ընդգրկէր ամբողջ Թուր Ապտինի լեռները, Միտիաթ, Մարտին, Վիրանշահիր ու Ուրֆա քաղաքներով: 1921-էն ետք, Սուրիոյ հիւսիս – արեւելեան սահմանները փաստօրէն սկսան համապատասխանել սուրիական դաշտավայրը Անդր – Տաւրոսեան լեռներէն բաժնող ու պատրուակող երեւակայական գիծին: Բայց այստեղ եւս ֆրանսական իշխանութիւնները Թուրքերուն վիճեցան դաշտային այն քաղաքները, Ճեզիրէթ իպն – Օմար, Մարտին, Նիսաիպին, որոնք դարերէ ի վեր հարաւի դաշտային ու հիւսիսի լեռնային այս երկու ընդարձակ տարածքներուն միջեւ առեւտրական կապի կարեւորագոյն կէտերն էին:

Նման պայմաններու մէջ, ֆրանսական հողատար իշխանութիւնները ձեռնարկեցին նոր քաղաքներու կառուցման կամ մինչեւ այդ աննշան աւաններու ծաղկման բազմակողմանի աշխատանքին, նպատակ ունենալով Թուրքիոյ անցած առեւտրական – ընկերային այս կեդրոններուն մրցակից եւ մինչեւ իսկ փոխարինող քաղաքներ ունենալ իրենց սահմաններէն ներս:

Ծրագիրը ծաղկեցնելու ու ապագայ քաղաքները բնակեցնելու համար անհրաժեշտ էր մարդուժ: 1920-ական տարիներուն Սուրիոյ ու Լիբանանի մէջ ֆրանսական իշխանութիւններուն ի գործ դրած քաղաքականութիւնը կը միտէր լայն ազատութիւններ տալ տեղական փոքրամասնութիւններուն, կարգ մը պարագաներու մինչեւ իսկ անոնց համար ստեղծելով ինքնավար շրջաններ. այս ձեւով Ֆրանսացիները համոզուած էին թէ պիտի յաջողին արգելք հանդիսանալ արաբական ազգայնականութեան զարգացումին, որ, ըստ ֆրանսական իշխանութիւններուն, մարմնաւորուած էր արաբ - սիւննի մեծամասնութեամբ:

Նոյն այս քաղաքականութեան արդիւնք պէտք է նկատել Բարձր Ճեզիրէի մէջ քրիստոնեայ ժողովուրդներու, ինչպէս նաեւ Քիւրտերու բնակեցումը քաջալերելը: Այս ժողովուրդները, ֆրանսական հողատար իշխանութիւններու աշխարհաքաղաքական հաշիւներով պիտի ունենային նաեւ պատուարի դերակատարութիւն, այսինքն անոնց բնակեցումը կը միտէր ստեղծել ապահով գօտի մը՝ հիւսիսի Թուրքերուն ու հարաւի արաբ խաշմներուն միջեւ: Աւելին, նոյն այս քրիստոնեայ ժողովուրդները, որոնք մեծամասնութեամբ կուգային Թուրքիայէն, ծանօթ էին իբրեւ հողագործ ու արհեստաւոր, ինչ որ հիմնական տարրեր կրնային նկատուիլ Բարձր Ճեզիրէն ծաղկեցնելու ֆրանսական ծրագիրներուն համար:

Ահաւասիկ այս ձեւով է, որ յատկապէս 1920-ական թուականներէն սկսեալ տարածքաշրջանը սկսաւ բնակեցուիլ ասորի–ուղղափառներով, ասորի – կաթողիկէներով, ասորի – քաղդէականներով, ասորի – նեսթորականներով, հայ առաքելականներով, հայ կաթողիկէներով, ինչպէս նաեւ Հրեաներով: Սկսան զարգանալ վերոնշեալ քաղաքները: Անշուշտ այս ազգաբնակութիւններուն կողքին կային նաեւ տեղաբնիկ Արաբները, մեծամասնութեամբ ցեղախումբերու անդամներ, եւ Քիւրտերը, որոնք միշտ ալ բնակչութեան մեծամասնութիւնը ներկայացուցած են:

1929 Դեկտեմբեր 28-ին գրուած տեղեկագիրի մը մէջ, Տոքթոր Թորոս Պասմաճեան եւ Միշէլ Թերճանեան հետեւեալ տեղեկութիւնները կը փոխանցեն ֆրանսական հողատարական իշխանութիւններուն՝ Բարձր Ճեզիրէի մէջ նոր հաստատուած հայ գաղթականներուն մասին. «(...) [Թուրքիայէն] եկած քրտախօս Հայերուն մասին: Անոնք մեծամասնութեամբ հողագործ են, երկար ժամանակ, առանց վարձատրութեան, աշխատած են քիւրտ աղաներու հաշուին: Անոնց մեծ մասը խուսափած է Մեծ Պատերազմի ընդհանուր տեղահանումէն շնորհիւ զիրենք պահող քիւրտ աղաներուն միջամտութեան կամ շնորհիւ այն բանին, որ մեկուսացած շրջաններ կ'ապրէին»: Քեմալական իշխանութիւններու այս տարածքներուն մէջ հաստատումէն ետք, «հայ ազգաբնակութիւնները բռնի կը տեղահանուին դէպի կեդրոնական քաղաքներ, ինչպէս՝ Տիյարպեքիր կամ Մարտին: Հողագործ այս բնակչութիւնը պարզ էր որ պիտի չկրնար աշխատանք գտնել քաղաքներուն մէջ, եւ որպէսզի սոսկ կորուստէ խուսափին, անոնք կը բռնեն արտագաղթի ճանապարհը: Անիկա նաեւ քեմալական իշխանութիւններուն նպատակն էր: (...) Գաղթականներուն մեծամասնութիւնը այժմ հաստատուած է Քամիշլիի եւ Ամուտայի, ինչպէս նաեւ շրջակայ գիւղերուն մէջ: (...) Շատերը կը տառապին մալարիայէ, ինչպէս նաեւ հարսանիքթէ ու ծաղկախտէ: (...) Քրտախօս այս Հայերը չեն փափաքիր բնակիլ հեռաւոր շրջաններու մէջ: Անոնք կ'ուզեն հաստատուիլ իրենց հայրենի հողին հարեւան հողատարածքներու վրայ: Վճռականօրէն կը հաւատան թէ պիտի վերադառնան հայրենիք: Սերտօրէն կապուած են իրենց ազգութեան, յուսալով որ Հայութիւնը զիրենք չի լքեր եւ կարելին կ'ընէ իրենց վերադարձին համար»: (*)

Իսկապէս, այս ձեւով սկիզբ առաւ Բարձր Ճեզիրէի հայկական համայնքին պատմութիւնը: Օտարացած Հայեր, մեծամասնութեամբ քրտախօս, անոնցմէ շատեր կը բնակէին Պըշերիկի կամ Սիիրդի գաւառներու մեկուսացած գիւղերու մէջ ուր հայկական դպրոց ու եկեղեցի շատ թիւով կառոյցներ էին, կամ ամենեւին գոյութիւն չունէին: Հայութեան հետ իրենց կապը հաւանաբար աւելի մարմնաւորուած էր հաւաքական յիշատակներով՝ իրենց ծագումին, կրօնքին ու ինքնութեան մասին:

Պատկերը փոխուեցաւ, երբ հայկական կոտորածներէն փրկուած Հայութեան այս վերջին բեկորները, քաղաքական պայմաններու բերումով, իրենց կողքին, պարտաւորուեցան լքել իրենց երկիրը ու ապաստան գտնել հիւսիս – արեւելեան Սուրիոյ մէջ: Տարօրինակ խանդավառութեամբ մը, Բարձր Ճեզիրէի մէջ ծայր առաւ հայեցի դաստիարակութիւն ստանալու հեւք մը, որուն իբրեւ արդիւնք շրջանին մէջ անմիջապէս ծնունդ առին առաջին հայկական վարժարանները:

«Սկիզբը անոնք թիթեղաշէն կառոյցներ էին», կ'ըսէ Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Ճեզիրէի Առաջնորդ՝ Նորայր վարդապետ Աշըգեան: «Ամէն գիւղ ունէր իր վարժարանը, ուր դասատուները միաժամանակ գիւղին կա՛մ սափրիչն էր, կա՛մ արհեստաւորը: Քամիշլիի մէջ 1935 թուականին բացումը կատարուեցաւ Եփրատ Ազգային Վարժարանին: Անիկա այժմ կը բաղկանայ մանկապարտէզի, նախակրթարանի եւ միջնակարգի բաժիններէն: 1997-ի ամառը տեղի ունեցաւ մանկապարտէզի նորակառոյց շէնքին բացումը, շնորհիւ «Կիւլպէնկեան» հիմնարկի նուիրատուութեան: Շրջանին ցաւերէն մէկը այն է, որ այստեղ կամ մօտակայքը բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններ չկան, հետեւաբար երիտասարդ մը ուսանելու համար յաճախ կ'երթայ Հալէպ, ուր երբեմն վերջնական բնակութիւն կը հաստատէ»:

Պր. Յակոբ Մկրտչեան «Եփրատ» վարժարանի նախակրթարանի տնօրէնն է: Ան կ'ըսէ. «Մինչեւ ինն տարեկանս քրտախօս էի ու հայերէն բնաւ չէի գիտեր: Այստեղ հայ ազգաբնակութեան մօտ 90% տոկոսը քրտախօս էր: Դպրոցն է որ հայացուց այստեղի համայնքը: Այսօր «Եփրատ» վարժարանը կը հաշուէ մօտ 1200 աշակերտ: Իր արձանագրած արդիւնքներով անիկա երկար տարիներէ ի վեր լաւագոյն դիրքը կը գրաւէ Բարձր Ճեզիրէի շրջանի սուրիական վարժարաններու շարքին»:

1930-ական թուականներէն մինչեւ 1950-ականները, նկատելի է որ Բարձր Ճեզիրէի Հայութիւնը յատուկ ուշադրութեան արժանացած է Հալէպի նման յարաբերաբար աւելի կազմակերպուած հայկական համայնքին ու անոր պատասխանատուներուն կողմէ: Ուսուցիչներ առաքուած են, միութենական ու կուսակցական գործիչներ այստեղ հաստատուած են: Ակներեւ է որ խանդավառութիւնը մեծ եղած է Բարձր Ճեզիրէի համայնքէն ներս, տարիներու զրկանքներէ ետք հայկական կեանք մը ապրելու, իր միութենական, կրօնական, ընկերային ու քաղաքական երեսներով:

Թերեւս պատմական օրինակի մը անդրադառնալով աւելի համոզիչ դարձուցած կ'ըլլամ վերոնշեալ միտքս. Տակաւին գաղթական վիճակի մէջ գտնուող այս Հայութիւնը, 1929 – 1930 տարիներուն, մարդուժի հիմնական շտեմարանը եղաւ նոյն ժամանակաշրջանին արձանագրուած հայ – քիւրտ քաղաքական մերձեցումին: Մինչ քրտական «Խոյպուն» կազմակերպութեան կողմէ ապստամբութիւն մը բռնկած էր Թուրքիոյ մէջ, անդին, ըստ հայ – քրտական քաղաքական – ռազմական համաձայնութեան, Բարձր Ճեզիրէն պիտի ներկայացնէր այն ճակատը, ուրկէ քիւրտ եւ հայ ֆետայիներ պիտի անցնէին Թուրքեւսուրիական սահմանագիծը եւ պատերազմական նոր ճակատ մը պիտի բանային Թուրքիոյ հարաւային տարածքին մէջ: Այս նպատակին համար, ֆրանսական հողատար իշխանութիւններէն գաղտնի, զինուորական պատրաստութիւններ տեղի կ'ունենային. Բարձր Ճեզիրէի քաղաքներէն ու գիւղերէն տասնեակներով Հայեր կը պատրաստուէին անցնիլ սահմանը ու մտնել իրենց հայրենի տարածքները, որոնց աշխարհագրութեան քաջածանօթ էին:

Այս ծրագիրը չիրականացաւ, քանի որ առաջին հերթին Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցող քրտական ընդհանուր ապստամբութիւնը արագ ձախողութիւն կրեց: Կային նաեւ այլ պատճառներ, որոնց մանրամասնումը անտեղի է այստեղ: Ցամենայնդէպս, այս պատմութեան մէջ մեզի հետաքրքրողը այն ուշագրաւ փաստն է, թէ տակաւին նոր հաստատուած գաղթական այս Հայութիւնը, ամենայն խանդավառութեամբ ձեռնամուխ կը դառնար քաղաքական – զինուորական ծանրակշիռ նախաձեռնութեան մը:

Իսկ 1933-ին, դարձեալ նորահաստատ այս գաղթականութիւնը, Քամիշլիի, Հասաքէի ու Ռաս ուլ – Այնի մէջ դրամահաւաք կը կազմակերպէ՝ օգնութեան փութալու համար Պէյրութի հրկիզուած գաղթակայանին հայ աղէտեալներուն:

(Մնացեալը յաջորդիւ)

(*) Քէ տ'Օրսէյի արխիւներ (Ֆրանսայի ԱԳՆ), շարք՝ Լըվան 1918 – 1940, ենթաշարք՝ Հայաստան, հատոր 24, էջ 34–38:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Ֆրանսայի «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի տարեկան ընդհանուր ժողովը տեղի ունեցաւ Մարսէյլ, Կիրակի Հոկտեմբեր 25-ին, Հայ Մշակոյթի Տան սրահներուն մէջ:

Ութսունըվեց անդամներուն վրայ ներկայ գտնուեցան երեսուն անդամ, լիազօրագրեր յանձնած էին քառասուն անդամ: Ժողովը համաձայն Միութեան կանոնագրի տրամադրութիւններուն եւ օրակարգի վրայ դրուած նիւթերուն կրցաւ գումարել պարզ եւ արտակարգ նիստ:

Նախագահը՝ Պետրոս Թերզեան ժողովը բացաւ, ոգեկոչելով Կեդրոնական Ֆրանսայի անդամ (Վալանս) Ստեփան Մանուկեանին յիշատակը, մահացած քանի մը շաբաթ առաջ, վեր առնելով անոր բերած փորձառութիւնը, ողջմտութիւնը եւ ամբողջական նուիրումը:

1997 – 1998 տարին, ըստ Պետրոս Թերզեան, հակադրութիւններու տարի մը եղաւ: Մուտքերը արձանագրեցին դգալի յաւելում, նոր նուիրատուներու թիւը բարձրացաւ, աղէտի գօտիին մէջ եօթը նպատակային ծրագիրներ, եօթը միլիոն - երկու հարիւր երեսուն երեք ֆրանքի արժէքով, իրագործման ընթացքի մէջ են: Բնակութեան երկու շէնք հարիւր վեց ընտանիքի համար, Գիւմրի, նոյն քաղաքին մէջ երկու դպրոց. մանկապարտէզ մը երկու հարիւր աշակերտի համար եւ Նիկողոս Սարաֆեան դպրոցը: Արջուտի մէջ՝ Շահան Շահնուր դպրոցը եօթը հարիւր աշակերտով: Սպիտակի մէջ, Արշակ Չօպանեան դպրոցը չորս հարիւր երեսուն աշակերտով եւ Տանիէլ Սահակեան դպրոցը հինգ հարիւր աշակերտներով: Այս վերջինը կ'ըլլայ «Յոյս Հայաստանի Համար» Միութեան գործակցութեամբ: Պետրոս Թերզեան, Ֆրանսայի շրջանի տեղական յանձնախումբերուն մէջ ընդգծեց Կեդրոնական Ֆրանսայի նոր թաղը, գլխաւորութեամբ փոխ - նախագահ՝ Լուսար Մանուկեանի: Գոհունակութեամբ արձանագրեց, քանի մը տարի ընդհատումէ յետոյ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան վերադարձը «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի կազմին մէջ: Իսկ, բացասական երեւոյթները կը կազմեն, շարունակեց նախագահը, Գործադիր Մարմնի անօրէններու յաջորդական հրաժարականները: Առաջինին, Մանուչակ Պետրոսեանին համար, ընտրուած պահը անպատեհ էր: Երկրորդին՝ Րաֆֆի

Յովհաննէսեանի համար յայտարարութիւնները անընդունելի եւ գայթակղեցուցիչ: Պետրոս Թերզեան համոզումով յիշեց «Հայաստան» Հիմնադրամի հիմնական պարտականութիւնը եւ նպատակները, որ միայն խօսք չէ տուաւ, այլ գործ. քանի որ հինգ տարուան ընթացքին երեք հարիւր միլիոն ֆրանքի ներդրում կատարուած է աւելի քան երկու հարիւր ծրագիրներու համար, մէջն ըլլալով 1992 1993-ի ահաւոր ձմեռը, կեանքի ճանապարհը՝ Գորիս — Ստեփանակերտ եւ այլ կենսական իրագործումները: «Հայաստան» Հիմնադրամը դեռ ընելիք ունի, յայտարարեց նախագահը, եւ հրաւիրեց անդամները միշտ պատնէշի վրայ մնալ:

Գանձապահ Խաչի Ծօլօլեան ներկայացուց հաշիւները 1997 Յուլիս 1-էն 1998 Յունիս 30: «Ամիօ էքսքօ» ընկերութիւնը քննելէ յետոյ հաշիւները կը հաստատէ «les comptes annuels sont réguliers et sincères et donnent une image fidèle du résultat des opérations de l'exercice écoulé ainsi que de la situation financière et du patrimoine de la société à la fin de l'exercice» (Paris, 30 septembre 1998, Le Commissaire aux Comptes Amyot Exco): Ահաւասիկ համառօտ հաշուեկշիռ մը՝

. Մուտք 6 միլիոն 112 հազար ֆրանք (21 առ հարիւր յաւելում անցեալ տարեշրջանի բաղդատմամբ)
- ծախքեր պաշտօնավարութեան եւ մատակարարման 486 հազար ֆրանք (ութ առ հարիւր),
- Երեւան կեդրոնական գանձը փոխանցուած 5 միլիոն 142 հազար ֆրանք
- Գանձը պատրաստ՝ 535 հազար Ֆր.:

Խաչի Ծօլօլեան ներկայացուց նաեւ նուիրատուներու թիւին աճը 1993 / 1994-էն 1997 / 1998: Ընդհանուր թիւը 3638: Վերջին տարեշրջանին 377 նոր նուիրատուներ աւելցած են. 582 անձ կը վճարեն գումար մը ամէն ամիս: Նուիրատուներու թիւը պէտք չէ առնել որպէս լոկ թիւ: Յաճախ նուիրուած գումարները հաւաքական են՝ ընտանիք — միութիւն — խումբ — հանգանակութիւն եւայլն ... այնպէս որ 3638-ը կարելի է բազմապատկել առնուազն տասով: Գանձապահը պարզեց նոյնպէս մուտքերու բաժանումը շրջան առ շրջան նուիրատուներու թիւով եւ վիճակագրական այլ մանրամասնութիւններով: Գանձապահ Խաչի Ծօլօլեան ամէն տեսակէտով դրական գտաւ ընթացաւարտ տարեշրջանի հաշիւները:

Ժողովը միաձայնութեամբ քուէարկեց Մատակարար Խորհուրդի ներկայացուցած նախահաշիւը 1998 / 1999 տարեշրջանին համար ուր մատակարարման եւ պաշտօնավարութեան ծախքերը կը մնան տասը առ հարիւրէն վար:

Ժողովը արտակարգի վերածուելով, համաձայն կանոնագրին անդամներու երկու երրորդը ներկայ կամ ներկայացուած ըլլալով, կատարեց կանոնագրային փոփոխութիւն մը (յօդուած 17), հաշուական տարին Յունուար 1-էն Դեկտեմբեր 31-ը ընելով պատշաճելու համար Հոգաբարձուներու Խորհուրդին եւ Գործադիր Մարմնի նոր սահմաններուն:

Երկրաշարժի տասներորդ տարեդարձին մէջ, «Ֆրանսայի Քաղաքապետարաններ» գործողութեան մինչեւ այսօր արձանագրած արդիւնքները անբաւարար նկատելով, ժողովը որոշում տուաւ շարունակել զայն, վերաժմէականացնելով թղթածրարը եւ թիրախ ունենալով մանաւանդ մեծ քաղաքները: Զուգահեռ, նաեւ աշխատանք մը տանիլ դէպի ձեռնարկութիւնները, ստեղծելով իւրաքանչիւր շրջանի մէջ յատուկ յանձնախումբեր: Ժողովը նոյնպէս որոշեց շարունակել եւ ծաւալել տեղեկատուութեան ժողովներ, հանդիպումներ հոն ուր կայ հայկական համրանք: Կարեւոր է նաեւ ըսել եւ տարածել, որ Ֆրանսայի Հիմնադրամը, օրէնքին համաձայն, 1997 Նոյեմբեր 17-էն ի վեր կրնայ ստանալ կտակներ, քանի ընդունուած, վաւերացուած է որպէս Բարեսիրական Միութիւն: Նուիրատուները կրնան իրենց տուած նուէրներուն հարիւրէն յիսունը զեղչել հարկերէն: Ժողովը անդրադարձաւ նաեւ երիտասարդութիւնը ներգրաւելու միջոցներուն վրայ: Որոշում տուաւ, ճամբորդութիւններ կազմակերպել Հայաստան եւ Ղարաբաղ Հիմնադրամի իրագործումները տեղւոյն վրայ ծանօթացնելու, եւ այդ ճամբորդութիւններու ընթացքին երիտասարդներու խումբեր տանիլ եւ իրենց մօտ հետաքրքրութիւններ ստեղծել:

Ժողովի աւարտին նախագահ Պետրոս Թերզեան կարդաց 1915 Ապրիլ 24-ի ոգեկոչման յանձնախումբի նամակը, նամակ մը ուղղուած բոլոր միութիւններուն: Ժողովը որոշեց գործակցութեան բանաձեւ մը ղրկել յանձնախումբին:

Ժողովը փակուեցաւ նախագահին եզրակացուցիչ եւ խրախուսիչ խօսքերով վճռակամօրէն դիմագրաւելու նոր տարեշրջանը, նոր նպատակներով, նոր ծրագիրներու յաջողութեան հեռանկարներով: Չմոռցաւ ջերմօրէն շնորհակալութիւն յայտնել Մարսէյլի շրջանի յանձնախումբին իր սրահը ընդունելութեան համար, եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան որ ամբողջ օրը տրամադրեց շէնքը Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամ Միութեան, տարեկան իր համագումարները լաւագոյն պայմաններու մէջ կազմակերպելու համար:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ԱՐՔՈՒՆԻՔԸ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷԻ ԱՌԱՐԿԱ՞Յ

Գաղափարն իսկ անհաւանական պիտի թուի բոլոր անոնց որոնք խորապէս համոզուած են բրիտանական արքունիքին անբեր յաւիտենականութեան: Մայրայեօրէն աւանդապաշտ ու իրենց կաղապարներուն մէջ գրեթէ քարացած իշխանուներու այդ հոյլը կարելի՞ է անջատել Բրիտանիոյ պատկերէն: Ճիշդ է որ վերջին չուրջ երկու տասնամեակի փոթորկումներ յաջորդական հարուածներ տուին աւանդութիւններու պահապան այդ տան. Թագուհիին զաւակներուն, ընտանեկան մօտիկ պարագաներու մեծ ու փոքր շեղումները, դարերու ընթացքին զարգացած ու բծախնդրութեամբ պահպանուած օրէնք — կանոններէն, այն տպաւորութիւնը ստեղծեցին որ արքունիքը լուրջ ցնցումներու ենթակայ էր: Սակայն, երեւութապէս ոչ մէկ փոփոխութիւն կը մտածուէր:

Այս ուղղութեամբ ուշագրաւ նորութիւն կը նկատուի վարչապետ Թ. Պլէրի ներկայացուած տեղեկագիր մը որ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Բրիտանիոյ արքունիքին մասին հանրաքուէ մը: Տեղեկագիրը պատրաստուած է Բանուորական կուսակցութեան շրջանակներուն կողմէ: Հրապարակուած է Սեպտեմբերի սկիզբը: Փոփոխութեան առաջարկները կ'ամփոփուին յեղաշրջական երեք հիմնական կէտերով:

Առաջինը արքունիքին վայելած քաղաքական իշխանութեան ջնջումն է, ներառեալ՝ օրէնք մը ընդունելու համար արքունի վաւերացումին ջնջումը: Խորհրդարանը լուծելու եւ վարչապետ նշանակելու իրաւասութիւնը պիտի տրուի երեսփոխանական ժողովին նախագահին:

Երկրորդը հանրաքուէ մը կը նախատեսէ որ պէտք է յաջորդութեան մը ընթացքին կազմակերպուի: Նախ քուէարկուները պէտք է պարզ մեծամասնութեամբ կարծիք յայտնեն գահակալին յաջորդութեան մասին: Եթէ մերժում ըլլայ հանրաքուէին արդիւնքը, պէտք է յաջորդութեան համար նկատի առնուի շարքին երկրորդ դէմքը: Մերժումը կրկնուելու պարագային Խորհրդարանը պիտի կարենայ կամ հանրապետութիւն հռչակել, կամ ուրիշ գահաժառանգ մը նշանակել:

Երրորդ կէտը կը վերաբերի եկեղեցիին ու պետութեան անջատումին: Անգլիոյ եկեղեցին որուն պետը գահակալն է, այդ ձեւով կը դադրի թագաւորութեան պաշտօնական կրօնքը ըլլալէ:

«Էքոնոմիսթ» թերթը անդրադառնալով տեղեկագրին, դիտել կու տայ թէ առաջարկը կրնայ միապետականներու համար արքունիքին վերջ տալու ձեւ մը, մինչդեռ իշխան Չարլզի ու անոր ժառանգորդներուն համար իրենց շահերը երաշխաւորող ազդակ մը կրնայ նկատուիլ: Տասնամեակներէ ի վեր արքունի ընտանիքը գիտէ թէ չի կրնար առանց ժողովուրդին հաւանութեան շարունակել իր գոյութիւնը. իսկ հանրաքուէ մը այդ հաւանութեան ամէնէն բացայայտ եւ առարկայական ապահովութիւնը կրնայ տալ:

Թերթը բանուորական կուսակցութեան շրջանակներէն տրուած տեղեկագիրը կը թարգմանէ գահակալը ամբողջովին խորհրդանշական անձնաւորութեան մը վերածելու միտում. կ'աւելցնէ թէ ներկայի պարագան արդէն տարբեր բան չէ: Սպանիոյ, Պելժիոյ, Դանիոյ, Հոլանտայի գահակալները քաղաքական գետնի վրայ շատ աւելի գործօն են քան Անգլիոյ Էլիզաբէթ Թագուհին:

Թերթը կ'ըսէ թէ խորհրդարանական այլ ժողովրդավարութիւններու նման, Բրիտանիա եւս պէտք ունի պետութեան նախագահի մը որ իր իշխանութեամբ հաւասարակշռէ կառավարութեան իշխանութիւնը: Այդ իմաստով, «Էքոնոմիսթ» կողմնակից կը թուի միջամտութեան ջնջումին, եթէ գերմանական ձեւով նախագահ մը պիտի ընտրուի: Բայց եթէ պիտի պահպանուի արքունիքը, ան պէտք է պահպանէ իր իրաւասութիւնները եւ շարունակէ սահմանադրութեամբ իրեն տրուած դերը կատարել:

ՔԱՂՀԱՆ

ԼՐԱՏՈՒ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ ԵՆ

«Լեզուներ եւ իշխանութիւն Հիւսիսային Ափրիկէէն ծայրագոյն — Արեւելք» գոլոքին դեկուցումները ուր տեղ գտած են Անահիտ Տէր — Մինասեանի եւ Անահիտ Տօնապետեանի ելոյթները: (*)

«Պալքաններու մոռցուածները» գոլոքին (1997 Հոկտեմբեր 24 — 26) դեկուցումները ուր տեղ գտած է Անահիտ Տէր — Մինասեանի ելոյթը (**):

(*) *Langues et Pouvoir*, Edisud.
(**) *Les oubliés des Balkans*, Inalco.

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ ԿԱՄ ԲԵՐԱՑԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՎԷՊ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԳԼՈՒԽ Է. ԲՈԼՈՐ ՊՂՏՈՐ ՋՈՒՐԻ ՄԷՋ ՁՈՒԿ ՈՐՍԱՑՈՂՆԵՐԸ ԳՈՐԾԻ ՎՐԱՅ

Տ. ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ. — Բնա՛ւ չէր սպասեր ճանըմ, խաղաղ եւ համբերաչափ բոյն մը կը կարծուէր, զարմանալին հոն է որ թէ՛ երիկը եւ թէ՛ կնիկը փոխադարձաբար զիրար կ'ամբաստանեն եւ ամուսնալուծում կը պահանջեն...:

Օր. Աննա եւ մայրը որ մասնաւոր պատճառներ ունէին հետաքրքրուելու այս խնդրով, զայրալից անձկութեամբ մտիկ կ'ընէին Տէր Հօր խօսքերուն, երբ անիկա վերապահումներ կը դնէր իր պատմութեան մէջ, Օր. Աննա չէր կրնար զսպել իր բուռն յուզումը, հրաւիրելով որ ըլլութեամբ չանցնի այդ անցքերուն վրայէն:

Տ. ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ. — Անիգաու էֆէնտիին շատ որոշ ամբաստանութիւններ ըլլալ, ականատես վկաներն ալ բառ առ բառ հաստատեցին իր խօսքերը. սենեակին դուռը կոտրեր ներս մտեր են: Բժշկական քլինիքս է, կը պնդէ կոր տօքթորը, բայց լավաբօք մը, կարտոֆլէ մը եւ մահճակալէ մը զատ ուրիշ բան չկայ եղեր սենեակին մէջ, ո՛չ ապակեդարան մը, ո՛չ գործիք մը, ո՛չ իսկ ջերմաչա՛փ մը. բժիշկի քլինիք ըսուելու ոչ մէկ շնորհ ունի, պարզապէս ննջասենեակ մը: Եւ յետոյ, քանի որ այդ սենեակը իր խանութն է, պէտք է արտօնագիր մը ցուցնէ, առանկ բան ալ չունի, կը հասկցուի կոր որ բանտէվուի սենեակ մըն է:

ՕՐ. ԱՆՆԱ. — Վկանե՞րը ով են:

Տ. ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ. — Փաստաբան Կարկամեան էֆէնտին, Տիկին Ագապի մը եւ տունին վարձակալներէն ոմանք:

Օր. Աննա եւ մայրը խորհրդաւոր ակնարկ մը փոխանակեցին:

ՕՐ. ԱՆՆԱ. — Տէր Հա՛յր, չէ՞ս կարծեր որ թշնամութեան, վրէժխնդրութեան համար այս մարդիկը խօսք մէկ ըրած են:

Տ. ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ. — Ի՞նչ թշնամութիւն աղջի՛կս, Տիկին Ֆուլիկը թէեւ առաջ բան, որ ճամբան նուաղում ունեցեր է եւ անցորդներ զինքը բժիշկին բերեր են, բայց բոլոր վկաները կը պնդեն կոր որ բժիշկը եւ Տիկինը կառքով միասին եկեր են...:

ՕՐ ԱՆՆԱ. — Հաւանակա՞ն չէ որ բժիշկն ալ դիպուածով հոն գտնուած ըլլայ եւ անմիջապէս տիկինը կառք մը դնելով զայն քլինիքը բերած ըլլայ...:

Տ. ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ. — Քեզի հիմա՛ առանկ կը պնդեն կոր բժիշկը եւ Տիկին Ֆուլիկը:

Օր. Աննայի դէմքը պահ մը լուսաւորուեցաւ յոյսի ճառագայթով մը:

— Տեսա՞ր Տէր Հայր, ինչո՞ւ խեղճին մեղքը կ'առնէք ուրեմն, իր պարտականութեան զոհ կ'երթայ կոր տղան:

Տ. ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ. — Դժբախտաբար առանկ չէ աղջի՛կս, այս գործը շատ կը քրքրեն կոր հակառակ կողմէն, նոյն իսկ կառապանը գտեր են, նոյն իսկ գացեր առեր են որ նուաղումի պատմութիւնը շինծո՛ւ է, առանկ կին մը՝ ցոյց տրուած տեղը ո՛չ գետին ինկեր մարեր է, ո՛չ անցորդներ զինքը հասած, առեր են, քանի որ առիկա խանութպանները պիտի գիտնային, մինչդեռ ամէնքն ալ կը հերքեն կոր:

ՕՐ. ԱՆՆԱ. — Հապա կը գանգատին որ Դատաստանական Խորհուրդին առջեւ եղած դատ մը տարիներով երեսի վրայ կը մնայ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այսչափ շոգեպինդ արագութեամբ կը տեսնուի կոր այս դատը: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ Տէր Հայր որ օրը հազար տեսակ դէպք ու արկած կը պատահի Շիտակին վրայ, եւ որ խանութպանները կը յիշեն որ այսինչ օրը տիկին մը նուաղեր է իրենց խանութին առջեւ:

Տ. ԴԻՈՆԷՍԻՈՍ. — Այս՛ աղջիկս, բայց որ այս դատը ժամ առաջ վերջանալու համար ամէն ճիգ կը թափուի կոր, Կրօնական Ժողովին անդամներն անդամ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն՝ որպէսզի Դատաստանական Խորհուրդին որոշումը երբ իրենց հաղորդուի, անմիջապէս վճիռը արձակեն, որ գրպանին է արդէն:

Օր. Աննա իր հպարտութեան մէջ ջախջախուած էր. ո՛րչափ ալ կը փափաքէր լաւատես ըլլալ եւ իր խօսեցեալին համար արդարացուցիչ պարագայ մը գտնել՝ բոլոր այս պատմութեան մէջ, բայց իր ճիգերը ի դերեւ կ'ելլային:

Օր. Աննա յուսահատ դէմք մը առնելով, հարցուց տաներեցին.

— Տէր Հայր, ճանչցա՞ր տօքթորը:

— Այս՛ աղջիկս: Վերջերնէր նիստին անձամբ ներկայացաւ: «Տօքթորը այսպէս, տօքթորը այնպէս» ըսելով շատ յեղյեղուեր էր դատավարութեան ընթացքին, բայց չէինք գիտեր անունը, փաստաբան Կարկամեան էֆէնտին եւ միւս վկան Տիկին Ագապի յայտարարեցին սակայն յատենի ժողովոյ որ զինքը ճանչցա՛ծ են եւ անունն ալ տուին:

Շիտակը ես կը սպասէի որ անիկա բոլորովին չէզոք մնար այս դատավարութեան մէջ, ըստ չխառնուէր ըստ ոտք չդնէր, մինչդեռ վերջերնէր նիստին անձամբ եկաւ: Կ'երեւայ Տիկին Ֆուլիկ ազդեցեր է իրեն որ գայ եւ հաստատէ որ ճամբան մարած գտաւ զինքը, թէ քովը փութաց եւ իր բժիշկի պարտականութիւնը կատարեց: Չեմ հասկնար որ այս փաստաբան Կարկամեանը ինչո՞ւ այսչափ կատաղութեամբ ինկած է տօքթորին ետեւէն եւ ամէ՛ն գինով խայտառակել կ'ուզէ զանիկա...

Օր. Աննայի քունքերուն երակները ցցուեցան, զայրոյթի նոր բոց մը վառեց անոր աչքերը, եւ ակռաներուն մէջէն մռնչեց.

— Սրիկա՜ն:

Տ. Դիոնէսիոս մխիթարական խօսքեր մը փորձեց, հանդարտեցնելու համար Օր. Աննայի յուզումը, թէեւ դժբախտ աղջիկը անտարբերութիւն կեղծելով, կը ջանար ծածկել ներքին խռովքը:

Մայր ու աղջիկ երբ առանձին մնացին, Օր. Աննա երկու ձեռքերուն մէջ առաւ ճակատը, ու որչափ կուզէր հպարտ ըլլալ՝ թող չտալով որ հոսին իր աչքերուն մէջ այրող արցունքի կաթիլները, բայց անոնք արդէն կը սկսէին ակօսել իր դէմքը...:

Տիկին Վերգին իր թեւերուն մէջ առաւ աղջիկը եւ խանդաղատ համբուրեց:

— Հոգ մի՛ ըներ աղջի՛կս, ի՞նչ ընենք, խաբուեցանք, աւելի աղէկ որ շուտ դուրս տուաւ իր գոյնը. հապա եթէ աւելի ո՛ւշ ծագէր գայթակղութիւնը...

— Ու մինչդեռ Տիկին Վերգին կը գգուէր իր աղջիկը, անոր մատները՝ կը կառչէին խօսքկապի մատանիին վրայ որ ահա կը սահէր մատէն...:

(Շար. 42 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեան, Տիկին Սեդա Պահարեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Նոյեմբեր 8-ին, յետ պատարագի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ
ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ-Ի

(Ծնեալ՝ Եայլախանեան)

մահուան 33-րդ տարելիցին եւ իրենց հօր եւ մեծ - հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ-Ի

մահուան 23-րդ տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ Եայլախանեան եւ Կարապետեան ընտանիքներու համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Բ. ՑԱՆԿ

Իսիի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Հայրապետեան 10.000 ֆրանք, Պր. Վահէ Զիլինկիրեան, Պր. Մարք Զէլվէեան, Տիկին Մարի Զարդավաթճեան 5000-ական Ֆր., Պր. Հրաչեայ Ջուլհակեան, Տէր եւ Տիկին Տարօն եւ Անի Սարհատեան, Պր. Էրիք Պագըրճեան, Պր. Յովակիմ Ադամեան 3000-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան 2500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արմէն Պուտաքեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան 2000-ական Ֆր., Տիկին Մարի Քիւրքճեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Նազլաչեան, Օր. Շաքէ Պէնկեան, Պր. Փաթրիք Արապեան, Տիկին Ալիս Իսրայէլեան, Պր. Սերժ Սարեան, Պր. Ճի Ֆրէնկեան, Տիկին Մամբրէ Սանտալճեան, Տիկին Լիտի Մաթոսեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Գալյճեան, Տիկին Մատլէն Թուրսարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Շաքարեան, Պր. Արման Զորլու, Տէր եւ Տիկին Լա Շասանյը, Տէր եւ Տիկին Վարդան Պէրպէրեան, Բժիշկ եւ Տիկին Խրիմեան 1000-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Աբէլ Փափազեան, Տիկին Մարի Քալպագեան, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Արթինեան 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ալթունեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէսեան 200 Ֆր., Տիկին Ռոզէթ Թորոսվանտէրեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վան Լով 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միշէլ Հաչմանեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էպրուչումեան 200 Ֆր., Տիկին Փարիս Արիսեան 500 Ֆր., Տիկին Լոր Տէրունեան 300 Ֆր., Տիկին Օգրա Քարիմեան 100 Ֆր., Տիկին Մարի - Ռոզ Զախարեան 120 Ֆր.:

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ մահացած իր ընկերուհիներուն յիշատակին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի առաւօտ, յաւարտ պատարագի, Ս. Թէոտոր մատրան մէջ:

Կէսօրին, ճաշ Մշակոյթի Տան մէջ:

Կը խնդրուի մեր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

Ճաշագին՝ 70 Ֆր.:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

LE THEATRE DE LA BOHEME
présente une comédie

Recherchons un Menteur

Պառանցուում է Ստախօս

Mise en scène : Narek DOURIAN
Adaptation : Zaven ABRAHAMIAN

SAMEDI 14 NOVEMBRE à 20 h 30

avec la participation de la Croix Bleue des Arméniens de France
au profit de l'Ecole hebdomadaire.

PAF 70 F

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Նոյեմբեր 7, ժամը 16.30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, 17 ռիւ Պլէօ, մեթրօ Գառէ:

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris —
Ile-de-France de l'UGAB
présente

CONCERT

père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais: Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած

բանաստեղծ եւ արձակագիր՝

Ա Ն Ե Լ - ի
(Տոքթ. Կարօ Յ. Կարապետեան)

« Ի ՄՏԱՆԵԼ ԱՐԵԳԱԿԱՆ »

քերթողագրքի հրատարակութեան առիթով

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20.30-ին Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Նախագահութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի
Հայր. Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Գրագէտն ու իր գործը կը ներկայացնէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Հիւրասիրութիւն — Մուտքը ազատ է

APPRENONS A CONNAITRE NOS COMMUNAUTES

Dans le cadre
de ses soirées culturelles,
l'Association de l'Eglise Arménienne
de Chaville
vous convie à venir assister
à la projection d'un film vidéo
(avec commentaire en arménien)
consacré à la

COMMUNAUTÉ ARMÉNIENNE DE BULGARIE

présence vivante et séculaire
des Arméniens
à SOFIA, PLOVDIV, VARNA, BURGAS. . .

Le Samedi 7 novembre à 20 h 45
salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ս. Մօրիս տը Պէնուլի Անահիտ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, միօրեայ դպրոցին համար:

Տէր եւ Տիկին Շարլ Սինանեան 500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Ջալիքեան 400 Ֆր., Տիկին Մարի Մարգարեան 100 ֆրանք:

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը շնորհակալութեամբ ստացած է Սեդա Սիմոնեանէն 100 Ֆր. Տիկին Պօղոսեանի հոգեհանգստեան առթիւ, Մարի Տօրումեանէն 150 Ֆր. Ալիս Ղազարեանի մահուան առթիւ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԵՒ

ՄԱՏԱՂԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ անդարձ մեկնած իր ընկերուհիներուն յիշատակին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի յաւարտ պատարագի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին: Արարողութենէն ետք մատաղօրհնութիւն տեղի կ'ունենայ:

Կը հրաւիրուին ընկերուհիներու յիշատակը յարգողները:

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 8, ժամը 10-ին, Պուլվ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ:

Կը հրաւիրուին յիշատակը յարգողները:

UGAB — UGAB — UGAB —

U. G. A. B.

ARMENIE :
l'économie
et les investissements

le vendredi 6 novembre
à 20 heures 30

VAHÉ JAZMADARIAN
Ancien directeur-général
et administrateur du Crédit Suisse
Président de l'Armenian Business Forum (section Arménie)
Vice-Président et Trésorier de l'UGAB-France
Trésorier et membre des Amis de l'Ambassade (France)

Dîner-Débat

organisé par

l'U.G.A.B. Valence

6, rue Faventines, 26000 VALENCE

Réservations : Herminé Kéchichian
au 04 75 56 33 74

Participation: Jeunes 60 F, Adultes 80 F

UGAB — UGAB — UGAB —

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un CONTRAT—EMPLOI—SOLIDARITE (C.E.S.) de préférence bilingue français (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MARSEILLE

L'ENSEMBLE NAVASART

au

PALAIS DES CONGRES
(Parc Chanot)

le Samedi 7 Novembre à 20 heures 30

Avec la participation de :

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Réservations : MAJC — 12–14, rue St–Bazile, 13001 Marseille
FNAC

Sous la Présidence d'Honneur
du Député–Maire d'Alfortville
Monsieur **RENE ROUQUET**

GALA DE BIENFAISANCE

au profit de l'Ecole Bilingue **«SAINT–MESROP»** d'Alfortville

Le Samedi 14 Novembre à 20 heures 30

DINER DANSANT

avec **Paul BAGDADLIAN**, accompagné par l'**Orchestre Ani**

Gymnase Lapierre, allée du 8 Mai 1945
94140 ALFORTVILLE

Réservations : Tél.: 01 43 75 28 37 ou 01 41 79 43 48

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6
VENDREDI
6 NOVEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.504 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.504

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԱԾ

ԱՅՍ ԶԱԶՐԵԼԻ ՈՃԻՐԻՆ 2 ԿԱՍԿԱԾԵԼԻՆԵՐԸ՝ ՕՆՆԻԿ Ժ. ԵՒ ԱՐԹՕ Փ. ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 4-ին, երբ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուէր տարաբախտ Սարգիս Պօղոսեանի յուղարկաւորութիւնը, արդէն ողբացեալին հարազատները տեղեկացած էին թէ երկու կասկածելիներ ձերբակալուած են, որպէս ենթադրեալ հեղինակները սպանութեան: Լուրը կը շշմեցնէր բոլորը, արդարեւ այնքան վրդովեցուցիչ էր եւ անհաւատալի:

Յաջորդ օրը, Նոյեմբեր 5-ին, ձայնասփիւռ եւ գրաւոր մամուլ լայն մանրամասնութիւններ կու տային, որոնք այլեւս որեւէ կասկածի տեղ չէին ձգեր: Այսպէս «փարիզէն» կը խորագրէր. - «Զազիր ոճիրի մը հեղինակները ձերբակալուած» ու կու տար բաւական տեղեկութիւններ: Նախկին գրավաճառին սպանութիւնը, դէչ ձեւով ծպտուած զազիր ոճիր մըն էր, կը գրէ Գիյոմին Փրուսթ, եւ Ոճրային Զօրաբաժինը ձեռք դրած է երկու կասկածելիներու վրայ որոնք սպաննած են Սարգիս Պօղոսեանը իրենց չարագործութիւնը ծպտելով կախելով զայն: Գրավաճառը գտնուած էր Հոկտեմբեր 18-ի իրիկունը իր քրոջ կողմէ: Բնակարանը հասնելով ան գտած էր Սարգիս Պօղոսեանը կախուած խոհանոցին ռատիաթէօրէն: «Կոպիտ բեմադրութիւն» ենթախորագրով թերթը կը շարունակէ տալ այլ մանրամասնութիւններ: Ոստիկանութիւնը անմիջապէս կը նկատէ որ Ս. Պօղոսեանի մարմինը հարուածներու նշաններ կը կրէ, արեան հետքեր կան եւ դաշոյնի երկու հարուածներու հետքեր գօտին կռնակը: Սենեակ եւ հիւրանոց կը խուզարկուին, լուսանկարին հետ եւ կը պարզուի որ ողբացեալին անձնական հաւաքածոյէն շատ արժէքաւոր առարկաներ անհետացած են: 34 պաստառ, որոնց մէջ մէկ Ռընուար, մէկ Ֆուժիթա, վաւերական երկու գծագրութիւն եւ չորս հարիւր փորագրութիւններ (ճափոնական փորագրութիւններ, Տօմիէի հարազատ ծաղրանկար) գողցուած են: (Ի դէպ, մեր կողմէ ըսենք թէ Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռ կայանը կ'աւելցնէր 15-րդ դարու հայկական շատ արժէքաւոր փորագրութիւններ): Արժէքաւոր բաւական առարկաներ գտնուած են լքուած երկու տոպրակի մէջ: Դիազննութիւնը կը հաստատէ ոճիրը, յայտնաբերելով նաեւ խաչափողի բեկում մը, որ ճակատագրական եղած է: Խորտակումի ոչ մէկ նշան կայ բնակարանին մէջ: Ռիւ տը Ռէնի ոստիկաններուն քննութիւնը անմիջապէս քանի մը հետքեր կը յայտնաբերէ: Մէկը կը յիշէ որ հրմշտուած է երկու այր մարդոց կողմէ երբ շէնքին վարը կը գտնուէր: Տրուած նկարագրութիւնը բաւական ճշգրիտ է որպէսզի մտածուի Սարգիսի մօտ անձի մը, Օննիկ Ժ. Քոթ տ'Ազիւրի գրավաճառ մը, գոհին մօտէն ծանօթ: Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 2, քննիչները կը հասնին Տէօյ-լա-Պառ Արթօ Փ.ի տունը, ուր կը մնայ Օննիկ երբ Փարիզ կու գայ: Այս ներկարարին տունը կը գտնեն փլաստիք տոպրակներ եւ պարաններ նման Սարգիսին տունը գտնուած պարանին, եւ արժէքաւոր առարկաներ, որոնց կարգին կայ ծաղկաման մը որ կը պատկանէր Ս. Պօղոսեանի հաւաքածոյին մէջ: Արթօ, որու մատնահետքերը համապատասխան են Սարգիսին բնակարանը գտնուած հետքերուն, կը խոստովանի որ Ռիւ տը Ռէն գացած է: Կը ճշդէ որ այդ այցելութիւնը տուած է նշանաւոր (Ֆամօ) Օննիկին հետ եւ անոր առաջարկով: Այս վերջինը, կ'ըսէ, կ'ուզէր ետ առնել հին գիրքեր զորս որպէս երաշխիք ձգած էր Պօղոսեանին եւ վար դրած էին հակառակ հատուցման 50 հազարի փոխառութեան մը զոր նախկին գրավաճառը բրած էր: Արթօն, հարցաքննիչ դատաւորին ներկայացուելէն ետք, Ոճրային Ճիւղի ոստիկաններուն կը մնար Քոթ տ'Ազիւր երթալ եզրափակելու համար տարիոյն իրենց 31-րդ թղթածրարը եւ ձերբակալելու Օննիկ Ժ.ն: Ան, 43 տարեկան, Նիսի հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ քաշուած էր նախքան Փարիզ փոխադրուիլը, ընդունած է դէպքերը: Հոկտեմբեր 16-ի իրիկունը, Արթօ եւ ինք վարէն հեռաձայնած են Սարգիսին տեղեկացնելու համար իրենց ժամանումը: Բնակարան մտնելէ ետք, որովհետեւ նախկին գրավաճառը կը մերժէր գիրքերը վերադարձնել, խեղդած են պարանով մը:

Գողցուած պաստառները ու փորագրութիւնները բոլորն ալ գտնուած են Արթօյին Սէն - Ռաֆայէլի ամարանոցը եւ Օննիկին Նիսի գրատունը:

«Ֆիկարօ» կը խորագրէ. — «Արուեստի վաճառական մը սպաննուած պարտքի համար» ու ենթախորագրով կը ճշդէ. — «Հոն ուր մեռեալը գտնուած է, վարպետի բազմաթիւ պաստառներ գողցուած են, որոնց մէջ՝ Ռընուար մը»:

«Ֆիկարօ»ն ալ լայն մանրամասնութիւններ կու տայ Թանկի Պերթեմէի ստորագրութեան տակ, բայց «Փարիզիէն»էն շատ տարբեր տեղեկութիւններ չկան: Կ'ըսէ թէ նախ կը կարծուէր որ ոճիրը հետեւանք էր իրիկուան դէչ հանդիպումի մը, բայց, ոստիկանական քննութիւնը այլ վարկածի կ'առաջնորդէր: Պարզուած է որ 30 պաստառներ, որոնց մէջ Ռընուար մը եւ Ֆրանսացի տպաւորապաշտներու գործեր գողցուած են: Գողութիւնը կը գնահատուի քանի մը հարիւր միլիոն ֆրանք. Քննութեան ընթացքին, կը գրէ «Ֆիկարօ» ոստիկանները հետաքրքրուած են Նիսցի գրավաճառով մը, Օննիկ Ժ. ինք ալ ծագումով Թուրք (այսինքն՝ Թուրքիա ծնած): Ապա, կ'անդրադառնայ Արթօ Փ.ի: Առաջին խուզարկութեան մը Օննիկ Ժ.ի մօտ արդիւնք չի տար ու ոստիկանները կ'երթան խուզարկել այս վերջինին Սէն - Ռաֆայէլի ամարանոցը, հոն առանց դժուարութեան կը գտնեն գողցուած պաստառներուն եւ փորագրութիւններուն ամբողջութիւնը: Թերթը վերջաւորութեան կը գրէ. — «Գործերը քննութեան տակ են, ենթադրեալ երկու մարդասպանները ընդունած են դէպքերը: Ըստ Օննիկ Ժ.ի, տարակարծութեան պատճառն էին գիրքեր, 50.000 ֆրանքի փոխարէն որպէս երաշխիք ձգուած եւ երբեք չվերադարձուած: Դատարան քաշուած են»:

«Ֆրանս — Սուար» ալ կ'անդրադառնար աւելի կարճ արձագանգ մը տալով:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Չորեքշաբթի առտու, Նոյեմբեր 4-ին տեղի կ'ունենար Սարգիս Պօղոսեանի յուղարկաւորութիւնը: Գիւտ Արք.ի բացակայութեան (Նիւ — Եորք էր, այցելութիւն տալու համար Գարեգին Ա.ի), արարողութիւնը կը կատարէր Հայաստանեայց — Ֆրանսայի Կաթողիկոսական Պատուիրակի փոխանորդ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան: Եկեղեցին լեցուն էր ողբացեալին հարազատներով եւ բազմաթիւ բարեկամներով:

Արարողութեան աւարտին, իր եղբօր ուղղուած ֆրանսերէն կարճ այլ յուզիչ տողեր կը կարդար Էյմոնէ Պօղոսեան, որ խորապէս ցնցուած ըլլալով հանդերձ Սարգիսի եղերական մահէն, մեծ արժանապատուութեամբ կ'արտայայտէր իր վիշտը:

Կը կարդացուէր Գիւտ Արք.ի ցաւակցական նամակը, որմէ ետք Տարօն Եպիսկոպոս դամբանականով կ'ոգեկոչէր Սարգիս Պօղոսեանի արժանիքները, անդրադառնալով անոր նուիրեալ կեանքին Հայ մշակոյթին, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, ընդհանրապէս հայութեան երկար տարիներու երկայնքին, Մարսէյլէն Փարիզ:

Մինչ դուրս կը հանուէր Սարգիսի դագաղը, կասկածելիներու յայտնաբերման լուրը կը տարածուէր, ապշեցնելով բոլորը ու պահ մը կը մոռցուէր թերեւս Սարգիսը, այնքան ահաւոր էր, այնքան անհաւատալի ու վրդովեցուցիչ լուրը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 4 / 5)

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ ԿԸ ՔՆՆԱՐԿՈՒԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16-ԻՆ

Ղարաբաղեան հարցին խաղաղ կարգաւորման նուիրուած քննարկումները որոնք տեղի պէտք է ունենային Եւրոպայի Խորհուրդին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին, յետաձգուած են Դեկտեմբեր 16-ին: Այս նիւթին շուրջ խորհրդակցական տեսակցութիւնները յետաձգուած էին Ազրպէյճանի այն առարկութեան պատճառաւ որ անոնց պէտք է մասնակցէր նաեւ ԼՂ.ի ազրպէյճանական համայնքը: Սթրազպուրկի մէջ, այս նոր որոշումին մասին Արտաքին նախարար Վարդան Օսկանեան ԱրմԷնփրէսի թղթակիցին ըսած է միայն «Սպասենք՝ կը տեսնենք»:

ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ.Յ.Դ. նախկին անդամներ Իգոր Մուրատեան եւ Գառնիկ Իսագուլեան հիմնադրած են Ազգ. Անվտանգութեան Կուսակցութիւնը: Նոյեմբեր 4-ին, անոնք մամուլի ասուլիսով մը ծանօթացուցած են նոր կուսակցութեան ծրագիրներն ու հիմնական խնդիրները: Ըսած են թէ ան ունի լուրջ ծրագրային եւ գաղափարական նորութիւններ: Նոր կուսակցութիւնը շատ բանով յենած է Հ.Յ.Դ. գաղափարներու վրայ, սակայն ան Հ.Յ.Դ.-ի ծորդը պիտի չդառնայ: Ի. Մուրատեան ըսած է թէ Դեկտեմբերին ԼՂՀ խնդրին մասին հաւանական են Ռուսաստանէն եւ Արեւմուտքէն «հաչոց»ներ. իսկ Ազրպէյճանը որ կորսնցուցած է քարիւղի խաղաթուղթը, կրնայ տեղական պատերազմ մը փորձել: Յայտնուած է նաեւ տեսակէտը թէ Արեւմուտքը դէմ չէր ըլլար Ռ. Քոչարեանի հրաժարականին եւ թէ ունի իր նախընտրելի թեկնածուն որ Կ. Դեմիրճեանն է:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՎԱՒԵՐ ՆԿԱՏՈՒԱԾ

Քննարկելով Թիւ 55 ընտրատարածքին մէջ Հոկտ. 25-ին տեղի ունեցած երեսփոխանական ընտրութիւններուն առընչուող բողոքներ, Կեդր. Ընտրական Յանձնաժողովը անվաւեր նկատած է ընտրութեան արդիւնքները: Պարզուած է որ քուէարկութիւնը դադրեցուած է պաշտօնականէն երկու ժամ առաջ, արգելք հանդիսանալով զայն շարունակելու կարելիութեան: Յանձնախումբը որոշած է նոր ընտրութիւն Նոյեմբեր 15-ին, եւ դիմել դատախազութեան, մեղաւորներու պատժումին համար:

ԼՂՀ

ՔՆՆԱՐԿՈՒԱԾ ԵՆ ՀԱՆԴԻՊՄԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Նոյ. 4-ին, ԼՂՀ Ազգ. Ժողովին նախագահութեան մօտ տեղի ունեցած է խորհրդակցական ժողով մը, որու ընթացքին Ազգ. Ժողովի նախագահ Օլեգ Եսայեան զեկուցումով մը ներկայացուցած է Հայաստանի իր պաշտօնակից Խոսրով Յարութիւնեանի հետ հանդիպումին արդիւնքները: Ան անդրադարձած է նաեւ միջխորհրդարանական յանձնաժողովի յաջորդ նիստին որ տեղի կ'ունենայ Ստեփանակերտ:

Ո՛Չ ԱՂԱՆԴԱՒՈՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ

ԼՂՀ Ազգ. Ժողովը քննարկած է Հանրապետութենէն ներս աղանդներու շարժումին յառաջխաղացումը կանխարգիլելու հարցը: Ազգ. Ժողովի Մարդկային Իրաւանց եւ Ազգ. Փոքրամասնութեանց յանձնաժողովի նախագահ Աշոտ Սարգսեան ներկայացնելէ վերջ հարցը եւ անոր կարեւորութիւնը, առաջարկած է զայն լայնօրէն քննարկել յառաջիկայ լիագումար նիստին: ԼՂՀ.ի մէջ արդէն ընդունուած է օրէնք, որ կրօնական քարոզչութեան իրաւունք կը վերապահէ միայն Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ:

ԿԻՉԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒԻ

Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութիւնը ստանձնած է Մարտակերտի շրջանի Կիչան գիւղի հովանաւորութիւնը եւ հոն արդէն սկսած է առողջական կեդրոնի մը շինութիւնը, որ կ'ընդգրկէ նաեւ ծննդատուն, եւ վիրաբուժական բաժին: Անհրաժեշտ է նաեւ գիւղին ըմպելի եւ ոռոգման ջուրի ցանցի վերանայումը. Ջրամբարին վերանորոգումէն ետք 3 քմ.նոց խողովակաշարով մը ջուրը կը հասցուի Կիչան:

ՓՔՔ-Ի ՂԵԿԱՎԱՐ Ա. ԷՕՃԱԼԱՆ ԱՊԱՍՏԱՆ ԽՆԴՐԱԾ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԷՆ

Նոյեմբեր 5-ի Թուրք մամուլը առաջին էջի աչքառու խորագիրներով տուած է լուրը թէ ՓՔՔ.ի ղեկավար Ա. Էօճալան որուն մասին վերջին օրերուն նոյն աղբիւրը պնդեց թէ Հայաստան կը գտնուի, ապաստան խնդրած է Ռուսաստանէն: Ան Հոկտեմբեր 30-ին նամակով մը Դումային դիմած է, այդ խնդրանքը ներկայացնելով: Հոն կատարուած քուէարկութեամբ ժողովը 298 թեր քուէով եւ 1 ձեռնպահ, ընդունած է կատարուած խնդրանքը ու թելադրական գիրով մը դիմած նախագահ Ելցինի որ դրական որոշում տայ Ա. Էօճալանի մասին, քանի որ վերջին խօսքը կը պատկանի նախագահին:

Ապաստան խնդրելու նամակին մէջ քիւրտ ղեկավարը ըսած է թէ Թուրքիա կը ջանայ ոչնչացնել ՓՔՔ.ի ղեկավարութիւնը, քրտական ազգը ու իր կողմնակիցներով հակակշռի տակ առնել Միջին — Արեւելքը ուր կարեւորագոյն գործօն է քարիւղը: Ապա կը յայտնէ թէ ինք իր բանակատեղին փոխադրելու վայրի մը պէտք ունի եւ յետագայ օրերը կ'ուզէ անցընել իրենց համամիտ երկրին մէջ:

Ա. Էօճալանը իրեն յանձնելու Թուրքիոյ յամառ պահանջքները Մոսկուա անպատասխան ձգելէ ետք, Դումա վերոյիշեալ քուէարկութեան առընչութեամբ յայտարարութիւն մը կատարած է. հոն կ'ըսուի. «ռուս երեսփոխանները շատ անհանգիստ են քրտական հարցին պատճառով: Թուրքիա հաշտարար լուծումի մը համար միջազգային հանրութեան կողմէ կատարուած կոչերը կ'անտեսէ: Անհիմն է ՓՔՔ.ն եւ Էօճալանը անջատողականութեամբ եւ ահաբեկչութեամբ ամբաստանել»:

Դումայի քուէարկութեան յղուած դիմումին թեր քուէարկելու կոչով հանդէս եկած են խումբ մը երեսփոխաններ որոնց մէջ են Համայնավար կուսակցութենէն Ե. Նիքիֆորէնքօ եւ Ժողովրդավար Ռուսաստան կուսակցութեան ղեկավար Գալինա Ստարովոյտովա:

Անդարա խստիւ հակազդած է բոլոր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԲԱՐՁՐ ՃԵԶԻՐԷ. ԴԱՆԴԱՂՕՐԷՆ ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵ՞ՐԸ

ՎԱՀԷ ԹԱՇՃԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մեծ եղաւ Բարձր Ճեզիրէի հայութեան մասնակցութիւնը, 1946 թուականին, դէպի Խորհրդային Հայաստան կատարուած առաջին ներգաղթին։

«30 հազարէ աւելի հայ բնակչութիւն մը գոյութիւն ունէր այստեղ մինչեւ 1946 թուականը։ Ներգաղթի օրերուն հայութեան մօտ երկու - երրորդ համեմատութիւնը մեկնեցաւ Հայաստան, այս ձեւով մեծամասնութեամբ Հայերէ բաղկացած 33 գիւղեր պարպուեցան իրենց հայ բնակիչներէն», կ'ըսէ Առաջնորդ Հայրը։

Ի՞նչը զիրենք կը մղէր այսքան մեծ համեմատութեամբ թողելու իրենց բնակավայրերը։ Բարձր Ճեզիրէի պարագային հաւանաբար տարբերակային այլ պատճառներ պէտք է փնտռել, որոնք նոյնքան ազդու չէին ներգաղթին մասնակից հայկական այլ համայնքներու մօտ։ Ամփոփենք. Բ. Համաշխարհային Պատերազմէն ետք Ֆրանսական հողատէր իշխանութիւններու հեռացումը շատ հաւանաբար ինքնավստահութեան բեկում մը յառաջացուցած էր շրջանի հայութեան մօտ, երբ նկատի ունենանք որ հողատէր իշխանութիւնները յաճախ տեղական քրիստոնեայ ժողովուրդներուն մօտ տեղի, բայց նաեւ երբեմն անտեղի կերպով կը վայելէին պահապան ուժի հանգամանքը։ Կար նաեւ Թրքական սպառնալիքը. Թուրքիան շատ մօտիկ էր այս երկրամասին, եւ 1939-ին պատահած Ալեքսանտրէթի սանճաքի Թուրքիոյ միացումը շատ թարմ էր բոլորի հաւաքական յիշողութեան մէջ։

Ուրեմն հայրենասիրութիւն, Թրքական սպառնալիքէ փախուստ, տնտեսական աւելի բարգաւաճ կեանքի ձգտում, այսպիսի խառն զգացումներով հազարաւոր Հայեր թողուցին Բարձր Ճեզիրէն ու գացին Հայաստան։

Սկզբնական հիասթափութիւնը շատ մեծ էր։ Նոր գալիք ներգաղթողները տարհամոզելու համար, Հայաստանէն սկսան հասնիլ նամակներ, ուր շատ զգոյշ եւ անուղղակի բառերով պէտք էր հասկնել դառն իրականութիւնը։ Քամիշլիի մէջ Հայեր կը պատմեն օրինակ թէ ինչպէս այս ինչ ընտանիքը Հայաստան ներգաղթած իր մէկ հարազատէն կը ստանայ նամակ մը ուր կ'ըսուի հետեւեալը. «Մենք շատ լաւ ենք, անհամբեր ձեզ կը սպասենք Սագոյի պսակէն ետք»։ Բայց Սագօն նորածին մըն էր... կամ, ուրիշ մը, նամակի մը մէջ կը գրէ. «Հաճի՛ք մեզի համեմներ ուղարկեցէք, բայց «Հալապի»ին քովէն մի՛ դնէք, այլ՝ «Մա Թիժու»յին քովէն»։ Ինչ խօսք որ «մա թիժու» արաբերէնով կը նշանակէ «մի՛ գա՛ք»։

* * *

Հայութեան թիւի զգալի նուազումը, Սուրիոյ մէջ քաղաքական անկայունութեան հաստատումը, պատճառ կ'ըլլան որ մնացող Հայերը իրենք եւս հետզհետէ դուրս գան այս տարածքէն։

Տէրպեսիյէն Քամիշլիէն արեւմուտք, Ռաս ուլ-Այնի ու Ամուտայի միջեւ գտնուող քաղաք մըն է։ «1950-ականներու սկիզբը, այսինքն ներգաղթէն անմիջապէս ետք, այս քաղաքին մէջ կ'ապրէին տակաւին 5 - 600 հայ ընտանիքներ, գոյութիւն ունէին երկու հայկական վարժարաններ», կ'ըսէ Կարպիս Ճալոյեան, որ բնիկ այս քաղաքէն է, իսկ այժմ հաստատուած է Փարիզ։ «Բայց այս թուականներէն սկսեալ Հայերը արագ թափով սկսան լքել քաղաքը։ Տէրպեսիյէն արդէն կորսնցուցած էր իր երբեմնի քրիստոնեայ քաղաքի դիմագիծը, եւ Քիւրտերը սկսած էին բացարձակ մեծամասնութիւն կազմել այստեղ։ Մեզի համար այս կացութիւնը անապահովութիւն կը ներշնչէր։ Ասոր կողքին Տէրպեսիյէի համայնքային կեանքն ալ, յատկապէս 1960-ականներէն սկսեալ, մեծապէս թուլցած էր։ Հայկական մէկ վարժարանը փակուեցաւ՝ ուսուցիչի ու նիւթական միջոցներու չգոյութեան պատճառով, իսկ քաղաքին մէջ հայ քահանայ գոյութիւն չունէր։ 1965-ի ներգաղթին մօտ 80 հայ ընտանիքներ մեկնեցան Հայաստան։ Մէկ խօսքով, 1970-ականներէն սկսեալ համայնքային կեանքը վերացաւ Տէրպեսիյէյի մէջ»,- կ'ըսէ Ճալոյեան։

Իր այսօրուան պատկերով Տէրպեսիյէյի մէջ ո՛չ մէկ հայ ընտանիք գոյութիւն ունի։ Ամուտայի մէջ գոյութիւն ունին չորս - հինգ հայ ընտանիքներ։

Տերիկ, կամ իր արաբականացուած արդի անունով՝ Մելքիյէ. Սուրիոյ հիւսիս - արեւելքի ամէնէն հեռաւոր անկիւնին մէջ գտնուող քաղաքներէն է, Տիգրիս գետէն քանի մը քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ։ Կը հասնիմ այս շրջանին մէջ տակաւին այստեղ բանող ամերիկեան «Տոճ» մակնիշի դեղին թաքսիով մը, որուն տարիքը կ'ենթադրեմ որ մօտիկ պէտք է ըլլայ Բարձր Ճեզիրէի արդի պատմութեան։ Ուղեւորներս, մօտ ութ հոգի, խցուած ենք թաքսիին մէջ։ Առջեւի նստարանին վրայ՝ վարորդին աջ կողմը նստած են երկու ուղեւորներ, իսկ երրորդ մըն ալ ... ձախ կողմը։ Ուղեւորներէն մէկը նստած է թաքսիին տանիքը։ Այս բոլորը տեղի կ'ունենան Ճեզիրէի օգոստոսեան արեւուն տակ, երբ ջերմաստիճանը անցած կ'ըլլայ 40-ը։ Կիրակի առաւօտուն մըն կը ժամանեմ այնտեղ։ Եկած եմ նախօրօք տեղեկացած ըլլալով որ այստեղ կ'ապրին մօտ 80 հայ ընտանիքներ, կայ գործող եկեղեցի մը ու դպրոց մը, որոնք վերանորոգումի կ'ենթարկուին «Կիւլպէնկեան» հիմնարկի նիւթական ջանքերով։

Հայ Առաքելական Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ կիրակնօրեայ ժամերգութիւնը գրեթէ իր աւարտին հասած է։ Ներկաները յաջորդաբար կը սկսին դուրս գալ եկեղեցիէն։ Առաջին հայեացքով նկատելի էր անոնց սակաւութիւնը. հազիւ տասնեակ մը Հայեր, բոլորն ալ երրորդ սերունդի անձեր, մեծ մասամբ արաբախօս, տղամարդոց քանի մը հատը գլուխնին պատած են պետուինական «քեֆիէ»յով ու «աքել»ով։ Կը ծանօթանամ քահանային. բնիկ Քամիշլիէն է, տարիներ առաջ փորձած է Գերմանիա արտագաղթել, չէ յաջողած է, ապա եկած է այստեղ, քահանայ ձեռնադրուած ու Տերիկ հաստատուած։

Հայկական դպրոց գոյութիւն ունի, բայց այն տպաւորութիւնը ունեցայ որ ամբողջ Տերիկի մէջ միակ հայերէն գրել ու կարդալ իմացողը քահանան էր, որ տեղաբնիկ մը չէր։ «Ազատութիւն» կոչուող Ազգային վարժարանը բաղկացած է մանկապարտէզէ ու նախակրթարանէ։ Հայերէն լեզուի ուսուցիչ՝ Սարգիս Յակոբեան, ցաւով կը յայտնէ թէ ինք բաւարար չի տիրապետեր հայերէնին՝ աշակերտներուն անհրաժեշտ դասաւանդութիւնը տալու համար։ Տարիներէ ի վեր դուրսէն ո՛չ մէկ ուսուցիչ ուղարկուած է այստեղ։

Տերիկի հայկական վարժարանին նորոգման ու ընդարձակման աշխատանքները գրեթէ իրենց աւարտին մօտ էին։ Նոր վարժարանին մէջ ուսուցման պայմանները վստահաբար աւելի յարմար պիտի ըլլան։ Բայց շատ յստակ էր որ մեծ բացական պիտի ըլլար հայերէնի դասաւանդութիւնը։

Տերիկէն աւելի հիւսիս, այս անգամ ճիշդ Տիգրիսի ափին, գոյութիւն ունի Այն Տիւար գիւղը։ Ժամանակին այստեղ ալ ապրած են մեծ թիւով հայ ընտանիքներ։ Յետագային բոլորն ալ մեկնած են։

* * *

Ժամանակները փոխուած են։ Քաղաքական մակարդակի վրայ Սուրիան դարձած է կայուն երկիր մը։ Բարձր Ճեզիրէի ագարաշխական - քաղաքական պայմանները այնպէս մը դասաւորուած են, որ նպաստաւոր կացութիւն մը ստեղծուած է տեղական քրիստոնեայ ժողովուրդներու մշակութային ծաղկումին համար։ Այստեղի քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները կը վայելեն օրինակ կրթական - մշակութային այնպիսի առանձնաշնորհումներ, որոնցմէ զուրկ են նոյն տարածքաշրջանին մէջ ապրող եւ մեծամասնութիւն ներկայացնող Քիւրտերը։ Այլ խօսքով, բարենպաստ պայմաններ կան Բարձր Ճեզիրէի հայութեան մօտ համայնքային կեանքին նոր թափ տալու ու զայն ծաղկեցնելու աշխատանքներուն ուղղութեամբ։

Ներկայ կացութեամբ միայն Քամիշլիի Հայերն են, որոնք ունին համայնքային կենսունակութիւն, բայց այն ալ իր բազմակողմանի թերիներով։ Պէտք չէ մոռնալ նաեւ Հասաքէն, ուր Հայերու թիւը զգալիօրէն աւելի նուազ է (մօտ հարիւր ընտանիք), բայց ուր նոյնպէս գոյութիւն ունի համայնքային աշխոյժ կեանք։ Անոնց հակառակ, Ռաս ուլ-Այնի ու Տերիկի Հայերը հետզհետէ անհետանալու վրայ են, ինչպէս որ անհետացած են արդէն Տէրպեսիյէի, Ամուտայի, Այն Տիւարի եւ այլ փոքր քաղաքներու հայութիւնը։

Հետաքրքրական է նկատել նաեւ որ գոնէ տասնամեակէ մը ի վեր այս տարածքներէն Հայերու արտագաղթ տեղի չէ ունեցած։ Տերիկի կամ Քամիշլիի մէջ, ինչպէս նկատել տուին խօսակիցներս, նոյնիսկ հայ բնակչութեան թիւի աճ գոյութիւն ունի։ Այլ խօսքով, եթէ յատկապէս Տերիկի կամ Ռաս ուլ-Այնի նման քաղաքներու մէջ հայկական կեանքը կ'անհետանայ, ապա այդ մէկը տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ, առանց գաղթի, հայկական դպրոցի, եկեղեցիի թուլացումով, համայնքային կեանքի զանազան ձեւերու բացակայութեամբ ու անոնց կապուած բոլոր հետեւանքներով։

Այստեղ է յարակարծութիւնը։ Բարձր Ճեզիրէի մէջ հայութիւնը կ'անհետանայ տեղւոյն վրայ, երբ անոր մշակութային ծաղկումին համար բարենպաստ պայմաններ կան։ Կը կարծեմ որ այս երեւոյթն է որ աններելի է յատկապէս Հալէպի կամ Պէյրութի նման հայկական համայնքներուն, ինչպէս նաեւ առհասարակ հայկական Սփիւռքին ու Հայաստանին, որոնք այս կամ այն ձեւով պատասխանատու են այստեղի հայութեան ճակատագրին։

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

– ԵՍ ՔԵԶԻ ՉԷԻ՞ ԸՍԱԾ

Մարդիկ, ամէն անգամ որ հարցի մը մէջ իրաւացի դուրս կուգան, անդիմադրելի պոռթկումով եւ հպարտութեամբ կը բացագանչեն.

- Տեսա՞ր, ես քեզի չէի՞ ըսած։

Այդ վայրկեանին ո՛չ մէկը իրաւունք ունի առարկելու։ Մարդը ճիշդ կ'ըսէ։ ըսած էր, այո՛, եւ հիմա իր ըսածը ճիշդ ելած է, ուրեմն ինք շահած է եւ այլեւս ո՛չ մէկը պիտի կարենայ առարկել եթէ ան տասն անգամ ալ կրկնէ սա նախադասութիւնը.

- Տեսա՞ր, ես քեզի չէի՞ ըսած։

Մեր մէջ կա՞յ մէկը արդեօք որ իր կեանքին մէջ քանի մը անգամ առիթը ունեցած չըլլայ իր կարգին նոյն նախադասութիւնը արտասանելու հպարտօրէն ու ինքնագոհացումով։

- Ես ըսած էի, չէ՞, տեսա՞ք որ իրաւունք ունէի։

Յաղթանակի մը համն ու համեմը կայ այս նախադասութեան մէջ։ Եւ մարդ այդ նախադասութիւնը արտասանելու ընթացքին կրնայ երեւակայել որ յաղթական մարդու անտեսանելի մետալ մըն ալ կը կախուի իր կուրծքէն։ Եւ այդ նախադասութիւնը հետզհետէ կ'ընդլայնի, կ'ընդարձակէ իր շրջանակը եւ կը գտնուի նոր իմաստներ կամ նոր պնդումներ։

- Տեսա՛ր, ես քեզի ըսած էի։ Ինչ որ ըսի ճիշդ ելաւ։ Արդէն ես միշտ ճիշդ կը մտածեմ։ Կը սխալիք եթէ ինծի ականջ չտաք։

Եւ ինքնագոհութեան այս շրջանակը կրնայ շատ աւելի ընդլայնիլ համաձայն ենթակային պոռոտախօսութեան կամ ինքնահաւանութեան աստիճանին։

Բայց մենք ի՞նչ կը զգանք եթէ մէկը մեր դիմաց ելլէ ու մեր վրայ հպարտ ակնարկ մը նետելով ըսէ.

- Տեսա՞ր, ես քեզի չէի՞ ըսած։

Յայտնի է թէ ինչ պիտի զգանք։ Մեզի համար բնաւ ալ հաճելի չէ լսել այս նախադասութիւնը եւ թերեւս հազար անգամ պիտի նախընտրէինք մեր միտքէն ի բաւունք տալ դիմացինին, մտածել թէ մարդուն ըսածը ճիշդ ելաւ, բայց չլսել որ ան բարձրաձայն կը յոխորտայ.

- Տեսա՞ր, ես քեզի ըսած էի, չէ՞։

Յայտնի է թէ տակաւին ուրիշ ինչեր պիտի զգանք։ Օրինակ, պիտի մտածենք որ ասկէ առաջ ալ քանի քանի անգամներ մեր ըսածը ճիշդ ելած էր եւ թերեւս մենք այսքան բարձրաձայն չէինք յոխորտացած։ Իսկ սա մեր դիմացինը, որ այնքան հպարտօրէն հիմա մեզի կը յիշեցնէ թէ ինք ճիշդ տեսած էր, կը մոռնայ թէ ասկէ առաջ քանի քանի անգամներ սխալած էր իր տեսակէտներուն մէջ։

Այո՛, ճիշդ է մարդիկ իրենց սխալները չեն տեսներ, կամ շատ շուտ կը մոռնան, ատոր փոխարէն խոշորացոյցով կը նային իրենց «ճիշդ»երուն, թերեւս զանոնք ոսկեայ գիրերով կ'արձանագրեն իրենց յիշողութեան տետրակին մէջ որպէսզի անգամ մըն ալ չմոռնան։

Մինչդեռ ամէն ինչ որքան կը դիւրանայ, եթէ մտածենք, կամ եթէ բնաւ չմոռնանք, որ կարելի չէ որ մարդիկ չարունակ անսխալական ըլլան կամ, ընդհակառակն, չարունակ սխալին։ Կարելի չէ։ Աշխարհի ամէնէն իմաստուն մարդն անգամ կրնայ քանի մը անգամ սխալել իր կեանքին մէջ, աշխարհի ամէնէն անմիտ մարդն ալ, ատոր փոխարէն, անպայման իր կեանքին մէջ մէկ երկու անգամ ճիշդը պիտի տեսնէ։ Մնաց որ, երբեմն եթէ պատահի որ դէպքերը չարդարացնեն մեր նախատեսութիւնը, ատիկա անպայման չի նշանակեր որ մենք սխալ տեսած ենք։ Թերեւս դէպքերը ընթացան այնպիսի ուղղութեամբ մը որ տրամաբանական եւ բնականօրէն, սպասուած ուղղութիւնը չէր։ Աշխարհի ամէնէն իմաստուն մարդուն մէկ նախատեսութիւնը կրնայ խանգարուիլ ապուշի մը սխալ քայլովը ու անկէ վերջ կրնայ ընթանալ բոլորովին անակնկալ ուղղութեամբ մը։ Այն ատեն դիւրին չէ անշուշտ փաստել թէ այդ իմաստուն մարդը ճիշդ մտածած էր, ճիշդ նախատեսած էր, եւ թէ ուրիշներու յանցանքով էր որ այդ ճիշդը սխալի վերածուած էր։ Աշխարհի վրայ ամէն մարդ ամէն ինչ իր արդիւնքէն կը դատէ, ուստի պիտի ըսուի. քանի որ արդիւնքը սխալ է, կը նշանակէ որ սխալ մտածած էիր։

Մարդէ մարդ կը տարբերի անշուշտ կեանքի մէջ գործուած սխալներու ու ճիշդերու համեմատութիւնը։ Ոմանք աւելի շատ կը սխալին քան թէ ճիշդ կը տեսնեն։ Ոմանք ալ ընդհանրապէս ճիշդ կը տեսնեն, եւ քիչ անգամ կը սխալին։ Եւ կրնանք նաեւ ըսել որ ասիկա միայն խելքի խնդիր չէ։ Չկայ օրէնք մը որ մեզի ըսել տայ թէ խելացիները բնաւ չեն սխալիր, կամ քիչ անգամ կը սխալին։ Ճիշդ է որ խելքը կարեւոր դեր կը խաղայ, բայց երբեմն ալ մեզի բնաւ չօգներ ճիշդը տեսնելու, նոյնիսկ կրնայ դժուարացնել ճիշդը տեսնելը, որովհետեւ մարդ այնքան կը դժուարանայ պարզը տեսնելու, որքան կրնայ տեսնել ապագայ զարգացումներու բոլոր հաւանականութիւնները։ Ի՛նչ պարզունակ ու միամիտ մարդիկ կան որոնք աւելի կարճ ճամբէն երբեմն ճիշդը կը տեսնեն, կամ ճիշդը կը կռահեն կարծես ոչ թէ խելքով, այլ ներքին մղումով, ներհայեցողութեամբ։

Բայց վերջին հաշուով, ես պիտի ըսեմ դարձեալ, որ մարդիկ, եթէ պատահի որ իրաւունք չահին հարցի մը մէջ, իրաւունք պիտի ունենան նաեւ պարծենալու եւ ըսելու.

- Ես չէի՞ ըսած։

Որովհետեւ, եթէ անոնք չյիշեցնեն, իրենց դիմացինները ալ երբեք պիտի չըսեն.

- Այո՛, դուն ըսած էիր, ճիշդ տեսեր ես։

Ռ. Հ.

Դուդուկահար
ԼԵՒՈՆ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Տաղանդաւոր դուդուկահար մը որ այսօր անուն մըն է եւ կը վայելէ համբաւ երաժշտական շրջանակներէն ներս։

Երաժշտասէր, ազգային ապրումներով տոգորուած ընտանիքի մը զաւակ, Լեւոն Մինասեան ապրեցաւ իր պատանեկութիւնը հայրենական երաժշտութեան, երգերուն եւ հայ գիրին ու արուեստին ներշնչումով։ Հայաստան կատարած իր առաջին ճամբորդութիւնը, 1974-ին, վճռական եղաւ։ Լեւոն Մինասեան վերադարձաւ դուդուկով մը եւ քալեց հոսանքն ի վեր։ Վարից գեղեցիկ նուագի մը ետեւէն։ Վազեց քիչ մը ամէն տեղ այնքան սէր, պաշտամունք, խանդավառ ողի էր իրեն համար «իր» նուագարանը։ Հոս ու հոն, դու-

ղուկի վարպետներու քայլերուն հետեւելու: Բազմիցս գնաց Հայաստան: Աշակերտեցաւ եւ աշխատեցաւ յատկապէս Տիգրան Գասպարեանի եւ Վալտրիա Յարութիւնեանի մօտ: Անոնցմէ սորվեցաւ թէքնիքը, հարազատութիւնը նուագարանին որուն գաղտնիքը կուգայ դարերէն եւ կը փոխանցուի միայն այդ գաղտնիքին հաղորդ անձերու, երաժիշտներու միջոցաւ:

Վերջին տասը տարիներու ընթացքին Լեւոն Մինասեան ինքզինք յայտնաբերեց եւ իր բնածին տաղանդը, իր արուեստին գեղեցկութիւնը գտան ճանաչում երաժշտական աշխարհի մէջ: Մասնակցեցաւ ժապաւէններու երաժշտութեան եւ յատկապէս դեռ շատ շատերու ականջներուն մէջ է իր դուդուկին քաղցրութիւնը Անրի Վերնէօյի «Մայրիկ» եւ «588 ռիւ փառատի» ժապաւէններուն մէջ: Այդ նոյն «Տըլէ Եաման»ը մեկնաբանեց Ելիզէի պալատը, յատուկ հրաւէրով Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահ՝ Ժագ Շիրաքի, Հայաստանի Հանրապետութեան նախկին նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի պաշտօնական այցելութեան առթիւ տրուած ճաշին, 1996 Յունիս 12-ին:

Դեռ երկար է ցանկը, բազմաթիւ են քաղաքները, երկիրները ուր Լեւոն Մինասեան մասնակցած է նուագահանդէսներու որպէս մենակատար, մասնաւորապէս Փիթըր Կապրիէլի շրջագայութեան «Secret World» 1993 – 1994-ին: Ստացած է ոսկէ մեդալ Փարիզի Փոլքլորի երաժշտութեան փառատօնին; Ելոյթներ ունեցած է Ավինիոն ժապաւէններու երաժշտութեան փառատօնին, Մոնփըլիէ Պարի փառատօնին, Նորվէկիա, Հոլանտա եւ այլուր:

Այս վերջին շաբաթները Լեւոն Մինասեան ձայնագրեց իր առաջին «Սի – Տի»ն: Իրեն համար անյայտ աշխատանքի մը պսակումն է: Իսկ, իր երաժշտական ասպարէզին հետեւողներուն համար՝ մեծ գոհունակութիւն, եւ իր արուեստը գնահատողներուն համար՝ հաճոյք մը:

Այս «Սի – Տի»ն երկու տարուան խմբական աշխատանքի մը արդիւնքն է: Հայկական երաժշտութեան նոր մօտեցում մը առաջարկելու ջանք մըն է, դուդուկին ընկերացնելով այլ մշակոյթներ բնորոշող նուագարաններ:

Ճիշդ է որ դուդուկը կը կորսնցնէ իր ինքնատիպ աւանդական շունչը, սակայն մնալով կեդրոնաձիգ նուագարանը իւրաքանչիւր մեղեդիին, ժողովրդական եւ գեղջկական երգին կուտայ յատուկ երանգ եւ մթնոլորտ:

Արուեստագէտը կամայ ըրած է այս ընտրութիւնը: Ծանօթացնել հայկական երաժշտութիւնը, անկասկած, եւ նոյն ատեն խուսափիլ հիները ընդօրինակելէ, այս է Լեւոն Մինասեանի հիմնական մտահոգութիւնը որուն համար երաժշտութիւնը սահման չունի, հորիզոնները լայն են: Բայց «իր» դուդուկը կը մնայ միշտ ոգին, կեդրոնը, միացնող տարրը: Այսպէս, դուդուկին կ'ընկերանան, կամ դուդուկին հետ ձայն կը բռնեն, դաշնակը, ջութակը, «սէնթեթիզէօր»ը, ուտը, ձայնը, թմբուկը եւայլն:

Մեկնաբանութեան մէջ մէկ շունչ կայ, անսպառ, առաջին կտորէն որ հոգին կանչն է «Հօ արա, եղը» մինչեւ վերջինը՝ «Սիրեցի եարս տարան»: Միւս կտորներն են՝ «Տէր ողորմեա», «Երազ», «Հառավել», «Լուսնակ գիշեր», «Օճախում» երգչուհի Վարդուհի Մինասեանի ձայնով, «Տըլէ եաման», «Իմ եարիս»:

Ըսել թէ Լեւոն Մինասեանի այս առաջին «անձնական» ձայնագրութիւնը գեղարուեստական կատարեալ փայլք մըն է, ճաշակի հարց է: Մենք կը գնահատենք անձը, կը սիրենք դուդուկին մեկնաբանը, հայ տոհմիկ երաժշտութեան ծառայողը:

Լեւոն Մինասեան շնորհալի արուեստագէտ մըն է արժանի մեր քաջալերանքներուն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ռ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՏԷՐ ԶՕՐԻ ԱԶԻՒՆՆԵՐԷՆ ԹԵԼԱԴՐՈՒԱԾ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ծանօթ պատմաբան Ռիչըրտ Յովհաննէսեան «Ֆրէզնօ Պի» թերթին մէջ (Հոկտեմբեր 13) նկարագրած է վերջերս Տէր Զօր կատարած այցը: Գտնուելով Սուրիա, ուզած է կատարել այդ այցը, անցնելով այնքան ծանօթ անուններով շրջաններէ, ինչպէս Մէսքենէ, Ռաքքա, հեղձուցիչ տաք օդով մը հասած է Տէր Զօրի անապատը, որուն առընչուած յուշերու մէջ յաճախ տեղ կը գրաւէ պատկերը այն մայրերուն, կամ մամիկներուն, որոնք գետնի աւազներուն վրայ գրելով, հայերէն տառերը, կարդալ կը սորվեցնէին իրենց երախաներուն: Պատմաբանը կ'ըսէ թէ Սահարային չի նմանիր այդ անապատը, կարծր, չոր գետին մըն է որուն վրայ մատով գիր գրելն ալ անկարելի:

Այցելէ ետք տեղւոյն Ս. Նահատակաց տաճարը, անոր գետնայարկին ցեղասպանութեան յուշավայրը, ապա ձմերուկով, պանիրով ու արաբական սուրճով ճաշէ մը ետք կ'երթան Մարքատէ կոչուած գիւղը որուն հողը լեցուն է Հայերու հազարաւոր ոսկորներով: Հոն է որ ինք ու աղջիկը Անին իրենց ամէնէն խռովիչ հանդիպումը կ'ունենան Տէր Զօրի հետ: Ձեռքով հողը պեղելով կը հանդիպին ոսկորներու. ինչպէս ուրիշ այցելուներ, իրենք ալ քանի մը բեկորներ կ'առնեն իրենց հետ: Առատ հարցականներ կը պաշարեն իր միտքը. «Ո՞վ էիք, ի՞նչ երեւոյթ ունէր ձեզ ծածկող մարդկային միսը: Որո՞նցմէ բաժնեցինք մենք ձեզ: Արդեօք մեր ըրածով, այսպէս բեկոր առ բեկոր տանելով մեզի հետ, աւելի՞ կը գլխացնենք ազգի մը բնաջնջումի գործը»:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՅ Հայ կաթողիկէ համայնքի վիճակաւոր՝ Յովհ. Արք. Չոլաքեան, ընկերակցութեամբ Հ. Գասպար Վրդ. Պէյլէրեանի եւ Հ. Աբրահամ Վրդ. Ֆրաթեանի, Հոկտեմբեր 23-ին, շնորհաւորական այցելութիւն մը տուած է նորընտիր Մեսրոպ Պատրիարքին: Այցելութիւնը նշանակալից եղած է անով որ առաջին քայլ մը կ'առնուէր վերջ տալու այն պաղ մթնոլորտին որ կը տիրէր Հայ Առաքելական եւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիներու միջեւ: Յովհ. Արք. Չոլաքեան հրաշափառով առաջնորդուած է Մայր Եկեղեցի, ուր աղօթքէն ետք, արտասանած է կարճ ուղերձ մը յայտնելով իր ուրախութիւնը որ կրկին առիթ կ'ունենայ այցելելու Մայր Եկեղեցին: Ապա, Հայ կաթողիկէ վիճակաւորը հոգեւորականներու դասուն կողմէ առաջնորդուած է Պատրիարքարան ուր ողջունած է նորընտիր Պատրիարքը: Կատարուած է պատշաճ հիւրասիրութիւն մը:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին, կրթական կեանքէն ներս իր տեղը վերագտած է Թարգմանչաց Վարժարանը, որ կարճ ժամանակ մը առաջ փակուելու եւ պատմութիւն դառնալու վտանգին տակ էր: Այժմ վերակառուցուած հիանալի շէնքով մըն է որ ան մուտք գործած է ութ տարուան կրթական ծառայութեան շրջագօտիէն ներս: Որպէս պատմական հնութիւն, վարժարանը չէր կրնար իր տեղը թողուլ բոլորովին արդիական կառոյցի մը եւ հարկ էր պահել արտաքին դիմագիծը, բայց ներսը եղած նորոգութիւնները մեծ գնահատանքի արժանացած են, լուսաւոր դասարաններ, գունագեղ նստարաններ, համակարգիչներ եւայլն, եւայլն: Այս իրագործումը ունեցած է երկու երեսակ՝ նիւթական եւ կառուցողական: Առաջինը իրագործուած է շնորհիւ «Գարփէր» պանիրներու հաստատութեան երկու գործընկերներուն՝ Հայկ Ասլանեան եւ Գէորգ Սանթալու, երկրորդն ալ շնորհիւ ճարտարապետներ՝ Նազար Պինաթըլի, Կիւլիզար Արթուչի, Իսքենտէր Շահինկէօզի, Վարդգէս Պարընի եւ Սիմոն Արթուչի: Պարտէզին մէջ սարքուած հանդիսութիւնը վարած է Պ. Նալպանտ: Պէշիկթաշի քաղաքապետը՝ Այֆէր Աթայ բացումը կատարած է Աթաթիւրքի կիսանդրիին, այս բացումն ալ նուիրուած ըլլալով Հանրապետութեան 75-ամեակին: Բացման խօսք կատարած է Վարժարանին տնօրէնուհին՝ Տիկին Մարի Նալճը: Ելոյթներ ունեցած են փոխ – տնօրէն՝ Եէնէր Շարքօղլու, Օրթագիւղի Թաղային Խորհուրդի ատենապետ՝ Մարգար Ասլանեան եւ Այֆէր Աթայ: Յետոյ քաղաքապետը, կրթական տնօրէնը եւ Մեսրոպ Պատրիարք միասնաբար կտրած են դպրոցի դրան վրայ դրուած ժապաւէնը: Բացումին յաջորդած է քոքթէյլ մը:

ՄՈՆՐԷԱԼ իր անդրանիկ այցելութիւնը կատարած է, Հոկտեմբեր 23-ին, Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի եւ Գանատայի առաջնորդ՝ Օշական Եպիսկոպոս Չօլոյեան եւ եկեղեցական, ազգային ներկայացուցիչներու եւ հոգաբարձութեան անդամներով կազմուած պատուիրակութեամբ մը մուտք գործած է Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցի: Կրօնական արարողութենէն եւ աջհամբոյրէն ետք, Առաջնորդին փափաքով հանդիպում – զրոյց մը տեղի ունեցած է Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ: Յաջորդ օրը Օշական Եպիսկոպոսի նախագահութեամբ գումարուած է Գանատայի Եկեղեցիներու եւ յարակից կազմակերպութեանց Շրջանային մարմիններու ներկայացուցիչներու խորհրդակցական ժողովը: Հոկտեմբեր 25-ին, Առաջնորդը պատարագած է Սուրբ Յակոբ Եկեղեցին, ապա տեղի ունեցած է ճաշ մը Հայ Կեդրոնի Ա. Ահարոնեան սրահը: Այս առթիւ յաջորդաբար խօսք առած են Վարուժան Սերոբեան, Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, առաջնորդ Բերիոյ Թեմին, Խաժակ Եպիսկոպոս Յակոբեան, Ճէգ Մարտոյեան, Արմէն Ա. Քհնյ. Իշխանեան, հուսկ՝ Օշական Եպիսկոպոս, որ Պահպանիչով փակած է իր խօսքը:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ Մարալ Իշխանեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին բացումը կատարուած է Գիւմրիէն խումբ մը հայ անուանի արուեստագէտներու նկարչական գործերուն, կազմակերպութեամբ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ Արարատ – Կամար Մշակութային Միութեան: Յանուն Միութեան բարի գալուստի խօսք արտասանած է Երէցկին Նայիրա Զարգարեան եւ հրաւիրուած Գիւմրիի Կերպարուեստի Թանգարանի տնօրէն՝ Արտուշ Մկրտչեանը որ խօսի 25 գեղանկարիչներու կողմէ: Խօսք առած են նաեւ Զարեհ Քհնյ. Զարգարեան, Մխիթար Քհնյ. Սարիբէկեան եւ Յովնան Արք. Տէրտէրեան,

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 20-ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի գրական յանձնախումբին, ընկերային հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Թարգմանչաց տօնին առթիւ: Գրական յանձնախումբին կողմէ Հրուշ Տէմիրճեան բացատրած է հանդիպման բնոյթն ու նպատակը: Օրուան բանախօսը եղած է Խաժակ Եպիսկոպոս Յակոբեան որ ներկայացուցած է Թարգմանչաց սերունդին ձգած անկորնչելի ժառանգը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հաւաքոյթը վերջ գտած է հարց – պատասխանի բաժինով մը:

ՍԵՒ ՑԵԼԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ

ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

Գարնանային առաւօտը խոստանում էր պայծառ եւ արեւոտ օր: Կուշտ կերած մեր ձիերը արագ քայլերով բարձրանում էին քարոտ արահետը եւ ամէն քայլափոխին փնչում: Քրտինքից խոնաւացել էր ձիերի մուգ - կապոյտ վիզը:

Արահետը, օձապտոյտ ոլորւում էր: Ինչքան հեռանում էինք գիւղից, այնքան աւելի խտանում էր անտառը, հանդիպում էինք հաստաբուն ծառերի, որոնց ճիւղերն իրար էին խառնուել եւ կախուել արահետի վրայ: Յաճախ էինք կռանում թամբից, գրկում ձիու վիզը, որպէսզի կախ ընկած ճիւղերը չքերծէին մեր դէմքը եւ փէշերը չծակծկէին:

Լուռ էինք: Ես մտրակի ծայրով զարկում էի ծառերի տերեւներին, պոկում տերեւները կամ թափահարում ծառի կախ ընկած ճիւղերը, եւ գիշերուայ ցօղը անձրեւի նման թափւում էր ձիու վրայ, ինձ վրայ:

Ընկերս կամաց սուլում էր մի երգ եւ ձիու քայլերի համեմատ թամբի վրայ օրօրւում:

- Այս կածանով տասներկու տարի առաջ գնացի Զորագիւղ, – ասաց ընկերս: Թւում էր, թէ ինքն իր իրեն էր խօսում:

Նայեցի նրան: Ժպտում էր. կարծես միտն էր ընկել մի երջանիկ դէպք, որին ականատես են եղել արահետը եւ հին անտառը:

Ես հարցրի, թէ ո՞ր քամին էր վրան շպրտել հեռու ձորերում ընկած այն գիւղը:

- Հէնց այդ օրը բանակից նոր էի դուրս եկել: Տասնեօթ – տասնութ տարեկան երիտասարդ էի: Այնքան եռանդ ունէի աշխատելու եւ այնպիսի կորով ... եթէ մնացած լինէ՛ր այդ երիտասարդութիւնը:

Արահետը վերջացաւ եւ անտառի խորքում խառնուեց աւելի լայն ու փափուկ ճանապարհի, որ գալիս էր գետերի հովիտներից: Ձիերը կանգ առան, խոր շնչեցին եւ ապա շարունակեցին քայլերը:

- Գիտես, երբեմն մարդու յիշողութեան մէջ մի դէմք այնպէս է մեխւում, որ տասնեակ տարիներ յետոյ էլ յիշում ես նոյնքան պայծառ, ասես երէկ ես տեսել: Մարդ մոռանում է անունը, տեղն ու տարին, թէ երբ տեսել այդ գլուխը, աչքերը. կարծես մինչեւ մահ – գերեզման անջնջելի պիտի մնայ այդ առաջին տպաւորութիւնը:

Նա ինձ չթողեց, որ հարցնէի այդ դէպքի եւ նրա անջնջելի տպաւորութեան մասին, որ այդ րոպէին լոյս էր տալիս նրա յիշողութեան մէջ, ինչպէս արեւի ոսկէ շողը՝ ծառերի մթնում:

- Շատ պարզ յիշում եմ այն օրերը, երբ որոշեցի Զորագիւղ գնալ: Հարկաւոր էր քաղաքից հեռանալ, միաժամանակ չերեւալ այնտեղ: Եւ սիրով ընդունեցի բարեկամիս առաջարկը՝ ուսուցիչ լինել այդ հեռու գիւղում: Երկու միտք ինձ ոգեւորում էր: Նախ՝ որ ոչ մի աչք չի հետեւի, հետքերս չի փնտռի, եւ երկրորդ՝ գիւղում պիտի աշխատէի:

Երբ որ դպրոցների տեսուչն ինձ պատմեց Զորագիւղի մասին, թէ տեղն անտառիկ է, օդը լաւ, կողքին մթին անտառներ կան որտեղ առատ է որսը, ես իսկոյն համաձայնեցի: Կարծեմ նոյն օրն էլ ճանապարհ ընկայ:

... Ձմռան սկիզբն էր, ձիւնը նոր էր եկել: Գիշերը հասանք հէնց այս արահետին եւ բաժանուեցինք անտառի գլխաւոր ճանապարհից: Լուսնեակի տակ ձիւնը շափող էր տալիս, ասես սպիտակ մարմար էր, որի մէջ արտացոլում էին ծառերի սեւ բները: Զորագիւղի ձիապանը արահետի գլխից մատը մեկնեց ներքեւի ձորը.

– Հրէն է՛, մեր գիւղը:

Ձիւնի սպիտակութեան վրայ վերեւից ես նշմարեցի փոքրիկ սեւ կէտեր: Գիւղի տներն էին, խոտերի եւ աթարի դէզերը:

Մի տան պատուհանից ճրագի սպիտակ լոյս էր երեւում, կարծես այդ մթին ստուերների մէջ մոլորուել էր մի մանրիկ աստղ: Մի քիչ իջանք լանջով, եւ լսելի եղաւ շան գռնգան հաչոցը, որ անտառում արձագանգ էր տալիս, ինչպէս կացնի զարկերը:

- Էն մեր Բողարի ձայնն է, - ասաց ձիապանը: Ձին էլ կարծես հասկացաւ, որ գիւղը մօտ է, որ Բողարն է հաչում, եւ քայլերն արագացրեց:

Իսկ ինձ թւում էր, թէ գնում եմ շատ հեռու երկիր, որի մասին հէքեաթի պէս պատմում էր աշխարհագրութեան դասատուն: Մանուկները յաճախ ցնորում են հեռաւոր երկրների մասին, ուր կարմրամորթ մարդիկ են ապրում, ծառերի վրայ՝ գոյնզգոյն փետուրներով թռչուններ: Եւ երբ նրանք տնից հեռանում են, նրանց թւում է, թէ շատ մօտ է ցնորքի այդ աշխարհը:

Ես էլ այդպէս էի մտածում, թէեւ արդէն պատանի էի: Երեւի անտառն էր այդպէս տրամադրում, ձմեռային գիշերուայ վեհութիւնը, քարաժայռերի անձեւ կերպարանքը եւ այն անորոշ ձայները, որ գալիս էին ձորերից ու անտառից: Գուցէ եւ յոգնածութիւնն էր մշուշել իմ գիտակցութիւնը: Չեմ յիշում, միայն գիտեմ, որ առաջին անգամ Զորագիւղ գալը դարձաւ իմ կեանքի լաւ գիշերներից մէկը:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

այս զարգացումներուն ու Նոյեմբեր 3.ին Ռուսաստանի դեսպանը Արտաքին Գործերու Նախարարութիւն կանչուած է: Ալեքսանտր Լեբէգեւ հոն տեսակցութիւն մը ունեցած է նախարարութեան մէկ կցորդին հետ որ իրեն հարց տուած է թէ ի՛նչ է տեսակէտը Խոճալուի հարցին մասին:

Նոյեմբեր 6.ին Անգարա կ'այցելէր Ռուսաստանի Արտաքին փոխ նախարար Ա. Ադամշէւ որ խնդրին մասին վարչապետ Բիւլենտ Էճեվիթին կը հանդիպէր: ...

Նոյեմբեր 6.ին Անգարա կ'այցելէր Ռուսաստանի Արտաքին փոխ նախարար Ա. Ադվայեւ որ խնդրին մասին վարչապետ Բրիմակովէն նամակ մը պիտի յանձնէր:

«Միլլիյէթ» նիւթին յատկացուած էջին մէջ տեղ տուած է Ա. Խոճալուի ապատան տալու Հայաստանի մերժումին ալ, մէջբերելով Արտաքին Գործերու Նախարար Վ. Օսկանեանի արտայայտութիւնները: Ան հերքելէ ետք քիւրտ ղեկավարին Հայաստան գտնուելու Անգարայի պնդումները, ըսած է. «Այս լուրերը կը վրդովեն մեզ: Ձենք ուզեր հայեւթուրք յարաբերութիւններուն մէջ յաւելեալ հարցեր ունենալ: Մեր կառավարութիւնը կը խուսափի այս յարաբերութիւններուն աւելի լարում պատճառելու բնոյթ ունեցող քայլերէ»: Նոյն թերթը տեղ կուտայ Վ. Օսկանեանի պատասխանին ալ այն հարցումին թէ նախագահ Ռ. Քոչարեան ինչու չմասնակցեցաւ Թուրքիոյ 75-ամեակին տօնակատարութեան: Սթրազպուրկի մէջ իրեն ուղղուած այս հարցումին Վ. Օսկանեան պատասխանած է. — «Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւն մինչեւ այսօր հաստատուած չէ: Թուրքիա կը շարունակէ Հայաստանի դէմ օդային շրջափակումը: Հայաստանի նախագահին այդ տօնակատարութեան մասնակցելու ձեռնտու գետին մը այսօր գոյութիւն չունի»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ԱՊԵՐԱԽՏՈՒԹԻՒՆԸ» ԸՍՏ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ

«Թիւրքիյէ» որ ամէնէն նախնական մակարդակի հակահայ տրամադրութիւններով ծանօթ օրաթերթ մըն է եւ պատրիարքութեան ընտրութեան նախօրեակին ձրի վարկաբեկումներով ողողեց իր էջերը թեկնածու Մեսրոպ Եպիսկ. Մութաֆեանի դէմ, Նոյեմբեր 4.ի թիւով նոյն ընթացքը շարունակած է: Քրոնիկագիր Վ. Կանի Հայաստանը կ'ամբաստանէ Ղարաբաղի մէջ ահաբեկչական շրջան մը բանալով եւ այդ յատկանիշով գայն կը նմանցնէ Իսրայէլի: Սակայն գրութեան ամէնէն ուշագրաւ մասն է այն ուր Թուրքիա կը ներկայացուի որպէս «Հայաստանի մեծ օժանդակութիւն ցուցաբերած երկիր», որուն այս յատկանիշին դէմ Հայաստան եւ Սփիւռք հակաթուրք քայլերու կը դիմեն, միջազգային ատեաններ տանելով ցեղասպանութեան նիւթը: Եւ պատրիարքարաններն ալ նեցուկ են այդ ընթացքին:

Նոյն գրութեան մէջ կ'ըսուի տակաւին թէ Հայաստանի նախագահը որուն անունը մինչեւ վերջերս Լ. Տէր-Պետրոսեան է յօդուածագրին համար, Թուրքիոյ 75-ամեակին տօնակատարութեան չմասնակցելով փաստը տուած է թէ չի ճանչնար այդ երկրին սահմանները: Վ. Կանի կը թելադրէ ուշադիր ըլլալ Ռ. Քոչարեանի նկատմամբ որ «կը գործակցի Պոլսոյ Հայոց պատրիարքին հետ» եւ որուն ջանքերով Եւրոպայի Մարդկային Իրաւունքներու ատեանները նեղ կացութեան պիտի մատնեն Թուրքիան: Նաեւ Ռ. Քոչարեանի նախաձեռնութեամբ, Հայ Դատի դիծով կրնայ օրակարգի գալ հողային պահանջներու հարցը:

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նուիրուած

բանաստեղծ եւ արձակագիր՝

Ա Ն Ե Լ - ի

(Տոքթ. Կարօ Յ. Կարապետեան)

« Ի ՄՏԱՆԵԼ ԱՐԵԳԱԿԱՆ »

քերթողագրքի հրատարակութեան առիթով

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20·30-ին
Առաջնորդարանի «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Նախագահութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի
Հայր. Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Գրագէտն ու իր գործը կը ներկայացնէ՝
ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Հիւրասիրութիւն — Մուտքը ազատ է

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ԳԼԻՆԹԸՆ բոլոր պատճառներն ունի գոհ ըլլալու, եթէ նոյնիսկ Ժողովներուն մէջ (Ներկայացուցչական եւ Ծերակոյտ) Հանրապետականները մեծամասնութիւն մը մնան: Ներկայացուցչական Ժողովին մէջ, ուր խնդրոյ առարկայ էին 435 աթոռ, Դեմոկրատները կը բարելաւեն իրենց դիրքը եւ Հանրապետականներու մեծամասնութիւնը 18-էն 12 ձայնի կ'իջնէ: Ծերակոյտին մէջ, կացութիւնը անփոփոխ կը մնայ, 55 Հանրապետական 45 Դեմոկրատի դիմաց: Կառավարիչներու ընտրութեան մէջ, Դեմոկրատները երեք խորհրդանշական նահանգ ձեռք կը ձգեն՝ Գալիֆորնիա, Ալապամա եւ Հարաւային Գարոլին:

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՔ մերժած են յատկացնել հակահարեկչական պայքարի իրենց ծրագիրը ինչպէս կը պահանջէին Միացեալ — Նահանգներն ու Իսրայէլ:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ աւերները չեն դադրիր եւ Միչ թայֆունէն ետք, երկրաշարժ մը եւ հրաբխային ժայթքում մը նոր ծանր հարուած մը բերած են Նիքարակուայի ուր մարդկային եւ նիւթական նոր վնասներ կան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԵՒ

ՄԱՏԱՂԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ անդարձ մեկնած իր ընկերուհիներուն յիշատակին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի յաւարտ պատարագի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյն: Արարողութենէն ետք մատաղօրհնութիւն տեղի կ'ունենայ:

Կը հրաւիրուին ընկերուհիներու յիշատակը յարգողները:

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար-Օտտոյի «Լէօլա Սասունի» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 8, ժամը 10-ին, Պուլվ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ:

Կը հրաւիրուին յիշատակը յարգողները:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ մահացած իր ընկերուհիներուն յիշատակին, Նոյեմբեր 8, Կիրակի առաւօտ, յաւարտ պատարագի, Ս. Թէոդոր մատրան մէջ:

Կէսօրին, ճաշ Մշակոյթի Տան մէջ:

Կը խնդրուի մեր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

Ճաշագին՝ 70 Ֆր.:

APPRENONS A CONNAITRE NOS COMMUNAUTES

Dans le cadre
de ses soirées culturelles,
l'Association de l'Eglise Arménienne
de Chaville
vous convie à venir assister
à la projection d'un film vidéo
(avec commentaire en arménien)
consacré à la

COMMUNAUTÉ ARMÉNIENNE DE BULGARIE

présence vivante et séculaire
des Arméniens
à SOFIA, PLOVDIV, VARNA, BURGAS. . .

Le Samedi 7 novembre à 20 h 45
salle Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas 92370 CHAVILLE

— Entrée libre —

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Նոյեմբեր 7, ժամը 16·30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, 17 րիւ Պլէօ, մեթրօ Գատէ:

UGAB — UGAB — UGAB

UGAB — PARIS
Ile-de-France

Cours d'arménien pour adultes
méthode active basée sur conversations, textes littéraires, revue de presse, etc...

LE LUNDI	18 h - 21 h
LE MARDI	19 h - 21 h
LE SAMEDI	17 h - 19 h

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
tél. 01 42 27 12 26

UGAB — UGAB — UGAB

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine

— Animateurs diplômés BAFA ayant bon niveau de ski

Date limite de candidature : 15 décembre 1998.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

LE THEATRE DE LA BOHEME
présente une comédie

Recherchons un Menteur
Փնտռնցուում է Ստախօս

Mise en scène : Narek DOURIAN
Adaptation : Zaven ABRAHAMIAN

SAMEDI 14 NOVEMBRE à 20 h 30
avec la participation de la Croix Bleue des Arméniens de France
au profit de l'Ecole hebdomadaire.

PAF 70 F

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

« Մ Կ Ն Ի Կ » Ընկերակցութիւն

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

3.

ՏԻԿԻՆ ԻՎՈՆ ՊԵՐԺ
Madame YVONNE BERGE

«LA PÉDAGOGIE DU MOUVEMENT DES LA PETITE ENFANCE»
(Փրանսերէն)

Նոյեմբեր 10, Երեքշաբթի, ժամը 20·30ին:

« Մ կ ն ի կ » Աշխատանոց
75, rue Alexandre Dumas — 75020 Paris — M° Alexandre Dumas

MARSEILLE

L'ENSEMBLE NAVASART

au

PALAIS DES CONGRES
(Parc Chanot)

le Samedi 7 Novembre à 20 heures 30

Avec la participation de :

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE

Réservations : MAJC — 12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille
FNAC

CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleue des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.

Prix : 2700 F comprenant

- transport
- hébergement
- location et cours de ski
- remontées mécaniques
- assurance

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57

Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7-8
SAMEDI - DIMANCHE
7-8 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.505 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.505

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՑՈՅՑ

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԵՐԵՒՍ

(Նոյեմբեր 5/6)

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉ ՎԻՐԱՒՈՐ ՏՂԵԿԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

Սիւնիքի Ագարակ քաղաքին մէջ ամիսներ առաջ պայթումի մը հետեւանքով ծանրօրէն վիրաւորուած 10-ամեայ Միշա Գրիգորեան երկու բարդ վիրահատութեան ենթարկուած ու կարեւոր բուժումի կարօտ է։ Ան համեստ ընտանիքի զաւակ ըլլալով նիւթական օժանդակութիւնը անհրաժեշտ է։ Անոր անունով Միաւորուած Դրամատան մէջ բացուած հաշիւին բոլորին մասնակցութեան կոչ կ'ուղղուի։

Փոխանցում կարելի է կատարել՝
Միաւորուած Բանկ,
710. 0006646331 (Դրամ)
եւ 083 - 10066523311 (տարադրամ) թիւերուն։

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ 200 ՕՐԵՐՈՒՆ ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄԸ

Ընկերաբանական հետազօտութեան կեդրոն մը 500 փորձագէտներու (երեսփոխան, կուսակցական, նախարար, մարդպետ, եւլն.) շրջանակին մէջ հարցախոյզով մը ճշդած է նախագահին 200 օրուան տրուած արժեւորումը։ Ներքին ու արտաքին ոլորտներու յաջողութիւններուն քով չափաւոր նկատուած է ներդրումներու քաղաքականութիւնը, իսկ ընկերային մարզինը՝ ժխտական։ Ռ. Քոչարեանի ժողովրդականութիւնը պակսած է 2,5 անգամ, Կ. Դեմիրճեանինը՝ 2 անգամ, եւլն.։ Երկրին «ամենահզօր» դէմքը յայտնուած է Վազգէն Սարգսեան (44%), յետոյ՝ Ռ. Քոչարեան (38%), Սերժ Սարգսեան (27%), Կարէն Դեմիրճեան (6%), եւլն.։ Ժողովրդականութեան յատկանիշով առաջին տեղը գրաւած է այս վերջինը։

«Որքանո՞վ ներկայ նախագահին կերպարը եւ գործելակերպը կը համապատասխանէ ձեր երեւակայած նախագահին» հարցումին պատասխանողներու 35%-ը ոչ մէկ բանով կը համակրի նախագահին, որոշ գիծերով կը գնահատէ 45%-ը, հիմնական կողմերով՝ 12%-ը. իսկ ոչ ոք դրական պատասխանած է «գրեթէ լրիւ համապատասխա՞ն է» հարցումին։ Այսուհանդերձ, Ռ. Քոչարեանի գործունէութեան ընդհանուր արժեւորումը «բաւարար» եղած է։

ՀԱՅԵՒՌՈՒՍ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՅԱՏՈՒԿ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Արտաքին Գործերու նախարարութեան մէջ Նոյեմբեր 5-ին տեղի ունեցած է 1997-ին ստորագրուած բարեկամութեան, փոխադարձ օգնութեան, գործակցութեան պայմանագրին վաւերագրերուն փոխանակման արձանագրութեան արարողութիւն։ Վաւերագրերը ստորագրած են Վ. Օսկանեան եւ Ռուսաստանի Արտաքին գործերու փոխ-նախարար Վասիլի Սրեդկին։ Երկուքն ալ հայեւռուս աւանդական յարաբերութիւնները ամրացնող ազդակ մը նկատած են վաւերագիրը։

Նոյն օրը, իրիկուան, ռուս փոխ-նախարարը ընդունուած է Ռ. Քոչարեանի կողմէ։ Երկու խօսակիցները անգամ մը եւս վեր առած են այս Մեծ պայմանագրին երկու կողմերուն համար նշանակութիւնը, նաեւ ընդգծած՝ տնտեսական ոլորտէն ներս համագործակցութեան անբաւարար բնոյթը։ Սրեդկին նախագահին տեղեկացուցած է նաեւ որ Մոսկուա կը պատրաստուի նշելու 1988-ի երկրաշարժին տասնամեակը։ Ինչ կը վերաբերի Արցախի հարցին, անոնք միաձայնօրէն յայտնած են բանակցային գործընթացը վերսկսելու անհրաժեշտութիւնը։

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սահմանադրական բարեփոխումներու Յանձնաժողովին Նոյեմբեր 5-ի նիստին հաւանութիւն տրուած է որոշ առաջարկներու։ Առաջինը ռազմական դրութեան հաստատումին հետ Ազգ. Ժողովի յատուկ նիստ գումարելուն մասին է։ Երկրորդը կը վերաբերի նախագահին հրաժարականին. որոշուած է որ հրաժարականը ներկայացուի Ազգային Ժողովի նիստին, եւ ժողովը հրաժարականը կ'ընդունի ընդհանուր ձայներու մեծամասնութեամբ։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՂԵԿԱՎԱՐ ՄԸ

Մշակոյթի նախարարին կողմէ Գէորգ Տէր-Վարդանեանի պաշտօնին վերջ տրուելէ ետք, առժամեայ յաջորդ նշանակուած է նախարարութեան աշխատակազմի ղեկավար Դաւիթ Սարգսեան։ Ան նախապէս տնօրէնութիւնը վարած է «Հայաստան» հրատարակչականին։ 41 տարեկան է։

ԽՕՃԱԼԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԶԲԱՂԵՑՆԵԼ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ

Նոյեմբեր 6-ի «Հիւրրիյէթ»ը ամբողջ էջ մը յատկացուցած է Խօճալանի նիւթին, «Ափոյին ապաստան չկայ» գլխաւոր խորագիրով։ Նախ տեղ կը տրուի Ռուսաստանի Ներքին Գործերու նախարար Ս. Ստեպաշինի Սթրասպուրկի մէջ կատարած հաւաստումին թէ չեն ուզեր ահաբեկիչ կազմակերպութիւններու զօրակցութիւն ցոյց տալ եւ թէ Դումային որոշումը չի կրնար պարտաւորեցնող ըլլալ կառավարութեան համար։

Ինչպէս լսուած էր, Ռուսաստանի Անգարայի դեսպանը հրաւիրուած էր ու նիւթին մասին տեսակէտը հարցուած։ Ա. Լեբէդեւ ըսած է թէ Խօճալան մղձաւանջի վերածուած է իրեն համար եւ թէ անոր Ռուսաստան գտնուելու պարագան յստակացնելու համար պրպտում կը կատարուի նոյնինքն վարչապետ Պրիմակովի ցուցմունքով։ Ապա ամենայն վստահութեամբ ապահովութիւն տուած է որ Խօճալան պիտի չյաջողի ապաստան գտնել Ռուսաստանէն։

Թերթը նոյն էջին վրայ տեղ կուտայ ռուսական մամուլին ծանօթ քանի մը անուններուն հակազդեցութեան, ալ ուր Դումային որոշումը Ռուսաստանի նեղ կացութեան մատնող արարք մը կը նկատուի։ Իսկ անգլիական մամուլի «Ֆայնէնշըլ Թայմզ»ը չեշտելով Խօճալանի ապաստանի խնդրանքին թեր քուէարկողներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, տակա փաստ կը նկատէ ՓՔՔ-ի եւ քրտական անջատողականութեան Մոսկուայէն գտած նեցուկին։ Կ'աւելցնէ թէ այդ երեւոյթով լարուած կացութիւն մը կը ստեղծուի ռուսեւթուրք արդէն փափուկ յարաբերութիւններու ոլորտին մէջ։

Միւս կողմէ, Յունաստանի Խորհրդարանէն 109 անդամներ Նոյեմբեր 5-ին բաց նամակ մը հրապարակելով Խօճալանը իրենց երկիրը հրաւիրած են։

Նոյն էջին վրայ թերթին քաղաքական քրոնիկագիրներէն Թ. Թիւրէնչ թերահաւատութիւն կը յայտնէ ռուս կառավարութեան «Դումային որոշումը մեզ չի պարտաւորեցներ» ըսումին ու կը մաղթէ որ ան ահաբեկչութեան դէմ ժողովրդավար երկրի մը վայել պատասխանատուութեան գիտակցումով գործէ ու հարկաւորը տնօրինէ. կ'աւելցնէ նաեւ թէ հակառակ պարագային ահաբեկչութեան հովանաւոր ու անվստահելի երկիր մը կը նկատուի ու սուղ կը վճարէ այդ համբաւին գինը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՐԵՄԼԻՆԻ մուտքերէն մէկուն առջեւ, Նոյեմբեր 4-ին պատահած պայթումը «ահաբեկչական արարք» մըն է ըստ ԷՖ – Սէ – Պէ-ի (նախկին ՔԱ – Կէ – Պէ)։ Ժամը 19-ի շուրջ է որ Մոսկվիչ մը տապալած է մետաղեայ պատնէշները որոնք կը շրջափակեն Կարմիր Հրապարակը եւ խուժած դէպի Սպասկայա աշտարակը։ Այդ պահուն, վարորդը իջած է կառքէն։ Պայթումին հետեւանքով երեք վիրաւոր կայ, ապահովութեան երկու սպաներ եւ նախագահական պահակազօրքի զինուոր մը։ Վարորդը, 65 տարեկան, պատահական աշխատակից Ռուսկայա «Պրաւդա» թերթին, ձերբակալուած է։

ԱՆԳԼԻՈՅ լորտերու ժողովը Նոյեմբեր 4-էն ի վեր կ'ունկնդրէ Փինոչէի զոհերուն ընտանիքներն ու չարչարանքներէ վերապրողները, կարենալ որոշումի մը յանգելու համար, ինչ կը վերաբերի մենատէրը դատելու կամ Սպանիոյ յանձնելու կամ ազատ ձգելու հարցերուն։ Իգապէլ Այէնտէ, նախկին նախագահին աղջիկը պատմած է 1973 Սեպտեմբերի պետական հարուածին բրտութիւնը։ Ծանօթ է որ իրաւական բարդ հարց մը ծագած է այս առթիւ եւ լորտերու ժողովն է որ որոշում պէտք է տայ եւ ճշդէ որ իրաւական գետնի վրայ կարելի է՞ ձերբակալել նախկին մենատէրը։

ՊԱՐԶԱՆԻ Անգարա կը գտնուի, եւ Նոյեմբեր 4-ին ապահովութիւն տուած է Թրքական իշխանութիւններուն որ Ամերիկա ստորագրուած համաձայնութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ շարունակութիւնը Անգարայի համաձայնութեան եւ ոչինչ կայ հոն որ անհանգստացնէ Թուրքիան։ Թուրքիա դժգոհ էր համաձայնագրին մէջ գործածուած հեռանկարային «դաշնակցային պետութիւն» տարազէն։ Պարզանի կրկնած է որ ինք եւ Թալապանի հաւատարիմ կը մնան Անգարայի համաձայնագրին եւ միշտ պիտի յարգեն հիւսիսային Իրաքի հողային ամբողջականութիւնը եւ չձեռնարկեն քրտական պետութիւն մը հիմնելու նպատակին, ոչ ալ պաշտպան պիտի ըլլան ՓՔՔ-ի։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ նոր վարչապետը՝ Կեռհարտ Շրէօտէր, Թուրքիոյ կառավարութեան ուղղած պեկոյցով մը, ապահովութիւն կուտայ որ իր երկիրը ամէն ձեւով գործակից է Թուրքիոյ արագացնելու համար անոր անդամակցութիւնը Եւրոպական Միութեան։

ԹՈՒՐՔԻԱ յայտարարած է, Նոյեմբեր 5-ին, որ վերջ կը դնէ Եւրոպական Միութեան հետ իր «սառած» յարաբերութիւններուն, եւրոպական յանձնախումբը ընդունած ըլլալով որ հաւասար դիրքի վրայ գտնուի անդամակցութեան միւս 11 թեկնածուներուն հետ։ Անգարա, յուսախաբ 1997 Դեկտեմբերի Լիւքսանպուրկ կայացած ժողովին դիրքէն, խզած էր 15-երուն հետ։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Արտաքին նոր նախարարը՝ Արիէլ Շարոն, 6 էջնոց փաստաթուղթի մը մէջ Իսրայէլացիներու եւ Պաղեստինցիներու համակեցութիւնը կը քարոզէ ինչ որ բաւական զարմանալի է իրեն պէս մէկուն համար, որ ծանօթ է իր անզիջող դիրքին համար։ Նեթանիահու իրեն յանձնած է հողերու վերջնական կանոնագրութեան բանակցութիւնները, որոնք բաւական բարդ են։ Երկու կողմերը հաշտարար գետին մը չեն կրնար գտնել ոչ Երուսաղէմի պարագային, ոչ սահմաններու ճշդումին,

(Շար.ը Դ. էջ)

C. D. C. A.
Comité de Défense de la Cause Arménienne

Communiqué de Presse

Répondant aux pressantes sollicitations du Comité de Défense de la Cause Arménienne, Monsieur Daniel Vaillant, Ministre des Relations avec le Parlement nous a fait savoir par écrit que la proposition de loi sur la reconnaissance du génocide arménien ne pourra être examinée par le Sénat avant la fin de l'année en raison d'un calendrier chargé.

Cette mise au point officielle ne contient aucune précision sur les intentions futures du gouvernement qui fixe prioritairement l'ordre du jour des deux Assemblées.

Le Bureau National du C.D.C.A. tient à rappeler les engagements solennels du représentant du gouvernement exprimés le 29 mai dernier dans l'enceinte de l'Assemblée, de mener la procédure d'examen de la loi jusqu'à son terme.

En partenariat avec le Comité du 24 Avril, le C.D.C.A. a engagé une active campagne auprès de nombreux sénateurs, et notamment auprès des membres du groupe d'amitié France-Arménie présidé par Monsieur Jacques Oudin. Outre leur appui moral, nous leur demandons d'utiliser toutes les possibilités qu'offre le règlement interne de la Haute Assemblée pour accélérer la procédure d'examen de la loi.

Depuis l'adoption, à l'unanimité, par l'Assemblée Nationale de la proposition de loi sur le génocide arménien, les Arméniens se trouvent dans l'ardente obligation de multiplier et coordonner leurs efforts pour contrer les manœuvres et les pressions exercées par la Turquie sur la France. Les Arméniens de France se doivent, individuellement ou par le biais de leur organisation, de soutenir l'action que le Comité de Défense de la Cause Arménienne et le Comité du 24 Avril ont décidé de conduire ensemble.

Dans cette perspective, le Comité de Défense de la Cause Arménienne consolide son implantation dans toutes les régions, par la création d'une section en Provence-Alpes-Côte d'Azur, la consolidation de sa représentation en Rhône-Alpes, et la désignation de correspondants dans plusieurs grandes villes. Une section est également en cours de formation au Benelux.

Les personnes intéressées sont invitées à se renseigner auprès du Secrétariat Général du C.D.C.A., 17, rue Bleue 75009 Paris au 01. 44. 83. 07. 02.

BUREAU NATIONAL DU C.D.C.A.

Paris, le 4 novembre

ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

(1847–1898)

Մեծ գիտնականի պայծառ յիշատակին, մահուան 100-ամեակի առթիւ

Դարերի ընթացքում համաշխարհային գիտական երկնակամարում յաճախ փայլատակել են բազմաթիւ հայ լուսատու աստղեր, որոնց անունները «ժամանակ» կոչուող հզօր եւ դաժան դատաւորը կամ մոռացութեան է մատնել, կամ էլ նրանք յիշւում են միայն մասնագէտների նեղ շրջանակների կողմից: Միջազգային ճանաչում ձեռք բերած այդպիսի մի մեծութիւն է եղել ԺԹ. դարի երկրորդ կէսին ապրած եւ գործած, հայ մեծանուն գիտնական Անդրէաս Արծրունին: Կեանքի մեծ մասը հայրենիքից հազարաւոր քմ. հեռու ապրած գիտնականի գիտական ժառանգութեանը ծանօթանալը, նրա մէկ անգամ եւս վերհանումն ու նորովի արժէքաւորումը, այսօր մեզ՝ օտարութեան մէջ ապրող Հայերիս համար կարող է դաստիարակիչ ու ուսանելի փայլուն մի օրինակ հանդիսանալ: Նա իր ամբողջ գիտական ժառանգութեամբ, միւս հայ մեծատաղանդ ու գիտական մնայուն արժէքներ թողած գիտնականների ցանկին միանալով, պիտի գայ այսօր բարձրաձայն խօսելու համաշխարհային քաղաքակրթութեան մէջ հայ գիտնականների կարեւոր ներդրումների մասին:

Անդրէաս Արծրունին սերում է Հայոց պատմութեան ամբողջ ընթացքում հսկայական դեր խաղացած Արծրունեաց թագաւորական տնից: Մի տուն, որը ոչ միայն հարաւային Հայաստանում իր թագաւորութեան շրջանում (908 - 1021), այլեւ դրանից առաջ եւ յետոյ, մինչեւ 19-րդ դարի վերջը, դրական մեծ ազդեցութիւն է թողել բազմաթիւ այլ ժողովուրդների պատմութեան եւ մշակոյթի զարգացման վրայ: Արծրունին ծնուել է 1847 թ. Նոյեմբերի 27-ին Մոսկուայում, զոր. Երեմիա Արծրունու (1867 թ.-ից Թիֆլիսի առաջին քաղաքապետ) եւ իշխանուհի Ագրիպինա Նազարեանի ամուսնութիւնից, ունենալով եւս 3 եղբայր եւ 4 քոյր: 1863 թ. եղբօր՝ Գրիգորի հետ աւարտում է Թիֆլիսի գիմնազիան եւ նրա հետ մեկնում Ռուսաստան, ուսումը շարունակելու համար: Նրանք փոքրուց խօսում էին ֆրանսերէն, ռուսերէն, գերմաներէն, հայերէն, տիրապետում էին լատիներէնին եւ այլ լեզուների: 1864 - 68 թթ. Ա. Արծրունին սովորում է Ս. Պետերբուրգի համալսարանի ֆիզիքա - մաթեմաթիքական ֆաքիւլթէում: 1868 թ. մեկնում է Վենետիկի Մխիթարեան վանք եւ Ղ. Ալիշանի մօտ կատարելագործում հայերէնը: Այստեղից նա սկսում է «Ա. Ա.» ստորագրութեամբ յօդուածներ ուղարկել հայրենի «Հայկական Աշխարհ» թերթին, կատարելով նաեւ թարգմանութիւններ եւրոպական բազմալեզու թերթերից: 1869 թ. Ռուսաստանի Հանքաբանական ընկերութեան առաջարկով 22 տարեկան Արծրունին կատարում է իր առաջին գիտական ճանապարհորդութիւնը դէպի Ուրալ - Սիսերտսկ: Ապա նա սովորում է Գերմանիայի Հայդելբերգ քաղաքի համալսարանում, ուր եւ նրան 1871 թ. շնորհւում է քիմիայի դոկտորի աստիճան: Ա. Արծրունու հեղինակութիւնը այնքան է մեծանում, որ 1873 թ. Դեկտեմբերի 8-ին Թիֆլիսում տեղի ունեցած Ներսիսեան դպրոցի տնօրէնի ընտրութիւններում առանց իր հայրենիքում լինելու հանգամանքի, նա 8 կողմ եւ 1 դէմ յարաբերութեամբ ընտրւում է դպրոցի տնօրէն: Բայց Թիֆլիսի հայ կղերականութիւնը խիստ դժգոհ լինելով իրենց հանդէպ նրա եղբօր՝ Գրիգոր Արծրունու «Մշակ»ում տպագրած սուր քննադատական յօդուածներից, ձախողեցնում են Անդրէասի կողմից տնօրէնի պաշտօնի ստանձնումը: Նա մէկ տարի մնում է Թիֆլիսում: Այդ ընթացքում իրեն նուիրում է Հայաստանի Լոռուայ ու Գանձակի շրջանների հետազօտական աշխատանքներին, ապա մեկնում Բաքու եւ Դաղստան: Ղուբայում Արծրունին զբաղւում է նաւթի վերամշակման, կարեւորագոյն հարցով եւ նշանակալի դեր ունէր Կովկասի արդիւնաբերութեան մէջ: Բայց ժամանակի շատ գիտնականների նման Կովկասում գիտական գործունէութեան համար բաւարար նիւթական եւ բարոյական գետին չգտնելով, նա նորից տեղափոխւում է Գերմանիա: Այդ մասին «Մշակ»ը ցաւով տպագրում է «Գաղթենք, նորից գաղթենք» տպաւորիչ յօդուածը: Շուտով Արծրունին փրոֆ. Կրոթի հրաւէրով Ստրասբուրգի Համալսարանում ստանձնում է հանքաբանութեան ամբիոնի պաշտօնը(01.04. 1875 - 01. 08. 1877): Այստեղ նա գործօն կերպով մասնակցում է Ստրասբուրգի Հանքաբանութեան Ինստիտուտի մետաղների հաւաքածու - թանգարան գիտական կենտրոնի ստեղծման եւ համալսարանի կողմից Ֆրանսայում կազմակերպուած գիտական արշաւախմբերի հետազօտական աշխատանքներին: 1877 - 1883 թթ. Արծրունին արդէն դասախօսում էր Պերլինի նշանաւոր համալսարանում, 1880-ից 1883 վարելով նաեւ Պերլինի Հանքաբանութեան Թանգարանի թանգարանապահի պաշտօնը: Ըստ Ա. Արծրունու պերլինեան գործունէութեան շրջանը ամենաերջանիկն ու բեղնաւորն է եղել նրա կեանքում: Նա այստեղ մտերիմ անձնական շփման մէջ է եղել կարեւոր հանքաբանների եւ քիմիկոսների հետ: Այստեղ նա մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնների հիման վրայ բազմաթիւ նոր գիտական յայտնագործութիւններ է կատարում: Արծրունին այս տարիներին յայտնաբերում եւ անուանակոչում է բազմաթիւ նոր ապարներ: Պերլինում մեծ գիտնականին շնորհւում է փրոֆ.ի կոչում, իսկ 1883 թ. Ապրիլից մինչեւ 1884 թ. Ապրիլը նա աշխատում է Պրեսլաւի համալսարանում, որպէս այցելու փրոֆ.: 1883 թ. Ա. Արծրունին վիպասան Րաֆֆու հետ այցելում է նաեւ Հայկական հնամեայ Գանձակ գաւառը (այժմ Ադրբեջանի Գեանջայի շրջան) եւ վերադարձին տպագրում շրջանի ազգագրական, հնագիտական, տնտեսական եւ այլ հարցերի վերաբերեալ տպաւորութիւնները: 1884 թ. Եւրոպայում արդէն լայն ճանաչում գտած գիտնականը, հրաւիրւում է Գերմանիայի Ախըն քաղաքի Թագաւորական Թէքնիք Համալսարան եւ 14 եւ կէս տարի աշխատում այստեղ, սկզբում որպէս հանքաբանութեան ֆաքիւլթէում ամպիոնի վարիչ, ապա դէքան: Բացի հանքաբանութեան, մետաղագիտութեան եւ քիմիայի ֆաքիւլթէներում դասախօսութիւններ կարդալուց, նա միաժամանակ ղեկավարում է տարբեր երկրներում հետազօտական աշխատանքներ կատարող գիտական արշաւախմբեր, համալսարանի հանքաբանութեան գիտաշխատանոցը ու նրա 3 տարբեր թանգարան - գիտական կենտրոնների աշխատանքները: 1888 թ. Փարիզում հրաւիրուած Միջազգային երկրաբանական համագումարի առաջին նստաշրջանին Արծրունին ներկայացնում է քիմիական բիւրեղագիտութեան բնագաւառում կատարած իր վերջին նուաճումների արդիւնքները, եւ արժանանում այդ բնագաւառի աշխարհի մեծագոյն մասնագէտների փայլուն գնահատականներին: Ախընից Արծրունին գիտական արշաւախմբեր է կազմակերպում Գերմանիայի տարբեր վայրեր, Ռուսաստան, Եգիպտոս, Իտալիա, Բրիտանական Կինէ, Ձիլի, Հայաստան, Կովկաս, եւ այլուր: Նրա վերջին գիտական ճանապարհորդութիւնը, եղել է 1895 - 1896 թթ. դէպի Բրիտանական Կինէի ոսկեշատ շրջանները, որոնց ուսումնասիրումը յետագայում ոչ միայն գիտական, այլեւ տնտեսական մեծ նշանակութիւն ունեցաւ: Բայց այս ճանապարհորդութիւնը դառնում է ճակատագրական նրա համար: 1898 թ. Սեպտեմբերի 22-ին Գերմանիայի Հոհընհոնէֆ քաղաքի հիւանդանոցում, 51 տարեկան հասակում մահանում է աշխարհահռչակ հայ գիտնականը, իսկ նրա աճիւնը տեղափոխւում է Թիֆլիս, թաղւում եղբօր՝ մեծանուն հրապարակախօս Գրիգոր Արծրունու կողքին, Խոջիվանքի գերեզմանատունը: Նրա մահուան լուրը մեծ վիշտ պատճառեց ոչ միայն հայ ժողովրդին, այլեւ օտարազգի տարբեր գիտական, հասարակական - մշակութային ու տնտեսական կազմակերպութիւններին, աշխարհի աւելի քան 18 երկների թերթեր ու ամսագրեր մահախօսականներ տպագրեցին Ա. Արծրունու մասին, իր ժողովրդի հետ սգալով տաղանդաւոր գիտնականի վաղաժամ մահը: Այս առիթով մի շարք երկրների հանքաբանական եւ բիւրեղագիտական ճանաչուած ընկերութիւններ սգոյ նիստեր ունեցան ի յարգանս մեծանուն հայորդու:

Անդրէաս Արծրունու գիտական ժառանգութիւնը

Հայ մեծանուն գիտնական, երկրաբանութեան եւ երկրաքիմիայի հիմնադիրներից մէկը աշխարհում, հանքաբան, մետաղագէտ, բիւրեղաքիմիկոս Ա. Արծրունին եղել է Ս. Պետերբուրգի, Թուրինի Թագաւորական եւ Պաւարիայի Գիտութիւնների Ակադեմիաների թղթակից - անդամ, Պերլինի «Բնութիւնն ուսումնասիրող ընկերներ» ընկերութեան եւ բազմաթիւ այլ գիտական ընկերութիւնների անդամ: Արծրունու մեծագոյն ծառայութիւնը համաշխարհային գիտութեանը եղաւ նրա «Բիւրեղների ֆիզիքական քիմիան» (1893 թ.) արժէքաւոր աշխատութիւնը եւ 225-ի հասնող նրա գիտական ուսումնասիրութիւններն ու յօդուածները: Աշխարհահռչակ ակադեմիկոս Վերնադսկին նրա գրքի մասին այսպէս է արտայայտել. - «Նրա գիրքը երկար կը պահպանի իր գիտական նշանակութիւնը, որպէս անհրաժեշտ տեղեկագիր այդ ասպարէզի իւրաքանչիւր աշխատողի համար»: Արծրունին կատարել է նաեւ բազմաթիւ գրքերի թարգմանութիւններ, յատկապէս ռուսերէնից գերմաներէն եւ համարուել է իր ժամանակի Ռուսական կայսրութեան աշխարհագրութեան, հանքաբանութեան, ազգագրութեան, մետաղագիտութեան եւ բազմաթիւ այլ բնագաւառների լաւագոյն մասնագէտներից մէկը Գերմանիայում: Մեծանուն գիտնականը յայտնաբերել, ուսումնասիրել ու գիտական եւ գործնական շրջանառութեան մէջ է դրել բազմաթիւ մետաղներ, որոնցից մէկը յայտնաբերուած Ձիլիում, կրում է իր անունը «Արծրունիտ»: 1894 թ. Ա. Արծրունին պատմութեան մէջ առաջին անգամ գիտական արշաւախմբով լինում է Փոքր Մասիսի գագաթը, յանգած հրաբուխի խառնարանը: Նա հերքում է մեծանուն գերմանացի գիտնականների տեսակէտները Հայաստանի հրաբուխների ուղղաձիգ տեղադիրքի մասին: Տեսական եւ գործնական ուսումնասիրութիւնները Արծրունուն բերում են նորանոր եզրայանգումների, իսկ Վանայ լճի մասին նրա* տեսական յայտնագործութիւնները գործնականում ապացուցուեցին նրա մահից կէս դար յետոյ միայն: Մանրամասն հետազօտելով Ռուսաստանի Ուրալի հանքերով հարուստ շրջանները, տաղանդաւոր հայորդին առաջին անգամ կազմում է Ուրալի առանձին շրջանների երկրաբանական քարտէսները, իսկ Ֆ. Ն. Չերնիշեւի հետ Ուրալի շերտագրական սխեման: Ախընում նա, որպէս քիմիա - ֆիզիքական հանքաբանութեան մեծ գիտնական եւ նեֆրիտ քարի ամենայայտնի մասնագէտը աշխարհում, ընդլայնում է իր գիտական ուսումնասիրութիւնների շրջանակները, ընդգրկելով արհեստական բիւրեղեայ մարմինների եւ հանքաբանութեան երկրաբանական բնագաւառները եւս: 1893 թ. Արծրունին գիտնականների դատին է յանձնում իր յաջորդ գիտական արժէքաւոր նուաճումը՝ «տարբերի 10 կարեւորագոյն իզոմորֆ շարքերի դասակարգումը», բիւրեղագիտութեան մէջ ռէօնթկէնեան ճառագայթների օգտագործումից դեռ շատ առաջ բացայայտելով բիւրեղների քիմիական կազմի եւ նրանց ձեւակազմութեան միջեւ եղած կապի էութիւնը: Նա մասնակցում է Երկրաբանական միջազգային համագումարի, Ա. - Է. նստաշրջանին եւ ղեկավարում է Է. նստաշրջանի ուրալեան արշաւախումբը: Ա. Արծրունին գիտական կարեւոր ծառայութիւններ ունի նաեւ Կովկասի եւ յատկապէս Հայաստանի, հանքային հարստութիւնների ուսումնասիրման բնագաւառներում: Կովկասում նրա գործունէութեան մնայուն ժառանգութիւններից է Թիֆլիսում Կովկասեան Թանգարանի երկրաբանական - հանքաբանական բաժանմունքի (Հանքաբանութեան Թանգարան) ստեղծումը: Ախընի Թէքնիք Համալսարանին, ուր նրա անունը մինչեւ հիմա տեղի գիտնականներ, մեծ ակնածանքով են արտասանում, Արծրունին նուիրել է 100-ից աւելի գրքեր բնական գիտութիւնների, մաթեմաթիքի եւ թէքնիքի մասին, որոնց մէջ նաեւ կարեւորագոյն ձեռագրերի հինգ թղթապանակ, ինչպէս նաեւ 50 այլ հայերէն գրքեր Հայաստանին եւ Հայերին վերաբերող տարբեր բովանդակութեամբ, որոնք այն ժամանակ կազմել են համալսարանի նոր ձեւաւորուող գրադարանի, կարեւորագոյն հիմքերից մէկը:

Նա արժանավայել ձեւով շարունակեց Արծրունիների ազնուազարմ տոհմի հնամենի աւանդութիւնը, դուրս եկաւ հայկական նեղ գործունէութեան շրջանակներից եւ իր ամբողջ տաղանդով անմնացորդ նուիրուեց բազմաթիւ երկրների գիտութեան ու տնտեսութեան զարգացման գործին: Նա հաւատարմօրէն շարունակեց նաեւ Հայոց պատմութեան մէջ աւանդական երեւոյթ դարձած (բայց հայ պատմագրութեան կողմից դեռեւս լրջօրէն չուսումնասիրուած), դեռեւս մեր թագաւորութիւնից հարիւրաւոր տարիներ առաջ սկիզբ առնող այն պատմական երեւոյթը, որ մեր ուսումնատենչ հայ երիտասարդները, մեկնում էին արտասահման, ստանում բարձրագոյն կրթութիւն եւ մնալով այդ երկրներում, գրաւում գիտութեամբ ու մանկավարժութեամբ, հաւատարմօրէն ծառայելով իրենց կրթած երկրներին: Որպէս երախտագիտութեան բարձր արտայայտութիւն Ախընի Թագաւորական Թէքնիք Համալսարանը (այժմ Ախընի Հռենոս-Վէսթֆալեան Թէքնիք Համալսարան), որտեղ 14 եւ կէս տարի ազնուօրէն ծառայեց Ա. Արծրունին, 1899 թ. կանգնեցրեց նրա մարմարէ կիսանդրին, որ, այսօր նրա մի մեծ նկարի հետ միասին զարդարում է նոյն համալսարանի Հանքաբանութեան, Մետաղագործութեան եւ Երկրագիտութեան Ֆաքիւլթէի «Յատուկ եւ կիրառական հանքաբանութեան Թանգարան-Հաւաքածու»ի ընդարձակ սրահը, հասցէն՝ Aachen RWTH, Fakultät für Bergbau, Hüttenwesen und Geowissenschaften, «Sammlung für spezielle und angewandte Minerologie», 4 Etage, Zim. 505, (Wüllner Strasse 2, Aachen, Deutschland).

Ի յարգանս մեծ գիտնականի պայծառ յիշատակի, նրա ծննդեան 150-ամեակի առթիւ, 1997 թ. Հայաստանի մի քանի յայտնի մասնագէտներ Երեւանի Պետական Համալսարանի երկրաբանական բաժնի տեսուչ Մակար Գրիգորեանը, նոյն բաժնի հանքաբանութեան ամպիոնի վարիչ Ռուդոլֆ Գէորգեանը, Հայաստանի գլխաւոր ակնագէտ Սամուէլ Ղուկասեանը կազմակերպեցին «Արծրունիտ» հայկական ակնագիտական ուսումնական կենտրոնը, որը այս տարուայ Մարտի 21-ին վկայական յանձնեց իր 10 անդրանիկ շրջանաւարտներին: Ա. Արծրունու կեանքի եւ գործի արժանի գնահատումը կը լինէր, եթէ պատրաստուէր վաղուց սպասուող նրա գործերի ամբողջական հրատարակումը, որոնք մինչեւ հիմա ցրուած են ԺԹ. եւ Ի. դարերի եւրոպական բազմալեզու գիտական հանդէսներում եւ թերթերում:

ԱԶԱՏ ՕՐԴՈՒԽԱՆԵԱՆ

Բոխում

«ՄԿՆԻԿ»Ի ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԸ

ԵՐԿԼԵԶՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ԻՆՉՈ՞Ւ, Ի՞ՆՉՊԷՍ

«Մկնիկ» աշխատանոցը ուր երկլեզուութեան խնկական չափանիշներուն հիմնուած գործունէութիւն կը տարուի տասնամեակէ մը ի վեր, այս տարեշրջանին որոշուած է նիւթը մշակել նաեւ տեսաբանական - մասնագիտական մարզին մէջ: Այդ նպատակով կազմակերպուած էր երեք դասախօսութիւններու շարք մը որուն ընթացքին պիտի ներկայացուէին շատ այժմէական, բայց յաճախ սխալ ըմբռնուած ու կիրարկուած նիւթին երեք երեսակները:

Դասախօսութիւններու առաջինին, համար հրաւիրուած էր մասնագէտ դէմք մը՝ Ժիլպէր Տալկալեան: Ան լեզուաբանութեան դոկտոր է եւ մասնագիտացած՝ լեզուի ուսուցիչ պատրաստելու մէջ: Հոկտեմբեր 20-ի մեծապէս հետաքրքրական դասախօսութիւնը հիմ ունէր հարցականներ որոնք կը գծէին առողջ երկլեզուութեան մը սահմանները. «Ի՞նչպիսի երկլեզուութիւն, որո՞ւ համար, ինչո՞ւ, ի՞նչպէս»:

Պ. Տալկալեան նախ դանազանեց լեզուի մը հետ առաջին հանդիպումին երկու ըմբռնումները. ստացումը որ տեղի կ'ունենայ դպրոցէն ընկերային բնական շրջանակին մէջ եւ սորվումը որ ծրագրուած,

որու կառոյցով տարբեր մըն էր եւ կը կատարուէր կամաւոր կերպով: Շեշտեց թէ կարեւոր է տարիքի հարցը. 6 – 7 տարեկանէն ետք լեզուի մը այս երկու ձեւով իւրացումն ալ նոյն սկզբունքով տեղի չէր ունենար: Մինչեւ 6 – 7 տարեկան տղան կը գտնուէր լեզուն բնական ճամբով իւրացնելու շրջանին մէջ, մինչդեռ աւելի ուշ սորված լեզուն կ'ըլլար օտար լեզու մը, նոյնիսկ եթէ ան իր ծագումին լեզուն էր: Կրկնեց թէ լեզուի մը իւրացումին աշխատանքը աւելի դիւրին կ'ըլլար եթէ պզտիկին ուղեղը արդէն ունէր այդ փորձառութիւնը. Այսինքն, երկլեզու երախայ մը շատ աւելի շուտ կը սորվէր երրորդ լեզու մը, քան այն որ զուրկ էր այդ հարստութենէն. այլ խօսքով, ոչ միայն արդարացի չէր օրուան Ֆրանսերէնի իւրացումը չխանգարելու մտահոգութեամբ հայերէն չսորվեցնելու պարագան, այլ նաեւ վնասակար: Տղան շատ փոքր տարիքէն կը գիտնար զանազանել երկու լեզուները եւ գիտակցիլ որ ամէն մէկը ունի իր չափանիշները:

Խօսելով որոշ պարագաներու մէջ տղուն լեզուական զարգացումին մէջ յայտնուող արգելակումներու մասին, դասախօսը ըսաւ որ լեզուին չեն պատկանիր անոնք այլ կուգան ընկերային կամ ընտանեկան շրջապատէն: Տղուն սորվելու տարբերը կրնար արգելակուիլ եթէ խնդրոյ առարկայ լեզուն ընդունուած չէր անոր գտնուած միջավայրէն: Այդ պարագային խախումը ինքնութեան հարցի մը բնոյթը կ'առնէր, քանի որ տղան կ'ուզէր նմանիլ իրեն տարեկիցներուն: Կար նաեւ ընտանեկան շրջանակին պատճառած արգելակումը երբ օրինակ տղան զաւակն էր խառն ամուսնութեան մը եւ հայրն ու մայրը համաձայն չէին լեզուի գետնին վրայ:

Արգելակումը կրնար յայտնուիլ գիրի մակարդակին ալ. այսպէս, տղան հարց չէր ունենար գիրը իւրացնելու, եթէ բերանացիի մակարդակին տէր էր լեզուին: Հակառակ պարագային սխալ էր գիրի ծանօթացումէն սկսիլ: Լեզուին բերանացի իւրացումը արդէն գիտաւոր խթանը կ'ըլլար գիրը սորվելու:

Այդ անցքին համար կարեւոր դեր ունէին կատարելու այն պատմութիւնները որոնք իրեն կը կարդացուէին մեծերու կողմէ: Այդ պատմութիւնները իրենց կախարդներով, ձիու կառքերով, իշխանուհիներով կը բանային նոր աշխարհ մը որ նախապէս մատչելի չէր երախային: Այդ աշխարհը իւրացնելու համար երեւակայութեան աշխատանք մը ունէր ան կատարելիք. աշխատանք որ պիտի հարստացնէր բառապաշարը, լեզուին հետ կապը: Հէքեաթներ մօտիկ ըլլալ իրեն պիտի տար գիրը սորվելու փափաք, քանի որ առով պիտի կրնար ինք կարդալ նոյն բնագիրները:

Գ. Տալկալեան պատասխանելով ունկնդիրներու միջանկեալ հարցումներուն ալ, կանգ առաւ լեզուի ուսուցումի գործունէութիւնը տղուն տարիքին պահանջներուն հետ համաձայնեցնելու կարեւորութեան վրայ: Պէտք էր յարգել անոր խաղի, արտայայտութեան ու աշխարհը յայտնաբերելու պահանջները նկատի ունենալ 3 – 12 տարեկանի միջեւ, որպէսզի լեզուն ըլլար մասուր ու ընկերային գործունէութեան, ապա փոխանակումի միջոց: Յատկապէս կարեւոր էր փոխանակումի մասը որ դպրոցին կը պարտադրէր ինքնիր վրայ փակումի վիճակէն դուրս գալ ու կապեր հաստատել այլ վայրերու, դպրոցներու, դասարաններու հետ, առիթ տալով տղուն տեսնելու թէ սորված լեզուն իրեն համար գործածութեան գետին ունեցող միջոց էր: Այս հանդիպումին հասած դպրոց մը միայն լեզուի ուսուցումին մէջ կը գտնէր գոյութեան իմաստը:

ՀԱՅԵՐԷՆԸ՝ ԼԵԶՈ՞Ւ ԹԷ ՊԱՏՐՈՒԱԿ

Այսպէս խորագրուած էր «Մկնիկ» ընկերակցութեան դասախօսութիւններու շարքին երկրորդը որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 27, Երեքշաբթի իրիկուն նոյնանուն աշխատանոցին սրահը: Այդ աշխատանոցին հիմնադիր ու գլխաւոր պատասխանատու Անի Կամիրեան որ երկլեզու դաստիարակութեան սակաւաթիւ մասնագէտներէն է մեր իրականութեան մէջ, հրաւիրուած էր խօսելու շատ յաճախ շահարկուած այդ նիւթին մասին: Ան նախ մեկնելով Ֆրանսայի ու ԱՄՆ-ու հայկական վարժարաններու իր փորձառութենէն, անդրադարձաւ տարուած սխալ քաղաքականութեան: Զանազան պատճառներու — պատրաստուած տարրերու, նիւթականի եւ յատկապէս հարցին լուրջ մօտեցումի — պակասով ստեղծուած կացութիւն մը հայերէնը վերածած էր պատրուակի:

Նախ շեշտեց թէ որպէս լեզու, հայերէնը երկլեզուեան մասնայատուկ օրէնքներու չէր հպատակեր, այլ կը գտնուէր նոյն վիճակը դիմագրաւող որեւէ երկու լեզուի պայմաններուն մէջ: Ապա սահմանեց երկլեզուութիւնը որպէս աշխարհի ընկալումը երկու կամ աւելի լեզուներով: Այս սահմանումը բոլորովին տարբեր շրջանակի մէջ կը զետեղէր նիւթը, քան՝ լեզու մը կարդալու, հասկնալու, գրելու մակարդակը որ յաճախ կը շփոթուի իսկական երկլեզուութեան հետ: Ասով առաջնային պարտականութիւն մը կը վիճակի դաստիարակին որ պէտք է տուեալ լեզուով աշխարհընկալում մը կարելի դարձնէ:

Ա. Կամիրեան այդ աշխատանքին համար անհրաժեշտ սկզբունք որպէս թուեց ազատութիւնը, նպատակադրումը եւ հաղորդակցութիւնը: Տղան պէտք է ունենար ազատութեան գետին մը ուր լեզուին հետ իր փորձերը ընէր, լեզուին ուսուցումը ըլլար աննպատակ, օրինակ՝ տղան հայերէն սորվելու դիրքին մէջ չգտնուէր միայն որովհետեւ Հայ էր ու հաստատուէր հաղորդակցութիւնը անցեալին ու ներկային հետ:

Լեզուի մը իւրացումի հոլովոյթին մէջ շատ կարեւոր գործօն էր յարգանքը՝ լեզուին, երախային ու այլին, միւսին նկատմամբ: Լեզուն յարգել կը նշանակէր զայն երախային տալ ուզել որպէս լման երեւոյթ: Տղան յարգել, ճանչնալ էր անոր մեծ կարելիութիւնները, իսկ այլին յարգանքը կը վերաբերէր անծանօթ մնացած աշխարհին զոր պէտք էր առնել մեր պարագային հայերէնի ծրագրին մէջ. այլ խօսքով՝ չբաւականանալ միայն լեզուն սորվեցնելու, գործով եւ հայերէնը գործածել տալ տարբեր նիւթերու վրայ տարուած աշխատանքին ընթացքին ալ:

Ա. Կամիրեան վերջապէս ծանրացաւ թերահաւատութեան երեւոյթին վրայ որ տարածուն է արեւմտեան գաղութներու մեր իրականութեան մէջ. ըսաւ ու կրկնեց թէ առկա երախային կողմէ դիւրութեամբ նկատելի պարագայ մըն էր որ քանդիչ ազդեցութիւն կը կատարէր լեզուն իւրացնելու անոր արարքին վրայ: «Կանխադրուշակուած ձախողութեան մը հեռանկարը» կ'ըլլար ան, լեզուն վերածելով պատրուակի: Ասոր հակառակ պատկերը Թրքախօս Հայերու պարագան էր: Անոնք որոնք լեզուն չգիտնալով հանդերձ անոր հաւատքը կը փոխանցէին իրենց զաւակներուն, տէր կը կանգնէին դպրոցներուն, եւայլն:

Ա. Կամիրեան խօսքը աւարտեց անձնական փորձառութենէն ալ թելադրուած համոզումով որ անկարելի չէր հայերէնը դուրս բերել պատրուակի ներկայի վիճակէն ու յաջողիլ, եթէ ըլլար առոր անկեղծ փափաքը, ներկայի սխալներուն գիտակցութիւնը:

Անոր ձեռնարկած «Մկնիկ»ը տասնամեակի մը արդիւնքով, բաւածին շօշափելի ապացոյցը կուտայ արդէն: Հոն յաճախող երախաներու ծնողներէն, նիւթին հետաքրքրութեան տէր ներկաներէ բաղկացած լսարանը լարուած ուշադրութեամբ հետեւեցաւ դասախօսութեան, աւարտին զանազան հարցումներով երկարաձգելով կենսական, այլ անտեսուած այդ մարզին մասին զրոյցը: Շատ յարգելի փոքրամասնութիւն մը կը կազմէին հայերէնի ուսուցման գործով զբաղողներ...:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀՐԹԻՌՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՓՐԿԷ՞ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

Եուրի Մասլիուքով որ Ռուսաստանի Տնտեսութեան փոխ - նախարարն է, կը ծրագրէ ռազմական ճիւղին զարկ տալով երկրին տնտեսական կացութիւնը բարելաւել: Անոր համոզումով ամէնէն շահաբեր պիտի ըլլայ հրթիռներ, հրթիռարձակ սարքեր եւ ատոմական ընդծովեաներ արտադրել: Այդ ապրանքները թէ՛ պիտի երաշխաւորեն Ռուսաստանի ապահովութիւնը, թէ՛ ընդհանուր ճարտարարուեստի կացութիւնը բարւոքեն:

Նախարարին ծրագրին մաս կազմող հրթիռները 80-ական թուականներուն յղացուած են, գլխաւորաբար ձախողեցնելու համար հրթիռներու դէմ ԱՄՆ-ու պաշտպանական ծրագիրը: Եւ ջլատարի տարիներուն Խորհրդային Միութեան մէջ այդ հրթիռներէն մինչեւ սահմանակ արտադրուած է մեծ թափով: Բայց Միութեան քայքայումէն ի վեր համակարգն ալ չպահպանուեցաւ եւ երկիրը կորսնցուց զինական թէքնիքի մարզին տիրացած անկախութիւնը: Այսօր եւս Ռուսաստան կրնայ հրասայլ, օդանաւ կամ ուղղաթիռներ արտադրել, բայց անհրաժեշտաբար անոնք 40 – 60% համեմատութեամբ արեւմտեան մասեր պիտի ունենան: Եւ կառավարական ծրագիրով մը չէ որ կացութիւնը պիտի փոխուի:

Մասնագէտներու կարծիքով զինական ճարտարարուեստը կրնայ շարունակուիլ որպէս միայն այդ եւ որակի բարձրագոյն չափանիշերը յարգելով: Ճարտարարուեստին մնացեալ մասը պէտք է զատ ճիւղ կազմէ: Եթէ Մասլիուքովի առաջարկած ձեւով նոյն ձեռնարկութիւնը թէ՛ հեռատեսիլ, թէ հրթիռներու մասեր արտադրէ, հեռատեսիլները պիտի շարունակեն պայթիլ, հրթիռներուն կէսն ալ չհասնին իրենց թիրախին:

ԱՄՆ-ու մէջ տարեկան 270 միլիառ տոլար կը յատկացուի զինական նպատակներու: Ռուսաստանի մէջ այդ թիւը 10 – 12 միլիառ է: Այդ պիւտճէն 3 – 4 զօրագունդ պահելու եւ հարիւրի չափ հրթիռ շինելու կը բաւէ: Վիճակ մը ուր լաւ մարզուած երկուհազար զինուոր կը բաւէ առանց դժուարութեան յառաջանալու համար երկրին մէջ ու հասնելու Մոսկուային, առանց նոյնիսկ չէչէն ղեկավար Շ. Բասայեւի Պուտիննովսկի մէջ գտած ընդդիմութեան հանդիպելու:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԵԻ ՑԵԼԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ

ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

Ձիապանն ինձ տարաւ իրենց տունը: Ինչպէ՜ս անոյշ մրափեցի Թոնրի մօտ, քուրսու վրայ: Բաւական ուշ աչքս կիսաբաց արի ու նայեցի երդիկին: Ձմրան գիշերից մի քիչ դեռ կար: Ես նորից փաթաթուեցի վերմակի մէջ, ոտքերս կախեցի տաք մոխրի վրայ, եւ քնի ու երազի սահմանում օրօրուեց անիրական աշխարհը:

Ամաչեցի, երբ աչքերս բաց արի: Վաղուց զարթնել էին միւսները եւ սպասում էին ինձ, որպէսզի Թոնիրը վառեն:

Դուրս եկայ. բակից տեսայ գիւղը, գիշերուայ մեր ճանապարհը: Հաւարնի մօտ Բողարը հաչեց ինձ վրայ: Նրա հաչոցն այլեւս ահաւոր արձագանգ չունէր, եւ ոչ էլ կախուած ժայռերն էին ահեղ: Ձիւնի վրայ, կտուրների կարասների վրայ շողում էր ձմեռուայ նարնջագոյն արեւը՝ երդիկներից ծուխ էր բարձրանում:

Ինձ նոյն օրն էլ տեղաւորեցին մի տան մէջ, որտեղ եւ պիտի ապրէի: Տան տէրը՝ Օհան ապերը, նահապետական բարքով մարդ էր: Հիմա մեր գիւղերում նրա նման մարդիկ այլեւս չկան: Ձմեռը նստում էր բուխարու մօտ, չոր փայտը դարսում կողքին: Փայտերը մէկ – մէկ գցում էր կրակի մէջ եւ պատմութիւններ անում շահի ժամանակից, անցած, գնացած օրերից, որսից եւ անտառից: Իսկ եթէ ոչ ոք չէր լսում նրան, մենակութիւնից թէ ձանձրոյթից, բուխարու առաջ բաց էր անում չարականի գիրքը:

Տանը չորս հոգի էինք: Ես, Օհան ապերը, նրա պառաւ կինը եւ տասը տարեկան Աշոտը, որ հաւատարիմ ընկերս էր, երբ գնում էինք դպրոց, որովհետեւ շները դեռ ինձ վարժ չէին, հաչում էին կտուրներից եւ յետեւի ոտքերով ձիւն մաղում ինձ վրայ:

Դպրոցը գիւղի ծայրին էր, բլրակի վրայ: Հին գերեզմանատունը դպրոցի բակն էր: Մի ընդարձակ սենեակ էր, փայտէ հասարակ նստարանների երկու շարք, դիմացի պատից՝ գրատախտակ: Անտաշ պատերին ոչինչ ոչ մի զարդ չկար: Պատուհանների ապակու տեղ խմորով փակցրել էին իւղած թուղթ:

Միակ ժամացոյցն ինձ մօտ էր: Մի օր էլ բլրակը բարձրանալիս, ոտքս սայթաքեց, ընկայ սառոյցի վրայ, գրպանիս մէջ ժամացոյցը փշրուեց եւ մինչեւ տարուայ վերջը մնացի առանց ժամացոյցի: Արեւ օրերին ստուերով էինք ժամ որոշում, Թխպած ժամանակ՝ երբ յոգնէինք:

Երկու շաբաթ յետոյ քառասունի չափ իմ աշակերտներին անունով էի կանչում, շատերի տունը գիտէի, ոմանց ծնողներին ճանաչում էի: Ժիր երեխաներ էին, բոց աչքերով, եւ այնքան արագ ընտելացանք իրար:

Օրապահի զանգին ես իջնում էի տան սանդուխքով, բլրակի գլխին չհասած տեսնում էի դպրոցի առաջ խմբուած երեխաներին: Խմբով էլ ներս էինք մտնում:

Դասերից յետոյ ես համարեա միշտ տանն էի: Օհան ապերը գնում էր գոմը՝ տաւարին ապուր տալու: Աշոտը մարագից քթոցով դարման էր կրում, պառաւը վառում էր օճախը կամ լուանում ընթրիքի ձաւարը: Օհան ապօր չոր ցախերը դարսում էր բուխարիկում, պառկում կրակի առաջ եւ նայում, թէ ինչպէս են մոխրանում փայտի կտորները, ինչպէս կրակի լեզուակները կայծերը թռցնում էին երդիկով:

Մութն ընկնելուց գալիս էին Աշոտն ու Օհան ապերը, տրեխները հանում եւ նստում կրակի մօտ: Եւ մինչեւ պառաւը ձաւարի ճաշը եփէր, Օհան ապերը սկսում էր մի հին պատմութիւն, որի վերջը լսելու համար ես եւ Աշոտը երբեմն խանգարում էինք նրա քունը:

- Հա, ո՞րտեղ մնացի, - արթնանում էր եւ, մինչեւ մենք յիշեցնէինք, գանգատւում էր.

- Պառաւել եմ, քունս շատ է տանում: — Եւ շարունակում էր կիսատ պատմութիւնը:

Ես ուշադիր լսում էի ընկերոջս, եւ թէպէտ ծառերը դարձեալ ճիւղերը կախել էին ճանապարհի վրայ, բայց այլեւս մտրակով չէի պոկում նրանց տերեւները: Արեւը բաւական բարձրացել էր, ցողի կաթիլները գոլորշիացել էին:

- Ձորագետում մի որսորդ կայ, վիզը ծուռ Անտոն են ասում: Հիմա էլ մնում է, թէպէտ բաւական ծեր է: Նրա աչքերը լաւ չեն տեսնում, դրա համար էլ որսի չի գնում:

Նրա մասին Օհան ապերը շատ էր պատմում: Անտոնը մի անգամ անտառում արջի հետ է կռիւ կացել, արջը ջարդել է նրա հրացանը, կռացել է որ գերանը վերցնի Անտոնին խփելու, բայց նա սպանել է արջին: Օհան ամին պատմում էր, թէ ինչպէս է նա բռնում աղուէսին բանել:

- Իրեն որ տեսնես կը զարմանաս: Լղար, բոյը կարճ, վիզն էլ ծուռ: Կ'ասես, որ քամին գլխին, տափին կը փակչի, - ասում էր Օհան ապերը նրա մասին:

Ես մտքումս դրել էի նրա հետ որսի գնալ, թէեւ մինչ այդ որս քիչ էի արել: Պառաւը խոստացաւ խնդրել հարեւանի կայծքարով հրացանը:

Հէնց յաջորդ Կիրակի, առաւօտ կանուխ, երբ երդիկներից դեռ նոր էր բարձրանում ծուխը, ես եւ Անտոնը բռնեցինք անտառի ճանապարհը: Այդ օրը ես չորս անգամ կրակեցի: Կրակոցից ծառի ճղներից ձիւն թափուեց, բայց իմ փառօրը չխանձեց ոչ մի աղուէսի մորթի:

Անտոնը սիրտ էր տալիս, թէ առաջին անգամ այդ էլ շատ է: Բայց ես տեսնում էի նրա ծաղկատար դէմքի խորամանկ ժպիտը: Ինքը մի ծեր աղուէս սպանեց եւ երկու մուշահաւ: Ծեր աղուէսն այնքան չարչարեց մեզ:

(Շար. 2)

Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեան,
Տիկին Այդառուհի Սթէնպերկ,
Տիկին Անահիտ Սեմերճեան,

Տէր եւ Տիկին Պօլ Թրավէր եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արման Սեմերճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վահրիճ Թաւթեան, զաւակներն ու թոռները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ, տալոջ, քեռկինին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Սիրանոյշ Ճերանեան)

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 4-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 10, ժամը 14·30-ին Իսիի Ս. Մարիամ — Աստուածածին Եկեղեցին

6, avenue Bourgain

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պուլոնեի Նոր գերեզմանատունը

avenue Pierre Grenier,

ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը ժամը 15·30-ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

6, rue du Sud, 92140 Clamart

«ՅԱՌԱՋ» — Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեանի:

COMMUNIQUE DE PRESSE

Issy-les-Moulineaux, octobre 1998

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre d'Arménie du 7 Décembre 1988
l'ESPOIR POUR L'ARMENIE
présente

«3 Concerts pour la vie»

en partenariat avec Dante production et les municipalités de Clamart, Meudon et Issy-les-Moulineaux

- Vendredi 20 novembre 20 h 30
 au Conservatoire de Clamart
 «Les petits virtuoses» d'Arménie
- Lundi 7 décembre à 20 h 30
 à l'Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
 Patricia Reibaud (violon) et Igor Kraevsky (piano) jouent Katchatrian, Babadjanian
- Vendredi 29 janvier à 20 h 30
 à l'Orangerie de Meudon
 Récital de Vardan Mamikonian (piano)

Les fonds récoltés lors de ces soirées seront entièrement reversés à Espoir pour l'Arménie pour la reconstruction de l'école n° 2 franco-arménienne de Spitak.

Prix unique des places 100 frs

N.B.: «Les petits virtuoses» continueront leur tournée jusqu'au 4 décembre dans les villes suivantes : Clamart (20 / 11), Alfortville (22 / 11), Strasbourg (24 / 11), Lyon (25 / 11), Marseille (27 / 11), Valence (28 / 11), Montélimar (29 / 11), Paris (1 / 12), Londres (2 et 3 / 12), Enghien (4 / 12).

Contacts: ESPOIR POUR L'ARMENIE
Gilbert LEONIAN
Président
28, avenue Bourgain
92130 Issy-les-Mlnx
Tél. : 01 47 36 02 50
Fax : 01 46 44 64 04

20-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ
ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

Սահակ-Մեսրոպ Երգչախումբի վարչութիւնն ու տնօրէնութիւնը հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Նոյեմբեր 15-ին, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, երգչախումբին ընտանիքէն անդարձ բաժնուած հետեւեալ հիմնադիր, բարերար եւ երգիչ-երգչուհիներու հոգիներուն համար:

Հիմնադիրներ՝
Արծրունի ՉՐՊԱՇԵԱՆ—Արշամ ՊԱՊԱՅԵԱՆ
Տիրան ԽԱՅԻԿԵԱՆ
եւ

Զ. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ — Վ. ՊՈՉԱՃԵԱՆ
Գ. ՀԱՐՈՒՆԵԱՆ — Խ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ
Լ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ — Ա. ՀՈԼՈԲԻԿԵԱՆ

Բարերարներ՝
Վ. ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ — Լ. ԷՕՔՍԻՒԶԵԱՆ
Մ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ — Մ. ԵԱՎԷՐ

Երգիչ-երգչուհիներ՝
Շահնուր ՃԷՅՀԱՆ – Ժիրայր ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Մատլէն ՔԷՇԻՇԵԱՆ – Մարի ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատրիարքի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Երգեցողութիւնը կը կատարէ՝
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ Երգչախումբը
ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Եըլմազեանի:

Արարողութեան ընթացքին, «Հայր Մեր»էն առաջ, Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան պիտի պարգեւատրուի՝ Երուսաղէմի Ս. Ղազար Կարգի Մեծ խաչ-ի շքանշանով:

Յետ պատարագի, հոգեճաշ, Սահակ-Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի «Ա. Չըրպաշեան» սրահը:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 9·30-ին,
Արարողութիւն պարգեւատրումի՝ ժամը 10·45-ին,
Քարոզ (հայերէն / ֆրանսերէն)՝ ժամը 11·15-ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին:

Կը խնդրուի խունկերամ ներկայ գտնըւիլ սոյն արարողութեանց:

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — PARIS
Ile-de-France

Cours d'arménien pour adultes
méthode active basée sur conversations, textes littéraires, revue de presse, etc...

LE LUNDI	18 h - 21 h
LE MARDI	19 h - 21 h
LE SAMEDI	17 h - 19 h

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
tél. 01 42 27 12 26

UGAB — UGAB — UGAB —

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սարգիս Պօղոսեանի *թարմ յիշատակին Տիկին Անահիտ Տէր-Մինասեան, 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:*

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB
présente

CONCERT
père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais: Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Նոյեմբեր 7, ժամը 16·30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, 17 rue Bleue, մեթրօ Գատէ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԹՈՆԻ. — Տէր եւ Տիկին Մ. Տատեան 300 Ֆր.:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine

— Animateurs diplômés BAFA ayant bon niveau de ski

Date limite de candidature : 15 décembre 1998.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

LE THEATRE DE LA BOHEME
présente une comédie

Recherchons un Menteur
Պահանջւում է Ստախօս

Mise en scène : Narek DOURIAN
Adaptation : Zaven ABRAHAMIAN

SAMEDI 14 NOVEMBRE à 20 h 30
avec la participation de la Croix Bleue des Arméniens de France
au profit de l'Ecole hebdomadaire.
PAF 70 F

«ՄԿՆԻԿ» Ընկերակցութիւն

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

3.

ՏԻԿԻՆ ԻՎՈՆ ՊԵՐԺ
Madame YVONNE BERGE

«LA PEDAGOGIE DU MOUVEMENT DES LA PETITE ENFANCE»
(ֆրանսերէն)

Նոյեմբեր 10, Երեքշաբթի, ժամը 20·30ին:

«Մկնիկ» Աշխատանոց
75, rue Alexandre Dumas — 75020 Paris — M° Alexandre Dumas

U.G.A.B. Jeunes Marseille — U.G.A.B. Jeunes Marseille — U.G.A.B. Jeunes Marseille

séjour de ski à Avoriaz

CAPITALE INTERNATIONALE DE TOUTES LES GLISSES

Si tu souhaites réveillonner sur les montagnes enneigées, rejoins-nous à AVORIAZ
du samedi 26 décembre au samedi 2 janvier

Lors de ce séjour exceptionnel de 6 jours, 7 nuits, tu seras hébergé en **résidence Maeva**, située au pied des pistes, dans des appartements entièrement équipés pour 4-5 personnes.

Au prix unique de **1 9 5 0 F.**

Prestations incluses dans le prix:
- L'hébergement en pension complète — linge de lit fourni;
- Le pot d'accueil + les animations;
- Le forfait remontées mécaniques de 6 jours + l'assurance;
- Une carte «Réductions» pour tes entrées en boîtes, bars...

Nous te proposons aussi en supplément:
- *Pour le voyage* : un aller-retour Marseille-Avoriaz en car pour 290 F
- *Pour le matériel* : la location des skis-bâtons-chaussures à la station pour 350 F.

Tes contacts :
— *Pour Marseille:*
U.G.A.B. au 04 91 22 10 45 — 327, Bd Michelet — 13009 Marseille

Les places sont limitées, alors réserve **avant le 30 OCTOBRE.**

U.G.A.B. Jeunes Marseille — U.G.A.B. Jeunes Marseille — U.G.A.B. Jeunes Marseille

(Շար. Ա. էջէն)

ոչ Հրեաներու տեղաւորման, ոչ ալ պաղեստինցի գաղթականներու հարցերուն շուրջ:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ մէջ ալ ներքին հաշուեյարդարներ կը կատարուին եւ ապատագրութեան բանակը ձերբակալած է չափաւոր Ռուկովա կուսակցութեան երկու ղեկավարներէն մէկուն կինը բաւական անարդար կը գտնէ որ տասը տարի զոհաբերուելէ ետք ալբանական դատին համար, բանտարկուելէ սերպ ոստիկանութեան կողմէ, այս անգամ բանտարկուի Քոսովոցիներու կողմէ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Սահմանադրական Ատեանը վճռած է, Նոյեմբեր 5-ին, որ Ելցին չի կրնար նախագահական պաշտօնավարման թեկնածու ըլլալ երրորդ անգամ մը: Ելցին որ կը հանգստանայ Սեւ ծովու ափին իր զոհունակութիւնը յայտնած է եւ իր բանբերը յայտարարած է որ արդէն միտք չունէր ներկայանալու 2000-ին:

ՏԻԿԻՆ ՏԱՆԻԷԼ ՄԻԹԵՐԱՆ հրապարակ իջած է պաշտպանելու համար Արտաքին նախկին նախարար՝ Ռոլան Տիւման որ «բարեկամ մըն է»: Ծանօթ է որ Սահմանադրական Խորհուրդի նախագահը բաւական ծանր մեղադրանքներու տակ է Էլֆ-ի հարցին կապակցութեամբ, իր նախկին հոմանուհին բաւական կաշառք ստացած ըլլալով իր վրայ ճնշում բանեցնելու համար, երբ Արտաքին նախարար էր: Քրիսթին Տըվիէ — Ժոնքուրն ալ մօտ օրէն գիրք մը հրապարակ կը հանէ խորագրուած՝ «Հանրապետութեան պոռնիկը» ուր կը պատմէ ամէն բան: Կ'ըսէ նաեւ թէ Ռ. Տիւմա ընթացք չէ տուած իր ճնշումներուն եւ երբ հարցը կ'արծարծէր, Տիւմա կ'ըսէր իրեն՝ «Ինծի՞ համար եկած ես թէ Էլֆի»:

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ, զուպացի գաղթականներ բողոք մը ներկայացուցած են Ֆիտէլ Գասթրոյի դէմ զոր կ'ամբաստանեն «ցեղասպանութիւն, ահաբեկչութիւն, չարչարանք» գործած ըլլալու մեղքերով:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10
MARDI
10 NOVEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.506 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.506

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 7 / 9)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Իսրայէլի այցէն վերադարձին «Արմէնփրէս»ի տուած հարցազրոյցի մը մէջ ամփոփած է իր հանդիպումները եւ յատկապէս յստակացուցած Իսրայէլի ու Իրանի միջեւ միջնորդ ըլլալու հարցը: Ան ըսած է թէ կարեւոր հանդիպումներ ունեցած է վարչապետ Նեթանիահուի, Իսրայէլի Խորհրդարանի նախագահին, Առեւտուրի, Առողջապահութեան նախարարներուն, Երուսաղէմի քաղաքապետին, ապա Ե. Աքաֆաթի հետ: Վ. Օսկանեան մեծապէս տպաւորուած է Երուսաղէմի պատրիարքարանը կատարած այցէն: Ինչ կը վերաբերի միջնորդութեան, պարագային, նախարարը ըսած է թէ այդ պատրաստակամութիւնը յայտնած է պատասխանելով լրագրողի մը հարցումին: Միջնորդութիւնը կարելի նկատած է կողմերուն նման ցանկութեան պարագային, Ան ցաւ յայտնած է որ որոշ լրատուամիջոցներ թիւր մեկնաբանութեամբ այնպէս ներկայացուցած են թէ Հայաստան առաջարկած է միջնորդել Իրանեւ-Իսրայէլեան յարաբերութիւններուն:

Խօսելով նաեւ Իսրայէլ-Թուրքիա գործակցութեան մասին, ատոր մէջ մտահոգիչ նկատած է շրջանի մեծագոյն բանակին տէր եւ ռազմական ամէնէն զարգացած թեքնոլոժին ունեցող երկու երկիրներու միասնութիւնը, քանի որ ատիկա կրնայ արդէն փխրուն հաւասարակշռութեան տէր շրջանին մէջ առիթել ուրիշ երկիրներու որ հակակշռող կառոյցներ ստեղծեն: Ասով հանդերձ, Վ. Օսկանեան կ'ըսէ թէ վստահ են որ Իսրայէլ-Թուրքիա գործակցութիւնը ուղղուած չէ Հայաստանի եւ կը հասկնան անոր դրդապատճառները: Միայն զիրենք կը մտահոգէ այն որ այդ գործակցութեան մասնակից ըլլալու ձգտում կրնայ ունենալ Ազրպէյճան եւս ինչ որ ուղղակի սպառնալիք մը կ'ըլլայ Հայաստանի ապահովութեան:

ԼԵՆԻՆԻ ԱՐՁԱՆԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Երեւանէն 35 քիլոմեթր հեռու Արմաւիրի 500 բնակիչներով Լեռնամերձ գիւղին մէջ Նոյեմբեր 6-ին կանգնած է Լենինի պրոնզէ արձանը, գիւղացիներու մեծամասնութեան պահանջքով: Կիսանդրին նախապէս գտնուած է Էջմիածնի մշակոյթի պալատին բակը: Երբ վար առնուած է չորս տարի առաջ, տեղացի մը պահած է զայն, յետոյ նուիրած Լեռնամերձ գիւղին: Կիսանդրիին բացումին ներկայ գտնուած են Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Ս. Բադալեան եւ ուրիշ դէմքեր: Դէպքը բնորոշուած է որպէս Հայաստանի մէջ սոցիալիզմի վերածնունդի, անոր գաղափարներուն թարմութեան եւ յաղթանակի առաջին նշանները: Համայնավարներու նախաձեռնութեամբ նոյն Եւրեկոյեան օփերայի սրահին մէջ տեղի ունեցած է Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան նուիրուած հանդիսաւոր նիստ:

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԷՆ

Նոյեմբեր 6-ի մամուլի ասուլիսին ՀՀՇ-ի նախագահ Վ. Սիրադեղեան խօսելով նախորդ իշխանութեան օրով կատարուած սեփականաշնորհման մասին, ըսած է թէ այդ ընթացքը «կառավարւում էր դրսից»: Աւելցուցած է թէ ինք ու Բ. Արարքցեան ամիսներով պայքարած են սեփականաշնորհումներու ձեւին դէմ, բայց պարտըւած են «կառավարութեան նախագահի եւ եւրոպական ֆինանսական շրջանակների հզօր ճակատի առաջ»:

Ան նախորդ իշխանութիւններու բրած միակ լաւ բանը համարած է Ղարաբաղի պատերազմը: Ապա աւելցուցած է թէ այսօր գործի գլուխ գտնուողը նոյն իշխանութիւնն է, միայն Լ. Տէր-Պետրոսեան ու ինք մեկնած են: Իր կարծիքով նախկին իշխանութեան մասին գնահատում չի կատարուիր, քանի որ ատիկա կը վերաբերի Ռ. Քոչարեանին, Վ. Սարգսեանին եւ Ս. Սարգսեանին:

Պատասխանելով հարցումին թէ 1996-ի նախագահական ընտրութեան արդիւնքը ի՞նչ էր, Վ. Սիրադեղեան ըսած է. «Վազգէն Մանուկեանն էլ չէր անցել»: Խօսելով ներկայի կացութեան մասին, նախկին Ներքին Գործերու նախարարը հաւանական չէ նկատած պետական պատճառով կառավարութեան հրաժարականը: Ատիկա փափաքելի չէ Ազգային Ժողովի մեծ մասին որովհետեւ կը նկատեն թէ երկրին տնտեսական ներկայ վիճակին մէջ գումարին քիչ մը աւելի կամ պակաս ըլլալը ոչինչ կը փոխէ:

ՔՐՏԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻ՞ՒՆ ՄԸ

ՓՔՔ-ի ղեկավար Ա. Էօճալանի Ռուսաստանէն ապաստան խնդրելուն զուգահեռ, քիւրտ երկու կուսակցապետեր՝ Պարզանի եւ Թալապանի Ուաշինկթընի ու Անգարայի մէջ շփումներ ունեցած էին, Իրաքի սահմաններուն մէջ ինքնավար շրջան մը, կամ նոյնիսկ Իրաքի հետ դաշնակցային պետական կառոյց մը ստեղծելու հեռանկարով: Թէեւ ապա Պարզանի ապահովութիւն տուած էր Անգարայի որ անկախ պետութիւն հիմնելու հարց չկայ:

«Միլլիյէթ»ի խմբագրապետ Կ. Ճիւաօղլու (Նոյեմբեր 8) այս մասին կը գրէ թէ Ուաշինկթընի մէջ երկու ղեկավարները ընդունած են թէ իրենց յետագայ քայլերը պէտք չէ հակասեն Անգարայի, շրջանին մէջ սահմաններու փոփոխութիւն տեղի չունենայ ու յստակօրէն չեշտած են թէ իրենց ղեկավարութիւնը Իրաքի կեդրոնական իշխանութեան կապուած դաշնակցութեան մը ձեւը պիտի ունենայ:

Ուաշինկթընի մէջ գոյացած համաձայնութեան համեմատ, նախ Ցունուարին Թալապանի կողմնակիցները ղեկավար դիրքերու պիտի գան, Մարտին հիւսային Իրաքի մէջ մարդահամար պիտի կատարուի, ապա անոր արդիւնքներուն համաձայն պիտի որոշուին յետագայ Խորհրդարանին երեսփոխաններու թիւը եւ ընտրողները: Յուլիսին ալ ընդհանուր ընտրութիւն տեղի պիտի ունենայ:

Այս զարգացումները արձանագրելէ ետք Թուրք լրագրողը կը չեշտէ թէ Անգարա պարտաւոր է իր օրակարգին առաջին կէտը ընելու երկրին հարաւ-արեւելեան շրջանը եւ հիւսիսային Իրաքը:

Ուաշինկթընի մէջ քիւրտ քաղաքական մարզին այս երկու ղեկավարներուն հետ գոյացած համաձայնութիւնը հասկնալի կը դարձնէ ԱՄՆ-ու Արտաքին Գործերու նախարարութեան բանբերին յայտարարութիւնը թէ Մոսկուա պէտք չէ ապաստան տայ Ա. Էօճալանի. ան պէտք է վերադարձուի Ռուսաստանէն, կամ յանձնուի Թուրքիոյ:

Նոյն օրուան «Հիւրրիյէթ»ը կը տեղեկացնէ թէ 25 հազար հոգինոց թրքական զօրաբաժիններ մինչեւ 20 - 30 քիլոմեթր թափանցած են Իրաքի սահմանէն, հալածելու համար ՓՔՔ-ի չարքայինները: Օդային ռմբակոծումն ալ կ'ընկերանայ անոնց գործողութիւններուն: Թուրքիոյ ապայակոյտը յայտնած է թէ ձմրան եղանակէն առաջ ՓՔՔ-ին հոն հաստատուիլը արգիլելու նպատակով որոշուած է մաքրագործումը: Նոյն աղբիւրին համաձայն Պարզանիի զինեալներն ալ մասնակից են գործողութիւններուն: Ցարձակումները կեդրոնացած են Իրանի սահմանակից գօտիին մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ Զինադադարին 80-ամեակին նախօրեակին, 1917-ին իրենց անհնազանդութեան պատճառով գնդակահարուած 75 զինուորներու վերարժանաւորումը հակադրութեան դիրքերու վրայ գետեղած է նախագահն ու վարչապետը: Խնդրոյ առարկայ խումբը 1917 Ապրիլ 16-ին գերմանական դիրքերուն վրայ գործուած յարձակողականին մեծ թիւով զոհերն ու արձանագրուած ձախողութիւնը տեսնելով մերժած էր շարունակել հրնադանդիլ արձակուած հրամանին: Այդ 75 զինուորները վերարժանաւորելու վարչապետ Ժոսփէնի արարքը հիմ ունի կարգ մը պատմաբաններու եւս բերացուած տեսակէտը թէ անհնազանդութիւնը ոչ թէ կռուելու, այլ կոյրզկուրայն տրուած հրամանի մը սիրոյն ի զուր զոհուելու մերժումն էր: Այս մօտեցումը ունեցողներ կը յիշեցնեն նոյն յարձակողականներուն 150 հազար զինուորներու կորուստին պատճառ եղած զօրավար Նիվէլի անյաջող հրամանատարութիւնը: 75-երու խումբը Ֆրանսայի հաւաքական յիշողութեան մէջ վերստին համարկելու վարչապետին փափաքը «անպատեհ» որակուած է նախագահ Շիրաքի կողմէ:

ՆՈՒՎԷԼ ԳԱԼԷՏՈՆԻԻ հանրաքուէն 72% համեմատութեամբ վաւերացուց 1988-ի Նումէայի համաձայնութիւնը որ անկախութեան ճամբան կը բանայ կղզիին համար: Հանրաքուէին մասնակցութիւնն ալ — 74% — անակնկալ կը նկատուի: Այս քուէարկութեամբ Գալէտոնիոյ բնակչութիւնը տրամադիր յայտնուած է 15 — 20 տարի ետք Բ. հանրաքուէով մը անկախանալու Ֆրանսայէն:

ՓԱՔՍ-ԻՆ (Զօրակցութեան Քաղաքացիական Ուխտ) դէմ բողոքի ցոյց մը տասնըեակ հազարաւորներ խմբեց Նոյեմբեր 8 Կիրակի Փարիզի մէջ: Գլխաւոր եւոյթ ունեցող եւ տպաւորող եղաւ երեսփոխանուհի Քրիսթին Պութէն (Իւ - Տէ - Էֆ) որուն անունը վանկարկեց բազմութիւնը Էնվալիտի հրապարակին վրայ: Նախաձեռնութեան հակադրուող ընդդիմադիր բազմաթիւ դէմքեր, ինչպէս՝ Ն. Սարքոզի, Ֆ. տը Վիլիէ, եւայլն ներկայ եղան: Նիւթը չարաթավերջին օրակարգին վրայ էր նաեւ Ազգային Ժողովին ուր թեր ու դէմ բուռն վէճերու պատճառ եղաւ: Դէմ ելոյթով հանդէս եկաւ Փաթրիք Տէվէճեան իրաւագիտական տեսանկիւնէն ընդարձակ քննադատական մը ընելով առաջարկուած բանաձեւին մասին:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ, գլխաւորաբար Հոնտուրաս եւ Նիքարակուա, կը ջանան դարմանել Միթչի պատճառած համատարած վնասները: Զոհերու եւ անյայտացածներու թիւը 30 հազարի բարձրացած է ու այդ երկիրները միջազգային օժանդակութեան կոչ կ'ընեն, պայքարելու համար սովին ու համաճարակներու դէմ: Օժանդակութիւնը, դեղօրայք եւ սնունդեղէն, սկսած է հասնիլ, բայց չատ անբաւարար է, տեղծուած լայն անհրաժեշտութեան առջեւ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ շուկային վրայ Նոյ. 6-ին ռմբափորձ մը կատարուած էր, պատճառ ըլլալով երկու հեղինակներուն մահուան եւ 25 հոգիի վիրաւորուելուն: Արարքին երկու հեղինակները կը պատկանէին Իսլամական Ճիհատ կազմակերպութեան որ ստանձնած է մահափորձին պատասխանատուութիւնը:

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ երկու Իսրայէլացիներ ձերբակալուած են Նոյեմբեր 7-ին, ի նըպաստ Թուրքիոյ լրտեսութիւն կատարելու ամբաստանութեամբ: Կասկածներ կան որ կը լրտեսէին յունա-կիպրական միացեալ ռազմափորձերը եւ ԷՍ 300 հրթիռներուն կցգի փոխադրութեան, գետեղման պարագան: Ծանօթ է որ Անգարա խստիւ հակադրած է Ռուսաստանէն գնուած այդ հրթիռներուն առթիւ ու կ'ընդդիմանայ անոնց կղզի փոխադրութեան:

ԻՐԱՔԻ Յեղափոխութեան հրամանատարութեան խորհուրդէն զօրավար Մաճիտ Նոյեմբեր 8-ին ընդհանուր զօրակոչի հրաւէր ուղղած է ժողովուրդին: ՄԱԿ-ի քննիչներուն հետ գործակցելու մերժումէն ետք երկրին ղեկավարութիւնը յայտարարած էր թէ մէկ միլիոն կամաւորներ պիտի զօրակոչէ: Նախորդ օրը նախագահ Գլինթըն ազդարարած էր Պաղտատի թէ պատրաստ է հարուածելու: Նախագահ Ժ. Շիրաք ցաւ յայտնած է Իրաքի նախագահին «անըմբռնելի» եւ «անընդունելի» ընթացքին համար:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Տիսքովըրի տիեզերանաւը Նոյեմբեր 7-ին վերադարձաւ երկիր, ինը օրուան անջրպետային ճամբորդութենէ մը ետք որուն ընթացքին գիտական 83 փորձեր կատարուեցան: Անձնակազմին ամէնէն ուշագրաւ դէմքն էր ԱՄՆ-ու առաջին տիեզերագնացը Ճոն Կլէն որ 36 տարի ետք, 77 տարեկանին կը կրկնէր ճամբորդութիւնը:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՍՑԷԻՆ

Եւրոպայի Միութեան կողմէ նոր թեկնածուներու մասին պատրաստուած տեղեկագիր մը բազմաթիւ, ծանր քննադատութիւններ ունի Թուրքիոյ հասցէին: Հոն կ'ըսուի որ Թուրքիոյ անդամակցութեան պարագան քննուելու համար երկիրը պէտք է սրբագրէ մատնանշուած կէտերը. անոնք գլխաւորաբար կը վերաբերին երկրին քաղաքական եւ աշխարհիկ կեանքին մէջ բանակին կարեւոր ներկայութեան, աչխարհավար իշխանութիւնը գերակշռող միջամտութիւններուն: Երկրորդ կէտ մը կը մատնանշէ թէ երկրին մէջ չկայ ապօրինութիւններու դէմ պայքար մղելու յարմար դատա-իրաւական համակարգ եւ թէ փաստեր կան որ պետութեան որոշ շրջանակներ սերտ կապեր ունին հրոսախումբերու, մաֆիաներու հետ: Կասկածի ենթակայ է դատաւորներու անկողմնակալութիւնն ալ: Դժգոհութեան պատճառ մըն է մամուլին կիրարկուած գրաքննութիւնը երբ քրտական հարցին մասին առարկայական եւ անկախ լրատուութիւն չի կատարուիր:

Նոյն տեղեկագրին մէջ կը նշուի քըրտական հարցն ալ. կ'ըսուի թէ Թուրքիոյ Սահմանադրութիւնը Քիւրտերը չընդունիր որպէս ազգային փոքրամասնութիւն եւ քրտական ինքնութիւն արտայայտողներ ճնշումի կ'ենթարկուին: Կը քննադատուին աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր ՓՔՔ-ի դէմ մղուած պայքարը եւ Կիպրոսի մէջ թրքական բանակին կատարած միջամտութիւնը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 7-ին, Վալանսի Հայ Մարզականը 1 - 2 պարտութիւն մը կրեց Լիլէն, իր դաշտին վրայ: Ներկայիս կը գրաւէ դասաւորման 17-րդ տեղը 14 կէտով: 20-րդ եւ վերջին կը մնայ Նիս, մինչ առաջատարն է Սէն Թ'էթիէն 33 կէտով:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Օ-տը-Սէնի Բարեկամութեան Բաժակ
(Բ. հանգրուան)

Փիւթօ - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս 4 - 0

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

Օ. Փ. 15 - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս 54 - 68

ՄԵԾ ԳՐՈՂՆԵՐԸ, ՓՈՔՐ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՄԻՒՍՆԵՐԸ

Զափանիշներու, արժէքներու վերիվայրումին ու նիւթականին, արուեստին, մտաւորին, ոգեկանին չփոթուած ցեխին է տակաւին Հայաստանի գրական ոլորտը: Կա՛ն անպայման արուեստի գործեր, ուշագրաւ դէմքեր որոնք չեն սակայն հրապարակին վրայ առաջին նշմարուածները: Իշխանութիւններու հետ սերտ կապեր պահելու աւանդութիւնը ամբողջովին ժամանակավրէպ չէ ու կարելի է զարմացնող օրինակներ ունենալ. տեսնել, օրինակ, անուններ որոնք հաստատուած, ընդունուած նաեւ սիրուած են, սակայն հարկը տեսած՝ քաղաքական թեւի մը շուքն ալ ունենալու: Կայ անշուշտ նիւթականի հեռանկարով յարաբերութիւններ հաստատելու պարագան ալ որուն գրեթէ միշտ կը տրուի ազգային նպատակներու ազնուագոյն բնոյթ մը: Եւ ընդհանրապէս այս վերջիններուն մէջ յաջողութեան չափանիշը ո՛չ գրականութենէն կուգայ, ոչ ալ իսկական գրողէն: Ճարպիկութիւն, ճապկելու կարողութիւն, թիթեղը որպէս արծաթ ու ոսկի քշելու վարպետութիւն եւ յատկապէս խօսքով յուզելու, խանդավառելու փորձառութիւնը կարեւորագոյն դերակատարներն են այդ շուկային: Եւ պէտք է ըսել որ Սփիւռքի Հայը յաճախ սիրայօժար որսը կ'ըլլայ անոր, իր անգիտութեան, սխալ մօտեցումներուն, աղայական հակումներուն մեղսակցութեամբ: Անկախութենէն ի վեր քանի հիմնադրամներ, մրցանակներ հաստատուեցան, թիրախ առած՝ Հայաստանի գրողներու շրջանակը, շատ անգամ բարեսիրութիւն եւ որակ չփոթած իրարու հետ: Բաւեց որ նախաձեռնութեան կամ մասնակցութեան հրաւէրը ըլլար Հայաստանի անունով, կարծէք Սփիւռքի գրողներուն մէջ չկային հետաքրքրութեան, հոգածութեան, աջակցութեան արժանի գրողներ:

Այս երեւոյթը անկախութեան առաջին տարիներու խառնիճաղանճէն ետք գրեթէ մէկդի ձգուածի տպաւորութիւնը ստեղծուած էր երբ «Առաւօտ»ի (Հոկտեմբեր 13) մէջ յայտնուեցաւ «Հայ գրողն ու գրականութիւնը» խորագիրով հարցազրոյց մը: Ան կատարուած է Գրողներու Միութեան քարտուղար, «Նոր դար» ամսագրի խմբագիր Արգար Ափինեանի հետ որ տարուան սկիզբին այցելեց Թեհրան, Պէյրութ, Նիւ-Եորք, Լոս-Անճելըս, միջոցներ ճարելու, Հայաստանի գրողներուն վիճակը բարելաւելու համար: Ան նիւթականէն դատ մերձեցումի, փոխադարձ ճանաչումի տարողութիւն մըն ալ կ'ուզէ տալ իր շրջապտոյտին, բայց ատիկա առաջին խօսքերէն իսկ բոլորովին տարբեր բան կը մատնէ: Գրողներու Միութեան քարտուղարը կ'ըսէ. «վերջին տարիներին մենք միմիանց հետ կապ չենք ունեցել: Սփիւռքը բացարձակապէս անտեղեակ է թէ ինչպիսի գրականութիւն է այսօր ստեղծւում Հայաստանում, մենք էլ անտեղեակ ենք թէ ովքեր են մեր գործընկերները այնտեղ, ինչ խնդիրներ ունեն»: Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ ո՛ւրկէ, ի՛նչ միջավայրէ ստացուած է Սփիւռքի այս «անտեղեակութեան» գաղափարը երբ գաղութներու կեդրոններուն մէջ այլեւս սովորական երեւոյթ դարձած է Հայաստանցի գրողներու, հատորներուն գինեձօնները, սփիւռքեան կազմակերպութիւններու, անհատներու միջոցներով անոնց գործերուն հրատարակութիւնը: Ըսածին մէջ եթէ իրականութեան բաժին մը կայ, ատիկա աւելի կը վերաբերի Հայաստանեան թեւին, որ այնքան ալ հարկը չէր զգար լրջօրէն հետաքրքրուելու Սփիւռքի գրական, նաեւ մշակութային կեանքով ու յաճախ կը գոհանայ ինքնացուցադրութեան մարմաջով հոն այցելողներու ինքնափառաբանումը խրախուսելով: Այս ոչ իսկ մակերեսային ծանօթութեան մէջ աւելորդ է անշուշտ որակի, արժէքի նման բաներ փնտռել:

Բնականաբար, Սփիւռքի ու Հայաստանի փոխադարձ ճանաչումի հոլովոյթը պայման չէ որ անցնի նիւթականին ընդմէջէն. բայց իր շրջապտոյտին այդ երեսակին մասին ալ բացատրութիւն, կամ արդարացում ունի Ա. Ափինեան. իրեն համար «անհանդուրժելի» է տեսնել որ «հայ գրող» ըսելով ժողովուրդը «աղքատ մարդ» կը պատկերացնէ: Կ'ըսէ. «աղքատ մարդը չի կարող բարձր գրականութիւն ստեղծել: Աղքատ գրողի ստեղծագործութիւնն էլ աղքատ պիտի լինի»: Կարդալէ ետք նման պոռոտ պատգամ մը, մարդ կը տարուի մտածելու թէ արդեօք Գրողներու Միութեան քարտուղարը առիթը չէ՞ ունեցած տակաւին ծանօթանալու հայ գրականութեան իսկական մեծութիւններէն գոնէ Պ. Դուրեանի, Մ. Մեծարենցի ու բոլոր միւսներուն որոնց կենսագրութիւնն անպակաս է համեստագոյն — չըսելու համար աղքատ — կեանքի պայմաններու նշումը. ո՞ր մէկը «հարուստ» էր մեր մեծերէն, Ա. Ափինեանի չափանիշով. Օշակա՞նը որ դասատուի աշխատավարձքի մը համար ապրեցաւ թափառական կեանք, թէ օրինակ՝ Ն. Սարաֆեանը որ Ֆրանսական թերթի մը գրաշարական մեքենային առջեւ օրերը իրիկուն ըրաւ, իր հանգիստէն, յետանեկան պահերէն գողնալով գրելու ժամանակը: Կարելի է երկարել շարքը, մոմով փնտռելու համար գրող մը որ հարուստ եղած ըլլայ նաեւ իր քալելով. բացառութիւն մը անգամ պիտի չգտնուի:

Նոյն տրամաբանութիւնը հակառակ ուղղութեամբ նկատի առնել ալ նոյնքան անհեթեթ հետեւութեան կը տանի: Կարելի՞ է «բարձր գրականութիւն» նկատել իսկապէս, «հարուստ» գրողներու էջերը, եթէ նոյնիսկ շքեղ հատորներով լոյս կը տեսնեն անոնք, կամ տեսած են մեծամեծ տպաքանակներով, խորհրդային շրջանի չափանիշներուն իրենց հաւատարմութեամբ: Ա. Ափինեանի տեսութեան հետեւելով, ժամանակակից Հայաստանեան մեծագոյն գրողը պէտք է հռչակել հաւանօրէն Ս. Խանզադեանը, իսկ ամէնէն անկարեւորը՝ Սլաւիկ Չիլոյեանը...:

Դժուար է հասկնալ նաեւ թէ ինչո՛ւ Ա. Ափինեանի «դուր չի գալիս մտաւորականի այն կերպարը, որն անընդհատ պետութիւնից ինչ որ բան է պահանջում, խնդրում, աղաչում», ըսելով թէ «դա մտաւորականի պահուածք չէ» երբ ինք լծուած է նոյն արարքին: Մեծ բան կը փոխէ՞ խնդրանքին հասցէն. ի՞նչով կ'արդարանայ պետութեան պարագային «անդուր» նկատուածը ընդունելի նկատել երբ խօսակիցը Սփիւռքի կազմակերպութիւն մը կամ անհատներ կ'ըլլան:

Զրոյցին մէջ Լիլիթ Սէյրանեան տեղ կուտայ նաեւ Ա. Ափինեանի խմբագրի գործունէութեան. մանաւանդ որ ան մէկէ աւելի առիթներով խօսք կ'առնէ այդ մարզին: Բայց հոս ալ լուրջի առնուելիք շատ բան չկայ նոյնիսկ «Նոր Դար»ի մասին, «որուն խմբագրակազմը շատ մեծ է» ինչպէս յայտնի հպարտութեամբ կը նշէ խմբագիրը: Բայց այդ հպարտութենէն ալ մնացածը պայթած փուչիկի նման բան մը կ'ըլլայ երբ յաջորդ նախադասութեամբ ան կ'ըսէ նոյն խմբագրակազմին մասին. «Աշխարհի բոլոր ամսագրերը միասին չունեն այնքան թւով գրողներ, որքան «Նոր Դար»ը: 25 աշխատող ունենք եւ շուտով տասը կ'աւելանան»:

Ըսածին ինք ալ հաւատացածի անխռով գոհունակութեամբ ան տակաւին կը յայտարարէ. «մենք ստեղծում ենք մեր պոէտական հանրապետութիւնը: Այն բոլոր քաղաքներում, որտեղ ապրում է մէկ տաղանդաւոր հայ գրող՝ (խմբ.՝ հարուստ) մեր հանրապետութեան տարածքն է»: Այս ֆանթաստիկ հաստատումին վրայ որուն թէեւ զարմանալի է որ մինչեւ այսօր չարձագանգեցին գրական, մշակութային մեր կազմակերպութիւնները, կարելի է վերջապէս մէկդի ձգել մեր գիրին ներկային ու ապագային առնչուած բոլոր մտահոգութիւնները. այլեւս ան ունի իր «հանրապետութիւն»ը նաեւ չբացայայտուած նախագահ, հետեւցնելով յատկապէս զրոյցը աւարտող պարբերութենէն. հոն կ'ըսուի Ա. Ափինեանի մասին. «թերեւս "հայ գրականութեան" միջոցով էր որ նա հասցրեց կառուցել ե՛ւ իր ռեստորանը՝ Պռոշեան փողոցում, ե՛ւ ձկնարդիւնաբերական ֆերման, ե՛ւ վերջերս էլ նոյնիսկ երթուղային տաքսիների իր սեփական գիծը (որոնց մասին խօսում են գրեթէ բոլոր գրողները)»....:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ «ԱՆԻ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ 70-ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ «ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ»Ի ՑԻՆԱՏԱԿԵԼԻ ՀԱՄԵՐԳԸ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Շաբաթ օր, Հոկտ. 24-ին, Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը Ալպեան շքեղ լեռնաշղթային ընդմէջէն ընթանալով, կանգ կ'առնէր Կրընոպլ քաղաքը ուր հրաւիրուած էր Կապոյտ Խաչի «Անի» մասնաճիւղի կողմէ տալու համար համերգ մը իրեն համար այլեւս աւանդութիւն մը դարձած:

Կապոյտ Խաչը կը տօնէր իր 70-ամեակը: Տօնակատարութիւնը սկսած էր արդէն Ուրբաթ օր, Հոկտ. 16-ին ցուցահանդէսով մը որուն թեման՝ «Հայ Կինը»ն էր: «Սիփան-Կոմիտաս»ի համերգը շարունակութիւնն էր այդ հանդիսութեան:

Տեղւոյն օրաթերթը՝ «Տօֆինէ-Լիպէրէ»ն, Հոկտեմբեր 23-ի իր թիւով, գովասանքով կ'անդրադառնար Կապոյտ Խաչուհիներուն տարած սիրայօժար, արդիւնաւոր գործունէութեան: Հարցազրոյց մըն ալ ունեցած էր երգչախումբին ղեկավար՝ Կարպիս Ափրիկեանի հետ եւ Հոկտեմբեր 24-ի թիւով հրատարակած անոր նկարն ու գնահատական խօսքերով արտայայտուած էր եւ հայ երաժշտութեան մասին:

Երեկոյեան ժամը 8·30-ին հայ եւ օտար հասարակութիւն փութով լեցուցած էր Կրընոպլի թատրոնին ընդարձակ սրահը: Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղի նախագահուհին՝ Արտեմիս Սապունճեան ողջունելով ներկաները, հայերէն ներկայացուց Կապոյտ Խաչի 70 տարուան բեղուն, բազմազիմի գործունէութիւնը: Նոյն ուղղութեամբ արտայայտուեցան, ֆրանսերէն Սիւզան Մանուկեան՝ յանձնախումբին պատասխանատու եւ Մարսէլ Մարտիրոսեան՝ քաղաքապետական խորհրդատու: Քրիսթին Քրիֆֆոն կը ներկայացնէր տեղւոյն երեսփոխան-քաղաքապետ՝ Միշէլ Տեսթօն: Այս վերջինը պատուեց Կրընոպլի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը պարգեւելով անոր նախագահուհիին՝ Արտեմիս Սապունճեանի պատուոյ քաղաքացիի շքանշանը: Հուսկ խօսք առաւ «Սիփան-Կոմիտաս»ի նախագահ՝ Արմէն Գիլիկեան: Շնորհակալութիւն յայտնեց խաչուհիներուն իրենց ջերմ ընդունելութեան համար, հակիրճ կերպով անդրադարձաւ Կարպիս Ափրիկեանի 45 տարուան անխոնջ ու յարատեւ գործունէութեան, յիշեց իրեն նախորդող ղեկավարներուն, նոյնքան վաստակաւոր աշխատանքը:

Յայտագիրը կը բաղկանար եկեղեցական, ազգային եւ ժողովրդական երգերէ: Կարպիս Ափրիկեան այս վերջինին ցանկին կցած էր, իր նորագոյն ստեղծագործութենէն, երեք հարսանեկան (սիւիթ նիւփսիալ) երգեր՝ Գովք, Օրհներգ եւ Սքերծօ, (Սքերցօ) ձօնուած իր կրտսեր որդւոյն՝ Արտոյի, անոր ամուսնութեան առթիւ:

Պաղտասար Օհանեան, պարիթոն, յաջողապէս մեներգեց բացառիկ ճեռնհասութեամբ, մանաւանդ Իսահակեանի «Հովերն Առան» տաղը, յօրինուած Կարպիս Ափրիկեանի կողմէ եւ նուիրուած իր գործակից Մկրտիչ Պօղոսեանի՝ պատուոյ նախագահ «Սիփան Կոմիտաս»ի. Տիգրան Չուխաճեանի «Արշակ Բ.» օփերայէն հատուած մը եւ Կ. Ափրիկեանի «Սասունցի Դաւիթի Ծնունդը» օրաթորիօյէն՝ «Մհերի Ուխտը», հոս իրեն կ'ընկերանար, Թալինի դերին մէջ, սոփրանօ՝ Իտալինա Քալիէտր Պայոն:

Դաշնակի վրայ երգեցողութեան ընկերացաւ տաղանդաւոր Վալերի Պօղոսեան-Շատեանը: Լիզ Նազարեան յայտագիրը ներկայացուց եւ բացատրեց երաժշտի վարժ հմտութեամբ: Երգչախումբը, բաղկացած աւելի քան 90 անձերէ, զգալի ջերմեռանդութեամբ եւ հոգեկան խոր ապրումներով երգեց, Կոմիտասէն՝ «Ազգային Օրհներգ»ը ուղղուած Հայրապետին:

Հանդիսականները թունդ ծափերով արտայայտեցին իրենց գնահատանքն ու գոհունակութիւնը: Քաջալերուած, եւ երկար ճամբորդութեան յոգնութիւնը վրայէն թօթափած, երգչախումբը ինքզինքը գերազանցեց, մանաւանդ յայտագրին երկրորդ բաժինին: Ինքնավստահ եւ առանց տատամսելու մեկնարկեց a cappella, «Նարօ Ջան»ը (ժողովրդական): Կանաչեանի «Նանօր»ն ու Կարպիս Ափրիկեանի «Է՜ս Գիշեր Համբարձումէ»ն եւ մանաւանդ երեք հարսանեկան (Suite nuptiale) երգերը նոր եւ անսովոր խանդով դիմաւորուեցան ներկաներու կողմէ եւ կրկնութեան արժանացան:

Նրբարուեստի սէրը հաղորդական յուզումներու սերտ կապ մը գոյացուց հասարակութեան, երգչախումբին եւ անոր ղեկավար՝ Կարպիս Ափրիկեանի միջեւ... Ոգեւորուած, սակայն անյագ, ժողովուրդը դուրս ելաւ սրահէն:

Կը մաղթենք եւ կը յուսանք որ հայ երաժշտութեան (այս երեկոյթին ինչպէս նաեւ նախորդներուն) հոգեցունց ծաղկաքաղները ապրին յաւերժօրէն փոխանցուելով սերունդէ սերունդ: Այս է արդէն արուեստագէտին՝ Կարպիս Ափրիկեանի հետապնդած նպատակակէտը:

Գնահատելի է յարգելի խաչուհիներուն այս գեղարուեստական ձեռնարկին յանձնառութիւնը: Ուժ եւ կարողութիւն կը ցանկանք բոլորին կարենալ շարունակելու համար իրենց վսեմ եւ նուիրական գործը:

ԱՐՈՒԵՍՏԱՍԷՐ

Իտալահայ նամականի

«ԱՐԴԱՐՆԵՐ»ՈՒ ՅԱՏԿԱՑՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ՄԻԼԱՆՕ («Յառաջ»).–

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 22-ի երեկոյեան, իտալացի եւ հայ աւելի քան յիսուն անձեր ներկայ էին դասախօսութեան մը, յիշատակութեան մը եւ գրքի մը ներկայացումին: Նիւթն էր «I Guisti», «Արդարները» կամ «Ալիները», ածական մը, բառ մը որ իր մէջ կը պարփակէ արդարութեան ճամբուն հետեւող, բարոյական արիութիւն ունեցող անձի մը գաղափարը: Կը կարծեմ որ «Guisti» բառը այս իմաստով առաջին անգամ գործածուեցաւ երբ Իսրայէլի մէջ պողոտայ մը, պուրակ մը ստեղծեցին եւ հոն տնկեցին ծառեր որ յատկացուեցան Իսրայէլի բարեկամ անձի որ հրէական հալածանքի ժամանակ օգնած, պաշտպանած, ազատած էր Հրեաները, վտանգելով իր կեանքը: Եթէ չեմ սխալիր կը կոչուի «Արդարներու պուրակ»ը: Չեմ գիտեր եթէ հայերէն «արդար» ածականը կարելի՞ է գործածել այս հանգամանքը ունեցող անձերու համար, բայց դիւրութեան համար, գոնէ այս պարագային, գործածենք այս բառը:

Երեկոն տեղի ունեցաւ Ամբրոզեան կալըրիի կողմէ յատկացուած սրահին մէջ ուր, այս վերջերս, յաճախ կը կազմակերպուին հայկական բնոյթ ունեցող մշակութային կամ գեղարուեստական հաւաքոյթներ, ուղղուած մասնաւորապէս իտալացի ընտիր հասարակութեան մը:

Այդ երեկոյեան «արդարներ»ն էին՝ Նայիմ Պէյ, Հայերու տեղահանութեան շրջանին Հալէպի մէջ զինուորական պաշտօնեայ եւ Մէսքէնէի հաւաքավայրին պատասխանատու եւ՝ Տիմիթար Փէշով, պուլկար կառավարութեան մէջ, Երկրորդ Ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին, Խորհրդարանի փոխ-նախագահ: Առաջինը կը հետաքրքրէր մասնաւորապէս մեզ՝ Հայերս, երկրորդը Պուլկարները կամ Հրեաները: Բայց երկու խօսողներուն ալ միտքը այն էր, որ այնպէս ինչպէս պէտք է դատապարտել անիրաւ եւ վայրի արարքները, նոյն ձեւով ալ պէտք է վեր հանել այն անձերու մեծութիւնը կամ «արդար»ութիւնը որոնք ճիշդ հակառակ ուղղութեամբ գործած են: Անոնց տուած փաստը պատմականօրէն կրկնակի արժէք ունի, մանաւանդ Հայերու պարագային, երբ տակաւին կը տիրէ մերժողականութիւնը:

Հ. Լեւոն Զէքիեան ներկայացուց Նայիմ Պէյը, իբրեւ անձ որ չէր բաժներ Երիտթուրքերու ցեղասպան քաղաքականութիւնը: Ան՝ կեանքի վտանգով, կարելի

եղածին չափ օգտակար եղաւ իր շրջանի Հայերուն։

Նայիմ Պէյ 1915-ին, Ռաս Էլ Այնի մէջ, որ Հայերու տեղահանութեան ճանապարհին վրայ գտնուող վայրերէն մէկն էր, ծխախոտի Օսմանեան մենաշնորհին տնօրէնութեան քարտուղարն էր։ Կանչուեցաւ Հալէպ՝ իբրեւ քարտուղար Աքսոր Էլ Անատոլիի, եւ 1916-ին Մէսքէնէի մէջ, որու գաղթականական հաւաքավայրին պատասխանատուներէն մէկը դարձաւ, ծանօթացաւ լրագրող Արամ Անտոնեանի։ Անոր եւ շատ մը ուրիշ Հայերու փախուստը կազմակերպած էր կամ միայն աչք գոցած էր։ Հաւանաբար տուր առնոր համար կը ստանար նաեւ փոքր վարձատրութիններ, որոնք սակայն, տրուած պայմաններուն մէջ, չէին կրնար այնքան արժէքաւոր ըլլալ կարենալ փոխարինելու համար պատժական վտանգ մը։ Իր գիրքին բերմամբ անոր գրասենեակէն կ՚անցնէին Կ. Պոլիսէն եկած եւ հայկական տեղահանութեան ու ջարդերուն վերաբերեալ հրահանգները։ Ան, կռահելով այդ փաստաթուղթերուն պատմական մեծ արժէքը, իր մօտ պահած է զանոնք։ Աւելի վերջ, յարմար գտնելով անոնց օգտակարութիւնը, յանձնած է Արամ Անտոնեանին որ գործածած է ջարդերուն վերաբերեալ իր ծանօթ գիրքին մէջ եւ որուն ամենակարեւոր մասը կը կազմեն եւ կը փաստեն ջարդերուն նախապատրաստուած ըլլալու հանգամանքը։ Նոյն այդ փաստաթուղթերը գործածուած են 1919-ի Կ. Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցած դատավարութեան ժամանակ։

Լրագրող Կապրիէլ Նիսիմ ներկայացուց Տիմիթար Փէշովը։ Ան՝ պուլկար կառավարութեան մէջ ունեցած դերը օգտագործելով, արգելք հանդիսացած է 48 հազար պուլկար Հրեաներու տեղափոխութեան դէպի Գերմանիա, հրահանգելով որ արդէն մեկնելու պատրաստ շոգեկառքը փոխէ ընթացքի ուղղութիւնը եւ պատ արձակուին ճամբորդները։

Գիրք մըն ալ գրած է Փէշովի մասին, նկարագրելով անոր կեանքը եւ ունեցած դերը Երկրորդ ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին պուլկար պետութեան քաղաքականութեան մէջ։ Այս հատորին վերլուծումը եւ գրախօսականը ըրաւ ծանօթ լրագրող Էնցօ Պէթիցա, զուգահեռական մըն ալ քաշելով իրար կապող երկու պարագաներուն միջեւ։ Շատերու համար, բաւ, զարմանալի պիտի երեւայ լսել հայ փրոֆէսէօրի մը գովեստով խօսիլը Թուրք կառավարական մարդու մը մասին, երբ գիտենք որ այսօրուան Թուրք կառավարութիւնը ամենակոշտ ձեւով կը մերժէ ընդունիլ հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուութիւնը, եւ ամէն միջոցով կը հակադդէ երբ որեւէ կողմէ առնոր պաշտօնական ճանաչումը տեղի կ՚ունենայ։ Կը մացթեմ որ, բաւ, Հայերու կողմէ եղած նման յիշատակութիւններ, գտնելով չորը բարիէն, առիթ տան որ Թուրքիա, կամ Թուրքերէ ոմանք, փոխեն իրենց անըմբռնելի դիրքը եւ սկսին երկխօսութեան, յանգելու համար պատմական պատասխանատուութեան մը ճանաչումին։

Անցեալին ալ հայկական եւ հրէական զոյգ ցեղասպանութիւններու մասին կլոր սեղանի մը շուրջ խօսած էին Հ. Լեւոն Զէքիեան եւ Նիսիմ։ Անոնք գաղափարը յղացած էին Միլանոյի մէջ կազմակերպելու միջազգային գիտաժողով մը, որուն նիւթը պիտի ըլլար վերլուծել եւ վեր առնել այն անձերը որոնք հակառակ ճամբով երթալով իրենց ազգային եւ կառավարական որոշումներուն, պաշտպանած եւ ազատած են զոհողութեան սահմանուած անձեր, անարդար եւ տմարդի գտնելով անոնց դէմ տրուած վճիռները։ Որպէսզի այս գիտաժողովը յաջողութեան կարենայ կազմակերպուիլ եւ հարկ եղած նիւթական միջոցները ունենայ, դիմած էին Միլանոյի քաղաքապետութեան, որպէսզի նեցուկ կանգնի այս ձեռնարկին։ Այդ երեկոյ ներկայ էր քաղաքապետութեան մշակութային յանձնախումբին վարիչը։ Զայն ուղելով վերջաւորութեան, քաջալերելով նման ձեռնարկներու ուղղամտութիւնը, յայտարարեց որ քաղաքապետութիւնը լաւ ընդունելութիւն ըրած էր եղած առաջարկին եւ պատրաստ էր աջակցելու գիտաժողովի ձեռնարկին։ Նոյնիսկ նպատակ ունէր ամէն տարի ճանաչում մը տրամադրելու որեւէ ազգի պատկանող «արդար» նկատուած անձի մը։ Իրենք ճիշդ կը գտնեն որ անիրաւութիւն գործած հասարակութիւն մը այդպանուի պաշտօնապէս։ Այդ սկզբունքով էր որ քաղաքապետական ժողովը պաշտօնապէս ճանչցած էր Թուրքերուն կողմէ Հայերուն գործուած ցեղասպանութիւնը։ Բայց նմանապէս ճիշդ կը գտնէին որ նոյն հասարակութեան պատկանող անձեր երբ հակառակը կը գործեն, արդար ճանաչում մը ունենան։ Եւ, սկսելով այդ երեկոյեան առիթէն, Քաղաքապետական ժողովին անունով, երկու վկայականներ յանձնեց։ Մին՝ Հ. Լեւոն Զէքիեանին, Նայիմ Պէյի անուամբ, որպէսզի զայն փոխանցէ Հալէպի Հայ գաղութին որուն շրջանին մէջ գործած էր ինք։ Իսկ միւս վկայականը յանձնեց երեկոյեան ներկայ Միլանոյի պուլկար հիւպատոսին, որպէսզի դիւանագիտական խողովակով զայն փոխանցէ Սոֆիայի հրեայ գաղութին։

Վ. ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ «ՄՈՆՈՓՈԼԻ»ԻՆ ՏԷՐՆ ՈՒ ՍՆԱՆԿԸ

Շուրջ 15 տարի առաջ Վալերի Պանկրատով խորհրդային չափանիշերով հարուստ մէկն էր․ Ինթուրիսթի գործէն հազար ռուբլի կը շահէր ինչ որ միջին աշխատավարձքին տասնապատիկն էր․ ունէր տուն, ինքնաշարժ եւ Մոնոփոլի խաղի տուփ մը որ «հոնկէ» բերուած էր եւ անգտանելի էր Խորհրդային Միութեան մէջ։ Ժամանակի ընթացքին խաղը վարակեց անոր գործի ընկերները․ սկսան խաղալ ազատ ժամերուն, յետոյ գործի ատեն ալ եւ վերջապէս սկսան խաղալ փոխանակ աշխատելու։ Միջոց մը ետք ուրիշ երկրի մը փողոցի, գործատան անունները իրենց հմայքը կորսնցուցին։ Այն ատեն Պանկրատով հրաժարեցաւ պաշտօնէն, գծագրութեան թուղթեր, ներկի տուփեր, մկրատ եւ խէժ գնեց ու նստաւ Լենինգրատի բնակիչներուն ծանօթ անուններով Մոնոփոլիի ռուսական տարբերակը պատրաստելու։ 1988-ին խաղը 25 ռուբլիի բակսաւ վաճառուիլ քաղաքի խանութներուն մէջ։ Լաւ ընդունելութիւն ալ գտաւ, նոյնիսկ եթէ գնողները տուփը բանալով կը սարսափէին, տեսնելով որ դրամ կը պարունակէ ան․ ճիշդ է որ խական թղթադրամներ չէին, բայց 200 – 500 - 50․000-ի արժէքներ ունէին։ Իսկ այդ շրջանին խորհրդային մեծագոյն դրամանիշը 100 ռուբլինոցն էր։ Յետոյ կար առուծախի պարագան․ խաղացողը կը ծախէր, կը գնէր, կալուածատէր կ՚ըլլար, պանդոկներ կ՚ունենար։

Այդ տարիներուն նման բան, նոյնիսկ որպէս խաղ, անըմբռնելի ըլլալով խորհրդային իրականութեան մէջ, Լենինկրատի արդարադատութիւնը եւ խորհրդային մամուլը շարժման անցան խաղին դէմ։ Հարցաքննիչ դատաւորը յամառօրէն հարց կուտար Պանկրատովին թէ ինչպէս ունեցած էր այդ յիմար գաղափարը թէ դրամը կրնար միլիոններու շահ ապահովել․ Յետոյ հարցը շուտով մոռցուեցաւ պլանաւորուած շուկային հետ։ 1989-ին խաղէն 100 հազար օրինակ ծախուեցաւ, յաջորդ տարին 200 հազար, իսկ տարի մը ետք առոր կրկնապատիկը։ 1992-ին արդէն Մոնոփոլիի 900 վաճառատուներ կային Ռուսաստանի 300 քաղաքներուն մէջ։ Պահանջքը 1 միլիոն 200 տուփի հասած էր։ Ատոր հետ, սակայն, ռուս ժողովուրդը յայտնաբերեց դրամահոսութեան բառին իմաստը։ Շուտով, ինչպէս խաղին մէջ էր, հրապարակին վրայ ալ շատ դերօնեբով թղթադրամներ սկսան շրջիլ։ Պանկրատով սախպուեցաւ 300 աշխատողներէն միայն 15-ը պահել։ Յետոյ կրկին լաւ օրեր ունեցաւ․ 1998-ին երեք միլիոն խաղ ծախեց ու մտածեց թէ յաւելեալ շահ կրնար ապահովել առեւտրական յատուկ ակումբ մը հիմնելով։ Նպատակը խմբել էր այն հաստատութիւնները որոնք պիտի ուզէին վճարել որպէսզի իրենց անունը տեղ գտնէր Մոնոփոլիի քարտերուն վրայ․ չէ՞ որ յետխորհրդային աշխարհը կը ծանօթանար ծանուցում բուածին բարիքներուն։

Ակումբը գործի պիտի անցնէր Օգոստոսին, երբ նոյն օրերուն տակնուվրայ եղաւ Ռուսաստանի սակարանը, դրամական մարզը․ Խաղին տէրը պարտաւորուեցաւ մէկդի ձգել ծրագրին գործադրութիւնը։ Շուկային այդ փոթորկումը խաղին գինը 50-էն բարձրացուց 750 ռուբլիի, նոյնիսկ մոռնալով շահու բաժինը։ Ո՞վ կրնար նման գումար յատկացնել խաղի մը։ Իսկ Պանկրատով ակումբի ծրագիրը կիրարկութեան դնելու համար տարադրամով փոխառութիւն ըրած էր ամերիկեան դրամատունէ մը, 18%-ի տոկոսով։ Եւ թէեւ դրամատունը ըսած էր իրեն թէ մտահոգուելու պէտք չունի, կրնան պայմանաժամը երկարաձգել, բայց ան բախտուած եղած է ծախելու իր բնակարանը, տաչան եւ ինքնաշարժը։ Ներկայիս կը գտնուի այն նոյն վիճակին մէջ ուր կը հասնի խաղաքարին ամբողջ շրջանը ընող խաղացող մը որուն ձեռքը կը մնայ անանկութեան քարտը ուր գրուած է․ «Եթէ խաղացողը ձեռքը մնացած դրամէն աւելի պարտք ունի, կուտայ ունեցած արժէքները եւ կը լքէ խաղը»։

ՔԱՂՀԱՆ

ԴՈՂՈՒԹԷ ԴՈՂՈՒԹ

ՀԻՍԱՐԻ (Պոլիս) Ս. Սանդուխտ Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 1-ին պատարագմատուցուած է Նորընտիր Մեսրոպ Պատրիարքի նախագահութեամբ։ Ապա, սարքուած է սիրոյ սեղան մը նուիրուած աշնանատօնին եւ այդ առթիւ Մեսրոպ Արք․ խօստացած է այս թուականին Հիսարի Եկեղեցւոյ մէջ տօնել աշնանատօնը եւ դո՛յն վերածել աւանդութեան։ Եկեղեցական արարողութեան աւարտին ջերմ մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցած է սիրոյ սեղանը, բացօթեայ եւ ներկաները ողջունած են ոսկի աշունը, տաք գինիով, շագանակով եւ խաղողով։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։ Վերջին խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Արք․։

ՍԵԻ ՑԵԼԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ

ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

Անտոնը կրակեց, մուխի մէջ ես տեսայ, թէ ինչպէս աղուէսը գլորուեց։ Վրայ վազեցինք, աղուէսն ատամները կրճտացրեց, պոչը կոխեց յետեւի ոտքերի արանքը եւ փախաւ։ Ձիւնի վրայ մնացին նրա հետքերը եւ արեան շիթեր։ Մի քանի տեղ ուժասպառ ընկել էր, արիւնն աւելի շատ էր հոսել, եւ ձիւնի վրայ թափուել էին մորթու մազերը։

Աղուէսին փնտռելու ժամանակ Անտոնը մի մոշահաւ էլ սպանեց։ Միասին վազեցինք դէպի այն կողմը եւ փոսի մէջ տեսանք ծեր աղուէսին, որ կծկուել, կուչ էր եկել եւ դունչը մօտեցրել էր վէրքին։ Նրա կախ ընկած լեզուն արնոտ էր։ Երեւում էր, որ լիզել էր վէրքի արիւնը։ Անտոնն աղուէսին ուսովը գցեց, ես մոշահաւերը վերցրի, եւ մենք վերադարձանք։

Գիւղին չհասած, անտառի բացատում, չոր ճիւղերի կոտրատելու ձայն լսեցի։ Ինձ թուաց, թէ պախրան եղջիւրներով ծառի ճիւղերը դէն է հրում, որպէսզի չոր տերեւներ հանի ձիւնի տակից։ Ես նայեցի։

Ութ - տասը տարեկան մի տղայ ցախ էր դարսում ձիւնի վրայ մեկնած պարանին։ Մի քիչ հեռու կանգնել էր մի աղջիկ՝ պարանի չափ բարակ ճիւղը ձեռքին։ Նրանք մեզ աւելի վաղ էին տեսել եւ կանգնած նայում էին։

Ահա այդ դէմքն է, որ մեխուել է յիշողութեան մէջ, թէեւ այն օրից անցել է տասներկու տարի եւ այն էլ ի՜նչ տարիներ։

Ընկերս լռեց. ես նրա դէմքին տեսայ երանութեան նոյն ժպիտը, ինչպէս առաջին անգամ, երբ մենք դեռ բարձրանում էինք արահետով։ Առեւ աչքի առաջ, ձիւնոտ անտառում, տեսնում էր աղջկան, ձեռքին չոր ցախը։

- Տեսայ ու կանգնեցի, - դանդաղ շարունակեց նա, - եւ թէպէտ Անտոնն ասաց, թէ ում աղջիկն է, ասաց, որ ցախի են եկել, բայց ես նրան չէի լսում։ Յիշում եմ, որ մի անգամ էլ, երբ բացուածն անցանք եւ իջնում էինք գիւղի կալերի վրայ, ետ նայեցի․ Զգիտեմ աղջիկը ժպտա՞ց, թէ չէ, բայց ինձ այդպէս թուաց։ Գլուխը խոնարհեց ու փչրեց ձեռքի բարակ ճիւղը։

Մեր տան պատշգամբից ես տեսայ աղջկանը՝ ցախը շալակին։ Մեր հետքերով նրանք իջան կալերի վրայ։ Մոխրագոյն շորեր ունէր, գլխին՝ տանը գործած բրդէ շալ։ Ես պատշգամբից նայում էի այն կողմը, իսկ Օհան ապերը ինձ հարցնում էր մոշահաւի մասին, Աշոտը նրանց փետուրներն էր պոկում, ես կցկտուր պատասխան էի տալիս եւ աչքի տակով հետեւում, թէ ո՞ր տունը պիտի մտնի ցախով աղջիկը։

Որքան մեծ եղաւ իմ ուրախութիւնը, երբ միւս օրն իմացայ, որ նրա փոքրիկ քոյրը սովորում է դպրոցում։

Հէնց այդ օրից էլ գլխին կարմիր չոր կապած աղջիկը, որ մինչ այդ իմ քառասուն աշակերտներից մէկն էր, բոլորից ջոկուեց եւ իմ աչքում դարձաւ այն կէտը, որի շուրջը պտտւում էր իմ ներքին աշխարհը։

Ուզում էի իմանալ աղջկայ անունը։ Ես յօրինեցի մի դաս, երբ աշակերտները պատմում էին իրենց ընտանիքի անդամների մասին։ Եւ որովհետեւ նրանք երկու քոյր էին, դժուար չէր իմանալ, որ անտառում տեսած աղջկայ անունը Խոնարհ էր։ Միւս աշակերտներն էլ մասն բարձրացրին, իրենց տան մասին պատմելու եւ զարմացան, երբ ես գրատախտակի վրայ գրեցի գումարման նոր վարժութիւն։

Խոնարհ, Խոնարհ ... Նայում էի գրատախտակի թուերին, աչքերիս առաջ բրդէ շալով աղջկայ գլուխը, ոտքերը ձիւնին մէջ եւ ձիւնի ճերմակութեան վրայ օձի պէս սեւ պարանը։

Այդ դէմքը մերթ սուզւում էր անդունդը, որը սովորական էր դառնում, յիշում էի, որ անտառում մի ծեր աղուէս ենք սպանել, երկու մոշահաւ։ Մէկ էլ դէմքը մօտենում էր, կանգնում էր աչքիս առաջ, եւ ես ճգնում էի իմանալու՝ ժպտա՞ց աղջիկը, երբ ետ նայեցի թէ՞ միայն ինձ թուաց։

Անտոնի հետ մի անգամ էլ որսի գնացի։ Բացատին երբ հասանք, ես մօտեցայ այն գերանին, որի մօտ կանգնել էր աղջիկը։ Որսորդն իմ յետեւից կանչեց, թէ ճանապարհն աջ է ծռւում։ Գերանի մօտ ձիւնը ծածկել էր աղջկայ հետքերը։ Ոչինչ չէր երեւում։ Միայն ծառի տակ ընկած էր մի չոր ճիւղ․ Կռացայ վերցրի։

Վերադարձին եկանք գիւղի ծուռումուռ փողոցներով, որպէսզի անցնենք նրանց տան առաջով։ Այդ թաղի շները հաջոցով ինձ վրայ վազեցին։ Բայց եւ այնպէս կիսաբաց դռնից նրան տեսայ բակում՝ գըրկին մի խուրձ խոտ։ Ինձ տեսաւ՝ դէմքն իսկոյն միւս կողմը դարձրեց, տուն մտաւ։ Ես նկատեցի թէ ինչպէս կարմրեց նրա դէմքը։

Այդ օրն այնքան ուրախ էի։ Օհան ապե՛րն էլ նկատեց իմ ուրախութիւնը եւ ծիծաղելով ասաց, թէ վիզը ծուռ Անտոնի հետ անտառում երեւի մի օձին ենք սարքել։ Ընթրիքից յետոյ բուխարու մօտ նա ննջեց, ես արագ թերթեցի նրա չարական գիրքը, բրդէ թելը ուրիշ թերթի արանքում դրի, որպէսզի առաւօտեան Օհան ապերը զարմանայ, թէ ե՞րբ կիսեց չարականի հաստ գիրքը, կարդայ ու կասկածով նայի մէկ ինձ, մէկ՝ Աշոտին։

Ձմեռուայ ընթացքում Խոնարհին երկու անգամ տեսայ։ Մի ամիս հիւանդ էր եւ առողջացաւ Բարեկենդանի տօներից առաջ։ Ես շատ անգամ էի նրա մասին հարցնում նրա քրոջ։ Եւ ամէն անգամ տարբեր պատրուակով, հեռուից հեռու, շատ անգամ իբրեւ թէ պատահաբար, մէջ բերելով ուրիշ խօսք։

Դժուար էր միշտ պատրուակ գտնելը։ Յիշում եմ, երեք օր տեղեկութիւն չունէի, քաշւում էի հարցնել։ Յանկարծ փոքրիկ աղջիկը գնար եւ տանն մնար... Չորրորդ օրը սովորականից շուտ եկայ դպրոց։ Քոյրը դեռ չէր եկել։ Կանգնել էի մուտքի դրան մօտ։ Աշակերտները վառարանի կողքին տաքանում էին։ Աչքս բըլրակին էր։ Յանկարծ երեւաց քոյրը, ինձ տեսաւ եւ կարմրեց, թէ յանդիմանելու եմ ուշանալու համար։ Աղջիկը քայլերն արագացրեց եւ ինձ երբ հասաւ՝ ընչակտուր ասաց.

- Խոնարհն արդէն վեր է կացել...

Յետոյ ես իմացայ, որ նա դեռ չորս օր պառկել է։ Աղջիկը սուտ էր ասել։

(Շար. 3)

ՄԱՐՍԷՅԼ · –

Պր. Սիմոն Աւտոյեան,

Տէր եւ Տիկին Ժագ Աւտոյեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Նոէլ եւ Գոհար Թիֆթիքճեան,

Վէմեան եւ Պաղտասարեան ընտանիքները

խոր վիշտով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՄԻՍԱՔ ԱՒՏՈՅԵԱՆ-Ի

(Վանեցի)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 5-ին, 95 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Նոյեմբեր 7-ին, Սէն-Ժերոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն-Ժերոմի գերեզմանատունը ընտանեկան դամբարանին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Աւտոյեան ընտանիքին, իրենց հարազատին կորուստին առթիւ:

In Mémoriam

La Société des Etudes Arméniennes fait un don de 500 F. à «Haratch» à la mémoire de **Sarkis Boghossian.**

Une avant-première

le **Jeudi 19 novembre 20h45**
au **Centre Culturel St-Mesrob**

CLAUDE MUTAFIAN
présentera

L'EXPOSITION

ROME-ARMENIE

qui se tiendra à Rome, au Vatican, au printemps 1999

DIAPORAMA (110 vues)
— A NE PAS MANQUER —

Centre Culturel St-Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris V[e]
métro : Luxembourg, Monge, Cardinal Lemoine

— Entrée libre —

L'ECOLE
«Khatchadour ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimanche 22 Novembre
à 15 heures 30

au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04 91 77 84 70

Le GROS LOT
Un voyage offert par
Prado-Voyages Selecteur
et de nombreux lots de valeur

Venez nombreux !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

LE THEATRE DE LA BOHEME
présente une comédie

Recherchons un Menteur
Փնտռեցէք մը Սուտլիկ

Mise en scène : Narek DOURIAN
Adaptation : Zaven ABRAHAMIAN

SAMEDI 14 NOVEMBRE à 20 h 30

avec la participation de la Croix Bleue des Arméniens de France
au profit de l'Ecole hebdomadaire.

PAF 70 F

20-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

Սահակ-Մեսրոպ Երգչախումբի վարչութիւնն ու տնօրէնութիւնը հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Նոյեմբեր 15-ին, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, երգչախումբին ընտանիքէն անդայձ բաժնուած հետեւեալ հիմնադիր, բարերար եւ երգիչ-երգչուհիներու հոգիներուն համար:

Հիմնադիրներ՝
Արծրունի ՋՐԲԱՇԵԱՆ–Արշամ ՊԱՊԱՅԵԱՆ
Տիրան ԽԱՅԻԿԵԱՆ
եւ

Զ. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ	Վ. ՊՈՂԱՃԵԱՆ
Գ. ՀԱՐՈՒՆԵԱՆ	Խ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ
Լ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ	Ա. ՀՈԼՈԲԻԿԵԱՆ

Պատուոյ անդամներ՝

Վ. ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ	Լ. ԼՕՔՄԻՒՋԵԱՆ
Մ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ	Մ. ԵԱՎԷՐ

Երգիչ-երգչուհիներ՝
Շահնուր ՃԷՅՀԱՆ – Ժիրայր ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Մատլէն ՔԷՇԻՇԵԱՆ – Մարի ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատրիարքի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Երգեցողութիւնը կը կատարէ՝
ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ Երգչախումբը
ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Ելմազեանի:

Արարողութեան ընթացքին, «Հայր Մեր»էն առաջ, Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան պիտի պարգեւատրէ՝ Երուսաղէմի Ս. Ղազար կարգի Մեծ խաչ-ի շքանշանով:

Յետ պատարագի հոգեճաշ, Սահակ-Մեսրոպ Մշակոյթի կեդրոնի «Ա. Ջրբաշեան» սրահը:

Սկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 8·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 9·30-ին,
Արարողութիւն պարգեւատրումի՝ ժամը 10·45-ին,
Քարոզ (հայերէն / ֆրանսերէն)՝ ժամը 11·15-ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին:

Կը խնդրուի խուռներամ ներկայ գտնուիլ սոյն արարողութեանց:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Բ. ՑԱՆԿ

Տիկին Նորման Գնաճեան, Տոքթոր եւ Տիկին Յարութիւն Կարեւորեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Գույումճեան (Լիլ) 200-ական Ֆր., Պր. Փիէռ Գոնտագեան 300 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Քէշիշեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Մէլէմէճեան 300 Ֆր., Պր. Ժան-Փիէռ Ճիէրճեան 200 Ֆր., Օր. Սիւզան Անդրէասեան 100 ֆրանք, Տիկին Լիւսի Շէրոյեան 500 Ֆր., Տիկին Սիմա Տուզմանեան 200 Ֆր., Տիկին Մարի Այվազեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Պազըրճեան, Տէր եւ Տիկին Լուկար Շահվէրտիլեան, Տիկին Պէատրիս Փասմաճեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սինանեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանտր Պասմաճեան 200-ական Ֆր., Պր. Ալպէռ Ներսէսեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Փ. Տըմէ, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Ճիտէճեան 300-ական Ֆր., Տիկին Մարի Դերձակեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Մալճեան 500 Ֆր., Տիկին Զապէլ Թօփալեան, Պր. Նուպար Դաւիթեան 200-ական ֆրանք, Տիկին Ռոզ Սէֆէրեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Պարկիրճեան 500-ական Ֆր.:

(Շար.)

ASSOCIATION NATIONALE DES ANCIENS COMBATTANTS ET RESISTANTS ARMENIENS

Comité du 24 Avril

CEREMONIE DU 11 NOVEMBRE

14h30 Tombe du Général **ANDRANIK**
15h15 Monument aux
MORTS ARMENIENS

Cimetière du Père Lachaise
Entrée Côté Place Gambetta /
Rue des Rondeaux
RASSEMBLEMENT à 14 H

Dépôt de gerbe
par le Maire du Paris 20[e]
Hymnes nationaux

Venez nombreux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փլովտիւէն (Պուլկարիա) Անթառամ Կարապետ Արսէնեան կը փնտռէ իր ազգականները Աղաւնի Յարութիւն Զաթալեան (աղջկնութեան անունը), Յարութիւն Արամ Զաթալեան, իրենց հայրը՝ Արամ հաւանաբար մեռած է:

Գրել. –

A. Arsenian
Rue Stoudenez 15
Plovdiv
BULGARIE

UGAB — UGAB — UGAB —

UGAB — PARIS
Ile-de-France

Cours d'arménien pour adultes
méthode active basée sur conversations, textes littéraires, revue de presse, etc...

LE LUNDI	18 h - 21 h
LE MARDI	19 h - 21 h
LE SAMEDI	17 h - 19 h

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17[e]
tél. 01 42 27 12 26

UGAB — UGAB — UGAB —

Կ. Ս. Մ.

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1998. ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ
կը շարունակէ դաստիարակչական իր գործունէութիւնը ի Կ. Պոլիս / Ջիպուանցու, 1886-էն այսինքն 112 տարիէ ի վեր: Իր Սանուց Ֆրանսայի Միութիւնը - Կ.Ս.Մ. այս առթիւ, 1906-էն ի վեր գործող Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Փարիզի շրջանին հետ միասին համատեղ եւ համագործ, կազմակերպած է շարք մը

ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ

ընդ որս պատիւ ունի հանրութիւնը հրաւիրելու յառաջիկայ բանախօսութեան

Նոյեմբեր 13, Ուրբաթ, ժամը 20·30-ին

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՄԵԾԱՐԵՆՑ-ԷՆ, ՎԱՐՈՒԺԱՆ-ԷՆ, ԹԷՔԷԵԱՆ-ԷՆ

Աշխատակցութեամբ՝
Տիանա, Մատլէն, Վարդուհի, Տիգրան, Հայրօ, Արսէն, Մկօ Վարդանի եւ այլոց

Նախագահութիւն՝ ՎԱՀԷ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ եւ ԱՐՍԷՆ ԳԱՆԹԱՐՃԻ
Կ.Ս.Մ. · Հ.Բ.Ը.Մ.

Մուտքը ազատ է

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS

Կ.Ս.Մ.՝ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Sous la Présidence d'Honneur
du Député-Maire d'Alfortville
Monsieur **RENE ROUQUET**

GALA DE BIENFAISANCE

au profit de l'Ecole Bilingue **«SAINT-MESROP»** d'Alfortville

Le Samedi 14 Novembre à 20 heures 30

DINER DANSANT

avec **Paul BAGDADLIAN**, accompagné par l'**Orchestre Ani**

Gymnase Lapierre, allée du 8 Mai 1945
94140 ALFORTVILLE

Réservations : Tél.: 01 43 75 28 37 ou 01 41 79 43 48

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11
MERCREDI
11 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·507
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74e ANNEE — N° 19.507

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԲԱՔՈՒ ՄԵՐԺԱԾ Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-Ի ՆՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Ղարաբաղի հարցին հաշտարար լուծում մը բերելու նպատակով Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը.-ի Մինսկի խումբին նախագահներուն շրջան այցը առաջին քայլէն ձախողութեան մատնուած է, կատարուած առաջարկը Բաքուի կողմէ մերժուած ըլլալով: Նախագահները Նոյեմբեր 9, Երկուշաբթի հանդիպում ունեցած են նախագահ Հ. Ալիեւի հետ, որպէս լուծում մը ձեւ առաջարկելով որ Ազրբէջան եւ ԼՂՀ միացեալ պետութիւն մը կազմեն: Բաքուի ժխտական պատասխանին մասին «Թուրքեր» մամուլի գործակալութեան յայտարարութիւն մը կատարելով Արտաքին հարցերու Ալիեւի խորհրդական Վ. Գուլիզադէ ըսած է թէ իրենց համար առաջարկը ընդունելի չէր, որովհետեւ չէր հաստատեր Ազրբէջանի հողային ամբողջականութիւնը, թէ իրենք կ'ուզեն որ անորոշ կէտեր չըլլան սահմանումներուն մէջ: Գուլիզադէ աւելցուցած է թէ իրենց կեցուածքը յստակ է. պէտք է նշուի Ազրբէջանի հողային ամբողջականութեան յարգանքը եւ ըսուի թէ Ղարաբաղ մաս կը կազմէ անոր: Նպատակ չունին հրաժարելու այս սկզբունքներէն:

Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը.-ի Ֆրանսացի բանագնաց Պ. Վոժիէ բացատրած է թէ միակ պետութեան մը գաղափարը ունեցած են, այն ակնկալութեամբ որ ան կրնայ կողմերէն ընդունելի ըլլալ ու զարկ տալ բանակցութիւններու ընթացքին:

Մինսկի խումբը Նոյ. 10-ին կ'անցնէր Երեւան, յաջորդ օրն ալ Ստեփանակերտ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 9/10)

ԽՕՍՔԸ ԳՈՐԾԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

ՀՅԴ վերջին համրահաւաքին տնտեսական բնոյթի յանցանքներ վերագրուած էին նախկին իշխանութեան կարգ մը դէմքերու որոնք յաջորդող օրերուն որպէս գրպարտութեան զոհ դատարան դիմելու յայտարարութիւններ կատարեցին: Այդ մասին նոյն կուսակցութեան Գերագոյն մարմնէն Ա. Ռուստամեան պատասխանելով լրագրողի մը, ըսած է թէ դատարան դիմելու փաստեր իրենք ունեցած չեն եւ թէ իրենք գիտակցաբար ըրած են այդ վերագրումները, քանի որ վերջ պէտք է տրուի անպատասխանատուութեան մթնոլորտին եւ թէ իրենք պատրաստ են դատարանին ալ ներկայացնելու իրենց տեսակէտները:

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Ֆրանսայի «Ժան Ժորէս» հիմնադրամին եւ Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գերագոյն մարմնին նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած գիտաժողովի մը բացումը կատարուած է Նոյեմբեր 6-ին Երեւանի Ամերիկեան համալսարանին մէջ: Եռօրեայ ձեռնարկին հիմնական թեման եղած է «Քաղաքական կուսակցութիւններ եւ գործելակերպ»:

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐ ԴԷՄՔՈՎ

ՍԴՀԿ Նոյեմբեր 8-ի հաշուետու — ընտրական ժողովին ընտրուած է 11 հոգիէ բաղկացած նոր վարիչ մարմին մը. առեւնապէտ վերընտրուած է Խոնեստ Սողոմոնեան: Այս ընտրութեամբ նոր շրջան մը կը բացուի կուսակցութեան Հայաստանեան թեւին համար որ անցեալ Մայիսին ժամանակաւոր վարիչ մարմին մը ընտրած էր, վերջ տալով Եղիա Նաճարեանի նախագահութեան: Ժողովը նաեւ խմբագրական որոշ սրբագրութիւններ ըրած է կուսակցութեան ծրագրին մէջ. անփոփոխ մնացած է «ազատ, անկախ, միացեալ Հայաստանի կերտում, սոցիալական արդարութիւն» հիմնական սկզբունքը: ՍԴՀԿ համագումարը տեղի կ'ունենայ յառաջիկայ գարնան:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՃԱՄԲԱՅ ՄԸ ԵՒՍ

Մարտակերտ - Վարդենիս ճամբան, որ կ'անցնի Թարթառ գետի հովիտէն, ձմրան եղանակին դժուար անցանելի եւ վտանգաւոր էր: Անոր բարեկարգման համար ԼՂՀ կառավարութիւնը 20 միլիոն դրամ տրամադրած է: Այս եւ նման ճամբաներ որոնք ԼՂՀ-ն կը կապեն Հայաստանի, յատուկ ուշադրութեան առարկայ են:

ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԻ ՆՈՐ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ազգ. Ժողովի փոխ-նախագահ Նուրի Բախշեան Նոյ. 9-ին ընդունած է Ռուսաստանի Դումայի փոխ-նախագահ Արթիւր Չիլինգարովը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը: Ն. Բախշեան գոհունակութեամբ նշած է որ երկու երկիրներու տնտեսական համագործակցութիւնը զարգացման մէջ է, յատկապէս ազգամիջ համագործութեան բնագաւառէն ներս: Հիւրերն ալ շեշտած են այդ ոլորտէն ներս Հայաստանի կարողականութիւնն ու ներուժը: Զրոյցի նիւթ եղած են նաեւ Հայաստանի կարեւորագոյն երկու հարցեր՝ ընտրական օրէնսգիրքը եւ պիւտճէի քննարկումը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՆ ՄԱՌԷ Ֆրանսայի շարժանկարին ամէնէն ծանօթ անուններէն մէկը մահացաւ Նոյեմբեր 8-ին, 84 տարեկանին, Գաննի մէջ: Բազմակողմանի արուեստագէտ մըն էր, իր մեծութիւնը փաստած նաեւ թատրոնի մէջ: Կը նկատուէր ֆրանսական պաստառին յաւերժական երիտասարդը: Մահուան լուրը ընդհանուր վիշտ պատճառած է ու մամուլը բազմաթիւ էջերով կ'ոգեկոչէ իր անցեալը, ժապաւէնները, — Գեղեցկուհին եւ գազանը, Ֆանթոմաս, Յաւերժական վերադարձը, եւայլն—: Նոյն առիթով կը յիշուի նաեւ զգացական այն խոր կապը որ արուեստագէտը կապած էր ուրիշ մեծի մը Ժան Գոքթոյի: Սկսեալ նախագահ Շիրաքէն, վարչապետ Լ. Ժոսփէն, Մշակոյթի ներկայ եւ նախկին նախարարները, կուսակցական ղեկավարներ ու քաղաքական այլ շարք մը դէմքեր եւ արուեստագէտներ սիրոյ ու յարգանքի արտայայտութիւններ ունեցած են Ժան Մառէի հասցէին: Իր բնակած շրջանին՝ Վալորիսի մէջ չորս օրուան սուգ յայտարարուած է: Թաղումը կը կատարուի Նոյեմբեր 13, Ուրբաթ օր:

ՌՈԼԱՆ ՏԻՒՄԱՅԻ բարեկամուհիին Ք. Տըվիէ — Ժոնքուրի «Հանրապետութեան պոռնիկը» հատորին հրատարակութենէն ետք ուր կը պատմէ Արտաքին նախկին նախարար ու Սահմանադրութեան Խորհուրդին ներկայի նախագահ Ռ. Տիւմայի հետ իր մտերմութեան, յարաբերութեան մասին, խնդրոյ առարկայ՝ եղած է այս վերջինին հրաժարականը պահանջելու նիւթը: Էլֆի հարցով ամբաստանուած Ռ. Տիւմայի դէմ գլխաւորաբար ձայն բարձրացուցած է Հանրապետութեան նախկին նախագահ Վ. Ժիսքար — տ'Էսթէն:

ՋՕՐԱՎԱՐ ՓԻՆՈՉԷ, Նոյեմբեր 9-ին, մինչ Բրիտանիոյ Լորտերու ժողովը կը սկսէր քննել դիւանագիտական անձեռնմխելիութեան իր հարցը, ինքնարդարացումի նիւթով մը հանդէս եկած է, բացատրելու համար 1973 Սեպտեմբերին Չիլիի պատահարները: Ըսած է թէ ինք շարժած է Չիլիցիներու փափաքին ուղղութեամբ, նպատակ ունենալով ձախողեցնելու մարքսականութեան ներթափանցումը եւ Այէնտէի կառավարութեան անկումը ապահովելու: Առիկա ըրած է Խորհրդային Միութեան ծրագրած եւ դրդած ապստամբութեան առիթ չտալու համար: Իր անձին ու վարած քաղաքականութեան յաջողութիւնը նկատած է Չիլիցիներու այսօր ազատօրէն խօսելու, ճամբորդելու, քաղաքական ու կրօնական իրենց համոզումներուն հետեւելու կարելիութիւնը: Այս բոլորին մէջ ոչ իսկ երկու բառով անդրադարձած է բռնատիրական իր իշխանութեան շրջանի չորս հազար զոհերուն:

ՊԱՂՏԱՏ կը շարունակէ ապարէզ կարդալ ՄԱԿ-ի ու միջազգային հանրութեան, հակառակ ԱՄՆ-ու, Անգլիոյ, ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղարին կողմէ կատարուած ազդարարութիւններուն: Նոյեմբեր 9-ին Իրաք կրկնած է ՄԱԿ-ի բանաձեւերուն չանսալու իր սպառնալիքները: Նոյն ատեն դատապարտած է Թրքական զինեալ ուժերու իր հողերուն վրայ կատարած գործողութիւնները:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ժ. ՇԻՐԱՔ Նոյեմբեր 9-ին Գոլոմպէ լէ Տէօ զ'Էկլիզ երթալով իր յարգանքը մատուցանած է զօրավար Տը Կօլի, անոր մահուան 28-րդ տարելիցին առթիւ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ընդդիմադիրներուն մէկ ցոյցը ալիենալի բախումներու պատճառ եղած է Նոյեմբեր 7, Շաբաթ օր: Շուրջ 15 հազար հոգի հաւաքուած են յատկապէս բողոքելու համար նախագահ Ալիեւի ապօրինի նկատուած ընտրութեան դէմ: Ցանկարծակի կերպով 30 հոգինոց զինեալ խումբ մը յարձակում գործած է ցուցարար բազմութեան վրայ, պատճառ ըլլալով 18 հոգիի վիրաւորուելուն: Վիրաւորներուն մաս կը կազմէ նախկին նախագահ Ա. Էլչիպէյ ալ որ ազրբէջանական ընդդիմութեան գլխաւոր պարագլուխը կը նկատուի:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ «Ազատութիւն» թերթը (Նոյեմբեր 4) տեղ կուտայ նախկին վարչապետ Ս. Հիւսէյնովի ամբաստանութիւններուն որոնք ուղղուած են նախագահ Հ. Ալիեւի, Ղարաբաղի մէջ արձանագրուած պարտութեան համար: Ան կ'ըսէ թէ Հայերու հետ հրադադար ստորագրելով Հ. Ալիեւ վերջ տուաւ ազրբէջանական յարձակողականին որ իր կողմէ ծրագրուած էր. առով Ազրբէջանի նախագահը մեծ զօրակցութիւն մը ցոյց տուաւ Լ. Տէր — Պետրոսեանի: Ս. Հիւսէյնով որ ներկայիս դաւաճանութեան մեղադրանքով բանտարկուած է, կը շարունակէ թէ ինք ընդդիմացած է Հայերու հետ հրադադար ստորագրելու որոշումին, բայց յետոյ Ալիեւ հեռաձայնելով տեղեկացած որ պէտք է յարձակումներուն վերջ տալ, հրադադարը ստորագրուած ըլլալով: Ան նախագահ Ալիեւը կ'ամբաստանէ նաեւ Թալիշ անջատողականները քաջալերելու մեղքով:

«ԿՈՆՔՈՒՌ» ԵՒ «ՌԸՆՈՏՕ» գրական մրցանակները հրապարակուեցան Նոյեմբեր 9-ին եւ յանձնուեցան իրենց տիրուհիներուն: Առաջինին արժանի նկատուած էր Փօլ Գոնսթան «Գոնֆիտանս փուր գոնֆիտանս» հատորով, իսկ երկրորդը տրուեցաւ Տոմինիք Պոնայի «Լը Մանիսքրի տը Փորթ — Էպէն» գործին:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈԼՍՈՅ ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Պոլսոյ պատրիարքարանին մէջ որպէս պատրաստութիւն նորընտիր պատրիարք Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի գահակալութեան որ տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 21-ին, ձեռնարկուած է նորոգութեան ու բարեզարդման աշխատանքներու: Արդէն սկսած են հասնիլ գահակալութեան հրաւէրներուն պատասխաններն ալ. Գարեգին Ա. նամակով մը տեղեկացուցած է թէ Մայր Աթոռը կը ներկայացուի երեք հոգեւորական եւ աշխարհականէ մը բաղկացած պատուիրակութեամբ: Իսկ Երուսաղէմի պատրիարքարանը պիտի ներկայացնեն Ամմանի հոգեւոր հովիւ Վահան Արք. Թոփալեան ու Ս. Հրեշտակապետաց վանքի տեսուչ Սեւան Եպիսկոպոս Ղարիպեան: Նոյն արարողութեան յայտնած են թէ կը մասնակցին սուրիական, զպտի եկեղեցիներն ալ:

ՄԱՄՈՒԼ

«NICE MATIN» (9 septembre)

LA DOUBLE VIE DU LIBRAIRE NIÇOIS

Առաջին էջի այս խորագրով օրաթերթը բաւական տեղ յատկացուցած է Ս. Պօղոսեանի սպանութեան եւ յատկապէս ամբաստանեալ Օ. Ժամկոչեանի անձին: Միշէլ Պարէլլի եւ Ֆիլիփ Ֆիամմէթթի կը շեշտեն այս վերջինին համալսարանի, մտաւորականի ծանօթ հանգամանքը որ խոր զարմանք պատճառած է նոյնիսկ ոճիրին լուսաբանութեան լծուած ոստիկաններուն:

Հրատարակելով Օ. Ժամկոչեանի մէկ լուսանկարն ալ, լրագրողները կուտան ոճիրին անցքերը, նշելով որ ան գործը եղած է երկու գործակիցներու. բայց չեն յիշած Արթօ Փ.-ի ինքնութիւնը: Մնացեալը ծուռն ու չիտակը իրար խառնած տողեր են ուր ակներեւ են չափազանցութիւնները:

ԹՐՔԱՄԷՏ ՊԱՏՄԱԲԱՆ Ս. ՇՕԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Պոլսոյ Քոչ համալսարանին մէջ դասախօսելու հրաւիրուած է ամերիկացի պատմաբան Ս. Շօ որ ծանօթ է յատկապէս Հայերու ցեղասպանութեան մարզին մէջ որպէս թրքական տեսակէտը իւրացուցած հեղինակութիւն: Դասախօսութիւնը որ տրուած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75-ամեակի նշումներուն ծրագրին մէջ, առընչուած է նաեւ երկրին ներկայի խնդիրներուն: Ինչպէս կը տեղեկացնէ «Մարմարա» (Նոյեմբեր 9), ամերիկացի պատմաբանը այդ խնդիրները բացատրած է Հանրապետութեան հիմնումի օրերու աթաթիւրքեան յեղաշրջումներուն մէջ ցոյց տրուած աճապարանքով: Փրոֆէսէօր Շօ ըսած է. «Այսօր դուք պարտաւոր էք ձեր խտիք ձգելու Օսմանեան կայսրութենէն մնացած բազմաթիւ բաներ: Պարտաւոր էք ձեր խտիք ձգելու ո՛չ միայն Հելլէններ, Հայերը, այլեւ իսլամութիւնը»:

ՋԻՆԱԴԱԴԱՐԻ (1918, Նոյեմբեր 11) տարեդարձին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Չորեքշաբթի օր (Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 12-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Ուրբաթ, Նոյեմբեր 13:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԷՆ

Հայաստանի քաղաքական կեանքին լըռութեան թաղուած մէկ հասցէն է Ժողովրդական կուսակցութիւնը: Անոր նախագահ Կարէն Դեմիրճեանի անակնկալ թեկնածութիւնը նախագահական ընտրութեան, պահ մ՚ ուշադրութիւններու կեդրոնատեղին գետեղեց կուսակցութիւնը, բայց Ռ. Քոչարեանի յաղթանակին յայտարարութեամբ «Ժողովրդական»ները կրկին վերադարձան իրենց լռութեան: Հանրային բեմին վրայ յայտնուելու նոր պարագայ մըն է Հոկտեմբեր 25-ի համաժողովը որուն ընթացքին ծաւալուն ելոյթ մը ունեցած է Կ. Դեմիրճեան: Այդ համաժողովին թղթակցութեան էջին մէջ Ն. Դիլբարեան («Ազգ» Հոկտեմբեր 27) կ՚ըսէ թէ կուսակցութեան հիմնական մասը կը կազմեն միջին պաշտօնեաները եւ բարձրաստիճան նախկին գործիչներ: Իսկ համաժողովին ներկայ տարածքային կազմակերպութիւններու պատասխանատուներու միջին տարիքը եղած է 40 – 45:

Կ. Դեմիրճեան ելոյթին սկիզբը բերած է վիճակագրական տուեալներ: Հինգ ամսուան մէջ կրցած են հիմնական 600 կուսակցական կազմակերպութիւն ունենալ, քան հոգինոց վարչութեան ջանքերով: Կազմուած են վեց յանձնախումբեր որոնք կը ներկայացնեն կուսակցութեան գործունէութեան վեց մարզերը. գաղափարական քարոզչական, ընկերա – տնտեսական, ներկուսակցական, միջկուսակցական եւ արտաքին կապերու, օրէնսդիր աշխատանքի եւ երիտասարդութեան, կիներու:

Ըսելէ ետք թէ կուսակցութեան նպատակն է ժողովրդավարութեան, ընկերային արդարութեան, քաղաքացիական հանրութեան մը եւ իրաւական պետութեան կերտումը, զայն բնութագրած է որպէս «ձախ կեդրոնամէտ կուսակցութիւն»: Ծրագրուած է մինչեւ 1999-ի հիմնադիր համագումարը, 1600-ի հասցնել սկզբնական կազմակերպութիւններու թիւը:

Կ. Դեմիրճեան արժեւորած է երկրին ընկերա - տնտեսական եւ ներքաղաքական վիճակը: Ըսած է թէ ընկերա - տնտեսական ճգնաժամը եթէ ընկերայնայ քաղաքականին, կրնայ կործանիչ հետեւանք ունենալ երկրին ու ժողովուրդին համար: Այդ պատճառով ու մտահոգութեամբ, Ժողովրդական Կուսակցութիւնը նպատակ ըրած է երկիրը ճգնաժամէն դուրս հանելու համար պայքարիլ, օգնել, պատասխանատուութիւն ստանձնել: Ան այս նպատակին տէր ցոյց տուած է իր կուսակցութենէն զատ միայն «Երկրապահ»ը որ նոյնպէս նոր կուսակցութիւն է: Հետեւցուցած է թէ Հայոց պետականութեան շարժիչ ուժը պիտի ըլլան նոր կուսակցութիւնները եւ ոչ թէ հարիւրամեայ միւսները:

Ապա արժեւորելով սեփականաշնորհումի ու ներդրումներու քաղաքականութիւնը եւ ազատ շուկայի տնտեսակարգը, ըսած է թէ ոչ ոք տէր է սեփականաշնորհման, բայց ան պէտք է ինքնանպատակ չըլլայ, այլ ուղղուած՝ տնտեսական արդիւնաբերութիւնը բարձրացնելու: Կ. Դեմիրճեան համոզում յայտնած է որ մինչեւ շուկայական յարաբերութիւններու ամբողջական անցումը, պետութիւնը կարգաւորիչ դեր պէտք է կատարէ տնտեսութեան մէջ:

Հին անցնելով նոր կուսակցութեան ղեկավարը կարեւորութեամբ կանգ առած է խնդիրներու առջեւ ժողովուրդին մասնակցութեան ու աջակցութեան վրայ: Ըսած է թէ ժողովուրդին հաւատքը մեծագոյն դերը կը կատարէ ատոր մէջ: «Եթէ ժողովուրդը հաւատաց, կը գնայ սարեր շուռ կը տայ, եթէ չհաւատաց, ամենաճիշդ քայլին էլ կ՚ասի՝ գնանք, գործ չունենք, սա մերը չէ»: Ատոր մէջ գլխաւոր դերը վերապահած է կառավարութեան որ պէտք է ժողովրդավարական քաղաքականութիւն մշակէ եւ ատիկա հասկցուի, աջակցութիւն գտնէ ժողովուրդին կողմէ: Այդ տեսանկիւնէն մեկնելով, ան Հայաստանի տեւական ճգնաժամին հիմնական պատճառը նկատած է իշխանութենէն ժողովուրդին օտարացումը: Քննադատած է որ անցած շրջանին պետութեան համար անցքի պատկեր մը չմշակուեցաւ եւ կուրօրէն կ՚ընդօրինակուի այս կամ այն երկիրը: Անընդունելի համարած է ներդրումի տէրերը սիրելու – չսիրելու կամ վստահելի նկատել - չնկատելու հակումը որ խոչընդոտ կ՚ըլլայ երկրին զարգացումին:

Կ. Դեմիրճեան, ելոյթովը անդրադարձած է Հայաստանի Քաղաքական Խորհուրդին ալ ուրկէ վերջերս բաժանումներ եղան: Ըսած է թէ թերահաւատ է անոր գոյութեան ու աշխատանքին մասին: Ուստի յայտնած որ իր գլխաւորած կուսակցութիւնը տրամադիր չէ անդամակցելու այդ խորհուրդին: Այսուհանդերձ, չի բացառեր կուսակցութեան խորհրդատուութիւնը: Սահմանադրական փոփոխութիւնները «Ժողովրդական»ներուն համար ողջունելի են, բայց կազմուած յանձնաժողովին համաձայն չեն: Ան պէտք չէ նախագահին կից ըլլար, այլ՝ օրէնսդիր, գործադիր եւ դատական մարմիններու համատեղ նախաձեռնութիւն մը:

Կ. Դեմիրճեան ու իր գլխաւորած կուսակցութիւնն ալ կը սպասեն Ազգային Ժողովի նոր ընտրութեան, ատոր մէջ գտնելով ճգնաժամը յաղթահարելու միակ կարելի ճարը: Եւ որպէսզի այդ ընտրութիւնը իսկապէս ժողովրդավար ձեւով տեղի ունենայ, յարմարագոյնը կը նկատուի Եդուարդ Եգորեանի եւ անոր համախոհներուն պատրաստած ընտրական օրէնսգրքի նախագիծը: Օրէնքը Կ. Դեմիրճեանի մօտեցումով բացարձակ գերակշռութիւն ունի եւ, նախագահ, կառավարութիւն հակառակ որ ուժեղ ներկայութիւններ են, բայց օրէնքին առջեւ՝ երկրորդական: Պէտք է ստեղծուի հանրութիւն մը ուր յարաբերութիւնները կը ստեղծուին օրէնքներով եւ ոչ թէ մարդոց քմահաճոյքով:

Հետաքրքրական է ելոյթէն տրուած վերջին պարբերութիւնը. ան միտք կը բերէ նախագահական ընտրութեան յաջորդած շշուկները որոնք կասկածներ կը մատնէին Ռ. Քոչարեանի յաղթանակին մասին: Կ. Դեմիրճեան ըսած է. «ոչ մի ներում չի կարող լինել այն մարդկանց, որոնք կը խաթարեն ազատ, արդար ընտրութիւնները: Այս անգամ մենք մինչեւ վերջ պէտք է գնանք: Այն անգամ չգնացինք ծանր քայլերի ոչ թէ նրա համար որ չէինք ուզում, այլ հանրապետութիւնը չխայտառակելու համար: Մենք մեր տանը պէտք է հարցերը լուծենք»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԻՄ-Ը ԿԸ ՀԵՌԱՆԱ՞Յ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԷՆ

Նոյեմբեր 5-ին տեղի ունեցած Քաղաքական Խորհուրդին նիստին, գործադիր քարտուղար Հրանտ Խաչատրեան ակնարկելով ԻՄ-ի ներկայացուցչին բացակայութեան, ըսած է թէ այսօր յստակ չէ թէ այդ կուսակցութիւնը հեռացա՞ծ է Խորհուրդէն թէ ոչ: Հ. Խաչատրեան աւելցուցած է թէ կուսակցութենէն ստացած են պաշտօնական երկու յայտարարութիւն, որոնցմէ առաջինին մէջ ըսուած է թէ ԻՄ կը դադրեցնէ, իսկ երկրորդին մէջ՝ կը սառեցնէ իր մասնակցութիւնը: Նիստին չեն մասնակցած «Շամիրամ»ի եւ ՀՀՇ-ի ներկայացուցիչները, հակառակ անոր որ Խորհուրդէն իրենց դուրս գալուն մասին պաշտօնական որեւէ յայտարարութիւն չէ ստացուած: Իսկ Հանրապետական կուսակցութեան նախագահ Անդրանիկ Մարգարեան ներկայացուցած է նաեւ «Երկրապահ»ը:

PUBLICATIONS REÇUES

ARMENIE
SPLENDEUR D'UN PAYS SECRET

Un magnifique album de 160 pages

Textes MARIE ANCENAY
Photographies WOJTEK BUSS

Préface : CHARLES AZNAVOUR

Editions Hoa-Qui, Paris 1998

ԱՅՍՊԷՍ ՍԿՍԱՒ...

(ՀՄԸՄ-Ի 80-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

19-րդ դարու հայ քաղաքական մտքի եւ հայ մշակոյթի զարթօնքը իր անջնջելի կնիքը դրաւ յետագայ տասնամեակներու՝ յատկապէս 20-րդ դարու սկզբնական շըրջանի ազգային նուաճումներուն վրայ:

Հայը՝ իր ստրուկի հոգեբանութենէն ազատագրող, ցեղի ուժով իր կամքը պարտադրող, հայ անհատականութիւնը զօրացնող եւ հայ պետականութիւն կազմակերպող նուաճումներուն փառապսակը պիտի հանդիսանար 1918 Մայիս 28-ով յայտարարուած Հայաստան աշխարհի անկախութիւնը:

Այս զարթօնքը բնական էր, նաեւ, որ իր ազդեցութիւնը ունենար հայ ֆիզիքական զարգացման վրայ, յատկապէս ծաւալելու համար ազգային մեր մարտնչումներուն: Դարասկիզբէն մինչեւ Համաշխարհային Ա. ընդհանուր պատերազմի ծագումը, յատկապէս 1908-ի Օսմանեան սահմանադրութեան հռչակումէն ետք կարելիութիւնը կար աւելի ազատօրէն գործելու պատեհութիւնը եւ այս մէկը նոր հորիզոններ կը բանար նոր սերունդի հայրենանուէր դաստիարակութեան համար, որոնք եւրոպական համալսարաններէ վկայուած, կը վերադառնային Պոլիս, նուիրուելու հայ երիտասարդութեան զարգացման:

Այս սերունդի ներկայացուցիչներն հանդիսացան Շաւարշ Քրիսեան, Յովհաննէս Հինդլեան, Գրիգոր Յակոբեան, Վահան Չերազ, Գրիգոր Մերճանօֆ, Եզնիկ Քաջունի եւ բազմաթիւ ուրիշներ: Այս շըրջանին Պոլսոյ եւ շրջակայքի մէջ կը գործէին տասնեակներով մարզական ակումբներ եւ շարժումներ: Այս մարզական շարժումները, ակումբներու կազմակերպումը եւ վարժարաններու ցոյց տուած հետաքրքրութիւնը դէպի մարզանք, իրենց բարոյական ուժը կը ստանային «ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ» ամսաթերթի մէջ լոյս տեսնող քաջալերական յօդուածներէն:

Արդարեւ, 1911-ի Փետրուարին, Շաւարշ Քրիսեան կը յաջողի լոյս ընծայել այնքան սպասուող եւ իր տեսակին մէջ եզակի հրատարակութիւն մը «Մարմնամարզ» ամսաթերթը: Իրեն անմիջական գործակից, Գրիգոր Յակոբեան, նաեւ կը բերէ իր նիւթական աջակցութիւնը: Թերթի արտօնատէր Շաւարշ Քրիսեան նաեւ խմբագրապետ է եւ գլխաւոր յօդուածագիր: Հետզհետէ ամսաթերթին որպէս աշխատակիցներ կ՚օժանդակեն մեծ թիւով յօդուածագիրներ թերթը վերածելով սիրուած ու փնտռուած հրատարակութեան մը: Շաւարշ Քրիսեանի համար թերթի առաքելութեան զարգացումին գլխաւոր առանցքները կը կազմէին.–

– Հայ անհատին բարոյական, մտային ու մանաւանդ ֆիզիքական զարգացումը:

– Հայ մարզական խումբերու, հայկական ողիմպիականներու եւ հայ մարզական ընդհանուր միութեան մը կազմակերպումը:

– Սկաուտական շարժումի որդեգրումը եւ անոր պատշաճեցումը հայկական իրողական վիճակին:

«Մարմնամարզ»ի հրատարակութիւնը մասնագիտական հրապարակագրութեան իր դերը լիովին արդարացուց: Սակայն այդքանով չբաւականացաւ Շ. Քրիսեան, որու երազն էր՝ իր շուրջ բոլորել մարզական շարժումներու պատասխանատուները, միասնաբար իրականացնելու համար գործնական քայլեր:

1911 Մայիս 1-ին, «Մարմնամարզ»ի խմբագրատան մէջ կը կայանայ Հայկական առաջին ողիմպիական խաղեր կազմակերպելու յատուկ հաւաքոյթը: Մինչեւ 1914 թուականը, յաջորդաբար ողիմպիական խաղերը կը կայանան տարեկան յաջորդականութեամբ: Անոնց կողքին, Քրիսեանի գլխաւոր երազը կը մնար հիմնուած տեսնել եւրոպական առումով մեծ ու կազմակերպուած ակումբ մը՝ «Հայ Մարմնամարզական Ընդհանուր Միութիւն» անունով: Զանազան առիթներով թերթի խմբագրատան մէջ հաւաքոյթի կը հրաւիրէ Պոլսոյ եւ շրջակայքի հայկական ակումբներու պատասխանատուները սակայն չի յաջողիր:

Ինչպէս մարզականի պարագային, նոյնպէս սկաուտական շարժումին քաջալերող կը հանդիսանայ «Մարմնամարզ» ամսաթերթը: 1913-ի Փետրուարի թիւին հետ որպէս նուէր Քրիսեան կը միացնէ Boy Scout-ի մասին գրքոյկ մը, որ իր տեսակին մէջ առաջինը ըլլալով՝ մեծապէս օգտակար կ՚ըլլայ պատանիներու դաստիարակութեան: «Փոյ սկաուտը եւ իր կեանքին նպատակը – Հայ պօյ սկաուտներ» անունով այս գրքոյկը կը ծառայէ սկաուտական շարժումը ժողովրդականացնելու նպատակին: 1913 Մարտ 16-ին, Քրիսեան դասախօսութիւն մը կու տայ նոր հիմնուած սկաուտական շարժումին մասին: Այս խանդավառ ելոյթին որպէս արդիւնք՝ տեղւոյն վրայ կը կազմուի «Տեղական գործադիր մարմին»ը: 1913 Մարտ 23-ին կը կազմուի Հայ սկաուտիզմի առժամեայ տնօրէն ժողով: Այս ձեւով հայ սկաուտիզմը գործնականապէս հիմնուած է 1913-ի սկիզբը: Այս աշխատանքներուն մեծապէս կը նպաստէին Գրիգոր Յակոբեան եւ Յովհաննէս Հինդլեան:

Վերոյիշեալ բոլոր նախաձեռնութիւնները սպասուած յառաջդիմութիւնները չկրցան արձանագրել 1914-ի Ընդհանուր պատերազմի պատճառով, որ անմիջական եւ հիմնական ազդեցութիւն ունեցաւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի կազմութեան վրայ: Ինչպէս հայ կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ, նոյնպէս մարզական եւ սկաուտական շարժումները ստիպողական կասեցումի ենթարկուեցան: Հ.Մ.Ը.Մ.-ի անփոխարինելի կորուստը պիտի ըլլար իր հիմնադիրին եղեռնական նահատակութիւնը: Պոլսոյ հայ ընտրանիին շարքին, Շաւարշ Քրիսեանն ալ Այաշի բանտը առաջնորդուեցաւ 1915-ի Ապրիլ 24-ի գիշերը:

1918-ի Նոյեմբեր 11-ին Համաշխարհային Ա. պատերազմը վերջ կը գտնէր յայտարարուած զինադադարով: Գաւառէն փոխադրուած տասնեակ հազարաւոր հայ որբեր Պոլսոյ զանազան որբանոցներու մէջ տեղաւորուած, կեանքի դէմ ամէնօրեայ գոյութեան պայքար կը մղէին: Ամէն կողմ սնունդի, դեղօրայքի, դարմանումի եւ զգեստաւորման հրամայականներու առջեւ, Պոլսահայութիւնը անկարելին կը փորձէր յաջողցնել: Մեծ եւ անհուն էին դժուարութիւնները: Ահա այս անսահման կարիքներուն դիմաց կը գտնուէին Գ. Յակոբեան ու իր ընկերները, որոնց միտքը կը զբաղէր նաեւ Շաւարշ Քրիսեանի բարոյական կտակով «Հայ մարզական բոլոր շարժումները կեդրոնացնել մէկ եւ ընդհանուր միութեան դրօշին տակ»:

Մինչ Պոլսահայութիւնը կը վերակազմակերպուէր, անդին՝ Մայր Հայրենիքի հողին վրայ, շատ նեղ սահմաններու մէջ, հայ պետականութիւնը օրհասական պայքար կը մղէր նորանկախ հայրենիքը հաստատ հիմերու վրայ դնելու առաջադրութեամբ: Հայ երիտասարդութիւնը հայրենիքի ծառայութեան կոչելու կարգախօսը օրուան հրատապ հարցը կը մնար:

Ահա այս մթնոլորտին մէջ, Նախապատերազմեան մարզանքի եւ սկաուտութեան վարիչները Պոլսոյ կեանքը վերակազմակերպելու տագնապը կ՚ապրէին: Նախապատրաստական հանդիպումներ եւ կարծիքներու փոխանակութիւններ իրարու կը յաջորդեն: Բոլորին մտքին մէջ «բան մը ընելու» կարիքը կայ: Անոնք Շաւարշ Քրիսեանի տեսլքին ժառանգորդ՝ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի հիմնադիր սերունդը կը կազմեն եւ կը կոչուին.–

– Շաւարշ Քրիսեան: Աշակերտական շրջանէն յատուկ ձիրքերով օժտուած մարզիկ: 1906-ին կը մեկնի Փարիզ, ապա Անգլիա, ուր կը մասնագիտանայ որպէս մարզանքի ուսուցիչ: 1909-ին կը վերադառնայ Պոլիս եւ կը պաշտօնավարէ հայ վարժարաններէ ներս՝ միաժամանակ նախաձեռնելով «Մարմնամարզ» ամսաթերթի հրատարակութեան: Կը կազմակերպէ Հայկական առաջին ողիմպիական խաղերը եւ հաւաքոյթներով կը փորձէ մարզական մէկ եւ ընդհանուր միութեան դրօշին տակ միացնել բոլոր փոքր ակումբներն ու մարզական խումբերը: Զոհ՝ 1915 Ապրիլ 24-ին:

– Գրիգոր Յակոբեան: Ծանօթ մարզիկ, սկաուտապետ եւ մարզիչ: Քրիսեանի անմիջական գործակից:

– Յովհաննէս Հինդլեան: Համբաւաւոր դաստիարակ, տնօրէն: Սկաուտութեան գաղափարախօս: Իր ճիգերով, մարզանքը որպէս պարտաւորիչ նիւթ, կը հաստատուի Պոլսոյ վարժարաններէն ներս:

– Տիգրան Խոյեան: «Հայ կուճ»ի ֆութպոլի խումբի մարզիկ: Վկայեալ թրքական պետական սպայից վարժարանէն:

– Հայկ Ճիզմէճեան: Նշանաւոր աթլէթ,

մարզասէր եւ կազմակերպչական առաքինութիւններով օժտուած գործիչ։

— Գառլօ Շահինեան։ Վկայեալ մարզիչ, հիմնադիր «Հրատ» մարզական ակումբին եւ սկաուտական խումբերուն։

— Վահրամ Փափազեան։ Երկար վազքերու ախոյեան եւ միացեալ ակումբի մը կազմութեան ջատագով։

— Յ. Ճ. Սիրունի (Ճօլօլեան)։ Համբաւաւոր հանրային դէմք եւ ազգային խանդավառ գործիչ։

— Բիւզանդ Կէօզիւպէօյիւքեան։ Նշանաւոր մարզիկ, տնօրէն որբանոցներու կեդրոնական մարմնին։

— Լեւոն Յակոբեան։ Փայլուն մարզիկ եւ խանդավառ մարզասէր։

Հիմնադիր սերունդի այս հոյլին կը պատկանին նաեւ. —

— Վահան Չերազ։ Ականաւոր ազգային գործիչ, շրջանաւարտ եւրոպական վարժարաններէ։ Կատարեալ մարզիկ եւ մարզական շարժումի ջատագով։

— Գրիգոր Մերճանոֆ։ Մասնագէտ մարզիչ, մարզական եւ սկաուտական խումբերու հիմնադիր եւ նուիրեալ գործիչ։

— Եղնիկ Քաջունի։ Աշխոյժ մարզասէր, Տորք ակումբի անդամ եւ Քրիսեանի մտերիմ գործակից։

Այս վերջինները այդ օրերուն Պոլիսէն դուրս կը գտնուէին։

Հ.Մ.Ը.Մ.–ի հիմնադրութեան առաջին խորհրդակցական ժողովը կը գումարուի 1918 Նոյեմբեր 16-ին, Յակոբեան եղբայրներու գրասենեակին մէջ, Պոլիս։

Նորածին Հ.Մ.Ը.Մ.–ը հիմնապէս մարզական եւ սկաուտական ասպարէզներուն պիտի ծառայէր։ Այսուհանդերձ, Պոլսոյ հայ իրականութիւնը, Եղեռնէն ազատած իր գանգուածներով, այլ կարիքներու դէմ կը գտնուէր։ Այդ պատճառով ալ, հիմնադիրները իրենց առաջին ճիգերը ուղղեցին դէպի որբախնամ, ընկերային եւ բժշկական ծառայութեանց դաշտերը, համազգային մտահոգութիւններ՝ որոնց դարման պիտի հասցնէին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի անդամները։

1918 Դեկտեմբեր 13 թուակիր նամակով, Պոլսոյ Պատրիարքութիւնը որուն իրաւասութեան մէջ կ'իյնար, ըստ ազգային սահմանադրութեան, հայ ազգային հարցերու վերին տնօրինութիւնը, կը վաւերացնէր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կազմութիւնը։ Այս գիրը միութեան իրաւական ճանաչումը պիտի դառնար։

Եւ գործը կը շարունակուի 80 տարիներէ ի վեր, հայ երիտասարդութեան մարզաստիարակչական բաժնին ծառայելու հեռանկարով։

«Մարմնամարզական» բառը բաւական չէր մեր խնդիրը պարզելու համար, մեր որդեգրածը մարմնամարզ չէր միայն, այլ՝ մարմնակրթութիւնը իր լայն, ամբողջական եւ բարեբեր իմաստով», կը գրէր Հայկ Ճիզմէճեան։

Քաղեց՝ ՄՈՍԻԿ ԹՕՓՈՒԶԵԱՆ

«Հորիզոն»

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԻՒ - ԵՈՐՔ. —

Կիրակի, Նոյեմբեր 1-ը (1998) յիշատակելի օր մը եղաւ Առաջնորդարանի Կոմիտաս Երգչախումբի պատմութեան մէջ։ 1958 թուականին կազմուած Կոմիտաս Երգչախումբը նշեց իր 40-րդ տարեդարձը՝ Պէյսայտ Նիւ - Եորքի Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ եւ ապա հանդիսասրահին մէջ։ Օրուան պատարագիչն էր Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեան։ Արական խումբի համար գրուած Կոմիտասեան պատարագի երգեցողութիւնը մեծ յաջողութեամբ կատարեց Երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Քրիս Գալֆայեանի, եւ երգեհոնի ընկերակցութեամբ Ճուլիէթ Ճէյմի Կրեկորիոյի։

Յաւարտ պատարագին, Առաջնորդին նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ մասնաւոր Հոգեհանգստեան պաշտօն՝ հոգիներու խաղաղութեան համար Կոմիտաս երգչախումբի մահացած ղեկավարներուն (Իսահակ Աբրահամեան, Օհաննէս Հէփչըն, Տոքթոր Արա Պոհճալի եւ Տոքթոր Արթըր Միսեան)եւ մօտ քսան անդամներուն, որոնք հաւատարմութեամբ եւ յարատեւութեամբ իրենց մասնակցութիւնը բերին երգչախումբի ձեռնարկներուն։ Անոնց հոգւոյն համար, մօտ 180 ներկաներուն «մատաղ» սպասարկուեցաւ Եկեղեցւոյ հանդիսասրահին մէջ։

Այս առթիւ Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ Ծխական Խորհուրդի ատենապետ՝ Սամ Մելքոնեան համայնքի անունով շնորհաւորեց Կոմիտաս Երգչախումբի 40-րդ տարեդարձը, եւ իր գնահատանքը յայտնեց որ երգչախումբը ամիսը անգամ մը իր մասնակցութիւնը կը բերէ Եկեղեցւոյ կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն։ Առաջնորդ Սրբազան Հայրը կտրեց տարեդարձի կարկանդակը՝ երբ բոլոր ներկաները կ'երգէին «Շնորհաւոր Տարեդարձ»ը։

Խաժակ Արք. Պարսամեան իր խօսքին մէջ իր գոհունակութիւնը յայտնեց առաւօտեան պատարագի հոգեպարար երգեցողութեան, եւ այս ուրախ հաւաքոյթին համար։ Երբ Խաժակ Արք. ըսաւ որ Առաջնորդարանի Կոմիտաս Երգչախումբը Ս. Վարդան Մայր Տաճարին մէջ պիտի երգէ Յունուար 6-ի (1999) Ս. Ծննդեան պատարագը՝ բոլոր ներկաները ուրախութեամբ ծափահարեցին։

Մ. Ս.

ՌՈՏԷՆԻ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱԼԻՆ

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ ՄԷՋ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՍՓՌԷ ՄԻՔԵԼԱՆՃԵԼՈՅԻ ԵՒ ՌՈՏԷՆԻ ԿԱՊԻՆ ՎՐԱՅ

Ֆրանսացի քանդակագործ Օկիւսթ Ռոտէն 1876-ին տակաւին կը պայքարէր հաստատելու ինքզինք. սակայն այդ տարի Իտալիա երթալով գտաւ մեծութեան ճամբան։

Գաղտնիքը Միքելանճելոն էր, որ ծնած էր չորս դար առաջ, եւ որուն օրինակը առինքնեց Ռոտէնը անոր գործերուն տալով ընորոշ արտայայտչականութիւն մը եւ ուժ մը, զայն բարձրացնելով արդի քանդակագործներու ընտրանի մակարդակին։ Վերջերս Ֆիլատելֆիոյ արուեստի թանգարանին մէջ կայացած ցուցահանդէս մը լուսարձակի տակ կ'առնէր երկու քանդակագործներուն կապը։

«Ռոտէն եւ Միքելանճելօ. գեղարուեստական ներշնչումի ուսումնասիրութիւն մը» վերնագիրով ցուցահանդէսը կ'ընդգրկէր Միքելանճելոյէն 13 գծանկարներ եւ 3 փոքր քանդակներ, իսկ Ռոտէնէն՝ 40 գործեր։ Անոնց կողքին 60 քանդակներէ բաղկացած անջատ ցուցահանդէս մը լուսարձակի տակ կ'առնէր Ռոտէնի մարդկային զանկը քանդակելու վարպետութիւնը, որ անոր արուեստին կորիզը կը կազմէ։

Գլխաւոր ցուցահանդէսը, կեդրոնացած էր Ռոտէնի դէպի Իտալիա կատարած ճամբորդութեան վրայ, երբ ան տեսած էր Միքելանճելոյի քանդակները։ Մեծ կարեւորութիւն ունեցած էր անոր այցելութիւնը Ֆլորանս, ուր Մետիչիներու մատրան եւ Միքելանճելոյի տուն - թանգարանին մէջ դէմ յանդիման եկած էր անոր կոթողային քանդակներուն։

«Եթէ ճեզի ըսեմ, թէ Ֆլորանս հասած առաջին ժամէս ի վեր Միքելանճելօ կ'ուսումնասիրեմ, մի՛ զարմանար։ Կը կարծեմ, որ մեծ կախարդը իր գաղտնիքներէն քանի մը հատը կը փոխանցէ ինծի», գրած է ան իր ընկերուհիին։

Այս այցելութեան ժամանակ Ռոտէն 35 տարեկան էր։ Ան երեք անգամ փորձած էր եւ չէր յաջողած ընդունուիլ Փարիզի մակարդակաւոր էքոլ տէ Պօ զ'Առը եւ կ'աշխատէր անյայտութեան մէջ։

ՄԻՔԵԼԱՆՃԵԼՈՅԻ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ

Իտալիոյ մէջ Ռոտէն գտաւ Միքելանճելոյի պաշտամունքի մթնոլորտ մը։ Տարի մը առաջ երկիրը տօնած էր իտալացի մեծ վարպետին ծննդեան 400-ամեակը։ Հետեւաբար Ռոտէն յաջողեցաւ ուսումնասիրել եւ ճեպանկարել անոր գործերը։ Այս այցելութիւնը փոխեց Ռոտէնի ասպարէզին ընթացքը եւ անոր ներշնչեց կարելի նոր իրագործումներու զգացողութիւն մը։

Ցուցահանդէսը կը պարփակէր Ռոտէնի այն գծանկարները, որոնք կը պատկերեն Մետիչիներու մատրան, Սիքստինեան մատրան եւ այլ վայրերու մէջ Միքելանճելոյի գործերը։ Ցուցադրութեան դրըուած էին նաեւ Ռոտէնի պրոնզէ այն քանդակները, որոնք բացայայտօրէն կը կրեն Միքելանճելոյի ազդեցութիւնը։

Ցուցահանդէսը կազմակերպող պատասխանատուներէն մէկը կը բացատրէ, թէ Սիքստինեան մատրան որմնանկարներուն վրայ պատկերուած Միքելանճելոյի «Լիպիական գուշակուհին» ունի ուժեղ կերպով ոլորուած իրան մը, որմէ բխող ուժականութիւնը յետագային պիտի տեսնուէր Ռոտէնի գործերուն մէջ։ Ռոտէն նոյնպէս որդեգրած է Միքելանճելոյի մոմէ մէկ փոքր քանդակին՝ «Գետի աստուածը» գործին անկիւնաւոր դիրքը։

Յախճապակեայ սպիտակ սափոր մը, որ շինուած է 1887-ին, ցոյց կուտայ Միքելանճելոյի գաղտնիքներուն դարպասելու Ռոտէնի ձգտումը։ Սափորին յատակին պատկերուած են նստած դիրքով չորս կերպարներ, որոնք կը թուի, թէ հզօր ուժով կը պայքարին եւ սափորին եզրը կը պաշտպանեն իրենց հուժկու եւ մկանոտ մարմիններով։

Եւ որովհետեւ Ռոտէն տակաւին անծանօթ քանդակագործ մըն էր, սափորը ստորագրուած էր աւելի յաջողակ քանդակագործի մը կողմէ, որուն քով կ'աշխատէր ան։ Աւելի ուշ, ուսումնասիրողներ Ռոտէնի դրոշմը պիտի գտնէին սափորին վրայ պատկերուած կերպարներուն մէջ։

«Ասիկա միայն Ռոտէնի գործը կրնայ ըլլալ՝ Միքելանճելոն հասկնալու ճիգին մէջ», կը բացատրէ ցուցահանդէսին պատասխանատուն։

ԴԺՈԽՔԻ ԴԱՐՊԱՍՆԵՐԸ

Ցուցահանդէսին լուսարձակներէն մէկը նաեւ կը կեդրոնանայ Սիքստինեան մատրան մէջ Միքելանճելոյի որմնակարած «Վերջին դատաստան»ին նախնական փորձ - գծանկարներուն։ Անոնց յաղթական եւ դարձդարձիկ գիծերով համադրումներուն արձագանգը կարելի է գտնել Ռոտէնի անաւարտ պրոնզէ գլուխ գործոցին՝ «Դժոխքի դարպաս»ներուն մէջ։

Նոյնիսկ որոշ ապացոյցներ կան, որ Ռոտէն իր ամէնէն հռչակաւոր գործին՝ «Մտածողը» քանդակին ներշնչումը ըստացած է Միքելանճելոյի քանդակած Լորենծօ տէ Մետիչիի արձանէն, որ նըմանօրինակ դիրքով եւ խոհուն արտայայտութեամբ վար կը դիտէ Մետիչի դամբարանէն։ Ռոտէն իր «Մտածող»ը նաեւ ներմուծած է «Դժոխքի դարպասներ»ուն մէջ։

Երկրորդ ցուցահանդէս մը «Ռոտէնի ձեռքերը» վերնագիրով, ցոյց կուտայ քանդակագործին հիացումը մարդկային ձեռքին արտայայտչական կարողութեան հանդէպ։ Ցուցադրուած քանդակները կը պատկերեն ցաւատանջ, յօդատապով տառապող, մագիլներու երեւոյթով, ինչպէս նաեւ ոդեղէն նրբագեղ սափորի ձեւով միացած երկարաւուն ձեռքեր։

Ցուցահանդէսը ձեռքի շարժումներու ուժը կը ցոլացնէ մարդկային կերպարներու ամբողջական քանդակներու ընդմէջէն, ինչպէս՝ «Քալէի Քաղքենիները» քանդակին մէջ, որուն կերպարներէն մէկը իր կեանքը կ'առաջարկէ նուիրել, փրկելու համար իր պաշարուած քաղաքին բնակիչները։ Այլ քանդակ մը՝ «Համբոյրը» կ'այտացոլէ ձեռքերու զգայնոտ յատկութիւնը։

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ — ՍՐԱՊԵԱՆ

ՍԵՒ ՑԵԼԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ

ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

Բարեկենդանի մի օր Խոնարհին տեսայ։ Մեր դիմացի կտրան աղջիկները խաղում էին, իրար ձիւնով տալիս եւ երգեր ասում։ Շատերի ձեռքին խնձոր կար։ Նրանք նոր շորերով էին՝ կարմիր, կապոյտ, կանաչ։ Նրանց մէջ էր Խոնարհը. նրա հագին երկար զոլերով կարմիր չիթ էր։ Ձեռքերը պահել էր գոգնոցի տակ, կանգնել կտուրի ծայրին եւ նայում էր աւելի փոքրահասակ աղջիկներին, որոնք զուարթ ծիծաղով իրար հրմշտկում էին եւ վազվզում կտուրների վրայ։

Պատշգամբից ես նրան գունատ տեսայ եւ մի քիչ նիհար։ Նոր շորերի մէջ նա երեւաց աւելի բարձրահասակ, մէջքը բարակ։ Կապոյտ գոգնոցի թելերը մէջքին հանգոյց էր արել։ Պատահմամբ նայեց պատշգամբի կողմը, տեսաւ ինձ, հեռացաւ կտուրից եւ խառնուեց աղջիկների խմբին։

Նորից տեսայ Խոնարհի սպիտակ դէմքը, նրա մանրիկ աչքերը։ Կարմիր շորերով այդ աղջիկը ինձ թուաց որպէս մի բարձրահասակ երեխայ՝ գլխին նոյն բրդէ շալը, ինչ որ առաջ։ Տուն մտայ, նրան չխանգարելու համար, որովհետեւ միւս աղջիկները քչփչացին, փոքրահասակներից մի քանիսը, որոնք դպրոցում սովորում էին, գոգնոցով իրենց դէմքը ծածկեցին եւ պահուեցին ինձանից։

⁂

Անտառն արդէն վերջացել եւ սկսել էր լեռնային փարթամ մարգագետինը, որի հատուկտոր թփերը ապացոյց էին, թէ ժամանակին մարգագետնի սեւահողերում աճել է կաղնին։

Կանանչների միջով հոսում էր գետակը, որի ակունքները անտառի մթին ձորերի աղբիւրներն էին։ Դրա համար էլ գետակի երեսին, կանաչ խոտերի հետ լողում էին եւ չոր տերեւներ։

Ձիերը յոգնել էին։ Լեռնային կանաչը գրաւիչ էր ե՛ւ մեզ, ե՛ւ յոգնած ձիերի համար։

- Իջնենք, ձիերը թող հանգստանան, - ասաց ընկերս։ Ձիերը լեզուով դուրս հրեցին սանձի երկաթները եւ ագահութեամբ պոկեցին խոտը։ Մենք պառկեցինք գետակի ափին, խոտի վրայ։

- Օհան ապերը գրքեր շատ ունէր, հին գրքեր։ Մի կիրակի պատշգամբում նստած կարդում էի նրա հին գրքերից մէկը, կարծեմ Յուստինիանոս թագաւորի մասին։ Ձիւնը դեռ չէր հալուել, բայց արեւի ջերմութիւնն արդէն զգացնում էր, որ գարունը հեռու չէ։ Այդպիսի օրերին կատուն էլ հեռանում էր թոնրի տաք քարից եւ աչքերը փակած փռւում արեւի տակ։

Մէկը բարձրանում էր սանդուխքով։ Գլուխս վեր հանեցի։ Գիրքը ձեռքիս դողաց։ Կողքիս կանգնել էր Խոնարհը եւ մատներով խաղում էր գոգնոցի եզրի հետ։ Երբեք նա ինձ այդքան մօտ չէր կանգնել։ Դրանից էր, որ գրքի տառերը շաղուեցին եւ գիրքը դողաց։

- Հայրս խնդրում է ճաշի գաս մեր տունը։

Ինքս էլ չիմացայ, թէ ինչու պատճառաբանեցի գիրքը, ասեցի, որ չեմ կարող գալ։ Խոնարհը ձեռքի արագ շարժումով գիրքս ծալեց, եւ ես դեռ ուշքի չեկած, բակից կրկնեց հօր խնդրանքը։

Չգնացի, բայց գիրքն էլ բաց չարի։ Անելիքս չգիտէի։

Փորձեցի տետրակներն ուղղել, չկարողացայ։ Օհան ապերը եկաւ եւ մինչեւ իրիկուն միասին էինք։ Այդ օրը ես նրա հետ գոմը գնացի կովերին խոտ ու դարման տալու։

Չգիտեմ ամէն տարի Զորագիւղում գարունն այնքան սիրուն է, ինչպէս այն տարին։ Քարերն էլ էին շնչում գարնան բոյրը։ Անտառի հազարաւոր լորենիների հոտը գիշեր - ցերեկ գիւղի վրան էր։ Երբ դասերից յետոյ պառկում էի անտառում, լորենիների տակ, գլուխս պտտւում էր։

Ձորակներում հիմա էլ կան այգիներ։ Գարնանը ուռել եւ հասել էին խնձորենու բողբոջները։ Հարկաւոր էր մի շաբաթ տաք եղանակ, որպէսզի բացուէին խնձորենու ծաղիկների կարմիր թերթերը եւ ձորակները բուրէին։ Հեռուից ծաղկած ծառերի սպիտակ ճիւղերը երեւում էին ձիւնով ծածկուած, ասես գարունը ձիւն էր թափել ծառերի վրայ, գունաւոր եւ հոտաւէտ փաթիլներով ձիւն։

Գիւղի փողոցներից արեւը գոլորշիացնում էր աղբաջուրը, կովերը ջրի գնալիս շլանում էին արեւի լոյսից, մնջում էին արջառները, հոտոտում, դէսուդէն վազում եւ ոտքերով փորում թաց գետինը։ Եւ ինչ դժկամութեամբ էին նրանք ներս մտնում գոմի ցածր դռնակներից։

Գարնան արեւ օրերը յիշեցնում էին ինձ, որ շուտով Մայիս է։ Դպրոցն արձակելուց յետոյ նոյն ճանապարհով պիտի վերադառնամ եւ էլ երբե՛ք, երբե՛ք չպիտի տեսնեմ Զորագիւղը։

(Շար. 4)

COMITE DU 24 AVRIL
REGROUPEMENT DES ORGANISATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

COMMUNIQUE

Le Collège de France a créé une Chaire d'Histoire Turque et Ottomane et le Comité du 24 Avril, regroupement des organisations arméniennes de France, tient à saluer cette bonne initiative. En effet, une chaire de cette importance peut, par ses travaux objectifs, scientifiques et impartiaux, servir une meilleure connaissance de l'histoire de l'Empire Ottoman et de la Turquie moderne. Elle peut apporter en outre les éclairages nécessaires aux Turcs et à leur gouvernement pour qu'ils se mettent en accord avec leur histoire, notamment pour ce qui concerne le génocide des Arméniens perpétré par le gouvernement Jeune Turc.

D'après nos informations, le Collège de France s'apprêterait à examiner, le 29 novembre prochain, la candidature à cette Chaire de M. Gilles Veinstein, ce qui, compte tenu de ses travaux antérieurs et d'un article qu'il avait écrit en 1995, pourrait porter un préjudice à cette très honorable institution mondialement connue et appréciée.

En effet, M. Veinstein, historien mais non spécialiste de l'Empire Ottoman du 19ème et du début du 20ème siècles, remet en cause les vérités historiques les plus élémentaires et se révèle ainsi être au service du négationnisme du génocide des Arméniens. L'histoire nécessite certes une analyse et une critique permanentes. Elle ne peut cependant pas nier les évidences en même temps que les victimes. La réalité de ce génocide ne peut être remise en cause et la contestation d'une telle réalité ne peut, nous semble-t-il, être que politique et idéologique.

Les personnalités qualifiées et les plus diverses telles que M. Israël W. Charny, Directeur Général de l'Institut de Jérusalem sur l'Holocauste et le Génocide, Professeur Robert Melson de Purdue University, Professeur Roger W. Smith du Département gouvernemental au Collège of William & Mary, ou bien encore Maître Alain Jakubowitz, Président du Conseil Représentatif des Institutions Juives de France Rhône-Alpes —pour ne citer qu'elles parmi toutes les personnalités incontestées— reconnaissent très clairement le caractère négationniste des thèses défendues par Gilles Veinstein concernant le génocide arménien.

Devant une telle situation, la communauté arménienne et aussi tous les démocrates de France qui croient aux valeurs universelles, aux principes républicains et au respect de la mémoire, donc la vérité, sont véritablement indignés et ne toléreront pas la nomination d'un tel personnage à la tête d'une Chaire de cette importance au Collège de France.

Paris, le 2 novembre

20-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

Սահակ-Մեսրոպ Երգչախումբի վարչութիւնն ու տնօրէնութիւնը հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան կիրակի, Նոյեմբեր 15-ին, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, երգչախումբին ընտանիքէն անդայծ բաժնուած հետեւեալ հիմնադիր, բարերար եւ երգիչ-երգչուհիներու հոգիներուն համար:

Հիմնադիրներ՝
Արծրունի ՋՐԲԱՇԵԱՆ–*Արշամ* ՊԱՊԱՅԵԱՆ
Տիրան ԽԱՑԻԿԵԱՆ
եւ
Զ. ԱԼէՔՍԱՆԵԱՆ — Վ. ՊՈԶԱՃԵԱՆ
Գ. ՀԱՐՈՒՆԵԱՆ — Խ. ԽԱՋԻԿԵԱՆ
Լ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ — Ա. ՀՈԼՈԲԻԿԵԱՆ

Պատուոյ անդամներ՝
Վ. ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ — Լ. ԷՕՔՍԻՒԶԵԱՆ
Մ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ — Մ. ԵԱՎէՐ

Երգիչ-երգչուհիներ՝
Շահնուր ՃԷՅՀԱՆ – *Ժիրայր* ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Մատլէն ՔԷՇԻՇԵԱՆ – *Մարի* ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃէՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Երգեցողութիւնը կը կատարէ՝
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ *Երգչախումբը*
ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Եըլմազեանի:

Արարողութեան ընթացքին, «Հայր Մեր»էն առաջ, Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան պիտի պարգեւատրուի՝ Երուսաղէմի Ս. Ղազար կարգի Մեծ խաչ-*ի շքանշանով:*

Յետ պատարագի, հոգեճաշ, Սահակ-Մեսրոպ Մշակոյթի կեդրոնի «Ա. Զրբաշեան» սրահը:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·30-ին,
Պատարագ՝ ժամը 9·30-ին,
Արարողութիւն պարգեւատրումի՝ ժամը 10·45-ին,
Քարոզ (Հայերէն / Ֆրանսերէն)՝ ժամը 11·15-ին,
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին:

Կը խնդրուի խուռներամ ներկայ գտնըւիլ սոյն արարողութեանց:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ողբացեալ ընկերուհի՝ Ալիս Ղազարեանի *մահուան առթիւ Պօմոնի Կապոյտ Խաչի Նայիրի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր. Տիգրան Ղազարեանին, զաւակներուն եւ հարազատներուն:*

Une avant-première
le **Jeudi 19 novembre 20h45**
au **Centre Culturel St-Mesrob**
CLAUDE MUTAFIAN
présentera
L'EXPOSITION
ROME - ARMENIE
qui se tiendra à Rome, au Vatican,
au printemps 1999
DIAPORAMA (110 vues)
— A NE PAS MANQUER —

Centre Culturel St-Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris V[e]
métro :
Luxembourg, Monge, Cardinal Lemoine
— **Entrée libre** —

ASSOCIATION NATIONALE DES ANCIENS COMBATTANTS ET RESISTANTS ARMENIENS

Comité du 24 Avril

CEREMONIE DU 11 NOVEMBRE

14h30 Tombe du Général **ANDRANIK**
15h15 Monument aux
MORTS ARMENIENS

Cimetière du Père Lachaise
Entrée Côté Place Gambetta / Rue des Rondeaux
RASSEMBLEMENT à 14 H

Dépôt de gerbe
par le Maire du Paris 20[e]
Hymnes nationaux

Venez nombreux

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

LE THEATRE DE LA BOHEME
présente une comédie
Recherchons un Menteur
Պահանջւում է Ստախօս
Mise en scène : Narek DOURIAN
Adaptation : Zaven ABRAHAMIAN
SAMEDI 14 NOVEMBRE à 20 h 30
avec la participation de la Croix Bleue des Arméniens de France
au profit de l'Ecole hebdomadaire.
PAF 70 F

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Բ. ՑԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Գրիգորեան 100 *ֆրանք, Տիկին Ոսկեան* 800 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էտուար եւ Արմինէ Վաւլաւեան* 100 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նուպար Եռնձալը* 500 *Ֆր., Տիկին Վարդուհի Սթէֆանօ* 200 *Ֆր., Պր. Շառլ Եազըճեան, Տէր եւ Տիկին Գամէր Գոչեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Ճորթուեան* 500-*ական Ֆր., Տիկին Պերճուհի Մազըրեան* 300 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կի Գութրիքս, Տիկին Շահմուրատեան* 500-*ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Այվազեան – Քիւպէրկ, Տիկին Էմիլի Նարկիզեան* 300-*ական Ֆր., Տիկին Անոյշ Քիրէմիտճեան* 500 *Ֆր., Տիկին Ռոզ Սթաթեան* 300 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Յակոբեան* 100 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կրէկուար եւ Ժաքլին Տիրեան* 300 *Ֆր., Տիկին Վ. Հայրապետեան* 500 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Փոլատեան* 200 *Ֆր., Պր. Ժագ Եմէնիճեան, Տիկին Հերմինէ Սրապեան* 300-*ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հայկիկ Մէթէլեան* 150 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Անահիտ Պէնար – Սթաթեան, Տիկին Սեդա Պահարեան* 500-*ական Ֆր., Պր. Կարապետ Խաչատուրեան* 250 *Ֆր., Պր. Հանրի Պալօն* 150 *Ֆր., Պր. Ժագ Պաթմանեան* 200 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Գազանճեան* 50 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Պետրոսեան* 200 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Երկանեան* 300 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պէրպէրեան* 250 *Ֆր., Պր. Յարութիւն Մուսիկեան* 400 *Ֆր., Տիկին Գլէռ Խաչիկեան* 250 *Ֆր., Պր. Կարօ Մատաթ, Պր. Ժորժ Խոլադեան, Օր. Մարի-Լուիզ Եասյեան* 500-*ական Ֆր., Պր. Սարգիս Աճէմեան* 100 *Ֆր.:*

(*Շար.*)

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. - Ընկերուհի Ալիս Ղազարեանի *մահուան առթիւ՝ Պր. Տիգրան Ղազարեան եւ զաւակները* 1000 *Ֆր., Տէր և Տիկին Ղազար Ղազարեան և զաւակները* 1000 *Ֆր., Տիկին Անայիս Աւետեան, Տիկին Մարի Գիլիճեան, Շահինեան ընտանիք* 100*ական Ֆր., Օր. Մարի Պէրպէրեան* 150 *Ֆր., Մամբրէ Գուլումեան ընտանիք* 100 *Ֆր.:*

Արթիւր Տէր - Վարդանեանի *մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տիկին Ազատուհի Տէր - Վարդանեան* 100 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տը Լիւքա* 100 *Ֆր., Տիկին* Թագուհի Գալվաճեանի *մահուան առթիւ՝ Տիկին Շաքէ Քասապալեան* 250 *Ֆր.:*

Sous la Présidence d'Honneur
du Député-Maire d'Alfortville
Monsieur **RENE ROUQUET**

GALA DE BIENFAISANCE

au profit de l'Ecole Bilingue **«SAINT-MESROP»** d'Alfortville

Le Samedi 14 Novembre à 20 heures 30

DINER DANSANT

avec **Paul BAGDADLIAN** accompagné par l'**Orchestre Ani**

Gymnase Lapierre, allée du 8 Mai 1945
94140 ALFORTVILLE

Réservations : Tél.: 01 43 75 28 37 ou 01 41 79 43 48

Կ. Ս. Մ.

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1998. ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ
կը շարունակէ դաստիարակչական իր գործունէութիւնը ի Կ. Պոլիս / Յիսքանպուլ, 1886-էն այսինքն 112 տարիէ ի վեր: Իր Սանուց Ֆրանսայի Միութիւնը - Կ.Ս.Մ. այս առթիւ, 1906-էն ի վեր գործող Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Փարիզի շրջանին հետ միասին համատեղ եւ համագործ, կազմակերպած է շարք մը

ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ

ընդ որս պատիւն ունի հանրութիւնը հրաւիրելու յառաջիկայ քանախօսութեան

Նոյեմբեր 13, Ուրբաթ, ժամը 20·30-ին

ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՄՆԾԱՐԵՆՑ-էն, ՎԱՐՈՒԺԱՆ-էն, ԹԷՔԷԵԱՆ-էն

Աշխատակցութեամբ՝
Տիանա, Մատլէն, Վարդուհի, Տիգրան, Հայրօ, Արսէն, Մկօ Վարդան-*ի*
եւ այլոց

Նախագահութիւն՝ ՎԱՀԷ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ *եւ* ԱՐՍԷՆ ԳԱՆԹԱՐՃԻ
Կ.Ս.Մ. — *Հ.Բ.Ը.Մ.*

Մուտքը ազատ է

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS

Կ.Ս.Մ.՝ *ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ*

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 51027317 A R.C. Paris **Commission Paritaire : No 55935**

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13
VENDREDI
13 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.508 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.508

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ ՍՈՒՐԷՆ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Երեւանի քաղաքապետ Ս. Աբրահամեան որ Փարիզ կը գտնուէր, Նոյեմբեր 10, Երեքշաբթի երեկոյեան ընդունուեցաւ քաղաքապետ Ժ. Թիպէրիի կողմէ: Այս առիթով կազմակերպուած հանդիսութեան ներկայ էին գաղութին կրօնաւոր ու աշխարհիկ շրջանակի դէմքեր, ժամուլի ներկայացուցիչներ, ազգայիններ: Քաղաքապետարանի մեծ սրահին մէջ իր հիւրին բարի գալուստի խօսքով հանդէս եկաւ Ժ. Թիպէրի, ողջունելով Փարիզի Հայոց երեք կրօնաւոր առաջնորդները — Գիւտ Արք. Նազգաշեան, Գրիգորիս Եպիսկոպոս Կասպարեան, պատուելի Ռընէ Լեւոնեան—, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, առանձին յիշելով «Յառաջ»ը որ բաւ թէ միակ հայերէն օրաթերթն է Ֆրանսայի:

Ապա իր ելոյթին մէջ կեդրոնացաւ Ֆրանսայի եւ Հայ ժողովուրդներուն բարեկամութեան դարաւոր անցեալին վրայ որ սերտագոյն բնոյթ առած էր 1895-ի ջարդերէն եւ 1915-ի ցեղասպանութենէն Ֆրանսա ապաստանածներու բազմութեամբ. բաւ թէ անոնց զաւակները այսօր երկրին հպարտութիւն պատճառող բազմաթիւ անուններ ունին, արուեստի, գիտութեան, քաղաքական, մարզական ու այլ ոլորտներու մէջ, ինչպէս՝ Ազնաւուր, Պէրպէրեան, Գառզու, Գիրաֆ, Մանուշեան, Փրոսթ, Ճորքայէֆ, Զիւրիւք, Տէվէճեան եւայլն: Ցիչեց 1988ի երկրաշարժը, Ֆրանսայի մէջ ստեղծուած զօրակցութեան մեծ շարժումը եւ ուրախութիւն յայտնեց որ Երեւան այսօր 1.5 միլիոնոց կենսայորդ մայրաքաղաք մըն էր որուն քաղաքապետը ընդունիլ իրեն համար պատիւ էր: Ժ. Թիպէրի յայտնեց թէ այցը առիթ էր ստորագրելու նաեւ բարեկամութեան դաշինք մը, եւ թէ ֆրանսախօս մայրաքաղաքներու շարքին ընդունուած էր Երեւանն ալ:

Ս. Աբրահամեան պատասխան ուղերձով մը (հայերէն) հանդէս եկաւ Փարիզ գտնուելուն ուրախութիւնը արտայայտելով: Ցիչեց Մայիս 29-ին Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին կողմէ ցեղասպանութիւնը ճանչնալու որոշումը, ապա գոհունակութեամբ տեղեկացուց թէ Քրիստոնէութեան 1700-ամեակի շրջանակին մէջ, 2001 թուականին նախագահ Ժ. Շիրաքի ալ կարեւոր նպաստով Փարիզի մէջ Անի քաղաքին նուիրուած ցուցահանդէս մը տեղի պիտի ունենայ ինչ որ նոր գրաւականը կ'ըլլար երկու ժողովուրդներու աւանդական բարեկամութեան: Ինք եւս ողջունեց գաղութին ներկայացուցիչներու բազմութիւնը ու ֆրանսերէն յայտնուած շնորհակալութեամբ աւարտեց խօսքը:

Երեկոյթին հանդիսաւոր բաժինը աւարտեցաւ երկու քաղաքապետներուն կողմէ բարեկամութեան դաշինքին ստորագրութեամբ որ ողջունուեցաւ խանդավառ ծափերով: Ցետոյ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Գողթան» երգչախումբը Հայկ Սարգիսեանի խմբավարութեամբ երգեց Եկմալեանի «Ո՜վ Հայոց աշխարհ»ն ու ժողովրդական «Հրէս եկան սեւերը»:

Ժ. Թիպէրիի հրաւէրով պաշտօնական հիւրերը — Երեւանի քաղաքապետ Ս. Աբրահամեան եւ կինը, Հայաստանի Փարիզի պաշտօնակատար Ք. Տէր - Ստեփանեան եւ կինը, երեսփոխան - քաղաքապետ Լըլուշ, ու ներկայ բազմութիւնը բաժակ բարձրացուց երկու ժողովուրդներուն, երկու մայրաքաղաքներուն բարեկամութեան կենացը:

Շուրջ ժամ մը տեւած երեկոյթին ընդհանուր խանդավառութեան մէջ բաւական պաղ ջուր լեցնող պարագայ մը եղաւ Ս. Աբրահամեանի հայերէն ելոյթին ֆրանսերէնի թարգմանութիւնը որ գարմանքի ու ամօթի զգացումներու միջեւ ատրուբերեց ներկաներէն շատեր, հակառակ Ժ. Թիպէրիի լայնախոհ ժպիտներուն: Եւ ըսել որ նոյն այդ կարգ ֆրանսերէնով գոհունակութիւն մը թարգմանելու ճիգը կ'ըլլար, ի տես այն ընդունելութեան որով Երեւան, ֆրանսախօս մայրաքաղաքներու շարքին դասուած էր...:

⁂

ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 11-ի երեկոյեան Հայաստանի դեսպանատան սրահին մէջ շուրջ 150 հոգինոց լսարանի մը խօսք ուղղեց Ս. Աբրահամեան, յատկապէս շեշտելով Սփիւռքէն եղած ակնկալութիւնները որոնք կ'ամփոփուէին տնտեսական գործօնին մէջ: Աւարտած կը նկատուէր օժանդակութեան շրջանը ու երկիրը ներկայիս տնտեսական զարգացման փուլին մէջ կը գտնուէր: Այս մարզի ճգնաժամը յաղթահարելու համար եթէ Հայաստան առանձին 10 — 15 տարուան պէտք ունէր, Սփիւռքի մասնակցութեամբ տարիկա կրնար դեղչուիլ չորս — հինգ տարուան:

Ս. Աբրահամեան զինուորական մարզէն քաղաքականին անցած դէմք մըն է. 1992էն գտնուած է կռիւներու շրջանին մէջ, յետոյ Սիւնիքի մարզպետ նշանակուած: Մեծապէս գնահատեց Հայաստանի բանակը որ շրջանին ամէն մարտունակը եւ հզօրն էր, իսկ ատոր մէջ մեծագոյն բաժինը ունէր Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեան:

Բանակին մասին ըսուածները գոհունակութիւն, հպարտութիւն պատճառելով հանդերձ, Ս. Աբրահամեանի երբեմն աւելորդ շեշտումները հաճոյանալու տրամադրութիւններ մատնեցին. ու տնտեսական ճգնաժամուն յաղթելու համար գործակցութեան իր հրաւէրներն ալ երբեմն մնացին այդ տպաւորութեան տակ: Այդպէս էր օրինակ, երբ դժգոհ ըլլալու ջանքով մը կ'ըսէր թէ Սփիւռքին մարդասիրական օժանդակութիւնը «աշխատելու համար հոգի տուող մեր մարդկանց ծոյլ է դարձնում»: Ու կոչ կ'ուղղէր երթալ տուն գնելու Երեւան երբ դեռ գիները բարձր չէին: Ցայտնի դրուատանքով յիշեց տնտեսական մասնակցութեան նպատակով Երեւան այցելած Սփիւռքահայեր որոնք կը կոչուէին Գ. Գրիգորեան, Յովնանեան եղբայրներ, Մանուկեան, եւայլն:

Ս. Աբրահամեան խօսքը աւարտեց ամփոփելով եօրեայ այցին կարեւոր կէտերը. Տերակոյտէն ընդունուելէ, Առողջապահութեան ենթանախարար Պ. Քուշնէրի հետ հանդիպումէ մը զատ, Երեւանի ջուրի ցանցին, մաքրութեան, փոխադրութեան մարզերուն վերաբերող համաձայնագիրներ ալ քննարկուած էին:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Մինսկի խումբին երեք նախագահները Ժ. Վոժիէ (Ֆրանսա), Ե. Եուկալով (Ռուսաստան) եւ Տ. Գայզըր (ԱՄՆ) Բաքուէն ետք գացած են Երեւան, ներկայացնելու համար իրենց առաջարկները Ղարաբաղի հարցին լուծումին: Անոնք Նոյեմբեր 10-ին նախ ընդունուած են Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի կողմէ. իրենց երկիրներուն համամտութիւնը յայտնած են, Հայաստանի, Ազրպէյճանի եւ Ղարաբաղի միջեւ բանակցութիւններու շուտով ձեռնարկելու անհրաժեշտութեան:

Նոյն օրը զիրենք ընդունած է նախագահ Ռ. Քոչարեան որուն ներկայացուցած են «Ընդհանուր պետութիւն» մը կազմելու գաղափարը: Ըստ Ե. Եուկալովի բացատրութեան, տարիկա կը նշանակէ երկու կողմերուն ընդհանուր պետութիւն մը կազմելը: Ռուս նախագահը զարմանք յայտնած է Ազրպէյճանի նախագահի խորհրդական Վ. Գուլիզատէի յայտարարութեան թէ իրենց համար անընդունելի է «միացեալ պետութեան» լուծումը, ըսելով թէ իրենք նման առաջարկ չեն ըրած: Ան հաւաստած է նաեւ թէ Բաքուի եւ Երեւանի մէջ համարժէք պատասխաններ ստացած են եւ թէ Ռ. Քոչարեան եւ Հ. Ալիեւ նոր եւ լուրջ նկատած են բերուած լուծումի ձեւը, խոր ուսումնասիրութեան արժանի:

Նախագահներու խումբը Նոյեմբեր 11-ին ալ Ստեփանակերտի մէջ ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանին ներկայացուցած է նոյն առաջարկները: Նախագահին մամուլի գրասենեակէն այս մասին յայտնըւած է թէ լուծումի ներկայացուած տարբերակը ոչ աւանդական մօտեցում մըն է, արժանի լրջօրէն քննուելու: Մինսկի խումբի նախագահներուն եւ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հանդիպումին ներկայ գըտնուած են ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարար Ս. Բաբայեան եւ Արտաքին Գործերու նախարար Նայիրա Մելքումեան:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 10 / 12)

ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀՅԴ.-Ի ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-Ի ՑՈՅՑԻՆ

«Հանրապետութիւն» խմբակցութեան ղեկավար, Ազգ. Ժողովի նախկին նախագահ Բ. Արարքցեան Նոյ. 10-ին Խորհրդարանին մէջ յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է, դատապարտելով Հոկտեմբեր 30-ի հանրահաւաքին հնչած որոշ կոչեր: Ան ըսած է թէ ներկայի իշխանութիւնը տեսած ըլլալով իր խոստումները իրագործելու անկարելիութիւնը, կը դիմէ քաղաքական հնարանքներու: Ջրպարտութեամբ կը փորձէ վարկաբեկել ընդդիմութիւնը, սուտ մեղադրանքներով: Բ. Արարքցեան նոյն հանրահաւաքը նկատած է «Դաշնակցութեան անունով Ռ. Քոչարեանի կազմակերպածը»:

Ցայտարարութիւնը վրդովում կը յայտնէ տեսնելով հակաժողովրդավարական համակարգի հաստատման սպառնալիքը եւ կը դատապարտէ «վհուկներու որս»ը որ կը սկսի, տեր ամբողջ պատասխանատուութիւնը վերագրելով իշխանութեան:

⁂

Վերջերս հիմնուած «ԻԱ. դար» կուսակցութիւնն ալ նոյն օրը հանդէս եկած է յայտարարութեամբ մը ուր նոյն մեղադրանքները կ'ըլլան Ռ. Քոչարեանի եւ իշխանութեան:

⁂

ԱՐՏԱՔԻՆ ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ ԱՅՑԸ

Արտաքին փոխ-նախարար Արմէն Բայբուրդեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը որ պաշտօնական այցելութիւն մը կու տար Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն, Նոյ. 6-ին Պրազիլէն Արժանթին անցած է: Փոխ-նախարարին հանդիպումներուն առանցքը կազմած է հիւլէական ուժանիւթի ոլորտէն ներս գործակցութիւնը, բայց նաեւ քննարկուած են քաղաքական, տնտեսական եւ փոխ յարաբերութեանց հարցեր: Հայկ. պատուիրակութիւնը Նոյ. 9-ին Ուրուկուէյ անցած է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄՆ.-ՈՒ ԵՒ ԻՐԱՔԻ միջեւ կացութիւնը օրէ օր կը լարուի: ՄԱԿ.-ի քննիչներուն Պաղտատի մէջ աշխատանքը արգիլելէն ի վեր Ս. Հիւսէյն թիրախ է Ուաշինկթընի ամենախիստ ազդարարութիւններուն: Նախագահ Գլինթըն բացէ ի բաց կը սպառնայ կրկին հարուածել Պաղտատը եւ արդէն ամերիկեան կարեւոր թիւով զօրք փոխադրուած է Պարսից ծոցը: ՄԱԿ.-ի տեղւոյն կազմն ալ մեկնած է Պաղտատէն:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ 48 ժամուան այցելութեան մը համար Նոյեմբեր 12-ին հասաւ Մեքսիքօ: Անկէ պիտի անցնի Կեդր. Ամերիկայի աղէտեալ շրջանները, ներկայացնելու համար ֆրանսական զօրակցութիւնը եւ տեղւոյն վրայ ճշդելու անհրաժեշտութիւնները: Ֆրանսայի նախագահին առաջին այցն է այս մէկը դէպի Կեդր. Ամերիկա: Այցին նախօրեակին Ֆրանսա ջնջեց Նիքարակուայի եւ Հոնտուրասի պարտքերը:

Ա. ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ Զինադադարին 80-ամեակը Նոյ. 11-ին Փարիզի մէջ նշուեցաւ Ֆրանսա—Անգլիա միասնութեամբ: Եղիզաբէթ Բ. Թագուհին եւ նախագահ Ժ. Շիրաք միասնաբար ծաղկեպսակ զետեղեցին անծանօթ զինուորի դամբանին, ապա թանգարանին բացումը կատարեց Ու. Չըրչիլի արձանին:

ՎԵՐՏԷՕՆԻ սեննակալցի մասնակիցներուն վերջինը, Ա. Նոփայէ, Զինադադարին 80-ամեակին նախօրդ օրը մահացած է 104 տարեկանին: Տրագրուած էր Զինադադարին 80.ամեակին առթիւ պատուոյ լեգէոնի շքանշանով պարգեւատրել զինքը...:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ նախագահը Ռ. Տիւմա Նոյեմբեր 10-ին լուրերու ԱՖՓ գործակալութեան տրուած հաղորդագրութեամբ մը պատասխանած է իր հրաժարականին մասին արտայայտուած պահանջքներուն: Ռ. Տիւմա կ'ըսէ թէ մտադիր չէ ձգելու պաշտօնը քանի որ խիղճը հանգիստ է եւ ամենայն առարկայութեամբ կը հաւաստէ թէ իր նախագահութիւնը ոչինչով խնդրական կը դարձնէ Սահմանադրական Ատեանին գործունէութիւնը:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՉՈՐՍ երկիրներ՝ Ֆրանսա, Գերմանիա, Իտալիա եւ Հոլանտա լուրջ վարանումներ արտայայտած են Կիպրոսի անդամակցութեան մասին: Կեցուածք որ մեծապէս գնահատուած է Անգարայի կողմէ: Գերմանիա արդէն գոհունակութիւն պատճառած էր Թուրքիոյ երբ Արտաքին Գործերու նախարարը Անգարայի մէջ յայտարարած էր թէ իրենք կը փափաքին որ Թուրքիա մաս կազմէ Եւրոպայի: Այս շրջանակին մէջ ուշագրաւ է Նոյեմբեր 12-ի «Մոնտ»ին 28 էջնոց յաւելուածն ալ որ յատկացուած է Թուրքիոյ տնտեսական — ճարտարարուեստական մարզին եւ ուր մոռցուած չէ Աթաթիւրքի մահուան 60-ամեակն ալ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ քաղաքական վերնախաւին մէջ ցնցիչ փարդացումներ արձանագրուած են երբ գործի շրջանակին ծանօթ անուններէն մէկուն կողմէ տեսագրուած տեսերիզ մը հեռասփռուած է: Այդ տեսերիզը դղայացուցիչ հրապարակումներ ըրած է դրամատան մը վաճառքին վճռայարդոյց ծալքերուն մասին: Հրապարակումները

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵԶՆԻԿ ԲԱԼԻԿԻ «ԱՌԱԿՆԵՐ» ԳԻՐՔԸ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Ա.

Մեր նորագոյն ժամանակներու գրականութեան անդաստանին մէջ կարծէք մոռցուած մարզ մը դարձած է առակագրութիւնը: Կարելի է յիշել հազիւ քանի մը անուններ, որոնք տաղանդով օժտուած դէմքեր են. իսկ նորահաս գրողներու շարքերուն մէջ քիչեր կան որ նուիրուած են առակագրութեան:

Օտար գրականութեանց մէջ եւս գրական այդ դժուար սեռին իսկական վարպետները գտնելու համար հարկ է քանի մը դար ետ երթալ: Այս երեւոյթին պատճառները պէտք է փնտռել ժամանակներու, մարդոց եւ անոնց հոգեբանութեան փոփոխութեան, ինչպէս նաեւ ընկերային եւ իմացական հաղորդակցութեանց միջոցներու եւ ձեւերու բազմազանութեան եւ այլափոխութեան մէջ:

Ներկայիս առակներով խօսելու հարկադրանքը գրեթէ չկայ ժողովրդավար եւ ազատ երկիրներու մէջ, ուր խօսքի ազատութիւնը հաստատուած է: Մարդիկ եւ հանրային հաստատութիւններ այլեւս չեն կրնար հանդուրժել, որ մէկը, ինչ դիրք եւ հանգամանք որ ունենայ, անքննադատելի նկատուի, եւ միայն փառաբանութիւն եւ պաշտամունք վայելէ եւ կամ միայն առակագրութեամբ, այսինքն անուղղակի քննադատութիւն եւ թելադրութիւն ստանայ:

Հին դարերուն շատ հաւանական է որ առակագրութիւնը բռնապետական սարսափներու տակ երեւան եկած է: Հնարամիտ մարդիկ խորհած են առակախօսներ դառնալ եւ փոխանակ բռնակալը գրչի հարուածներուն տակ առնելու, որ խիստ վտանգաւոր էր, անասուն մը վերցնելով դրած են անոր գահին վրայ, լեզու հանած, խօսիլ սորվեցուցած, բառեր դրած անոր շրթներուն վրայ եւ փորձած են ցոլացնել անոր չար արարքներուն բնութիւնը, որպէսզի հանրութիւնը բան մը հասկնայ, լուսաւորուի եւ փրկութեան ճանապարհ մը փնտռէ: Այս առնչութեամբ առակի համաշխարհային ներկայացուցիչներէն Լաֆոնթէն ըսած է. «Կը գործածեմ կենդանիները՝ կրթելու համար մարդիկը»:

Բացայայտ իրողութիւն մըն է այն, որ առակախօսութիւնը շատ աւելի հաճելի է ընթերցող կամ ունկնդիր հանրութեան համար: Մարդիկ աւելի հաճոյքով կը կարդան ու կը լսեն առակները. աւելի հետաքրքրուած կը հետեւին պատմութեան, եւ աւելի յստակ կերպով կ'ըմբռնեն առակին նշանակութիւնն ու գաղափարը:

Մեծ բանաստեղծներուն նման մեծ առակախօսներն ալ չեն մեռնիր: Կ'ապրին ու կը քալեն մարդկութեան հետ շարունակ եւ տեւականօրէն, կ'արհամարհեն ժամանակն ալ, սահմաններն ալ: Փաստ: Քանի՛ քանի դարերու հեռաւորութեան վրայ անբեկանելի կամուրջ մը ձգած՝ այսօր կը տեսնենք որ մեզի հետ կը քալեն ու կը խօսին Եզովբոսէն սկսեալ այն անթիւ առակագիրներու շարանները, որոնց մտքին կայծերը արդի գրողներու եւ բանաստեղծներու լոյսին հետ մրցումի բռնուած, թէ' կը լուսեն եւ թէ կը փնտռուին, առանց նկատի առնելու անոնց վայրն ու դարաշրջանը:

Հին եւ միջին դարերու հայ մշակոյթը եւս շատ մը առակագիրներ կը հաշուէ: ԺԳ. դարուն ունեցած ենք երկու տիրական դէմքեր, գրեթէ համաշխարհային համբաւով եւ ճանաչողութեամբ: Մխիթար Գօշ՝ 200 առակներու հեղինակ, եւ Վարդան Այգեկցի, որ արտադրած է 400 առակներ:

Վերջին հարիւրամեակին հայ գրականութեան առակագրութեան սեռին մէջ փնտռուած անուններ դարձած են Աթաբէկ Խնկոյեան, Արշաւիր Դարբնի, Մկրտիչ Կորիւն, Աւետիք Իսահակեան, Յովհաննէս Թումանեան, Յովհաննէս Շիրազ եւ քանի մը այլ անուններ, բոլորն ալ Հայրենիքէն:

Ինչ կը վերաբերի Սփիւռքին, հարկ է նշել որ Սփիւռքի հայ գրականութեան անդաստանին մէջ առակագրութիւն մշակած տիրական դէմքի մը անուան ծանօթ չենք: Հրապարակի վրայ երեւցած են քանի մը գրողներ, սակայն անոնց գործերը մնացած են փորձի սահմաններուն մէջ, որովհետեւ առակը կ'ենթադրէ քանի մը շնորհներու ներդաշնակ մէկտեղում՝ երգիծական, խայթող, բանաստեղծական շունչ, թատերական երկխօսութիւն: Առակագիրը պէտք է ըլլայ աննախապաշար եւ խիզախ: Այս բոլորը պայմաններ են, զորս քիչեր կը լրացնեն: Ատոր համար ալ քիչ են տիրական դէմքերը առակագրութեան մէջ: Միակը՝ որ մանաւանդաբար վերջին քառորդ դարուն նուիրուած է առակագրութեան, եւ այդ մարզին մէջ իր լեզուով, ոճով, գաղափարներով թէ արուեստով տիրական դէմք մը դարձած է՝ Եզնիկ Բալիկն է, որուն 230 էջնոց «Առակներ»ու հաւաքածոն լոյս տեսաւ վերջերս, Լոս-Անճըլըսի մէջ, «Նոր Կեանք» թերթի հրատարակութեամբ:

Ըսինք թէ նոր ժամանակներու գրականութեան անդաստանին մէջ քիչեր նուիրուած են առակագրութեան մարզին, որովհետեւ առակներով խօսելու հարկադրանքը չկայ ազատ երկիրներու մէջ: Նկատի առած այն որ մենք այսօր երբ կ'ապրինք ժողովրդավար եւ ազատ երկրի մը մէջ, հարցումը որ կը ծագի մեր մտքին մէջ, այն է՝ թէ ինչո՞ւ հեղինակը դիմած է առակագրութեան ժանրին, ընդհանրապէս մարդկային եւ մասնաւորաբար մեր ազգային կեանքին մէջ տեղ գտած թերութիւնները, կենցաղային յարաբերութիւնները, բարքերու խաթարումը, ընչաքաղցութիւնը, շահամոլութիւնը, կեղծիքը եւ այլ մոլութիւններ ծաղրելու, պարսաւելու եւ մարդ անհատին ու հաւաքականութեան մէջ բարիի ու գեղեցիկի, պարկեշտութեան ու ազնուութեան զգացումներ սերմանելու համար:

Հարցումը մեզի համար երկու պատասխաններ ունի: Առաջին՝ ճիշդ է որ մենք կ'ապրինք ժողովրդավար եւ ազատ երկրի մը մէջ, սակայն այդ զոյգ յատկութիւնները իրենց իսկական ու ամբողջական իմաստով թերեւս արմատացած չեն մեր ազգային կեանքին մէջ, ուր դժուար թէ գրող մը բացայայտ կերպով յանդգնի յականէ անուանէ այս կամ այն անհատի, այս կամ այն կազմակերպութեան, կամ հաւաքականութեան թերիները մատնանշել, առանց հետեւանքներու մասին մտածելու: Երկրորդ՝ նկատի առած առակին յատուկ երգիծանքի շեշտը, հեղինակը իր խառնուածքին աւելի մօտ զգալով առակագրական մարզը, նուիրուած է գրական այդ սեռին, իբրեւ ուսուցողական գրականութեան սեռերուն մէջ ամէնէն ժողովրդականը, զայն գործածելով իբրեւ միջոց խրատական - ուսուցողական հրապարակագրութեան:

Եզնիկ Բալիկի առակները սրամիտ են եւ հիւթեղ: Կենդանական աշխարհի գրեթէ բոլոր ներկայացուցիչները, ինչպէս աւանդական առակագրութեան մէջ, Եզնիկ Բալիկի առակներուն մէջ եւս կ'անձնաւորեն որեւէ յատկութիւն՝ խորամանկութիւն, միամտութիւն եւայլն: Բացի կենդանիներէ, իր առակներուն մէջ իբրեւ գործող անձինք հանդէս կուգան նաեւ մարդիկ:

Եզնիկ Բալիկի առակներուն մէջ շեշտակի կերպով կը նկատուին հեղինակին վառ երեւակայութիւնը եւ պատմելու շնորհքը: Ան ինքնատիպ առակներ գրած է ժողովրդական զրոյցներէ, ասացուածքներէ եւ առածներէ քաղուած նիւթերու հիման վրայ, զանոնք յարմարցնելով իր շրջապատի կեանքին ու բարքերուն: Բարոյախօս մըն է ան առանց քարոզչութեան, այլապէս իր առակները կրնային իջնել տափակութեան մակարդակին: Ընդհակառակն, ան իր առակներուն պատմութիւնը այնքան հետաքրքրական դարձուցած է, որ ընթերցողը դիւրութեամբ չի կրնար շրջել էջերը: Իր առակներուն մէջ զգալի են միտքը եւ արուեստը: Հեղինակին արժանիքներէն մէկն ալ այն է, որ ան երկարաբան չէ. կը գրէ շատ սեղմ ու յղկուած ոճով, կենդանի երկխօսութիւններով եւ առողջ իմաստով:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ՀԱՅԸ՝ ՎԱՀԷ-ՎԱՀԵԱՆ

ՅՈՎԻԿ ԷԹԵԱՆ

Աշխարհասփիւռ սերունդներուն
Յոյս ու հաւատք ներշնչեցիր,
Մեսրոպաշունչ մեր տաճարում՝
Քու բորբ սրտի բոցը տուիր:

ՍԱՐԳԻՍ ԲԵՆՆԵՆԵԱՆ

Կ'ափսոսամ որ շատ ուշ ճանչցայ այս բազմավաստակ գրագէտն ու հայրենասէրը: 18 տարեկան էի երբ Ելլադան ձգելով գացի Պէյրութ, Ամերիկեան Համալսարանը ուսումս շարունակելու: Շատ բան չէի գիտեր հայ գրականութեան ու հայ գրագէտներու մասին: Կլանուած ըլլալով հելլէն մշակոյթով ու հելլէն գրականութեամբ, ինծի ամենամօտ գրագէտներն էին Տրոսինի ու մանաւանդ Քոսթիս Բալամաս:

Ծնած ըլլալով դաշնակցական ընտանիքի մէջ, գէթ անունով ինծի ծանօթ էին որոշ հայ բանաստեղծներ՝ Սիամանթօ, Վարուժան ու նաեւ Ռուբէն Սեւակ: Կը յիշեմ, մայրիկս յաճախ կ'ոգեկոչէր թէ ինչպէս երբ մէկ տարեկան էի, Ակնունին գիս իր գիրկը առած է ու ծանօթ մտաւորական Սիրունին եւ իր տիկինը եղած են մեր տան յաճախակի հիւրերը, Իզմիրի մէջ:

Պէյրութի աշխոյժ ու հայրենասէր գաղութը, իր այլազան գունաւորումներով, իսկական անակնկալ մըն էր ինծի համար: Հոն է որ առաջին անգամ ձերբազատուեցայ ստորադասութեան բարդոյթէն ու հպարտ զգացի որպէս հայ: Համալսարանի ուսանողներէն երկու ազնուական Հայեր՝ Վահէ Զիլինգիրեան եւ Կարօ Այվազեան պատճառ դարձան որ ծանօթանամ Ճեմարանի շրջանակին ու մանաւանդ անզուգական մտաւորականներու, ինչպիսին էին՝ Նիկոլ Աղբալեան, Լեւոն Շանթ, Կարօ Սասունի եւ Գասպար Իփէկեան: Հաճոյքով կը յիշեմ նաեւ Ճեմարանի ուսանողներուն հետ ունեցած ծանօթութիւններս: Անոնց շարքին, գիս խորապէս տպաւորած են երկու գրողներ՝ Անդրանիկ Ծառուկեան եւ Մուշեղ Իշխան, որոնք մինչեւ իրենց մահը մնացին անկեղծ բարեկամներս:

Զարմանալիօրէն ու ցաւալիօրէն, ուսանողութեանս շրջանին միայն մէկ անգամ առիթ ունեցած եմ տեսնելու Վահէ-Վահեանը: Նոյնիսկ երկու խօսք չեմ փոխանակած իր հետ, որովհետեւ զինք ինծի մատնանշողը շատ վերապահ ընթացք մը ունէր իր նկատմամբ: Դժբախտաբար, կուսակցական պայքարները խաթարած էին հայ մարդոց նկարագիրները եւ նոյնիսկ որոշ գրողներու նկատմամբ կը տիրէր անհանդուրժող ոգի: Ցաւալիօրէն, ընկերակիցս փոխանակ Վահեանին գրական արժանիքներուն մասին արտայայտուելու, մէկ բառով տուաւ իր վճիռը՝ զինք կոչելով գրչակ:

Ցաւալի է որ Ճեմարանի ուսանողներու շրջանակին մէջ այլամերժութիւնն ու ինքնահաւանութիւնը տիրական երեւոյթներ էին: Ինծի համար առեղծուած մըն է թէ ինչպէս առաքելատիպ ու գերազանցապէս հայրենասէր Նիկոլ Աղբալեանի մը շունչին տակ՝ իր նկարագրին ու ոգիին բոլորովին ներհակ նկարագրային գիծեր ունեցող այլամերժ սերունդ մը գոյութիւն առաւ: Ճեմարանականները առհասարակ եղան ինքնահաւան, այլամերժ եւ իմաստակ միջակութիւններ: Դաշնակցութեան շրջանակէն դուրս որեւէ գրող կամ մտաւորական անոնց համար պարզ գրչակ մըն էր կամ ոչնչութիւն: Այս ունակութիւնները Ճեմարանականները իրենց հետ բերին նաեւ այս երկիրը: Կը յիշեմ, մի քանի տարի առաջ իմաստակ մը «Ասպարէզ»ի մէջ գրչակ կոչեց տասնեակ մը գիրքերու հեղինակ, հասարակական գործիչ ու հրապարակագիր Անդրանիկ Անդրէասեանը:

Անդրանիկ Ծառուկեան սկզբնական շրջանին որոշ վերապահութիւններ ունէր Վահէ Վահեանի նկատմամբ: Այդ շրջանին հայ կեանքը բաժնուած էր երկու հակադիր ճակատներու: Մէկ կողմը Հայաստանը կը նկատէր հայ ժողովուրդի հայրենիքը, իսկ միւս կողմը կը ջատագովէր «հոգեկան հայրենիք»ի գաղափարը: Կարճ ժամանակ ետք, երբ Անդրանիկը այցելեց Հայաստան ու վերադարձին գրեց իր ոգեշունչ գործը՝ «Հին Երազներ, Նոր Ճամբաներ», արդէն այս երկու կիւրինցիները դարձան գաղափարի ընկերներ:

Մուշեղ Իշխանը Ճեմարանի բոլոր շրջաններու ուսանողներուն մէջ եզակի անհատականութիւն մըն էր: Հանդարտաբարոյ եւ հեզահամբոյր նկարագրով՝ առաջին իսկ հանդիպումով կը զգայիր թէ կը գտնուիս ազնուական ոգի ունեցող անձնաւորութեան մը ներկայութեան: Զարմանալիօրէն, Վահէ-Վահեանն ու Մուշեղ Իշխանը ունէին նկարագրի զուգահեռ որոշ գիծեր: Ճեմարանի շրջանակին մէջ Մուշեղը միակն էր որ խանդավառութեամբ բացատրեց ինծի թէ Վահէ-Վահեանը ինչպիսի տաղանդաւոր բանաստեղծ է, թէ որքան ազդուած է հայ քերթողութեան իշխան Վահան Թէքէեանի գրականութենէն:

Տարիներու թաւալումով, հետզհետէ աւելի լաւ ճանչցայ Վահէ-Վահեանը՝ որպէս գրագէտ, գրականագէտ ու բազմավաստակ դաստիարակ: Ճանչցայ զինք իր անհամար ուսանողներուն միջոցաւ: Տեսայ թէ ինչպիսի խոր ներշնչումի աղբիւր հանդիսացած է իր աշակերտներուն համար: Հարիւրաւոր երիտասարդ-երիտասարդուհիներ իր շունչին տակ եղած են տիպար հայրենասէրներ: Այս մարզին մէջ անգերազանցելի է ան: Իր աշակերտներուն սորվեցուցած է մէկ ճշմարտութիւն՝ այն՝ որ հելլէն մեծ իմաստասէր ու քաղաքական գործիչ Պերիքլէս պատգամած էր իրեն յաջորդ սերունդներուն - ԻԲԷՐ ՓԱՆԴՈՆ Ի ՓԱՏՐԻՍ (ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ ՎԵՐ): Վահէ-Վահեանը կրցած է իր բազմաթիւ աշակերտներուն հասկցնել թէ՝ անկախ վարչաձեւէն՝ Հայրենիքի մէջ կային իսկական հայ գործիչներ, որոնք օրն ի բուն կ'աշխատէին, որպէսզի մեր երկիրը դասեն բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու շարքին:

Առաջին Հանրապետութեան տօրեայի մասին խօսելով, Սիմոն Վրացեան 1918-ին գրած իր մէկ նամակին մէջ, ուղղուած Ուաշինկթընի հայ դեսպան Արմէն Կարոյին, կը գրէ. «Ամենից առաջ պէտք է ասեմ, որ իսկապէս անձեւ քաոսի միջից ծնունդ առաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Ես չէի կարող երեւակայել, որ մենք, հայ ժողովուրդը, այսքան անպատրաստ է պետական կեանքի համար: Մենք դեռ ազգ չենք, սիրելի Կարօ, այլ վանեցի ենք, ղարաբաղցի ենք, տարօնցի ենք, ռուսահայ ենք, թրքահայ ենք եւ չգիտեմ ինչ...»:

Այո, այս խաժամուժը, այս անձեւ ու անդիմագիծ հայ զանգուածն է որ խորհրդային վարչաձեւի տարիներուն, շնորհիւ շատ մը հայրենասէր ղեկավարներու, դարձաւ ազգ ու պետութիւն: Այս հիմնական իրողութիւնն է որ անզուգական դաստիարակը՝ Վահէ-Վահեան, ջամբեց իր հարիւրաւոր աշակերտներուն, ու անոնցմէ պատրաստեց հայրենասէրներու բանակ մը, որոնցմէ շատեր խանդավառութեամբ գացին Հայրենիք ու ստացան բարձրագոյն կրթութիւն ու բոլորն ալ ունեցան ազգային-հասարակական բեղուն գործունէութիւն թէ՝ Հայրենիքի եւ թէ՝ Սփիւռքի մէջ:

80-ական թուականներուն կը գտնուէի Տիթրոյթ: Ծանօթ մտաւորականի մը տան մէջ երբ խօսք եղաւ Մուշեղ Իշխանի Միացեալ-Նահանգներ այցելութեան մասին, հարց տուի թէ ինչո՞ւ Վահէ-Վահեանը եւս չէ արժանացած նման պատուի: Տանտէրը պահարանէն նամակ մը վերցնելով ինծի երկարեց որ կարդամ: Նամակը գրուած էր Երեւանէն, Շաքէ Վարսեանի կողմէ: Նամակին մէջ նախկին Մելգոնեանական ծանօթ գրողը ջերմագին կերպով կը թելադրէր որ Վահէ-Վահեանն ալ արժանանայ Մուշեղ Իշխանի համար սարքուած յարգանքի արտայայտութիւններուն:

1985-ին այցելեցի Լոս-Անճըլըս: Կեցութեանս շրջանին, ամէնէն տպաւորիչ երեւոյթն էր՝ գրչի վաստակաւոր մշակ, դաստիարակ ու բանաստեղծ Վահէ-Վահեանի մեծարանքի երեկոն: Այս առիթով ալ երբ առաջարկեցի դաշնակցական ընկերոջ մը, որ ինծի ընկերակցի հանդիսութեան, կէս-արհամարհական շեշտով ըսաւ. «Կը զարմանամ թէ այսպիսի պա-

րապ մարդոց համար ժամանակ կը վատնես»։ Պարզ է, ինքն ալ կը պատկանէր այն հոսանքին, որ օրին մէկը գրուելի լոզունգ մը հնարեց – «Ան որ դաշնակցական չէ, հայ չէ»...։

Հանդիսութիւնը շատ տպաւորիչ էր։ Գրագէտը ներկայացնողները գիրար գերազանցեցին։ Վաչէ Սեմերճեան, Գ. Խըլոպեան, Օշին Քէշիշեան ու մանաւանդ Անդրանիկ Անդրէասեան ներկայացուցին յոբելեարը որպէս աւանդութեանց ջահակիր, որպէս խմբագիր, գրականագէտ ու մանաւանդ մարդ։ Յատկանշական էր մանաւանդ գրագէտին աշակերտուհիներէն Մարիա Քրիսեանի ուղերձը։ Զգայուն ու խոր ապրումով յայտնեց իր հիացումն ու երախտագիտութիւնը որպէս հարազատ սանուհին յոբելեարին գլխաւորած Հիւսիսեան Հայագիտական Հիմնարկին։

Բայց խօսքերուն գլուխ – գործոցը ա՛յն էր, զոր խօսեցաւ ի՛նքը՝ Վաչէ – Վահեան։ Իրեն վերագրուած բոլոր արժանիքները փոխանցելով մեր ժողովուրդին, իր անձին նկատմամբ եղած բոլոր ներբողները լսելով սոսկ ունկնդիր, համեստօրէն աւելցուց. «Ես եւս ձեզ նման լսեցի ու մտիկ ըրի այդ անձին նկատմամբ ըսուածներն ու անոր վերագրուած արժանիքները, ու ես սիրեցի այդ անձը...»։ Պատկերը հոյակապ էր. իսկական բանաստեղծութիւն։ Իր խօսքը վերջացուց կոչ ընելով բոլորին որ ըլլան հանդուրժող, իրատես ու հայ ժողովուրդին գերագոյն շահերը միշտ դասեն բոլոր կարգի անհատական ու հատուածական շահերէն վեր, տալով հայ ժողովուրդին ու հայրենիքին իրենց գերագոյնը։ Հոս արդէն Վահան Թէքէեանն էր որ կը խօսէր...

Ի՞նչ մնաց կեանքէն ինծի, ի՞նչ մնաց.
Ինչ որ տուի ուրիշին, տարօրինա՛կ,
ա՛յն միայն...։

Անզուգական մօրս կը պարտիմ իմ վերջին տեսակցութիւնս Վահէ – Վահեանին հետ, իր իսկ բնակարանին մէջ։ Հայաստանէն վերադարձիս ճամբուն վրայ հանդիպած էի Պէյրութ, մօրս։ Օր մը սիրելի մայրիկս մօտեցաւ ինծի եւ յուզուած շեշտով ըսաւ. «Յովիկ, տղաս, կ՛ուզեմ որ երթաս հետ միասին այցելութիւն մը տանք Գ. Վահէ – Վահեանին։ Մեծ մտաւորական է, որ ահռելի կորուստ մը ունեցաւ վերջերս։ Կորսնցուց իր զաւակը ահռելի արկածի մը պատճառաւ։ Պէտք է գիտնաք թէ ի՛նչ մեծ վիշտ կը պատճառէ հարազատ զաւակի մը կորուստը ծնողքի մը համար։ Կ՛ուզեմ որ երթաք ու մեր ընտանիքի խոր ցաւակցութիւնները յայտնէք իրեն, իր կնոջ ու իր մօրաքրոջ՝ Տիկին Սաթենիկին»։

Որքա՜ն երախտապարտ եմ ազնիւ մօրս, որ առիթ ստեղծեց որ վերջին անգամ մեծ հայրենասէրին մտերմութիւնը վայելեմ։

«Նոր Օր»

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՅԵՏԵԼՑԻՆԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ ՍԿՍԱ՞Ծ

Զարմանալի չէ ըսել որ Ռուսաստանի մէջ ոչ ոք լրջօրէն կը վերաբերի նախագահին որ կատակի ու գութի առարկայ է իր ժողովուրդին կողմէ։ Կը ծաղրեն խօսակցութեան անոր ձեւերը, կը գտնեն խղճալի վիճակին որ անտարբեր ձգած է, յայտնապէս, անոր կինն ու աղջիկը. Անոնք 1996-ին ալ քաջատեղեակ ըլլալով հանդերձ Ելցինի առողջական ծանրակշիռ կացութեան, մղած են մասնակցելու ընտրութեան երբ այդ մաշեցնող պայքարը կրնար ճակատագրական ըլլալ անոր համար։

Պրիմակով որպէս վարչապետ եւ տասով՝ որպէս փոխարինող ընդհանուր յարգանք կը վայելէ, բայց իր կառավարութեան պարագան նոյնը չէ։ Քաղաքական դէտերու կարծիքով, անոր բաղկացուցիչ տարրերուն մէջ տիրական են համայնավարները եւ լռութեան մէջ կը պատրաստուի խորհրդային անցեալին վերադարձ մը։ Կ՛ըսուի թէ պիտի վերադառնայ յատկապէս նախկին վարչարարութիւնը որ վերջ պիտի տայ անձնական նախաձեռնութեան, պատճառ ըլլալ անչափաւորելի դրամահոսութեան մը եւ երկար պոչերը կրկին երեւան բերէ խանութներուն առջեւ։ Ե. Պրիմակով կ՛անտեսէ այս նախատեսութիւնները։ Կը մերժէ հարցազրոյց տալ, կամ մասնակցիլ հեռատեսիլի յայտագիրներու։

Կացութեան մասին տեղեկացնելու գրեթէ միակ աղբիւրը կը նկատուի տնտեսութեան հիմնարկին տնօրէնը Լ. Աբալկին որ Տնտեսութեան նախարարին բարեկամն ու խորհրդականն է։ Ան կը մերժէ կառավարութեան մասին եղած նախատեսումները, շարունակելով դրամ տպելու գործը։ Այլապէս միջոց չկայ վճարելու վերջին երկու ամսուան աշխատավարձքերը։ Իսկ մնացեալ պարտքերը յետաձգուած են աւելի ետքի։ Կարեւոր է ժողովուրդին ցոյց տալ որ անվճարունակ չէ կառավարութիւնը։

Պատասխանելով տնտեսական մարզի ֆրանսացի լրագրող Ք. Քարոլի հարցումներուն, Աբալկին կը բացատրէ թէ ռուսական ճարտարարուեստը կը բանի միայն մասնակի հզօրութեամբ, իսկ հողագործութեան պատկերը աւելի դէշ է։ Պէտք է աշխուժացնել այս ճիւղերը, սկսելով անկէ որ աւելի դիւրին է։ Աբալկին քաջածանօթ ըլլալով Ռուսաստանի պաշտպանական ճարտարարուեստին, լուրջ յոյս կապած է այդ մարզին. կը ճշդէ թէ ատիկա չի նշանակեր զէնքի արտադրութեան դիմել. արդէն մարզը լայնօրէն բընոյթ փոխած է։ Օդանաւերու գործատուն մը, օրինակ, աշխարհի լաւագոյն անիւները կ՛արտադրէ. շարժակներու գործատուն մը կրնայ քարիւղատար խողովակաշարներու մասերը պատրաստել. իսկ մետաղագործական հսկայ արտադրամասեր որ այսօր գրեթէ անգործութեան մատնուած են, կրնան երկրին մեքենայի մեծ պակասը փակել։

Ինչ կը վերաբերի շինութեան կալուածին, նախարարին խորհրդականը կը ծրագրէ 1991-ի մակարդակին վերադարձընել կրաղիւսի արտադրութեան մակարդակը. ատիկա պայման է ձեռնարկելու համար բնակարաններու շինութեան ծաւալուն գործին որ աւելի քան անհրաժեշտ է։

Ասոնց քով Աբալկին կը խոստովանի որ Ռուսաստան հաւանաբար երբեք պիտի չունենայ ելեկտրոնիկ իսկական ճարտարարուեստ մը որ ներկայ աշխարհին մէջ լուրջ թերութիւն է։ Ինքնաշարժի մարզն ալ աւելի փայլուն չէ, եւ ծաւալուն խնդիրներ կան նաեւ տարընչուած հողագործութեան։ Ամէն պարագայի մէջ, ռուս պաշտօնատարը գիտակից է թէ իր երկիրը պարտաւոր է ինքնարաւ ըլլալու եւ կախում չունենալու ո՛չ ներածումներէ, ոչ ալ մարդասիրական օժանդակութենէ։

Այս բոլորէն աւելի կարեւոր հարց է թէեւ արտասահմանեան ներդրումներու պարագան։ Ճափոնցիները պատրաստակամութիւն յայտնած են երկու միլիառ տոլարի ներդրում ընելու, այն պայմանով որ Ռուսաստանի հաշուապահութեան համակարգը յարիր ըլլայ միջազգային չափանիշներու։ Աբալկին վստահ է որ ռուսական շուկան կարեւոր է նաեւ Եւրոպայի եւ ԱՄՆ-ու համար։ Կ՛ըսէ թէ կրնան մինչեւ 10 միլիառ տոլարի ներդրում ընդունիլ, գալ տարուընէ սկսեալ։ Բայց թէ քանի՛ ձեռնարկութիւն ճափոնական պահանջքին համապատասխան հաշուակալութիւն կը կիրարկէ, «քիչ» կ՛ըլլայ պատասխանը։

Ֆրանսացի լրագրողը կ՛արծարծէ կաշառակերութեան նիւթն ալ։ Խորհրդականը վստահ է որ Ելցինին մեկնումով կարելի պիտի ըլլայ պայքարիլ այդ չարիքին դէմ։ Ատիկա ընելու համար հարկաւոր կը նկատէ որ Ելցինի կանխահաս մեկնումով նախագահի պաշտօնակատար դարձած վարչապետը սահմանադրական ժողով մը հրաւիրէ որ արդէն կը պահանջուի Դումային կողմէ։ Սահմանադրական բարեփոխումով կը ստեղծուի փոխ-նախագահի աթոռ մը որ կարելի կը դարձնէ կեդրոն ձախի համախոհութիւն մը։

Թէ ո՛վ կը ներկայանայ նախագահութեան յարմարագոյն թեկնածուն, Աբալկին կը պատասխանէ անվարան. «Պրիմակո՛վը»։

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԱԺՄ ԽՈՒՄԲԻՆ ՀԵՏ

Նոյեմբեր 6-ին վարչապետ Ա. Դարբինեան հանդիպում ունեցած է ԱԺՄ խորհրդարանական խմբակին հետ։ Գլխաւոր նիւթը եղած է երկրին տնտեսական վիճակը, յատկապէս հաւանական զարգացումները Ռուսաստանի ճգնաժամուն պայմաններուն մէջ։ ԱԺՄ-ի անդամ երեսփոխանները գոհունակութիւն յայտնած են նախաձեռնութեան եւ ընդգծած նման երկխօսութիւններու կարեւորութիւնը։

Վարչապետը ԱԺՄ-էն ետք ընդունած է նաեւ «Ինքնորոշում» միաւորման ատոր Համայնավար խմբակցութեան ներկայացուցիչները։ Երկու խմբակցութեան հետ ալ նիւթ եղած է 1999-ի պիւտճէն։ Կողմերը շեշտած են նման խորհրդակցութեան օգտակար բնոյթը։

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Նոյեմբեր 6-ին ազգային պատկերասրահի տնօրէն, արուեստաբան Շահէն Խաչատրեան եւ Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը Արշիլ Կորքիի ծննդեան 95-ամեակին եւ մահուան 50-ամեակին նուիրուած ցերեկոյթով մը ոգեկոչած են արուեստագէտը։ Անոր կեանքը, ստեղծագործական ուղին լուսապատկերներու ցուցադրութեամբ ներկայացուցած է Շ. Խաչատրեան։

ԱՒԱՐՏԱԾ ՋՐԱՏԱՐ

Լոռիի մարզին մէջ աւարտած է աւելի քան 27 քիլոմեթր երկարութեամբ Լալվար – Ճաճկան ջրատարին կառուցումը։ Վանաձորի համար մեծ կարեւորութեան տէր այս շինութիւնը կարելի եղած է ՄԱԿ-ի համաշխարհային պարէնի ծրագրին տրամադրած միջոցներով։

ՃԻՆԻՇԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ Կ՛ԱՋԱԿՑԻ ՋՄՐԱՆ ԾՐԱԳՐԻՆ

Ճինիշեան հիմնադրամը կը մասնակցի Գորիսի քաղաքապետարանի «Տաք ձմեռ» ծրագրին իրագործումին։ Քաղաքին Շինուհայր, Վերիշէն, Խնձորեսկ, Տող, Քարահունջ գիւղերու պատերազմէն զոհուածներու եւ օգնութեան կարօտ ընտանիքներու վառելափայտ կը տրուի։

ՍԵՒ ՑԵՂԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ

ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

Նրանց տունը չգնալու համար փոշմանել էի։ Մի օր էլ փողոցում մայրը յանդիմանեց, որ հրաւէրը չեմ ընդունել։ Ես ուզում էի որ մէկ էլ կանչէր, թէկուզ մի թեթեւ ակնարկ անէր։

Այն ժամանակ սովորութիւն կար տարեվերջին, դպրոցում կազմակերպելու հանդէս։ Ես էլ էի պատրաստւում, եւ աշակերտները սովորում էին երգ ու ոտանաւոր։ Ցերեկոյ մեծահասակ աշակերտները տախտակներ բերին, տներից հաւաքեցին գորգ ու կարպետ եւ սարքեցին բեմ։ Աշակերտներին պատուիրել էի, որ շատ մարդու կանչեն։ Եւ ամէն անգամ նրա քրոջ կողմն էր։

Կիրակին եկաւ։ Գուցէ եւ ոչ մի տարի այդ օրն այնքան բազմութիւն չէր հաւաքւել գիւղի դպրոցում։ Բաց պատուհաններով գարունը այգիներից բերում էր ծառերի բոյրը, դպրոցի կտուրի տակ սարեակները ծիլից բոյն էին թռնում աշխոյժ ճռուողիւնով։ Նրանք էլ էին զուգուել եւ այնպէս փայլում էին սարեակների սեւ փետուրները։

Բազմութեան մէջ ես միայն մի գլուխ էի տեսնում, այս անգամ առանց շալի, մազերը կիսած եւ խնամքով սանրած։ Եւ ի՛նչ բարակ էին նրա շրթունքները։

Ընդմիջումից յետոյ հանդէսի երկրորդ մասը պիտի սկսուէր մի բանաստեղծութեամբ, որ արտասանելու էր նրա քոյրը։ Կարպետը շարժուեց, բեմի յետեւում երեւաց Խոնարհը, իր գլխի սանրով կոկեց քրոջ մազերը։

Մանկան զիլ ձայնով եւ համարձակ, փոքրիկ աղջիկը ինչ որ բան էր ասում։ Բազմութիւնը լուռ լսում էր։ Չէի լսում ես։ Կողքիս Խոնարհն էր։ Նրա աչքերում ուրախութեան ժպիտ կար։ Աչքերը փայլում էին սարեակի փետուրների նման սեւ։ Ձեռքը բռնեցի։

– Խոնարհս... – ձայնս դողաց։

– Թո՛ղ, – ասաց ու ձեռքը մեկնեց քրոջը, որ աւարտել էր արտասանութիւնը եւ որի դէմքը անսովոր հաճոյքից կարմիր էր։ Դահլիճում ծափահարում էին. ոմանք զանազան ձայներով, նոյնիսկ ձեռնափայտի շարժումով իրենց գոհունակութիւնն էին յայտնում։

Քիչ յետոյ հանդէսը վերջացաւ։ Ինձ թուաց, թէ հանդէսը տխուր անցաւ եւ պղտորուեց գարնան օրը։ Ականջիս տակ նրա խօսքն էր՝ Թո՛ղ։ Ձեռքիս էի նայում եւ ուզում էի ստուգել՝ բռնե՞լ եմ արդեօք նրա ձեռքը։ Ինչո՞ւ այդքան ջերմ էին նրա մատները։

Հանդէսից յետոյ Խոնարհին մի քանի անգամ տեսայ։ Պատահմամբ իմացայ նրանց այգու ճանապարհը։ Դասերից յետոյ գնում էի ձորակը, պառկում Օհան ապօր այգու կապոյտ քարին, որից վերեւ ցանկապատի կողքով նա պիտի վերադառնար իրենց այգուց։ Ոչ մի խօսք չէի կարող նրան ասել, թէկուզ մի քանի անգամ տեսայ ցանկապատի յետեւ։ Հայրը գնում էր առաջից՝ չոր ցախի կապը մէջքին, աղջիկը՝ նրա յետեւից, ջրամանն ու հացի չորը թեւի տակ։ Հետս գիրք էի առնում, բայց չէի թերթում ոչ մի էջ, որովհետեւ ամէն ոտնաձայնի նայում էի ճանապարհին։

Մի անգամ միայն ցանկապատի յետեւից ինձ նայեց եւ ժպտաց։ Թուաց, թէ հացի չորը դիտմամբ վեր գցեց, որ կանգնայ եւ մի քիչ աւելի կանգնի։ Գուցէ այդպէս չէր, գուցէ, իրօք, չորը սահեց ընկաւ։ Հիմա էլ պարզ տեսնում եմ նրա դէմքը ցանկապատի փշերի արանքից։ Նոյն աչքերն էին, ինչպէս Բարեկենդանի օրը կտուրի վրայ։ Նրան աչքերի մէջ մանկական արտայայտութիւն կար, թէեւ տասնհինգ տարեկան էր, եւ ամուր կոճկած զգեստի տակ երեւում էր հասուն կուրծքը։

Ընկերս լռեց։ Ձեռքով տրորեց ճակատն ու աչքերը, ասես ուզում չէր հեռացնել այն դէմքը, որ հին տարիներից ժպտում էր այդքան պայծառ։

Գարնան ջինջ երկնքի վրայով սահում էր մի սպիտակ ամպ, ասես սրար աշխարհին հպարտութեամբ ցոյց էր տալիս, որ անհաս բարձունքում լողանում է արեւի շողերի մէջ։

Եկաւ եւ վերջին օրը։ Դպրոցն արդէն արձակել էի. աշակերտներին բաժանել էի հին տետրակները, վերադառնալու պատրաստութիւն էի տեսնում։ Օհան ապերը առաւօտը շարական չէր կարդում։ Վաղ լուսաբացին նա գնում էր այգի, կամ վարուցանքի հոգսի յետեւից էր։

Հրաժեշտը դժուար էր։ Տանն ընտելացել էին ինձ, ես դառել էի մտերիմ մարդ ե՛ւ Օհան ապօր, ե՛ւ Աշոտի, ե՛ւ պառաւ Նանի համար։ Բակում ձիապանը բարձում էր իրերս, Նանին պայուսակի մէջ դարսում էր գաթայ եւ ճանապարհի պաշարը։

Խոնարհին մի քանի օր չէի տեսել։ Ինձ թւում էր, թէ ես նրան էլ չեմ տեսնելու։ Եւ մի անգամ էլ տեսնելու պահանջը ինձ տանջեց արագ – արագ անցնել գիւղի փողոցներով, մի վայրկեան կանգ առնել նրանց տան առաջ եւ բաց դռնով նայել բակին։

Խոնարհին բակում չտեսայ։ Փողոցում մարդ չկար, բոլորն աշխատանքի էին, արտերում սկսել էր քաղհանը, այս ու այն սարալանջից լսւում էր հորովելի ձայնը։ Մի տեղ աշունքուայ մուգ – կանաչ արտերն էին, մի տեղ գարնան սեւ ցելը։

Օհան ապերը մի քանի խրատներ կարդաց։ Երբ նա կռացաւ ու ճակատս համբուրեց, ես նրա բարի աչքերում արցունքներ տեսայ։ Նանին ձիապանին պատուիրում էր ինձ լաւ տանել եւ զգոյշ մնալ, որ պայուսակը չընկնի, միեւնոյն ժամանակ գոգնոցով սրբում էր թափուող արցունքը։

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

չափ նեղ կացութեան մատնած են յատկապէս վարչապետ Մ. Եըլմազն ու Պետական նախարար մը, բացայայտելով անոնց կապերը Թրքական մաֆիայի շրջանակներուն հետ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ծայրայեղ համայնավար երեսփոխան Ա. Մախաչովի հակասեմական նկատուած մէկ արտայայտութիւնը վայթակղութեան մը պատճառ եղած է երկրին մէջ։ Երեսփոխանը իր զայրոյթը պոռթկալով հեռատեսիլի լրագրողի մը, բսած է թէ լրափիւռներու աշխատողները Հրեաներէն աւելի գէշ են եւ կը քանդեն Ռուսաստանը։ Նոյն երեսփոխանը տակաւին առաջարկած է «սպաննել բոլոր Հրեաները» որոնք իր կարծիքով պատճառ են երկրին մէջ բարեփոխումներու ձախողութեան։ Նախագահ Ելցին, Ալէքսէյ Բ. Պատրիարքը եւ այլ դէմքեր հրապարակաւ ընդվզում յայտնած են, նշելով նման կեցուածքներու ռուսական ընկերութիւնը ապակայունացնելու սպառնալիքը։ Համայնավար կուսակցութեան ղեկավար Գ. Զիուգանով խոստովանելով հանդերձ թէ անընդունելի են Մախաչովի արտայայտութիւնները, այդ հիման վրայ կուսակցութեան փակումի հեռանկար մը անհեթեթ որակած է։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

■

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս - Վիլիէ Լը Պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղի Թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին
Restaurant Scolaire
175, rue Jean-Jaurès, Arnouville
Եկէք հաճելի ժամանակ անցընելու եւ քաջալերելու Աստղիկ պարախումբը։

U.G.A.B. Paris — U.G.A.B. Jeunes

Date à retenir

SAMEDI 12 DECEMBRE à 20 h 30
Cathédrale
Sainte-Croix des Arméniens
13, rue du Perche, 75003 Paris

CONCERT

La Chorale « K O G H T A N »
de l'U. G. A. B.
dirigée par HAïG SARKISSIAN

U.G.A.B. Paris — U.G.A.B. Jeunes

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ Լը Պէլի Աստղիկ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -
Տէր եւ Տիկին Աղամեան, Օր. Սիլվան Մանուկեան 200-ական Ֆր.: Մարիամ Զէնկինեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Արապեան 300 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՓՈՄՈՆ - ՄԱՐՍԷՅԼ

Կապոյտ Խաչի Նայիրի մասնաճիւղի վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ Նոյեմբեր 22-ին, ժամը 15-ին։

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ՝
Արա Մալիքեան (ջութակ) եւ Գաթրին Օրտոնօ (դաշնակ)
կազմակերպութեամբ՝ Համազգայինի
Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14
Salle Chopin - Pleyel
Մանրամասնութիւնները յետագային։

Կապոյտ Խաչի 70-ամեակի առթիւ
Արնուվիլ - Սարսէլ
Կոնէս եւ Վիլիէ Լէ Պէլի
Աստղիկ մասնաճիւղի ճաշ պարահանդէսը
մասնակցութեամբ՝
Յարութ Բամպուքճեանի
Շաբաթ Յունուար 30-ին
Արնուվիլի Espace Aznavour-ի սրահներուն մէջ։

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — 13001 MARSEILLE

LE THEATRE DE LA BOHEME
présente une comédie

Recherchons un Menteur
Փնտռեցէք մը Ստախօս
Mise en scène : Narek DOURIAN
Adaptation : Zaven ABRAHAMIAN
SAMEDI 14 NOVEMBRE à 20 h 30
avec la participation de la Croix Bleue des Arméniens de France
au profit de l'Ecole hebdomadaire.
PAF 70 F

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB
présente

CONCERT
père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais: Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

UGAB-Lyon

Hommage aux Saints Pères Traducteurs

Le **REPAS MENSUEL** aura lieu
le Dimanche 22 Novembre
à partir de 13 heures
suivi d'une **CONFERENCE à 16 h**
de Mme Saténig GOSTANIAN
sur le thème
«1700 ANS DE CHRISTIANISME»
dans les salons de l'U.G.A.B.
12, rue Emile Zola à Lyon 2ème
Conférence : entrée libre
Repas : 70 F – Réservation souhaitée
Tél. : 04. 78. 74. 59. 07.

L'ECOLE
«Khatchadour ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimanche 22 Novembre
à 15 heures 30
au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04 91 77 84 70

Le GROS LOT
Un voyage offert par
Prado-Voyages Selectour
et de nombreux lots de valeur

Venez nombreux !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

20-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

ԵՒ

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

Սահակ-Մեսրոպ Երգչախումբի վարչութիւնն ու տնօրէնութիւնը հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Նոյեմբեր 15-ին, Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, երգչախումբին ընտանիքէն անդարձ բաժնուած հետեւեալ հիմնադիր, բարերար եւ երգիչ-երգչուհիներու հոգիներուն համար։

Հիմնադիրներ՝
Արծրունի ՉՐՊԱՇԵԱՆ–Արշամ ՊԱՊԱՅԵԱՆ
Տիրան ԽԱՅԻԿԵԱՆ
եւ

Զ. ԱԼԷՔՍԱՆԵԱՆ	Վ. ՊՈՁԱՃԵԱՆ
Գ. ՀԱՐՈՒՆԵԱՆ	Խ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ
Լ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ	Ա. ՀՈԼՈԲԻԿԵԱՆ

Պատուոյ անդամներ՝

Վ. ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ	Լ. ԽՕՔՍՈՒՋԵԱՆ
Մ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ	Մ. ԵԱՎԷՐ

Երգիչ-երգչուհիներ՝
Շահնուր ՃԷՅՀԱՆ – Ժիրայր ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Մատլէն ՔԷՇԻՇԵԱՆ – Մարի ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց
Երգեցողութիւնը կը կատարէ՝
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ Երգչախումբը
ղեկավարութեամբ՝
Խաչիկ Ըլմազեանի։

Արարողութեան ընթացքին, «Հայր Մեր»էն առաջ, Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան պիտի պարգեւատրուի՝ Երուսաղէմի Ս. Ղազար կարգի Մեծ խաչ-ի շքանշանով։
Յետ պատարագի հոգեճաշ, Սահակ - Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի «Ա. Չօպանեան» սրահը։

Սկիզբ ժամերգութեան՝	ժամը 8·30-ին,
Պատարագ՝	ժամը 9·30-ին,
Արարողութիւն պարգեւատրումի՝	ժամը 10·45-ին,
Քարոզ (հայերէն / ֆրանսերէն)՝	ժամը 11·15-ին,
Հոգեհանգիստ՝	ժամը 11·45-ին։

Կը խնդրուի խուռներամ ներկայ գտնուիլ սոյն արարողութեանց։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր հիմնադիր անդամ՝ Սիմոն Աւտոյեանին, իր անդամ՝ Տէր եւ Տիկին Ժագ Աւտոյեանին, Տէր եւ Տիկին Նոէլ եւ Գոհար Թիֆթիքճեանին, Վէմեան եւ Պաղտասարեան ընտանիքներուն իրենց եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝
ՄԻՍԱՔ ԱՒՏՈՅԵԱՆԻ
մահուան տխուր առիթով։

Une avant-première
le **Jeudi 19 novembre 20h45**
au **Centre Culturel St-Mesrob**
CLAUDE MUTAFIAN
présentera

L'EXPOSITION
ROME-ARMENIE
qui se tiendra à Rome, au Vatican, au printemps 1999
DIAPORAMA (110 vues)
— A NE PAS MANQUER —

Centre Culturel St-Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris V^e
métro :
Luxembourg, Monge, Cardinal Lemoine
— **Entrée libre** —

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES
Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Sous la Présidence d'Honneur
du Député-Maire d'Alfortville
Monsieur **RENE ROUQUET**

GALA DE BIENFAISANCE

au profit de l'Ecole Bilingue «SAINT-MESROP» d'Alfortville

Le Samedi 14 Novembre à 20 heures 30

DINER DANSANT
avec **Paul BAGDADLIAN**, accompagné par l'**Orchestre Ani**

Gymnase Lapierre, allée du 8 Mai 1945
94140 ALFORTVILLE

Réservations : Tél.: 01 43 75 28 37 ou 01 41 79 43 48

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 51027317 A R.C. Paris **Commission Paritaire : No 55935**

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14-15
SAMEDI - DIMANCHE
14-15 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.509 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.509

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 12 / 13)

ԼՂՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՍՈՉԻ ՄԵԿՆԱԾ

Նոյեմբեր 12-ին Օլեգ Եսայեան Սոչի մեկնած է Նոյեմբեր 13 - 15 մասնակցելու «Կովկասը առանց պատերազմի» հանդիպումին ուր նաեւ զեկուցում մը կ'ունենայ: Ռուսաստանի ՀԱՊ-ի հարցերու հիմնարկին տնօրէն եւ «Սոչիի բարեկամներ» ակումբին նախագահ Կ. Զատուլինի կազմակերպած ձեռնարկին հրաւիրուած են Կովկասի բոլոր երկիրներն ու պետութիւնները, կազմակերպութիւններու ղեկավարներ, քաղաքական գործիչներ, Դումայի երեսփոխաններ:

ԱՐՑԱԽԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑ ՉԿԱՅ

Հերքելով Վ. Օսկանեանի պաշտօնազրկման կամ հրաժարականին մասին շրջող լուրերը, նախագահի մամուլի քարտուղար Վ. Գաբրիէլեան ըսած է թէ անոնք յօրինովի են ամբողջովին եւ նպատակ կը հետապնդեն իրականութիւնը խեղաթիւրելու:

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՍԴՀԿ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Նոյեմբեր 12-ին ընդունելով ՍԴՀԿ պատուիրակութիւնը, ըսած է թէ աւանդական կուսակցութիւնները կարեւոր դեր ունին երկրին կեանքին մէջ, ուստի պէտք է լուրջ գործունէութիւն տանին եւ օրինակ ըլլան միւսներուն: Զրոյցին նիւթ եղած են Սփիւռք — Հայաստան յարաբերութիւններն ալ: Պատուիրակութենէն Վահրամ Ճերեճեանի կարծիքով ներկայիս Սփիւռքի ամբողջ ներուժը օգտագործուած չէ, քանի որ ան համախմբումի պէտք ունի եւ առոր նախաձեռնողը պէտք է պետութիւնը ըլլայ: Նախագահը յայտնած է թէ Սփիւռք — Հայաստան յարաբերութիւններու մասին մտադիր է պետութեան եւ սփիւռքեան կազմակերպութիւններու ջանքով համագումար մը իրականացնել յաջորդ տարի:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԱՐԺԵՒՈՐԷ ՆԱԽՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 12-ի նիստէն ետք Քաղաքական Խորհուրդի քարտուղարը Հ. Խաչատրեան յայտնած է թէ բացի «Շամիրամ»էն մնացեալ կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները համաձայնած են նախորդ իշխանութեան գործունէութեան քաղաքական արժեւորումի նախագիծին: Որոշ անդամներ դէմ եղած են այդ արժեւորումին մէջ «ապազգային» որակումին, նշելով որ ընդունուած փաստաթուղթը դատավճիռի տեսք պէտք չէ ունենայ: Ստեղծուած է խմբագրական յանձնաժողով մը որ վերջնական ձեւը պիտի տայ փաստաթուղթին:

«ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ» ՍՏԵՂԾՈՒԱԾ

Հաշմանդամ, կամ զոհուած մարտիկներու պաշտպանութեան հարցերով զբաղող շարք մը կազմակերպութիւններ միանալով հիմնած են խորհուրդ մը: Նախաձեռնութեան նպատակն է համախմբել ջանքերը որպէսզի նիւթական, իրաւական, բարոյական օժանդակութիւնը աւելի լիարժէք կերպով ծառայէ իր նպատակին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE SOIR»

(12 Novembre)

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ Վ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Պելժիոյ տարածուն այս օրաթերթին մէջ Փօլ Մաթիլ ցեղասպանութեան նիւթին վիճայարոյց կողմերուն մասին հարցումներով խօսելու հրաւիրած է փրոֆ. Վ. Տատրեանը: Նիւթ կ'ըլլայ Թուրքիոյ կողմէ «ցեղասպանութիւն» սահմանումին մերժումը, զոհերու թիւի պարագան, Թուրքիոյ կողմէ ճանաչումէ խուսափումը, ժխտողականութեան երեւոյթը, Շոային հետ նմանութեան — տարբերութեան կէտերը, եւայլն:

Վ. Տատրեան կ'ըսէ թէ «ցեղասպանութիւն» սահմանումին մերժումը Թուրքիոյ հզօրացման շնորհիւ կարելի եղած է մինչդեռ սկիզբի շրջանին առկա բացայայտ իրողութիւն էր. ատոր փաստ կը նկատէ 1919-ի Թրքական զինուորական ատեանին վճիռները որոնք արձակուած էին Թուրք կարեւոր պատասխանատուներու դէմ այն ոճիրներուն համար որոնք այսօր անվարան ցեղասպանութիւն պիտի որակուէին: Զոհերուն թիւին մասին ճիշդ է որ տարբեր տուեալներ կ'երեւին, բայց ինք իր պրպտումներուն հիմնուելով կու տայ 1.1 միլիոնի թիւը:

Ինչ կը վերաբերի իրողութիւնը ընդունելու Թրքական մերժումին, զայն կը բացատրէ երեք ազդակով. առաջինը՝ ցեղասպանութեան պարագային միջազգային օրէնքով սահմանուած դարմանի եւ հատուցումի խնդիրն է: Երկրորդը՝ ժամանակը. 80 տարուան ժխտումէն ետք շատ դժուար է խոստովանիլ գործուած ոճիրին ցեղասպանական բնոյթը: Եւ վերջապէս, ծանր բեռ է ցեղասպանութեան մը խարանը կրել, ուստի հասկնալի է անկէ խուսափելու ճիգը:

Ըսելով թէ Թուրք իշխանութիւնները առանձին չեն ժխտումի դիրքին վրայ, լրագրողը կը յիշէ Պ. Լէուիսը, հարց տալով թէ հայ պատմաբանը ծանօ՞թ է անոր: Հաստատական է պատասխանը: Վ. Տատրեան կը բացատրէ թէ առաջին աշխատասիրութիւններուն մէջ ընդունած ըլլալով հանդերձ ցեղասպանութեան իրողութիւնը, յետագային Թրքական շրջանակներու հետ շփումներուն ազդեցութեամբ Պ. Լէուիս փոխած է իր կեցուածքը, յենելով ծանօթ այն բացատրութեան թէ ամէն հետազօտողի իրաւունքն է կարծիք փոխել նոր յայտնաբերուած պարագաներու լոյսին տակ: Ինչ կը վերաբերի Պ. Լէուիսի, հակառակ որ բազմաթիւ պատմաբաններ զինք հրաւիրած են հրատարակելու «նոր յայտնաբերուած պարագաները», մինչեւ այսօր այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ արդիւնք յայտնուած է: Գրեթէ նոյնն է կառավարութիւններու պարագան, ինչպէս Ֆրանսայի, նոյնպէս ԱՄՆ-ու մէջ: Կան ռէալփոլիթիք-ի թելադրանքները, Թուրքիոյ աշխարհաքաղաքական դիրքին տրուած կարեւորութիւնը, տնտեսական շահեր, եւայլն:

Հայերու ցեղասպանութեան եւ Շոային նմանութիւններուն — տարբերութեանց մասին գլխաւոր նշումը կ'առնչուի երկուքին մեկնակէտերուն: Հրեաներու բնաջնջումը հիմ ունէր ցեղային տեսլը: Նոյնը չէր Հայերու պարագային: Առաջինը նաեւ նշմարելի էր Հիթլէրի «Մայն քամփֆ»ին մէջ, մինչդեռ Թուրքիոյ մէջ ոչինչ թոյլ կու տար նման ոճիր գուշակելու: Նաեւ Հրեաները հողային պահանջքներ չունէին Գերմանիայէն, ինչ որ պարագան էր Հայերու որոնք կ'ապրէին յատուկ տարածքի մը վրայ:

Լրագրողը դիտել կու տայ որ երբ այս ըսուածին աւելցուի թէ «Հայկական հարցը» Թուրքիոյ ներքին մէկ խնդիրն էր, մինչդեռ Շոան միջազգային «ծրագիր»ի մը բնոյթը ունէր, շատ պատճառ չի մնար պնդելու «ցեղասպանութիւն» սահմանումին վրայ. Վ. Տատրեան կը պատասխանէ. «կը մնայ, քանի որ հետեւանքը յար եւ նման է: Վստահ չեմ որ 1915-ի կոտորածներու հետեւանքները նուազ ծանրակշիռ էին Հայերուն համար, քան՝ Ողջակէզին հետեւանքները՝ Հրեաներուն»:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ Շիրաք ջերմ ընդունելութեան արժանացած է Մեքսիքոյի մէջ ուր պաշտօնական առաջին այց մը կը կատարէ: Նոյեմբեր 12-ին ան մեծ խանդավառութեամբ ընդունուած է Խորհրդարանէն: Տեսակցութիւններու նիւթ կ'ըլլան Մեքսիքայի եւ Եւրոպայի Միութեան միջեւ ազատ փոխանակումներու կարգաւորումը: Նախագահ Շիրաք ըսած է իր պաշտօնակիցին թէ Եւրոպայի Միութեան մէջ Ֆրանսա իրենց առանձնաշնորհեալ խօսակիցն է:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ կառավարական տագնապ մը ստեղծուած է երբ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը վարչապետ Մ. Եըլմազի դէմ վստահութեան քուէի առաջարկ բերած է Ազգային Ժողովին: Արդէն նոր կառավարութեան տարբերակներ կը փնտռուին: Կրօնական հակումներով ծանօթ «Ֆազիլէթ» կուսակցութիւնը որ մեծագոյն խումբը ունի Խորհրդարանին մէջ, առաջարկած է ինք կազմել նոր կառավարութիւնը, ուրիշներ կը նախընտրեն որ Հանրապետութեան նախագահը որոշէ անոր կազմը: Նախագահ Ս. Տէմիրէլ որ Թիւրքմէնիստան կը գտնուի, յայտնած է թէ համամիտ չէ այդ լուծումին: Խնդիրը հետեւանք է վարչապետ Մ. Եըլմազի ու մաֆիայի շրջանակներու կապը մատնող տեսերիզի մը հրապարակումին: Այս վերջինը կը պնդէ թէ տեսերիզը դաւադրութեան մը արդիւնք է եւ թէ ինք մտադիր չէ հրաժարելու: Թուրքիոյ կառավարական շրջանակներուն եւ մաֆիայի կապերուն մասին նոր յայտնութիւնները շեշտած են հարցին մասին եւրոպական երկիրներու մտահոգութիւնները: Նոյեմբերի սկիզբին Եւրոպայի Ներքին Գործերու նախարարներու ժողով մը, Սթրասպուրկի մէջ, հարկաւոր նկատած էր որ կազմակերպուած ոճիրներու դէմ ազդու միջոցներ ձեռք առնուին: Նոյն ժողովին ներկայացուած էր տուեալը թէ ապօրինի շրջանակներու գործունէութեան առնչուած տարեկան գումարները Եւրոպայի մէջ կը կազմէին շուրջ 500 միլիառ տոլար: Մտահոգիչ նկատուած էր յատկապէս նշմարել թէ յանցագործ այդ նոյն շրջանակները սկսած են թափանցել քաղաքական ոլորտներէն ներս:

ԻՐԱՔ սրբազան պատերազմի կոչ ըրած է, ԱՄՆ-ու հարուածելու սպառնալիքներուն ու Պարսից ծոցին մէջ կուտակած զինուորական ուժին դէմ, արաբական երկիրները հրաւիրելով իրեն միանալու: «Պաաս» կուսակցութեան կողմէ ուղղուած կոչին մէջ ըսուած է որ ամերիկեան յարձակողականին դէմ լաւագոյն պատասխանը միացեալ արաբական ուժին ցուցադրութիւնը պիտի ըլլայ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ 17 հոգի սպաննուած է մայրաքաղաքէն 160 քիլոմեթր արեւմուտք շրջանին մէջ Նոյեմբեր 11 - 12-ի գիշերը: Լուրը հաղորդուած է ապահովութեան սպասարկութիւններու կողմէ, առանց ոճրագործներուն մասին նշումի:

ԱՆԳԼԻՈՅ լորտերու խումբը որուն յանձնուած էր Չիլիի նախկին բռնատիրոջ հարցին քննութիւնը, աւարտած են իրենց ունկնդրութիւնները եւ կը սպասուի որ վճիռը հրապարակուի յաջորդ շաբթուան ընթացքին: Նոյն շրջանակներէն ստացուած շշուկներու համաձայն, հինգ դատաւոր — լորտերէն երկուքը կողմնակից են Փինոշէն արտաքսելու, իսկ երեքը հակում ունին քուէարկելու ի նպաստ ազատ արձակումին, կամ ձեռնպահ կը մնան: Նոյեմբեր 12-ին Ֆրանսայէն եւս բռնակալը արտաքսելու դիմում ներկայացուած է Լոնտոնի:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Պետական նախարար Վաժա Լորտքիփանիձէ մեկնաբանելով Ատրպէյճան կատարած իր երկօրեայ այցելութեան արդիւնքները, ըսած է թէ Պաքու եւ Թիֆլիս կը խորացնեն տնտեսական իրենց յարաբերութիւնները: Համաձայնութիւններ գոյացած են մանաւանդ ցամաքային, օդային եւ ծովային փոխադրութեան ոլորտներէն ներս:

ԹՈՒՐՔԻԱ մինչ լծուած է արմատական հաշուեյարդարի ենթարկելու քրտական զինեալ կազմակերպութիւն ՓՔՔ-ն, անոր մարտիկներէն խումբ մը Նոյեմբեր 10-ին թակարդ լարելով սպաննած է 13 Թուրք զինուոր ու վեց անտառապահ: Գործողութիւնը տեղի ունեցած է Շրրնաքի շրջանին մէջ ուր Թրքական զօրաբաժիններ լծուած են քիւրտ զինեալներու մաքրագործումին:

ԺԱՆ ՄԱՐԷԻ յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Վալորիսի մէջ Նոյ. 13-ին, քաղաքական դէմքերու, արուեստագէտներու եւ մեծ բազմութեան մը մասնակցութեամբ: Կառավարութիւնը կը ներկայացնէր Մշակոյթի նախարարուհին Գ. Թրոթման, իսկ նախագահ Շիրաքը՝ իր աշխատակազմի ղեկավարը:

ՑՈՒՐՏԻ յանկարծահաս ալիք մը ազդեցութեան տակ առած է Ռուսաստանը, ուր ջերմաստիճանը մինչեւ -45-ի իջած է որոշ շրջաններու մէջ: Մոսկուայի մէջ ալ -19 աստիճան ցուրտ է, նոյնիսկ ցուրտէն մահացողներ եղած են: Օդերեւութաբանական կեդրոնները կը նախատեսեն բաւական խիստ ձմեռ մը:

ԹԻՊԷԹԻ կրօնական առաջնորդ Տալայ Լամայի Սպիտակ տան մէջ հանդիպումը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓՐԱԿԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԷՆ ԱՐԱՐԱՏ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

«Առաւօտ» (Հոկտ. 31) կը տեղեկացնէ թէ Փրակայի մէջ սպաննուած է «Արարատ ինթէրնէշընըլ» ընկերութեան նախագահ, գործի շրջանակի յայտնի դէմք Ա. Նիկողոսեան: Կ'ըսուի թէ ան տեղական համայնքին ղեկավարն էր, 30 - 35 տարեկան, որ զոհ գացած է հայեւալպանական հակամարտութեան: Թաղուած է տեղւոյն ռուսական եկեղեցիին բակը:

ԵԶՆԻԿ ԲԱԼԻԿԻ «ԱՌԱԿՆԵՐ» ԳԻՐՔԸ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Եզնիկ Բալիկ իր առակներով կը պարսաւէ մեր առօրեայ կեանքին մէջ քիչ մը ամէն տեղ տարածուած քծնանքը, աչքածակութիւնը, կեղծիքով եւ կաշառքով նպատակի մը հասնելու երեւոյթը, սողբանքը, նիւթամոլութիւնը, չահամոլութիւնը, կեղծ հռչակելով յոխորտալը եւ կը ջատագովէ անկեղծութիւնը, բարեկամութիւնը, վեհանձնութիւնը, բարերարութիւնը, մխասնականութիւնը:

Մեր առօրեայ կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ՝ քաղաքական, կրօնական, ընկերային, մշակութային, կրթական եւ այլն, կան մարդիկ՝ որոնք քծնանքով, չողոքորթութեամբ, կեղծաւորութեամբ կը հասնին նպատակադրուած գիրքերու եւ պաշտօններու, կը գրաւեն աթոռներ՝ բոլորովին անհամապատասխան իրենց ունակութիւններուն եւ պատրաստութեան: Մարդիկ՝ որոնք անարիւն դիրքորոշում կ՚ունենան այս կամ այն հարցի նկատմամբ եւ անձնական չահադրգռութենէ մղուած, դիրքութեամբ գոյն կը փոխեն: Այդպիսի կերպարներ կը ներկայացուին «Գեանառիծ եւ առիծ», «Աղուէսախայղ», «Անասնձ լեզու» խորագիրներով կրող առակներուն մէջ:

Կաշառքով դիրքեր գրաւած կամ յաղթանակներ ապահոված մարդոց կերպարները դիմակազերծելու համար Եզնիկ Բալիկ ընտրած է բաւական ինքնատիպ ու այլապէս հետաքրքրական նիւթ մը՝ Գեղեցկուհիի ընտրութիւնը: Այսպէս «Էշն ախոյեան» խորագիրը կրող առակին մէջ գեղեցկուհիի ընտրութեան կը մասնակցին 8 տարբեր կենդանիներ, որոնց մէջէն էշն է որ կ՚արժանանայ ոսկի թագին, առանց իսկ ցոյց տալու իր «արժանիքն ու տաղանդը»:

Մեզմէ ո՞վ իր կեանքին մէջ, գոնէ անգամ մը, չէ ունեցած իր բարեկամներէն մէկուն պարտքի դրամ տալով «գէշ մարդ» ըլլալու դառն փորձառութիւնը: Ըստ երեւոյթին, հեղինակին անձնական փորձառութեան արդիւնքն է «Բարեկամ եւ դրամ» խորագիրը կրող 12 տողնոց պզտիկ առակը.

Ես ունէի սերտ բարեկամ,
Ու խնայած քիչ մը դրամ:
Բարեկամս այս սիրեկան,
Օր մը պարտքի խնդրեց դրամ:
Իսկոյն ելեք եւ նոյն հետայն,
Տուի իրեն չար մամոնան:
Ալ անկէ ետք չտեսայ զայն,
Ո՛չ ալ բրաւ ինծ հեռաձայն...
Բարի գործը ընկերական,
Ծնաւ չարիք թշնամական:
Հիմա՝ չունիմ ո՛չ բարեկամ,
Ո՛չ ալ պարտքի տրուած դրամ:

Հեղինակը բուռն կերպով կը պարսաւէ աչքածակութիւնը «Աչքածակ Նապաստակը» առակին մէջ, ինչպէս նաեւ ընչաքաղցութիւնը «Ընչաքաղց մուկը» առակին միջոցով, թելադրելով մարդոց գոհանալ իրենց բաժին ինկած արդար վաստակով եւ հեռու մնալ ամէն ինչին, ամբողջին տիրանալու մոլութենէն, չկորսնցնելու համար ձեռք ձգուած քիչն ալ:

Եզնիկ Բալիկի առակներուն նիւթ դարձած են նաեւ ժողովրդական պատումներ եւ մանրավէպեր, որոնցմէ յատկանշական է «Նիւթամոլին աղօթքը» առակը, որ կը պատմէ աչքածակ մարդու մը մասին, որ խակական բարեպաշտ մը դառնալու խոստումով կը խնդրէ Աստուծմէ իր սենեակին մէջ ոսկի անձրեւել մինչեւ որ ըսէ «Կը բաւէ, ով Տէր»: Եւ օր մըն ալ Աստուած կը կատարէ մարդուն խնդրանքը, սակայն մարդը ոսկիներէն գինովցած՝ կը մոռնայ «կը բաւէ»ն, եւ ոսկիներու ծանրութեան տակ կ՚աւանդէ իր հոգին: Հեղինակը կ՚եզրակացնէ՝

Առակիս դասը պարզ է ու յստակ,
Բռնակալ նիւթին գերի չդառնաք:

Հեղինակը իր սուր գրիչին թիրախ դարձուցած է նաեւ մեր ազգային բէ ընկերային կեանքին մէջ ղեկավար թէ պատասխանատու դիրքերու վրայ գտնուող այն անհատները, որոնք իրենց անձնական թէ հաւաքական կեանքին մէջ խոցելի նկարագիր ու գործելակերպ ունենալով հանդերձ քարոյականութեան դասեր կուտան ուրիշներու: Այդպիսի առակներէն մէկն է «Աղուէսին Նուէրը» ուր աղուէս մը ուլիկ մը գողնալով կը փախչի անտառ եւ երբ կը պատրաստուի իր որսը բզքտելու, յանկարծակի յովազ մը յայտնուելով կը յափշտակէ ուլիկը: Աղուէսը անվայել խօսքեր կը շպրտէ յովազի երեսին, զայն որակելով անիրաւ, գող, աւազակապետ եւ այլն, աւելցնելով որ Աստուած պիտի չներէ անոր յանցանքը: Առակին խրատը յստակ է.

Երբ աչքերուդ մէջ կայ մեղքի գերան,
Աւելի լաւ է, չբանաս բերան:

Եզնիկ Բալիկ իր առակներուն մէջ կ՚անդրադառնայ նաեւ բարեգործութեան («Մոլին զանգատը»): Իրեն համար իրաւ բարերարը ան է որ իր ողջութեան, իր բարիքներէն բաժին կը հանէ աղքատին ու կարօտեալին, շրջապատին ու ազգին: Կը ջատագովէ բարեկամութիւնը, ընկերասիրութիւնը, («Փոխադարձութիւն»), հաստատելով՝

Երբ լաւ օրերուդ ընկերդ ուրանաս,
Նեղ օրերուդ մէջ մինակ կը մնաս:

Եւ երջապէս, Եզնիկ Բալիկ մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ հաւաքական ուժի փրկարար դերին նկատմամբ իր հաւատքը արտայայտած է «Հաւաքական ուժ» խորագիրը կրող առակին մէջ: Ազգային մեր երազներու իրականացման, անկարելի նկատուած ծրագիրներու իրագործումը կարելի դարձնելու գրաւականը միասնականութեան եւ «Ես»ը «Մենք»ի վերածելու մէջ տեսնող հեղինակը չէր կրնար իր հաւատամքը չարտայայտել առակով մը:

Եզնիկ Բալիկին առակները արդիական հնչեղութիւն ունին եւ կը ցոլացնեն մեր այսօրուան ընկերային կեանքին մէջ գոյութիւն ունեցող հակասութիւնները, աւետրական աշխարհին մէջ տիրող կեղծիքն ու խարէութիւնը, հանրային կեանքի, վարքի ու բարքի արատները: Հեղինակը յատուկ բծախնդրութիւն ցոյց տուած է նաեւ առակներու կառոյցին նկատմամբ: Ընթերցումը աւելի հաճելի ու գրաւիչ դարձնելու համար, ան այլազանութիւն մտցուցած է բանաստեղծութիւններու կշռոյթներուն եւ չափերուն մէջ եւ երանգաւորումներով գեղարուեստական մակարդակի հասցուցած զանոնք:

Հատորին սկիզբը, իր Երկու Խօսքին մէջ Սարգիս Մահտեսեան, բնութագրելով հեղինակին ստեղծագործութիւնը, իրաւամբ կը գրէ. «Առակագիր հսկաներուն հետ հաւասարէ – հաւասար կ՚ընթանայ Եզնիկ Բալիկ: Իր ստեղծագործական երկունքին խոփը խրած առաւելաբար կենդանական ու մարդկային աշխարհներու պարարտ հողին մէջ, որոնումի, ստեղծագործումի վարար ու ոսկեայ քրտինքով շաղախելով զայն, մէկը միւսէն գեղեցիկ, մէկը միւսէն իմաստալից առակային բանաստեղծութիւններու փունջով մը կը հարստացնէ մեր գրականութիւնը»:

Կեանքի փորձառութեամբ ձեռք ձգուած իմաստութեան եւ սուր դիտողութեան արդիւնք է Եզնիկ Բալիկի «Առակներ» գիրքը, որով հեղինակը նոր ու թարմ շունչ մը կ՚ընծայէ հետզհետէ մոռացութեան մատնուող առակագրութեան:

Այնքան ատեն որ Զարիքն ու Զարութիւնը կը տեւեն աշխարհի երեսին, անհատական թերութիւններ կը խաթարեն մարդուն նկարագիրը եւ ընկերային անարդարութիւնները կը տիրեն մեր կեանքին մէջ, առակը իբրեւ զէնք՝ անիրաւութեան եւ անարդարութեան դէմ, իր կարեւոր դերը պիտի ունենայ կատարելիք:

Այս իմաստով ալ սրտագին կ՚ողջունենք Եզնիկ Բալիկի «Առակներ» գիրքը, սպասելով իրմէ նոր բերքեր:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐԻ, ԴԱՐ ՈՒ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿ

Պէշիկթաշէն Սկիւտար անցնելու լաւագոյն ձեւը, ինքնաշարժ չունեցողներու կայ նոյնիսկ ունեցողներու համար, շոգենաւն է եւ ես ալ այդպէս ըրի քանի մը օր առաջ: Ո՞րքա՛ն երկար ժամանակէ ի վեր շոգենաւ չէի նստած: Օդը շատ հաճելի էր եւ բազմութիւն ալ չկար: Շոգենաւը գրեթէ պարապ էր: Հազիւ ութ կամ տասը ճամբորդ:

Երբ բազմեցայ վերնայարկի նստարաններէն մէկուն վրայ եւ նայեցայ դիմացի ափերու գեղեցկութեան, անգամ մը եւս մտածեցի թէ որքան գեղեցիկ քաղաքի մը մէջ կ՚ապրէի եւ թէ որքան տխմար էի, որ աւելի յաճախակի կերպով չէի շրջէր քաղաքին սա մէկը միւսէն գեղեցիկ մասերէն ներս:

Ետեւի նստարանին վրայ երկու երիտասարդներ կը խօսակցէին ու անոնց ձայնը մինչեւ ինծի կը հասնէր: Ականջ չէի տար անոնց, բայց կը զգայի որ կը խօսէին նիւթի մը մասին որ զիրենք շատ կ՚ոգեւորէր: Յանկարծ լսեցի որ անոնցմէ մէկը միւսին ըսաւ.

— 2000 թուականին այս գործը իրականացուցած պիտի ըլլամ, դուն ալ պիտի տեսնես:

Այս մէկ նախադասութիւնը եկաւ ու բախեցաւ ականջիս: Անոնք շարունակեցին խօսիլ նոյն ոգեւոր շեշտով, բայց ես մտիկ չըրի: Կառչեցայ ականջներուս մէջ արձագանգող այդ նախադասութեան: Ահաւասիկ մէկը որ ծրագիր մը կը մշակէր 2000-ին համար: Եւ ես այս նախադասութեան շնորհիւ թերեւս առաջին անգամ ըլլալով կ՚անդրադառնայի թէ ուրեմն որքան մօտեցեր ենք 2000 թուականին:

1998-ի Սեպտեմբերի այս առաւօտուն, դէպի Սկիւտար գացող շոգենաւին մէջ, հաչուեցի թէ 15 ամիս վերջ արդէն մենք մեր նամակներուն վրայ պիտի դնէինք 2000 թուականը: Հազիւ թէ 15 ամիս վերջ: Եւ այդ թուականին, Դեկտեմբեր 31-ի գիշերով մը, ո՛չ միայն նոր տարի մը պիտի դիմաւորէինք, ո՛չ միայն նոր դար մը դիմաւորած պիտի ըլլայինք, այլ՝ նաեւ պիտի դիմաւորէինք նոր հազարամեակ մը:

Կրնամ ըսել որ գլխու պտոյտի նման բան մը զգացի երբ մտածեցի տարի, դար, ու հազարամեակ կոչուած ժամանակաշրջաններուն մասին:

Նո՛ր տարի: Աստուած իմ, ես աւելի քան եօթանասուն նոր տարիներ ողջունած եմ կեանքիս մէջ եւ ատոր համար ամէնէ վայրկեան կրնամ փառք տալ Աստուծոյ: Ամէն մարդ իր կեանքին մէջ տասնեակներով նոր տարի կը դիմաւորէ կամ կրնայ դիմաւորել եթէ բախտը օգնէ իրեն: Աչքդ կը գոցես — կը բանաս ու կը տեսնես որ տարի մը եւս անցեր է: Այնքա՛ն պարզ ու սովորական է նոր տարի մը դիմաւորելը: Բայց ամէն մարդ կրնա՞յ դարասկիզբ մը դիմաւորել: Կամ դարավերջ մը: Կա՞յ մէկը որ գիտակից կերպով դիմաւորէ նոր դարու մը առաջին տարին ու նոյնքան գիտակից կերպով դիմաւորէ նաեւ նոյն դարուն վերջին տարին: Չկայ: Չի կրնար ըլլալ: Ո՛չ մէկը գիտակից կերպով կրնայ տեսնել հարիւր տարուան ժամանակաշրջանի մը առաջին ու վերջին տարիները, որովհետեւ ատիկա ընելու համար մէկու մը հարիւր տարի ապրած ըլլալն իսկ չի բաւեր, ան պէտք է ապրի գոնէ մինչեւ 110 տարեկան: Եթէ մէկը կրցած է տեսնել դարասկիզբ մը, կամ նախորդ դարու վերջաւորութիւնը, ան անտարակոյս պիտի չտեսնէ դարավերջը, կամ յաջորդ դարուն սկիզբը: Կա՛մ մէկը, կամ միւսը: Եւ տակաւին կան մեծ թիւով մարդիկ, որոնք ո՛չ դարասկիզբ մը կը տեսնեն, ոչ ալ դարավերջ մը: Իրենց ապրած կեանքը կը զուգադիպի այնպիսի յարաբերաբար կարճ ժամանակամիջոցի մը, որուն մէջ դարասկիզբ կամ դարավերջ չկայ: Ասոնք թերեւս ամէնէն շատ խրատուներ կը շահին իրենց դարաշրջանին մարդը նկատուելու, մինչ միւսները մէկ դարաշրջանէն միւսին անցած են:

Իսկ հազարամեա՞կը:

Տեսնե՛լ որ հազարամեակ մը կը վերջանայ ու նոր հազարամեակ մը կը սկսի: Ասիկա եթէ կարեւոր դէպք մըն է, խորհի՛լ թէ որքան քիչ մարդոց վիճակած է ու կը վիճակի տեսնել այդ դէպքը: Դէպք մը որ հազար տարին անգամ մը կը պատահի: Այո՛, այդ դէպքը վերջին անգամ մեզմէ հազար տարի առաջ է որ պատահեցաւ: Անոր նախորդողը՝ երկու հազար տարի առաջ: Իսկ աւելի առաջուա՞նը: Հոն կանգ կ՚առնենք, որովհետեւ արդէն դուրս ելած ենք մեր պատմութենէն եւ մտած ենք ուրիշ պատմութենէ մը ներս, որ կարծես թէ մեզի համար գոյութիւն չունի: Մենք, որպէս միջին մարդ, ընդհանրապէս, կամ քիչ շատ, գաղափար ունինք միայն սա վերջին երկու հազար տարիներու պատմութեան մասին եւ եթէ մեզ շատ զօրեն, եթէ անպայման պահանջեն որ մեր մտածումը երկարենք դէպի առաջ ալ աւելի հին շրջանները, այդ պարագային ամէնէն շատ հազարամեակ մը եւս կրնանք ետ երթալ եւ հոն վերջնականապէս կը կենանք:

Ուրեմն երեք հազարամեակ՝ մեր փոքրիկ ուղեղին համար: Միայն երեք հազարամեակ: Կրնա՞նք արդեօք հաշուել թէ սա երեք հազար տարիներու ընթացքին ապրած մարդոց քանի՞ տոկոսը կրցաւ տեսնել այս երեք հազարամեակներէն մէկը:

Ռ. Հ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

«ԼԻՆՍԻ» ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻՆ

Ամերիկահայ բարերար Գըրգ Գրքորեանի «Լինսի» հիմնարկը 50 հազար տոլար նուիրած է Համազգայինի կեդր. Վարչութեան: Գումարը պիտի տրամադրուի 1999 տարեշրջանի Համազգայինի կրթական եւ մշակութային ամառնային յայտագիրներուն:

ՀԱՅԵՐԷՆ ՏՊՈՒԱԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Փասատինայի Հ.Բ.Ը.Մ. Ալեք Մանուկեան Կեդրոնի «Պոյաճեան» սրահին մէջ, Հոկտ. 30 - Նոյ. 8, տեղի ունեցած է հայերէն տպուած Աստուածաշունչներու ցուցահանդէսը, կազմակերպութեամբ Լոս-Անճըլըսի Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին, գլխաւորութեամբ Հ. Տաճատ Վրդ. Եարտըմեանի: Ցուցադրուած են շուրջ 125 տարբեր տեսակի հին ու նոր թանկագին հրատարակութիւններ, սկսեալ 1666 թուականէն: Ցուցադրուած են նաեւ հայատառ թրքերէն եւ հայատառ քրտերէն լեզուներով Ս. Գրքի հազուագիւտ տպագրութիւններ, ինչպէս նաեւ մագաղաթներ, փայտէ եւ պղինձէ տառեր, տպագրական փայտափորագրութիւն, մետաղէ գարդեր, պահապան աղօթքներ, տարբերու մասունքներ: Այս առիթով, Հ. Տաճատ Վրդ. Եարտըմեան հրատարակած է հայերէն եւ անգլերէն երկլեզու հատոր մը՝ «Աստուածաշունչը եւ Հայերը» խորագրով, ուր տեղեկութիւններ կը տրուին Մեսրոպ Մաշտոցի, հայ քաղաքակրթութեան պատմութեան, հայերէն Աստուածաշունչներու առաջին ամբողջական հրատարակութիւններուն, Հայոց մօտ Աստուածաշունչի ունեցած կարեւորութեան, Ս. Գրքի բացատրութեան եւ այլ նիւթերու մասին:

«ԵՍ ԵՐԳԵԼՈՎ Կ՚ՈՒԶԵՄ ՄԵՌՆԻԼ» ԽՈՐԱԳԻՐՈՎ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Հոլիվուտի Պարնզտոլ կալըրի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 1-ին, տեղի ունեցած է երաժշտական-բանաստեղծական երեկոյթ մը՝ «Ես երգելով կ՚ուզեմ մեռնիլ» խորագրին տակ, կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. Պատանեկան Միութեան «Զաւարեան» մասնաճիւղին: 30 պատանիներ, երաժշտութեան արնթեր եւ մերթ կենդանի պատկերի թատերականացումով, արտասանած են Սիամանթոյի հինգ հատորներէն հատուածներ:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ՝ ՀԱՅԿ. ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Կլէնտէյլի Վէրտիկօ Հիլս Քաունթրի Գլապի մէջ, Հոկտ. 27-ին, տեղի ունեցած է մամուլի ասուլիս մը, նուիրուած՝ Հայկական ցեղասպանութեան թանգարա.

…նի կառուցման: Թանգարանի Հոգաբարձութեան ատենապետ տոքթ. Կարպիս Տէր-Եղիայեան տեղեկութիւններ տուած է կառուցուելիք Թանգարանին մասին, նշելով որ Թանգարանը ոչ հասութաբեր ձեռնարկութիւն մըն է եւ զերծ պետական տուրքերէ: Ապահովուած է զօրակցութիւնը ամերիկացի հարիւր բարձրաստիճան պաշտօնատարներու՝ ծերակուտականներ, Գոնկրէսի անդամներ, նահանգապետներ, քաղաքապետներ եւայլն: Երկու արտավար հողը գնուած է: Երկյարկանի Թանգարանը կ՚ունենայ քսան հազար քառակուսի ոտք տարածութիւն մը: Կ՚ունենայ մատուռ, դրադարան, արուեստի ցուցասրահ, ինչպէս նաեւ յիշատակի պուրակ մը, ուր կը զետեղուին խաչքարեր, յիշատակի պատ մը որուն վրայ կը քանդակուին ցեղասպանութեան պատմութիւնը եւ անուանի նահատակներու անունները: Կառուցման ծախքը կը կազմէ երեքուկէս միլիոն տոլար, որուն գոյացման համար կ՚օգտագործուին անձնական եւ պետական նիւթական միջոցներ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ՄԱՍԻՆ

Էնսինոյի Ս. Նահատակաց Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտ. 15-ին, տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը, նուիրուած՝ Ագաթանգեղոսի: Բացումը կատարած է Վիգէն Քհնյ. Վասիլեան: Դասախօսը՝ Խոժէնի Պետրոսեան, ներկայացուցած է մեր Ոսկեդարը կերտած պատմիչներու գործերը եւ կեդրոնացած՝ Հայոց քրիստոնեայ դարձի պատմական դէպքերուն վրայ, անդրադառնալով Ագաթանգեղոսի պատմութեան եւ անոր գրքին արժէքին: Դպրաց դասի մեկնաբանած հոգեւոր երգերէն ետք փակման խօսքը արտասանած է Գրիգոր Վրդ. Ջիֆթճեան:

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

Սան Ֆրանսիսքոյի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտ. 25-ին, Թեմին առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկ. Մարտիրոսեանի ձեռամբ կատարուած է Ծայրագոյն Վարդապետութեան աստիճանի տուչութիւնը Բարգէն Վրդ. Զարեանի: Հոգեւոր խօսք արտասանած է Բարգէն Ծ. Վրդ.: Յաւարտ արարողութեանց, «Մարտյեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, կազմակերպութեամբ Հոգաբարձութեան եւ Տիկնանց Միութեան: Խօսք առած են Հոգաբարձութեան եւ Ազգ. Վարչութեան ատենապետները, Բարգէն Ծ. Վրդ. Զարեան եւ Առաջնորդը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

Ս. ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ 35-ԱՄԵԱԿԸ

Էնսինոյի Ս. Նահատակաց Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնը նշուած է Նոյեմբեր 1-ին, եկեղեցւոյ օծման 35-ամեակին առթիւ: Պատարագած եւ քարոզած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկ. Մարտիրոսեան: Արամ Ա. Կաթողիկոսին կոնդակը կարդացած է Վիգէն Քհնյ. Վասիլեան: Յաւարտ պատարագի եւ հոգեհանգստեան պաշտօնի կատարման, յարակից «Աւետիսեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է մատաղօրհնութիւն:

«ՇՈՂԱԿԱԹ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Փասատինայի Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 30-ին, տեղի ունեցած է համերգ մը, «Շողակաթ» երգչախումբի մասնակցութեամբ: Յայտագիրը բաղկացած է մեներգներէ, զուգերգներէ եւ խմբերգներէ: Երգչախումբը ղեկավարած եւ քանի մը երգերով հանդէս եկած է Միսաք Գայսերեան: Փակման իր խօսքով Գրիգոր Վրդ. Ջիֆթճեան անդրադարձած է երաժշտութեան՝ մարդոց հոգեկանին վրայ ունեցած ազդեցութեան: Այս առթիւ, ան երգչախումբը մկրտած է «Շողակաթ» անունով:

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Մարինա տէլ Ռէյի Մարիոթ պանդոկին մէջ, Հոկտ. 24-ին, տեղի ունեցած է Լոս-Անճելըսի Պոլսահայ Միութեան 22րդ տարեկան ճաշ - պարահանդէսը, մասնակցութեամբ աւելի քան 200 հոգիի: Բացումը կատարած է Արամ Գոչումեան: Խօսք առած են վարչութեան ատենապետ Աւետիս Թեքոյեան, իրաւաբան Լաուրին Մինասեան (անգլերէն) եւ Հայաստանի աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան: Միութիւնը տարեկան 20 հազար տոլարի կրթաթոշակ կը յատկացնէ հինգ համալսարանականներու եւ 15 դպրոցական աշակերտներու:

ՀՐԱՅՐ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կլէնտէյլի Պրէնտվիւ Փոլէքշըն սրահին մէջ, Հոկտ. 23-ին, տեղի ունեցած է Հայկական Համագումարի հիմնադիրներէն Հրայր Յովնանեանի մեծարանքի երեկոյթը, կազմակերպութեամբ Հայ Ճարտարագէտներու եւ Գիտնականներու Միութեան: Բացումը կատարած է Հարմիկ Յակոբեան: Հանդիսութիւնը վարած է Վահան Կրեկոր: Վազգէն Ղուկասեան ներկայացուցած է Միութեան գործունէութիւնը: Աւագ հիւպատոս Արմէն Մելքոնեան կարդացած է վարչապետ Արմէն Դարբինեանի, այս առթիւ գրկած նամակը, ուր գրուատուած է Հրայր Յովնանեանի հայրենանուէր գործունէութիւնը: Փրոֆ. Յարութ Պարսամեան խօսած է Յովնանեանի բարեմասնութիւններուն մասին: Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է մեծարեալը:

ՌԱՊԸՐԹ ՇԱՄԼԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Լոս-Անճելըսի «Արարատ» Տան սրահին մէջ, Հոկտ. 17-ին, տեղի ունեցած է Ռապըրթ Շամլեանի նուիրուած մեծարանքի երեկոյթը, կազմակերպութեամբ Հայ Արհեստագէտներու Միութեան, որ մեծարեալը հռչակած է «Տարուան մարդը»: Բացումը կատարած է Կարօ Մինասս: Միութեան գործունէութիւնը ներկայացուցած է նախագահը՝ Պետիկ Արարատեան: Հիմնուած 50 տարի առաջ, Միութիւն կրթաթոշակներ կը յատկացնէ համալսարանական ուսանողներու՝ Ամերիկա եւ Հայաստան: Ռապըրթ Շամլեան 20 տարիներու ընթացքին, նուիրուելով «Արարատ» Հայ Ծերանոցներու Տան աշխատանքներուն, 20 միլիոն տոլար կրցած է հանգանակել ի նպաստ այդ հաստատութեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ՄԸ ԿԸ ՀԻՄՆՈՒԻ՞

Չիլիի բռնատէր Ա. Փինոչէի ձերբակալման համար Սպանիայէն տրուած խնդրագիրը ու Անգլիոյ մէջ անոր կէս - բանտարկեալի ներկայի կացութիւնը, ապա Ֆրանսայէն, Զուիցերիայէն եւս զայն դատելու առաջադրութիւնները միջազգային հանրային կարծիքին ուշադրութիւնները կեդրոնացուցին գրեթէ մոռցուած այդ դէմքին վրայ: Մինչ Փինոչէ կը հաւատար թէ ամէն նախզգուշութեան դիմած է անխռով հանգստեան տարիներ անցընելու համար, քաղաքական ոճիրներու պատասխանատուութեամբ դատարան առաջնորդուելու եւ հաշիւ տալու հեռանկարին առջեւ կը գտնէ ինքզինք: Հարցը միջազգային վէճ մըն ալ արծարծած է. ամէն օր լրատուները կ՚արձագանգեն թեր ու դէմ կարծիքներու: Անոնք կու գան նախկին կամ ներկայի իշխանաւոր դէմքերէն, պաշտօնատարներէ, եւայլն:

Այս էջերուն մէջ յատուկ ուշադրութեան արժանի է Լոնտոնի «Ֆայնէնշըլ Թայմզ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուած մը որ Փինոչէի պարագայէն մեկնելով կը մատնանշէ համաշխարհային իրաւական ատեանի մը հաւանական ծնունդը: Կ՚ըսէ թէ Փինոչէի ձերբակալութիւնը փաստն է թէ մարդկային իրաւունքներու մարզը աշխարհայնացումի ընթացքին մէջ կը գտնուի: Ձերբակալման խնդրագրին հեղինակ դատաւորը որպէս հիմ գործածած է միջազգային նախընթացներու բազմաթիւ պարագաներ. 1945-ի Նիւրնպէրկեան դատավարութիւնը, ցեղասպանութեան դէմ Միացեալ ազգերու 1948-ի պայմանագրութիւնը, նոյն կազմակերպութեան 1973-ի համագումարին մարդկութեան դէմ ոճիրներու բանաձեւը, եւայլն:

Ինչպէս ծանօթ է, անհամար են մարդկային իրաւունքներու դէմ գործուած մեղքերը: Բայց նոր է այդ մեղքերը անպատժելու վճռակամութիւնը: Ան մասամբ կը բացատրուի 1990-ական թուականներու սկիզբին նախկին Եուկոսլաւիոյ եւ Ռուանտայի մէջ կատարուած կոտորածներուն յապաղած հակազդեցութեամբ: Հակազդեցութիւն որ ծնունդ տուաւ պատերազմական ոճիրներու յատուկ ատեաններու: Աւելի նշանակալից եղաւ ՄԱԿ-ի նախաձեռնութեամբ անցեալ Յուլիսին հիմնուած Միջազգային պատժական մնայուն ատեանը: Ան ստացաւ 120 երկիրներու հաւանութիւնը: Մերժողներու գլխաւորն են ԱՄՆ-ը որոնց պաշտօնական պատճառաբանութիւնը այն էր որ չէին փափաքեր խաղաղութեան պահպանման հսկող իրենց զինուորները օր մը օտար դատաւորներու առջեւ որպէս ամբաստանեալ տեսնել: Մերժեցին նաեւ տասնեակ մը երկիրներ որոնք մարդկային իրաւունքներու մարզին մէջ շատ կասկածելի ներկայութիւն ունէին, ինչպէս՝ Չինաստանը, Իրաքը եւ Լիբիան: Այդ ատեանը գործել սկսելու համար պէտք է վաւերացուի հաւանութիւն տուած երկիրներուն կողմէ:

Այսուհանդերձ, համաշխարհային դատական ատեանի մը գաղափարը սկսած է տարածուիլ: Բրիտանական պատժական արդարադատութեան 1988-ի օրէնք մը կը նախատեսէ որ երկրին մէջ դատուին չարչարանքի պատասխանատուներ, ի՛նչ քաղաքացիութիւն ալ ունենան անոնք ու ո՛ւր ալ գործուած ըլլայ յանցանքը: «Միջազգային Ներում»ի իրաւաբանները կը պատրաստուին այդ օրէնքէն օգտուիլ եթէ Սպանացիներու նախաձեռնութիւնը ձախողի Փինոչէի պարագային:

Մարդկային Իրաւունքներու Նիւ - Եորքի կազմակերպութեան նախագահը Ռ. Տիքըր կ՚ըսէ թէ մարդկութեան դէմ գործուած բոլոր ոճիրներուն համար համաշխարհային դատական ատեան մը կայ, ինչպէս պատերազմի ոճիրներուն եւ չարչարանքին: Այդ ոճիրներուն մաս կը կազմեն գերեվաճառութիւնը, ծովահէնութիւնը: Այդ ատեանին կիրարկութեան պարագային, նոյնիսկ երբ երկիրները անձեռնմխելիութիւն կամ ներում շնորհած ըլլան իրենց քաղաքացիներուն, միջազգային հանրութիւնն է որ պիտի որոշէ թէ այդ անձեռնմխելիութիւնը յարգելի՞ է, թէ ոչ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԵՒ ՑԼԵՐԻ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆԸ

ԽՈՆԱՐՀ ԱՂՋԻԿԸ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ

Անցանք փոքրիկ ձորակը, աղբիւրը եւ ուռենու հաստ նովը, ուր ձմեռը կովերը ջուր էին խմում: Ահա եւ Օհան ապօր այգու դռնակը: Արագ բարձրացայ ձորակով, դռնակը բաց արի, մօտեցայ այգու կապոյտ քարին. ցանկապատի յետեւը մարդ չկար: Այգում խաղաղութիւն էր, ծաղկաթափ էին ծառերը եւ բողբոջների փոխարէն նշմարւում էին կանաչ ու մանրիկ պտուղները:

Դպրոցի մօտ երեխաները խմբուել էին: Նրանք ինձ տեսան եւ իջան բլրակով: Որպիսի՜ միամիտ պարզութեամբ նրանք ինձ բարի ճանապարհ ասեցին: Մի քանիսը ծաղիկներ էին բերել: Հէնց որ մէկը ինձ մեկնեց ծաղիկը, միւսներն էլ նրա օրինակին հետեւեցին:

Աղջիկներից ոմանք լաց եղան: Նրանք ե՛ւ ժպտում էին, ե՛ւ ժպիտի հետ սրբում էին արցունքը, որ ծորում էր աղբիւրի պէս: Լաց էլ լինում եւ Խոնարհի քոյրը:

Մէկը թէ՝ «Ուսուցիչ, մեզ չմոռանաս»: Լաւ յիշում եմ Ճուտիկին, որը միշտ դպրոց էր գալիս հօր մեծ փափախը գլխին եւ երկար, հնամաշ տրեխներով: Որբ էր Ճուտիկը, լռիկ - մնջիկ մի երեխայ, որին բոլորը սիրում էին: Խմբի մէջ Ճուտիկն էլ էր: Միւսների պէս նա մօտեցաւ ձեռք տալու, տրեխի ծայրերն իրար դպան, քիչ մնաց ընկնէր: Ճուտիկը փաթաթուեց ծնկներիս: Մեծ փափախի տակից տեսայ նրա խելօք աչքերը: Եւ այնքան խեղճութիւն կար Ճուտիկի աչքերում:

Ձիապանի կանչը ինձ յիշեցրեց, որ ժամանակն է հրաժեշտ տալու: Մանուկները մի անգամ էլ ձեռք տուին: Կռացայ եւ համբուրեցի Ճուտիկի ճակատը, ինչպէս Օհան ապերը՝ իմ ճակատը: Իմ աչքերում արցունք երեւաց, արցունքի միջից մի անգամ էլ տեսայ այգու դռնակը, դպրոցի ներկած թիթեղները: Յետոյ ծառերը ամէն ինչ ծածկեցին:

Քայլում էի ձիապանի յետեւից: Մինչեւ զառիվայրի սկիզբը ճանապարհն անցնում էր փոքրիկ տափարակով: Կանաչ արտերում քաղհան էին անում: Մի քիչ վերեւ, սարալանջին, եզները դանդաղ քաշում էին արօրը, եւ հանգստացած հողը շրջում ակօսի մէջ: Արտերում կանաչի մէջ երեւում էին կարմիր - կապոյտ ծաղիկներ: Բացւում էր պուրը:

Սպիտակ քարի մօտ, դոգաձեւ ընկած երկարաձիգ արտերում քաղհան անող կանանց մէջ տեսայ Խոնարհին: Մեր հայեացքներն իրար հանդիպեցին, եւ ես նրա աչքերում ժպիտ չտեսայ: Ի՞նչ էր ասում. նրա համար դժուա՞ր էր, որ ես հեռանում եմ Զորագիւղից, չէ՞ որ ինձ ոչինչ չէր ասել այդ խոնարհ աղջիկը: Հագին նոյն գորշ զգեստն էր, ինչպէս առաջին անգամ անտառում: Արտի մէջ կանգնել էր, ձեռքին քաղհանի բիրը, կարմիր պուտ եւ մոլախոտի մի կապ:

Ոչինչ չասացի, հեռացայ: Արահետով բարձրանալիս միշտ ետ էի նայում: Կռացած կանայք կանաչին ընկած թռչուններ էին նման: Եւ այդ երամից մէկը, գորշ շորերով մի աղջիկ, աւելի յաճախ էր բարձրանում, ձեռքը դնում ճակատին, որ արեւի շողերը չխանգարեն տեսնելու անտառի մէջ հալուող արահետը եւ միայնակ անցուորին: Ձորի գլխին կանգնեցի, եւ երբ աղջիկը մի անգամ էլ բարձրացաւ, նայեց իմ կողմը, ձեռքով արի: Խոնարհն իսկոյն կռացաւ արտի վրայ: Ես արագացրի քայլերս ձիապանին հասնելու:

Երբ ընկերս լսեց, ինձ թուաց, թէ գետակը նոյն յանգով է պատմում, խօսում է նոյն կերպ, ինչպէս նա, որ մէջքին ընկած փակ աչքերը երկնքին, անգիր ասում էր մի ծանօթ պատմութիւն, գրուած Օհան ապօր հին գրքերում:

Վեր կացայ, թուլացրի ձիու թամբի կապերը: Ձիերը յագեցել էին կանաչից եւ մեզ նման մեկնուել էին գարնան արեւի տակ:

Յետոյ, տասներկու տարի .. եւ ի՜նչ տարիներ: Կռիւ, քաղց, երկրներ ու քաղաքներ, հազարաւոր դէմքեր, տարբեր ցեղից անցքեր՝ մէկը քաղցր, միւսը դառն յիշողութեան հետ կապուած ... եւ նրանց մէջ Խոնարհի դէմքը, ցանկապատի փրչերի արանքից երկու մանրիկ աչքեր, որպէս սեւ ձիթապտուղ, եւ բարա՛կ, կարմիր շրթունքներ:

Յանկարծ ընկերս կողքի դարձաւ, վիզը ձգեց իմ կողմը: Նրա աչքերն աւելի մեծացան:

- Գիտե՞ս, ես Խոնարհին տեսայ:

- Ե՞րբ:

- Երէկ: Վերին գիւղում: Դու քնել էիր, դպրոցի բակում հաւաքուել էին գիւղացիները: Խօսում էին հողի մասին, գանգատւում էին, որ հողը առաջուայ բերքը չի տալիս: Այս տարուայ ժանտախտից էին խօսում: Շատ կովեր են սատկել, ոմանք ցել անելու եզ չունեն: Յետոյ ինձ մօտեցաւ մի կին, ցնցոտիների մէջ, ոտքերը բոբիկ, ոտքերի կաշին ճաքճքած: Կնոջ փէշերից կախուել էին երեք կիսամերկ երեխայ: Նրանք մերթ ինձ էին նայում, մերթ մօրը:

Կինն արցունքն աչքերին չորս փութ ցորեն էր խնդրում, մինչեւ հունձը:

- Յետոյ մի ճար կը լինի, - ասաց:

Ամուսինն անցեալ տարի էր մեռել, ժանտախտից սատկել էր նրանց միակ կովը: Իսկ տանն ուրիշ աշխատող չկար:

Ես ճանաչեցի Խոնարհին ... Աչքերն էլի առաջուանն էին, բայց առանց փայլի: Ես ճանաչեցի Խոնարհին: Բայց չգիտեմ նա ինձ ճանաչե՞ց, թէ ոչ:

... Անխօս նստեցինք ձիերը եւ անցանք գետակը: Արեւն արդէն դէպի մայրամուտ էր կախուել:

(Շար. 6 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

նախագահ Գլինթընի հետ պայրացուցած է Չինաստանի ղեկավարները։ ԱՄՆ-ու Փէքինի դեսպանը Արտաքին գործերու նախարարութիւն հրաւիրուած է, բացատրութիւն տալու։ Չինաստան հանդիպում մը կը նկատէ աններելի միջամտութիւն մը իր ներքին խնդիրներուն, սպասելով որ ԱՄՆ իրենց գործած սխալը սրբագրեն։ Թիպէթ որ կը գտնուի Չինաստանի իշխանութեան տակ, ամէն առիթով կը փորձէ վերագտնել իր անկախութիւնը, բայց 80-ական թուականներէն ի վեր Փէքին կը մերժէ ընդառաջել բանակցութեան որեւէ փորձի, յայտարարելով որ Թիպէթ անբաժանելի մասը կը կազմէ Չինաստանի։

ՆԻԺԵՐԻՈՅ անապատին մէջ գտնուած է հոյամողէզի (տինոզօր) մը գրեթէ անվթար մնացած կմախքը որ 110 միլիոն տարեկան է։ Ամերիկացի յայտնաբերողը Շիքակոյի համալսարանէն Փ. Սէրէնօ, նախապէս ալ Արժանթինի մէջ գտած էր հոյամողէզներու ծանօթ ամէնէն հին տեսակին պատկանող բրածոյ մը։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսայի կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ կիրակի, Նոյեմբեր 22-ին իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS
Ապա հոգեճաշ կը տրուի «Les Diamantaires» ճաշարանին մէջ
60, rue La Fayette, 75009 Paris
ժամը 13-ին։

Կը խնդրուի տեղերը ապահովել հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.
01 44 24 03 65 — 01 42 01 15 69

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. — Օր. Ռոզի Ալեքսեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման իր քրոջ՝ Եղիսաբէթ Ալեքսեանի տարեդարձին առիթով։

UGAB-Lyon

Hommage aux Saints Pères Traducteurs

Le **REPAS MENSUEL** aura lieu **le Dimanche 22 Novembre** à partir de 13 heures suivi d'une **CONFERENCE à 16 h** de **Mme Saténig GOSTANIAN** sur le thème

«1700 ANS DE CHRISTIANISME»

dans les salons de l'U.G.A.B.
12, rue Emile Zola à Lyon 2ème

Conférence : entrée libre

Repas : 70 F – Réservation souhaitée
Tél. : 04. 78. 74. 59. 07.

Une avant-première
le Jeudi 19 novembre 20h45
au Centre Culturel St-Mesrob
CLAUDE MUTAFIAN
présentera
L'EXPOSITION
ROME-ARMENIE
qui se tiendra à Rome, au Vatican, au printemps 1999
DIAPORAMA (110 vues)
— A NE PAS MANQUER —

Centre Culturel St-Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
métro :
Luxembourg, Monge, Cardinal Lemoine
— **Entrée libre** —

L'ECOLE
«Khatchadour ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un
SUPER LOTO
Dimanche 22 Novembre
à 15 heures 30
au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

Le GROS LOT
Un voyage offert par
Prado-Voyages Selectour
et de nombreux lots de valeur

Venez nombreux !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre survenu en Arménie,
ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LA VILLE DE CLAMART
présentent
«LES PETITS VIRTUOSES»
ensemble musical d'Arménie
En présence de
Jean-Pierre FOUCHER, Député-Maire, et de Daniel BILALIAN

VENDREDI 20 NOVEMBRE A 20 H 30

Auditorium du Conservatoire de Musique et de Danse
Place Jules Hunebelle — 92140 Clamart

CONCERT
AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE FRANCO-ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Prix des places : 100 F

Renseignements & réservations : **01. 47. 36. 02. 50**

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB présente

CONCERT
père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais: Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE *SAHAK-MESROP*
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

DIMANCHE 6 DECEMBRE à 15 heures 30

CONCERT UNIQUE

La première partie est consacrée aux victimes du tremblement de terre d'Arménie de 1988

à l'AUDITORIUM DU PHARO
58, boulevard Charles-Livon — 13007 MARSEILLE

CHORALE SAHAK—MESROP

avec la participation de :
CHORALE SAYAT NOVA DE NICE
ORCHESTRE PHILHARMONIQUE DE MARSEILLE

sous la direction de :
KHATCHIG YILMAZIAN

Solistes :
FABIENNE CHANOYAN, Soprano,
BAGHDASSAR OHANIAN, Baryton

Au programme des œuvres de :
Dikranian, Hovanessian, Bartevian, Haroutiounian...

Vente des billets :
FNAC — VIRGIN — Centre Culturel SAHAK-MESROP (Tél.: 04.91.77.84.70)
Prix : 180 F

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Բ. ՑԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Շառլ Պօյաճեան, Պր. Ժան Թորոսեան 300-ական Ֆր., Տիկին Ժորժէթ Թահմազեան 50 Ֆր., Տիկին Եղբայրի Զադմազեան 200 Ֆր., Օր. Գոհարիկ Գէորգեան 300 Ֆր., Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Պապիկեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարտիկ Եղիազարեան, Տիկին Վերժին Գորգիտեան 200-ական Ֆր., Պր. Կարապետ Գորգիտեան 400 Ֆր., Պր. Անդրէ Ետիգարտաշեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան — Ժագ Լըգող 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Տագէսեան 500 Ֆր., Տիկին Ժինէթ Արսլանեան 50 Ֆր., Տիկին Արմենուհի Լոյոս 100 Ֆր., Տիկին Ռէյմոնտ Պրոնէք 800 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շ. Ասլանեան, Օր. Ժագլին Քանարեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Օհանեան 1000 Ֆր., Պր. Միսաք Պէնկեան 500 Ֆր., Պր. Արամազդ Դանիէլեան, Օր. Էլիզապէթ Զաքարեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Թոփալեան 200 ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պերճ եւ Սոնա Պետրոսեան, Օր. Ալին Գապանճեան, Տիկին Ժանին Լէպրէն 500-ական Ֆր., Պր. Արմենակ Կէզէր 200 ֆրանք։

ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵՆԼ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ՝
Արա Մալիքեան (ջութակ) եւ Գաթրին Օրտոնէօ (դաշնակ)
կազմակերպութեամբ՝ Համազգայինի
Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14
Salle Chopin - Pleyel
Մանրամասնութիւնները յետագային։

CHENE

POUR LA POURSUITE DE SES ACTIONS DANS LES VILLAGES AU ZANGUEZOUR ET AU KARABAGH

AIDEZ
CHENE
EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR NEUFS OU ANCIENS POUR SA

braderie de noël

DU 5 AU 6 DECEMBRE
AU COLLEGE SAMUEL-MOORAT

«ՇԷՆ»ը
ՁԵԶԻ ԿԸ ԴԻՄԷ
ԻՐ ՎԱՃԱՌՔԻՆ ՀԱՄԱՐ

« Շ Է Ն »ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ
ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ,
ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ,
ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ...

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
Pour tous renseignements téléphoner dès maintenant au :
01. 47. 50. 40. 47 après 19h

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17
MARDI
17 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը ; 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.510 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.510

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՀՈՒՆ ԻՐԱՔ ՏԵՂԻ ՏՈՒԱՒ

ՔԼԻՆԹԸՆ ԲԱՒԱՐԱՐ ՉԻ ԳՏՆԵՐ

Ամերիկեան օդային ուժերը կազմ ու պատրաստ էին եւ Շաբաթ իրիկուն իսկ, Նոյեմբեր 14-ին, օդանաւեր Թուրքիա առած էին ռմբակոծելու համար Իրաքը: Եւ այս գործողութեան գործադրութենէն միայն մէկ ժամ առաջ է որ Սատտամ Հիւսէյն, նամակով մը ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար՝ Քոֆի Անանի կը յայտնէր թէ պատրաստ է ընդունելու ՄԱԿ-ի քննիչներու վերադարձը: Նամակին, սակայն, կցուած էր կարգ մը պահանջներու ցանկը զոր Ուաշինկթըն անընդունելի կը նկատէր եւ կը մերժէր: Իրաց այս կացութեան մէջ է որ Ապահովութեան Խորհուրդը նիստ կը գումարէր նոյն օրը, բայց չէր յաջողեր հասարակաց դիրքի մը յանգիլ, հակառակ անոր որ Պաղտատ ճշդած էր թէ ներկայացուած ցանկը պահանջներ չէին այլ՝ պարզ բաղձանքներ: Մէկ կողմը կային Միացեալ — Նահանգներն ու Մեծն — Բրիտանիա, որոնք կը կրկնէին ռազմական գործողութեան մը սպառնալիքը առանց աղդանշանի, ցորչափ Իրաք չենթարկուիր առանց նախապայմանի, միւս կողմը աւելի հաշտարար կեցուածք մը կը ներկայացնէին մնայուն միւս երեք անդամները՝ Չինաստան, Ֆրանսա եւ Ռուսաստան:

Շիրաք հեռաձայնային խօսակցութիւններ կ'ունենար Քլինթընի եւ Պլէրի հետ եւ, ի վերջոյ Ուաշինկթըն կը համակերպէր, աւելի ճիշդ կը յետաձգէր իր սպառնալիքին գործադրութիւնը: Քլինթըն որ յետաձգած էր նաեւ Ասիա իր մեկնումը կը շեշտէր թէ՝ Պաղտատ պէտք է գիտակցի որ խզումի պարագային, ուժի օգտագործման սպառնալիքը կրկին ներկայ է:

Հետաքրքրական կը նկատուի նաեւ որ Պաղտատ տեղի տուած ըլլայ յարձակումէն ճիշդ ժամ մը առաջ ու հարց կը տրուի՝ ո՞վ լուած էր իրեն յարձակման ժամը որ գաղտնի էր: Հոս, կ'ակնարկուի անոնց որոնք տեղեակ էին այդ գաղտնիքին, այսինքն Միացեալ - Նահանգներէն եւ Անգլիայէն զատ՝ Ֆրանսա: Անմիջապէս ըսուեցաւ թէ նման կասկած չի կրնար ըլլալ Ֆրանսայի նկատմամբ:

Ներկայիս, Քլինթըն հինգ պայմաններ կը դնէ Իրաքի. -

Ա) Կարգադրել բոլոր առկախ հարցերը ՄԱԿ-ի քննիչներուն հետ: Բ) Ազատ մուտք շնորհել քննիչներուն ամէն կողմ: Գ) Ցանձնել բոլոր փաստաթուղթերը: Դ) Ընդունիլ ՄԱԿ-ի բոլոր բանաձեւերը զանգուածային քանդումի զէնքերու վերաբերող: Ե) Առարկութիւն չընել քննիչներու անկախութեան կամ որակի մասին:

ՕՃԱԼԱՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ՀՌՈՄԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

ՓՔՔ-ի պարագլուխը՝ Օճալան որուն ուր գտնուիլը բաւական խնդրոյ առարկայ էր վերջերս, երբ արտաքսուած էր Սուրիայէն, ձերբակալուեցաւ Նոյեմբեր 12-ին Հռոմի օդակայանը: Ըստ Թրքական գաղտնի սպասարկութեանց, Օճալան Մոսկուայի մօտ կը մնար եւ ռուսական իշխանութիւնները լուռ մնալով հանդերձ, հաղորդեր են Թուրքերուն անոր մեկնումը դէպի Հռոմ եւ Թուրքերն ալ Թիւը: Գրիմակով, ապա հեռագրած է իր պաշտօնակիցին՝ Եըլմազի որ «Ապօ» մեկնած է Մոսկուայէն:

Օճալան, անմիջական կերպով, հիւանդանոց փոխադրուած է սրտի անհանգստութեան պատճառով, բայց, Թուրքիա յանձնումը պահանջած է:

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ քաղաքական հաշիւներով է որ Իտալիան ընտրուած է որպէս ապաստան: Ներկայիս, վարչապետը նախկին համայնավար մըն է եւ Արդարութեան նախարարն ալ՝ համայնավար ուրեմն ՓՔՔ-ն կը խորհի որ Իտալիա քաղաքական ապաստան կուտայ Օճալանի, ինչ որ կարեւոր յաջողութիւն մըն է ՓՔՔ-ի համար, որ այս ձեւով կը ճանչցուի Եւրոպայի մէջ եւ աւելի ճակատաբաց կը տանի իր դատը: Իտալիան էր արդէն որ ընդունած էր, Սեպտեմբերին, «Քիւրտ աքսորեալ Խորհրդարանը»:

Օճալան, առ այժմ, ձերբակալուած կը մնայ ըստ ձերբակալման միջազգային երկու հրամանագրի մարդասպանութեան համար, մէկը Թուրքիայէն, միւսը՝ Գերմանիայէն: Քանի մը հազար Քիւրտեր Հռոմ գացած են Գերմանիայէն, Ֆրանսայէն, Զուիցերիայէն եւ Կիրակի օր ալ, Նոյեմբեր 15-ին, ցոյց մը ըրած են Հռոմ:

Թուրք մամուլը որ շատ լայն տեղ կուտայ նիւթին, արդէն յուսախաբութիւն կը յայտնէ ի տես այն դժկամութեան որ Իտալիոյ իշխանութիւնները ցոյց կուտան Ա. Օճալանը Թուրքիոյ յանձնելու: «Հիւրրիյէթ» (Նոյեմբեր 16) կ'անդրադառնայ թէ քիւրտ ղեկավարին Հռոմ մեկնումը նախօրօք ծրագրուած էր, ինչպէս յայտնած է Իտալիոյ բնապահպան շարժումի երեսփոխան մը: Նոյն կուսակցութեան մէկ երեսփոխանը՝ Լուիճի Սարաչինի համայնավար երեսփոխանի մը հետ ստանձնած է անոր պաշտպանողականը որ պիտի հիմնուի հարցին քաղաքական բնոյթին վրայ:

Անգարա ամէն ջանք կը գործադրէ Ա. Օճալանը ապստամբ, քրէական յանցաւոր, 35 հազար զոհերու պատասխանատու ցոյց տալու, որպէսզի ապահովէ յանձնումը: Նաեւ ձեռնարկած է մահապատիժը ջնջելու աշխատանքներու, քանի որ Ա. Օճալանը Թուրքիոյ չյանձնելու գլխաւոր պատճառ կը նկատուի այդ երկրին մէջ մահապատիժի գոյութիւնը:

Թուրք Արտաքին Գործերու Նախարար՝ Ի. Ճէմ ալ որ ժողովի մը մասնակցելու համար Հռոմ կը գտնուի Պաշտպանութեան նախարարին հետ, «Գորիէրէ տէլլա սէրա» թերթին տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին շեշտելով թէ Օճալան անպայման պէտք է Թուրքիոյ յանձնուի, ըսած է՝ «Իտալիոյ արդարադատութիւնը պարտաւոր է ընտրութիւն մը կատարելու. կամ կ'ընտրէ ահաբեկիչին ճակատը, կամ ահաբեկչութեան զոհերուն»:

ԷՏՎԻՃ ՖԷՕՅԷՐԻ ՄԱՀԸ

Ֆրանսական բեմի եւ շարժանկարի «մեծ տիկինն» է որ իր մահկանացուն կնքեց Նոյեմբեր 13-ին, Ժան Մառէէն հազիւ քանի մը օր ետք, այսինքն այն միւս դերասանէն որու խաղընկերը եղած էր Գոքթոյի անմոռանալի «Երկգլխանի Արծիւ»ին մէջ: Ծնած էր 91 տարի առաջ, Վըգուլ, Իտալացի հօրմէ մը եւ Ֆրանսացի մօրմէ: Խաղացած է դարուս մեծագոյն գրողներու գործերը, Գոքթօ, Ժիրօտու, Գլօտէլ, Սարթր եւայլն, եւայլն: Դեռ քանի մը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 14/16)

ԻՆՉ ԿԸՍԷ Ա. ԲԼԷԵԱՆ

Լիպերալ Դեմոկրատ Դաշինքի ստեղծման շուրջ տարուող բանակցութիւններուն անդրադառնալով «Նոր Ուղի» կուսակցութեան նախագահ Աշոտ Բլէեան, Նոյ. 13-ին «Օրագիր» թերթին խմբագրութեան մօտ տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին ըսած է որ իր կուսակցութիւնը մաս պիտի չկազմէ անոր քանի որ իրենց կարծիքով հարկ է աւելի միասնող եւ լուրջ դաշինք մը, որ քաղաքական գործիչին տայ գործելու կարելիութիւն: Ան կ'առաջարկէ քաղաքացիական համաձայնութեան դաշինք ստեղծել ի պաշտպանութիւն Գ. Հանրապետութեան, հետեւեալ բովանդակութեամբ.- «Հայաստանի Հանրապետութիւնը Հայաստանի Խորհ. Սոցիալիստական Հանրապետութեան իրաւայաջորդն է, ՀՀ ծնունդը 1991 Թ. Սեպտեմբերի 21-ի Անկախութեան հանրաքուէն է, ՀՀ պետական կարգը որոշուած է 1995 Թ. Յուլիսի 5-ի հանրաքուէով ընդունուած փաստաթղթով»: Կ'առաջարկէ նաեւ 1999-ին ստեղծել պետական կառավարման հիմնարկ մը: Ա. Բլէեան աւելցուցած է նաեւ թէ «ետնաբեմից իշխում է Վազգէն Սարգսեանը» եւ թելադրած որ ան քաղաքական ուժի ձեւով հանդէս գայ բացայայտօրէն:

Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԻՋԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ազգ. Ժողովրդավարական Միութեան նախագահ Վազգէն Մանուկեան Նոյեմբեր 13-ին Իջեւանի մէջ հանդիպում ունեցած է բնակիչներուն հետ: Քաղաքին մշակոյթի տան սրահին մէջ հաւաքուած են աւելի քան 500 իջեւանցիներ ունկնդրելու համար ԱԺՄ-ի պարագլուխը: Ան ըսել ետք թէ հերթական իր այս այցին նպատակն է շփման մէջ մնալ ժողովուրդին հետ, անդրադարձած է քոնեակի գործատան սեփականաշնորհման գործընթացին ու զայն որակած ապօրինի: Ապա խօսելով քաղաքական կեանքին մասին, բանախօսը շեշտած է թէ քաղաքականութեան աղբիւրը պղտորած է, քանի որ ազգ. դաշինքի մասնակից ընդդիմադիր կուսակցութիւններու առաջնորդները այսօր կը յայտնուին իշխանութեանց կողքին: Տնտեսական մարզէն ներս ԱԺՄ-ի մօտեցումները ներկայացնելէ ետք Վ. Մանուկեան պատասխանած է ներկաներու հարցումներուն:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԻՆ ՑԱՐՈՒՑԱՆԱԾ ՎԷՃԵՐԷՆ

Ընտրական օրէնսգրքի միասնական (ըստ տորագրուած 12 կուսակցութիւններու կողմէ) եւ «Երկրապահ»ի նախագիծերու հեղինակներուն բանակցութիւնները անգամ մը եւս որեւէ արդիւնքի չեն յանգած: «Հայրենիք» խումբի ղեկավար Ե. Եգորեան յայտնած է թէ Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Ցարութիւնեան որ միջնորդի դերով հանդէս կու գար, բոլորովին կը պաշտպանէ «Երկրապահ»ի նախագիծը: Աւելցուցած է թէ իրենք քանի մը առաջարկներ բերած են «Երկրապահ»ին հարթելու համար վիճայարոյց կէտերը սակայն այս վերջինին ներկայացուցիչները անոնցմէ ոչ մէկը ընդունած են: Ե. Եգորեան այս յայտարարութիւնները կատարած է Նոյ. 13-ին Ազգ. Ժողովին մէջ տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին, որուն ներկայ գտնուած են նաեւ երեսփոխաններ Ցուսիկ. Քհնյ. Ղազարեան, Վիգէն Խաչատրեան, Ներսէս Զէյնալվանդեան, Շաւարշ Քոչարեան, Գագիկ Թաթեւոսեան, Վոլոդիա Բաղալեան, Յովհաննէս Թոքմաջեան, Ծուլիեթա Կաժոյեան. անոնք բոլորն ալ կասկած յայտնած են այն մասին թէ արդար ընտրութիւններ տեղի կ'ունենան եթէ ընդունուի «Երկրապահ»ի տարբերակը: Այդ պիտի նշանակէ, իրենց համար, ապագայ «Նշանակովի» Խորհրդարան: Իսկ Շ. Քոչարեան աւելցուցած է թէ միասնական նախագիծի կողմնակիցները իրարմէ տարբեր գաղափարախօսութիւններ ունենալով հանդերձ համախմբուած են այդ նախագիծին շուրջ, ի խնդիր արդար ընտրութիւններու:

Այս ասուլիսին անմիջապէս յաջորդած է «Երկրապահ»ի անդամներուն եւ «Բարեփոխումներ» խումբի ղեկավար Արմէն Մարտիրոսեանի մամուլի ասուլիսը: Անոնք ալ իրենց տեսանկիւնէն մեկնաբանած են առկայ տարակարծութիւնները: Ազգ. Ժողովի փոխ-նախագահ Ալ. Բաղէեան նըշած է, որ որպէս փոխզիջում, միասնական նախագիծի հեղինակներուն առաջարկները նման էին «առեւտուրի», եւ սակարկութիւններով հարցը լուծել անընդունելի է ու իրենք հարցին հանդէպ ունին լուրջ վերաբերում: Ինչ կը վերաբերի քաղաքական զանազան ուժերու տեսակէտներուն անտեսումին մասին մեղադրանքներուն, Ալ. Բաղէեան ըսած է թէ «եթէ "Երկրապահ"ի բարի կամքը չըլլէր, նախորդ նիստում իրենց տարբերակն արդէն ընդունուած կը լինէր»:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՁՆԱՒՈՒՐԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Շաբաթներէ ի վեր, Ֆրանսական օրաթերթեր, շաբաթաթերթեր եւ ընդհանրապէս մետիաներ ոչ մէկ գովասանք կը գլանան Ազնաւուրի որ ամբողջ ամիս մը բացառիկ յաղթանակ մը տարաւ Պրոտուէյ, երկու շաբաթով ալ երկարաձգելով իր համերգը: Ֆրանսա հպարտ է իր 74-ամեայ այս արուեստագէտով որ չի դադրիր հըրապուրելէ բազմութիւնները, գիտցաւ չյոգնիլ, չյոգնեցնել, չծերանալ եւ մնալ այն եզակի արուեստագէտը որ նախանձը կրնայ շարժել շատերու:

Մեր տեսած թերթերէն — «Ֆիկարօ», «Լը Մոնտ», «Ֆրանս — Սուար», «Մաչ», «Ֆիկարօ — Մակազին» եւ ուրիշներ — վերջինն էր «Ժուրնալ տիւ Տիմանշ» (Նոյեմբեր 15) որ նաեւ սիւնակներ կը տրամադրէր, ենթախորագիր ունենալով՝ «Ամիս մը, յոնկայս ծափահարութիւն»:

Նիւ - Եորքէն ետք, Ազնաւուր կ'անցնի Լոս - Անճըլըս: Թերթին աշխատակիցին կը բացատրէ ամերիկացի հանրութեան հակազդեցութիւնը, կը պատմէ որ կրնար Ամերիկացի ծնած ըլլալ, եթէ իր գաղթական ծնողքը մուտքի արտօնութիւն ունեցած ըլլար: Ուրախ է, սակայն, որ Ֆրանսա մնացած են, երբեք չէ խորհած Ամերիկա հաստատուիլ, աւելի դիւրին կրնար Իտալիա ապրիլ, ամէն բանէ առաջ միջերկրականցի մըն է:

Օրերս հրապարակ կ'ելլէ նաեւ իր նոր խտացեալ սալը (Սէ-Տէ) «Ճամբաւոր»:

Նոյեմբեր 16-ին «Ֆիկարօ» Մանսիոն-սփէսիալ խորագրով կ'անդրադառնար Ազնաւուրի ամերիկեան յաջողութեան, նըշելով թէ Կիրակի իրիկուն վարագոյրը իջած էր Պրոտուէյ արուեստագէտին վերջին համերգին վրայ: Լոս - Անճըլըսէն ետք, Ազնաւուր կը վերադառնայ Ֆրանսա, վերջակէտը դնելու համար Թուլուզ — Լօթրէքի նուիրուած երաժշտական իր թատերգութեան որ պիտի ներկայացուի գալ տարի, Լոնտոն:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԳԻՐԵՐՈՒ Բ. ԳԻՒՏԸ ԿԱՄ՝ ՀԱՄԱՌՕՏ ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՅԱՂԱԳՍ ՀԱՅԱՏԱՌ ԻՄԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

«Ի սկզբանէ էր Բանը» կը գրէ Թարգմանչի թարգմանութեանց: Բանը օրերուն հայերէն չէր յայտնուած, բայց տարաբախտ թարգմանիչներ Ե. դարուն ճգնեցան զայն բերել երկիրը մեսրոպեան գիրերու: Եւ յաջողեցան: Այսօր, գիրերու գիւտէն 1600 տարի ետք, Համացանցի անխուժական ու անսահման տարածքներուն վրայ, բանը կրկին յայտնուած է: Ըստ երեւոյթին, թարգմանիչներու նոր խումբ մը պէտք պիտի ըլլայ զայն կրկին հրաւիրելու Մեսրոպի երկիրը: Վասնզի բանը այսօր կը գրուի լատինատառ: Ինչպէ՞ս հասանք սակայն այս վիճակին:

ՀԱՄԱՑԱՆՑ (1)

Խօսքը անշուշտ կը վերաբերի մօտաւորապէս 30 տարի առաջ կատարուած ելեկտրոնական հաղորդակցութեան գիւտին: Այդ օրերուն, Ջլամարտի ահը կը սաւառնէր երկրամասէ երկրամաս, շուքը ձգելով պեռլինեան պատին երկու կողմը: Ամերիկայի գիտնականներ, առաջքը առնելու համար խորհրդային միջուկային լայնատարած յարձակումի մը կարելիութեան իրենց, այսինքն՝ ազատութեան դրօշակիր երկրին վրայ (2), եւ իբր հետեւանք ռազմական հաղորդակցութեան առկայ ցանցին կարելի քայքայումին, գիւտը կ'ընէին հաղորդակցութեան շատ աւելի լայնատարած ու նուազ վտանգելի միջոցի մը օգտագործման: Այսինքն հեռաձայնի ցանցի օգտագործմամբ տեղեկութեանց ու անցուդարձերու, գիտական հետազօտութեանց ու արդիւնքներու, նոյնիսկ ռազմական տեղեկութեանց գաղտնի փոխանակումին: Հեռաձայնի ցանցին առաւելութիւնը անոր չափազանց տարածուած ըլլալն էր եւ ուրեմն դժուար էր զայն ամբողջութեամբ քայքայելը կամ շարքէ հանելը յարձակումի մը ընթացքին: Այսպէս է որ Համացանցի առաջին տարբերակը կը ստեղծուէր, զետեղելով համակարգիչներ զանազան վայրերու մէջ, յաճախ համալսարաններու, կամ պաշտպանութեան կեդրոններու ու կապելով զանոնք իրարու, հեռաձայնի թելերով: Անիկա այնպէս մը կը ծրագրուէր որ փոխանակուող տեղեկածրարները (նամակները) կարենային ընթանալ զանազան հանգոյցներէ, եւ ոչ անպայման միակ ուղիով մը: Այսպէս, ճանապարհի մը խանգարման պարագային, ըսենք՝ այն շէնքը կամ շրջանը ուր կը գտնուի ցանցին մէկ հանգոյցը կ'ենթարկուի յարձակման ու կը դառնայ անգործածելի, նամակը ինքնաբերաբար ու առանց կորսուելու ճամբայ կը փոխէ ու կ'անցնի այլ հանգոյցի մը ու այդպէս յարատեւ ձեւով մինչեւ որ հասնի վերջնական հասցէատիրոջ: Անիկա իրագործելու համար նամակներու պարունակութիւնը կը տարանջատուէր փոքր մասնիկներու եւ կ'ուղարկուէր ծրար առ ծրար: Այդ ծրարները տեղ հասնելէ ետք միայն կը հաւաքուէին ու վերակազմուելով կը յայտնուէին հասցէատիրոջ պաստառին վրայ իբր ամբողջութիւն: Այս բոլորը գուցէ թուի երկարապատում, սակայն ելեկտրոններու աշխարհին մէջ նամակը տարանջատելը, տարբեր ուղիներով ուղարկելն ու ապա կրկին վերակազմելը կը կատարուին երկվայրկեաններու մէջ, ու թափանցիկ կերպով: Տարիներու ընթացքին այս տեսակի ցանցերը բազմապատկուեցան ու բոլորը կապուեցան իրարու, ստեղծելով Համացանցը: Սակայն այս բոլորը ի՞նչ գործ ունին մեր բանին հետ:

ԵԼԵԿՏՐՈՆԱԿԱՆ ԶԱՐԿԵՐ

Իրողութիւնը այն է, որ ամերիկացի գիտնականները ներքին մղումով մը կ'օգտագործէին անգլերէնի 26 լատինական տառերը որպէս հաղորդակցութեան նշաններ: Եւ քանի որ ելեկտրոններու երկակի աշխարհին մէջ, ուր միայն գոյութիւն ունին բաց եւ գոց շրջաններ, այսինքն «այո»ներ ու «ոչ»եր (3), կամ իրենց համապատասխան նշաններով՝ մէկեր ու զերոներ, ցուցակ մը կը պատրաստուէր ամէն մէկ լատինական տառին իր համապատասխան ելեկտրոնական համարժէքով: Այսպէս, նամակը չուղարկուած, անոր տառերը կը փոխակերպուէին իրենց ելեկտրոնական զարկերուն, ապա կը յանձնուէին հեռաձայնի ցանցին, միայն վերջին կայանին կրկին վերածուելու համար լատինական տառերու: Այս փոխանակումը ներդաշնակ կերպով իրագործելու համար կը ստեղծուէր նաեւ ելեկտրոնական նամակագրութեան, այսինքն իմակագրութեան (4) յատուկ փրոթոքոլ մը, դիւանակարգ մը, եթէ կ'ուզէք, որ կը ճանչնար այդ ցուցակը ու անոր համարժէքները: Ահաւասիկ եւ մեր բանին աննպաստ առաջին եւ երկրորդ ազդակները՝ համարժէքներու ցուցակը ու փոխանակումի դիւանակարգը: Մեսրոպ Մաշտոց ինչպէ՞ս գիտնար որ իր գիւտէն 1600 տարի ետք մագաղաթի վրայ հաւաքած իր գիրերը պիտի վերածուէին ելեկտրոնական զարկերու ու պիտի օգտագործուէր լատինական տառերու՝ անգլերէն գործածութեան վրայ հիմնուած փոխանակումի դիւանակարգ մը: Ըստ երեւոյթին, ան մարգարէ չէ եղած, բայց գուցէ եւ հրաժարած ըլլար իր գիւտէն ու որդեգրած ըլլար լատինականը, ինչպէս՝ օրինակ, մեր երկրին այժմու կարգ մը դրացիներ, եթէ գիտնար միայն թէ այսօր ինչ օրի մատնուած ենք մենք՝ մեսրոպագիրներս:

ԻՄԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմա գանք 30 տարի ետք ու հասնինք մեր օրերուն: Ջլամարտը շատոնց վերջ գտած է, իսկ Համացանցը՝ վերածուած հաղորդակցութեան շատ արագ աճող, շատերու համար գլխաւորի վերածուած միջոցին. այնքան արագ, որ վերջերս երբ ելեկտրոնական նամակներու հայերէն համարժէք՝ իմակ բառը կը գործածէինք բարեկամի մը ուղղուած իմակի մը մէջ, կը պատասխանէր որ ի՞նչ պէտք կայ նոր բառի, երբ այս ընթացքով արդէն շուտով նամակն ու թղթատարը պիտի դառնան անցեալի մնացորդներ: Անիկա գուցէ ըլլայ քիչ մը ապաժամէ, յիշեցնելով տասը տարի առաջ եղած ու համակարգիչի ընկերութիւններու կողմէ աւետուած «առանց թուղթի գրասենեակ» լոզունգը: Իրողութիւնը այն է, որ թուղթի օգտագործումը պարզապէս բազմապատկուած է համակարգիչին ու տեղեկութիւն բաշխելու անոր կարողութեան պատճառով: Ընթերցումներէս ու պրպտումներէս լայն մաս մը այսօր անով կ'ընեմ, փոխանակ երթալու գրադարան ու հաստափոր գիրքեր դարակներէ վար առնել ու ապա շալկել տուն բերելու, սակայն պաստառին վրայ անկարելի է ամէն բան կարդալ, եւ ուրեմն գտած տեղեկութենէս լայն մաս մը կը տպեմ, որպէսզի կարենամ զայն հետս ունենալ ու աւելի ուշ կարդալ: Ճարտարարուեստը տակաւին թուղթի պարզութեան համազօր գիւտ մը ըրած չէ: Սակայն յստակ է, որ այսօր նամակագրութիւնս գրեթէ ամբողջութեամբ վերածուած է իմակագրութեան, այդպէս ալ երեսի վրայ ձգելով այն բարեկամներս որոնք տակաւին կապուած չեն Համացանցին: Անոր արագութիւնը հաղորդակցութեան նոր չափանիշ մը ստեղծած է, նոյնիսկ, պիտի ըսէի՝ հաղորդակցելու նոր մակարդակ մը: Սակայն չզրդենք շատ թերահաւատները ու վերադառնանք այդ իմակցութեան լեզուին:

ՑՈՒՑԱԿՆԵՐ ՈՒ ԴԻՒԱՆԱԿԱՐԳԵՐ

Մեկնելով Համացանցի օգտագործման համար մշակուած տառերու նշեալ ցուցակէն ու դիւանակարգէն, յստակ է որ դիւրութիւնները շատ աւելի են այն լեզուներուն համար որոնք կ'օգտագործեն լատինական այբուբենը: Անգլերէնի 26 գիրերը պարունակող ցուցակին վրայ ժամանակի ընթացքին աւելցան լատինական տառեր օգտագործող այլեւայլ լեզուներու յաւելեալ նշանները, ու այսպէս այսօր օրինակ շատ դիւրութեամբ կարելի է թրքերէն գրել ու կարդալ առանց յաւելեալ ճիգի (5): Ինչ կը վերաբերի մերինին, բանը այնպէս տնօրինուեցաւ որ, ի բացակայութիւն պետական մակարդակով համատեղ ջանքի, տարիներ շարունակ չկրցանք ներկայանալ պատկան մարմիններուն հայերէն տառերու միացեալ ցուցակով մը, որպէսզի ըստ այնմ տնօրինուէին մեսրոպերէնի ելեկտրոնական համարժէքները: Յաւելեալ դժուարութիւն մըն ալ ծագեցաւ երբ, տրուած ըլլալով 30 տարի առաջ ու տարբեր նպատակով մշակուած հաղորդակցութեան այս ճարտարարուեստը ու անոր սահմանափակումները, հասանք այն օրուան ուր ելեկտրոնական համարժէքները սպառեցան, այսինքն նորերու տեղ չմնաց արեւմտեան՝ իմա՝ անգլերէն ստեղնաշարի սահմանափակ թիւով տառերուն համար մշակուած ցուցակին մէջ: Այդ հարցը սակայն լուծուեցաւ ստեղծելով, կամ աւելի ճիշդը՝ աւելցնելով յաւելեալ շերտ մը եղած ցուցակին վրայ ու ըստ այնմ պատշաճեցնելով փոխանակումի դիւանակարգը, որպէսզի ան ճանչնայ այդ յաւելումը (6): Այսպէս, նախկինը, որ կը պարունակէր միայն անգլերէնին բաւարար նշաններ, կը կոչուի «պարզ» ցուցակ, անով գրուած գրութիւնն ալ կ'ունենայ պարզ բնագրի կերպարանք (plain text format), իսկ յաւելեալը կը կոչուի «ճոխ» ու ճոխ բնագրի կերպարանք (rich text format) (7): Հայերէն տառատեսակներու մեծ մասին ելեկտրոնական համարժէքները կ'իյնան այդ յաւելեալ շերտին մէջ եւ ուրեմն հայերէն տառերով որեւէ գրութիւն ի սկզբանէ ունի ճոխ կերպարանք (rich format): Ի՞նչ կը կատարուի ուրեմն այսօր երբ դուք կը մեքենագրէք ձեր ունեցած հայերէն տառերով համակարգիչի ձեր պաստառին վրայ:

ՐԱՖՖԻ ԱՃԸՄԵԱՆ

(Շար. 1)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —

(1) Կ'օգտագործենք «Համացանց»ը նշելու անգլերէն Internet-ը, թէեւ բառացի թարգմանութիւնը պիտի ըլլար «միջցանց», որ սակայն բարեհունչ չէ եւ յաւելեալ տեղեկութիւն չի տար, մինչ այս պարբերութեան վերջին կ'երեւի Համացանցի իմաստային առաւելութիւնը: Առաջին անգամ անոր հանդիպած ենք «Յառաջ»ի 1998 Սեպ. 1-ի թիւին մէջ Հրայր Հրաչեանի առաջարկով, ուր սակայն կը նշուի որ ան գործածուած է նաեւ տարի մը առաջ նոյն թերթին Անտունի Բ.-ի մէկ գրութեան մէջ:

(2) Այս տողերը այսօր տարօրինակ կը հնչեն, բայց այդ օրերուն, ըստ երեւոյթին, ապրուած հոգեվիճակներ եղած են անոնք:

(3) Մեր ժողովներուն մէջ ալ հարցերը որքա՜ն աւելի դիւրին պիտի լուծուէին ու մարդիկ շուտ տուն երթային եթէ որդեգրէինք այս կարգավիճակը:

(4) Անգլերէն Electronic Mail-ը կը կրճատուի իբր E-Mail, եւ ուրեմն անոր նմանողութեամբ ստեղծուած «իմակ» (իմանալ + նամակ) բառը կ'օգտագործենք, տրուած ըլլալով ածանցումի դիւրութիւնը եւ բարեհնչողութիւնը, փոխանակ հայաստանեան «էլ - փոստ»ին: Անոր մասին եւ ընդհանրապէս այս նիւթին առընչուող տե՛ս Վարդան Մատթէոսեանի գրութիւնը «Հայատառ e-mail գրելու համար», «Յառաջ», Մայիս 13, 1998: «Իմակ»ը առաջարկն է Մարկ. Նշանեանի:

(5) Նաեւ ադրբեջաներէն, քանի որ անոնք ալ խորհրդայիններու մէկնումէն ետք իրենց կիւրեղեան ուղղագրութիւնը փոխարինեցին դրացի թրքականին լատինականին հետ: Ըստ անստոյգ աղբիւրներու, նկատուած է սակայն որ մէկ օրէն միւսը գիրերու այս փոփոխութիւնը ժողովուրդը դարձուցած է անգրագէտ: Այս իրողութիւնը անշուշտ կուգայ աւելնալու դրացի Հայաստանցիներուն մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձի բուռն հակառակութեան, ի սէր ժողովուրդի գրագիտութեան:

(6) Պիտի փորձենք հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ խուսափիլ մասնագիտացած բառապաշարէ, յաւելեալ ձեւով չծանրաբեռնելու համար գրութիւնը, ինչպէս նաեւ պարզեցնել անոնց առընչուող յղացքները, միաժամանակ փորձելով տալ ճշգրիտ տեղեկութիւններ իմակցութեան ու Համացանցի մեքենականութիւններուն մասին: Կուտանք միայն սահմանափակ էջատակի ծանօթութիւններ: Յաւելեալ մանրամասնութիւններով հետաքրքրուողներուն կը յանձնարարենք դիմել նման նիւթ ընդգրկող որեւէ հրատարակութեան, օրինակի համար՝ Will Sadler, "Using Internet E-Mail", Que, Indianapolis, USA, 1995, կամ Daniel Blum եւ David Litwack, "The E-Mail Frontier: Emerging Markets and Evolving Technologies", Addison-Wesley, New York, USA, 1995:

(7) Իրենց բուն անուններով, պարզ ցուցակը կը կոչուի ASCII կամ 7-bit, իսկ ճոխ ցուցակը՝ binary կամ 8-bit: Այս 8-րդ պիթ-ն է որ կարելի կը դարձնէ ոչ թէ միայն յաւելեալ նշաններու գրութիւնը, ինչպէս հայերէն տառեր, գրութեան մէջ մտնող ձեւաւորումի նշաններ, գոյն, հաստ գիր, եւայլն, այլ նաեւ ամէն տեսակ երկեակ թղթածրարներու (binary files) գոյութիւնը, օրինակ որեւէ ծրագրաշարով (application program) ստեղծուած թղթածրարներ, օրինակ՝ Word-ով կամ Excel-ով, խաղեր, պատկերներ, եւայլն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱԼԱՆՍ

Վ. ՃԱԶՄԱՏԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղը, Ուրբաթ, 1998 Նոյեմբեր 6-ին, Վալանսի Երուանդ Հիւսիւսեան սրահին մէջ կազմակերպած էր դասախօսական ճաշ - երեկոյթ, նիւթ ունենալով՝ Հայաստանի տնտեսական վիճակը եւ ներդրումները:

Այս առթիւ Փարիզէն հրաւիրուած էր Դր. Վահէ Ճազմատարեան, որ վերջին 7 - 8 տարիներուն, պաշտօնական զանազան հանգամանքներով, եռուն եւ անխոնջ հետաքրքրութիւն ունեցած եւ աշխատանք տարած էր Հայաստանի տնտեսական բարգաւաճման համար, թէ՛ Սփիւռքի մէջ, թէ՛ Հայաստան, տարին 5 - 7 անգամ ճամբորդելով եւ տեղւոյն վրայ գործակցելով պետական եւ տնտեսական իշխանութիւններու հետ:

Դր. Վ. Ճազմատարեան Նոյեմբեր 6, Ուրբաթ առաւօտեան ժամանեց Վալանս, ու նոյն օրը հայկական ձայնասփիւռի հրաւէրին ընդառաջելով, ուղղակի ձայնասփռուած հարցազրոյցով մը լայն տեղեկութիւններ տուաւ Հայաստանի տնտեսութեան եւ ներդրումներու մասին:

Գիշերը, ժամանակէն առաջ, ամբողջովին լեցուած էր սրահը: Ներկայ էին Վալանսի քաղաքապետը՝ Փաթրիք Լապոն, փոխ - քաղաքապետը՝ Նուպար Քէշիշեան եւ երկու խորհրդականները՝ Ժ. Ն. Կօչկարեան եւ Ժ. Տիմիճեան, Տէր Նարեկ Ա. Քհնյ. Վարդանեան, վերապատուելի Յակոբ Զօղանջեան, Ազգային Միութեան նախագահ՝ Տոքթոր Մ. Գօհարեան, Հոգաբարձութեան նախագահ՝ Դր. Հ. Սիրունեան, Հ.Յ.Դ.-ի եւ Մշակոյթի Տան նախագահ՝ Դր. Ժ. Խաչիկեան, Ռատիօ-Ա.-ի տնօրէն՝ Դր. Խ. Գասպարեան, ՌԱԿ-ի նախագահ՝ Դր. Պ. Օհանեան, Ֆրանսայի Մշակոյթի Միութեան նախագահ՝ Դր. Վ. Վարդանեան եւ այլ բազմաթիւ ազգայիններ եւ Միութեան անդամներ:

Ճաշի միջնադադարին, մասնաճիւղին նախագահը՝ Դր. Ժագ Մարգարեան խօսք առնելով, բարի գալուստ մաղթեց ներկաներուն եւ հանգամանօրէն ներկայացուց օրուան բանախօսը:

Բոլորը հետաքրքրութեամբ կը սպասէին Դր. Ճազմատարեանի ելոյթին, վասնզի, կը խորհէին թէ Հայաստանէն մինչեւ հիմա հասած տխուր լուրերէն եւ ըսի - ըսաներէն դուրս կամ տարբեր նորութիւն մը կրնա՞յ ըլլալ:

Սակայն դասախօսութեան ընթացքին ի յայտ եկաւ քաջալերական լաւատեսութիւն մը, որովհետեւ դասախօսը նախ բազմաթիւ մանրամասնութիւններով եւ փաստերով ներկայացուց 1990 - 1994-ի պատերազմին շրջափակումը, 300.000 գաղթականներու եւ երկրաշարժի անապաստաններուն կացութիւնը, գործատուներու, արտադրութեան անկումը, սունկի պէս բուսնող անապահով եւ դրամաշորթ դրամատուներու յայտնութիւնը, ծրագրուած սնանկութիւնները, ուժանիւթի չգոյութիւնը եւ վերջապէս, դրամահոսքի ահաւոր համեմատութիւնը. այս բոլորը երկիրը հասցուցած էին մեծ անելի մը առջեւ:

Բայց այսօր, այս բոլորին դիմաց, ի՜նչ մխիթարական ուրախութիւն պատճառեց ներկաներուն, երբ Դր. Ճազմատարեան, դարձեալ բազմաթիւ փաստերով ապահովցուց թէ Հայաստանի իշխանութիւնները վերջին երեք - չորս տարիներուն գրեթէ սրբագրած եւ վերականգնած են տնտեսութիւնը եւ մանաւանդ՝ ապահոված են դրամահոսքին կայունութիւնը. ան այսօր, իջած է 10 - 12%-ի, ինչ որ մեծ յաջողութիւն եւ յաղթանակ է, նոյնիսկ միջազգային առումով: Ան նաեւ նշեց թէ այս նոյն շրջանին կատարուած նոր ներդրումներու աճը մեծապէս քաջալերական եւ յուսատու յառաջդիմութիւն է:

Հուսկ յայտնեց թէ ինք անձնապէս եւ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը միշտ Հայաստանի պետութեան կողքին են եւ ինք, 100 տոկոսով լաւատես է Հայաստանի տնտեսութեան զարգացման նկատմամբ, եթէ այսպէս շարունակուի ընթացքը:

Յետոյ եղան կարգ մը հարցումներ ո-

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԱԾ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ

Սուրիոյ նախագահին կողմէ չատ անակնկալ ընտրութեան մը արդիւնքը կը նըկատուի զօրավար Էմիլ Լահուտի Լիբանանի նախագահ դառնալը։ Լիբանանի արձանագրութիւններու սենեակը որ վերածուած է Խորհրդարանի, ներկայ 118 երեսփոխաններուն անխտիր բոլորին քուէն կեդրոնացաւ նոյն անունին վրայ։ Դամասկոսէն թելադրուած, արաբական երկիրներու յատուկ աւանդութիւն կը նըկատուի այն որ իրենց ապրած ամբողջ չրջանին ջախջախիչ մեծամասնութեան մը քուէներով իրենց պաշտօնին վրայ վերահաստատուած են բոլոր նախագահները։ Նոյնն է պարագան Սուրիոյ, Իրաքի կամ Եգիպտոսի։ Սուրիոյ ընտրութեան մէջ զարմանալի կը նկատուի այն որ լիբանանեան բանակի այս հրամանատարը վստահելի դէմք մըն է, բայց իր գաղափարները մեծ մասով անծանօթ են հանրութեան։ Ան է որ վերակազմած է երկրին 65 հազար հոգինոց բանակը եւ կաշառակերութեան առընչուած չէ։ Այս պարագաները կը մղեն հարց տալու թէ խորքին մէջ Դամասկոսի կողմէ վարձատրութեան ձե՞ւ մըն էր Լահուտի ընտրութիւնը, բանակին հրամանատարութեան ինը տարւան ընթացքին գոհունակութիւն պատճառած ըլլալուն համար «մեծ եղբօր», քանի որ Սուրիոյ մարդիկը գետեղած էր հրամանատարութեան պաշտօններուն վրայ եւ լիբանանցի սպաները փոխանակ արեւմուտքի զինուորական վարժարաններուն, ղրկած՝ Սուրիոյ ակադեմիաները։ Կայ վարկածն ալ թէ Ասատ կրնայ նախընտրած ըլլալ զօրացնել դրացի երկիր մը որուն քայքայումը ընկերային անխուսափելի պայթումի մը պատճառ կ'ըլլայ իր երկրին մէջ երբ վերադառնան առ նուազն 1 միլիոն սուրիացի բանուորներ որոնք տարեկան շուրջ 3 միլիառ տոլար կը բերեն Սուրիոյ։

Արաբական երկիրներու Դիտարանին տնօրէն՝ Ա. Պասպուս «Լիբանան՝ նեղ ուղին» խորագրուած իր էջին մէջ («Լիպերասիոն», Նոյեմբեր 9) այս խորհրդածութիւններէն ետք հարց կուտայ թէ Զօրավար Լահուտ որպէս Լիբանանի նախագահ իշխանութեան ի՞նչ շրջանակ մը պիտի ունենայ։ Պիտի կարենա՞յ, օրինակ, հրամայել որ քաշուին այն 2000 սուրիացի զինուորները որոնք բանակած են Նախագահութեան եւ Պաշտպանութեան Նախարարութեան շրջակայքը։ Կամ պիտի կըրնա՞յ վերցնել սուրիական անցարգելները Պէյրութէն։ Պիտի վայելէ՞ գոնէ Լիբանանի մէջ գործող սուրիացի զօրավարներուն առանձնաշնորհումները։

Ինչ կը վերաբերի ժողովուրդին, ազգային պատուհասի վերածուած կաշառակերութեան դարման մը կը սպասէ ան անհամբերութեամբ։ Կայ նաեւ քրիստոնեայ համայնքին որուն մաս կը կազմէ զօրավար - նախագահը, դժգոհութիւնը թէ հանրային պաշտօններու մարզէն դուրս ձգուած է։ Այդ հատուածն ալ կ'ակնկալէ որ Լահուտ վերջ տայ կամայական ձերբակալութիւններուն, մարդկային իրաւանց ոտնակոխումի պարագաներուն որոնց հեղինակները կ'ըլլան լիբանանցի ու սուրիացի պաշտօնեաներ։

Նախագահը կը գտնէ երկիր մը որուն 10%-ը գրաւուած է իսրայէլեան, մնացեալն ալ սուրիական զօրքին կողմէ։ Այս վերջինները չատ ամուր լծակներ ունին Լիբանանի մէջ ուր ոչ ոք կրնայ անոնց կամքին դէմ չարժիլ։ Ունի նաեւ իսրայէլ-լիբանան յարաբերութիւններու եւ շրջանի կայունութեան բանալին որ Հըզպոլլահն է։

Բազմաթիւ են ակնկալութիւնները ու նոյն համեմատութեամբ դժուար՝ զօրավար Լահուտի գործը։ Անոր բրածը պիտի արժեւորուի լիբանանեան ինքնութիւնը վերահաստատելու, Լիբանանը որպէս իրաւունքի երկիր վերակազմելու եւ իր երկու դրացիներուն կողմէ ոտնակոխուած անկախութիւնն ու գերիշխանութիւնը վերանուաճելու կարողութեամբ։ Փոփոխութեան երազը աւելի քան երբեք հզօր է, կը գրէ Ա. Պասպուս. պիտի կարենա՞յ նոր նախագահը զայն մարմնաւորել եւ իրականացնել։

ՔԱՂՀԱՆ

րոնց դասախօսը պատասխանեց հանդամանօրէն։

Իր կարգին, քաղաքապետ՝ Պր. Փ. Լապոն, որ նոր վերադարձած էր Հայաստանի Իջեւան քաղաքը կատարած այցելութենէն, խօսք առաւ եւ մեծ խանդավառութեամբ արտայայտուեցաւ Հայաստանի եւ Վալանսի զուգորդ քաղաք Իջեւանի մասին, խոստանալով միշտ օգնել Իջեւանին։

Տիկին Հ. Քէչիչեան եւ Պր. Վ. Վարդանեան երգով, Տիկին Ա. Մալճեան եւ Տիկին Մ. Քէնանեան արտասանութիւնով եւ Տիկին Ժ. Վարվարեան դաշնակի նըւագով ճոխացուցին հանդիսութիւնը։

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի պատուիրակ – գործիչը, շնորհակալութեան խօսքով փակեց դասախօսական օգտակար այս հանդիպումը։

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՀՈՂԱՐՏԻՔ

ՄԻՍԱՔ ԱԻՏՈՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մարսէյլի ու յատկապէս Սէն - Ժերոմի հայ գաղութը եւ Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը հողին յանձնեցին իրենց երիցագոյն անդամներէն՝ Միսաք Աւտոյեանը։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Նոյեմբեր 7-ին, Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին, նախագահութեամբ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի՝ Արեւմըտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակին Փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի։

Յուղարկաւորներու բազմութիւնը՝ թաղեցիներ, հայրենակիցներ, գաղափարակիցներ, գործակիցներ ընկերացան Միսաք Աւտոյեանին Եկեղեցիէն մինչեւ ոչ – չատ հեռու գտնուող գերեզմանատունը ուր հանգչեցաւ անոր մարմինը ընտանեկան դամբարանը, հոգեւոր հովիւ Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեանի արտասանած վերջին հոգւոցով։

Առաջին անգամն է որ Միսաք ախրեցուց զինք շրջապատողները։ Արցունք խըլեց ոմանց աչքերէն։ Ան որ միշտ լաւատես, միշտ զուարթ, միշտ կատակը չըրթներուն, իր ջերմ ու խանդավառ շունչով, վարակիչ ծիծաղով շուրջը ուրախութիւն կը սփռէր, տրամադրութիւններ կը բարձրացնէր։ Նոյնիսկ ամենալուրջ հարցերու շուրջ, ամենածանր պահերու զուարճաբանութեամբ մը, ուժեղ խնդուքով մը մթնոլորտը կը փոխէր։ Միսաք Աւտոյեանի նկարագրի, խառնուածքի այս յատուկ գիծը պատկերներով, ապրուած օրինակներով վերադծեց Տարօն Եպիսկոպոս իր դամբանականին մէջ։

Սակայն, այս անգամ ոչ կատակ էր եւ ոչ ալ զուարճաբանութիւն, այլ վերջակէտը կեանքի մը որ դրեթէ ամբողջ դար մը տեւեց։ Կեանք մը հասած իր լիութեան, բայց միշտ ապրելու, վայելելու, գեղեցկացնելու կիրքով. եւ հակառակ անոր որ կեանքը, ճակատագիրը վերապահեց Միսաք Աւտոյեանին ծանր հարուածներ, դժուար անցքեր, կորսնցնել տալով երկու զաւակ եւ երկու անգամ այրիանալով, վերջապէս կեանք մը որ միշտ ընթացաւ հարստացած՝ հայ մարդու ազգային, կուսակցական, հաւաքական, հայրենասիրական յանձնառութիւններու, պարտականութիւններու, եւ ծառայութիւններու գիտակցութեամբ։

Միսաք Աւտոյեանին համար դարը սկըսաւ 1903-ին, Վան։ Պատանիի աչքերով վկան եղաւ Վասպուրականի ժողովուրդին հերոսական դիմադրութեան եւ յաղթանակին, 1915 Ապրիլի եւ Մայիսի դժնդակ եւ օրհասական ժամերուն։ 1918-ին, ընտանիքով գաղթեց Վանէն, անկախացած ա– րեւելեան Հայաստան երթալու ծրագրով, սակայն Քիւրտերը Հայ գաղթականներու ճամբան կտրելով ուղղեցին զանոնք դէպի Պարսկաստան՝ Սալմաստ, Ուրմիա, Համատան եւ այլուր ուր անգլիական բանակի օգնութեամբ գաղթականները հասան մինչեւ Միջագետք՝ Պաքուպա եւ հոն տեղաւորուեցան վրաններու տակ եւ մնացին երկար ամիսներ։ Ապա, դարձեալ Քիւրտերու մղումով եւ ընդհարումներու հետեւանքով ոգի հանեցին գաղթականները եւ փոխադրեցին Միջագետքի սիրտը՝ Պաղտատ, Պասրա, Ապատան ուր որպէս երդիք դարձեալ ունեցան վրաններ։

Այս գաղթականութեան կեանքը ապրելէ յետոյ, 1926-ին Միսաք Աւտոյեան, եղբայրը՝ Սիմոն եւ ընտանիքը փոխադրուեցան Ֆրանսա եւ հաստատուեցան Մարսէյլ։ Ինչպէս չատեր իր սերունդէն, Միսաք Աւտոյեան անմիջապէս մտաւ ազգային կեանքէն ներս, նախ Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան մէջ միանալով հիմնադիրներու հոյլին եւ ապա Հ. Յ. Դ. չարքերը, յայտնի յեղափոխական՝ Լեւոն Շաղոյեանի յանձնարարութեամբ։

Միսաք Աւտոյեան Մարսէյլ ապրած եօթանասուներկու տարիներու ընթացքին եղաւ միշտ հոն ուր ազգային արժանապատուութիւնը պահանջեց, պարտականութիւնը կանչեց եւ երբեք չտկարացաւ իր յանձնառութիւններուն մէջ։ Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան բերաւ իր վեհանձն հոգին, սէրն ու ծառայութիւնը, իր ամբողջական մասնակցութիւնը։ Այս տարի եւս, Ապրիլին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, ներկայ եղաւ Հերոսամարտին տարեդարձի տօնակատարութեան։ Վանեցիներուն նահապետն էր ու կաղնին։ Մաս կազմեց Սէն - Ժերոմի երբեմնի Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Հայաստան» ենթակոմիտէին եւ ապա խումբին, անխախտ մնալով իր համոզումներուն մէջ բծախնդրօրէն կատարեց իր պարտականութիւնները, ծառայեց հաւատարմօրէն, մանաւանդ հաւատաց ու տեսաւ իր գաղափարներու յաղթանակը Հայաստանի Երկրորդ Անկախ Հանրապետութեան լուսեղծումով։ Միսաք Աւտոյեան եղաւ միշտ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան կողքին։ 1976-ին, հիմնադրութեան օրերուն մաս կազմեց հանգանակիչ յանձնախումբերուն եւ մինչեւ երկու, երեք տարի առաջ, առանց բացակայելու ներկայ եղաւ գլխաւոր ձեռնարկներուն եւ բացառիկ առիթներուն։

Ճիշդ է որ բնութեան տրամաբանական օրէնքն է Միսաք Աւտոյեանի անդարձ մեկնումը իննըսունըհինգ տարիներու երկար ճամբորդութենէն յետոյ։ Եթէ փոխանորդ սերունդներ կան այս առաջին սերունդին, սակայն փոխարինողները հետըզհետէ կը պակսին ու հայ գիրը, հայ գիրքը, հայ թերթը, լեզուն որ ոգին է ազգին, աստիճան մը եւս կ'որբանան։ Հոս է ողբերգութիւնը։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

—ՀԻՆ ԷՋԵՐ—

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐ. ԶՕՀՐԱՊ

Ա.

Հաճի Տիւրիկը, սպասուհիներու միջնորդը, տասնհինգ օր աշխատելէն վերջ միայն յաջողեցաւ ձեռք ձգել կեսարացի Ղազար էֆէնտիի կնոջ, Սուրբիկ հանըմին, Գատըգիւղի ամէնէն հարուստ տիկիններէն մէկուն, ուզած սպասուհին։

Հաճին, պարտիզակցի մը, ինքն ալ բապասուհի, ատնտու, լուացարար, խոհարար կին եղած էր ատենով, պարագային համեմատ։ Ծառայութեան ամէն աստիճաններէն անցեր էր մէկիկ մէկիկ, Պոլսոյ հայ տուներուն, անոնց կարծեցեալ պարկեշտութիւններուն մէջէն հանելով իր հիմակուան անկախ դիրքը։

Այդ տուներուն բոլորին մէջ, Հաճի Տիւրիկ, որ ան ատեն դեռ Երուսաղէմ գացած չըլլալուն համար՝ Հաճի չէր, իբրեւ ճշմարիտ ու կատարեալ աղախին, աղաներէն մինչեւ սպասաւորները ճանչցեր էր մօտէն, երբոր մեծ ու պզտիկ, գրեթէ առանց բացառութեան, քիչ – չատ զինքը ողմեր ողմըտկեր էին, հոս – հոն, սենեակներուն մէջ, հանըմները տունը չեղած միջոցին, սանդուխին գլուխը, զուռներուն ետին, երբեմն խոհանոցներուն անկիւնները։ Շատ մը տուներու մէջ իր տիրուհիներուն նախանձը չարժելու չափ ընդունելութիւն գտած էր առանց գանգատելու։

Շատ բան տեսած էր իր անձին վրայ եւ աւելի չատ՝ իրեն շուրջը, իր բարակ հետաքրքիր քիթովը հոտուըտալով ամէն ապականութիւնները եւ սուր ականջովը՝ դռներուն ետեւէն ունկնդրելով կամացուկ մը բսուած խօսքերուն։

Եփուն կնիկ մըն էր արդէն, երբոր առած պախշիշներէն եւ ամսականնէն աւելցուցած ստակովը Երուսաղէմ գնաց, ով գիտէ ուխտի՞, թէ՞ մեղքերուն թողութիւն ուզելու համար։ Վերադարձին՝ Հաճի Տիւրիկ, սպասաւորութիւնը թողուց, ինք իր գլխուն գործի սկսաւ, ծանօթ տուներու համար կին ծառաներ գտնելու ձեռք զարկաւ, քէլլալ կնիկ եղաւ։ Իսկոյն յաջողեցաւ այս գործին մէջ. պատրաստաբան ու զուարճախօս կին էր. էֆէնտիներուն վըրան բաց կատակներ կ'ընէր, հանըմներուն օրուան գայթակղութիւնները կը բերէր։ Ամէնքը գոհ էին իրմէ. ամէն բանի յարմար սպասուհին ինքը միայն ճարել գիտէր։ Իր տեղաւորած ծառաները տարիներով կը կենային գտնուած տեղերնին։ Մեծ տուները, հարուստի տուները, իրեն կը դիմէին. անոնք որ իր յաճախորդներն էին իր անունովը կը պարծենային.

– Մեր թէլլալը Հաճի Տիւրիկն է։

– Մերն ալ։

Հաճին՝ Ճրիկըլէն կամ Պիւռկիւէն պէսբան մը կ'ըլլար հայ հանըմներուն համար։

Անոր համար էր անշուշտ որ Սուրբիկ հանըմ իրեն լուր ղրկեց երբոր տանը մէջ, հին օրուան Մարիամին քով, նոր սպասուհի մը աւելցնելու որոշում տուաւ ու անոր ճշդեց այն յատկութիւնները, որ նոր գալիք աղախինէն կը պահանջուէին։

– Ընտիկ մէկը ըլլալու է ամէն բանէ առաջ. հո՛դ չէ թէ որ սկիզբը ձեռքէն գործ չգայ. հոս չուտով խըմէթը կը սորվի. արդէն մեծ բան մըն ալ չունի ընելիք. տղուս՝ Օննիկին սենեակը պիտի շտկէ, զգեստները մաքրէ. սա ալ ըսեմ որ աղջիկ զաւակ չեմ ուզեր տանս մէջ։

Եւ վախնալով որ գալիք սպասուհին Օննիկին սենեակը շտկելու, զգեստները մաքրելու սահմանելովը՝ պէտք եղածէն աւելի բացայայտ կերպով իր դիտաւորութիւնը հասկցուցած կ'ըլլայ, իսկոյն աւելցուց.

– Աչքը երեսը բաց մէկը չեմ ուզեր հա՛, Հաճի՛. դուն իմ ուզածս հասկցար, թէ որ դիս գոհ ընես, ուզած բէլլալչէքդ եւելօքը կուտամ։

– Հասկցայ, օղուլ։

Միջնորդը քիչէն չատ հասկցող կին էր. անմիջապէս չորս դին ինկաւ, հարցուց փնտռեց, բայց գտնուածները Սուրբիկ հանըմին ուզած պայմանները լիովին չէին միացներ իրենց վրայ։ Գեղեցիկ աղախիններ չէին պակսեր իր ձեռքին տակ, բայց ատոնց աչքերն ալ, երեսն ալ պէտք եղածէն աւելի բացուած էին ու Սուրբիկ հանըմին ծեր էրիկը՝ Ղազար աղան զլխէ հանելու չափ ստտանայ էին։ Հանըմին ուզածը միամիտ աղջիկ մըն էր եւ սակայն Պոլսոյ մէջ դիւրին չեղաւ գտնել։

Այն ատեն Հաճի Տիւրիկ յատուկ ճամբորդութիւն ըրաւ. Իզմիտ, Պաղչէճիկ, Արսլանպէյ, Ատաբազար։ Վերջապէս պտըտեցաւ բոլոր այն գեղ տեղուանքը, որոնք սպասուհիներու արտածումը կ'ընեն. եւ ահա մեծ յոգնութիւններէ վերջը, Զորեքշաբթի օր մը, ցորեկին, յաղթական մուտքով մը, Սուրբիկ հանըմին ներկայացուց իր գեղէն բերած սպասուհին, հազիւ տասնութը տարեկան կին մը, զոր նոյն օրն իսկ միասին առեր – բերեր էր Պաղչէճիկէն։

Սուրբիկ հանըմ գլխէն մինչեւ ոտքը զննեց նորեկը, որ դրան մօտ բարեւ բըռնած կեցած էր. իր հագած պասմայէ տձեւ շրջազգեստին հակառակ՝ իրօք խիստ շնորհալի գտաւ զայն, քանի որ չուտով ամսականին վրայ յարմարեցաւ միջնորդին հետ. եօթը մէճիտ ամիսը եւ տարին երկու ձեռք նոր լաթ, բացի իր մէկզի նետածներէն, զորս իր յօժարութեան համեմատ պիտի նուիրէր, եթէ գոհ մնար անոր խըմէթէն։ Եւ անմիջապէս սկսելու համար՝ կոկիկ ու մաքուր շրջազգեստ մը հագցուց անոր, ճերմակ գոգնոց մը կապեց, գլխէն խազմաճ հանեց եւ մազերը շտկել տուաւ. այս համառօտ արդուզարդով աղախինը իր գեղեցկութեան բոլոր չքեղութեանը մէջ երեւցաւ։ Մէջքը բարակ չէր, բայց հասակին բարձրութեանը եւ բարձերուն հարստութեանը վայելած էր։ Զուաճեւ, եւ իր գեղացի ըլլալուն հակառակ դեռ ճերմկոտիկ դէմքին վրայ սեւ խոշոր աչքերը սովորաբար թարթիչներուն չուքին մէջ կը պահուէին ու երբեմն միայն ընքուներուն աղեղին տակ կը խըրոխտային։ Բերանը, իր զմայլելի գիծերովը ու երկու դիւի անկիւնէն իբրեւ թէ յատկապէս վեր առնուած, անդիմադրելի պչրանք մըն էր ինքնին, եւ մոռցնել կուտար պռկունքին անարիւնութիւնը։

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

տարի առաջ, 1993-ին, առանձին Մատլէն Թատրոնի բեմին վրայ, մէկուկէս ժամ հմայած էր անոնք որոնք բախտն ունէին զինք տեսնելու, երբ կ'արտասանէր հատուածներ այն հեղինակներէն որոնց, կ'ըսէր սպասարկուն եղած էր:

1934-ին Ապէլ Կանսի ֆիլմին Լուքրէս Պորճիան է, 1939-ին «Գամելիաղարդ տիկինը» եւ տարիներու երկայնքին Ժիրոտուի՝ Լա փոլ տը Շայօ, Գլօտէլի Իգէն Փարթաժ տիւ Միտիի մէջ եւ այնքան ուրիշ հերոսուհիներ բեմի վրայ թէ շարժանկարի մէջ: Անձնական էր կեցուածքով, հմայիչ ձայնով, բնական տաղանդով, ամբոխներ խանդավառած է, որ մըն ալ մեռնելով առանձնութեան մէջ՝ «Վերջին ընկերս» ինչպէս կը սիրէր ըսել:

Խորապէս ազդուած էր Ժան Մառէի մահէն եւ հրաժարած էր Թատրոն երթալէ Նոյեմբեր 14-ին, տեսնելու համար Ալէն Տըլոնը ու նախընտրած էր, անդդալաբար երթալ միանալու Ժ. Մառէի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ կը շարունակէ իր շրջապտոյտը Կեդրոնական Ամերիկա եւ Կուաթէմալայէն ետք, յաջորդաբար կ'անցնի Հոնտուրաս, Նիքարակուա եւ Սալվատոր: Կինը ժամ առաջ վերադարձաւ առողջական պատճառներով: Ֆրանսա ջնջեց այս աղէտեալ երկիրներուն պարտքերը:

Վ. ՎԼԱՍՈՎ Ելցինի անձնական ներկայացուցիչը Չէչէնիա որ պատանդն էր «հակակշռէ դուրս խմբակի մը» Մայիս 1-էն ի վեր, ազատ արձակուած է Նոյեմբեր 13-ին խորհրդաւոր պայմաններու մէջ: Ըստ Կրեմլինի ոստիկանական յաջող գործողութեան մը հետեւանքն է, մինչ չէչէն անկախապաշտ իշխանութիւնը կասկած ունի որ Մոսկուա փրկագին վճարած է: Առեւանգողները 7 միլիոն տոլար պահանջած էին:

ԿԱՆԱՆՉՆԵՐԸ ջանք չեն խնայեր որպէսզի նպաստաւոր արդիւնքներու հասնին եւրոպական ընտրութիւններուն: Այդ նպատակով է արդէն որ ցանկին գլուխը անցաւ Գոհն — Պենտիթ որ մետիաթիք անձնաւորութիւն մըն է եւ բաւական ջուր ալ խառնած է իր գինիին 68 Մայիսէն ի վեր: Նոյեմբեր 15-ին, իր մղումով է որ նախարարուհի՝ Տոմինիք Վուանէ, խախտելով կառավարական համախոհութիւնը, կանոնաւորումը պահանջեց բոլոր թուղթ չունեցողներուն եւ ընկերվարական քարտուղարն ալ տեղը դրաւ, յայտարարելով որ Հանրապետութիւնը բնական, օրինաւոր եւ արդար իրաւունքներ է, բայց նաեւ պարտականութիւններ:

ԳԼԻՆԹԸՆ 850 հազար տոլարի չէք մը յանձնեց Փաուլա Ճոնսի որ եա առաւ իր բողոքը: Ծանօթ է որ Փաուլա Ճոնս բողոք ներկայացուցած էր Գլինթընի դէմ, որ 1991-ին սեռային հետապնդումի ձեռնարկած էր պանդոկի մը սենեակը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներու կարգին Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ 0 — 0 արդիւնք մը ձեռք ձգեց Նիսի հետ: Այժմ դասաւորման մէջ 18-րդ դիրքի վրայ է 15 կէտով, գլուխն է Սէն — Թ'ըթիէն 35 կէտով եւ վերջին կը մնայ Նիս 12 կէտով:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine

— Animateurs diplômés BAFA ayant bon niveau de ski

Date limite de candidature : 15 décembre 1998.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Le Centre Culturel SAINT MESROB

Vous invite à assister, en avant-première, à la présentation de

L'EXPOSITION

ROME-ARMENIE

qui se tiendra à Rome, au Vatican, au printemps 1999

DIAPORAMA (110 vues)

par

CLAUDE MUTAFIAN

le Jeudi 19 novembre 20h45

au Centre Culturel St-Mesrob

10 bis, rue Thouin, Paris V^e

métro : Monge, Cardinal Lemoine

— Entrée libre —

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս - Վիլիէ լը Պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղի Թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ
Կիրակի, Նոյեմբեր 29—ին
Restaurant Scolaire
175, rue Jean-Jaurès, Arnouville
Եկէք հաճելի ժամանակ անցընելու եւ քաջալերելու Աստղիկ պարախումբը:

U.G.A.B. Paris — U.G.A.B. Jeunes

Date à retenir

SAMEDI 12 DECEMBRE à 20 h 30
Cathédrale
Sainte-Croix des Arméniens
13, rue du Perche, 75003 Paris

CONCERT

La Chorale « K O G H T A N » de l' U. G. A. B.
dirigée par HAÏG SARKISSIAN

U.G.A.B. Paris — U.G.A.B. Jeunes

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22-ին իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS
Ապա հոգեճաշ կը տրուի «Les Diamantaires» ճաշարանին մէջ
60, rue La Fayette, 75009 PARIS
ժամը 13-ին:

Կը խնդրուի տեղերը ապահովել հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.
01 44 24 03 65 — 01 42 01 15 69

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգային Բարեգործական Ընկերակցութիւնը խորին շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Անահիտ Զօկիւրեանէն 100.000 Ֆր.ի վճարագիր մը, որ պիտի յատկացուի ընկերակցութեանս ծրագիրներու եւ նպատակներու իրագործման:

Այս սրտաբուխ նուիրատուութեան առթիւ ընկերակցութիւնս գնահատանքի իր յատուկ խօսքը կ'ուղէ ազնիւ բարերարուհիին:

ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵՆԱԼ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ՝
Արա Մալիքեան (ջութակ) եւ Գաթրին Օրտոնօ (դաշնակ)
կազմակերպութեամբ՝ Համազգայինի
Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14
Salle Chopin - Pleyel
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Կապոյտ Խաչի 70—ամեակի առթիւ
Արնուվիլ — Սարսէլ
Կոնէս եւ Վիլիէ լէ Պէլ
Աստղիկ մասնաճիւղի ճաշ պարահանդէսը
մասնակցութեամբ՝
Յարութ Բամպուքճեանի
Շաբաթ Յունուար 30—ին
Արնուվիլի Espace Aznavour-ի սրահներուն մէջ:

LA COMMISSION CULTURELLE DE L'ASSOCIATION DE L'EGLISE ARMENIENNE DE CHAVILLE

vous invite à une soirée de présentation du voyage effectué en mai 1998 par des membres de l'ORGANISATION

CHENE - FRANCE

vers les villages réhabilités d'Arméne et du Karabagh

Projection de diapositives et d'un film vidéo

le Samedi 21 Novembre à 20 heures 45
Salle «Balabanian» de l'Eglise
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE

Entrée libre

UGAB - Paris IDF

Le Comité de Paris — Ile-de-France de l'UGAB présente

CONCERT

père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures

Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais : Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

L'ECOLE
«Khatchadour ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimanche 22 Novembre
à 15 heures 30

au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04 91 77 84 70

Le G R O S L O T
Un voyage offert par
Prado-Voyages S e l e c t o u r
et de nombreux lots de valeur

V e n e z n o m b r e u x !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre survenu en Arménie,
ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LA VILLE DE CLAMART
présentent

«LES PETITS VIRTUOSES»
ensemble musical d'Arménie

En présence de
Jean-Pierre FOUCHER, Député-Maire, et de Daniel BILALIAN

VENDREDI 20 NOVEMBRE A 20 H 30

Auditorium du Conservatoire de Musique et de Danse
Place Jules Hunebelle — 92140 Clamart

CONCERT
AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE FRANCO-ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Prix des places : 100 F

Renseignements & réservations : 01. 47. 36. 02. 50

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.

Prix : 2700 F comprenant
- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57

Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

UGAB - Lyon

Hommage aux Saints Pères Traducteurs

Le **REPAS MENSUEL** aura lieu **le Dimanche 22 Novembre**
à partir de 13 heures
suivi d'une **CONFERENCE à 16 h**
de Mme Saténig GOSTANIAN
sur le thème
«1700 ANS DE CHRISTIANISME»
dans les salons de l'U.G.A.B.
12, rue Emile Zola à Lyon 2ème

Conférence : entrée libre

Repas : 70 F - Réservation souhaitée
Tél. : 04. 78. 74. 59. 07.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18
MERCREDI
18 NOVEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.511 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.511

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 16 / 17)

ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԱՌԵՒՏՐԱԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏՆՕՐԷՆԸ

Նոյեմբեր 15-ին իր ինքնաշարժին բեռնամասին մէջ գտնուած է Երեւանի առեւտրաիրաւագիտական վարժարանին տնօրէն Գերման Վարդապետեանի դիակը: Նախաքննութեամբ պարզուած է որ Նոյեմբեր 12-ին չորս անձերու այցը ընդունած է ան Զորաղբիւրի իր ամարանոցին մէջ. այցելուները զէնքի սպառնալիքով կապկպած են զինքը ու 20 հազար տոլար պահանջած: Ի վերջոյ առած են ունեցած 1500 տոլարը, պայուսակը եւ անձեռն հեռաձայնը, զինք ալ նստեցուցած իր պաշտօնական ինքնաշարժը, ապա խեղդած ու ձգած ճամբուն վրայ:

⁂

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԿՈՉԸ ՄԱՄՈՒԼԻՆ

Նոյեմբեր 14-ին նախագահ Ռ. Քոչարեան խօսելով Ղարաբաղի առընչուած Մինսկի խումբին նոր առաջարկներուն մասին ըսած է թէ հետաքրքրական բաւական բան կայ հոն եւ եթէ Ազրպէյճան ընդունի, ինք «լրիւ իրատեսական» կը նկատէ զանոնք, հաւատալով թէ բանակցային նոր ընթացք մը կը տանի հետաքրքրական արդիւնքներու: Ան բացատրած է որ աւելի առաջ որպէս գլխաւոր կէտ կը նշուէր թէ կողմերը կը ճանչնան Ազրպէյճանի հողային ամբողջականութիւնը, իսկ հիմա Հայաստանի սկզբունքն է կողմերու իրաւական հաւասարութիւնը, հորիզոնական կապերը եւ այն կէտը որ կողմերէն ոչ մէկը միւսը պիտի ճնշէ: Նոր փաստաթուղթը յարգած է այս կէտերը: Նկատի առած յուսադրիչ նըկատուած այս փուլը, Ռ. Քոչարեան խնդրած է որ մամուլը կարելի չափով զուսպ մնայ այս հարցին մէջ:

⁂

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԳՐՔԻ «ԵՐԿՐԱՊԱՀ»Ի ՆԱԽԱԳԻԾԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ

Ազգային Ժողովի Նոյեմբեր 16-ի արտակարգ նիստին ընդունուած է ընտրական օրէնսգրքին Երկրապահներու նախագիծը: Ան ստացած է առաջին քուէարկութեամբ 96 թեր, 7 դէմ, 3 ձեռնպահ քուէ, իսկ Բ. քուէարկութեամբ 89 թեր քուէ: Խորհրդարանական ընդդիմութեան միասնական նախագիծը որ ստորագրուած էր 12 կուսակցութիւններու կողմէ, ստացած է 72 թեր, 71 դէմ եւ 20 ձեռնպահ քուէ:

⁂

ՆՈՐ ՀԵՐՔՈՒՄ ԽՕՃԱԼԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Արտաքին Գործերու Նախարարութենէն հերքուած է Իթառ - Թասս գործակալութեան Նոյեմբեր 16-ի լուրը թէ չփոխներ կատարուած են Հայաստանէն պաշտօնական դէմքերու հետ որպէսզի ՓՔՔ-ի ղեկավար Խօճալան միջոց մը կարենայ Երեւան փոխադրուիլ, եթէ Իտալիա մերժէ ապաստան տալ անոր: Իթառ - Թասս լուրը տուած է քրտական աղբիւր վկայակոչելով:

⁂

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԹԻՖԼԻՍ ԱՅՑԸ

Հայաստանի նախագահը ծրագրուած է որ Վրաստան այցելէ Նոյեմբեր 20 - 21-ին: Խօսելով այս այցին կարեւորութեան մասին Է. Շեվարդնաձէ ըսած է թէ ան կը դառնայ երկու եղբայր ժողովուրդներու գործակցութեան նոր նուաճում մը: Վրաստանի Նախագահը կը պատրաստուի Ռ. Քոչարեանի հետ արծարծելու «խաղաղ եւ կայուն Կովկաս»ի նիւթը:

⁂

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Նոյեմբեր 14-ին Ռ. Քոչարեան գրողներու Ծաղկաձորի տան մէջ հանդիպում ունեցած է գրողներու մեծ խումբի մը հետ, ունկնդրելով անոնց առաջարկները երկրին քաղաքական, տնտեսական, մշակութային եւ գրական կեանքի դժուարութիւններուն մասին: Լսելէ ետք 15 ելոյթ Ռ. Քոչարեան համառօտ կերպով արձագանգած է ներկայացուած հարցերուն, նաեւ Ղարաբաղի, Սեւանի մակարդակին, մամուլի ազատութեան մասին:

⁂

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՊԱՏՐԱՍՏ ՉԷ ՀԱՇԻՒ ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՒ

Վարչապետ Ա. Դարբինեանի մամուլի ասուլիսին (Նոյեմբեր 16) լրագրող մը հարց տուած է թէ կառավարութիւնը խակայէս կը ծրագրէ՞ ձեռնարկել քաղաքական յանցագործներու նկատմամբ դատավարութիւններու, ինչպէս ըսած է Նախագահի խորհրդական Վ. Յովհաննիսեան: Վարչապետը պատասխանած է թէ ինք ծանօթ չէ նշուած յայտարարութեան եւ չի կարծեր որ քաղաքական յանցաւորները հետապնդելու փորձ կ'ըլլայ: «Ինքս պատրաստ չեմ եւ երբեւիցէ պատրաստ չեմ լինելու նման գործողութեան» ըսած է ան:

⁂

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻ՞ՒՆ

Նոյեմբեր 16-ին, վարչապետ Ա. Դարբինեան յայտարարած է թէ կառավարական անմիջական փոփոխութեան պիտի ձեռնարկէ: Հաւանական է որ Ճարտարարուեստի եւ Առեւտուրի Նախարարը՝ Գ. Նանասպուլեան եւ Ուժանիւթի Նախարար՝ Գագիկ Մարտիրոսեան հեռանան իրենց պաշտօններէն: Դարբինեան կ'ըսէ թէ հարկ է որ կառավարութիւնը աւելի արդիւնաւոր գործ տեսնէ: Անկարելի չէ նաեւ որ Առողջապահութեան Նախարարն ալ փոխուի:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԽՕՃԱԼԱՆԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԼԱՐՈՒԱԾ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

ԽՕՃԱԼԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քիւրտ պարագլուխ Ա. Խօճալանի հարցը լուրջ լարում ստեղծած է Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ: Անգարա ամէն կերպով կը ջանայ ապահովել Խօճալանի յանձնումը. գլխաւորաբար մեծ թափով առաջ կը տարուին մահապատիժը ցկեանս բանտարկութեան վերածելու աշխատանքները. օրէնքի բանաձեւ մը պատրաստուած է եւ Նոյեմբեր 17-ին կառավարութիւնը զայն կը յղէր Ազգային Ժողովին: Ատոր զուգահեռ Իտալիոյ վրայ ճնշում բանեցնելու բոլոր միջոցներն ալ կը փորձուին Անգարայի կողմէ: Քաղաքական մարզին մէջ Թուրք Արտաքին Գործերու եւ Պաշտպանութեան Նախարարները Ճէմ եւ Սէզկին որոնք Արեւմտեան Եւրոպայի Միութեան ժողովին մասնակցելու համար Հռոմ կը գտնուէին, քուլիսային տենդոտ գործունէութիւն տարած են Խօճալանի Թուրքիոյ յանձնումը ապահովելու համար: Անգարա կը փորձէ նաեւ տնտեսական - առեւտրական գործօնը շահարկել, ինչպէս սպառնացած էր ընել Ֆրանսայի դէմ երբ Ազգային Ժողովը ընդունած էր Հայերու ցեղասպանութիւնը: Թուրք մամուլը կը գրէ թէ կրկին վերաքննութեան պիտի ենթարկուի Իտալիայէն ուղղաթիռներ գնելու թղթածրարը: Նաեւ իտալական ձեռնարկութիւններու Թուրքիոյ գործակիցները, ինչպէս Քոչ Հոլտինկը, նամակներով դիմած են անոնց որպէսզի կարելի ազդեցութիւնը բանեցնեն քաղաքական ոլորտին վրայ, որպէսզի ապաստան չտրուի Ա. Խօճալանի: Թուրքիոյ վարչապետ Մ. Եըլմազ ալ որուն դիրքը վերջին ծայր տկարացած էր մաֆիայի շրջանակներու հետ իր կապերուն մասին հրապարակումներով, առիթ նկատած է Խօճալանի հարցով կրկին տիրանալու ցնցուած վարկին. ան յայտարարած է թէ անպայման պիտի ապահովէն քիւրտ պարագլուխին յանձնումը, թէ այդ նպատակով արդէն իտալացի փաստաբան մըն ալ վարձուած է: Թուրք մամուլի անուններ ալ կ'առաջարկեն երկրին բոլոր քաղաքներուն մէջ ծաւալուն ցոյցեր կազմակերպել, եւայլն:

ԽՕՃԱԼԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քրտական օրաթերթը «Էօզկիւր Կիւնտէմ» Նոյեմբեր 17-ի թիւին առաջին էջով Խօճալանի մեծադիր մէկ նկարին հետ հրապարակած է մամուլին եւ հանրային կարծիքին ուղղուած Նոյեմբեր 16-ի անոր յայտարարութիւնը:

Քիւրտ ղեկավարը կ'ըսէ թէ Իտալիոյ պատմութեան մեծութենէն, ժողովուրդին լայնախոհ, ժողովրդավար ինքնութենէն, կառավարութեան ժողովրդավար կառոյցէն քաջալերուած՝ Նոյեմբեր 12-ին Մոսկուայէն Հռոմ հասած է: Հիմնական նպատակն է մարդկային քաղաքականութեան օրրան Միջին - Արեւելքի հնագոյն մէկ ժողովուրդին՝ ցեղասպանութեան ու քաղաքական հարուածներու զոհ քրտական խճանկարին, բայց նաեւ շրջանին թէեւ Հայերուն, Ասորիներուն գոյութեան, ինքնութեան եւ ազատութեան խնդրին թարգման հանդիսանալու համար, պայքար մղած ու հասած է մինչեւ Հռոմ:

Ներկայ հանդրուանը կը նկատէ երկար քայլարշաւի մը վախճանը, քանի որ շրջանի պատերազմական խնդիրներուն անխուսափելի է քաղաքակիրթ ձեւի քաղաքական լուծում մը բերել: Մշակոյթներու, ժողովուրդներու ազատութեան ցեղասպանութեան մեթոտով պատասխանել մարդկային ոչ մէկ բացատրութիւն կրնայ ունենալ: Պէտք է վերջ տալ ատոր:

Ա. Խօճալան պատրաստակամութիւն կը յայտնէ ահաբեկչութեան բոլոր կերպերուն դէմ դիրք գրաւելու, եթէ տեղի ունենան նոյնիսկ իրենց կողմէն կուսակցութեան: Այդ նպատակով կը փափաքի որ ՄԱԿ-ը, Եւրոպայի Միութիւնը, մարդկային իրաւունքներու, ժողովրդավարութեան պաշտպան ուժերը գործի լծուին:

Յայտարարութիւնը կ'աւարտէ հետեւեալ տողերով. «Այս ճամբան բանալու համար Իտալիա եկած եմ: Կը փափաքիմ հոս գտնուիլ այս նպատակին տանող խաղաղական գործունէութեան պայմանները ունենալու համար: Կը հաւատամ թէ օրէնքներ հաստատած այս երկրին ժողովուրդը հաւատարիմ՝ իր արժէքներուն եթէ այս կարելիութիւնը մեզի ընծայէ, առիկա պիտի չհակասէ Իտալիոյ շահերուն, ընդհակառակն անոր պատմութեան արժանի քայլ մը պիտի ըլլայ»:

⁂

Թերթը նաեւ լայն տեղ տուած է Հռոմի անցքերուն, ցոյցերուն, ուշագրաւ խորագիրներով, ինչպէս՝ «Հռոմ՝ Քիւրտերու մայրաքաղաք», «Ամէնքս Աբօներ ենք», կամ «Քիւրտիստանցիներուն համար բոլոր ճամբաները Հռոմ կը տանին» եւայլն:

Պատկերազարդ սիւնակներու մէջ տեղ տրուած է Հայաստանի Քիւրտերուն Նոյեմբեր 16-ի ցոյցին ալ որուն կ'ըսուի թէ մասնակցած է մեծ մասով կիներէ բաղկացած, շուրջ 3 հազար հոգի: Անոնք երկրին զանազան շրջաններէն եկած հաւաքուած են Հանրապետութեան հրապարակը, անկէ քալած մինչեւ ՄԱԿ-ի Ներկայացուցչութեան շէնքը: Ցուցարարները պահանջած են որ Խօճալանի քաղաքական ապաստան տրուի եւ ՄԱԿ-ը Քիւրտ Ազգային առաջնորդութեան համար քաղաքական օրինականութիւն ընդունի: Պատուիրակութիւն մըն ալ հանդիպում ունեցած է ՄԱԿ-ի տեղւոյն ներկայացուցիչներուն հետ:

Թերթին նոյն թիւին մէջ Թուրքիոյ բանտերուն մէջ արգելափակուած տասնեակ - հազարաւոր ՓՔՔ-ի շարքայիններու անունով բաց նամակներ ուղղուած են Պապին եւ Իտալիոյ Արդարադատութեան նախարարութեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՔՈՒԷՆ ԵՒ ՍՈՒՄՔԱՅԻԹԷՆ զատ Ազրպէյճանի միւս շրջանները կազ պիտի չունենան այս ձմեռ, ելեկտրականութիւնն ալ անկանոն բաշխում մը պիտի ունենայ բացի նոյն քաղաքներէն:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ առկախեց Ուայ Ռիվըրի համաձայնութեան գործադրութիւնը, անգամ մը եւս յետաձգեց զօրքերու առաջին պարպումը: Խորհրդարանին առջեւ է որ վարչապետը յայտարարած է թէ ցնոր տըրնօրինութիւն կը յետաձգէ ամէն բան: Այս դիրքը հետեւանք է Արաֆաթի նախորդ օրուան կարգ մը բուռն յայտարարութեանց: Ռամալլահի մէջ է որ Արաֆաթ խոստացած է ազատագրել Երուսաղէմը եւ Սուրբ վայրերը, շեշտելով. — «Մեր հրացանները պատրաստ են: Զենք վարանիր գործածելէ եթէ փորձուի արգելք հանդիսանալ որ աղօթենք Ալ - Աքսայի մզկիթը»: Անդրադառնալով Իսրայէլեան սպառնալիքներուն, ըսած է թէ Մայիս 4-ին, Պաղեստինցիք անկախութիւն պիտի հռչակեն, իրենց իրաւունքն է:

ԻՐԱՔ կը վերադառնան ՄԱԿ-ի յատուկ յանձնախումբին շուրջ 100 քննիչները եւ Հիւլէական Միջազգային մարմնէն ալ 12 ուրիշներ:

Ռ. ՏԻՒՄԱՅԻ հրաժարման հարցը Սահմանադրական Խորհուրդի նախագահի պաշտօնէն սկսած է նիւթ դառնալ նաեւ ընկերվարականներու մօտ եւ ըստ «Լիպերասիոն»ի (Նոյեմբեր 17) այն ընկերվարականները որոնք համարձակած են նման պահանջի մը մասին խօսիլ վարչապետութեան շնորհաւորութիւններուն արժանացած են: Ոմանք ակնարկած են փոխանցման շրջանի մը: Նոյն օրը, Սերժ Ժիւլի երկար գրութիւն մը ստորագրած էր, զոր կը խորագրէր. - «Ռ. Տիւմայի կորսուած պատիւը» եւ ուր կը շեշտէր թէ յանուն Սահմանադրական Խորհուրդի շահերուն՝ եւ հանրային բարոյականի եւ քաղաքականութեան հաշտութեան, Ռ. Տիւմա պէտք է հրաժարէր:

ՆՈՐ ՕՐԱԹԵՐԹ ՄԸ՝ «Հանրապետութիւնը» սկսաւ լոյս տեսնել Փարիզի մէջ Նո-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԵՐԷՆ ԳԻՐԵՐՈՒ Բ. ԳԻՒՏԸ ԿԱՄ՝ ՀԱՄԱՌՕՏ ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՅԱՂԱԳՍ ՀԱՅԱՏԱՌ ԻՄԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՌԵՐ, ՏԱՌԵ՜Ր...

Նախ, տրուած ըլլալով որ երկար ատեն միացեալ ցուցակ չկար, ուրեմն գոյութիւն ունեցող հայերէն համակարգչային տառերը կ'օգտագործեն իրարմէ տարբեր ցուցակներ: Կան լայն տարածում գտած բազմաթիւ տառատեսակներ, որոնցմէ ինծի ծանօթ են օրինակ՝ Bytec ընկերութեան «Նայիրի»ն, Նարօտին «Առասան»ը, Հայաստանեան «Տայլաք»ը, այլ եւ այլ «Նորք»եր, «Պարզ»եր, «Մարալ»ներ, «Մասիս»ներ, «Արամեան»ներ, եւլն. (8): Այսոնց տառերուն ելեկտրոնական համարժէքները ընդհանրապէս իրարու չեն համապատասխաներ: Այսինքն, մէկուն այբը կրնայ համապատասխանել միւսի յիւնին: Հայաստանեան պետական նախաձեռնութեամբ քանի մը տարի առաջ որդեգրուեցաւ միացեալ ցուցակ մը, որպէսզի բոլոր տառատեսակներուն տառերը զոնէ իրարու համապատասխանեն: Սակայն, ժամանակ պիտի առնէ մինչեւ որ այդ ցուցակ- օգտագործուի տառեր արտադրող բոլոր ընկերութիւններուն կողմէ, եւ առայժմ եթէ կ'ուզէք որ ձեր գրածը ուրիշ մը կարենայ կարդալ, պարտադիր է որ ան ալ ունենայ կա՛մ ձեր օգտագործած տառատեսակը, կա՛մ ալ նոյն ցուցակին վրայ հիմնուած հատ մը: Օրինակի համար՝ Bytec-ի «Նայիրի»ն ու Հայաստանեան «Տայլաք Թայմզը» հիմնուած են նոյն ցուցակին վրայ, եւ ուրեմն մէկով գրուածը կարելի է կարդալ միւսով:

Ուրեմն, իրարու հետ հայերէն հաղորդակցելու համար առաջին քայլը կ'ընդգրկէ նոյն կամ նման ցուցակով տառատեսակի օգտագործումը երկու կողմերէն: Վերջին շրջանին, Նարօտին «Առասան»ը լայն տարածում գտաւ այս տեսակէտէն, տրուած ըլլալով որ ան ձրի է, – այսինքն կրնաք զայն իջեցնել իրենց կայքէն (9) ու տեղադրել կամ ներմուծել (download and install) ձեր համակարգիչին մէջ-, եւ այդ ձեւով հնարաւորութիւնը ստեղծեց հայկական դպրոցներու աշակերտութեան միջեւ հայերէն իմակագրութեան:

ՓՈԽԱՆՑՈՒՄ

Երկրորդ քայլը կը վերաբերի իմակներու փոխանցումին: Ի՞նչ կը պատահի երբ կ'աւարտէք իմակի մը շարադրումը, մկնիկը (10) կ'ուղղէք առաքման կոճակին ու կը չխկէք: Ձեր գրածը, կամ անոր ելեկտրոնական համարժէքները կ'ամփոփուին ծրարի մը մէջ, հասցէն կը նշուի անոր կողքին ու ան կը փոխանցուի հեռաձայնի գիծով ձեր իմակատարին կամ ցըրուիչին (11), այսինքն այն մեքենային որ կը ստանձնէ ձեր ուղարկած իմակը, ըստ այնմ զայն փոխանցելու յաջորդ ցրուիչին եւ այդպէս մինչեւ վերջին կայանը: Ինչպէս վերը յիշեցինք, ուղարկուած ծրարը կը փոխանցուի ըստ ընդունուած դիւանակարգի մը, իմակագրութեան համար յատկապէս մշակուած: Փոխանցումի այդ դիւանակարգը, մշակուած ըլլալով համացանցի ու իմակագրութեան նախնական օրերուն, կը ճանչնայ միայն ելեկտրոնական տառերու նախնական, այսինքն անոնց յաւելեալ չերտի, պարզ՝ ցուցակը: Այս արգելքը հրջանցելու ու կարելի դարձնելու համար նոր բովանդակութեան փոխանցումը, ընդունուած դիւանակարգը օրին կ'ընդլայնուէր (12): Սակայն տրըւած ըլլալով որ ոչ բոլոր ցրուիչները կը գործեն այս ընդլայնուած դիւանակարգով, իմակները առ այսօր նախ կը պատշաճեցուին պարզի, ապա կը փոխանցըւին: Ուրեմն երբ ձեր հայերէն իմակը կը հասնի առաջին ցրուիչին ձեռքը, ան կը խտացնէ զայն ու կը պատշաճեցնէ պարզի, ապա այդ վիճակով զայն կը փոխանցէ յաջորդ ցրուիչին, ու այդպէս մինչեւ իմակի հասցէատիրոջ տանող շղթային վերջին ցրուիչը, որ զայն կրկին կը վերածէ նոխի ու այդպէս կը յանձնէ հասցէատիրոջ: Հասցէատէրը անշուշտ այս ամէնը չի տեսներ, որովհետեւ անոնք կը կատարուին ցրուիչներուն վրայ ու իրեն թափանցիկ կերպով:

Ժամանակին ասիկա մեծ խոչընդոտ մըն էր, որովհետեւ ցրուիչները ինքնաբերաբար չէին ըներ այս գործողութիւնները, ուրեմն իմակը ուղարկողն ու ստացողը տեղեկութեան տակ էին իրենք կատարելու զանոնք, ինչ որ կը բարդացնէր նոխ բովանդակութեան, ընդ որում հայերէնով գրութեան, թափանցիկ ու առանց գլխացաւի փոխանցումը: Վիճակը այսօր զգալիօրէն բարելաւուած է: Իմակատար ցըրուիչները դարձած են ճարպիկ (13): Այսօր շատ դիւրութեամբ կարելի է նոխ պարունակութիւն ուղարկել ու ստանալ իմակով, օրինակ՝ զունաւոր տառերով գրուած բովանդակութիւն, հայերէն գիրեր, պատկերներ, ձայնային կամ տեսագրական պարունակութիւն, զանազան ծըրագրաշարերով (application programs) պատրաստուած առկցումներ (attachments), եւայլն: Կարգ մը համալսարաններու պարագային սակայն տակաւին կ'օգտագործուին հինէն մնացած իմակցութեան սարքեր ու ցրուիչներ, որոնք տեղեակ չեն այս նորութիւններուն ու կը պատճառեն աւելորդ գլխացաւանք մեր սիրելի հայրենակիցներէն ոմանց, արգիլելով դիւրութեամբ նոխ պարունակութիւն առաքելու հնարաւորութիւնը: Ասոր մասին տե՛ս վարը (Զրի լուծում):

Վերադառնանք սակայն մեր բանին: Այս պատշաճեցումը նոխէն պարզ, ապա՝ կրկին նոխ, երբեմն կը շուարեցնէ մեր սիրելի իմակագիրները, որովհետեւ, հակառակ որ ան կը կատարուի իրենց թափանցիկ կերպով, սակայն յաճախ այդ փոփոխութեան ընթացքին կը սղուի պարունակութեան տառատեսակին անունը եւ իմակը տեղ կը հասնի իր հայերէն բովանդակութեամբ սակայն կը բացուի ստացողին պաստառին վրայ լատինական տառատեսակով: Շատեր արդէն այս քայլին կը յուսահատին ու կը դառնան ճարահատ: Սակայն եղածը պարզ բան մըն է: Ցուցադրուածը հայերէն բովանդակութիւն ունի, թէեւ կրնայ թուիլ անընթեռնլի: Կը մնայ վերջին քայլը առնել, տառատեսակը դարձնել հայերէնի ու ականատես ըլլալ հրաշքի համազօր եղափոխումի մը:

ԿԵՐՊԱՐԱՆԱՓՈԽՈՒՄ ՈՒ ՏԱՌԱԴԱՐՁՈՒՄ

Որեւէ բառաշար (word processing application), օրինակ՝ Microsoft Word, Wordperfect, եւայլն օգտագործող գիտէ արդէն որ կարելի է շարադրել չեկած տառատեսակը ըստ կամս փոխել ու զատել գոյութիւն ունեցող տառատեսակներու յաճախ երկար ցուցակէ մը որեւէ հատ, որմէ ետք կարելի է անով գրել: Գիտէ նաեւ որ կարելի է նախօրօք գրուած նախադասութիւն մը, պարբերութիւն մը կամ ամբողջ գրութիւն մը լուսագրել (highlight) ու ապա անոր տառատեսակը փոխել: Ուրեմն եթէ հայերէն տառատեսակ մը անցուցած էք ձեր համակարգիչին վրայ, կրնաք նաեւ անով գրել: Գոյութիւն ունին նաեւ իմակագրութեան տեսակ - տեսակ ծրագրաշարեր, կոչենք զանոնք իմակաշարեր (E-Mail programs), ոմանք հիմնական կարողութիւններով, առանց յաւելեալ սեթեւեթի, ուրիշներ աւելի կարող՝ ինչ կը վերաբերի շարադրելու եւ ուղարկելու անոնց ընծայած հնարաւորութիւններուն: Մեզ հետաքըրքրողը այս բոլորին մէջ իմակաշարի տառատեսակ փոխելու ընդունակ ըլլալն է: Եթէ ձեր իմակաշարը կ'ընծայէ այս կարելիութիւնը, ուրեմն կրնաք անով գրել ու կարդալ հայերէն: Հակառակ պարագային տե՛ս յաջորդ պարբերութիւնը:

Կը մնայ ստացուած իմակին տառատեսակը դարձնել հայերէնի: Այս քայլին անցնելէ առաջ սակայն խօսք մը եւս լըտացուած իմակի կերպարանքին (format) մասին: Ինչպէս վերեւ յիշեցինք, հայերէն տառերով որեւէ գրութիւն ունի նոխ բնագրի կերպարանք (rich text format): Յաճախ կը պատահի որ ցրուիչէ ցրուիչ փոխանցումի ընթացքին իմակի մը կերպարանքը սղուի նոխէն պարզի ու ան հասնի հասցէատիրոջ պարզ բնագրի կերպարանքով (plain text format) (14): Անոր տառատեսակը կարենալ փոխելէ առաջ պէտք է անոր կերպարանքը վերածել նոխի, որովհետեւ պարզ կերպարանքով իմակաշարը թոյլ չի տար որ տառատեսակը դարձնէք (15): Այս քայլին ալ ձեզմէ' ճարպիկութիւն կը պահանջուի: Ընդհանրապէս պատասխանի կոճակը երբ չխկէք, իմակաշարը թոյլ կուտայ որ իմակին կերպարանքը փոխէք նոխի, որմէ ետք ալ կրնաք տառատեսակը դարձնել ձեր ուզածին: Այսքանը, անշուշտ եթէ կ'օգտագործէք լիիրաւ իմակաշար մը, օրինակ Microsoft Outlook: Իսկ եթէ կ'օգտագործէք Netscape Mail, որ ինքնին լիիրաւ իմակաշար չէ, այլ թոյլ կուտայ իմակցութեան միայն հիմնական գործողութիւններ, կարդալ - գրել - առկցել, այդ պարագային անհրաժեշտ է ունենալ հաստատ լայնքով հայերէն տառատեսակ մը (fixed width font) եւ պարզապէս դարձնել թերթատիչին տառատեսակը հայերէնի (16): Իսկ եթէ բախտաւոր էք, կըրնայ պատահիլ որ ձեր իմակաշարը կամ թերթատիչը ինքնաբերաբար գիտնայ ըստացուած իմակին տառատեսակը ու զայն ցուցադրէ անով:

ՐԱՖՖԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Շար. 2)

(8) Հայերէն տառատեսակներու համար դիմել Արժանթինաբնակ Յակոբ Կիւլլիւնեանի «Մաշտոց» կայքը (web site, տե՛ս վարը)՝ www.editum.com.ar/mashtots/ հասցէով: Հոն կը գտնէք մանրամասն տեղեկութիւններ անգլերէն լեզուով հայերէն տառերը օգտագործելու մասին, ինչպէս նաեւ հայերէն գիրերու հաւաքածոյ մը ու հետաքրքրական այլեւայլ տեղեկութիւններ: Նաեւ, կայքէջերու (web pages) փնտռտուք մը ձեր թերթատիչով (web browser), ըսենք "armenian fonts" նիւթով, պիտի յայտնաբերէր բազմաթիւ հասցէներ այդ նիւթով զանազան կայքերու ու այդպէս կրնաք ձեր հանգստաւէտ բազմոցէն պտոյտ մը կատարել հայկական համակարգչային տառատեսակներու փողոցներուն մէջ: Հոս աւելցնենք որ գոյութիւն ունին նաեւ հայերէն թերթեր զոր կրնաք կարդալ ձեր պաստառին վրայ: Զանց կ'առնենք անգլերէնները, որովհետեւ անոնք ատեն մըն է արդէն գոյութիւն ունին, եւ լեզուի տեսակէտէն մեզ այդքան չեն խանդավառեր որքան հայերէնները: Սակայն կ'արժէ հոս յիշել որ առաջին հայերէն օրաթերթը որ սկսաւ մօտաւորապէս տարի մը առաջ հրատարակել Համացանցի հայերէն տարբերակ մը (Internet Edition), եւ թերթի տեսքով, ոչ թէ միայն ամփոփումներով, ինչպէս ոմանք կարգ մը լուրերու պարագային կ'ընեն, Պոլսոյ «Մարմարա»ն է որքան որ գիտենք: Մեկնաբանութեան մէջ չենք մտներ: Կը կարծենք որ երեւոյթը ինքնին, իր մակերեսային արժէքով իսկ, խօսուն է այս լեզուին նկատմամբ որոշ կողմերու ունեցած հոգեբանութեան մասին: Նաեւ աւելցնենք, որ Թուրքիոյ ընդհանրապէս ճարտարարուեստի զարգացումներու հետ արագ քայլ պահելը անշուշտ իր դերը ունեցած է հաւանաբար: Քաջալերելի եւ շա՛տ ցանկալի երեւոյթ մըն է հրատարակման այս կարգավիճակին անցնիլը հայերէն թերթերուն, որովհետեւ բազմիցս կը դիւրացնէ մեզ պէս ցրուած ապրիլ ուզողներուն մօտ իրար հետ քայլ պահելը ու կը սպասենք որ ուրիշ թերթեր եւս հետեւին այս քայլին: «Մարմարա»յի հասցէն է՝
http://abone.superonline.com/~Marmara/

(9) Կ'օգտագործենք «կայք»ը նշելու համար անգլերէն web site հասկացողութիւնը, որովհետեւ ան կը պարփակէ՛ ե՛ւ անոր վայր ըլլալու երանգը, զոր կարելի է այցելել ձեր թերթատիչով (web browser-ով), ե՛ւ անոր էջերուն շերտ առ շերտ կառուցուելու հանգամանքը: Ան նաեւ կարելիութիւնը ունի web page-ը դիւրութեամբ ու գեղեցիկ ձեւով թարգմանելու «կայքէջ»ի: «Կայք» առաջարկեց Գրիգոր Պըլտեան, անցեալ գարնան «Բաց նամակ» հանդէսի կեդրոնատեղին գումարուած անպաշտօն ժողովի մը ընթացքին ի Լոս-Անճըլըս, իսկ «կայքէջ»ը առաջարկն է Յակոբ Կիւլլիւնեանի: «Նարօտ» հիմնարկի կայքը կը գտնուի հետեւեալ հասցէին՝ www.narod.org: Հոն կը գտնէք, անոնց բաւական նոխ էջերուն կողքին, «Առասան» տառատեսակը, զայն ներմուծելու ու տեղադրելու (download and install) ինչպէս նաեւ հայերէն իմակագրութեան մասին համառօտ ու պարզ լեզուով գրըւած անգլերէն ուղղութիւններ: Նոյնը նաեւ կը գտնէք վերեւ նշուած «Մաշտոց» կայքը, այս անգամ «Տայլաք Թայմզ» եւ «Թարումեան» հայաստանեան տառատեսակներով:

(10) Եթէ մինչեւ հոս կարդալէ ետք տակաւին կը կարծէք որ մուկը «կաթնարոյծ, երկար պոչով, կրծող փոքր անասուն մըն» է (ըստ Ա. Տէր - Խաչատուրեանի, «Հայոց լեզուի նոր բառարան», Բ. հատոր, Տօնիկեան հրատարակչատուն, Պէյրութ, 1992), կը խնդրենք հրաժարիլ ընթերցման շարունակումի որեւէ փորձէ ու կը յանձնարարենք դիմել «կենդանիներու աշխարհը» գործին կամ սպասել մամլոյ տակ գտնուող «Ինչպէ՞ս հալածել մուկերը» աշխատասիրութեան: Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել՝ ajemraf@hotmail.com հասցէին:

(11) Իմակի փոխանցումը կը կատարուի համատեղ աշխատանքովը փոխանցումի շղթային մէջ գործող զանազան մեքենաներու ու ծրագրաշարերու (programs): Ցրուիչ բառով կ'ուզենք նշել այս շղթային մէջ առկայ ու առաքումին առընչուող զանազան մասնիկներ (Mail Transfer Agents, E-Mail Gateways, եւայլն):

(12) Փոխանցումի պարզ դիւանակարգը կը կոչուի SMTP (Simple Mail Transfer Protocol), իսկ ընդլայնուածը՝ ESMTP (Extended SMTP): Կայ նաեւ յաւելեալ քայլ մը որ կը վերաբերի իմակներու խըտացումին, որ կը կատարուի փոխանցումի առաջին հանգրուանին: Նոխ բովանդակութիւնը աւելի տեղ կը գրաւէ քան պարզը, ուրեմն ան նախ կը խտացուի, ապա կը փոխանցուի խտացուած վիճակով մինչեւ վերջին հանգրուանը, ուր ան կըրկին կը վերածուի նոխի: Ասոր համար գոյութիւն ունին խտացումի յատուկ կազմածաշարեր (compression utilities), օրինակ՝ UUEncode / UUDecode, BinHex, MIME (Multipurpose Internet Mail Extensions): Այս վերջինը ամենարդիականն է, ու կը բանի ինքնագործ կերպով: Այսօր բոլորն ալ կը գործեն ընդհանրապէս ցըրուիչներուն վրայ, առաքողին ու ստացողին կատարեալ անգիտութեան, ինչ որ չէր պարագան քանի մը տարի առաջ:

(13) Ասիկա արդիւնք է մասամբ MIMEի երթալէն ընդհանրացող որդեգրումին, մասամբ ալ իմակցութեան համար գետեղուած ցրուիչներու ցանցի բարեկարգումին SMTP-է ESMTP: Սակայն այս ցանցը շատ տարածուած է, ու տակաւին գոյութիւն ունին հին ցանցեր ուր կը գործեն հին դրոյթներով ցրուիչներ: Ասոնք երբեմն գլխացաւանք կը շարունակեն պատճառել, բայց երթալէն աւելի կը նուազի անոնց թիւը: Նոյնիսկ տարի մը առաջուան հետ բաղդատած այսօր վիճակը շատ աւելի լաւ է:

(14) Այս ալ հետեւանք է նորէն գոյութիւն ունեցող ցրուիչներէն ոչ բոլորին ESMTP դիւանակարգով բանելուն: Ասոր համար ալ ձեր հայերէն գրած իմակը, որ ինքնաբերաբար rich text format է, փոխանցումի ընթացքին կը վերածուի plain text format-ի ու այդպէս ալ կը ներկայանայ հասցէատիրոջ իմակաշարին:

(15) Պատճառը անշուշտ այն է որ պարզ կերպարանքը կը բանի պարզ ցուցակին վրայ, ուր գոյութիւն չունին նոխ՝ իմա տարբեր տեսակի, ընդ որում հայերէն, տառատեսակներ: Ուրեմն իմակաշարն ալ այդ կերպարանքով իմակին թոյլ չի տար որ տառատեսակ փոխէ:

(16) Հաստատ լայնքով տառատեսակը յատուկ է թերթատիչներու ու կ'օգտագործուի անոնց մէջ գրելու համար: Ուրեմն հաստատ լայնքով հայերէն տառատեսակ մը կարելի կը դարձնէ թերթատիչին մէջ հայերէնով գրելն ու կարդալը: Վերեւ նըշւած «Առասան» եւ «Տայլաք Թայմզ» տառատեսակները երկուքն ալ կուգան իրենց կողակից հաստատ լայնքով տառատեսակներով: Առաջինինը կը կոչուի ArmFixed, երկրորդինը՝ ArmNet Courrier: «Նարօտ»էն կամ «Մաշտոց»էն ներմուծելու պարագային, պէտք է զանոնք ալ իջեցնել ու տեղադրել: Այս գործողութիւնները (իջեցնելու ու տեղադրելու) կրնան երբեմն շուարեցնող ըլլալ: Անհրաժեշտ է նուազագոյն ծանօթութիւն մը Window-ի աշխատելակերպին, եւ կամ այդպիսի անձի մը օգնութիւնը: Զանոնք յաջողութեամբ բոլորելէ ետք կը մնայ տառատեսակները անգլերէնի ու հայերէնի միջեւ, ըստ պէտք, փոփոխել: Ասոնց մասին ե՛ւ «Նարօտ»ը, ե՛ւ «Մաշտոց»ը մանրամասն ուղղութիւններ կուտան, անգլերէն լեզուով: Յիշենք որ կան թերթատիչներու զանազան տեսակներ, եւ ուրեմն տառատեսակը փոփոխելու գործողութիւնները մէկէն միւսը տարբեր քայլերով կ'ընթանան: Պիտի փորձենք յաջորդ գրութեամբ մը գործնական յաւելեալ տեղեկութիւններ տալ, քայլ առ քայլ առաջնորդելով մեր ընթերցողները այս հիմնական քայլերուն, ինչպէս նաեւ իջեցնելուն ու տեղադրելուն մէջ:

ՄԱՐՄԱՐԱ
ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐԻ, ԴԱՐ ՈՒ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿ

Բ.

Հազար տարուան ընթացքին քանի՞ սերունդներ կուգան ու կ'երթան առանց իրենց մորթին վրայ զգալու այն յուզումը, զոր մարդիկ ենթադրաբար կը զգան երբ կը դիմաւորեն նոր հազարամեակ մը: Քանի՞ սերունդներ դարեր ու դարեր իրերայաջորդ կերպով պէտք է ապրին, որպէսզի այդ սերունդներէն մէկը վերջապէս տեսնէ որ հազարամեակ մը կը փակուի ու նոր հազարամեակ մը կը բացուի: Այնքան ալ դժուար չէ հաշուել սերունդներու թիւը: Միայն թէ դժուար է ենթադրել այն ինչ որ մարդիկ պէտք է զգան կամ կը զգան հազարամեակ մը փոխելու ընթացքին: Դժուար է, որովհետեւ ո՛չ մէկը ունի այդ փորձառութիւնը: Գտնելու համար այն վերջին մարդը որ այդպիսի փորձառութիւն մը ունեցաւ, պէտք է երթալ մինչեւ հազար տարի ետ: Եւ այդ ալ չի բաւեր: Որովհետեւ հազար տարուան մէջ քաղաքակրթութեան ու ընկերային մակարդակի վրայ այնքան շատ բան փոխուած է որ այլեւս դժուար չէ ենթադրել թէ հազար տարի առաջ հազարամեակ փոխած մարդու մը փորձառութիւնը բնաւ պիտի չնմանի այսօր հազարամեակ մը փոխելու պատրաստուող մարդուն փորձառութեան:

Արդեօք հազարամեակի մը փակումը ի՞նչ մասնայատուկ կարեւորութիւն կամ նշանակութիւն ունի որ մարդիկ այժմ կը պատրաստուին շռնդալից կերպով դիմաւորելու նոր հազարամեակը: Դիւրին չէ պատասխանել այս հարցումին: Մարդոց կեանքին մէջ կարեւոր ի՞նչ պիտի փոխուի մէկ գիշերուան մէջ մէկ հազարամեակէն դէպի միւս հազարամեակ անցնելով: Առաջին ակնարկով ոչինչ պիտի փոխուի: Թերեւս միայն պիտի փոխուի այն մելամաղձոտ մտածումը զոր մարդիկ կ'ունենան, ամէն տարեվերջին, ամէն Կաղանդի գիշերը: Այս անգամ անոնք պիտի մտածեն թէ այս տարեվերջին այլեւս ո՛չ թէ միայն տարի մը, ո՛չ միայն դար մը, այլ նաեւ հազար տարուան ժամանակաշրջան մը իրենց ետին կը թողուն որպէս պատմութեան գամբիւղին մէջ նետուած ժամանակաշրջան: Ուրիշ ի՞նչ:

Բայց իրականութեան մէջ ուրիշ շատ բան պիտի փոխուի թերեւս: Թերեւս այն անձը, որուն պիտի տրուի նոր հազարամեակէ մը ներս մտնելու բախտը, պիտի մտածէ թէ ինք բանով մը աւելի բախտաւոր եղաւ քան այն անհամար սերունդներու մարդիկը, որոնք աշխարհ եկան ու աշխարհէն մեկնեցան միշտ մնալով իբրեւ Նախորդ հազարամեակի մը մարդիկը, մինչդեռ ինք ահաւասիկ մէկն է այն բախտաւորներէն, որոնց կեանքը զուգադիպեցաւ սա շրջանին եւ որոնք իրենց երկու ոտքերէն մէկը դրին Նախորդ հազարամեակին վրայ, միւս ոտքը ահաւասիկ պիտի դնեն յաջորդ հազարամեակին մէջ: Իրենց կուրծքը պիտի ուռեցնեն ու պիտի ըսեն. «ասիկա բախտ մըն է որ մարդոց կը տրուի հազար տարին անգամ մը: Ես տեսայ ու ապրեցայ միաժամանակ երկու տարբեր հազարամեակներ»:

Բայց հարցում մը ահաւասիկ: Որո՞նք ինչ չափով իրաւունք պիտի ունենան ըսելու որ միաժամանակ ապրեցան երկու տարբեր հազարամեակներ: Այդպիսի յաւակնութիւն մը առաջ քշելու որքա՞ն իրաւունք պիտի ունենայ, օրինակ, եօթանասուն տարեկան մարդ մը, որուն կեանքին եօթանասուն տարիները անցեր են Նախորդ հազարամեակի մը մէջ, որուն եօթանասուն տարիները թրծուեր են այդ հազարամեակին ամէնէն անջնջելի յատկանիշներովը: Այդ անձը, որ հիմա նոր դարաշրջանէն հազիւ թէ սահմանափակ տարիներ պիտի վայելէ, նոյնիսկ եթէ պիտի տեսնէ Նոր հազարամեակի մը առաջին քանի մը տարիները, իրականութեան մէջ պիտի նկատուի Նախորդ հազարամեակին մարդը: Ասոր փոխարէն, քսան տարեկան երիտասարդին պարագան տարբեր է, եւ հակառակն է: Ան թերեւս բաներ մը առած է Նախորդ հազարամեակէն, բայց անոր կեանքին հիմնական մասը պիտի թաւալի Նոր հազարամեակի մը բարքերուն ու բերելիքներուն մէջ: Ուրեմն ան այժմէն կրնայ ինքզինք նկատել գերազանցապէս յաջորդ հազարամեակի մը մարդը:

Միշտ կ'արժէ հարցնել: Ի՞նչ կը նշանակէ սա կամ նա հազարամեակին մարդը ըլլալ: Կրնանք պատասխանել որ սա կամ նա հազարամեակին պատկանիլը՝ պիտակ մըն է ամէն բանէ առաջ: Պիտակ մը զոր մարդուն ճակտին կը փակցնեն: Այդ պիտակին վրայ գրուած է՝ թէ ո՛ր հազարամեակին մարդն է այդ անձը: Հազարամեակին նշումին քով տակաւին կայ դարուն նշումը: Դուն քանի՞երորդ դարուն մարդն ես: Հոն գրուած է: Եւ մարդ կարծես այդ պիտակով է որ իր տեղը կը գրաւէ հոն՝ պատմութեան էջերուն մէջ եւ վերը՝ Աստուծոյ դատաստանին առջեւ: Պիտակ մը ճիշդ այն միւս պիտակին նման, որուն վրայ գրուած է մարդուն ինքնութիւնը: Ո՞վ ես դուն:

Ահաւոր բան: Խորհիլ անգամ մը: Երկու պզտիկ տուեալներ, մէկը դարու մը թիւը, միւսը անուն ու մականուն մը, եւ այս երկու փոքրիկ տուեալները կը բաւեն որպէսզի պատմութեան տիտան ու յաւերժագործ համակարգիչը անմիջապէս ու անվրէպ կերպով ճշդէ թէ ո՛ւր է քու տեղդ հազարամեակներ հաշուող անվերջանալի լինելութեան մը յորձանքին մէջ:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԴԱՀԻՃ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Սուազիլանտը ափրիկեան փոքր, լեռնային երկիր մըն է Հարաւային Ափրիկէի ու Մոզամպիքի միջեւ: Ունի մէկ միլիոնի չափ բնակիչ: Անցեալ ամիս հոն ընտրութիւններ տեղի ունեցան, բայց անոնք այնքան ուշադրութեան չարժանացան, որքան Արդարադատութեան նախարարութեան մէկ ծանուցումը. մայրաքաղաք Մպապանի թերթերը տեղ տուին անոր, իմացնելու համար թէ երկրին մահապատժով դատապարտուածները կախաղան հանելու համար դահիճի մը պէտք կար:

Զարգացած, վկայականի տէր մէկը պէտք չէ այդ պաշտօնին համար: Ոչ ալ փորձառութիւնը անհրաժեշտ է: Կը բաւէ որ բոլորովին ողջ մէկը ըլլայ եւ որոշ քաջութիւն մը ունենայ. այսպէս բնութագրած է երկրին Արդարադատութեան նախագահը, փնտռուած դահիճը: Նաեւ տեղեկացուցած է որ պետական պիւտճէն մեծ կարելիութիւններ չունենալով, միայն կէս օրուան աշխատավարձք կրնան վճարել թեկնածուին:

Սուազիլանտի այդ նախարարութիւնը իրաւունք ունի դահիճ մը փնտռելու, քանի որ մահապատժի դատապարտուած ութ հոգի իրենց վճիռին գործադրութեան կը սպասեն: Մահապատիժը հոն ջնջուած չըլլալով հանդերձ, 1983-էն ի վեր կիրարկուած չէ: Վերջին դահիճը այդ թուականին հրաժարած է, երկար տարիներու ծառայութենէն ետք: Արդէն ան կը գործէր միաժամանակ Լեզոթոյի եւ Պոթսուանայի մէջ ալ: Իսկ անոր հրաժարելէն ի վեր, 15 տարուան ընթացքին գրեթէ ոչ մէկ նոր թեկնածու ներկայացած է դահիճի պաշտօնին: Կացութեան առջեւ կառավարութիւնը պարտաւորուած է արտասահմանեան թեկնածուներու մասին մտածել: Եւ այն առեն աւելի քան 200 դիմումներ ստացուած է Ջամայքայէն, Նիժերիայէն, Զիմպապուէէն, եւայլն:

Այս շարքին մէջ կան Անգլիան, Ֆրանսան ու Գերմանիան ալ: Բայց ամէնէն հետաքրքրական թեկնածուն յառնուած է ԱՄՆ-էն: Ճոնի Քնոքսվիլ անուն մէկը դիմումնագրով իր ձեռնհասութեան երաշխիքներ տալէ ետք խնդրած է որ պաշտօնը մէկուն չյանձնեն, մինչեւ որ ինք բանտէն ազատ արձակուի...:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ
ՃՊԻՏ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՓՈՒՇԵՐ

Ասում են՝ Համաշխարհային պանկը որոշել է տրամադրուող վարկերի մէջ ճանճ գցել, որպէսզի Հայաստանի իշխանութիւնները զզուեն ու վարկերը չուտեն:

Միջազգային դիտորդները, վերլուծելով Ռ. Քոչարեանի «Իմ կուսակցութիւնը իմ ժողովուրդն է» նախընտրական կարգախօսը, եկել են եզրակացութեան, որ ՀՀ նախագահի կուսակցութիւնը քանի գնում, այնքան աղքատանում է:

ՀՀ Արդարադատութիւնը աւելորդ աշխատանք չկատարելու նպատակով առաջարկել է խորհրդարանական նոր ընտրութիւններն անցկացնել գործող ֆրէակաճ օրէնսգրքով:

—ՀԻՆ ԷՋԵՐ—

ՓՕՍՏԱԼ

ԳՐ. ԶՕՀՐԱՊ

Ա.

Ոչ ոք կիներուն չափ գեղեցկութեան ճաշակը ու հասկացողութիւնը ունի. գեղեցկութիւնը այն միակ ճշմարտութիւնն է, զոր կինը չի կրնար ուրանալ, նոյնիսկ երբ իր թշնամիին վրայ կը գտնուի. շատ հեղ լսած եմ արամբի կնոջ մը վրայ պատմուած չարախօսութիւններու, բամբասանքին, իրաւ կամ սուտ ամէն կերպ աղտեղութեանց ամէնէն տաք վայրկեանին՝ սա յայտնութիւնը, որուն խորին անկեղծութիւնը կը զարմացնէ զքեզ եւ պատմողին արդարասէր մէկը ըլլալուն համոզում գոյացնել կուտայ.

— Ասոնք բոլորը իրաւ են, բայց շուն կնիկը աղուոր է:

Սուրբիկ հանըմ հասնեցաւ ուրեմն իր սպասուհիին, ապսպրեց որ վրան գլուխը մաքուր պահէ, աշխատութիւնը սահմանեց, վարքի բարքի խրատներ տուաւ:

Յետոյ, իմանալով որ հօրմէ մօրմէ որբ ու նոր ամուսնացած էր Տիգրանուհին, Սուրբիկ հանըմ, որ Հիւանդանոցի խնամակալուհի էր ու իր ամուսինին պէս սրբասէր ու աստուածավախ կնոջ համբաւը կը վայելէր, իր սովորական մեծախօսութիւններէն քիչ մը ջարդեց.

— Ես ծառաներս զաւկի պէս կը նայիմ. ուրիշ տուներու մէջ անոնց հորի ջուր կը խմցնեն, դուն աղէկը գիտես, հաճի՛. ես աղբիւրի ջուր կուտամ անոնց. խոհանոցին մէջ երբոր կերակուրները չբաւեն ձեզի՝ ինծի անպատճառ իմաց տուր. խոհարարը ծառաները զրկելու կ'ըլլայ, ատանկ բան չեմ սիրեր ես. սա ալ ըսեմ որ կերակուրդ ուտելուդ պէս խոհանոցին մէջ կենալու չես. էրիկմարդ ծառաներուն հետ պէտք չէ որ խօսքի բռնուիս: Հասկցա՞ր աղջիկս. հիմա գնա՛, թող Մարիամը գործդ ցուցնէ քեզի:

Մեղր ու կաթ կը վազէր բերնէն. Տիգրանուհին կատարեալ երանութեան մէջ զգաց ինքզինքը:

Բ.

Հետեւեալ առտուն կանուխ Տիգրանուհին արթնցաւ: Պատուհանէն եկող արեւը ճիշդ իր անկողինին վրայ կ'իյնար, կը սփռուէր, իր հոլանի պարանոցին ու թեւերուն սպիտակութեան վրայ կը ճառագայթէր, բոլոր սենեակին մէջ ուրախութիւն մը կը բերէր: Երկու օրէ ի վեր իր կեանքին մէջ պատահած փոփոխութիւններուն տակ ընդարմացած կը մնար. անկողինին մէջ նստած, մտքովը անոնց քաղուածքը կ'ընէր:

Գեղը, մօրաքրոջ մը տանը մէջ ապրած էր ինքզինքը գիտնալէն ի վեր մինչեւ ամուսնացած օրը: Մօրը յիշատակը իր պզտիկ տարիքին մէջ շատ աղօտ կերպով մը կուգար մտքին առջեւ՝ ատեն անցնելով գոյնը նետած, գիծերը եղծուած հին լուսանկարի մը պէս: Հայրը բնաւ ճանչցած չէր: Այս մօրաքրոջ տանը մէջ՝ կէս մը աղախինի ու կէս մը ազգականի պէս կ'ապրէր, տառելով, ինչպէս կ'ըսէր ինքը, իր ապրուստին բեռը զգալի չդարձնելու նպատակով: Ու երջանիկ պիտի ըլլար հոն ապրելուն, եթէ մօրաքրոջը երկու աղջիկները անտանելի չդարձնէին իր կեանքը: Ի՞նչ էր յանցանքը եթէ անոնցմէ աղուոր էր ինքը: Ապաքէն, այս աղուորութիւնը իր թշնամին եղած էր եւ անկեղծութեամբ Տիգրանուհին կը զղջար իր գեղեցկութեանը համար:

Գեղին մէջ շատ մը տղաք իր ետեւէն ինկած էին գիշեր ցորեկ, հասակին չքեղութեանը, մինչեւ կոնակը հասնող խարտեաշ մազերուն գովեստը փափսալով ականջին ի վար: Ասոնց եւ ոչ մէկուն հաւնած էր, բայց այս հետապնդումները, հանդարտ ջուրի մը մէջ նետուած մանր քարերու պէս, իր հանգիստը վրդովեր էին: Մօրաքրոջը աղջիկները իր վրայ ամէն տեսակ չարախօսութիւններ տարածելու մէջ առաջիններէն էին: Ահա այդ միջոցին էր որ երիտասարդ բանուոր մը, իր օրական ապրուստը ճարելու հազիւ հազ կարող մէկը, զինքը ամուսնութեան ուզելու ելեր էր: Տիգրանուհին տասնութ տարեկան էր հիմա, ինչ որ գեղ տեղերու մէջ աղջիկներուն համար շատ առաջ գացած տարիք մըն է. յետոյ, իր մօրաքրոջ տունէն ելլելու ստուգութիւնը կար. մօրաքոյրն ալ, զինքը ճամբելու փափաքին մէջ, սիրով ընդունեց այս առաջարկութիւնը: Եւ օրին մէկը հարս գացած էր տան մը մէջ, ուր փեսէն զատ անոր ծնողքը կային: Մեծ բան մը չհասկցաւ այս ամուսնութենէն. կարգուելէն ութ օր վերջը էրիկը լեռ գնաց իր գործին, ածուխ շինելու, ու ամիս մը վերջը օր մը միայն դարձաւ կնոջը քով, հետեւեալ օրը նորէն իր լեռը երթալու, աներեւութանալու համար: Հարսը հոս ալ կ'աշխատէր օրն ի բուն ու իր կեանքը, բեւեռային օրերուն պէս, երկարատեւ խաւարի մը կը նմանէր, զոր ոչ մէկ լոյսի ճառագայթ կուգայ վայրկեան մը գէթ լուսաւորել, ուրախացնել:

Յանկարծ օրին մէկն ալ իր էրիկը տուն բերին ոտքը կոտրած, ամիսներով անգործութեան դատապարտուած. ասիկա լրումը եղաւ: Ա՛հ, թէ որ գոնէ զաւակ մը բերած ըլլար, հիմա ստնտուութեան կ'երթար Պոլիս, ստակ կը վաստկէր ու տուն մը կրնար գնել, բայց այդ ալ չկար ու ասիկա իր կեսուրը ու կեսրայրը յանցանքի մը պէս կը զարնէին իր երեսին:

Հաճի Տիւրիկ ճիշդ այդ ժամուն հասաւ զինքը միասին Պոլիս տանելու համար: Էրիկն ալ, մօրաքոյրն ալ, որ մօր տեղ կ'անցնէր, յօժարեր էին ասոր: Տիգրանուհին ազատագրութեան պէս բան մը կը տեսնէր հոս: Թէեւ անոր ապագայ հանըմին փառաբանութիւնը բերնէն չէր ձգեր: Հարուստ մարդիկ, վէքիլի հանըմ. Կաղանդին, Ծնունդին, Զատկին՝ պախշիշ, կերուխումը՝ առատ, աշխատութիւնը՝ թեթեւ. սպասուհիի մը համար ասկէ աւելի ցանկալի տեղ չէր կրնար ըլլալ:

— Աղջի՛, Օղո՛ւլ չգտնուած տուն է, կ'ըսէր Հաճի Տիւրիկ:

Ա՛յնքան որ մօրաքոյրը կը մտածէր իր աղջիկներէն մէկը ղրկել Տիգրանուհիին տեղը: Վերջապէս որոշումը տուեր էին եւ հետեւեալ առտուն, դեռ չլուսցած, գիշերուան մութին մէջ կառքը երկու կիները Պաղչէճիկէն իջեցուցեր, ծովեզերքը բերեր ձգեր էր, ճիշդ երբ արշալոյսը կը ծագէր:

Տիգրանուհին հիմա այս մութէն դէպի լոյս ուղեւորութիւնը, ժամանումը միտքը կը բերէր, բարի գուշակ մը կը համարէր իր կեանքին համար: Իսկոյն զմայլեր էր Իզմիթի ծովածոցին վրայ, որ առտուան ոսկիի ցոլացումին մէջ, անշարժ կը տարածուէր, կանուխ արթննալ չուզող աղուոր ու ծոյլ կնկան մը պէս: Մինչեւ այդ տարիքը մօտէն չէր տեսեր ծովը ու այս պահուս, դեղին եռաթի խոշոր նաւակի մէջ տեղաւորուած, իր պզտիկ պօղչան քովիկը, այդ կապոյտ տարածութեան վրայ սահելուն կը զրօսնուր ու անոր վրայ պատմուած ահաւոր պատմութիւններուն չէր հաւատար: Իզմիթ հասնելուն՝ հազիւ ատեն ունեցեր էին շոգեկառքը մտնել եւ իսկոյն կայարանէն ազատելէն ու թոհ ու բոհէն զատուելով խօլ արշաւ մը սկսեր էր. անդուլ, անդադար, ժամերով վազք մը, քերելով ծովեզերքը ձախէն, ու աջէն՝ սուրալով մութ մանիշակագոյն հողերու մէջէն, ու մինչեւ Հէրէքէ այդ տեղի ցամաքը կը կամէն:

(Շար. 2)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. —

Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ միջոցաւ եղած են հետեւեալ նուէրները Միսաք Աւտոյեանի *մահուան առթիւ՝*

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան. — *Աւտոյեան ընտանիք* 1000 Ֆր., *Սարաճեան ընտանիք* 300 Ֆր., *Սէն - Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղ, Շալճեան ընտանիք, Անտրէ Տավիսեան, Արմէն Ութուզեան* 200-*ական* Ֆր.:

«Յառաջ»*ին. — Աւտոյեան ընտանիք, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութիւնը* 500-*ական* Ֆր., *Շալճեան ընտանիք* 200 Ֆր., *Վահրամ Ճառայեան* 150 Ֆր.:

INFORMATIONS
ARTISTIQUES

COMPOSITEURS

Arméniens du Monde

Samedi 28 Novembre à 20 heures 30

Salle «CORTOT»
78, rue Cardinet — Paris 17'
métro Malesherbes

Sahan ARZROUNI — Piano
Marie ATGER — Soprano
Henri ALECIAN — Violoncelle

Au programme :
Katchatrian — Komitas
Terzian — Alecian

Renseignements et réservations :
01. 47. 68. 30. 20

Parrainé par l'Ambassade d'Arménie en France

(Շար. Ա. էջէն)

յեմբեր 17-*ին: Նախաձեռնութեամբ եւ տընօրէնութեամբ Ազգային Ժողովի ընկերվարական նախկին նախագահ՝ Փիէր Ժըմանուէլի, թերթը պաշտօնաթերթը չէ կուսակցութեան, բայց, վայլած է անոր նիւթական օժանդակութիւնը:* 16-*րդ էջին վրայ լոյս տեսած գրութեամբ մը ուղղուած ընթերցողներուն, խմբագրութիւնը կ'ըսէ թէ քաջալերողներ չեն եղած, պաշտպանելով այն տեսակէտը որ կարելի չէ ազգային օրաթերթ մը լոյս ընծայել առանց դրամական զօրաւոր խումբի մը նեցուկին, առանց քանի մը հարիւր միլիոն փրանք ունենալու: Ուրեմն, խմբագրութիւնը կ'ուզէ հակառակը փաստել, բարձրաձայն արտայայտել իր համոզումները եւ կ'ուզէ բաց ըլլալ ամբողջ ձախին: Կ'արժէ* 6 *փրանք,* 24 *էջ է, դրամագլուխը շուրջ* 10 *միլիոն է* (5 *միլիոնը դրամատնային փոխառութիւն,* 3 *միլիոն կուսակցութեան պատուոյ փոխատուութիւնը,* 2 *միլիոն ալ հանգանակութեամբ թերթին բարեկամներու ընկերութենէն): Ի տես այն վախճանին զոր ունեցան բազմաթիւ օրաթերթեր վերջին* 25 *տարիներու ընթացքին («Քոթիտիէն», «Լ'էնփրէվիւ», «Ժ'էնֆորմ», «Լը Մաթէն», «Ֆորոմ էնթէրնասիոնալ», «Փարի սը Սուար», «Լը Սփոր», «Լա Թրիւֆ», «Լ„ Ժուռ», «Փարի* 24» *եւ «էնֆօ - Մաթէն») բաւական լաւատեսութիւն անհրաժեշտ է:*

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

Ա.Ս.Օ. Արմէնիէն (Իսի) - Լը Մէ	3 - 3
Փոնթօ - Իւ. Ժի. Ա. Ալֆորվիլ	2 - 1
Մէզոն Պէնֆիւա - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս	2 - 1
Սարսէլ - էՖ. Սէ. Աւակս Արնուվիլ	8 - 2

Պատանիներ

Փիւթօ - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս	2 - 4

Ռոն-Ալփի Շրջան

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին - էյպէնս	3 - 0

Իզէրի Շրջան

Հ.Մ.Ը.Մ. Վիէն - Ժոնաժ	3 - 2

Տրոմ-Արտէշի Շրջան

Մոնմրիան - Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս	1 - 2

Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան

Սալօն - Հ.Մ.Ը..Մ Արծիւ	3 - 3

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

Փարիզեան Շրջան

Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս - Գլէօպ տիւ 11e	56-52
Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս(2) - Սէն Մէտար	52-51

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ կիրակի, Նոյեմբեր 22-*ին իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին*

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ապա հոգեճաշ կը տրուի «Les Diamantaires» ճաշարանին մէջ

60, rue La Fayette, 75009 PARIS

ժամը 13-*ին:*

Կը խնդրուի տեղերը ապահովել հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.

01 44 24 03 65 — 01 42 01 15 69

UGAB-Lyon

Hommage aux Saints Pères Traducteurs

Le **REPAS MENSUEL** aura lieu
le Dimanche 22 Novembre
à partir de 13 heures
suivi d'une **CONFERENCE à 16 h**
de Mme Saténig GOSTANIAN
sur le thème
«1700 ANS DE CHRISTIANISME»
dans les salons de l'U.G.A.B.
12, rue Emile Zola à Lyon 2ème

Conférence : entrée libre

Repas : 70 F – Réservation souhaitée
Tél. : 04. 78. 74. 59. 07.

VIDEO - FILM

le Samedi 21 Novembre à 20 heures 30

EREVAN BLUES

Humour et vision insolite
de l'Arménie d'aujourd'hui

Comédie musicale réalisée et jouée par
MIKAEL BOGHOSSIAN

Soirée animée par SERGE AVEDIKIAN
avec la participation de
MIKAEL BOGHOSSIAN
et de MISS ARMENIE 1997
ANGELINA BABADJANIAN

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
(M° Courcelles)
Tél : 01. 42. 27. 12. 26
P. A. F. : 50 F

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION à STRASBOURG

La Section **«Agnouni»** d'Asnières de la Croix Bleue des Arméniens de France organise une excursion de 2 jours, les 13, 14 Décembre à **Strasbourg** (Féeries des marchés de Noël).

Renseignements et inscriptions :
Mme Danielle DANOUX : 01 47 80 0943,
Mme Hasmig HIMINIAN : 01 40 11 19 33

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 20 au 27 février 1999 à Bellefontaine

— Animateurs diplômés BAFA ayant bon niveau de ski

Date limite de candidature : 15 décembre 1998.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

LE MONDE DIPLOMATIQUE

COMMUNIQUE

Dans *Le Monde Diplomatique* de décembre 1998, en vente dès le 25 novembre

«Un coup pour rien en Arménie?»

par JEAN GUEYRAS

La «démission forcée», le 3 février 1998, de M. Levon Ter-Petrossian, le premier président de la jeune République arménienne, n'a pratiquement rien changé de fondamental. La nouvelle équipe gouvernementale, présidée par M. Robert Kocharian, ressemble étrangement, à quelques exceptions près, à celle de son prédecesseur. L'homme de la rue, qui avait espéré voir son sort s'améliorer, ne cache plus sa déception. De graves dissensions commencent à apparaître au sein du triumvirat qui a obtenu le départ de l'ancien président et qui détient l'essentiel du pouvoir, sur fond d'impasse dans la négociation sur le statut du Haut-Karabagh. Quant à la Géorgie, elle est menacée par ses conflits internes, régionaux et ethniques, sur fond de bras de fer russo-américain...

Egalement au sommaire :
«La Géorgie au défi de ses régions»
par VICKEN CHETARIAN

TELEVISION
FRANCE 2

Dimache 22 Novembre à 9 h 30

«LES MULTIPLES ACTIVITES DE L'UGAB EN ARMENIE»

L'ECOLE
«Khatchadour ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimanche 22 Novembre
à 15 heures 30

au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04 91 77 84 70

Le GROS LOT
Un voyage offert par
Prado-Voyages Sélectour
et de nombreux lots de valeur

Venez nombreux!
Encouragez le développement culturel de nos élèves

Le Centre Culturel
SAINT MESROB

Vous invite à assister,
en avant-première,
à la présentation de

L'EXPOSITION

ROME-ARMENIE

qui se tiendra à Rome, au Vatican, au printemps 1999

DIAPORAMA (110 vues)

par
CLAUDE MUTAFIAN

le **Jeudi 19 novembre 20h45**
au **Centre Culturel St-Mesrob**
10 bis, rue Thouin, Paris V[e]
métro : Monge, Cardinal Lemoine

— Entrée libre —

LA COMMISSION CULTURELLE
DE L'ASSOCIATION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
DE CHAVILLE

vous invite à une soirée
de présentation du voyage effectué
en mai 1998
par des membres de l'*ORGANISATION*

CHENE - FRANCE

vers les villages réhabilités
d'Arméne et du Karabagh

Projection de diapositives et d'un film vidéo

le Samedi 21 Novembre à 20 heures 45
Salle *«Balabanian»* de l'Eglise
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE

Entrée libre

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris —
Ile-de-France de l'UGAB
présente

CONCERT

père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles
M° Courcelles — 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais: Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre survenu en Arménie,
ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LA VILLE DE CLAMART
présentent

«LES PETITS VIRTUOSES»

ensemble musical d'Arménie

En présence de
Jean-Pierre FOUCHER, Député-Maire, et de Daniel BILALIAN

VENDREDI 20 NOVEMBRE A 20 H 30

Auditorium du Conservatoire de Musique et de Danse
Place Jules Hunebelle — 92140 Clamart

CONCERT
AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE
FRANCO-ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Prix des places : 100 F

Renseignements & réservations : **01. 47. 36. 02. 50**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 51027317 A R.C. Paris **Commission Paritaire : No 55935**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19
JEUDI
19 NOVEMBRE
1998

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.512 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.512

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Նոյեմբեր 17-ի հրամանագրով պաշտօնին վերջ տրուած է Ուժանիւթի նախարար Գագիկ Մարտիրոսեանի, Առողջապահութեան նախարար Գագիկ Ստամբոլցեանի, Առեւտուրի նախարար Գառնիկ Նանագուլեանի, Բնապահութեան նախարար Սարգիս Շահազիզեանի: Անոնց տեղ նշանակուած են Մերուժան Միքայէլեան (Ուժանիւթ), Գէորգ Վարդանեան (Բնապահութիւն), Դաւիթ Զադոյեան (Տարածքային կառավարում) Հայկ Նիկողոսեան (Առողջապահութիւն), Հայկ Գէորգեան (Առեւտուր):

Ստորեւ կարգ մը մանրամասնութիւններ. -

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. - Նախարար նշանակուած է Հայկ Նիկողոսեան: Ծնած է Երեւան 1955-ին, աւարտած է պետական Բժշկական Հիմնարկի բուժական ճիւղը 1981-ին: 1997-ին ընտրուած է առողջապահական գիտութիւններու գծով Եւրոպական Միութեան փորձագէտ:

ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՈՒՐ. - Նախարար նշանակուած է Հայկ Գէորգեան: Ծնած է Երեւան 1947-ին: 1990-էն ի վեր «Օրբիտա» արտադրական միաւորման գլխաւոր տնօրէնն էր:

ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՅՑՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ. - Նախարար նշանակուած է Գագիկ Մարտիրոսեան: Ծնած է 1951-ին Եղէգնաձորի Գլաձոր գիւղը, աւարտած է Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկը: 1995-էն ցայսօր Ուժանիւթի նախարար էր:

ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ. - Նոր նախարարն Դաւիթ Զադոյեան: Ծնած է 1949-ին Արարատի շրջանի Արարատ գիւղը: 1996 – 1998՝ Արարատի մարզպետ էր: Երեսփոխան ընտրուած էր 1995-ին:

ԲՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ. - Նախարար նշանակուած է Գէորգ Վարդանեան, որ կը քաշուի ուրեմն Պաշտպանութեան նախարարի տեղակալի պաշտօնէն: Ծնած է 1948-ին, Վրաստան:

ՈՒԺԱՆԻՒԹ. - Նախարար նշանակուած է Մերուժան Միքայէլեան: Ծնած է Գիւմրի 1957-ին: 1996-1997 Թուականներուն «Հայէներգոպրոմսերվիս»ի նախագահի խորհրդական եղած է:

Իր գիմումին համաձայն կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավարի իր պաշտօնէն հեռացած է Շահէն Կարամանուկեան:

ԼԵՈՆԱՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՏԵՂԱԿԱԼ

Ա. Դարբինեանի որոշումով Լեոնար Պետրոսեանի վարչապետի խորհրդականի, իսկ Մերուժան Միքայէլեանի Տնտեսութեան փոխ-նախարարի պաշտօններուն վերջ տրուած է: Կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավար նշանակուած է Եդուարդ Թադեւոսեան:

Լեոնար Պետրոսեան որ նախկին վարչապետն է Ղարաբաղի, Պաշտպանութեան նախարարի տեղակալի պաշտօնին կոչուած է:

Ս. ՋԱՒԱՐԵԱՆԻ ԱՃԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն Սիմոն Զաւարեանի աճիւնները պաշտօնական հանդիսութեամբ Կիրակի, Նոյեմբեր 15-ին զետեղուած են Հայաստանի Այգեհատ գիւղին մէջ:

Զաւարեան իր մահկանացուն կնքած է 1913-ին. անոր մարմինը Պոլիսէն փոխադրուած էր Թիֆլիս եւ զետեղուած Խոճավանքի գերեզմանատունը:

Այս նախաձեռնութեան հեղինակն է Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գործադիր Մարմինը:

«ՍՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 17 / 18)

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՄԱՐԶԻՆ ԱՊՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԹՂԹԱԾՐԱՐԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Հայաստանի դատախազութեան Ապրիլին երեսփոխան Արշակ Սադոյեանի կողմէ կատարուած յայտարարութեան մը համաձայն, պաշտօնական տուեալներով, 1992 – 1994 շրջանին երկրին մէջ 1996 – 1997-էն շատ աւելի ելեկտրականութիւն արտադրուած է. բան մը որուն համար մեծ քանակութեամբ կազ, մազութ ներածուած է, նիւթական կարեւոր միջոցներու փոխարէն: Սակայն, կատարուած յայտարարութեամբ ըսուած է որ այդ կազն ու մազութը Հայաստան չեն հասած եւ անոնց յատկացուած գումարները խուրացուած են, միլիոնաւոր դրամի վնաս պատճառելով պետութեան:

Ամիսներ տեւող հետաքննական աշխատանքէ ետք որ երկարած է մինչեւ Վրաստան, բացայայտուած են խուրացումներու, չարաշահումներու բազմաթիւ փաստեր: Մասնաւորապէս ստուգուած է «Դուին Կոնցեռն»ի 1993 – 1997 գործունէութիւնը: Հաստատուած են ապօրինութիւններ ու նոյն հաստատութեան կողմէ 172 հազար տոլար վերադարձուած է պետական պիւտճէին:

«Հայէներգօ»ի մասնաճիւղերուն մէջ ալ կաշառակերութեան, չվճարուած տուրքերու փաստեր գտնուած են: 1996–1997-ին կարեւոր գումարներ կաշառք ստանալու ամբաստանութեամբ արգելափակուած են Ուժանիւթի նախկին փոխ - նախարար Ստեփան Ալանեան, Հաստատութեան նախկին փոխ - տնօրէն Արշաւիր Մարտիրոսեան եւ նախկին գլխաւոր հաշուակալ Մանուկ Զօհրապեան: Անոնց կողմէ որպէս պետութեան տրուած վնասներու հատուցում, վճարուած է 42 հազար տոլար: Նոյն քրէական գործով որպէս վնասներու ընդհանուր հատուցում 892 հազար տոլար վճարուած է պետական պիւտճէին: Ուժանիւթ արտադրող ձեռնարկութիւններու մէջ 1993 – 1997 շրջանի խուրացումներու եւ չարաշահումներու քննութիւնները կը շարունակուին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՔԻՒՐՏ ՄԱՐՏԻԿ ՉԿԱՅ

Ծագումով եղիդի Ռ. Շամոյեանի անհետացումին առթիւ մամուլին մէջ յայտնուած է թէ ան ՓՔՔ-ի կողմէ առեւանգուած է եւ թէ Հայաստանի մէջ կան քիւրտ մարտիկներու բանակավայրեր, եւայլն: Ներքին Գործերու եւ Ապահովութեան նախարարութիւնը յայտարարութեամբ մը բացարձակապէս հերքած է նման վարկածներ:

ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարար Գառնիկ Նանագուլեան իր պաշտօնէն հեռացման որոշումէն ետք վերջին հանդիպում մը ունեցած է լրագրողներուն հետ: Իր պաշտօնավարութեան շրջանին հաշուեկշիռը ընելէ եւ ընդհանուր առմամբ գոհ դրական նկատելէ ետք նախկին նախարարը անդրադարձած է Հայկ Գէորգեանի զինք փոխարինելու մասին տրուած որոշումին: Ան ըսած է թէ Հայաստանի կառավարութեան մէջ պաշտօն վարել կը նշանակէ մոռնալ ընտանիքը եւ աշխատիլ, առանց չափազանցութեան օրը՝ 24 ժամ եւ ատիկա ի զօրու է կառավարութեան բոլոր նախարարներուն պարագային: Աւելցուցած է թէ հինգ ամիս առաջ նախագահին տեղեկացուցած էր առողջական իր հարցերուն մասին, սակայն նկատի ունենալով որոշ ծրագիրներու կարեւորութիւնը, ընդունած էր շարունակել իր աշխատանքը միջոց մը եւս: Ինչ կը վերաբերի ԱՄՆ դեսպան կոչուելու մասին լուրերուն, Գ. Նանագուլեան պատասխանած է թէ ոչ այդպիսի առաջարկ ստացած է, ոչ ալ կը սպասէ անոր:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՊԱՐՏՔԻ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայաստանի գլխաւոր գանձապետ Ա. Ղարիբեանի ներկայացուցած տուեալներուն համաձայն, 1999-ին, Հայաստանի արտաքին պետական պարտքը 100 միլիոն դրամով կը գերազանցէ ընթացիկ տարուանը, հասնելով 835 միլիոն դրամի: Կը նախատեսուի ստանալ 110,7 միլիոն տոլար վարկ եւ 37,5 միլիոն տոլար արտաքին պարտքի վճարում: Ֆինանսներու եւ Տնտեսութեան փոխ-նախարար Պ. Սաֆարեան ալ զեկուցած է Արտաքին նախարարութեան դեսպանատուներու եւն. կատարելի յատկացումներուն մասին: Այսպէս 7 միլիոն դրամ կրճատումով 308 միլիոն դրամ կը տրամադրուի Արտաքին նախարարութեան, դեսպանատուներուն՝ 2 միլիառ 600 միլիոն դրամ, զինուորական կցորդներուն պահպանման՝ 73 միլիոն 907 հազար դրամ: 1999-ին, միջազգային զանազան կազմակերպութիւններուն Հայաստանի անդամավճարը կը կազմէ 1 միլիառ 450 միլիոն դրամ:

ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԸ ՁՄՐԱՆ ԿԸ ԲԱՆԻ

Մեծամօրի հիւլէակայանը այսօր դադրած է աշխատելէ եւ ըստ հրապարակուած տեղեկութեանց, ատոր պատճառն է վառելանիւթի գնման համար անհրաժեշտ վարկերու չգոյութիւնը: Այս մասին Ա. Դարբինեան ըսած է թէ հիւլէակայանին հարցը կապուած է Ռուսաստանի տարանցին եւ նախապէս սահմանուած վարկը չի հասնիր Ռուսաստանէն: Աւելցուցած է թէ բանակցութիւններ կը տարուին, Ուժանիւթի նախարարը Մոսկուա գացած է եւն.: Վարչապետը համոզում յայտնած է որ կայանը ձմրան կը բանի:

ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ՍՓԻՒՌՔԻ ԲԱԺԻՆ

Կրթական Նախարարութեան մէջ Սփիւռքին ուղղուած կրթական աշխատանքը համակարգելու նպատակով նոր բաժին մը հաստատուած է: Պատասխանատու Ե. Նաւոյեան յայտնած է թէ գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ ուսուցիչներու, դասագիրներու եւ ուսուցման մեթոտներու պատրաստութիւնը, որպէսզի կարելի ըլլայ հասնիլ այն հանգրուանին որ Սփիւռքի կրթական հաստատութիւնները կատարելագործումի ճամբուն վրայ առանցք նկատեն Հայաստանի կրթական համակարգը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԷՕՃԱԼԱՆ, ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Իտալիոյ նոր վարչապետը՝ Մասիմօ տ'Ալեմա յայտարարած է թէ պիտի չյանձնէ Ա. Էօճալանը, պատճառաբանելով. - «Եթէ նման գիմում ըլլայ, պատասխանը բացասական կ'ըլլայ քանի մահապատիժ կայ Թուրքիոյ մէջ»: Քաղաքական ապաստան շնորհելու հարցը սակայն բաւական փափուկ է, որովհետեւ այդ ձեւով օրինական բնոյթ կ'առնէ ՓՔՔ-ն: Քիւրտերու ցոյցերն ալ կը շարունակուին Հռոմ, մինչ Մոսկուայի մէջ երկու Քիւրտեր ինքնահրկիզման դիմած են: Հռոմի ցոյցերու կազմակերպիչներէն մէկը՝ Ալի Տողան ըսած է որ եթէ Իտալիա քաղաքական ապաստան շնորհէ, կ'երթան (10 հազար Քիւրտեր եկած են դրացի երկիրներէ), այլապէս՝ կը մնան:

Միւս կողմէ, Երլմազ կը սպառնայ Իտալիոյ յայտարարելով «որեւէ երկիր որ ապաստան կուտայ Էօճալանի եւ Թոյլ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՅՑԵԼԱԾ ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԸ

Ա. Դարբինեան Նոյեմբեր 14-ին, տարածքային կառավարման, Քաղաքաշինութեան եւ Փոխադրութեան նախարարներուն հետ, այցելած է Գեղարքունիքի մարզը: Պատուիրակութիւնը մասնակցած է Զորագիւղի ջրատարին բացումին, ապա գացած թիւ 2 միջնակարգ դպրոցը: Աշխատանքի այցը ներգրաւած է Մարտունի եւ Սարուխան գիւղերն ալ, ուրկէ ետք խումբը նոյն օրը վերադարձած է Երեւան:

ԵՐԳԱՀԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՎԵՐԸՆՏՐՈՒԱԾ

Նոյեմբեր 15-ին Հայաստանի Երգահաններու Միութեան, երրորդ անգամ նախագահ վերընտրուած է Ռոպէր Ամիրխանեան: Առաջին ընտրութիւնը տեղի ունեցած էր 1991-ին երբ ան յաջորդած էր Եդուարդ Միրզոյեանին:

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁ ԱՐԱ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ Բ. ԱԽՈՅԵԱՆ

Ֆինլանտիոյ Լահթի քաղաքին մէջ աւարտած է ծանրաբարձութեան աշխարհի ախոյեանութիւնը ուր Հայաստան մէկ մետալ ստացած է շնորհիւ Արա Վարդանեանի որ ծանրադրոյններու դասակարգին մէջ Բ. տեղը գրաւած է: Առաջին հանդիսացած է ռուս ծանրաբարձ Ա. Ջեմերքիեւ: Ուշագրաւ եղած է Աշոտ Դանիէլեան ալ որ Գ. եղած է, սակայն աւելի քիլոներուն պատճառով դասուած է չորրորդ:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԳԻՐԵՐՈՒ Բ. ԳԻՒՏԸ ԿԱՄ՝ ՀԱՄԱՌՕՏ ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՅԱՂԱԳՍ ՀԱՅԱՏԱՌ ԻՄԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ՋՐԻ ԼՈՒԾՈՒՄ

Իսկ ի՞նչ ընել եթէ ձեր իմակաշարը ընդունակ չէ տառատեսակի փոփոխութեան, օրինակ, եթէ կապուած էք համալսարանի մը ուր կ'օգտագործուին նախնական սարքաւորումներ ու ծրագրաշարեր: Գոյութիւն ունի ձրի եւ շատ պարզ լուծում մը որ կը պահանջէ համացանցին կապ մը ու թերթատիչ մը (օրինակ Netscape Communicator կամ Microsoft Intertet Explorer): Այս տեսակ հնարաւորութիւններ կան զանազան հանրային վայրերու մէջ, օրինակ գրադարաններ, գրասենեակներ, դպրոցներ, եւայլն: Գոյութիւն ունին առնուազն երկու հանրածանօթ կայքեր որոնք պահանջողին ձրիաբար կը տրամադրեն իմակատուփեր, Hotmail եւ Yahoo (17): Երբ ունենանք իմակատուփ մը, ինչպէս նաեւ հաստատ լայնքով հայերէն տառատեսակ մը, կը մնայ տառատեսակը փոփոխել հայերէնի ու անգլերէնի միջեւ (տե՛ս տողատակի ծանօթ. 16): Ասիկա հաւանաբար ամենապարզ ձեւն է հայերէն իմակցութեան (18): Կայ նաեւ այլ ձեւ մը որ կը կոչուի առկցում:

ԱՌԿՑՈՒՄ

Առկցումը թղթատարի աշխարհին մէջ գոյութիւն ունեցող ներփակումի համարժէքն է: Այսինքն, ճիշդ ինչպէս որ նամակի մը հետ կրնաք այլ թուղթեր, յօդուածներ եւայլն ուղարկել երբ ներփակում, այնպէս ալ իմակի մը հետ կրնաք ուղարկել առկցումներ (attachements): Անոնք կրնան ըլլալ որեւէ տեսակի ծրագրաշարով գրուած թղթածրարներ (files), օրինակ Microsoft Word-ով, կամ նկարներ, ձայնագրութիւն, տեսագրութիւն, եւայլն: Ուրեմն, եթէ ձեր իմակաշարը թոյլ չի տար որ գրէք կամ կարդաք հայերէն, այդ պարագային կրնաք օգտագործել բառաշար մը (word processor), ե՛ւ գրելու, ե՛ւ կարդալու համար ձեր հայերէն իմակները: Գրելու համար կը բաւէ զայն շարադրել բառաշարով ու զայն ուղարկել իբր առկցում իմակին: Իսկ կարդալու համար կրնաք կորել ստացուած իմակին հայերէն բովանդակութիւնը, փակցնել զայն բառաշարին մէջ (cut and paste) եւ տառատեսակը դարձնել հայերէնի:

ՍՏԵՂՆԱՇԱՐԻ ՊԱՏՐՈՒԱԿ

Վերջապէս, անցնինք վերջին մանրամասնութեան մը որ կը վերաբերի գրողին, այսինքն անոր հայերէն ստեղնաշարի մը (keyboard) հետ ծանօթութեան աստիճանին (եթէ չամչնայինք, պիտի ըսէինք ըստեղնաշարաճանաչողութեան): Բարեկամ մը վերջերս լատինատառ մեսրոպատառ հաւասարափոխումէ ետք կը գրէր որ հիմա «տառերուն տեղերը սորվելու համար համբերութիւնը նոր ապրում դարձաւ»: Պարզ է որ շատեր արդէն ծանօթ են արեւմտեան՝ իմա՛ անգլերէն ստեղնաշարին, զայն կը գործածեն նամակագրութեան կամ գործի մէջ ու վարժ են անոր շարուածքին: Ուրեմն, հայերէն գիրերուն տեղերը սորվիլը, մանաւանդ երբ անոնք գրուած ալ չեն ու պէտք է կա՛մ ստեղներուն կողմերը տեղ գտնել ու փիլօթով նշել, կա՛մ ուրիշ հնարքներ օգտագործել յուշելու համար անոնց տեղերը, կը դառնայ չարչարալից: Ասոր կ'աւելնայ նաեւ ոմանց կամայ թէ ակամայ երկար ատեն է հայերէն գիրերէ հրաժարած ըլլալը, ուղղագրութեան սխալներէ երկչոտիլը, եւայլն, այնպէս որ շատերու պարագային կը նախընտրեն հայերէն հաղորդակցիլ, բայց կը դժուարանան յաւելեալ քայլը առնելու՝ ստեղնաշարը սորվելու համար, ու այդպէս ալ կը շարունակեն լատինատառ հայերէնի օգտագործումը: Դժբախտաբար, այդ տարբերակով ո՛չ միայն գրութիւնը յաճախ անընթեռնլի կը դառնայ, այլ նաեւ նախադասութիւնները կը սկսին կրճատուիլ, աղճատուիլ եւ վերջ ի վերջոյ իմակագրութիւնը կը վերածուի հեռագրումի մէկ տարբերակին, եթէ անշուշտ ընթացքին չփոխուի ամբողջովին օտար լեզուի մը: Միւս կողմէ, անձնական փորձառութենէ գիտենք, որ կարգ մը անձերու պարագային, երբ կը լսեն հայերէն տառերով հաղորդակցելու կարելիութեան մասին, նախ կը խանդավառուին, ապա երբ տառատեսակը կ'որոշենք, կը տեղադրենք, փորձերը յաջողութեամբ կ'ընենք ու կարգը կը հասնի իմակագրութիւնը հայերէնով շարունակելուն, յանկարծ հաղորդակցութիւնը կը սկսի պագիլ, իմակները կը սկսին ուշ-ուշ գալ, կամ կը դադրին ամբողջովին: Մեսրոպ Մաշտոց անհաւասիկ անգամ մը եւս մինջամուխ կ'ըլլայ ու պատճառ կը դառնայ մահկանացուներուս միջեւ կապերու ատեցումի:

Կայ նաեւ երկրորդ դժուարութիւն մը, այս անգամ անոնց մօտ որ արդէն շատոնց է հայերէն գիրեր կ'օգտագործեն: Ինչպէս որ կան բազմաթիւ իրարու չհամընկնող տառատեսակներ, կան նաեւ տարբեր շարուածքներով ստեղնաշարեր: Այս ալ պատմական իր հոլովոյթը ունի աշխարհի մէկ կողմէն միւսը: Հայերէն ստեղնաշարերը կը յայտնուին գրամեքենաներու օրով: Հայաստանցիք կ'օգտագործեն ռուսերէնէ եկող ու կիւրեղեան շարուածքին վրայ հիմնուած իրենց յատուկ ստեղնաշար մը: Մեր մօտ, ժամանակին տարածուած էր «Օլիմփիա» մակնիշի գրամեքենան, իր իւրայատուկ ստեղնաշարի շարուածքով: Համակարգիչի օրով կարգ մը տառատեսակներ որդեգրեցին անոր շարուածքը: Իսկ ուրիշներ, ըստ տառատեսակը հնարողին երեւակայութեան, կը շարուէին ամէն տեսակ զարմանազան ձեւերով: Մէկուն այբին տեղը միւսինին չէր բըռներ: Առ այժմ գոյութիւն ունին երեք ընդհանրացած ստեղնաշարեր: Մէկը հայաստանեանն է, որ նաեւ կը կոչուի «արեւելահայերէն», չնայած ոչ մէկ կապ ունի այդ լեզուին հնչումներուն հետ: Միւսը «Օլիմփիա»ն է: Իսկ վերջինը կը կոչուի «Փափազեան» կամ «արեւմտահայերէն», որովհետեւ ան շարուած է Արեւմտահայոց հնչիւնները համապատասխանեցնելով արեւմտեան, իմա՛ անգլերէն ստեղնաշարին: Պիտի ըսէք՝ շատ բարի, թող ամէն ոք գործածէ իր գիտցած ստեղնաշարը: Հարցը կը ծագի սակայն, երբ ստիպուած էք օգտագործել նոյն տառատեսակը իրարու ընթեռնլի ըլլալու համար: Այս ալ ժամանակին յաւելեալ գլխու ցաւ էր, որովհետեւ կը պատահէր որ, վերջապէս կը համաձայնէիք, երկար վէճերէ ետք անշուշտ, տառատեսակի մը օգտագործումին վրայ, շուտով անդրադառնալու համար որ անոր շարուածքը նորօրեայ տառաստեղծի մը երեւակայութեան խոյանքն է ու ձեզի անծանօթ, ինչ որ բնականաբար կը դժուարացնէր անով գրելու հարցը: Բարեբախտաբար այս մէկը լուծուեցաւ KDWIN կոչուող ծրագրաշարով մը (19): Ան կարելի կը դարձնէ ցանկացած տառատեսակը ցանկացած ձեւով շարելու պերճանքը ձեր ստեղնաշարին վրայ: Ուրեմն այսօր իրականացած է ամէն մարդու իր գիտցած ստեղնաշարը գործածելու երազը: Առ այժմ սակայն KDWIN-ը կը գործէ IBM մակնիշի համակարգիչներու վրայ, եւ ոչ Մաքինթոշներու: Կը յուսանք որ հոն ալ լուծումը չուշանար, եթէ արդէն չկայ (20):

ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՆ

Ուրեմն, եթէ այսօր իմակ մը գրէք տառատեսակով մը զոր դիմացինն ալ ունի, կրնաք ապահով ըլլալ որ ձեր գրածը առանց աղաւաղումի կը հասնի հասցէատիրոջ ու սկզբունքով փոքր ճիգ մը բաւաբար է որ ան ստացուած իմակի տառատեսակը դարձնէ հայերէնի ու կարենայ կարդալ: Կարգ մը պարագաներու, ըստ ճամբուն վրայ գտնուող ցրուիչներու ճարպիկութեան, կրնայ ըլլալ որ ան զայն ստանայ բնագրին իսկ տառատեսակով, այսինքն հայերէն տառերով: Կ'ըսենք սկըզբունքով, որովհետեւ ամէն բացատրութիւն իր հակաճառութիւնը կրնայ ունենալ եւ անցնող տարուան ընթացքին կատարուած փորձէն ելլելով հասած ենք այն եզրակացութեան որ համակարգիչի աշխարհին մէջ գոյութիւն ունի մանրէ մը որ կը կոչուի համակարգչա - անդրադիտութեան վախ: Մասամբ հրական վախ մըն է, մեկնելով այս բնագաւառին նորութենէն ու անոր արագընթաց փոփոխութենէն, մասամբ ալ՝ հոգեբանական: Կը յուսանք որ այս գրութիւնը նուազագոյն ձեւով մը կը նպաստէ հայատառ իմակագրութեան մէջ առկայ եղբերն ու տուեալները բացատրելու ու այդպիսով ալ դարմանելու գոյութիւն ունեցող բացերը, մանաւանդ կը մղէ ոմանց իմակցութեան մեսրոպացումին, կամ գոնէ անոր փորձին: Բայց եւ այնպէս ոչ մէկ բան կ'արգիլէ որ ձեր բարեկամին հայերէն իմակ մը ուղարկելէ ետք դիշերուան կիսուն հեռաձայն մը չստանաք խիստ ծանրակշիռ ձայնով, ձեր վերջին իմակը չկնարեն գըրած ըլլալու մեղադրանքով ձեզ յանդիմանող: Սակայն հանգիստ ձգենք Ջինացիները: Անոնք ալ իրենց հարցերը ունին: Մեզի կը մնայ՝ մեր հարցերը մենք լուծել (21):

ՐԱՖՖԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

Սան _ Ֆրանսիսքօ
Նոյեմբեր 5, 1998

(17) Hotmail-ը կը գտնուի՝ www.hotmail.com, իսկ Yahoo-ն՝ www.yahoo.com հասցէին ու չխկելով Yahoo Mail-ի վրայ: Ձեզմէ կը պահանջուի լեցնել կարճ հարցարան մը, ընտրել անուն մը իբր հասցէ ու անցաբառ (password) մը: Արդէն բացած կ'ըլլաք նոր իմակատուփ մը:

(18) Նշենք որ այս տեսակի իմակատուփերը նոր են ու արդէն շատ ժողովրդական անոնց ընծայած դիւրութիւններուն պատճառով: Անոնք կը տարբերին առայժմ յիշուած իմակաշարի կամ թերթատիչի իմակատուփերէն (օրինակ Netscape Mail), նախ որովհետեւ անոնց օգտագործումը ոչ մէկ նախօրօք պատրաստում (set up) չի պահանջեր համակարգիչէն, այսինքն կը բաւէ որ որեւէ համակարգիչէ այցելէք Hotmail կամ Yahoo ու կրնաք առանց յապաւումի բանալ ձեր իմակատուփը: Ետքը, ձեր իմակները կը մնան անոնց կայքերուն վրայ ու չեն ներմուծուիր համակարգիչին մէջ, այդպէս ալ զանոնք կըրնաք կարդալ որեւէ վայրէ, որեւէ համակարգիչէ: Վերջապէս, համակարգիչէն չի պահանջուիր յատուկ իմակաշարի մը գոյութիւնը, որովհետեւ բոլոր իմակային գործողութիւնները՝ ստացում, առաքում, ընթերցում, առկցում կը կատարուին թերթատիչով, անոր այցելած կայքէջին իսկ մէջ: Եւ ուրեմն կը բաւէ թերթատիչի տառատեսակը դարձնել, ու ցուցադրուած էջը լեզու կը փոխէ:

(19) KDWIN-ը տրամադրելի է ձրիաբար «Նարօտ» կամ «Մաշտոց» կայքէն:

(20) Մաքինթոշ գործածողներու համար «Նարօտ» տրամադրելի դարձուցած է «Առասան»ի յիշուած երեք շարուածքներով տարբերակներ: Կը բաւէ գտնել այն մէկը որուն դուք ծանօթ էք ու տեղադրել զայն ձեր համակարգիչին մէջ: Այսպէս, եթէ «Առասան» կը գործածէք, կրնաք հանգիստ ըլլալ որ անկախ դիմացինին IBM կամ Մաքինթոշ մակնիշի համակարգիչ գործածելէն, ձեր գրածը սկզբունքով ընթեռնլի է բոլորին անխտիր:

(21) Յաւելեալ տեղեկութեանց հարցումներու, օգնութեան, առաջարկներու կամ ճշդումներու համար կը խնդրենք դիմել ստորագրեալիս՝ ajemraf@msn.com հասցէով: Կրնաք գրել հայերէն կամ անգլերէն, ինչպէս կ'ուզէք: Հայերէնի պարագային կը խնդրենք գործածել «Առասան»ը կամ «Տայլաք թայմզ»ը, հակառակ պարագային նշել ձեր օգտագործած տառատեսակին անունը որպէսզի կարենանք զայն վերծանել: Վերջապէս, բոլոր նշուած տեղեկութիւնները ճիշդ են մեր ունեցած տեղեկութեանց սահմաններուն չափով ու թերացումներն ու խոցելի կողմերը պատասխանատուութիւնն են ստորագրեալիս ու են ի սկզբանէ ընդունելի: Վերջին խօսքով մը կ'ուզենք շնորհակալութիւն յայտնել Պուէնոս - Այրէսաբնակ Վարդան Մատթէոսեանին, որուն սկզբնական պնդումին հետեւանքով նոր տարուան հետ անցանք հայատառ իմակագրութեան, եւ որմէ ի վեր անցնող ամիսներու իմակային երկար ու հաճելի զրոյցներն ու կարծիքներու փոխանակումները յանգեցան նիւթի զարգացման ու բառապաշարի յղկումի, ինչպէս նաեւ Լոս - Անճըլըսի «Բաց նամակ»ի խմբագիր Գուրգէն Արզումանեանին, որուն առաջարկն էր այս գրութիւնը, ի պատասխան վերջերս իրեն ուղղած ու այս նիւթին մասին շատերու անտեղեկութիւնը թիրախող մեր զանգատներուն:

ՇՄՈՒՌՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՊԱՀԱՆՋՔԸ

«Մկնիկ» աշխատանոցին դասախօսութիւններու շարքին վերջինին համար հրաւիրուած էր եզական դէմք մը՝ Իվոն Պերժ: Տրուած յայտարարութեան մէջ նշումը թէ ան դարասկիզբին աշակերտած է Ի. Տիւնքանի, արդէն բաւարար էր հետաքրքրութեամբ սպասելու շուրջ իննսունամեայ այդ կնոջ խօսքին:

Նոյեմբեր 10, Երեքշաբթիի այդ երեկոյթը կարելի է ամփոփել որպէս շարժումը, մարմնին իրաւունքը չանտեսելու հրաւէր մը: Մեծ քաղաքի ա՛յս առումով եւս ճնշող առօրեան իր պարտադրանքներով, պայմաններով, ժամանակի սղութեամբ, դիւրութեամբ զեղչել կուտայ մարդկային մարմնին շարժելու կարողականութիւնը, ազատութիւնը, առոր բոլոր հետեւանքներուն ենթակայ դարձնելով մարդ արարածը: Կացութիւն որուն շատ յաճախ չէինք ալ անդրադառնար, կրելով հանդերձ անոր հոգեբանական երկարաձգումները որոնք անխուսափելի հետքեր կը ձգէին մեր խառնուածքին, յարաբերութիւններուն, գործելակերպին վրայ:

Ի. Պերժ բացատրեց թէ առաջին առիթով իսկ երբ հրաւիրուած էր մարդոց, երախաներու յիշեցնելու շարժումի կորսուած իրենց կարողականութիւնը, զարմացած էր թէ մարդիկ ի՛նչպէս քալել, երաժշտութիւն ունկնդրել չէին գիտեր: Ցարդել մարմնին շարժումի բնութիւնը, անկախութեան գրաւական մըն էր մարդ արարածին համար: Դասախօսը շատ կենդանի զրոյցով մը որ կը համեմուէր անձնական օրինակներով, կատակներով, բացատրեց թէ այդ բնութիւնը որքան յայտնի էր երախային մօտ որ առաջին ամիսներէն կը հպատակէր ուղեղէն ստացուած շարժելու հրահանգներուն: Ցետոյ, գիտութիւն ամբարելու, վկայականի տիրանալու արդի ընկերութեան մղումները աւելի՛ ու աւելի կը լռեցնէին մարմինը. ամբողջ օրը կ'անցնէր օրինակ՝ սեղանին առջեւ, աթոռի մը վրայ, ինչ որ մարմնական լճացումի վիճակի մը մէջ կը դնէր մեզմէ իւրաքանչիւրը: Ֆիզիքականին ստորճանական այս տեղատուութիւնը պատճառ կ'ըլլար որ անձը կորսնցնէ ինքնիրեն նկատմամբ վստահութիւնը, ազատութիւնը: Անգամ մը այս հանգրուանին հասնելէ ետք, գիւղին կը կարծուէր, բայց այդպէս չէ, ըստ Ի. Պերժ, մարմնին բնական շարժումները վերագտնել:

Ան խօսեցաւ այս շրջանակին մէջ խաղին ու պարին արժէքին մասին ալ: Պարը որոշ չափով կաշկանդող ազդակ մըն էր երբ բեմական ներկայացում էր որուն ընթացքին երախան սխալելու իրաւունք չունէր: Կարելի չէր այդ գործունէութեան մէջ մանկավարժական ազդակ նշմարել. մինչդեռ երբ մանուկը մարմնական շարժումին յատկացուած աշխատանոցի մը մէջ կը գտնուէր, զերծ էր պարտադրանքներէ, պայմանադրականութենէ: Ներկայիս ծնողքները ոչ իսկ կ'անդրադառնային այս տարբերութեան, իրենց զաւակներուն համար ամէն բան ընելու, անոնց ամէն բան ընել տալու փութկոտութեան մէջ: Մինչդեռ շուրջ երեք քառորդ դարու իր փորձառութիւնը ըսել կուտար Ի. Պերժի թէ մանուկը կ'ուզէր որ իրեն հետ բաներ ընեն իր մեծերը, բայց ո՛չ իրեն համար:

Մարմինը զգալու կարողութեան, շարժումին կապուած ազատութիւններուն վըրայ հիմնուած իր մանկավարժութեան մասին հետաքրքրական զեկուցումը Ի. Պերժ քանիցս ընդմիջեց պատասխանելու համար հարցումներու. անոնց ամէնէն ուշագրաւներէն մէկն էր հետաքրքրութիւնը թէ Ազգային կրթութեան նախարարութիւնը ի՛նչ վերաբերում ունեցած էր իր լրածին նկատմամբ: Ան պատասխանեց թէ պաշտօնական դիրքեր զինքը կ'անգիտանային, քանի որ լիսէէւարը անգամ չէր հրաւիրուած էր սակայն Գանատա, եւայլն: Իսկ հոս կը շարունակէր իր աշխատանոցին մէջ տանիլ ի՛ր հասկցած մանկավարժութիւնը, շարժումի ազատութեան ոլորտ մը տրամադրելով մեծերուն ու փոքրերուն, մանաւանդ արդէն ըլլալով որ մոռնան իրենց մարմնին շարժելու հիմնական պահանջքը, հակառակ դուրսի աշխարհին ամէն ձեւով առիկա կաշկանդող իրականութեան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՇԱՒԻԼ

Պուլկարահայ գաղութը

Շաբաթ, Նոյեմբեր 7-ին, Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիի մշակութային յանձնախումբը հանրութիւնը հրաւիրած էր իւրայատուկ երեկոյթի մը՝ պուլկարահայ գաղութին նուիրուած տեսերիզի մը ներկայացման: Ս. Պալապանեան սրահը լեցուած էր հետաքրքրուած բազմութեամբ մը, եկած հոս, ծանօթանալու ուրիշ գաղութի մը:

Յանուն եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան, երեկոյթին բացումը կատարեց Հրայր Հրաչեան. ներածական հայերէն քանի մը խօսքերէ վերջ, ան ուզեց Ֆրանսերէն հակիրճ պատմականը ընել հայկական այդ հին գաղութին որ այնքան մեծ դեր խաղցած էր մեր պատմութեան մէջ, ապաստան շնորհելով բազմահազար վտարանդի հայորդիներու, որոնց կարգին նաեւ հոյլ մը զինուորական ու մտաւորական դէմքերու ինչպէս՝ Պետրոս Սերեմճեան, Անդրանիկ, Յ. Օշական, Կարօ Մէհեան…

Ան, շեշտը դրաւ այդ գաղութին մշակութային կարեւոր ներդրումին հայկական անդաստանէն ներս, դարուն սկիզբէն մինչեւ Երկրորդ աշխարհամարտ (դպրոցներու ստուար ցանց, մամուլի ու տպագրական աշխատանքի ծաղկում): 1946-ին, Համայնավար կարգերու յաղթանակով, այս փայլուն պատկերը հետզհետէ կը դժգունի, ու մինչեւ 70-ական թուականները, հայկական դպրոցները մէկիկ մէկիկ կը փակուին, պարտադրելով գաղութին իր մէջ ամփոփուիլ ու դիմագրաւել այդ դժուար ժամանակները: Ու կը հասնի 1990 թուականը եւ երկաթէ վարագոյրի տապալումը որ իրեն հետ պիտի բերէր նոր յոյսեր, երբեմնի կենսունակութեան վերակենդանացման ուղղութեամբ:

Այսօր պուլկարահայ գաղութը կը հաշուէ շուրջ 15.000 անդամ, բոլորուած իր ազգային վերածնող հաստատութիւններուն շուրջ (եկեղեցի, դպրոց եւ մամուլ՝ որուն ամէնէն կարեւոր անունը, «Երեւան»ը, ի՜նչ ուրախալի լուր, վերսկսած է հրատարակուիլ մեսրոպեան ուղղագրութեամբ, շնորհիւ իր նոր խմբագրուհիին՝ Վարդանոյշ Թոփաքպաշեանի ճիգերուն):

Այս բերանացի ներկայացումին յաջորդեց երեկոյթին կարեւոր բաժինը՝ սփռումը 68 վայրկեան տեւողութեամբ հայխօս (արեւմտահայերէն) վաւերագրական տեսերիզին որ պատրաստուած է 1997-ին, պուլկարահայ գաղութին նախաձեռնութեամբ եւ նիւթական աջակցութեամբ «Արմէն - Թուր»ի (Փլովտիւ), բարերար՝ Արման Արսէնեանի (Նիւ – Եորք), Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Փլովտիւի եւ Վառնայի մասնաճիւղերուն ինչպէս նաեւ հայկական եկեղեցական վարչութեան (Փլովտիւ): Ֆիլմը կը սկսի Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ միացեալ թեմերու առաջնորդ՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեանի ողջոյնի խօսքերով. ապա կը ներկայացուին 9 քաղաքներու հայկական գաղութները, իրենց անցեալով ու ներկայով: – Պատմական դէպքերու եւ դէմքերու կողքին հետաքրքրական էր տեսնել նաեւ արդի կեանքի հեւքը եւ ընդհանուր ճիգը քայքայուած կառոյցները վերստին ոտքի կանգնեցնելու ու բանեցնելու փափաքը: Ու, նօսրացող գաղութներու կողքին (Շումէն, Տոպրիչ, Սիլիստրա), ուրախալի էր տեսնել վերաշխուժացման ազդակներ ալ որոնցմէ ամենայն յուզիչն էր, անտարակոյս, աշակերտներուն հայերէն սորվելու ծարաւը. այդ ըլլայ Փլովտիւի վերաբացուած դարաւոր ազգային վարժարանին 480 աշակերտներուն մօտ՝ Մալվինա Մանուկեանի ուսուցչութեամբ, կամ մեր գաղութին ծանօթ՝ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի 1996-ի ամառնային դասընթացքներուն, Վառնայի մէջ:

Ֆիլմի սփռումի աւարտին, ներկաներուն բաժնուեցաւ Անահիտ Տէր - Մինասեանի վերջին գրութիւններէն. «Les Arméniens dans les Balkans: des communautés en transition»18 էջնոց հետաքրքրական յօդուածին լուսապատճէնը (Cahiers balkaniques n° 25 - INALCO, 1998) ինչ որ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց բոլորին:

Երեկոյթը փակուեցաւ ընդունելութեամբ մը:

Հ. ՀՐԱԶԵԱՆ

(*) «Պուլկարիա՛ իմ հարազատ» տեսերիզը գոյութիւն ունի հայերէն, անգլերէն եւ պուլկարերէն: Կարելի է զայն ապսպրել, դիմելով հետեւեալ հասցէին.

Père Sion ATAMIAN
Eglise arménienne S. Sarkis
15, rue Asparoukh
VARNA 9000 (Bulgarie)

ԳՈՂԳՈԹԷ ԳՈՂԳՈԹ

ՀԱԼԷՊԻ «Լեւոն Շանթ» մշակութային սրահին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին, տեղւոյն «Քրիստափոր» գրադարանի յանձնախումբը գրական երեկոյթ մը կազմակերպած է Գրիգոր Պըլտեանի նորատիպ «Հարուածը» արձակ հատորին լոյս ընծայման առթիւ: Ներկայ եղած են շուրջ 35 հոգի: Բացումը կատարած է Ալին Քիւրքճեան: Նախ խօսք առած է Ջեփիւռ Ասլանեան՝ տալով հեղինակին կենսագրականը ու ապա փորձելով վերլուծական ակնարկով մը բնութագրել անոր գրականութեան էական յատկանիշները: Այնուհետեւ ելոյթ ունեցած է Մարուշ Երամեան ու ներկայացուցած «Հարուածը»ի բովանդակութիւնը, ջանալով միաժամանակ արժեւորել գործին կառոյցը եւ պարզաբանել թեմաները՝ զորս շօշափած է ան իւրայատուկ մերձեցումով:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՍԿ
Պաշտօնական ամսագիր
կաթողիկոսութեան
Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
Թիւ 7 – 8, Յուլիս – Օգոստոս 1998
Անթիլիաս, Լիբանան 1998

ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆՑԻ ՆՈՐ ՍԱԼԸ

Արդէն իսկ կը ճանչնայինք Հերմինէ Երիցեանցին (սոփրանօ) մեծ տաղանդը: Արդարեւ իր ինքնատիպ երգահանդէսներով ու բազմակողմանի յայտագիրներով, յաջողած էր գոհացում տալ երգարուեստի սիրահարներուն:

Հերմինէ Երիցեանց, վերջերս խիստ շահեկան միջոցառումով մը հրապարակ հանեց սալիկ մը ամբողջովին նուիրուած 20-րդ դարու հայ ժամանակակից ու ականաւոր երգահաններու ստեղծագործութեանց: Ձայնագրութիւնը կատարուած է Երեւանի մէջ Հայրենի սենեկային նուագախումբի ընկերակցութեամբ, հանրածանօթ «մայսթրօ» Նուրի Դաւթեանի ղեկավարութեամբ:

Առաջին իսկ նօթէն մթնոլորտը թովիչ կը դառնայ. արդեօ՞ք ձայնին, երանգին անաղարտութիւնն է թէ՞ ընկերակցող երաժշտութեան նրբերանգ ներդաշնակութիւնը, որոնք Հերմինէի թրթռուն ձայնին հետ միաձուլումով, կը ստեղծեն երեւակայական դիւթիչ աշխարհ մը:

Եղանակներու հոսանքին հետ զուգընթաց կը բխին մարդկային վսեմ ու նուիրական զգացմունքները. բնական, պարզունակ մերթ յորդ՝ բոցկլտումով ու մերթ թախծոտ ու կարօտագին՝ վարար գետի պէս, շարունակ բայց ոչ միալար ինչպէս երկար «Մելոփէ» մը:

Հերմինէ Երիցեանցի մեկնաբանական արուեստի մէջ ակներեւ է երգչուհիին չափազանց բծախնդրութիւնը նախ կտորներու ընտրութեան մէջ, ապա դրսեւորելու իւրաքանչիւր գործին հարազատ ոգին ու զգայնութիւնը:

Նիկոլ Գալանդերեանի երգերը մեկնաբանելով ան հաղորդակից կը դարձնէ ունկնդիրը, երաժշտին խոր յուզականութեան ու քնարական շեշտին. մինչդեռ՝ «Մերանգուլեան»ի Լեռներ հայրենի եւ «Կոտոյեան»ի Իմ Երեւան, «Ալվազեան»ի Հայաստան երգերը կատարելիս կը ցուցաբերէ կրակոտ, բուռն ու կենսալից խառնուածք ու ոգեւորութիւն, գովերգելով հայրենի հողն ու բնաշխարհը: Երիցեանց կ՛ապրի ու կը զգայ իւրաքանչիւր երգ ու մեղեդի զոր կը մեկնաբանէ հարազատօրէն, առանց աւելորդ զարդարանքներու ու անտեղի պճրանքներու. յատկօրէն դրսեւորելով հայ երգին իրական ոգին ու յուզական շեշտը:

Այդպիսով իւրաքանչիւր երգ ու յօրինող կը գտնէ իր պատշաճ տեղն ու արժանի մեկնաբանութիւնը, ընտրուած երգացանկին մէջ:

Սալիկին երգերը թէ տեսակի եւ թէ հեղինակներու զանազանութեամբ զերծ են միօրինակութենէ, այնտեղ կան երգեր, որոնք միանգամայն յայտնութիւն են ֆրանսահայ երաժշտասէր համայնքի համար, ինչպէս Գալանդերեանի «Արդեօք ո՞ւր ես» եւ «Մոռացել ես» երգերը որոնք սիրոյ տենչանքի, մոռացութեան ու սպասումի, նրբերանգ ռոմանսներ են երաժշտական ճաշակի կատարելութեան հասնող:

Ո՞վ կրնայ չհիանալ «Արաքս գետը» երգը լսելով այնքան գեղեցիկ ու հարուստ երաժշտութեամբ:

Կան նաեւ ծանօթ երգեր. յիշենք «Կիլիկիա» որ տարբեր դաշնաւորում ու շունչ կը գտնէ երգչուհիին զրնգուն ձայնի ելեւէջներուն ներքոյ:

Կը յուսանք որ Երիցեանցի «l'Aube mystérieuse» սալիկը սկիզբ մը ըլլայ նման ազգանպաստ ձեռնարկութիւններու, եւ յետագային նորանոր սալիկներ տարբեր բովանդակութեամբ ու ժանրերի կարենան ասպարէզ գալ հրամցնելու հայ թէ օտար հանրութեան մեր ազգային երաժշտութեան արժէքաւոր ժառանգութիւնը:

Ա. ԲԱԲԵՐԴԵԱՆ

—ՀԻՆ ԷՋԵՐ—

ՓՈՍՏԱԼ

ԳՐ. ԶՕՀՐԱՊ

Բ.

Հոս – հոն, տեղ – տեղ, կը կենային ու Տիգրանուհին կը կարծէր որ յոգնութիւն առնելու համար էր սակայն. ոմանք կը ձըգէին շոգեկառքը, ոմանք նոր կը մտնէին, եւ անմիջապէս ճամբայ կ՛ելնային. յիմարական խոյացումը կը սկսէր դէպի Պոլիս: Ու կը յիշէր վերջապէս հասնելնին Հայտար – Փաշա, Պոլիսը, Բերան, զորս Հաճի Տիւրիկ մտովը իրենց ցուցուց հեռուէն եւ ազդին՝ Գատըգիւղ՝ իրենց գալիք տեղը, մաքուր փողոցներով, գեղեցիկ տուներով շինուած քաղաքը, որուն վրայ հիացաւ: Կայարանին մէջ կը վախնար որ բազմութեան մէջ կը կորսուի. թեւին տակի պզտիկ պօղչան ուժով մը կը սեղմէր, իր շփոթութեանը մէջ մոռնալու վախով: Հաճի Տիւրիկը քովն էր սակայն, ճարպիկ ու վարպետ առաջնորդ, որ ամէն դժուարութեանց մէջ կը քաշէր կը հանէր զինքը, մինչեւ որ հո՛ս, այս հարուստ տանը մէջ բերաւ ու յանձնեց զինքը: Հաճի Տիւրիկ պահապան ու զօրաւոր հրեշտակի մը մարմնացումն էր իր աչքին, ու Տիգրանուհին սրտին խորէն շնորհակալ կ՛ըլլար անոր այս վայրկեանիս:

Եւ այս տունը՝ իր հարուստի բարբարոս կահաւորումին մէջ. երեք ծառայ, որոնք իրենց աշխատութեան մեքենական ճշդութեամբը զարմացուցեր էին զինքը. ծեր Մարիամը, որ ինչ ընելիքը պիտի սորվեցնէր հոստեղ. եւ մանաւանդ անուշ լեզու հանըմ մը: Միայն իրիկունը ազային լուրջ ու խոժոռ դէմքէն վախցաւ քիչ մը. յետոյ անոր տղան, երիտասարդ մը, մարմնեղ, արիւնոտ անձ մը. հօրը ձեւը, հօրը լրջութիւնը:

Այս ամէնը կարգով ամփոփեց շարեց մտքին մէջ ու խորունկ գոհունակութիւն մը զգաց. յետոյ, ցատքեց տեղէն շուտով, հագուեցաւ, մազերը սանտրեց, պատէն կախուած հայելիի մեծկակ կտորի մը մէջ նայեցաւ. այն ատեն, առջի անգամ ըլլալով, ուշադրութեամբ դիտեց իր դէմքը, աղուոր ըլլալուն հաճոյքը զգաց ու վար իջաւ:

Գ.

Սուրբիկ հանըմին աղուոր պէսլէմէն ամէնուն բերանն էր գեղին մէջ: Աղաներն ալ, հանըմներն ալ Սուրբիկ հանըմը կը շնորհաւորէին:

Պզտիկ ու անգիտակից պչրանքով կը հագուէր անիկա, իր հանըմին պատուէրին համեմատ, ճերմակ մաքուր գոգնոց կապած առջին: Իրիկունները, աշխատութիւնները լմնալէն ետք, ամէնէն վերի յարկը, իր փոքրիկ սենեակը կ՛երթար, պատուհանին առջեւ կը նստէր, շոգենաւէն ելլողները դիտելու համար, մինչեւ որ վարէն կանչէին զինքը:

Տանը մէջ կը սկսէր վարժուիլ. իր առած ամսականը ամբողջութեամբը գեղ կը ղրկէր, էրկանը ձեռքը, ու գոհ էր այս կեանքէն: Միայն երբեմն խուլ անհանգստութիւնը ունէր վտանգի մը, զոր չէր տեսներ, ճիշդ ինչպէս սենեակի մը մէջ ինքնիրենը նստած մէկը, նոյնիսկ աչքը գոց պահուն, կը զգայ ուրիշի մը ներկայութիւնը, աչքը դեռ չբացած:

Այս վտանգը աւելի օդին մէջն էր, քան թէ շօշափելի բան մը: Չէր գիտեր հաստատ կերպով թէ ի՛նչ էր իրեն սպառնացող բանը, բայց զգոյշ կենալու պէտքը կը զգար:

Այս Պոլսոյ մարդիկը, իրենց բոլոր քաղաքավար վարմունքին հակառակ, կնկան նայելու ձեւեր մը ունէին, որ համբուրելու պէս կը դպչէր իր երեսին եւ իր նոր հարսի, գրեթէ կոյսի ամչկոտութիւնը կը վիրաւորէր ամէն վայրկեան: Մխիթայն իր կնոջական բնազդովը կը զգար լուռ իղձերու հովը, որ իր շուրջը կ՛ելլէր, կը բարձրանար, երբոր էրիկմարդոց առջեւ գտնուէր, անուշ բերած կամ ջուր տուած միջոցին: Եւ, դէպի դուռ դարձած՝ սենեակէն դուրս ելլելուն, ամէն աչքերը իր վրայ էին, իր յաղթ ու գեղեցկաշէն մարմնին վրայ, որուն լեցուն գիծերը, իր քալուածքին համեմատ հազիւ թէ նշմարելի շարժումով մը կը խաղային: Մինչեւ անգամ իր հագուստը ու կապուստը, շինականի եւ սպասուհիի պարզութեամբ, եւ թերեւս ատոր համար, հրապուրիչ բան մը ունէր:

Այս ձգողութեան՝ Ղազար աղային տըղան չդիմացաւ երկար ատեն:

Մարմնեղ ու տարփասէր երիտասարդ մըն էր, հօրը պէս իր բոլոր իղձերը թաքուն պահելու սորված ու, ատոր համար, ա՛լ աւելի ինքզինքը զսպելու անկարող, երբոր գինովցած մինակ մնար սպասուհիին հետ:

Իր ծանր գլուխ տղու համբաւին հակառակ՝ շուտով սկսաւ կատակներ ընել Տիգրանուհիին հետ, փորձի ենթարկելով զայն, ջանալով հասկնալ դիմացինին ընդդիմութեան ուժը: Երբեմն, իբրեւ թէ անզգուշութեամբ, անոր մարմնին կը դպչէր, ձեռքը բռնել կ՛ուզէր: Այն ատեն, Տիգրանուհին հասկցաւ անոր միտքը ու ետ քաշուեցաւ, առանց խուճապի, այն վախկոտներուն պէս, որոնք ծանր – ծանր քալելով կը նահանջեն, շինծու քաջութեամբ եւ անխռովութեամբ մը ծածկելով իրենց ներսիդիի դողը՝ դիմացինին յարձակումը չփութացնելու նպատակով:

Անկէ վերջը երիտասարդը բացէ ի բաց իր պահանջումները պարզեց անոր, այնքան աւելի բռնանալով, որքան վեց ամիսէ ի վեր տեւող մերժումները զինքը ամէն ծայրայեղութեանց տանելու աստիճանին հասցուցեր էին: Առտու, իրիկուն, գիշեր, աչք կապուկի կամ պահուըտուքի պէս բան մըն էր տանը մէջ, սենեակէ – սենեակ, անկիւնէ – անկիւն հալածանք մը, որուն մէջ աղախինը պարտաւորուած անոր մօտ գալու ամէն անգամ որ խըզմէթ մը ապսպրէր իրեն, ինչ ընելիքը չէր գիտեր:

Վերջապէս, յուսահատած, օրին մէկը հանըմին գնաց ամէն բան խոստովանելու: Սուրբ ու առաքինի կին էր իր հանըմը, որու գովեստը կ՛ընէր քարոզիչ սրբազանը շատ անգամ Եկեղեցւոյ բեմէն: Ու իրեն պաշտպան մը գտնելու առաջադրութեամբ, ցերեկ մը իր հանըմին հետ մինակ մնացած մէկ ատենին, վարանելով կարմրելով ամէն բան հասկըցուց անոր:

Սուրբիկ հանըմ զարմացաւ, չհաւատաց նախ աւանկ բանի մը գոյութեանը. Թերեւս Տիգրանուհին սխալած էր: Յետոյ ըսաւ որ իրիկունը իր տղուն հետ պիտի խօսէր, բայց աւելցուց ժպտելով որ այս բոլոր պատահածին յանցանքը Տիգրանուհիին գեղեցկութեանն էր:

– Աղէկ սիրտ ունի տղաս, բայց էրիկմարդ է. դուն ալ այնքան աղուոր ես որ չեմ զարմանար զքեզ սիրելուն: Մարդ քեզի չի կրնար դիմանալ:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

կուտայ այդ մարդասպանին շարունակել իր գործունէութիւնը, կը դադրի իրաւական երկիր մը ըլլալէ»:

Նման արտայայտութիւններու Իտալիոյ վարչապետը անմիջապէս հակազդած է ըսելով՝ «դեմոկրատ երկիր մըն ենք որ օրէնքները պէտք է յարգէ եւ որեւէ չանթաժի չենթարկուիր»: Բայց եւ այնպէս տ'Ալեմա նեղ կացութեան մատնուած է եւ Թուրքիոյ յայտնած որ կողմնակից եղած է իր անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Իտալիոյ Հանրապետութեան Նախագահը Լ. Սքալֆարօ ալ ըսած է թէ Արոյի պարագան լաւագոյն առիթն է բոլոր ժողովուրդներուն ճանչնալու այն իրաւունքները որոնց արժանի են:

Հոս - հոն բազմաթիւ միջադէպեր ալ պատահած են: Պրիւքսէլի մէջ ցոյցերը բախումներու առիթ տուած են, եւ բազմաթիւ չէնքեր ալ հրկիզուած, երկու ոստիկան վիրաւորուած է Սէն - Ժոս թաղամասը ուր Թուրքեր եւ Քիւրտեր կ'ապրին:

Ֆրանսական մամուլը լայն տեղ կուտայ այս հարցին, «Լիպերասիոն»էն զատ, «Ֆիկառօ» (Նոյեմբեր 18) «Օճալան հարցի թոյները» կը խորագրէր ամբողջ էջ մը նուիրելով, առանձին տալով նաեւ անոր կենսագրականը:

* * *

Թուրքիոյ Նախարարաց Խորհուրդը մահապատիժը ջնջող օրէնքի բանաձեւը չէ քուէարկած, նկատի առնելով կարգ մը նախարարներու ընդդիմութիւնը: Անոնցմէ մէկն է Ճարտարարուեստի նախարարը որ ըսած է թէ մահապատիժը ջնջելու որոշումին մէջ պէտք չէ աճապարել: Պետական նախարար մըն ալ յիշեցուցած է թէ բոլոր երկիրներուն մէջ նման որոշում կը տրուի հանրաքուէով: Դէմ գտնուողներու արտայայտութիւններուն մէջ զգալի է այն մտահոգութիւնը որ կրնայ մահապատիժի ջնջումը նպատակին չծառայել, եթէ Իտալիա ատով հանդերձ որոշէ չյանձնել Օճալանը:

* * *

Թուրքիոյ բանտերուն մէջ քիւրտ բանտարկեալներ հացադուլի սկսած են, մինչ երկրին զանազան շրջաններուն մէջ ՓՔՔ-ի դէմ ցոյցեր կը կազմակերպուին:

* * *

Հաքքեարիի մէջ ՓՔՔ-ի համակիր երիտասարդուհի մը մարմնին կապած պայթուցիկներով կենդանի ռումբի մը ազդեցութիւնը գործած է, թէեւ չկարենալով հարուածել ճիշդ թիրախը որ 230 զինուորէ բաղկացած գունդ մըն էր: Պայթումէն ինք մահացած է, վեց հոգիի վիրաւորուելուն պատճառ ըլլալով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լ. ԺՈՍՓԷՆ բուական խիստ ոճով տեղը դրաւ Բնապահութեան Նախարարուհին՝ Տոմինիք Վուանէ, որ Նոյեմբեր 15-ին յայտարարած էր որ պէտք է կանոնաւորուին բոլորին թուղթերը առանց խտրութեան: Վարչապետը, Նոյեմբեր 17-ին, Ազգային Ժողովին առջեւ ելոյթ ունենալով, ակնարկելով նաեւ «առանց թուղթի» այն անձերուն որոնք հացադուլի կը դիմեն, չեշտեց. - «Անպատասխանատու կը գտնեմ դիրքը անոնց որոնք կը մղեն հացադուլը օգտագործելու: Պէտք չէ խաղալ ուրիշներու կեանքով, փոխանորդագի-

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Վ. Պարսումեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Սարգիս Պօղոսեանի մահուան առթիւ:

TELEVISION

FRANCE 2

Dimache 22 Novembre à 9 h 30

«LES MULTIPLES ACTIVITES DE L'UGAB EN ARMENIE»

բով»: Պէտք է հասկնալ, կ'ըսէ Ժոսփէն, որ ապօրինի կերպով մուտք գործած ռեւէ զաղթականի թուղթերու կանոնաւորումը պահանջել անպատասխանատու դիրք է: Կանաչներու անդամներէն՝ Նոէլ Մամէռ յայտարարած է այս առթիւ՝ Ժոսփէնի ուքազները մեր կարծիքը փոխել պիտի չտան առանց թուղթի անձերուն համար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախագահը Վիէննայի պաշտօնական այցին նախօրեակին յայտնած է թէ իր հանդիպումներուն գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլայ Եւրոպայի Միութեան անդամակցութիւնը, քանի որ հանրապետութեան 75 տարուան ընթացքին երկրին ուղղութիւնը միշտ դէպի արեւմուտք եղած է: Այսուհանդերձ, Թուրք մամուլը տեղ կուտայ նաեւ եւրոպայի քաղաքական դէմքերու արժեւորումներուն որոնք լաւագոյն պարագային երկար ժամանակի վրայ կը դիտեն նոյն անդամակցութիւնը:

ԻՍՐԱՅԵԼԻ Խորհրդարանը վաւերացուց Ուայ Ռիվըրի համաձայնագիրը 75 ձայնով, 19-ի դէմ եւ 9 ձեռնպահութիւն: Նեթանիահուի մեծամասնութենէն որոշ երեսփոխաններ դէմ քուէարկեցին, բայց աշխատաւորականներու դրական քուէն թոյլ տուաւ որ համաձայնագիրը մեծամասնութիւն գտնէ:

ՎԵՐՍԱՅԼԻ վերաքննիչ Ատեանը Նոյեմբեր 17-ին 2-էն մէկ տարիի իջեցուց Ժ. Մ. Լը Փէնի չկարենալ ընտրուելու պատիժը, որ տրուած էր իր գործած յարձակման համար Մանթի մէջ ընկերվարական թեկնածու կնոջ մը վրայ, 1997 Մայիս 30-ին: Ազգային Ճակատի Նախագահը հինգ օրուան պայմանաժամ ունի բեկանիչ Ատեանի դիմելու համար, ինչ որ կ'առկախէ վճիռը եւ Ժ. Մ. Լը Փէն կրնայ ներկայանալ եւրոպական ընտրութիւններուն:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ ութ հոգի սպաննուած են Այն Տեֆլա նահանգին մէջ, Նոյեմբեր 16-էն 17-ի գիշերը:

ՆԻՍԻ ՆԱԽԿԻՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝ Ժագ Մետըսէն մեռաւ 70 տարեկանին զոհ սրտի տագնապի, Ուրուկուէյի իր բնակարանը ուր կ'ապրէր 1990-էն ի վեր, խուսափելու համար դատական հետապնդումներէ կաշառակերութեան եւ այլ յանցանքներու համար, երբ 24 տարի գլուխն էր Նիսի քաղաքապետութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : N° 55935

VIDEO-FILM

le Samedi 21 Novembre à 20 heures 30

EREVAN BLUES

Humour et vision insolite
de l'Arménie d'aujourd'hui

Comédie musicale réalisée et jouée par

MIKAEL BOGHOSSIAN

Soirée animée par SERGE AVEDIKIAN
avec la participation de
MIKAEL BOGHOSSIAN
et de MISS ARMENIE 1997
ANGELINA BABADJANIAN

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
(M° Courcelles)
Tél : 01. 42. 27. 12. 26
P. A. F. : 50 F

UGAB-Lyon

Hommage aux Saints Pères Traducteurs

Le **REPAS MENSUEL** aura lieu
le Dimanche 22 Novembre
à partir de 13 heures
suivi d'une **CONFERENCE à 16 h**
de Mme Saténig GOSTANIAN
sur le thème
«1700 ANS DE CHRISTIANISME»
dans les salons de l'U.G.A.B.
12, rue Emile Zola à Lyon 2ème

Conférence : entrée libre
Repas : 70 F – Réservation souhaitée
Tél. : 04. 78. 74. 59. 07.

L'ECOLE
«Khatchadour ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique
Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

SUPER LOTO

Dimanche 22 Novembre
à 15 heures 30

au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04 91 77 84 70

Le GROS LOT
Un voyage offert par
Prado-Voyages Selectour
et de nombreux lots de valeur

Venez nombreux!
Encouragez le développement culturel
de nos élèves

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22-ին իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS
Ապա հոգեճաշ կը տրուի *«Les Diamantaires»* ճաշարանին մէջ
60, rue La Fayette, 75009 PARIS
ժամը 13-ին:

Կը խնդրուի տեղերը ապահովել հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.
01 44 24 03 65 – 01 42 01 15 69

LA COMMISSION CULTURELLE
DE L'ASSOCIATION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
DE CHAVILLE

vous invite à une soirée
de présentation du voyage effectué
en mai 1998
par des membres de l'*ORGANISATION*

CHENE-FRANCE

vers les villages réhabilités
d'Arméne et du Karabagh
Projection de diapositives et d'un film vidéo
le Samedi 21 Novembre à 20 heures 45
Salle *«Balabanian»* de l'Eglise
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE
Entrée libre

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris —
Ile-de-France de l'UGAB
présente

CONCERT
père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° *Courcelles* 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais: **Adultes: 75 F**
Enfants: 50 F

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre

ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LE FONDS ARMENIEN DE FRANCE
présentent

«LES PETITS VIRTUOSES»
d'Arménie

Avec la participation de la FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE
FRANCO-ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Au programme :
Chopin — Mozart — Mendelssohn — Debussy — Bach — Khatchatrian — Rachmaninov . . .

Le Vendredi 27 Novembre à 20 heures 30
Eglise du Sacré Cœur — 81, avenue du Prado, Marseille 8e

Prix des places: 100 F, étudiants et enfants: 50 F

Renseignements
31, rue de Calais — 13012 Marseille 04 91 93 54 46 CCP 640-U Lyon

Le soleil, la neige, l'air pur . . . Des vacances d'hiver à la montagne,
c'est unique et irremplaçable
l'*UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE*
organise un

SEJOUR DE SKI A CHAILLOL

DU 14 AU 21 FEVRIER 1999
pour les jeunes de 7 à 16 ans au prix unique de **1900 F** de Marseille
à Marseille qui comprend :

- *l'hébergement en pension complète*
- *la location du matériel*
- *les forfaits remontées mécaniques + assurance*
- *les activités*
- *les cours de ski avec moniteurs*
- *le transport*

Nous vous proposons aussi en supplément :
Des cours de ski avec l'Ecole de Ski Française (ESF) pour 280 F
Renseignements & réservations :
U.G.A.B. au 04 91 22 10 45 ou 06 03 74 16 99
Coupon-réponse à renvoyer avec un chèque de **900 F.** d'acompte
avant le **20 Décembre 1998**
à l'UGAB — 327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE

COUPON — REPONSE

NOM, Prénom : Tél :
Adresse : ..
.. Age :
Réservation cours de ski (ESF) : ☐ oui ☐ non

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20
VENDREDI
20 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.513

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

74e ANNEE — N° 19.513

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 18/19)

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿԻ ՊԱՇՏՊԱՆՆԵՐՈՒՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընտրական օրէնսգրքի նախագիծի միասնական տարբերակը պաշտպանող կուսակցութիւնները Նոյեմբեր 18-ին յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած են: Հոն նշուած է թէ «Երկրապահներ»ու տարբերակին առաջին ընթերցումով ընդունիլը խախտած է «Ազգ. Ժողովի կանոնակարգ» օրէնքը եւ թէ այդ քայլը «հնարաւորութիւն է տալիս իշխանութեանը կեղծիքների միջոցով ձեւաւորելու իրեն յարմար Ազգ. ժողով»: Յայտարարութիւնը ստորագրած են ԱԺՄ-ն, Ժողովրդավարական Հայրենիք Կուսակցութիւնը, ԻՄ-ը, ՀՀՇ-ն, Մտաւորական Հայաստան կուսակցութիւնը, «Շամիրամ»ը, ՌԱ(ԼԴ) կուսակցութիւնը, Քրիստոնեայ Դեմոկրատական Միութիւնը, «21-րդ դար» կուսակցութիւնը: Իսկ Ժողովրդական Կուսակցութեան ներկայացուցիչը ըսած է թէ իր կուսակցութիւնը տուած է իր համաձայնութիւնը, բայց պարագլուխը՝ Կարէն Դեմիրճեան դայն կը ստորագրէ փաստաթուղթին անձամբ ծանօթանալէ ետք: Այս յայտարարութիւնը ստորագրուած է վերոնշեալ կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներուն խորհրդակցական ժողովին ընթացքին, որուն չեն մասնակցած Համայնավարները, քաղաքէն բացակայ ըլլալու պատճառաբանութեամբ: Իսկ Հ.Յ.Դ. որեւէ պատճառաբանութիւն չէ ներկայացուցած չմասնակցելուն առընչութեամբ: Շօշափելի քայլերու մասին յայտարարութեան հեղինակները դեռ ոչինչ որոշած են:

⁂

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՋՈՒԻՑԵՐԻԱ ԱՅՑԸ

Նոյեմբեր 18 - 20 Արտաքին նախարար Վարդան Օսկանեան աշխատանքի այցելութիւն կը կատարէ Զուիցերիա: Նպատակն է քաղաքական երկխօսութեան զարգացումը, ինչպէս նաեւ տնտեսական համագործակցութեան կարելի ընդլայնումներու եւ հեռանկարներու քննարկումը:

⁂

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊ

Նոյեմբեր 17-ին Հայեւադրբեջանական սահմանին հիւսիս-արեւելեան հատուածին վրայ ադրբեջանական գնդակոծում եղած է, թիրախ առնելով Տաւուշի Մովսէս գիւղին պաշտպանական դիրքերը: Հայկական կողմէն պատասխան կրակոցներէ ետք դադրած է կրակը:

⁂

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան Եւրոպայի Խորհուրդին նամակ մը ղրկելով հաստատած է Հայաստանի խորհրդարանական իր գլխաւորած պատուիրակութեան մասնակցութիւնը այն ժողովին որ Դեկտ. 16-ին տեղի կ'ունենայ Փարիզ: Հոն կը քննարկուի նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը:

⁂

ԿԱՇԱՌԱԿԵՐՆԵՐԸ ՊԱՏԺՈՒԱԾ

Նոյեմբեր 11-ին աւարտած է գնդապետ Ս. Համբարձումովի եւ խմբապետ Ե. Ամիրճանեանի դատը որ կը վերաբերէր կաշառակերութեան մը. անոնք չորս երիտասարդներ զինուորական պարտականութենէ զերծ կացուցած էին փոխան կաշառքի: Էջմիածնի դատարանը առաջինը տասը, երկրորդը հինգ տարի բանտարկութեան դատապարտած է:

⁂

ԱԶԳ. ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նոյ. 18-ին Ժուռնալիստի Տան մէջ տեղի ունեցած լրագրողներուն հետ հանդիպումին Ազգ. Պահպանողական Կուսակցութեան նախագահ Միքայէլ Հայրապետեան ըսած է թէ իր կուսակցութիւնը «Այսօրուանից սկսում է իր ակտիւ քաղաքական պայքարը»: Մ. Հայրապետեան նշած է թէ մօտ ապագային կը ներկայանան աւելի համակարգուած անուանումով եւ ծրագիրներով, որոնք իրենց հիմնական նպատակը կը բերեն հանրութեան բարօյական, հոգեւոր եւ նիւթական առողջացման, մեռեալ կէտէն պետական շինարարութեան տեղաշարժի եւ ամրապնդման գործին: Իրենց աջակից ըլլալու պատրաստակամութիւն յայտնած է Հայաստանի Ցեղապաշտական կուսակցութեան նախագահ Շանթ Յարութիւնեան:

Պահպանողական կուսակցութեան նախագահը յայտարարած է նաեւ թէ Նոյեմբեր 19-ին ցոյց մը կը կազմակերպեն ԱՄՆ-ու դեսպանատան առջեւ ի պաշտպանութիւն Իրաքի ռմբակոծումներէն տուժած երախաներուն:

Մ. Հայրապետեան «Երկրապահ» թերթի խմբագիրն է:

⁂

ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ ՋՐԱՏԱՐ ՈՒ ԿԱԶԱՏԱՐ

Աւարտած է 47 քմ. երկարութեամբ Սպանդարեան ջրանցքին առաջին 15 քմ.ին նորոգութիւնը: Ան կարելի եղած է Գերմանիոյ գործակցութեան դրամենեակին եւ Գիւղային նախարարութեան յատկացուցած գումարներով:

Սիւնիքի մարզին մէջ ալ նորոգուած է 100 քմ. կազատար խողովակ որով կարելի պիտի ըլլայ Գորիսի, Սիսիանի բնական կազ մատակարարել: Ներկայիս կը զետեղուին հաշուիչները:

⁂

ՓՐԿՈՒԱԾ ԵՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Կրթութեան նախարարութիւնը մեկնելով Սփիւռքի դպրոցներուն դասագիրքի խնդիրը լուծելու նպատակէն, կը փորձէ քայլեր առնել: Նկատուած է որ եւրոպական երկիրներու հայկական դպրոցներու մէջ որոնք արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն դասագիրքեր կը գործածեն, դժուար է ծրագիր կազմելու գործը: Այդ պատճառով, փրոֆ. Բեդիրեանի նախաձեռնութեամբ միօրեայ դպրոցներուն համար ստեղծուած է նոր դասագիրք ուր նոյն նիւթը տրուած է դասական եւ նոր ուղղագրութեամբ: Ան ներկայիս փորձաշրջան կ'անցընէ Վիէննայի Յովհ. Շիրազ վարժարանին մէջ: Դրական արդիւնքի պարագային կը դրուի աւելի լայն գործածութեան:

⁂

Մ Ա Ր Զ Ա Կ Ա Ն

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

Պուէնոս-Այրէս տեղի ունեցած երիտասարդներու համաշխարհային ախոյեանութեան Հայաստանի հաւաքականը խումբին դասուած է 12-րդ: Անիկա կարելի եղած է շնորհիւ գիւմրեցի Բագրատ Օհանեանի որ ծանրագոյններու դասակարգին մէջ շահած է ոսկի մետալ եւ երեւանցի Լեւոն Փայտեանի (91 քկ.) որ նուաճած է պրոնզէ մետալ:

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Ֆինլանտայի Լահտի քաղաքին մէջ աւարտած ծանրաբարձութեան համաշխարհային ախոյեանութեան Հայաստանի հաւաքականը տեղ գրաւած է առաջին տասնեակին մէջ:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԴԱՄՈԿԼԷՍԻՆ ՀԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն անգամ որ պէտք ըլլայ արեւմուտքին յարիր յատկանիշներ մատնանշել, Թուրքիա չի վարանիր ժողովրդավարական, արդարադատ եւայլն որակումներ կցել իր անունին: Նորագոյն օրինակը նախագահ Տէմիրէլի Վիեննա այցին առթիւ տրուեցաւ երբ ան Եւրոպայի Միութեան անդամակցութեան հեռանկարով անգամ մըն ալ թուեց այս կարգի բարեմասնութիւններ: Այս երեւոյթին մէջ զարմանալին ամենայն հանդստութեամբ անտեսումն է այն աղաղակող պարագաներուն որոնք ամբողջովին կը հակադրուին թափուած ճիգին:

Այդպէս է որ Վիեննայի մէջ Թուրքիոյ նախագահին արեւմտամէտ երկիր մը ներկայացնելու եւ քաղաքացիներուն նկատմամբ անխտրական իշխանութեան մը պատկերը տալու ջանքին համաեղ, հայ գաղութին առօրեան զբաղեցնող հարց եղած են Վաքըֆներու տնօրէնութեան տրընձգութիւնները:

Համայնքի մը պատկանող կալուածներու այդ վերին մարմինը հայ ու նաեւ այլ փոքրամասնութիւններու դէմ յաջորդական դատեր կը բանայ, անոնցմէ խլելու համար 1936-էն ետք նուիրուած կալուածներ. այդ արարքին հիմ կը ծառայէ այն պնդումը թէ համայնքային հաստատութիւնները այդ թուականէն ետք նուիրուած, կտակուած կալուածներու տէր ըլլալու իրաւունք չունին, քանի որ անոնք տեղ չեն գրաւած նոյն թուականին իրենցմէ պահանջուած յայտարարութեան մէջ...:

Այս կարգի դատերուն որպէս նախընթաց կը ծառայէ 1974-ին Յունական հիւանդանոցին վաքըֆներու վարչութեան դէմ բացուած դատի մը վճիռը. հոն կ'ըսուի թէ «ոչ Թուրքերէ կազմուած բարոյական անձնաւորութիւններու արգիլուած է կալուածի տէր ըլլալ»: Տրուած բացատրութիւնն ալ այն է որ այս անձնաւորութիւնները անհատներէ աւելի հզօր ըլլալով, եթէ այս արգելքը դրուած չըլլայ, պետութիւնը զանազան վտանգներու դէմ կը դրտնուի եւ շատ անպատեհութիւններ կրնան ծագիլ:

Այս տրամաբանութեան վերջին կիրարկումը Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցիին դէմ բացուած դատն է: Եկեղեցապատկան շէնքի մը առընչութեամբ բացուած դատին նպատակն է 1955-ին նուիրուած շէնքը առնել եկեղեցիէն «վերադարձնելու համար նախկին տիրոջը»:

«Ակօս» (Նոյեմբեր 13) առաջին էջէն տեղ տալով նիւթին, կը գրէ թէ ներկայիս հայկական վաքըֆներու դէմ բացուած դատերուն թիւը հինգ է: Երեքը բացուած են Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին, մէկը Ենիգիւղի Եկեղեցիին, մէկն ալ Սամաթիոյ Ս. Գէորգին դէմ. Իսկ մինչեւ այսօր նման դատերով համայնքէն խլուած կալուածները 30-ի չափ են: Թերթը նոյն էջը խորագրած է. «36-ի յայտարարութիւնը դամոկլեան սուրն է»:

⁂

Նոյն թիւին մէջ կայ նաեւ լուրը թէ Նոյեմբեր 12-ին առաջին դատավարութիւնը կատարուած է Կէտիկ Փաշայի բողոքական եկեղեցւոյ եւ դպրոցին հոգաբարձուներէն Գրիգոր Աղապալօղլուի որ ամբաստանուած է ճայնասփիւռի կայանէ մը սփռուած իր հարցազրոյցին ընթացքին «Թրքութիւնը եւ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը» անարգած ըլլալով: Դատարան հանուած է նաեւ նոյն կայանին տէրն ու յայտագրին հեղինակը: Գ. Աղապալօղլու խնդրոյ առարկայ ծրագրին պատմած էր թէ Վաքըֆներու տնօրէնութիւնը ինչ ձեւով գրաւած է իր նախագահած հոգաբարձութեան պատկանող կալուածներ...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ - ԻՏԱԼԻԱ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՕՐԷ ՕՐ ԿԸ ԼԱՐՈՒԻՆ

Քիւրտ ղեկավար Ա. Օճալանի Հռոմ գտնուելուն պատճառով օրէ օր կը լարուին Իտալիոյ եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւնները: Թուրքիոյ Ազգային Ժողովը Նոյ. 18-ին ամբողջ աշխարհին ուղղուած յայտարարութեամբ մը «Գ. աշխարհամարտ» կ'որակէ ահաբեկչութիւնը, բոլոր երկիրները հրաւիրելով անոր դէմ պայքարի: Ապա կեդրոնանալով Ա. Օճալանի հիւրընկալ Իտալիոյ կեցուածքին վրայ, կ'ըսէ թէ ան քննութիւն անցընողի դիրքին մէջ է քաղաքակիրթ աշխարհին եւ միջազգային հանրային կարծիքին առջեւ: Թուրքիոյ Ազգային Ժողովը պատրաստակամութիւն կը յայտնէ Իտալիոյ օգնելու, որպէսզի այդ քննութիւնը յաջողութեամբ անցընէ, աւելցնելով նաեւ որ ինք իր ներկայացուցած ժողովուրդին հետ ամբողջական համակամութեամբ վճռած է ահաբեկչութիւնը արմատախիլ ընել ու անոր պատասխանատուներէն հաշիւ պահանջել: Յայտարարութիւնը կ'աւարտի այն յոյսով ու մաղթանքով որ Իտալիա լաւ կ'ըմբռնէ յղուած պատգամը:

Վարչապետ Մ. Եըլմազ ալ յայտարարած է թէ եթէ Իտալիա յաջողութեամբ չանցընէ այս քննութիւնը, ՓՔՔ-ի բոլոր ոճիրներուն մեղսակից կը դառնայ:

⁂

Թուրք մամուլը կը շարունակէ ամենա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՇՈՒԿԱՅԻ ՔԵՂԾԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«ԾԱԳՈՒՄՈՎ ԻՐԱՆՑԻ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՄԲ ՖՐԱՆՍԱՑԻ Ս. ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ» ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ֆրանսական եւ Մոնաքոյի դրոշմաթուղթերու շուկային առընչուած քեղծարարութիւն մը երեւան հանուած է, երկարատեւ հետաքննութենէ մը ետք: Լուրը կու տայ «Նիս - Մաթէն» օրաթերթը (Նոյ. 15) գրելով թէ արդէն 1996-ին առաջին անգամ մը անդրադարձած է հարցին երբ դրոշմաթուղթի շուկայի ծանօթ չորս անուններու դէմ հարցաքննութիւն բացուած է. այդ անուններէն մէկն է Սարգիս Խաչիկեան որ Սագօ անունով ծանօթ է եւ կը ներկայացուի որպէս «ծագումով իրանցի, քաղաքացիութեամբ ֆրանսացի» մը: Ան եւ ուրիշ մը այդ թուականին 15 օրուան արգելափակումէ մը ետք ազատ կ'արձակուին:

Այսօր կրկին արծարծուած խնդրին հիմը կը կազմէ մեծ մասով Մոնաքոյի դրոշմաթուղթերու գին որոշելու նոյն խմբակին առանձնաշնորհումը զոր չարաչար գործածած են, մեծամեծ շահեր ապահովելով: Քննութիւնը ցոյց տուած է որ անոնք տիրանալով հրապարակ հանուած դրոշմաթուղթերուն մեծ մասին, կեղծ թիւեր կու տային անոնց տպաքանակին մասին, այն տպաւորութիւնը ստեղծելով որ շատ քիչ է տպաքանակը, ուստի գիները բարձր: Քեղծարարութեան զոհերուն մէջ կան յաճախորդներ որոնք մինչեւ երեք միլիոն ֆրանք կորսնցուցած են այդ շուկային վրայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱԶԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Խաչիկ Երլմազեանի յօդուածին առթիւ)

«Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 31-ի թիւին մէջ կարդացի Խաչիկ Երլմազեանի «Հայկական խազագրութեան եւ ձայնագրութեան ծագումն ու զարգացումը» վերնագրով յօդուածը, ուր հեղինակը կ'ամփոփէր Հոկտեմբեր 17-ին նոյն նիւթին շուրջ իր տուած դասախօսութիւնը Մարսէյլի Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին քսանամեակին ուրախալի առիթով, կը հրապարակուէր հանրութեան այլեւս գրեթէ անծանօթ դարձած նիւթ մը, որ ԺԹ. դարու կէսերէն սկսեալ բաւական մելան սպառել տուած է երաժիշտներուն, կղերականներուն եւ մտաւորականներուն: Խազագրութեան եւ Արդի Հայ Ձայնագրութեան մասին տրամադրելի տեղեկութիւնները եւ կատարուած ուսումնասիրութիւնները համադրել եւ ամփոփել յատուկ ուշադրութեան կը կարօտի: Խազագրութեան պարագային պատմական ստոյգ տեղեկութիւնները սակաւ են, հակառակ կարեւոր թիւով խազագրուած ձեռագրերու գոյութեան: Այս նիւթին շուրջ կատարուած ուսումնասիրութիւններուն մէջ ալ, բացի մէկ երկու հեղինակներու պարագայէն, կարեւոր տեղ կը գրաւեն ենթադրութիւնները եւ երաժշտական սահմանափակ բացատրութիւնները: Իսկ Արդի Հայ Ձայնագրութեան մասին հրապարակուած գրութիւններու խորքին միշտ կը գտնենք «ազատագրում» կոչուած հարցը, որ երաժշտագիտութեան մարզին մէջ բաւական ենթակայական յղացք մը նկատուելով հանդերձ, Հայոց մէջ կը պայմանաւորէ հայկական երաժշտութեան մասին տեղի ունեցող բոլոր բանավէճերը: Հաւանաբար այս պատճառներով է որ քանի մը անստոյգ տեղեկութիւններ եւ պատմական վրիպակներ սպրդած են Խ. Երլմազեանի յօդուածին մէջ:

Ստորեւ կ'ամփոփեմ այդ կէտերը, որոնց աւելի մանրամասնօրէն անդրադարձած եմ արդէն այլուր (*):

Ա. – Խազագրութեան Հայաստանի մէջ առաջին կիրարկութեան ժամանակաշրջանը ճշդելու ուղղութեամբ եղած առաջարկներուն ամէնէն տրամաբանականը կը թուի ըլլալ այն մէկը, որ հարցը կը քննէ Եւրոպայի եւ Բիւզանդիոնի մէջ նման համակարգներու կիրարկութեան զուգահեռ: Խազագրութեան Հայաստան մուտքը կարելի է դնել ուրեմն Ը. – Թ. դարերուն, ինչպէս կը խորհէր նաեւ հանգուցեալ Ռոբեր Աթայեան, որ իր «Հայկական խազային նոտագրութիւնը» գրքին մէջ ալ (Երեւան, 1959) հրապարակած էր Թ. եւ Ժ. դարերու ձեռագրերու պատկանած պատառիկներու լուսանկարները: Գալով Կիրակոս Գանձակեցիի այն հատուածին, ուր պատմագիրը կ'ըսէ, թէ Խաչատուր Տարօնեցին խազագրութիւնը բերած է «ի կողմանս արեւելից», այժմ բանասէրներու կողմէ հաստատուած է, թէ «ի կողմանս արեւելից» կը նշանակէ ոչ թէ «Հայաստան», այլ՝ «Արեւելեան Հայաստան». այսինքն՝ ի միջի այլոց այն շրջանը, ուր կը գտնուի Հաղբատի վանքը, եւ որուն վանահայր եղած է Խաչատուր Տարօնեցին:

Բ. – Նկատի ունենալով ԺԸ. դարու Կ. Պոլսոյ ընկերային կառոյցը, եւ մանաւանդ հայ գաղութին վիճակը, դժուար է հաստատել թէ հայ եկեղեցական երգիչները այն ժամանակ յաճախած են «ճաշարաններ», «սրճարաններ» կամ «քապարէներ» (**): Դէպի ԺԸ. դարու վերջաւորութիւն, եկեղեցական երգիչները նոր պիտի ծանօթանային մինչ այդ կազմաւորուող օսմանեան դասական երաժշտութեան, եւ աստիճանաբար պիտի մասնագիտանային, շնորհիւ պետական բարձրաստիճան պաշտօնեաներու հայ սեղանաւորներուն:

Ընկերային այդ խաւի հաւաքոյթներուն միշտ ներկայ կ'ըլլային ժամանակակից լաւագոյն երաժիշտները:

Ճիշդ է անշուշտ, որ Կ. Պոլսոյ հայ գաղութին ԺԸ. դարու վերջաւորութեան դէպի դուրս բացուիլը կարեւոր անդրադարձ մը ունեցած է եկեղեցական երաժշտութեան վրայ, սակայն հարկ է չշփոթել երկու հարց. (ա) - ուրիշ երաժշտութեան մը, այսինքն տարբեր միջավայրի մէջ զարգացած եղանակաւորման եւ մեկնաբանութեան ձեւերու ներխուժումով տեղի ունեցող յանկարծակի եւ արագ փոփոխութիւնները, որոնք երկար ժամանակ կը մնան որպէս կապկում, (բ) - աւելի բնականոն ընթացքով, յաճախ անուղղակի տեղի ունեցող եղանակային տարբերակումները, որոնցմէ ոչ մէկ երաժշտական աւանդութիւն կրնայ խուսափիլ, մանաւանդ որովհետեւ կենսունակ մնալու առաջնակարգ միջոցներէն մէկն է ան:

Եղանակային ճանաչելի տարբերակներ կրնան գոյանալ նաեւ՝ կապկումի շրջանէն անցնելով դէպի զտման եւ իւրացման շրջանին, անշուշտ եթէ ընկերային պայմանները թոյլ կուտան: Մէկ եկեղեցիէն կամ վանքէն միւսը, եղանակները, ինչպէս նաեւ մեկնաբանութեան ոճերը, միշտ ունեցած են տարբերութիւններ: Նման էր պարագան՝ աշխարհագրական որոշ տարածք ունեցող բոլոր, նոյնի՛սկ կրօնական, երաժշտութիւններուն համար: Միաձեւութեան ձգտող նախաձեռնութիւնները ձախողած են ամէն տեղ, ուր երաժշտական աւանդութիւնը եղած է կենսունակ: Թէ ի՞նչ էր, հայկական եկեղեցական երաժշտութեան պարագային, տարբեր դպրոցներ իրարու միացնող տարրը, զայն պէտք է փնտռել այլ մակարդակի վրայ, եւ ոչ թէ «ազգային երաժշտութիւն» յղացքին ներքեւ, որ ինչպէս ծանօթ է, Մերձաւոր - Արեւելքի երաժշտութիւնները սահմանել սկսած է միայն ԺԹ. դարու ընթացքին:

Գ. – Ըստ Հ. Մինաս Բժշկեանի վկայութեան, Արդի Հայ Ձայնագրութիւնը ստեղծուած է 1812 թուականին, Կ. Պոլսոյ մէջ: Հ. Մ. Բժշկեան մանրամասնօրէն կը բացատրէ, թէ ինչպէս այդ աշխատանքը կատարուած է Պապա Համբարձում Լիմոնճեանի, Յակոբ եւ Անտոն Տիւզեանի եւ իր միասնական ջանքերով: Ան պարզ ոճով կը բացատրէ եկեղեցական երաժշտութեան այն ժամանակուան վիճակը, այդ հարցին մասին վերոյիշեալ անձերուն ունեցած մտահոգութիւնը, ինչպէս նաեւ հայկական ձայնանիշերու ձեւերուն ընտրութեան պարագաները:

Դ. – Յունաց եկեղեցական արդի ձայնագրութիւնը ստեղծուած է 1814-ին, այսինքն Արդի Հայ Ձայնագրութենէն վերջ: Այդ ալ խմբային աշխատանքի մը արդիւնքն է, կատարուած՝ Խրիսանթոս Մատիթացի Արքեպիսկոպոսի, Գրիգորիս Երաժշտապետի եւ Հուրմուզիոս Խարտաւիլակի կողմէ (***):

Ձայնագրութեան այն համակարգը, զոր Պապա Համբարձում փորձած էր յարմարցնել Հայոց եկեղեցական երաժշտութեան, յունական բարեփոխեալ խազագրութիւնն էր որ այլեւս չէր համապատասխաներ նաեւ Յունաց երաժշտութեան գրանցման պահանջներուն: Բնական է որ այս նիւթին շուրջ ըլլան շփոթութիւններ, որովհետեւ այդ ժամանակուան անցուդարձերը տակաւին բոլորովին չեն լուսաբանուած: Կարեւոր խնդիր է, օրինակ՝ Հայ եւ Յոյն արդի ձայնագրութիւններուն գտած տարբեր ընդունելութիւնը: Հայկական ձայնագրութիւնը մինչեւ Պապա Համբարձումի Մայր Եկեղեցւոյ երաժշտութեան ուսուցիչ կարգուիլը մէկդի ձգուած է. այսինքն՝ մինչեւ 1830-ական թուականները: Մինչ այդ ան կը գործածուէր արդէն օսմանեան երաժշտութեան գրանցման համար: Ընդհակառակն, Արդի Յունաց Ձայնագրութիւնը արդէն իսկ վաւերացուած եւ կիրարկութեան դրուած է 1818-ին: 1832-ին ալ պիտի հրատարակուէր բիւզանդական երաժշտութեան արդի տեսութիւնը: Իսկ Հ. Մինաս Բժշկեանի նոյն նպատակով պատրաստած գործը հրատարակուեցաւ միայն 1997-ին: Ահաւասիկ հարց մը եւս, թէ արդեօք Պապա Համբարձում եւ ուրիշներ, Արդի Հայ Ձայնագրութեան գիւտին յաջորդող քանի տարիներուն ընթացքին Յունական արդի ձայնագրութի՞ւնը գործածած են: Թերեւս այս է պատճառը՝ «ո՞վ առաջ գտաւ»ի շփոթին:

Վերոյիշեալ թուականները շատ իմաստալից են: Անոնց պարզ բաղդատութիւնը մեզի կ'ըսէ ուղղակի թէ որքան հեռուներ կարելի է փնտռել հայկական երաժշտութեան ներկայ հարցերուն ակունքները: Հարցեր, որոնք որպէս այդ ալ չեն նկատուիր այլեւս, սակայն կան եւ կը մնան, անկախ՝ մեզմէ: Գնահատելի է Խաչիկ Երլմազեանի այս նիւթը ընտրելը, որովհետեւ ան մաս կը կազմէ այն քանի մը նախաձեռնութիւններուն, որոնց շնորհիւ թերեւս կարելի ըլլայ դասախօսութիւններէն անցնիլ դէպի խորհրդածութիւններ, նոր փնտռտուքներ: Գրեթէ կէս դարու ուշացում մը ունինք, եկեղեցական աւանդական երաժշտութիւնը հանելու համար զայն դէպի թանգարան տանող ճամբէն, եւ վերադարձնելու՝ կեանքին:

ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ

(*) Հ. Մինաս Բժշկեան, Երաժշտութիւն, որ է համառօտ տեղեկութիւն երաժշտական սկզբանց, ելեւէջութեանց եղանակաց եւ նշանագրաց խազից – 1815. աշխատասիրութեամբ Արամ Քերովբեանի: Հրատ.՝ Հայաստանի Ազգային գրադարան, Երեւան, 1997:

(**) Կ. Պոլսոյ հայ գաղութի կազմաւորման մասին տե՛ս՝ Յ. Ճ. Սիրունի, Պոլիս եւ իր դերը, հտ. Ա., Պէյրութ, 1965:

(***) Յունական նոր ձայնագրութեան մասին տե՛ս՝ Dimitri Giannelos, *La Musique Byzantine*, éd. l'Harmattan, Paris, 1996:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՏԱՐԻ, ԴԱՐ ՈՒ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿ

Գ.

Եթէ մօտաւորապէս տասներեք ամիս վերջ ես ալ միլիառաւոր մարդոց կողքին բախտը պիտի ունենամ ողջունելու երրորդ հազարամեակի առաջին օրերը, անտարակոյս պահ մը պիտի մտածեմ թէ մարդկային կեանքը արդեօք մինչեւ ո՞ւր, մինչեւ ի՞նչպիսի սահմաններ հասած պիտի ըլլայ այդ հազարամեակի վերջաւորութեան, այսինքն հազար տարի վերջ: Հազար տարին ի՜նչ ահաւոր երկարութիւն է, որքա՜ն երկար ճամբայ է: Կրնա՞նք երեւակայել: Դժուար: Ատիկա հասկնալու համար թերեւս կը բաւէ որ մեր ակնարկները, փոխանակ սեւեռելու հազար տարի վերջուան վրայ, սեւեռենք հազար տարի առաջուան այն օրուան վրայ, երբ մեզի նման մարդիկ, բայց մեզմէ որքան տարբեր մարդիկ, կ'ողջունէին 900-ական թուականներու հազարամեակի վախճանը ու կը մտնէին հազարական թուականներու նոր հազարամեակէ մը ներս: 999 թուականի Դեկտեմբերի 31-ին, մարդը, մտածեց ապահովաբար որ մէկ օր վերջ, եթէ նամակ մը գրէր, տարեթիւը պիտի արձանագրէր ո՛չ թէ երեք, այլ այլեւս չորս թուանշաններով: Դեկտեմբեր 31-ի գիշերը երբ լուսցաւ, եւ երբ այդ մարդը ինքզինք գտաւ երկրորդ հազարամեակի առաջին օրուան մէջ, փոփոխութիւն մը զգա՞ց արդեօք իր կեանքին մէջ: Հաւանաբար զգաց: Ամէն պարագայի հազարամեակի մը փոփոխութեան նպատակով այնքան անտարբեր չմնաց, որքան անշուշտ մնացած ըլլալու են իր շրջանի կատուները, շուները, ճանճերը, ձուկերը եւ մարդէ դուրս կենդանական աշխարհի բոլոր անդամները: Այս վերջիններուն համար անշուշտ որ ոչինչ պատահեցաւ: Բայց մարդուն համար պատահեցաւ եթէ ո՛չ ֆիզիքական իմաստով, գոնէ իմացական իմաստով: Այսինքն ո՛չ թէ իր մարմնին մէջ, այլ իր մտքին, իր մտածումին մէջ:

Ո՛չ թէ իր մարմնին մէջ: Այո՛: Մարմնին մէջ ի՞նչ փոփոխութիւն կրնայ կատարուիլ մէկ հազարամեակէ միւս հազարամեակ անցնելու ընթացքին: Ջնջենք «հազարամեակ» բառէն: Անցքը ի վերջոյ մէկ օրէն դէպի միւս օրը անցք մըն է: Մէկ քսանըչորս ժամէն դէպի ուրիշ քսանըչորս ժամ: Եւ մարմինը ի՞նչպիսի փոփոխութիւն մը կրնայ կրել այդ քսանըչորս ժամուան ընթացքին, որքա՞ն կը մաշի ու կը ծերանայ այդ մէկ օրուան մէջ: Ո՛չ աւելի, քան ինչ որ ապրեցաւ նախորդ շաբթուան, նախորդ ամսուան սովորական մէկ օրէն մինչեւ սովորական յաջորդ օրը:

Փոփոխութիւնը մարդուն մտքին մէջ է որ պիտի պատահի: Մարդը յաջորդ հազարամեակի առաջին վայրկեաններուն պիտի մտածէ թէ ահաւասիկ ինք մտաւ նոր հազարամեակէ մը ներս: Եւ ասիկա արդէն մեծ փոփոխութիւն մըն է իրեն համար: Նոր գիտակցութիւն մը: Կարծես նոր ինքնութիւն մը: Կարծես ճակտին վրայ փակցուած նոր պիտակ մը: Եւ տակաւին ուրիշ տարօրինակ մտայղացում մը՝ այն մասին թէ, ահաւասիկ դուրս եկաւ պզտիկցած, սպառելու կէտին հասած շրջագծի մը բանտին մէջէն եւ մտաւ շատ ընդարձակ, անվերջանալի տարածութիւններով դէպի անհուն երկարող նոր շրջագծի մը մէջ: Հիմա իր առջեւ այլեւս իր վերջին թերթիկներուն հասած օրացոյց մը չկայ, այլ կայ միլիոնաւոր թերթիկներով նոր օրացոյց մը: Կարծես պատ մը վերցուցին իր առջեւէն եւ անծայրածիր նոր հորիզոն մը բացին: Հիմա կը նայի շուրջիններուն, մեծ կամ պզտիկ, տղամարդ կամ կին, որոնք գաղտնի ցնծութիւն մը ունին իրենց մէջ նման այն մարդոց որոնք խարխուլ ու հնօրեայ նաւ մը կը թողուն ու կ'անցնին արդիական նորատարազ նաւ մը: Ան ալ պիտի բաժնէ այդ գաղտնի ուրախութիւնը եւ, ինչ որ ալ իր տարիքը, ինչպիսի բաժին մըն ալ որ կը սպասէ սա նոր հազարամեակէն, ինքզինք պիտի նկատէ այլեւս նոր դարաշրջանի մը մարդը, ատով իսկ տարբեր, ատով իսկ առանձնաշնորհեալ, ատով իսկ աւելի յաւակնոտ:

Երբեմն լուրերու կամ ծանուցումներու մէջ կը կարդանք մարդոց մասին, որոնք թիւի մը մարդը կը հռչակուին: Ի՞նչպէս: Օրինակ, հեռատեսիլի գործիք արտադրող ընկերակցութիւն մը օր մը իր մէկ յաճախորդին ճամբան կը կտրէ ու կ'ըսէ. «Դուն այս գործիքին հարիւրհազարերորդ գնորդն ես: Քեզի երկրորդ հեռատեսիլ մըն ալ կը նուիրենք այս ուրախ առթիւ»: Մարդը կը զարմանայ, բայց կ'ուրախանայ, կը մտածէ որ մեծ յաղթանակ մը տարած է:

Կը նայինք որ կամուրջին վրայ մէկուն ճամբան կը կտրեն ու հանդիսաւոր կերպով կ'ըսեն. «Դուն այս կամուրջէն անցնող մէկմիլիոներորդ մարդն ես, կամ մէկ միլիոներորդ կառքն ես: Կը շնորհաւորենք քեզ ու կը վարձատրենք»: Ահա՛ որ այդ մարդը կամ կառքին շարժավարը յանկարծ կը զատուի իրեն նախորդող մէկ միլիոն մարդոցմէ կամ այն միւսներէն որոնք իրեն պիտի յաջորդեն: Կարծես թէ ան երկու միլիոններու մէջտեղ առանձնաշնորհեալ յատուկ ու բացառիկ թիւ մըն է:

Այսպիսի մարդիկ, եթէ մտածել ու զարմանալ գիտեն, թերեւս կրնան նստիլ ու մտածել թէ ինչո՞ւ իրենց պատահեցաւ ատիկա եւ ո՛չ թէ ուրիշի մը: Որքան փոքր ու աննշան դէպք մը կը բաւէր որ ուրիշ մարդ մը իրմէ առաջ անցնէր եւ իր ձեռքէն խլէր այն թիւը որ իրեն տրուեցաւ: Ուրեմն ինք մասնաւոր մասնայատկութիւն մը չունէր այդ պատիւին արժանանալու համար: Եւ տակաւին տեսնենք թէ որքա՞ն ճիշդ է դիմացիններուն սա հաշիւը, որքան իրապաշտ: Ինք իսկապէս մէկ միլիոներորդ մա՞րդն է արդեօք, թէ ոչ պարզապէս զինքը այդպէս կոչեցին ծանուցում մը, գովազդ մը ըրած ըլլալու համար:

Եւ ճիշդ այդպէս, ահաւասիկ, պատմութիւնը մեզի հիմա կ'ըսէ. կեցի՛ր, դուն այն բախտաւոր մարդոցմէ մէկն ես որ մէկհազարամեակէն դէպի միւս հազարամեակ կ'անցնի: Կը շնորհաւորենք քեզ: Ու բարի երթ կը մաղթենք որպէս երրորդ հազարամեակի մարդ:

Ու յանկարծ կը զգանք որ առանձնաշնորհեալ թիւ մը դարձած ենք:

Ռ. Հ.

DISQUES REÇUS

L'AUBE MYSTERIEUSE

Herminé Yerissians interprète les mélodies des compositeurs arméniens du XXème siècle, orchestre de chambre du festival international d'Erévan, chef d'orchestre Yuri Davtian.

Distribution exclusive : Disques DOM.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵԼՃԻԱԿԱՆ ԵՒ ՀՈԼԱՆՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 8 – 10, երեք օր միջազգային գիտաժողով մը տեղի ունեցաւ Պելճիոյ մայրաքաղաք՝ Պրիւսէլի մէջ. նիւթն էր, ցեղասպանութեան ոճիրին ժխտումը, պատմութեան ենթափոխումի երեւոյթ մը: Հրաւիրեալները գրեթէ ամբողջութեամբ ճանչցուած մասնագէտներ էին, եւրոպայէն, Իսրայէլէն եւ Ամերիկայէն: Զեկուցումները կատարուեցան երեք լեզուներով, ֆրանսերէն, անգլերէն եւ գերմաներէն եւ միաժամանակ կը թարգմանուէին եւ կը հաղորդուէին յատուկ լսափողներով:

Գիտաժողովը կը հովանաւորուէր թէ՛ Պրիւսէլի Համալսարանին եւ թէ Եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ, որ սատանձնած էր ծախքերուն մեծ մասը: Շարք մը հրէական ակադեմական հիմնարկներ նոյնպէս կը մասնակցէին, ինչպէս եւ Պէրլինի Մարք Պլոխ, Համպուրկի Ինսթիթութ ֆիւր Սոցիալֆորշունկը եւ Եւրոպայի մէջ տարածուած Ֆրիտրիխ Էպէրթ գիտահետազօտական հաստատութիւնները: Թէեւ զեկուցումներուն ճնշիչ մեծամասնութիւնը նուիրուած էր հրէական Ողջակիզումի ուրացման կամ ժխտումի նիւթին, կազմակերպիչները յատուկ տեղ մը յատկացուցած էին նաեւ հայկական եւ ռուանտական ցեղասպանութեանց նոյն առնչութեամբ: Այս կէտը մասնաւորաբար շեշտեց կազմակերպիչներէն փրոֆ. Ժօէլ Գոթէք, որ բացման օրը, առաջին նիստին, նշեց որ փրոֆ. Տատրեան Ամերիկայէն հրաւիրուած էր վերլուծելու համար հայկական ցեղասպանութեան Թուրքերու կողմէ ուրացումի դրդապատճառները: Մօտաւորապէս 700 ունկնդիրներու առջեւ բացման խօսք իբրեւ գլխաւոր ատենախօս մասնակցեցաւ Եւրոպական Խորհրդարանի նախկին նախագահուհի եւ Ֆրանսայի նախկին նախարարուհի Սիմոն Վէյլ, իրեն յաջորդեց իբրեւ երկրորդ գլխաւոր ատենախօս՝ Հերվէ Հաւքէն (նախագահ Ֆրանս. համայնական յանձնախումբին). բացման այս արարողութեան վերջաւորութեան երկուքին ալ իբրեւ նուէր տրուեցան փրոֆէսէօր Տատրեանի Histoire du génocide arménien լայնածաւալ հատորը, մակագրուած հեղինակին կողմէ եւ նուիրուած Ֆրանսայի Հայկական Ֆորումին կողմէ:

Գիտաժողովի ընթացքին քանիցս յիշուեցաւ հայկական ցեղասպանութիւնը զանազան զեկուցողներու կողմէ բայց յատկապէս երիտասարդ ֆրանսուհիի մը կողմէ, Ֆրանս Ժանէն, որ Փարիզի Ժան Մոնէ Համալսարանին մէջ իրաւաբանութիւն կ'ուսուցանէ եւ չեշտակիօրէն հետաքրքրուած ըլլալ կը թուի հայկական ցեղասպանութեան եւ անոր ժխտումին առնչուող հարցերով: Իր զեկուցումին մէջ անդրադարձաւ Ֆրանսական Խորհրդարանի մէջ ներկայիս ստեղծուած խոչնդոտներուն եւ գիտաժողովի մասնակիցներուն ուշադրութեանը յանձնեց փրոֆէսէօր Տատրեանի հատորը եւ յաջորդող իր՝ Տատրեանի ընելիք զեկուցումը: Գիտաժողովի վայրն էր Պելճիոյ Խորհրդարանի դահլիճները:

Այդ զեկուցումը ընկալուեցաւ մեծ հետաքրքրութեամբ, որովհետեւ Տատրեան բացատրելով հանդերձ հայկական ցեղասպանութեան ուրացումի ազդակները, ձեւով մը ստուգեց կարգաց ականաւոր հրեայ մտաւորական - հեղինակ եւ շատ մը իր կրօնակիցներու կողմէ մարգարէ նկատուող Էլի Վիզէլի այն յոխորտ յայտարարութեան թէ հրէական ողջակիզումը այնպիսի ցեղասպանութիւն մըն է, որ կրնայ բաղդատուիլ միայն իրմով, եւ ոչ մէկ ուրիշ ցեղասպանութեամբ: Փրոֆ. Տատրեանի շեշտել ուզած կէտը այն էր, որ եթէ մենք գոհանանք միայն սա կամ նա ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեամբ եւ չմշակենք բաղդատական տեսանկիւններ եւ տեսաղաշտեր, այն ատեն պիտի զրկուինք վերլուծելու արուեստին ընծայած առաւելութիւններէն եւ հասարակաց յայտարարներ երբեւան պիտի չըլլեն: Բայց, շեշտեց ան, գիտութիւնը հիմնուած է այսպիսի հասարակաց յայտարարներու որոնումին եւ յայտնաբերումի արուեստին վրայ: Նիւ-Եորքէն փրոֆ. Անրի Հիւթընհաւ, Սաութհամփթընի համալսարանէն (Անգլիա), Սիւզի Լինտըպերկ-էն եւ Իսրայէլի՝ Երուսաղէմի համալսարանէն փրոֆ. Ռիփքա Եաուլին-էն, որոնք իրենց հրապարակային յատարարութիւններով Տատրեանի ըրած զեկուցումին դրուատիքը ըրին: Այդ զեկուցումը եղաւ անգլերէնով, բայց փրոֆ. Տատրեան վիճաբանութիւններուն մասնակցեցաւ ֆրանսերէնով, որ գիտաժողովի գլխաւոր լեզուն էր:

Գիտաժողովի աւարտին ականաւոր պելճ լրագրող՝ Փօլ Մաթիւ, փրոֆ. Տատրեանի հետ հարցազրոյց մը ունեցաւ որու ընթացքին Տատրեան բացատրեց թէ ինչու հայկական Եղեռնը ցեղասպանական բնոյթ եւ տարողութիւն ունի, թէ ինչու, Թուրքերը կը շարունակեն ուրանալ այդ մեծ ոճիրը եւ թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս Պէրնար Լէուիս կը նենգափոխէ այդ ոճիրին հանգամանքը: Այդ հարցազրոյցը լոյս տեսաւ Պելճիոյ ամէնէն տարածուած եւ հեղինակաւոր օրաթերթ՝ «Լը Սուար»ի Նոյեմբեր 12-ի թիւի Բ. էջին վրայ, իր լուսանկարով («Յառաջ», Նոյեմբեր 14 / 15):

Նոյեմբեր 13-, փրոֆէսէօր Տատրեան հրաւիրուած էր դրացի Հոլանտայի հնաւանդ Լայտընի Համալսարանը, ուր Հայկական ցեղասպանութեան փաստարկումին եւ վերլուծումին առնչուող գլխաւոր հարցերու մասին ան դասախօսեց աւարտական ուսանողներու եւ դասախօսներու առջեւ: Աւարտին բեմ ելաւ ծանօթ մասնագէտ փրոֆ. Էրիք Զիւրխէր, որ իր քանի մը հատորներով իբրեւ Իթթիհատական րէժիմի մանրակրկիտ պրպտող՝ համբաւ շահած եւ որոշ չափով Թուրքերու կողմէ յարգուած է: Ան վերջերս Լայտընի Համալսարանը նոր ստեղծուած Թրքագիտական ամպիոնի մը վարիչ նշանակուած էր եւ այդ առթիւ իր տուած ընդարձակ մէկ հարցազրոյցին մէջ հրապարակաւ ընդունած էր հայկական ցեղասպանութեան պատմական իրականութիւնը, միանգամայն յիշելով Տատրեանը եւ իր գործերը իբրեւ որակաւոր եւ հեղինակաւոր գործեր: Այս առթիւ ան կրկնեց նոյն խօսքերը բայց փորձեց բացատրել Թրքական ժխտումներու եւ ուրացումներու պատճառները: Ըստ իրեն, Թուրքերը միշտ Արեւմուտքի կողմէ նախատուած, ստորադասհատուած ըլլալու բարդոյթը ունեցած են եւ մինչեւ այսօր ալ պաշարեալի հոգեվիճակով կը տառապին: Փոքրամասնութիւններու հարցը իրենց համար միշտ եղած է կործանարար փորձանք մը: Բաց աստի, ըստ ան, հայկական կոտորածներու մէջ գլխաւոր դեր խաղացին Պալքաններէն վտարանդի Իթթիհատական պարագլուխներ, որոնք քրիստոնեաներու դէմ վրէժի եւ ատելութեամբ լեցուած էին. նոյնն էր պարագան Կովկասէն Թուրքիա ապաստանած իսլամական միւս ցեղերուն, ըստ ան: Թէեւ համաձայնեցաւ Տատրեանի թէզին թէ Հայերու դէմ գործուած ոճիրը ցեղասպանութիւն էր, սակայն եւ այնպէս փրոֆ. Տատրեան իր պաշտօնակից փրոֆ. Զիւրխէրին պատասխանեց ըսելով, որ ան կը սխալի կէտի մը մէջ: Արդարեւ, շեշտեց Տատրեան, Թուրքերու ուրացումին գլխաւոր յենակէտներէն մին Արեւմուտքին Թրքասէր, եթէ ոչ, Թրքամոլ, կեցուածքն է, որմէ շփացած Թուրքերը անվարանօրէն կը շարունակեն ժխտել եւ ուրանալ: Հոս ոչ թէ պաշարեալի հոգեվիճակ կայ այլ Արեւմուտքի հանդուրժողական եւ հաճոյակատար կեցուածքին ապաւինող եւ անկէ քաջալերուող ամբարտաւան դիրքորոշում մը:

Ն. Կ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երեւանի «Ազգ» օրաթերթը Նոյեմբեր 10-ի իր թիւով կը հաղորդէ որ նախագահ Քոչարեան ընդունած է ՌԱԿ-ի կեդրոնական վարչութեան մէկ պատուիրակութիւնը բաղկացած Երուանդ Ազատեանէ (Տիթրոյիթ), Վարդան Ուզունեան (Լոնտոն), Յարութիւն Մակարեան (Պէյրութ) եւ Յակոբ Աւետիքեանէ (Երեւան): Պատուիրակութեան ընկերացած է ՀՌԱԿ-ի հանրապետական վարչութեան նախագահ՝ Յարութիւն Կարապետեան որ միաժամանակ նախագահին խորհրդականն է: Ե. Ազատեան նախագահ Քոչարեանի յանձնած է Հայկաշէն Ուզունեանի նամակը ուր ան ցաւ կը յայտնէր որ առողջական պատճառներով չէր կրցած գլխաւորել պատուիրակութիւնը, բայց յոյս կը յայտնէր որ յառաջիկայ Ապրիլին ՌԱԿ-ի պատգամաւորական ընդհանուր ժողովին առթիւ առիթը պիտի ունենար նոր տեսակցութիւն մը ունենալու նախագահին հետ: Ե. Ազատեան շնորհակալութիւն յայտնած է նաեւ Ռ. Քոչարեանի որ փորձած է Արտաքին նախարար՝ Վարդան Օսկանեանի միջոցաւ, որ լիազօրուած էր այդ առաքելութեամբ, հաշտեցման եզրեր գտնել ՌԱԿ-ի պառակտուած երկու հատուածներուն միջեւ, բայց դժբախտաբար դրական արդիւնք չէ տուած: Պատուիրակութիւնը գոհունակութեամբ նշած է որ անցեալ Մայիսէն ի վեր խումբ մը ռամկավար ընկերներ սկսած են ներդրումներ ընել Հայաստան:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Սուրբ Յակոբ Վարժարանի Բաստրմաճեան Թատերասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին եւ 25-ին Մարսէյլի «Էտուար Տերիքլեան» պատանեկան թատերախումբը ներկայացուցած է թատերախաղերու փունջ մը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Սանահին մասնաճիւղին: Ղեկավարութեամբ Սեդա Սիմոնեանի, թատերախումբը ներկայացուցած է Յ. Պարոնեանի «Քաղաքավարութեան վնասները» գործէն երեք զաւեշտներ: Թատերախումբը երկու ներկայացում ալ տուած է Թորոնթօ, Հոկտեմբեր 26-ին եւ 27-ին:

ՊՈԼՍՈՅ պատրիարքարանին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է ի պատիւ նկարչուհի Քրիսթին Սալէրիի որու ընթացքին Մեսրոպ Պատրիարք պատրիարքարանի շքանշանով պարգեւատրած է արուեստագիտուհին: Մեսրոպ Արք. կենսագրական հակիրճ տեղեկութիւններ տուած է Ք. Սալէրիի մասին, ընդգծելով թէ ան իր առաջին ցուցահանդէսը տուած է 1957-ին: Խօսք առած է նաեւ «Մարմարա»ի խմբագրապետը՝ Ռ. Հատտէճեան որ ծանրացած է նկարչուհիին արուեստին վրայ: Մեծարանքի խօսքերուն յաջորդած է հիւրասիրութիւն մը:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հ.Բ.Ը.Մ. Ալեք Մանուկեան Կեդրոնի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտ. 24-ին տեղի ունեցած է երեկոյթ մը «Ապագայ»ի 23-րդ տարեդարձին նուիրուած, կազմակերպութեամբ թերթին «Բարեկամներու մարմնին»: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Վազգէն Պօյաճեան, սպա ողջոյնի գիր մը կարդացած է Արարատ Ծ. Վրդ. Գալթաքճեան:

—ՀԻՆ ԷՋԵՐ—

ՓՕՍՏԱԼ

ԳՐ. ԶՕՀՐԱՊ

Գ.

Հաճի Տիւրիկ, որուն Տիգրանուհին յայտնած էր իր վիճակը, խնդաց իր վըրան:

– Օղո՛ւլ, ըսաւ անոր, էֆէնտիիդ տղան կը սիրէ կոր քեզի, ա՛լ ի՞նչ կ'ուզես:

Տիգրանուհին քիչ մը ատեն ալ շարունակեց պաշտպանել ինքզինքը անոր ձեռնարկութիւններուն դէմ, բայց կամաց – կամաց վարժուեցաւ սիրոյ խօսքեր լսելու անկէ: Հանըմը այդ միջոցին շատ – շատ պարգեւ կուտար իրեն. ամսականին մօտ գումար մըն ալ ասանկով կ'առնէր: Տիգրանուհին կը խոստովանէր ինքնիրենը որ սակայն մի միայն իր աշխատութեանը համար չէր: Ցետոյ, բոլոր այս հետապնդումներուն, հալածանքներուն մէջ իր արիւնն ալ կ'եռար, դող կ'ելլէր ու կը սկսէր ինքն ալ փոխադարձ հաճոյք մը զգալ այդ ամէնէն: Փախչիլ կը ձեւացընէր, բայց կը ձեւացնէր միայն ու կը ժըպտէր:

Գիշեր մը, Տիգրանուհին իր սենեակին մէջ գտաւ իր երիտասարդ էֆէնտին. պոռալ ուզեց, բայց վախցաւ ձայն հանելու, աղաչեց.

– Ոտքդ պագնեմ էֆէնտիս, մեղք եմ:

Բայց էֆէնտին կորսուած էր եւ իր ուժին տակ ցսպեց զինքը:

– Հանըմս, հանըմս ի՞նչ պիտի ըսէ, կ'ըսէր անիկա դողդղալով:

– Խե՛նթ, պատասխանեց երիտասարդը անոր, մայրս ինծի ըսաւ որ սենեակդ ես ու եկայ քեզ գտայ. մօրմէս բնաւ մի՛ վախնար:

Ետ – ետ երթալով կինը պատին կըռթնած էր ա՛լ զինքը դրկող պողպատէ բազուկներուն մէջ անշարժ մնացած. հոս՝ դիմադրութեան ուժը կը պակսէր. գլուխը պատին դարձուցած ըլլալով, իր պարանոցին վրայ կը զգար համբոյներու կիզումը, ու Տիգրանուհին, անձնատուր ըլլալու մօտ ու անձնատուր ըլլալէն առաջ, իր արդարացումը կը փնտռէր հիմա, մտածելով որ ձեռքէն եկածը ըրեր էր ինքզինքը պաշտպանելու համար. ու յանցանքը իրը չէր՝ եթէ չէր յաջողեր: Անձնասպաններ կան, որոնք վերջին պահուն զղջալով հանդերձ, չեն կրնար իրենց որոշումէն ետ կենալ եւ տող մը գրելով իրենց մահը կը բացատրեն, կ'արդարացնեն. Տիգրանուհիին ըրածն ալ ատ էր:

Դ.

Երկու տարի տեւեց այս կեանքը. ուղած աղախինն էր անիկա, որ էֆէնտիին տղան Բերա, դէշ տեղուանք երթալէն վազ բերած էր: Սուրբիկ հանըմ հարսի մը պէս հիմա կը հագուեցնէր զայն, ու եկողին գացողին անոր գովեստը ընելէ չէր դադրեր:

Օրին մէկը, սակայն, Տիգրանուհին հիւանդացաւ. գլուխը կը դառնար, սիրտը կը խառնուէր: Այս անհանգստութիւնը շարունակեց քանի մը օր, բայց սպասուհին վախէն բան մը չըսաւ, բերանը չբացաւ մէկու մը. քիչ մը ատեն անցաւ ու ծոցուորութեան նշանները երթալով շեշտուեցան: Տիգրանուհին շուարած էր, ինչ ընելիքը, ինչ ընելիքը չէր գիտեր: Միւս ծառաները կը սկսէին քիթերնուն տակէն խնդալ, կատակներ ընել, չարչարել զինքը: Այդ միջոցին երիտասարդ էֆէնտին իր մօտը չէր գար ու տանը մէջ երեսը չէր նայեր: Ցանկարծ օր մըն ալ Սուրբիկ հանըմ զինքը ուշադրութեամբ դիտեց, նայուածքով մը, որ կրակէ պատմուճանի մը պէս սպասուհիին գլխէն մինչեւ ոտքը հրջապատեց:

– Մօ՛տ եկուր, Տիգրանուհի, ըսաւ անոր բիրտ ձայնով մը:

Եւ տեսնելով անոր վարանիլը.

– Սանկ, աւելի մօտ:

Մօտէն՝ յղութիւնը ակներեւ էր: Շատ մը կիներու պէս, Տիգրանուհին ուռեցեր էր. երեսին մորթը թուլցեր, կախուեր էր, փորը անշնորհ կերպով դուրս կը ցցուէր ու ամէն սիրտը զարնելուն՝ չափազանց մեծցած կուրծքին յարոյցքը աչքի կը զարնէր խսկոյն:

Այն ատեն բարկութենէն Սուրբիկ հանըմին խելքը գլխէն գնաց:

– Փօստա՛լ, պոռաց անոր երեսն ի վեր, փօստա՛լ, տունս անպատուեցիր, ԲԷ'Գ ՃԷՀԷՆՆԷՄ եղի'ր:

Մարիամ վեր վազեց հանըմին ձայնը լսելով:

– Հաճի Տիւրիկը կանչեցէք շուտ, սա շունը առնէ տանի՛, կը պոռար հանըմը:

Երկու ժամ ետքը ԲԷլլալը գտան բերին ու բերանը փրփրելով Սուրբիկ հանըմ իր զայրոյթը դուրս թափեց:

Կեղծաւորութիւնը անանկ բան մըն է, որ երբեմն ու վերջ ի վերջոյ անկեղծութեան հետ կը շփոթուի եւ անկէ չի տարբերիր, ինչպէս որ սուտ խօսողներ կան, որոնք իրենց սուտին կը հաւտան:

Ասանկ ալ Սուրբիկ հանըմին բարկութիւնը շինծու բան մը չէր, անկեղծ էր. երբեք կարող չէր հիմա մտքէն անցընել որ իր գիտութեամբը, իր կամքովը, իր կարգադրութիւնովը ամէն բան եղած կատարուած էր: Իր բերնին մէջ ամէն վայրկեան յեղյեղուող պատիւ, պարկեշտութիւն բառերուն վարժութեամբը՝ ցաւագարի մը պէս կը պոռար, աղախինը, Հաճի Տիւրիկը ու բոլոր աշխարհը յանցաւոր գտնելու կ'ելլէր:

– Հիմա՛, հիմա՛, փօստալը թող կորսուի երթայ, վայրկեան մը չեմ ուզեր տունիս մէջ:

Այս եղաւ իր վերջին խօսքը:

(Շար. 4)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի Ջաւօ-Շանթ մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգիներուն խաղաղութեան Նոյեմբեր 22, կիրակի ժամը 10-ին Թայլս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ
LOTO

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Պուլվար – Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ Վիճակախաղ Լօթօ Մշակոյթի Տան մէջ

12-14, rue Saint Bazile, Marseille 1er

Կիրակի, Նոյեմբեր 29, կէսօրէ վերջ ժամը 15–ին, վիճակահանութեան բազմազան գեղեցիկ առարկաներով:

(Շար. Ա. էջէն)

լայն տեղը յատկացնել նիւթին: Կ'ըսուի թէ ԱՄՆ Մոսկուայէն ետք Հռոմի ալ կը ջանայ ճնշում բանեցնել որպէսզի քաղաքական ապաստան չտրուի Ա. Էօճալանի: Կոչ կ'ուղղուի նաեւ ժողովուրդին որ պոյքոթի ենթարկէ իտալական ապրանքները: Տրուած է նաեւ Պրիւսէլի մէջ խումբ մը Թուրքերու քրտաբնակ թաղի մը վրայ կատարած յարձակումին լուրը: Քրտական կեդրոնատեղին ջարդուփշուր եղած է, ՓՔՔ-ի դրօշակները եւ Էօճալանի նկարները պատառուած, ապա շէնքը կրակի տրուած:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Նոյեմբեր 18-ին, ցոյց մը ըրին ուսանողները որոնց թիւը 5600 էր ըստ ոստիկանապետութեան եւ 20·000 ըստ կազմակերպիչ ուսանողներուն: Ասոնք կը բողոքեն այն նոր կարգադրութիւններուն դէմ որոնք կը նախատեսեն 94 ոստիկանատան փակումը:

ԵԼՑԻՆ հրաժարեցաւ Հնդկաստան երթալէ Դեկտեմբերի սկիզբը ինչպէս նախատեսուած էր: Վարչապետ Պրիմակով զինք պիտի փոխարինէ: Պատճառներ չեն տրուած, բայց պարզ է որ առողջական են:

Ռ. ՏԻՄԱ ցաւ կը յայտնէ որ մենամարտը ժամանակավրէպ է, սուրով թէ ատրճանակով: Այս յայտարարութիւնը բրած է ՎԷ–ԷՍ–Տէ շաբաթաթերթին, հակադրելով Ժիսքար տ'Էսթէնի այն խօսքերուն ըստ որոնց նախագահ Շիրաք պէտք է վերջ դնէր իր պաշտօնին կամ առնուազն Տիւմա չմասնակցէր Սահմանադրական Խորհուրդի նիստերուն մինչեւ որ դատական վճիռ մը տրուի:

ԱՄԲՈՂՋ ԵՒՐՈՊԱՆ գաղթողներու գըլխացաւն ունի եւ ապօրինի մուտք գործողներու թուղթերու կանոնաւորման հարցը: Շէնկէնի համաձայնագիրը ազատ գօտի ստեղծեց եւ թուղթ չունեցողները ազատ շրջագայութենէ մը չեն վարանիր օգտուելու: Ամէնէն ծանր վիճակի դէմ յանդիման կը գտնուի Իտալիան ուր կը խուժեն ամէն կողմէ: Կառավարութեան այն յայտարարութիւնը որ կը վերաբերէր 38 հազար գաղթողներու թուղթերու կանոնաւորման, պատճառ եղաւ որ շատեր ջանան Իտալիա մուտք գործել եւ մաս կազմել այդ 38 հազարին: Մեծն – Բրիտանիա մինչեւ տարւոյն վերջ շուրջ 30 հազար հոգիի թուղթերը պիտի կանոնաւորէ: Ասոնք եկած են 1995-էն առաջ: 170 հազար ապաստանեալ կայ Անգլիա: Հոլանտայի մէջ գաղթողները 15 միլիոն բնակիչներու 8%-ը կը կազմեն: Ապօրինի գաղթողներու թիւը 40 հազար կը նկատուի: Յունաստանի մէջ, 1997-ին, գաղտնի մուտք գործողներու թիւը 500 հազար կը նկատուէր: Զախին մէկ օրէնսդրութիւնը թոյլ պիտի տայ որ 300 հազար օտարականներու անձնաթուղթ շնորհուի: Շուէտի մէջ ալ 9 միլիոն բնակիչներու 1·6 միլիոնը օտարներ են: Գաղտնի մուտք գործած են 5000–էն 10 հազար գաղթողներ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներուն, Նոյ. 18-ին, Վալանսի Հայ Մարզականը 2 - 1 յաղթեց Լաւալի բայց դասաւորման մէջ դիրքը չէ փոխուած (18-րդ):

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 22-ին իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

Ապա հոգեճաշ կը տրուի «Les Diamantaires» ճաշարանին մէջ

60, rue La Fayette, 75009 PARIS

ժամը 13-ին:

Կը խնդրուի տեղերը ապահովել հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.

01 44 24 03 65 – 01 42 01 15 69

ՀԱՅ
ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 6^րդ ՇԱՐՔ

Կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ
ԹԱՏՐՈՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Ա. ԾՐԱԳԻՐ

Արամ եւ Աշոտ Պապայեան
ԲԱԽՏԱՒՈՐԵԱՆՆԵՐԸ
եւ
Նշան Պէշիկթաշլեան
ՅՈՒԶՈՒՄԸ
1998, Կիրակի, Դեկտեմբեր 13,
ժամը 16–ին:

Բ. ԾՐԱԳԻՐ

Նայիրի Զարեան
ԶԱՐՆ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԶԲԵՐԵՑ
եւ
Հրաչ Տարօնեան
ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ
1999, Կիրակի, Յունուար 17,
ժամը 16–ին:

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES
Մուտքը՝ 30 ֆրանք:

l'U.G.A.B. présente
VIDEO - FILM
le Samedi 21 Novembre à 20 heures 30

EREVAN BLUES

Humour et vision insolite
de l'Arménie d'aujourd'hui

Comédie musicale réalisée et jouée pa
MIKAEL BOGHOSSIAN
Soirée animée par SERGE AVEDIKIAN
avec la participation de
MIKAEL BOGHOSSIAN
et de MISS ARMENIE 1997
ANGELINA BABADJANIAN

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
(M° Courcelles)
Tél : 01. 42. 27. 12. 26
P. A. F. : 50 F

LA COMMISSION CULTURELLE
DE L'ASSOCIATION
DE L'EGLISE ARMENIENNE
DE CHAVILLE

vous invite à une soirée
de présentation du voyage effectué
en mai 1998
par des membres de l'*ORGANISATION*

CHENE - FRANCE

vers les villages réhabilités
d'Arméne et du Karabagh
Projection de diapositives et d'un film vidéo
le Samedi 21 Novembre à 20 heures 45
Salle «*Balabanian*» de l'Eglise
6, rue Père Komitas — 92370 CHAVILLE
Entrée libre

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՈՒԻՉՊՈՒՐԿ. –
Սարգիս Տէմիրճեան 25 մառք:

T E L E V I S I O N
FRANCE 2

Dimache 22 Novembre à 9 h 30
«LES MULTIPLES ACTIVITES DE L'UGAB EN ARMENIE»

UGAB - Lyon

Hommage aux Saints Pères Traducteurs

Le REPAS MENSUEL aura lieu
le Dimanche 22 Novembre
à partir de 13 heures
suivi d'une CONFERENCE à 16 h
de Mme Saténig GOSTANIAN
sur le thème
«1700 ANS DE CHRISTIANISME»
dans les salons de l'U.G.A.B.
12, rue Emile Zola à Lyon 2ème

Conférence : entrée libre
Repas : 70 F – Réservation souhaitée
Tél. : 04. 78. 74. 59. 07.

L'ECOLE
«Khatchadour ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

SUPER LOTO
Dimanche 22 Novembre
à 15 heures 30
au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04 91 77 84 70

Le GROS LOT
Un voyage offert par
Prado-Voyages Selectour
et de nombreux lots de valeur

Venez nombreux!
Encouragez le développement culturel
de nos élèves

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté —
69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch —
75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

UGAB - Paris IDF

Le Comité de Paris —
Ile-de-France de l'UGAB
présente

CONCERT
père & fils

HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan

DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26

Participation aux frais: Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE SAHAK-MESROP
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

DIMANCHE 6 DECEMBRE à 15 heures 30

CONCERT UNIQUE

La première partie est consacrée aux victimes du tremblement de terre
d'Arménie de 1988

à l'AUDITORIUM DU PHARO
58, boulevard Charles-Livon — 13007 MARSEILLE

CHORALE SAHAK—MESROP

avec la participation de :
CHORALE SAYAT NOVA DE NICE
ORCHESTRE PHILHARMONIQUE DE MARSEILLE

sous la direction de :
KHATCHIG YILMAZIAN

Solistes :
FABIENNE CHANOYAN, Soprano,
BAGHDASSAR OHANIAN, Baryton

Au programme des œuvres de :
Dikranian, Hovanessian, Bartævian, Haroutiounian...

Vente des billets :
FNAC — VIRGIN — Centre Culturel SAHAK-MESROP (Tél.: 04.91.77.84.70)
Prix : 180 F

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21-22
SAMEDI - DIMANCHE
21-22 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա ։ Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ ։ 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը ։ 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.514 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.514

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼՕՃԱԼԱՆ ՆԵՂԸ ԿԸ ԴՆԷ ԵՒՐՈՊԱՆ

Թուրքիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները օրէ օր կը վատթարանան, Թուրքերուն կատաղութիւնը չի հանդարտիր ի տես Իտալիոյ մերժումին Լօճալանը յանձնելու։ Պաշտպանութեան Նախարար՝ Իսմէթ Սեզկին սպառնացած է «վերաքննել» Իտալիոյ հետ առեւտրական յարաբերութիւնները (Իտալիա Թուրքիոյ Բ. առեւտրական ընկերակիցն է)։ 700 քրտամէտ անձեր ձերբակալուած են, որոնց մէջ Ժողովուրդին Դեմոկրատ կուսակցութեան պետը՝ Մուրատ Պոզլաք։ Իտալական ճակատի վրայ, մտքերը հանդարտեցնելու միտումով, հաւանական կը նկատուի որ վարչապետ՝ Մասիմօ տ'Ալեմա, Նոյեմբեր 25-ին ընկերանայ Թորինոյի Ճուվէնթուսին որ Ֆութպոլի Ախոյեաններու լիկայի կարգին հանդիպում մը ունի Պոլիս, տեղւոյն կալաթասարայի խումբին հետ։ Անկարելի չէ նաեւ որ մրցումը տեղի չունենայ, միջադէպերու մտավախութեամբ։ Արդէն Եըլմազ մերժած էր տ'Ալեմայի հետ տեսնուիլ Պոլսոյ մէջ մրցումին առթիւ, ըսած է սակայն թէ կը տեսնուի, բայց միայն՝ Անգարա։

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ Իտալիա շատ առանձին է այս հարցին մէջ։ Եւրոպական Միութեան նեցուկը հակնկալէր, բայց, հասարակաց ոչ մէկ դիրքորոշում կայ։ Միայն Եւրոպական Խորհրդարանը օգնութեան հասած է, թէեւ մեծ կշիռ չի ներկայացներ այս պարագային։

Իտալիոյ Սահմանադրութիւնը կ'արգիլէ ոեւէ կասկածելիի յանձնում երկրի մը ուր մահապատիժ կայ։ Այդ պատճառով է արդէն որ Անգարա խորհեցաւ ջնջել մահապատիժը։ Մնաց, որ Նոյեմբեր 16-ին, «Սապահ»ի խմբագիրը կը թելադրէր․ – «Կը ջնջենք մահապատիժը, յետոյ, երբ «Արօ» Թուրքիա դառնայ, կը վերահաստատենք»։

Նեղ կացութեան մատնուած է նաեւ Գերմանիա որ կը վարանի յանձնում պահանջել, հակառակ անոր որ ձերբակալման հրամանագիր մը ունի Լօճալանի դէմ, բայց, նաեւ 500 հազար Քիւրտ ունի հողամասին վրայ։

Փարիզ չէզոք կը մնայ, յայտարարելով թէ «Իտալիոյ արդարադատութեան գործն է»։ Արտաքին Նախարարութիւնը կ'աւելցնէ սակայն որ ՓՔՔ-ն ահաբեկչական կազմակերպութիւն մըն է Ֆրանսայի մէջ արգիլուած, Ֆրանսայի համար քրտական հարցը վինուորական լուծում չունի։ Հարկ է զայն կարգադրել քաղաքական գետնի վրայ Թրքական հողամասին ամբողջականութեան շրջագծին մէջ։ Խօսք կայ միջազգային ժողովի մը մասին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՐ մեծ խրախոյսի մը առեղծեց Միթերանի բարեկամներու շրջանակին մէջ կարգ մը յայտարարութիւններով զորս ըրաւ հարցազրոյցի մը ընթացքին Ռըվիւ տիւ տրուա փիւպլիք մէջ։ Ռոքար կ'ըսէ թէ Միթերան պարկեշտ մարդ մը չէր, երբ ընդունած է վարչապետ ըլլալ, գիտակից էր որ դիւրին պիտի չըլլայ, բայց խորհած է որ պաշտպանութեան դիրք մը կ'ունենար իր երկրին համար կարգ մը շեղումներու պարագային։ Դէմ եղած է որ Տիւմա Արտաքին Նախարար ըլլայ։ Կ'ըսէ թէ Միթերան զինք նախարարապետ նշանակած էր որպէսզի տապալի։ Միթերանի շրջանակը վրդոված է Ռոքարի խօսքերէն։ Ճէք Լանկի համար Ռոքար խելքը կորսնցուցած է, Շարաս կ'ըսէ․ - «Երբ ձախողած ես, ձախողած ես։ Միթերան զինք նշանակեց փաստելու համար որ անկարող մըն է եւ փաստը տրուեցաւ»։

ՓՐԱԿԱՅԻ ՄԷՋ, Ժոսփէն ընդունեցաւ նախագահ Վ. Հաւէլի կողմէ որ բաւական տկար է։ Խօսակցութեան նիւթ եղած է Չեխիոյ անդամակցութիւնը Եւրոպայի, որ միշտ կը յետաձգուի. ներկայիս ալ 2000-էն 2003-ի կրնայ հասնիլ, բայց, Հաւէլ ըսած է թէ չի խորհիր այդ մասին։

ԿԱԼՄՈՒԿԻՈՅ (Ռուսաստանի ծոցին մէջ կէս ինքնավար հանրապետութիւն մը) նախագահը՝ Լիումժինով յայտարարած է որ «ընկերակից անդամ»ի կարգավիճակ կը պահանջէ քանի որ ամիսներէ ի վեր այլեւս դրամ չեն ստանար Մոսկուայէն եւ ուրեմն Տէ Ֆաքթօ Դաշնակցային Հանրապետութենէն դուրս են։ Այս յայտարարութիւնը մեծ խրախոյսի առեղծած է եւ Դուման ալ պահանջած է որ հարցը դատարան տարուի։

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ որ հիւրն էր ԷՌ-ԷՄ-ՍԷ - «Ֆիկառօ»ի յայտարարեց թէ «Ժոսփէն մեթոտը՝ կեղծաւորութիւնն է, կառավարութեան ամբողջ քաղաքականութիւնը ամբոխավարութեան վրայ հիմնուած է»։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Ն Դ Հ

ՀՈՂԻ ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՈՒՄԸ ՉԻ ԿՐԿՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԽԱԼՆԵՐԸ

Հողը սկսած է սեփականաշնորհուիլ, տրուիլ, իր վրայ ապրող գիւղացիին, Հայաստանէն ետք նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան մէջ։ Այս մասին պատասխանելով Ալինա Պօղոսեանի հարցումներուն, բացատրութիւններ տուած է վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեան։

Բաշխումը որ կ'ըլլայ, պիտի աւարտի յաջորդ տարի։ Հողին սեփականաշնորհումէն ետք գիւղացիներուն փոքր տոկոսով վարկեր պիտի տրուին որպէսզի հողի տիրացած գիւղացիները կարենան զայն մշակել ու բերքահաւաքի աշխատանքը կազմակերպել։ Սեփականաշնորհումը կ'ըլլայ միայն գիւղացիներուն, մէկ հոգիի 6 հազար քառ. մեթր սկզբունքով։ Եթէ գտնուին հողատէր ըլլալ փափաքող քաղաքաբնակներ, պէտք է հրաժարին քաղաքի կեանքէն ու բնակութիւն հաստատեն գիւղերու մէջ։

Այս գործին մէջ օգտակար եղած է Հայաստանի փորձառութիւնը։ Շատեր գիրենք զգուշացուցած են որ կոլտնտեսութիւնները չքայքայեն եւ չկրկնեն Հայաստանի սխալները։ Ժ. Պօղոսեան կ'ըսէ թէ նման փափաք չունին։ Իրենք հողը պիտի տան, իսկ գիւղացին եթէ փափաքի հաւաքական ջանքով մշակել զայն, ոչ ոք պիտի ընդդիմանայ։ Արդէն հաւանական կը նկատէ որ որոշ գիւղեր պահպանեն աշխատանքի երէկուան ձեւը։ Պիտի չսեփականաշնորհուին գիւղատնտեսական թէքնիք միջոցները. պիտի մնան որպէս համայնքին սեփականութիւնը։

Զարմանալի է կարդալ որ գիւղերուն մէջ կան մարդիկ որոնք չեն ուզեր հողի տէր ըլլալ։ Մինչդեռ, սեփականաշնորհումը նպատակ ունի հողին չօշափելի արժէքը, իմաստը զգալի դարձնել. «եթէ այսօրուայ մարդը չի ցանկանում իր հողն ունենալ, վաղը նրա ժառանգը, հնարաւոր է, չցանկանայ աշխատել կոլտնտեսութիւնում» կ'ըսէ վարչապետը որ կը պատմէ թէ անգամ մը գիւղի մը մէջ կնոջ մը հարցուցած է թէ ինչո՞ւ երբ որպէս օգնութիւն զգեստեղէն կուտան իրեն, կ'ընդունի, բայց կը մերժէ երբ իր հողը կուտան իրեն։

Երբ կը խօսի հողի մասին, անշրջանցելի է ոռոգումի, Ջուրի խնդիրը։ Ժ. Պօղոսեան կ'ըսէ թէ համաշխարհային է ան եւ թէ ԻԱ. դարը պիտի համարուի Ջուրի անբաւարարութեան դար։ Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղին, հոն հարցը Ջուրին նուազութիւնը, կամ չգոյութիւնը չէ, այլ ոռոգման համակարգին բացակայութիւնը։ Այդ համակարգը հոն չէ ստեղծուած, որովհետեւ Ղարաբաղի Ջուրի պաշարները պէտք է Ատրպէյճանի տափաստանները ջրէին։ Ոռոգումի Նոր համակարգի ծրագիր պատրաստուած է, պետական պիւտճէէն յատկացումներ ալ նախատեսուած են։

Ղարաբաղի մէջ հողային մեծ տարածքներ ականուած են. այդպէս է գլխաւորաբար Մարտակերտի շրջանը։ Այդ վայրերը «մաքրելու» աշխատանքներ առաջ կը տարուին։ Մարտակերտէն զատ Հադրութի, Ասկերանի մէջ 2 հազար հեկտարէն աւելի տարածութիւն ականազերծուած է։ 4 – 5 ստորաբաժանումներ կ'աշխատին եւ մինչեւ գարնան աշխատանքի շրջանը պիտի աւարտեն ականազերծումները։

Գիւղատնտեսութեան բնագաւառին մէջ կայ տակաւին անդեղէն արտադրողներուն ապահովման չուկայի հարցը։ Ատոր մեղաւորն ալ ճամբաներն են։ Ժ. Պօղոսեան կ'ըսէ թէ դժուար է այդ գործը, մանաւանդ երբ ապրանքը շուտով տեսք ու որակ կը կորսնցնէ։ Ատոր դարման մը բերելու համար Մարտակերտի մէջ որոշուած է գիւղական մթերքներու մեծաքանակ գընումի տեղեր ստեղծել։ Արդէն կայ մսի, երշիկի, մածունի արտադրութիւն։ Նըպատակ կայ զարկ տալու անասնաբուծութեան եւ այդ շրջանակի աշխատողներուն դրամատնային վարկեր կը տրուին փոքր տոկոսներով։ Ատոր արդիւնքը այն է որ արդէն Ղարաբաղի մէջ աւելի աժան է միսը, քան՝ Հայաստան։ Եւ միայն 1998-ին Ղարաբաղ 17 հազար թոն խողի միս արտածած է։

Ծրագիրները, թիւերը շատ համեստ ըլլալով հանդերձ Ժ. Պօղոսեան կը թելադրէ չմոռնալ որ ամէն բան իրականացած է կարճ ժամանակի մէջ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 19/20)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ

Ա. Դարբինեանի գլխաւորութեամբ հայաստանեան պատուիրակութիւն մը Նոյեմբեր 18-ին հասած է Ամսթերտամ ուր վարչապետը հանդիպում ունեցած է քաղաքապետին հետ։ Նոյն օրը ան հանդիպում ունեցած է նաեւ Բնապահպանութեան Նախարարին հետ, գլխաւորաբար՝ Սեւանի լիճը բնապահպանական միջազգային ծրագիրներու մէջ առնելու եւ այդ նպատակով թէքնիք օժանդակութիւն ցոյց տալու նիւթերուն մասին։ Ապա Լա Հէյի արդարադատութեան միջազգային ատեանին մէջ ելոյթ ունեցած է Ա. Դարբինեան, ծանրանալով շրջանային ապահովութեան եւ կայունութեան կարեւորու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՑԱԽԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ

ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԿԸ ՊԱՏՈՒԷ ԶՈՒԻՑԵՐԻԱՆ

ԺԸՆԵՒ («Յառաջ»)․- Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցչութիւնը Ժընեւ եւ Զուիցերիոյ հայ գաղութը ուզեցին իրենց մասնակցութիւնը բերել Զուիցերիական Դաշնակցային Պետութեան 150-ամեակին, որ կը տօնուի այս տարի։ Զուիցերացի ժողովուրդը զգացումով եւ վեհանձնօրէն հակազդած է հայ ժողովուրդի դժբախտութիւններուն 1896-ի ջարդերէն մինչեւ 1988-ի երկրաշարժը եւ մասնաւորաբար ցեղասպանութենէն ետք օգնութեան հասնելով մեծ թիւով վերապրողներու։

Երախտագիտութեան այս վկայութիւնը իր արտայայտութիւնը գտաւ համերգի մը ձեւին տակ Նոյ. 19-ին, Ժընեւի նուագահանդէսի մեծ սրահին մէջ, ջութակահար Ժան Տէր-Մերկերեանի եւ դաշնակահար Ժերար Գասպարեանի մասնակցութեամբ։ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ՝ Ռ. Քոչարեան եւ Զուիցերական Համադաշնակցութեան նախագահ՝ Ֆլաւիօ Գոթթի կը հովանաւորէին այս ձեռնարկը որ կը զուգադիպէր Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեանի այցելութեան։

1991ի անկախութենէն ի վեր, Հայաստանի ղեկավար դէմքի մը պաշտօնական առաջին այցելութիւնն էր Զուիցերիա։ Վ. Օսկանեան Պէրնի մէջ ընդունեցաւ նախագահ Գոթթի կողմէ, որ կը վարէ Արտաքին նախարարութեան դաշնակցային բաժանմունքը, եւ երկկողմանի երկու համաձայնագրեր ստորագրեց, մէկը՝ առեւտրական կապերու եւ գործակցութեան վերաբերող, միւս ալ ներդրումներու։ Բայց, ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը խօսակցութեան նիւթ չեղաւ։

Հայ նախարարը, Ժընեւի մէջ, հանդիպումներ ալ ունեցաւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու հետ եւ դասախօսութիւն մը տուաւ Հայաստանի յետխորհրդային շրջանին մասին, դիւանագիտական Ակումբին անդամներուն առջեւ։ Կրկնեց Երեւանի փափաքը Ղարաբաղի հարցը բանակցութեամբ լուծելու։

Համերգին եւ նախարարական այցելութեան կազմակերպութիւնը ստանձնած էր Հայց. Եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահը՝ Ժագ Սարգիսեան։ «Հայաստանը կը պատուէ Զուիցերիան» խորագրին տակ գրքոյկ մր հրատարակուած է այս առթիւ, շուրջ 20 գրութիւններով եւ վեց լեզուով (Զուիցերիոյ չորս ազգային լեզուները, հայերէն, անգլերէն)։ Հոն, բացի հայ եւ զուիցերացի նախագահներու ուղերձներէն, կայ Ազնաւուրէն երգ մը եւ յօդուածներ 1915-ի ցեղասպանութեան, հայ մշակոյթի, զուիցերական Համադաշնակցութեան, Կարմիր Խաչի շարժումին եւ հայ - զուիցերական կապերու մասին դարէ մը ի վեր։

ԱՐՄԱՆ ԳԱՍՊԱՐ

Արտաքին նախարարը տեսակցութիւն ունեցած է նաեւ Տնտեսութեան Նախարարին հետ եւ պայմանագիր մը ստորագրած է։

ԷՋ ՄԸ ԹԻՖԼԻՍԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի լրատուութիւնը յաճախ կ'առընչուի Վրաստանի հետ յարաբերութիւններու, ամէն անգամուն անոնց եղբայրական, բարեկամական յատկանիշերուն նշումով: Միւս կողմէ, հայկական շրջանակներու լուրջ մտահոգութիւն պատճառող բնոյթ ունէին Վրաստանի, Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի հետ գործակցութիւնը եւ յատկապէս Ջաւախքի հարցը: Բաներ որոնք յաճախ մտածել կուտան որ Երեւան — Թիֆլիս յարաբերութիւններուն «եղբայրական» յատկանիշը առաւելապէս պաշտօնական սպառումի նիւթ է: Այս մտածումները պոռթկեցան միտքերու մէջ վերջերս, օրինակ՝ երբ Անգարայի մէջ Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75-ամեակի նշումներուն Բաքու–Ճէյհան քարիւղատար խողովակաշարին ի նպաստ յայտարարութիւն մը ստորագրեց նաեւ Վրաստանի նախագահը: Իսկ Ջաւախքի հայաբնակ եւ Հայաստանի սահմանակից շրջանին ծանօթ զարգացումները աւելի անմիջական կերպով առընչուած էին մեր իրականութեան: Նոյնն է պարագան վիրահայ գաղութին փառաւոր անցեալէն հասած յուշարձաններուն ճակատագրին որ նոյնպէս վերջերս նիւթ եղաւ հրատարակութիւններով, յօդուածներով:

Այս մարզերէն ոչ մէկուն առընչուելով հանդերձ, հետաքրքրական է կարդալ Մխիթար Յովհաննիսեանի պատասխանները Լիլիթ Գալստեանի («Հայոց աշխարհ» Հոկտեմբեր 31) հարցումներուն: Ան Թիֆլիսի Թիւ 104 հայկական միջնակարգ դըպրոցին տնօրէնն է որ գործած է աւելի քան կէս դար, վիրահայ կրթական հաստատութիւններու մէջ:

Իր վարած վարժարանը 460 աշակերտ ունի: Կը կիրարկեն Հայաստանի կրթական ծրագիրը, զայն պատշաճեցուցած 11 տարուան, քանի որ Վրաստանի մէջ դըպրոցական շրջանը 11 տարի է: Ունին 45 ուսուցիչ, բայց կը պակսին ֆիզիքի, բնագիտութեան, աշխարհագրութեան մասնագէտներ: Ուսուցիչի պահանջքը մըշտական հարց է իրենց համար, քանի որ հրաժարողները փոխարինողներ չեն ըլլար, իսկ ուսումի համար Հայաստան մեկնողները յաճախ չեն վերադառնար:

Կայ դասագիրքի խնդիր ալ: Ճիշդ է որ այս շրջանին աւելի լաւ կարգադրուած է այդ մէկը, քանի որ Հայաստանի Կրթութեան Նախարարութեան Սփիւռքի հետ կապերու վարչութեան կողմէ ապահովուած է դասագիրքերու 70%-ը: Պակասները բարձր դասարաններու հարկաւոր եղածներն են որոնց համար ինք Երեւան գացած է օժանդակելու որ շուտով հրատարակուին:

Դպրոցին դասերու ժամանակացոյցը աւարտելէ ետք, աշակերտութիւնը գործունէութիւն կը տանի զանազան խմբակներու մաս կազմելով. ունին երգչախումբ, պարի, այլ գործունէութիւններու խմբակներ,

Տնօրէնը կ'ըսէ թէ Վրաստանի կառավարութիւնը հոգատար է իրենց նկատմամբ. աշխատավարձքերը կը վճարուին, իսկ տնտեսական որոշ հարցեր ներքին ուժերով կը կարգաւորուին: Օրինակ, Հայաստանէն աթոռ, նստարան եւ քաղաքին ծայրամասերէն աշակերտ փոխադրելու համար երկու հանրակառք նուիրուած է: Այդ վերջինները, տարօրինակ է կարդալ որ կարելի չէ եղած պահել ու տնօրէնը զանոնք նուիրած է Թիֆլիսի Բարեգործականին, այն պայմանով որ ատոնց փոխարէն օժանդակութիւն տրուի: Բայց ակնկալուած օժանդակութիւնը չէ եղած, ուստի ինք ետ պահանջած է կառքերը:

Զրոյցը կ'անդրադառնայ յաճախ ցաւալի անդրադարձներու պատճառ երեւոյթի մըն ալ. ծնողքները ընդհանրապէս կը խուսափէին իրենց զաւակները հայկական դպրոց ղրկելէ. ի՞նչ է ներկայի վիճակը: Մ. Յովհաննիսեան կ'ըսէ թէ խորհրդային շրջանին Հայերու զաւակները մեծ մասով ռուսական վարժարաններ կը յաճախէին: Սակայն, հանրապետութիւններու անկախութիւնը, ազգային շարժումներու զարթօնքը դէպի հայկական դպրոց մղած են հայ պատանիները: Ասիկա չի նշանակեր թէ անխտիր բոլոր հայ աշակերտները հայկական դպրոց կը յաճախեն: Կան ռուսական, վրացական դպրոցները նախընտրածներ, բայց տնօրէնը կ'ըսէ թէ ատիկա լայն չափով հետեւանք է հեռաւորութեան ու փոխադրութեան դժուարութիւններու:

Զրոյցին վերջին հարցումը կը վերաբերի Թիֆլիսի հայ համայնքին ներկայի վիճակին: Ինչպէս դժուար չէ ենթադրել, փայլուն չէ այդ վիճակը: Մ. Յովհաննիսեան կ'ըսէ. «Հայութիւնը Թբիլիսիում աստիճանաբար մարում է: Մեր գաղթօճախը ժամանակին համարւում էր Հայերի երկրորդ հայրենիքը, իսկ այժմ մայրամուտ է ապրում»: Անցեալի այդ «երկրորդ հայրենիք»էն կը յիշէ Բարեգործական Միութիւնը որ «նախկինում տնտեսապէս լաւ վիճակում էր»: բայց այսօր տկարացած է, ինչ որ նաեւ գաղափարականին ազդած է: Կը գործէ Պ. Ադամեան հայկական թատրոնը որ նոյնպէս շատ փայլուն կացութիւն ունենալու չէ, քանի որ տնօրէնը կ'ըսէ թէ անոր տոմսերը դըպրոցը կը բաժնեն, ջանալով աշխուժացընել թատրոնին հետ հանրութեան կապը: Ինչ կը վերաբերի հայ մամուլին, շաբաթը երկու թիւ լոյս կը տեսնէ «Վրաստան» հայկական թերթը: Կան նաեւ օրական ժամուան մը ձայնասփռումները: Այս վերջին երկու պարագաներուն մամուլին ու ձայնասփռումի ժամուան մասին յաւելեալ բան չէ ըսուած: Ի՞նչ է բաժանորդներու, կամ ընթերցողներու թիւը, ի՞նչ պատրաստութեամբ կը ներկայանան հաղորդումները:

Ասոնցմէ անդին, Թիֆլիսի անցեալի քանի մը տասնեակ հայկական եկեղեցիներէն մնացած են այսօր միայն երկուքը որոնք տեղւոյն հայութիւնը համախմբելու մեծ դեր կը կատարեն: Անոնց կից կիրակնօրեայ դպրոցներ ալ կը գործեն հայերէն սորվելու փափաք ունեցողներուն համար:

Մնացեալը կը կրկնէ ոչ միայն Վրաստանի յատուկ վիճակը. «տնտեսական պայմանները անմխիթար են, այդ պատճառով շատ Հայեր հեռանում են, տեղափոխւում՝ Ռուսաստան, Հայաստան եւ ԱՄՆ, եւայլն»,

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Իտալահայ նամականի

«ԳԱԶԱՆ ՄԸ ԼՈՒՍՆԻՆ ՎՐԱՅ»

Հոկտ. 27 – 31 – Teatro Franco Parenti – Միլանօ:

Այս հինգ օրերու ընթացքին, ժամը 20.30-ին, 500 տեղ պարունակող թատրոնը 90 – 95% համեմատութեամբ լեցուած էր ամէն տարիքի, բայց մեծամասնութեամբ երիտասարդ անձերով, տեսնելու եւ լսելու համար «Գազան մը լուսնին վրայ» թատերական ներկայացումը ֆրանսերէն լեզուով: Ամէն օր ներկայ էին նաեւ տասնեակ մը Հայեր, թիւ մը՝ որ կը համապատասխանէ միլանաբնակ Հայերու համեմատութեան: Անոնց համար որ չէին կրնար հետեւիլ ֆրանսերէնին, բեմին վերի մասին վրայ զետեղուած էր քառանկիւնաձեւ երկար պաստառ-տախտակ մը որուն վրայ կը լուսարձակուէր խօսակցութեան իտալերէն թարգմանութիւնը: Շատ յաջող ձեւ մը որ ոչ միայն չխանգարեց թատերերգութեան հետեւելու կարելիութիւնը, այլեւ կարդալով՝ բարելաւել արտասանութեան քիչ լսելի մասերուն հասկացողութիւնը:

Առանց անդրադառնալու գործին պարունակութեան որ ծանօթ է գրեթէ բոլորին, պէտք է ըսել որ ընդունելութիւնը իտալացի ժողովուրդին եւ մամուլին կողմանէ շատ դրական եղաւ: Ներկայացումին առաջին գիշերը՝ Հոկտեմբեր 27, եւ վերջին գիշերը՝ Հոկտեմբեր 31, թատրոնին բոլոր տեղերը ամբողջովին գրաւուած էին: Եղան մարդեր որ մնացին դուրս:

Որպէսզի կարելի ըլլար թատերական նիւթին հայկական ջարդերուն վերաբերող պատմական եղելութիւնը աւելի զգալի դարձնել կամ ծանօթացնել ժողովուրդին, Իտալիա – Հայաստան ընկերակցութեան եւ Իտալիոյ Հայոց Միութեան նախաձեռնութեամբ, համաձայնելով թատրոնի տնօրէնութեան հետ, եղած էր ամբողջացնող կամ յաւելուածական ձեռնարկ մը: Թատրոնին դահլիճին մէջ, պատին երկայնքին զետեղուած էր Արմին Վեկների ցուցահանդէսը որ նկարներով եւ ծանօթութիւններով կը ներկայացնէր ջարդը որուն մասին Արամ եւ Սեդա կը խօսէին բեմին վրայ: Բացի անկէ, երկու գրքոյկներ ձրի կը բաժնուէին ներկաներուն: Մին 40 էջնոց, ընտիր ճաշակով, իր գեղարուեստական հրատարակութիւններուն համար ծանօթ Սքիրա ընկերութենէն տպագրուած գրքոյկ մը, բաժնուած կարելի է ըսել, երկու մասի: Սկիզբի մասին մէջ, իբրեւ հիմնարկ, թատրոնը կը ներկայացնէր իր բարեկամներուն ցանկը եւ կը յայտնէր իր նպատակը որ է՝ զօրացնել ուժը Միլանօ քաղաքին մշակութային ջանքերուն, որպէսզի իբրեւ մշակութային քաղաք ալ համահաւասար կշիռ ունենայ եւ չմնայ լոկ տնտեսական քաղաք մը: Կը պարունակէ նաեւ թատերական ներկայացումէն քանի մը նկարներ եւ խօսակցութիւններ:

Կը յաջորդէր հայկական, աւելի երկար մասը, գլխաւոր մասը, որ կը հետաքրքրէ մեզ եւ ուղղուած է իտալացի հասարակութեան: Նախ՝ Աննա Մարիա Սամուէլի-Փիւչիւքեան, երեք էջերու վրայ նպատակայարմար եւ գեղեցիկ, իմաստալից գրութիւն մը ունի. «Յիշողութեան եւ պատմութեան միջեւ, Հայ ժողովուրդի ողբերգութիւնը»: Կը սկսի Փիէր Նորայի խօսքերով. «Յիշողութիւն եւ պատմութիւն, հեռու՝ հոմանիշ ըլլալէ, իրականութեան մէջ հակասող երկու գաղափարներ են: Յիշողութիւնը կեանք է, կեանքի տեւական եւ մնայուն հատուած է (...) ենթակայ է յիշատակի եւ մոռացութեան ընդդիմախօսութեան (...) երկար ժամանակ թաքուն կը մնայ, յետոյ յանկարծ կը վերապրի»: Եւ ինք կը շարունակէ. Ինչպէ՞ս կարելի է շաղկապել, միացնել յիշողութիւնը եւ պատմութիւնը, եթէ այս վերջինը կը գործէ յարաբերականին հետ, այն բաներուն հետ որ կը բնորոշուին իբրեւ «անմարմին հաւատալիքներ», ուրեմն հակամէտ՝ կրկնուելու, մինչդեռ յիշողութիւնը կը բնորոշուի բացարձակին հետ, բացարձակօրէն անկրկնելի եւ փորձառութեան ենթակայականութեան հետ: Արամի եւ Սեդայի ողբերգութիւնը կը ցոլացնէ հայ ժողովուրդի ողբերգութիւնը:

Գազան մը մթագնեց լուսնին լոյսը, փոխաբերութիւն՝ մոռացութեան վարագոյրին որ իջաւ հայ ժողովուրդին ողբերգութեան վրայ, զոհ՝ մոռցուած եւ մերժուած ցեղասպանութեան մը:

Հեռու պահել անցեալի մը ցաւը, չերազել կորսուած հողերը որ այլեւս պարպըւած են, եւ չունին բնակիչներ, այլ նայիլ ապագային. այս է Սփիւռքի ամէն մէկ Հայու ձգտումը: Բայց յիշողութիւնը անքակտելի կերպով կը պատկանի ներկային եւ մեզ կը ստիպէ նայիլ պատմութեան որպէսզի իմաստ մը տանք ցաւին եւ փոփոխութեան ճամբան բանանք:

Արամի եւ Սեդայի ուսերուն վրայ կը ճնշէ դարուս առաջին ցեղասպանութիւնը: Բառ մը եր եկաւ հարստացնելու դարինհարիւրի իրաւաբանական բառամթերքը եւ ուժգնօրէն կը մատնանշէ դէպքին արմատական բնոյթը. ոճիր՝ մարդկութեան դէմ, հաւաքական ոչնչացում՝ նախապատրաստուած եւ կատարուած պետութեան մը կողմէ, տեղահանութիւն՝ ամբողջ ժողովուրդի մը, այրեր, կիներ, ծերեր, փոքրիկներ. ժամանումի վայր՝ ոչ մէկ տեղ: Այս առաջինին հետեւեցան ուրիշներ, բազմապատկուած վայրագութեամբ եւ ատելութեամբ որ կը ստիպեն մեզ նոր տեսակի յարաբերութիւն մը ունենալ պատմութեան եւ արդիականութեան հետ: Վերապրողներ, գաղթականներ, կորսուածներ կը ջանան վերահաւաքուիլ Սփիւռքի մէջ, գաղութային կեանք մը կազմակերպելու եւ վերագտնելու համար իւրայատուկ մշակութային անկախութիւնը, եւ վերաշահիլ աւանդութիւններ եւ արժէքներ:

Հեշտ գործ մը չի նկատեր Աննա Մարիա, հետեւիլ Հայերու իրադարձութիւններուն: Բայց կը շարունակէ պատմելով Հայոց նախնական կորիզին կազմութիւնը Վանի, Սեւանայ եւ Ուրմիոյ լիճերուն տարածքին: Ամենամեծ փայլի շրջանը 95 – 55 Ք. ա.: Ապա, շատ անկայուն անկախութիւն մը Պարսիկներու, Պարթեւներու, Հռոմէացիներու, Բիւզանդացիներու եւ հուսկ՝ Արաբներու եւ Մոնկոլներու թաթին տակ, մինչեւ 14-րդ դար՝ երբ Օսմանեան Թուրքերը գրաւեցին Հայաստանի արեւելեան շրջանները մինչեւ Կովկաս, վերջ դնելով հայկական ամէն անկախութեան: Հայերը դարձան Օսմանեան կայսրութեան հաւատարիմ հպատակները, Միլէթ ի սատըքա:

Հայերու ազգային գիտակցութեան ամենահիմնական ազդակը եւ հակումը դէպի արեւմտեան մշակոյթ, տեղի ունեցաւ քրիստոնէութեան մուտքով, որ 301-ին դարձաւ պետական կրօնք եւ զարգացաւ ինքնայլուս կերպով: Մշակութային ինքնայատկութիւնը, որ կարկառուն կերպով կը յայտնուի իրենց ճարտարապետական կոթողներու մէջ առաւել հարստացաւ գրաւոր լեզուով, լեզու՝ հնդեւրոպական ընտանիքի, երբ 405-ին Մեսրոպ Մաշտոց հայկական իւրայատուկ այբուբենը յղացաւ:

Գալով մեզի աւելի մօտ շրջաններուն, կը պատմէ Հայերու տուած նպաստը Թուրք կայսրութեան աճին եւ հարստութեան, անոր հայթայթելով կառավարական բարձր պաշտօնեաներ, նախարարներ, գործի մարդեր: Ապա, յարաբերութիւններու վատթարացումը մինչեւ 1915 Ապրիլ 24, երբ կազմակերպուեցաւ «Հայկական ցեղասպանութիւնը»: Գաղթականութեան սկիզբը մէկ կողմէ, տեղահանութիւնը եւ ուղղակի ջարդը ուրիշ կողմէ, պարպեցին հայկական հողերը: Թուրքերու նպատակն էր կազմել թրքական ազգի մը շարունակական, առանց ուրիշ ազգերու ներկայութեան, ազգային հողամաս մը, որ երկարէր մինչեւ Ասիոյ կեդրոնը: Բացատրելու համար իտալացի ընթերցողին տեղահանութեան եւ ջարդերու կազմակերպութիւնը վերաքաղ մը կ'ընէ պատմութեան պատկանող պատահարներուն որոնք մեզի ծանօթ են:

Կը յիշէ Օսիփ Մանտէլշթամի «Աղաղակող քարերու երկիրը» հատորը, ուր կը գրէր. «Երկիր մը ուրկէ բացակայ է բարիքը, որովհետեւ ան փճացաւ պատմութեան բռնութեան հետեւանքով, որուն վրայ կ'աւելնայ մերժումի բռնութիւնն ալ, ստիպելով, որ թէ հաւաքականութիւնը եւ թէ առանձին անհատը կղզիանայ ինք իր մէջ, եւ հեռանայ դէպի ապագայի ձգտումէն»:

Սփիւռքի գաղութի մը պատկանիլ կը նշանակէ յիշողութեան մը բեռը կրել, մահու եւ կեանքի դրուագներ ապրած ըլլալ: Արամի եւ Սեդայի անցեալին կը պատկանին գլխատումներ, խաչելութիւններ, կատաղի բռնութիւններու պատկերներ: Իրենք կը ջանան սրբել այդ բաները իրենց յիշատակներէն, մէկդի դնել իրենց կեանքէն, նոյնիսկ մոռնալ իրենց պատմութիւնը, բայց սահմանուած են իրենց յարաբերութեան անյաջողութեան:

Ինչպէ՞ս փարատել լուսինը մթագնող շուքը. տեսնելով իրենք զիրենք հասարակաց դժբախտութեան մէջ իրարու կապուած, յիշատակներուն մէջ որ տարբեր սերունդները իրարու կը միացնէ: Եւ այս բոլորը կ'օգնէ իրենց վերագտնելու համար աւելի լայն իմաստով հայրենիք մը, որ ծնողաց հայրենիքը չէ, այլ մարդկային արարածներու հայրենիքը: Ուրիշի մը ներկայութիւնը, իրենց պարագային այս յակոբին՝ Վինսընթին ներկայութիւնը, որ Սեդա ընդունած է իր տան մէջ, կ'ըլլայ նաւահանգիստ մը իւրաքանչիւրին պատմութեան համար:

Պատմաբաններուն մտածողութեան վերապահուած պարտականութիւն մը չէ պատմութեան ողբերգութիւնները, ինչպէս միայն թանգարաններուն մէջ չէ որ կը պահուին անցեալի յիշատակները: Մեզմէ իւրաքանչիւրը պէտք է մտածէ «քաղաքակրթութեան բեկում» կոչուած պատահարներուն վրայ. ցեղասպանութիւններ եւ մարդկութեան դէմ եղած ոճիրներ որոնցմով լեցուն է մեր այս քսաներորդ դարը: Եթէ յիշողութիւնը դարման մը չէ, բայց անկասկած պարտականութիւն մըն է. Յաճախ մեր նայուածքը զոհերուն դէմքերէն հեռացնելու փորձութեան մէջ կը գտնուինք, որովհետեւ անկարող ենք հասկնալու շատ մեծ ողբերգութիւնները: Բայց տառապանքի մը գոյութիւնը, ամէն տեղ եւ ամէն ժամ, կոչ կ'ընէ մեզի որոնելու պատասխանատուութեան մը ստուգանը, տարբերութիւնը՝ քանդուած արժէքներու եւ ապրուած արժէքներու, եւ զմեզ կը հրաւիրէ վերանորոգելու մեր ներկային յանձնառութիւնները: Ասիկա կրնայ նոյնիսկ ըլլալ զոհերուն հատուցում տալու ձեւ մը:

Յիշողութեան պարտականութեան ստանձնումը, կը նշանակէ ստանձնել պատմական ճշմարտութեան մը պարտականութիւնը, կամ դէթ՝ ճշմարտութիւնը որոնելու ջանքը: Այս իմաստով է որ, հակառակ տարբերութիւններուն, յիշողութիւնը եւ պատմութիւնը հասարակաց գետին մը ունին:

Գրքոյկին մէջ, այս գրութեան կը յաջորդեն Վեկների նկարները եւ անոնց բացատրութիւնները: Ուիլսընի ուղարկած նամակը, Երեւանի Ծիծեռնակաբերդի ցեղասպանութեան նուիրուած յուշարձանին նկարը, եւ Թուրքիոյ եւ պատմական Հայաստանի քարտէսը, տեղահանութեան վայրերով եւ տարագրութեան ճամբաներով:

Վերջին էջին վրայ դրուած է ցանկը բոլոր այն երկիրներուն եւ միջազգային կազմակերպութիւններուն որոնք պաշտօնապէս ճանչցած են հայկական ցեղասպանութեան պատմական իրողութիւնը:

Միւս հատորը որ ձրի բաժնուեցաւ ներկաներուն, 1995-ի Անթոնիա Արսլանի կողմէ իտալերէնի թարգմանուած Գլօտ Մութաֆեանի «Մեծ Եղեռն» գրքոյկն է: Այս գրքոյկին վերահրատարակութեան եւ բաշխումի մեկենասն է Միլանոյի Սէֆէրեան հաստատութիւնը:

Վ. Բ.

ՔՍԱՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԸ

Թուրքիոյ «Պատմութիւն եւ Ընկերութիւն» ամսագրին Նոյեմբերի թիւին մէջ իր պրպտումներով ծանօթ գրող Ռ. Ն. Պալի մանրամասնօրէն ներկայացուցած է «Քսան դասակարգ»ը որ կը վերաբերի Բ. աշխարհամարտի տարիներուն երկրին ոչ մահմետական երիտասարդութեան զինուորագրութեան։ «Ակօս» Նոյեմբեր 6-ի թիւին մէկ էջով ամփոփած է նոյն գրութիւնը։

Բ. աշխարհամարտին սկիզբէն միջոց մը ետք կառավարական որոշումով 1939 Նոյեմբերին կրկին գործածութեան դրուեցաւ օրէնք մը որով զօրակոչելի ոչ-մահմետականները փոխանակ զինեալ վարժութիւններու, բանակի սպաներու ծառայութեան պիտի տրամադրուէին։ Թուրք լրագրողը որուն էջը խորագրուած է «Քսան դասակարգ», կը մէջբերէ գրագէտ Երուանդ Կոպէլեանի յուշերը. ան կը գրէ թէ այդ օրէնքով զօրակոչուածներուն ոչ թէ զինուորական տարազ, այլ նոյն տարուան Երզնկայի երկրաշարժին աղէտեալներուն համար Յունաստանէն որպէս օգնութիւն ղրկուած աղբահաւաքի հագուստներ տրուեցան, իսկ որպէս կօշիկ՝ տրեխներ։ Անոնք պաշտօնապէս Պաշտպանութեան նախարարութեան ալ կապուած չէին, այլ՝ Հանրօգուտ շինութիւններու նախարարութեան։ Զօնկուլտաքի մէջ 1350 մեթր երկայնքով փապուղի մը, Անգարայի Երիտասարդութեան հանրապարտէզը անոնց աշխատանքով իրագործուած են։ Ե. Կոպէլեան որ նոյն տարիներուն զինուորական ծառայութեան կանչուած է, կ'ըսէ թէ Յոյներն ու Հրեաները ընդհանրապէս օդակայաններու, Հայերն ալ հանրօգուտ այլ շինութիւններու մէջ աշխատելու կը ղրկուէին։

Ռ. Պալի կ'աւելցնէ թէ 1941-ին նացիական զօրքերը մտան Պուլկարիա եւ պատերազմ յայտարարուեցաւ Յունաստանի եւ Եուկոսլավիոյ դէմ։ Թուրքիա եւս սկսաւ պատերազմական պատրաստութիւն տեսնել. այդ շրջանակին մէջ է որ օդակայաններու շինութիւնը ծրագրուեցաւ անգլիացի մասնագէտներու կողմէ։ Սակայն, 1941 Յունիսին երբ գերմանական բանակը արդէն մօտեցած էր Թուրքեւյունական սահմանին, բարեկամութեան եւ ոչ յարձակողական համաձայնագիր ստորագրուեցաւ Գերմանիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ։

Քսան դասակարգի զօրակոչը 1941 Մայիս 1 – 15 կատարուած է, մեծ խնամք վայելելով որ լայն շրջանակներէ լսելի չըլլայ։ Պաշարման վիճակ հռչակուած երկրին մէջ փողոցը երիտասարդներ անձնաթուղթի քննութեան կ'ենթարկուէին ու ոչ մահմետականները անմիջապէս կը զօրակոչուէին։ Ոչ իսկ նկատի կ'առնուէր անոնց առողջական վիճակը։ Ինչպէս կը գրէ Ե. Կոպէլեան, կոյրեր, մտաւոր թերութիւն ունեցողներ ալ կային զօրակոչուածներուն մէջ։

1894 _ 1913-ի ընթացքին ծնած այս զինակոչները 5000-ական հոգինոց ճամբարներու մէջ տեղաւորուեցան, ինչ որ Պոլսոյ փոքրամասնութիւններուն լուրջ մտահոգութիւն պատճառեց։ Այդ ճամբարներուն պայմաններուն մաս կը կազմէին մժեղները, ջերմը, խոնաւութիւնը, ցեխը, ճախճախուտը, տարապայման տաքը, ջուրի չգոյութիւնը։ Այս բոլորը պատճառ եղան մեծ համեմատութեամբ մահերու որոնց լուրերը Պոլիս հասնելով շեշտեցին մտահոգութիւնները։

Ըսելէ ետք թէ քսան դասակարգ զինուորութիւնը առաւելապէս վախ պատճառած է Հրեաներուն, որոնք կը կարծէին թէ Գերմանիոյ կեդրոնացման ճամբարներու իրենց հայրենակիցներուն ճակատագիրը պիտի ունենան, Ռ. Պալի կը խօսի ընդհանուր համոզումի մը մասին. Հայ, յոյն եւ հրեայ փոքրամասնութիւնները հաւատացած էին որ այդ զօրակոչը առաջին քայլն էր ծրագրուած բնաջնջումի մը որուն զոհ պիտի ըլլային իրենք։ Եւ այդ ծրագիրը կը վերագրուէր կառավարութեան։

Գրութեան շարունակութիւնը սակայն, ցոյց կու տայ որ միմիայն փոքրամասնութիւններու մտքին մէջ ծնունդ առած համոզում մը չէր ատիկա, քանի որ կ'ըսուի թէ Սպայակոյտի նախագահը մարեշալ Ֆ. Չաքմաք երբ տեղեկացաւ այդ ծրագրին, Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան կապուած այդ զինուորները Պաշտպանութեան նախարարութեան շրջանակին ու իր հրամանատարութեան ենթարկեց, այդ ձեւով զանոնք բնաջնջումէ փրկելով։ Իսկ բնաջնջումի տարաձայնութիւնները հետեւանք էին շինութեան գործին լծուած ոչ իսլամ զանգուածին հսկիչ կարգուած տասնապետներու, յիսնապետներու որոնք ամէն փորուած փոսի համար կ'ըսէին. «այս փոսերը ձեզի գերեզման պիտի ըլլան»։ Այդ պատճառով ալ զօրացրուելէ ետք նոյն զանգուածը միշտ երախտապարտ մնաց Ֆ. Չաքմաքի։

Թուրք լրագրողը զինուորական իրենց ծառայութիւնը արդէն կատարած այդ քսան դասակարգը կրկին զօրակոչելու որոշումը լրացուցիչ երեք պատճառով կը բացատրէ։ Առաջինը տնտեսական է. ոչ մահմետականները իրենց առեւտրական գործունէութենէն միջոց մը հեռացնելու եւ ատոր շնորհիւ մահմետական քաղքենիութեան մը կազմաւորումը դիւրացնելու նպատակը կը հետապնդէ։ Երկրորդը ներքին նախապատրաստութիւն մը կը մատնէ աշխարհամարտին մասնակցելու հեռանկարին. եթէ Թուրքիա պատերազմի մտնէր, ոչ մահմետական անվստահելի տարրը պիտի չկարենար լրտեսական գործունէութիւն տանիլ, նախօրօք ճամբարներու մէջ փակուած ըլլալով։ Երրորդ տարբերակ մըն ալ այդ շրջանին նացիներուն կողմէ Արտաքին Գործոց նախարարութեան ներկայացուած պահանջքով մը կը բացատրուի. անոնք ուզած էին որ փոքրամասնութիւնները ճամբարներու մէջ կեդրոնացուին։ Շեշտելով թէ նիւթին մասին արխիւային փաստաթուղթերու վրայ տակաւին անհրաժեշտ աշխատանքը կատարուած չէ, լրագրողը ամէնէն հաւանականը կը նկատէ Թուրքիոյ պատերազմի մասնակցութեան հեռանկարին առջեւ փոքրամասնութիւններու վնասակար գործունէութիւնը կանխարգիլելու մտածումը։

Գրութիւնը կ'աւարտի զօրացրումէն ետք Բ. հատուածին մատնանշումով։ Քսան դասակարգը 1942 Յուլիս 27-ին զօրացրուելէ քանի մը ամիս ետք, նոյն տարուան Նոյեմբերին կը հրապարակուէր Ունեւորութեան տուրքը որ նոյնպէս թիրախ ունեցաւ ոչ մահմետական զանգուածը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԱՐԱՄ ՇԷԽԻԿԵԱՆ» ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). _

Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին, Կիրակի, Նոյեմբեր 15-ին, ոգեկոչեց յիշատակը բոլոր անոնց որոնք տասնամեակներու ընթացքին ծառայեցին, սատար դարձան Եկեղեցւոյ պայծառութեան, տուին իրենց լուման ու անյան։ Անոնց գլուխը ուխտապահ սպասաւոր՝ Յովհաննէս Ծ. Վրդ. Զուխաճեան, նաեւ ծխական _ վարչական յաջորդական մարմիններու անձնուէր անդամներ՝ Ժան Արաքեան, Խուար Շէհիրեան, Արթին Ճերմակեան, Հայկ Թէրզեան, Սուրէն Էքսերժեան, Արամ Շէխիկեան, Փօլ Գաֆթանճեան։

Պատարագը մատոյց Հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետը՝ Կոմիտաս Վրդ. Պէօճիքեան, ընթերակայութեամբ՝ Լեւոն Վրդ. Զէքիեանի, Վենետիկէն, որ շաբաթավերջին հիւրաբար կը գտնուէր Մարսէյլ։ Երգեցողութիւնը կատարեց եկեղեցւոյ ընթացիկ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Վարուժան Պատուհասեանի։

Ճաշու գիրքէն եւ Աւետարանի ընթերցումներէն, հայերէն եւ ֆրանսերէն, յետոյ պատարագիչ քահանան հրաւիրեց Հայր Լեւոն Զէքիեանը քարոզելու։ Ան գոհունակութիւն յայտնեց մասնակցելու օրուան աղօթքին մանաւանդ ուղղուած եկեղեցւոյ ծառայած հոգիներուն որոնք, լաւ, մեզ հաւատքով լուսաւորող, կամքով խրախուսող, գործով ներշնչող հոգիներ են։ Առաւել շեշտը դրաւ Արամ Շէխիկեանի անձին վրայ որ բարի յիշատակներ ձգեց, աւելցուց վարդապետը, իր անունը միշտ յիշուած ու կը յիշուի երախտագիտութեամբ Մխիթարեան Հայրերու կողմէ։ Կոմիտաս Վրդ. Պէօճիքեան, ֆրանսերէնով, բացատրեց օրուան հանդիսաւոր պատարագին նուիրականութիւնը եւ մեկնաբանեց Աւետարանին տրուած օրուան պատուէրները։ Պատարագի աւարտին տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան կարգ եւ ապա ժողովուրդը թափօր կազմած ուղղուեցաւ դէպի Մշակութային Կեդրոն կանգ առնելով նոր գրադարանի դրան առջեւ, «Արամ Շէխիկեան» գրադարանը։ Օրհնութեան շարականներէն եւ աղօթքներէն յետոյ, Արամ Շէխիկեանի հարազատներէն՝ Ստեփանեան եղբայրները կտրեցին ժապաւէնը ներկաներու ջերմ ծափահարութիւններուն տակ։ Կոկիկ գրադարան մը ուր զետեղուած են Արամ Շէխիկեանի կտակած գիրքերը, ընթերցասրահով մը։

Ազնիւ, վեհանձն գաղափար մը, երախտագիտական արտայայտութիւն մը, գիտակից կեցուածք մըն է որ ցոյց կու տայ թէ գիտենք յարգել մանաւանդ չմոռնալ անոնք որոնք այս գաղութին տուին նկարագիր, դիմագիծ, շունչ, գրեցին անոր պատկերազարդ պատմութեան էջերը։ Անոնք իրենց մահէն յետոյ կը մնան մեզի համար բարոյական դրամագլուխ։ Եւ Արամ Շէխիկեանը գաղութային չափանիշով անձնաւորութիւն մըն էր, տիրական դէմք մը, սիրելի եւ համակրելի անձ մը միշտ պատրաստ ծառայելու, օգտակար ըլլալու։

Մահուան երրորդ տարելիցին առիթով եղած այս ձեռնարկը անգամ մը եւս առիթ կու տայ յարգանքով եւ սիրով մօտենալու եւ խոնարհելու իր յիշատակին առջեւ։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

LIVRES REÇUS

KALEIDOSCOPE IV

ENTRETIENS ET NOTES D'UN COLLECTIONNEUR

GREGOR A. HAMPARTZOUMIAN

Paris, 1998

—ՀԻՆ ԷՋԵՐ—

ՓՕՍՏԱԼ

Գր. ԶՕՀՐԱՊ

Դ.

Թէլլալը Տիգրանուհիին սենեակը ելաւ, մահուան դողերու մէջ գտաւ զայն. սաստիկ ջերմ եկած էր վրան, երեսները կարմրեր էին, մինչդեռ ակռաները իրարու կը զարնուէին։

Միջնորդ կինը գթաց անոր. բան մը հարցնելու պէտք չունէր. անցած դարձածը գիտէր. միայն հարցում մը.

— Քանի՞ ամսու ես, ա՛ղջի։

— Չեմ գիտեր, մըմնջեց միւսը։

Վար իջաւ հանըմին քով, բայց անիկա նորէն սկսեր էր ձայնը բարձրացնել ու ջանքեր կ'ընէր իր զայրոյթը աւելցնելու համար. շարունակ կը յիշէր ասանկ աղքատ կին մը երբ սպասուհի իր տունը ընդունելով գործած բարիքը եւ ասոր փոխարէն, գտած ապերախտութիւնը. աս ազգը ասանկ էր միշտ. աղքատները ասանկ խայտառակ արարածներ էին բոլորն ալ. ու նստած տեղէն փէշը վեր կը քաշէր իրբեւ թէ այս տիղմին չքսուելու համար։ Եւ յանկերգի մը նման, միեւնոյն նախատական բառը կուգար շուրթերուն վրայ, Թուքի մը պէս.

— փօստա՛լը, փօստա՛լը, ով գիտէ ո՛ր ծառաս գլխէ հաներ է։

Այն ատեն Հաճին նեղացաւ ա՛լ. ձեռքերը մէջքին դրաւ ամբարտաւան ձեւով մը.

— Ինծի նայէ՛, հանըմ, շիտակն ըսե՞մ, անիկա խեղճ կնիկ ծառայ մըն է. դուն քու տղուդ խօսք հասկցնելու էիր. հիմա ալ ելե՛ր ծառայի հետ տեսնուեր է կ'ըսես. ատիկա մեղք է։

— Ի՞նչ, հիմա ալ տղո՞ւս վրայ մուր պիտի քսէք. իմ տղաս ծառայի վրայ չի թուքներ. բոլոր գեղին աղջիկները, կնիկները իրն են։

— Քու բոլոր գեղիդ մէջ ալ Տիգրանուհիին պէս աղուոր մը չկայ, հանըմ. դու եկո՛ւր իմ խօսքիս մտիկ ըրէ. իմ գլխէս շատ տաք ու պաղ անցած է. բան մըն է որ եղեր է. ատիկա առնել անցնելու չէ։

Բայց միւսը կը յամառէր. չէր ընդուներ որ իր զաւակը տեսնուած ըլլայ Տիգրանուհիին հետ։

Ու վէճը երկարեցաւ. երկուստեք բիրտ բառերով, նախատինքներով լեցուած վէճ, որուն մէջ ստորին ու աղտոտ դերը Թէլլալ կնկանը դերը չէր։

Սուրբիկ հանըմ ուրիշ բանի չէր բաղձար, միայն գայթակղութիւնը աւելի չտարածուած մէյ մը դուրս նետել Տիգրանուհին։

Հաճին խորամանկ էր, զգաց ատիկա եւ ջանաց օգուտ քաղել անկէ, սպասուհիին համար քանի մը գրուշ ձեռքը ձգելով.

— Ամէն բան սակով կ'ըլլայ։

— Անոր տալու՝ Հիւանդանոցին կուտամ, կ'ըսէր Սուրբիկ հանըմ, կրկնելով այն խօսքը, զոր իրենց պարտքը վճարել չուզողները, յայտնի աւազակ մը չհամարուելու համար, սովորաբար կը գործածեն մեր մէջ։

Այն ատեն Հաճին բերանը բացաւ։

— Ինծի նայէ, ձեր տղաքներուն էյլենճէին համար տունը աղուոր պէզլէմէ ուզողը փարա տալէն քաշուելու չէ, հասկցա՞ր օղուլ։ Հիւանդանոցիդ ստակ տալուդ՝ տղուդ ծոցուոր ձգած աղքատ աղջիկին տուր. շունիկ շունեւորիկ չէք, փառք Աստուծոյ։ Աս աղջիկը տեղ մը չի կրնար աշխատիլ, զաւակ պիտի բերէ, ապրուստ չունի, դեղը հիւանդ էրկանը ղրկելու ստակ չունի։

Սուրբիկ հանըմ պոռաց, հայհոյեց, սակարկեց եւ վերջ ի վերջոյ քսան ոսկի տուաւ, բայց այն պայմանով որ նոյն վայրկեանին Հաճին առնէ տանի Տիգրանուհին։ Ժամը տասներկուքը անցեր էր։ Ղազար էֆէնտին ու տղան տուն դարձեր էին վերջին շոգենաւով եւ, դիմացի սենեակը նստած, առուտուրի վրայ կը խօսէին. տղան հօրը դէմ բարեւ բռնած էր գրեթէ, հնազանդ ու առաքինի զաւկի պարկեշտութեանը մէջ։

Այս ժամուն Գատը գիւղէն Պոլիս գալու շոգենաւ չկար։ Հաճին պարտաւորուեցաւ, աղջիկը հետը առած, նաւակ մը վարձել Ղալաթիա անցնելու համար։

Աշունի իրիկուն մըն էր, ձմեռնամուտի մօտ։ Անձրեւ մը կուգար միօրինակ եւ անընդհատ, սեւ քօղի մը մէջ պարփակելով ծովն ու ցամաքը։ Նաւահանգիստին մէջ շոգենաւները անշարժ հսկաներու պէս կեցեր էին իրենց խաչաձեւ կայմերովը, կարծես թէ բարեւ բռնած։ Ծովէն՝ Ղալաթիան, ու աւելի բարձրը՝ Բերան իրենց անհամար լոյսերը կը սկսէին մէկիկ — մէկիկ վառել։

Ու սմքած՝ այս նաւակին մէջ, իր փոքրիկ, պօղչաճէ թեւին տակ, Տիգրանուհին, կամքէ ու գիտակցութենէ զուրկ, ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր թիերուն ծովին մէջ մխրճուելու ձայնին, ու հեռուն մութին մէջ վառուող բիծերը կը դիտէր, երբոր, առաջին անգամ, իր զաւկին խաղալը զգաց որովայնին մէջ։

Գիւղին մէջ Ղազար աղային տանը համար գայթակղութիւն մը չսեպուեցաւ ատիկա. թէեւ ճշմարտութիւնը քիչ – շատ իմացուեցաւ, բայց ամէնքը ըսին որ Տիգրանուհին ծառաներէն մէկը գլխէ հանելուն համար վռնտուած էր։ Սուրբիկ հանըմին բարեպաշտութեանը վրայ այս առիթով աւելի շատ խօսուեցաւ. անոր տանը բարոյականին համբաւը քիչ մըն ալ աւելցաւ կարծես։ Տղուն աղջիկ տալ ուզող կիները միաբերան գովեցին մայրն ալ, զաւակն ալ։

(Շար. 5)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի Զաւօ-Տանիթ մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգիներուն խաղաղութեան, Նոյեմբեր 22, Կիրակի ժամը 10-ին Թաղիս Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

BAIL A CEDER

TOUS COMMERCES
sauf alimentation
16ème arrondissement
Excellent emplacement commercial
surface de 34 m²
loyer environ 9500 F / mois
Décoration récente et parfait état
Prix de cession : 850.000 F.
tél.: 06 03 47 97 88

(Շար. Ա. էջէն)

թեան վրայ: Հոլանտայի ներդրումներու դրամատան նախագահին հետ հանդիպումին քննարկուած են Հայաստանի մէջ ներդրումներու վերաբերող ծրագիրներ: Վերադառնալով Ամսթերտամ, վարչապետը հանդիպած է Եւրոպայի յանձնաժողովի պատուիրակութեան հետ եւ Հայաստանի մէջ ներդրումներու տէր ձեռնարկատէրերու եւ գործի մարդոց հետ:

⁂

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ - ԲԵՐԵԶՈՎՍԿԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 19-ին Թիֆլիսէն Երեւան հասած է ՀԱՊ-ի գործադիր քարտուղար Բ. Բերեզովսկի եւ նոյն օր հանդիպում մը ունեցած Ռ. Քոչարեանի հետ: Հանդիպումէն ետք ռուս պաշտօնատարը լրագրողներուն յայտնած է թէ Հայաստանի նախագահ, դրական գնահատած է ՀԱՊ-ի բարեփոխումներուն վերաբերող իր առաջարկները: Իրենց հանդիպումին նիւթ եղած են առեւտրական ազատ գօտիի ընդլայնումը, Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորումը:

⁂

ՑՈՅՑ ԱՄՆ-Ի ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԱՌՋԵՒ

Ազգ. Պահպանողական կուսակցութենէն խումբ մը Նոյեմբեր 19-ին Երեւանի ԱՄՆ-ու դեսպանատան առջեւ ցոյց մը կատարած է, բողոքելու համար Իրաքի բնակչութիւնը ոմբակոծելու այդ երկրին մշտական սպառնալիքին ու կարգ մը երկիրներու հանդէպ անոր խտրական կեցուածքին դէմ: Կուսակցութեան նախագահ Միքայէլ Հայրապետեան ըսած է թէ եթէ ԱՄՆ չարունակեն իրենց ահաբեկչութիւնը իրենք հանդէս կուգան ամերիկեան ժողովրդավարութեան չհաւատալու կոչով:

⁂

Գ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ՓՈԽԱՐԻՆԱԾ Շ. ԳԱՐԱՄԱՆՈՒԿԵԱՆԸ

Նախագահին հրամանագրով վերջ տրուած է ՀԱՊ-ի գործակցութեան տնտեսական միութեան միջպետական տնտեսական կոմիտէին նախագահութեան մէջ Հայաստանը ներկայացնելու Շահէն Գարամանուկեանի պաշտօնին: Տեղը նշանակուած է արտադրական ենթակառոյցներու աշխատանքը համակարգող նախարար Գագիկ Մարտիրոսեան:

⁂

ՆԱԽՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄԸ ԿԸ ՁԳՁԳՈՒԻ

Նախագահին աւընթեր աՔղաքական խորհուրդի քարտուղար Հրանդ Խաչատրեան յայտնած ըլլալով հանդերձ թէ այս օրերուն պատրաստ կ'ըլլայ նախորդ իշխանութեան քաղաքական արժեւորումը, ան կրկին յետաձգուած է: Նոյ. 19-ի նիստին մերժուած է ներկայացուած նախագիծը եւ քուէարկութեամբ հիմ ընդունուած Հանրապետական կուսակցութեան ներկայացուցածը: Որոշ սրբագրութիւններ կատարուելէ ետք հաւանօրէն հրապարակուի վերջնական ձեւը:

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ
LOTO

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Պուլվար – Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ Վիճակախաղ Լօթօ Մշակոյթի Տան մէջ
12-14, rue Saint Bazile, Marseille 1er
Կիրակի, Նոյեմբեր 29, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին, վիճակահանութեան բազմաղան գեղեցիկ առարկաներով:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ
●
ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ
Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով,
Զիմանովսքի, Ռամոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20.30-ին՝
Salle Chopin–Pleyel
252, rue du Fbg St–Honoré

Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 – 45 – 61 – 53 – 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. –
01 – 42 – 29 – 10 – 24
01 – 42 – 78 – 41 – 70

l'U.G.A.B. présente
VIDEO-FILM
le Samedi 21 Novembre à 20 heures 30
EREVAN BLUES
Humour et vision insolite
de l'Arménie d'aujourd'hui
Comédie musicale réalisée et jouée par
MIKAEL BOGHOSSIAN
Soirée animée par SERGE AVEDIKIAN
avec la participation de
MIKAEL BOGHOSSIAN
et de MISS ARMENIE 1997
ANGELINA BABADJANIAN
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 PARIS
(M° Courcelles)
Tél : 01. 42. 27. 12. 26
P. A. F. : 50 F

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս - Վիլիէ Լը Պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղի թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին
Restaurant Scolaire
175, rue Jean-Jaurès, Arnouville
Եկէք հաճելի ժամանակ անցընելու եւ քաջալերելու Աստղիկ պարախումբը:

UGAB-Paris IDF

Le Comité de Paris —
Ile-de-France de l'UGAB
présente
CONCERT
père & fils
HRATCHIA HAROUTUNIAN (violon)
Lauréat de concours internationaux
Professeur
au Conservatoir Komitas d'Erévan
DAVID HAROUTUNIAN (violon)
Premier prix de violon 1998
au CNSM de Paris

au programme :
VIVALDI — MOZART
BRAHMS — KOMITAS

Dimanche 22 Novembre à 17 heures
Centre Culturel Alex Manoogian
118. rue de Courcelles —
M° Courcelles 75017 Paris
tél. 01 42 27 12 26
Participation aux frais: Adultes: 75 F
Enfants: 50 F

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ

Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28, եւ Կիրակի օր Նոյեմբեր 29-ին, Վալանսի Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ մէջ քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում կը կատարուի համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի:

Քահանայական կոչման արարողութիւն. – Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28-ին երեկոյեան ժամը ճիշդ 6-ին:

Քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում. – Կիրակի օր, Նոյեմբեր 29-ին առաւօտեան ժամը 10-ին:

Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ՝

ԳԻՍ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Եւրոպայի Հայոց
եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Պատարագի ընթացքին ամուսնացեալ քահանայ կը ձեռնադրէ եւ կ'օծէ՝

ՅԱԿՈԲ Ա. ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՄԱԼՃԵԱՆ-Ը

որ հովուութեան կը կոչուի Վալանսի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար, խարտաւիրակութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
կաթողիկոսական Պատուիրակի
փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Սիրով կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալու Հայ Եկեղեցւոյ բացառիկ այս արարողութեան եւ աղօթելու Աստուծոյ եւ Եկեղեցւոյ ծառայութեան կոչուած այս ընծայեալին համար որպէսզի ան ըլլայ «մշակ առանց ամօթոյ»:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

TELEVISION
FRANCE 2

Dimache 22 Novembre à 9 h 30
«LES MULTIPLES ACTIVITES DE L'UGAB EN ARMENIE»

LES PETITS VIRTUOSES D'ARMENIE

Tournée en France 1998

Dimanche 22 Novembre à 15h
8, rue du Groupe Manouchian
ALFORTVILLE
Mardi 24 Novembre à 20h30
Eglise Protestante —
6, rue du Temple Neuf
STRASBOURG
Mercredi 25 Novembre à 20h30
Abbaye Saint Martin d'Ainay —
Place d'Ainay — LYON
Samedi 28 Novembre à 20h30
Ecole Nationale de Musique —
32, avenue G. Clemenceau
VALENCE
Dimanche 29 Novembre à 17h
Collégiale Sainte Croix —
10, rue Sainte Croix
MONTELIMAR
Mardi 1er Décembre à 20h30
Salle Rossini —
Mairie du 9ème arr. — 6, rue Drouot
PARIS
Jeudi 3 Décembre à 20h30
Eglise St Andrew à Holborn Circus City
LONDRES — ANGLETERRE
Vendredi 4 Décembre à 20h30
Salle des Fêtes — 18, ave de Ceinture
ENGHIEN LES BAINS

COMMUNIQUE

RECEPTION

Le Chœur Mixte Arménien de Paris «SIPAN-KOMITAS» rendra hommage à son chef *Garbis APRIKIAN*, compositeur émérite, pour son œuvre et ses 45 années dévouées à la direction de la chorale, le mardi 15 décembre, à la Maison de la Culture Arménienne, 17, rue Bleue, 75009 Paris

Au cours de cette réception, les choristes remettront à *Garbis APRIKIAN* son buste en bronze réalisé par l'artiste *Yevkiné DE GREEF* venant tout spécialement du Canada pour cette occasion.

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE
'Koghtan'
dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte–Croix
des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION à STRASBOURG

La Section **«Agnouni»** d'Asnières de la Croix Bleue des Arméniens de France organise une excursion de 2 jours, les 13, 14 Décembre à **Strasbourg** (Féeries des marchés de Noël).

Renseignements et inscriptions :
Mme Danielle DANOUX : 01 47 80 09 43,
Mme Hasmig HIMINIAN : 01 40 11 19 33

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre

ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LE FONDS ARMENIEN DE FRANCE
présentent

«LES PETITS VIRTUOSES» d'Arménie

Avec la participation de la FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE
FRANCO–ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Au programme :
Chopin — Mozart — Mendelssohn — Debussy — Bach — Khatchatrian — Rachmaninov . . .

Le Vendredi 27 Novembre à 20 heures 30
Eglise du Sacré Cœur — 81, avenue du Prado, Marseille 8e

Prix des places: 100 F, étudiants et enfants: 50 F

Renseignements
31, rue de Calais — 13012 Marseille 04 91 93 54 46 CCP 640–U Lyon

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24
MERCREDI
24 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.515 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.515

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 21/23)

ՌԸ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Նոյեմբեր 20-ին հասած է Թիֆլիս ու նոյն օրը տեսակցութիւն ունեցած Է. Շեւարնածէի հետ: Երկու նախագահները մամուլի ասուլիսով մը դոհունակութիւն յայտնած են իրենց հանդիպումէն: Անոր գլխաւոր նիւթերը եղած են փոխյարաբերութիւններու զարգացման հարցերը, շրջանին մէջ գործակցութեան եւ ապահովութեան կացութիւնը: Երկու նախագահները ստորագրած են նաեւ երկու համաձայնագիր:

ԲԱՔՈՒ ՄԵՐԺԱԾ
ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 19-ին Մինսկի խումբին նախագահներուն տեղեկացուած է անոնց վերջին առաջարկներուն մասին Ատրպէջանի մերժումը: Ըսուած է որ Բաքու պատրաստ է բանակցութեան սկսելու, պայմանաւ որ 1997 Սեպտեմբերին Մինսկի խումբին կողմէ կատարուած բանաձեւերը հիմ առնուին այսինքն՝ կնճիռը փուլ առ փուլ կարգաւորելու ձեւը: Վերջին առաջարկով ներկայացուած էր «հասարակաց Պետութեան» մը գաղափարը որ անընդունելի նկատուած է Բաքուի կողմէ:

ՀԱՅԵՒՀՈԼԱՆՏԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ԱՄՍԹԷՐՏԱՄԻ
ՄԷՋ

Ամսթէրտամի մէջ Նոյեմբեր 20-ին բացուած է Հոլանտայի եւ Հայաստանի միասնական նախաձեռնութեամբ եւ Եւրոպայի Միութեան աջակցութեամբ կազմակերպուած՝ գործի աշխարհին նուիրուած համաժողովը: Հոլանտայի փինանսի նախարարէն ետք խօսք առնելով Հայաստանի հարկային համակարգը եւ ներդրումներու կապուած կարելիութիւնները ներկայացուցած է վարչապետ Ա. Դարբինեան: Ան նիստէն ետք առանձին զրոյց ալ ունեցած է հոլանտացի նախարարին հետ: Նոյն օրը Լա Հէյի մէջ Ա. Դարբինեան հանդիպում ունեցած է երկրին վարչապետին հետ, քննելու համար յարաբերութիւններու զարգացման եւ Հայաստանի մէջ ներդրումներ կատարելու հեռանկարները:

Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նոյեմբեր 20-ին լրագրողներու հետ հանդիպում ունենալով, Ազգ. Ժողովի նախկին նախագահ ու «Հանրապետութիւն» խմբակցութեան ղեկավար Բ. Արարքցեան քննադատած է ընտրական օրէնսգրքին առաջին ընթերցումով ընդունումը, ապա խօսած նախկին իշխանութեան ընթացքը արժեւորելու վերջերս հնչած կոչերուն մասին: Ըսած է թէ ներկայի իշխանութեան կողմէ նախորդին արժեւորումը ապագայի համար շատ կարեւոր է, մանաւանդ որ յետագային այլեւս կարելի չըլլար անհիմն, վարկաբեկող ու ժողովուրդի թշնամի սեպող յայտարարութիւններ կատարել: Ան տեղին նկատած է որ յանցաւորները պատժուին, բայց այն պայմանով որ յանցանքը ճշդելու գործը ոչ թէ «քաղաքական գընահատականներով» ըլլայ, այլ «իրաւապահ մարմիններու գործունէութեամբ»: Բ. Արարքցեան յայտնած է նաեւ որ

ՌՈՒՍ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՈՒՀԻ ԳԱԼԻՆԱ ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱՅԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1990-ԻՆ ԱՅՑԵԼԱԾ ԷՐ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ

Ռուս երեսփոխանուհի Գալինա Ստարովոյտովա Ս. Պետերսբուրգի իր բնակարանին մուտքին սպաննուած է Նոյեմբեր 20-ին, Ուրբաթ ժամը 22.45-ին երբ կը վերադառնար Մոսկուայէն: Երկու անծանօթներ, կին մը եւ այր մը, կրակած են երեսփոխանուհիին ու օգնականին վրայ: Առաջինը անմիջապէս մահացած է, օգնականը Լենկով հիւանդանոց փոխադրուած է ծանր վիրաւոր վիճակի մէջ:

Գ. Ստարովոյտովա ծանօթ դէմք մըն էր հայկական շրջանակներու, Ղարաբաղի հարցին արդարացի լուծումի իր ջանքերով: 1990 Սեպտեմբեր 20-ին այցելած էր «Յառաջ»ի խմբագրատունը ու Ղարաբաղի հարցին մասին հարցազրոյց մըն ալ տուած: Թէ՛ ռուս, թէ արեւմտեան շրջանակներու կարծիքով, սպանութիւնը թիրախ առած է կաշառակերութեան, չարաշահումներու ծաւալուն ոլորտէն դուրս մնացած քաղաքական դէմքը որ իսկապէս հազուագիւտ տարր է Ռուսաստանի մէջ եւ զոր կը մարմնաւորէր Գ. Ստարովոյտովա: Մանաւանդ որ վերջերս յայտարարած էր թէ թեկնածու պիտի ըլլայ շրջանային ընտրութեան, յառաջապէս մաքրագործելու համար կաշառակեր, այլասերած տարրերը որոնք ոչ արհամարհելի ներկայութիւն են: Իր սպանութիւնը կը նկատուի նաեւ ժողովրդավարութեան անկեղծ ձգտումներուն տրուած հարուած մը, քանի որ երեսփոխանուհին այդ մարզին մէջ անկեղծ համոզումի տէր ու այդ նպատակին համար պայքարողներու գլխաւորներէն էր:

Այս սպանութիւնը խորապէս ցնցած է ամբողջ Ռուսաստանը ուր յուղարկաւորութեան օրը, Նոյեմբեր 24, ժամը 19-ին բոլոր լոյսերը պիտի մարին մէկ վայրկեան:

Ռուսաստանէն դուրս ալ լուրը խոր վրդովում եւ մտահոգութիւն պատճառած է: Այս սպանութիւնը ոչ առաջինն է ոչ ալ վերջինը, Գրիգորի Եաւլինսկի, բարենորոգիչը, յայտարարած է արդէն՝ Գալինայի սպանութիւնը սկիզբ մըն է:

Ժուռնալ տիւ Տիմանշ (Նոյ. 22), Լիպերասիոն եւ Ֆիկարօ (Նոյ. 23) լայն տեղ կու տային այս սպանութեան: Ստարովոյտովա իր մտահոգութիւնները արտայայտած էր Լիպերասիոնի, հազիւ քանի մը օր առաջ (Նոյ. 17) եւ թղթակիցը կը պատմէ հանդիպումը, անոր գրասենեակին մէջ ուր տիրական ներկայութիւն ունէր Սախարովի նկարը: Լաւատես էր եւ մահուան սպառնալիքները զորս ստացած էր չէին ազդած իր վրայ: 52 տարեկան, վկայեալ էր պատմութեան եւ հոգեբանութեան եւ կը խոստովանէր որ քաղաքական դետնի վրայ, իրեն համար յայտնութիւնը եղած էր 68-ի Փրակայի գարունը: Ս. Պետերսբուրգի երեսփոխան ընտրուած էր 1995-ին, համանախագահ էր ազատական ընդդիմադիր Դեմոկրատ Ռուսաստան կուսակցութեան: Կը պատրաստուէր նաեւ շրջանի կառավարիչի աթոռին թեկնածու ըլլալու 1999-ին, Ժիրինովսկիի դէմ: Կ'ըսէր սակայն. «Կրնայ չահիլ, որովհետեւ հարուստ է: Երեսփոխանական վերջին ընտրութիւններուն, կէս միլիոն տոլարի կը ծախէր թեկնածուի դիրքը իր ցանկերուն վրայ: Հաշիւ ըրէք՝ 40 են»: Մեծագոյն սպառնալիքը, ըսած է Լիպերասիոնի թղթակիցին, ազատական արմատի բացակայութիւնն է: Զուրայիս, Գայդար չկրցան հաղորդակցութիւն բանեցնել: Քաղաքական պարապ մը կայ:

Զանազան ենթադրութիւններ կան իր սպանութեան մասին. վասնզի «կը խանգարէր»: Համայնավար կուսակցութեան շուրջ ալ կասկածներ կան: Ըստ իր կուսակցութեան, վերջին շաբաթներուն հրապարակ հանած էր Համայնավար կուսակցութեան դրամական դաղտնի ցանց մը Ս. Պետերսբուրգի մէջ; 2000-ի նախագահական ընտրութեան համար: Ըստ այդ յայտնութիւններուն, Դումայի նախագահը երկու չինծու ընկերութիւններ ստեղծած էր որոնք սփոնսորներ պիտի գտնէին, որոնց դրամը ուղղակի կուսակցութեան սնտուկը պիտի մտնէր:

Ելցին յայտարարած է թէ այս սպանութիւնը՝ «մարտահրաւէր մըն է ամբողջ ընկերութեան ուղղուած», Պրիմակով խորապէս յուզուած, ըսած է «պէտք է վերջ դնել այս չարագործութեան», իսկ Զերնոմիրդինի համար՝ Ռուսաստան դէպի քաղաքական աՀաբեկում կ'երթայ եթէ Պետութիւնը չհակազդէ:

Թուրք մամուլը առաջին էջէն տալով Գ. Ստարովոյտովայի սպանութեան լուրը, կը յիշեցնէ թէ ան ՓՔՔ-ի ամենէն ջերմ պաշտպաններէն եւ Ռուսաստանի հայկական լոպիին ալ ամենէն ազդեցիկ դէմքերէն էր:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ

Գ. Ստարովոյտովայի հետ մեր զրոյցը կեդրոնացած էր Ղարաբաղի հարցին վրայ որուն արդար լուծումին ջերմ զօրակից մըն էր ինք: Ըսած էր թէ խնդրին ծագումէն շատ առաջ զանազան առիթներով երկար ատեն զոնուած էր հոն, այնպէս որ երբ խնդիրը քաղաքական բնոյթով ներկայացած էր հանրային կարծիքին, ինք պէտք չունէր լուսաբանութեան: Իրեն համար յստակ էր որ ինչպէս կ'ըսէր. «Հարցը կը վերաբերի մաս մը ժողովուրդի ինքնորոշման: Հին ժողովուրդի մը քաղաքական, մշակութային եւ կրօնական իրաւունքներուն պաշտպանութեան խնդիրն է անիկա»: Ապա խօսելով իր քաղաքական մարդու զօրակցութեան մասին, աւելցուցած էր. «ամէն մարդու պատիւ կրնայ բերել հին, մշակութային ժողովուրդի մը շահերը պաշտպանել»:

Ռուս երեսփոխանուհին այդ թուականին արդէն խօսած էր իրեն ուղղուած սպառնալիքներու մասին ալ. ըսած էր թէ անոնք կու գային Ազրպէյճանցիներէն. անոնց թերթերը զինք կ'ամբաստանէին Դաշնակներու ծախուած, տոլարով գնուած ըլլալով, եւլն.: «Չեմ պատասխաներ այդ վիրաւորանքներուն, որովհետեւ ինծի համար աւելի կարեւոր խնդիրներ կան» եզրակացուցած էր Գ. Ստարովոյտովա, որպէս «Յառաջ»ին տուած այցին յիշատակ, լուսանկարուելով ալ թերթին հիմնադրին լուսանկարին տակ:

ՀՀՇ-ի ներսը իսկապէս կան տարակարծութիւններ:

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ԿԱՊԱՆԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 20-ին ԱԺՄ-ի Կապանի շրջանային համագումարին մասնակցելու համար հոն գացած է կազմակերպութեան նախագահ Վ. Մանուկեան: Հանրութեան հետ հանդիպումի մը ան խօսած է 1998-ի ընտրութեան խարդախութիւններուն, քոնեակի գործատան, «Արմէնիա» պանդոկին սեփականաշնորհման մասին, քննադատելով Ազգ. Ժողովի գործունէութիւնը:

ՊԱՀԱԾՈՅԷՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒՄ

Վերջին երկու շաբթուան ընթացքին պահածոներէ թունաւորումի վեց դէպք արձանագրուած է: Ըստ Առողջապահութեան նախարարութեան տեղեկատուութեան, թունաւորուած անձերէն մէկը մահացած է, միւսները բուժումի տակ են:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՏԱԼԻԱ ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆ ՏՈՒԱՒ ԷՕՃԱԼԱՆԻ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԲՈՒՌՆ ԿԵՐՊՈՎ ԿԸ ՀԱԿԱԶԴԷ

Իտալիա Նոյեմբեր 20-ին ջնջեց քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալանը հսկողութեան տակ պահելու որոշումը եւ Հռոմի մէջ բնակութեան իրաւունք ճանչցաւ անոր, պայման դնելով որ քաղաքէն չբացակայի: Իտալիոյ իշխանութիւնները մինչեւ Դեկտ. 1 պէտք է պատասխանեն Էօճալանի քաղաքական ապաստան ունենալու դիմումին. այդ պատասխանը ժխտական ըլլալու պարագային, քիւրտ ղեկավարը Թուրքիոյ յանձնելու այլընտրանքէն զատ, խնդրոյ առարկայ է զինք ընդունելու տրամադիր երրորդ երկիր մը գտնելու հարցը. այս առումով, կը տրուի Լիբիոյ անունը: «Մոնտ» (Նոյ. 21.22) նշած էր Հայաստանն ալ, սակայն, Ռ. Քոչարեան Թիֆլիս այցին ընթացքին պատասխանելով այդ մասին հարցումի մը, վճռապէս յայտնած էր թէ նման բան հաւանական չէ:

Իտալիոյ կեցուածքը խստագոյն հակազդեցութիւններու տեղի տուաւ Թուրքիոյ կողմէ որ առեւտրական յարաբերութիւնները խզելու, իտալական արտադրութիւնները մերժելու սպառնալիքներէն ետք քաղաքական սպառնալիքներ ալ կ'ընէ Իտալիոյ հասցէին, ղեկավար դէմքերու արտայայտութիւններով: Այդպէս է օրինակ, որ երկրին վարչապետը իր կուսակցութեան համագումարին յայտարարած է. «Իտալիա Աքոյին գերեզման պիտի ըլլայ», «Թուրքիոյ բարեկամութիւնը բարեկամութիւն, իսկ թշնամութիւնն ալ թշնամութիւն է», եւլն.:

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահն ալ Վիեննա այցին ընթացքին քրտական հարցին մասին նամակ մը յանձնած է իր պաշտօնակիցին: Հոն բազմաթիւ կէտերով ներկայացուած է թրքական տեսակէտը որ կը մերժէ յաւելեալ իրաւունքներ տալ քիւրտ փոքրամասնութեան, բացատրելով որ «ինքնորոշման իրաւունքը տեղ չունի ժողովրդավարութեան մէջ» եւ թէ Թուրքիա Էօճալանի յանձնումէն այլ կարգադրութեան պիտի չյօժարի:

Թրքական զօրաբաժիններու 50 հազար զինուորներ Նոյեմբեր 20-ին օդուժին ալ մասնակցութեամբ, Թունճէլիի շրջանին մէջ հալածանքի դիմած են ՓՔՔ-ի խումբերուն դէմ:

Իտալիոյ «Ճուվէնթուս» ֆութպոլի խումբն ալ որ ըստ ժամանակացոյցի Նոյ. 25-ին Պոլսոյ մէջ պէտք է մրցէր Կալաթասարայի հետ, ֆութպոլի միջազգային Դաշնակցութենէն ուզած է որ մրցումը չէզոք վայր մը փոխադրուի, Ն...

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՄՏԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՆՈՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ»

(Հեղինակ՝ ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ)

ԱՆԹԻԼԻԱՍ – 1998

1940-ական թուականներէն սկսեալ Պոլսոյ մէջ վերընձիւղուող մշակութային շարժումն ու գրական վարուցանը խօսիլ տուած է իր մասին բազմիցս՝ սփիւռքեան ու Հայաստանեան բեմերէ։ Թէ՛ արձակի եւ թէ՛ քերթողութեան կալուածներուն մէջ զուգահեռ ընթացող այս շարժումը, որ հետեւորդներու կարեւոր թիւ մը մէկտեղից իր շուրջ, նշանակալից բարձունքներ նուաճած է տակաւ ու յաջողած գոյութեան կոչել գրական եզակի «դպրոց» մը, որ իր իւրայատուկ տեղն ունի այլեւս սփիւռքեան տարածքի մեր գրականութեան ընդհանուր երդիքին տակ։ Այս շարժումին բանաստեղծական թեւին, անոր նախակարապետներուն, տիրական դէմքերուն, գլեցած տարողութեան, արձանագրած վերելքներուն ու թողած արձագանգներուն համապարփակ պատումն է որ կուտայ փարիզաբնակ բանաստեղծուհի եւ կրթական մշակ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի «Պոլսահայ Նոր Բանաստեղծութիւնը» հատորը, շահեկան «պտոյտ»ի մը տանելով ընթերցողը դէպի գրական այդ «դպրոց»ին շուրջբոլորը ու վերլուծական անկաշառ ուղեցոյց մը դառնալով բոլոր անոնց համար՝ որոնք ցանկութիւնն ունին ճանչնալու ոգին եւ էութիւնը պոլսահայ արդի քերթողութեան։

254 էջնոց այս ուսումնասիրութիւնը լոյսին եկած է Անթիլիասի Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի տպարանէն, որպէս «Գէորգ Մելիտինեցի» գրական մրցանակի 31-րդ հրատարակութիւն։

Նախաբան գլուխի մը մէջ, Գալֆայեան ընդհանուր բնորոշումը կը կատարէ պոլսահայ արդի քերթողութեան, կը թուէ անոր որդեգրած սկզբունքները ու կարեւորութեամբ դիտել կուտայ թէ Բ. աշխարհամարտի օրերուն սկիզբ առած այդ «շարժում»ը ստանձնեց գրական – ընկերային երկակի դեր մը։

Ի՞նչ էր սակայն տարբերութիւնը «աւանդական» կամ «դասական» որակուած քերթողութեան ու ծիլ տուող նորարար այս շարժումին։ – Հեղինակին հաստատումով՝ առաջին հերթին «բանաստեղծութիւնը դադրեցաւ այլեւս անձնական յուզումներ, ենթակայական զեղումներ արտայայտող գեղեցիկ նախադասութիւններէ եւ ախորժալուր ձայներէ բաղկացած «երգ» մը նկատուելէ ու դարձաւ ընկերային հարցերու, մարդկային ցաւերու եւ ընդհանրական ապրումներու արտայայտութեան նուիրուած առաւելապէս իմացական – լեզուական կիրառում մը» (էջ 6)։ Յետոյ, հեռացաւ եսակեդրոն ապրումներու արտայայտութիւնը ըլլալէ եւ զգացումի փոխարէն մտածումին է որ տուաւ իր նախընտրութիւնը։ Հուսկ ապա, անիկա ձերբազատուեցաւ չափի ու յանգի կաշկանդումներէն, զանցեց աւանդական կէտադրութիւնը, պահելով հանդերձ ներքին կշռոյթ մը ու երաժշտականութիւն մը։

Ժամանակի ընթացքին, պոլսական այս «շարժում»ին սկզբունքները հետզհետէ զարգացած են անշուշտ ու հասած՝ բաղձալի բիւրեղացումի մը։ Արձանագրուած յաջողութիւնը այնքան մեծ եղած է ու տարողունակ, որ երբ բաղդատութիւն մը փորձուի այդ ժամանակաշրջանի սփիւռքեան այլ գօտիներու գրական հունձքին հետ, Գալֆայեանի կարծիքը յստակ է ու մեկին. – «1920 – 1950-ականներու սփիւռքահայ քերթողութիւնը դժբախտաբար չկարողացաւ ընդհանրական եւ համամարդկային չափանիշերով գնահատելի որակ մը ներկայացնել։ Այլ, ստեղծագործական մակարդակով ետ մնաց իր ժամանակէն։ Արեւմտի գետնի վրայ եղաւ երկարաձգումը՝ նախա – եղեռնեան մեր գրական աւանդութիւններուն, կրկնելով լեզուական – արտայայտչական կերպերը, նոյն տաղաչափական – հնչական հնացած ու ժամանակավրէպ ձեւերը՝ յաճախ աւելի համեստ որակով մը, առատ յուզականութեամբ եւ ըսելիքներու ուղղակի արտայայտութեամբ։ Իսկ բովանդակութեամբ ալ եղաւ խորապէս եւ միայն նեղ ազգային։

... Արեւմտի գետնի վրայ սփիւռքահայ բանաստեղծութեան այս ընդհանուր ոչ – նախանձելի կացութեան մէջ, յամենայն դէպս գտնուեցաւ մէկ երջանիկ բացառութիւն, որ էր պոլսահայ նոր բանաստեղծութիւնը» (էջ 29 / 30)։

Բայց որպէսզի պարզաբանուին ենթահողային այն պայմանները՝ որոնք ծնունդ տուին այս «շարժում»ին, Գալֆայեան խիտ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կուտայ պոլսահայ գաղութին յետ – եղեռնեան կացութեան մասին, նկարագրելով անոր պարտադրուած քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային դժուար պայմանները, որոնք «բերանը ամուր փակուած պատանդ»ի մը վերածեր էին զայն 1923-էն սկսեալ։ Ամէնէն զարհուրելին եղած է սակայն 1942-ի տխրահռչակ «Ունեւորութեան տուրք»ը՝ պատերազմի բերումով Թուրքիոյ մէջ յառաջացած տնտեսական դժուարութիւնները մեղմելու պատրուակով։ Գալֆայեան կ'ըսէ թէ «մինչ թուրք ժողովուրդէն պահանջուածը աննշան էր ու խորհրդանշական, հայ, յոյն եւ հրեայ համայնքներու անդամներէն կը պահանջուէին այնպիսի առասպելական գումարներ, որ ենթակաները իրենց տունը, տեղը եւ ամբողջ ունեցածը ծախելու պարագային իսկ չէին կարողանար գոյացնել ու յանձնել կառավարութեան։ Այդ պարագային անոնք կ'աքսորուէին դէպի արեւելեան նահանգներ, մասնաւորաբար Էրզրումի մօտ Աշքալէ կոչուած տեղը, ուր կլիմայական, սննդական եւ աշխատանքային դաժան պայմաններու մէջ կ'աշխատցուէին որպէս բանուոր՝ ճանապարհաշինութեան մէջ» (էջ 40 / 41)։

Այս դժխեմ պայմանները, որոնց նկարագրութիւնն իսկ սոսկում կ'առթէ ընթերցողին մօտ, հիմք կը հանդիսանան պոլսահայ նորարար քերթողութեան ծագման եւ զարգացման։

Առաջին արձագանգները կուգան վաղամեռիկ Կարպիս Ճանճիկեանէն (1920 – (1946), Հայկազուն Գալուստեանէն (1920–1985) եւ Ա. Շաւարշէն (Փէհլիվանեան, 1917–1982)։ Անոնք մէկդի կը թողուն բոլոր վերացական նիւթերը և կեանքի առօրեայէն կը վերցնեն իրենց բանաստեղծութիւններու թեման։ Կը հպին մարդոց տառապանքին, կը նկարագրեն համատարած թշուառութիւնը, կուտան օրուան կեանքին գեղարուեստական պատկերացումը։ Կ'արտայայտուին պատկերալից ոճով, սրամիտ դիւտերով եւ զուսպ յուզականութեամբ՝ խորքի եւ ձեւի հիմնական յեղաշրջումով։ Կարճ ժամանակ անց, այս «երրորդութեան» կը միանան Երուանդ Կոպէլեան (այժմ՝ Պոլիս) եւ Խաչիկ Ամիրեան (1915 – 1998)։ Այս վերջինը, ի տարբերութիւն միւսներուն, «պոլսահայ քերթողներու մէջ միակ բացառութիւնն է որ շատ խոր կերպով ապրած եւ մանաւանդ արտայայտած է իր պաշտումի հասնող սէրը հայրենիքի հանդէպ։ Վերածնունդի ճամբուն վրայ գտնուող Հայաստանը եղած է իր գլխաւոր ներշնչարանը, մեր աշխարհի ընդվզեցուցիչ անարդարութիւններուն դիմաց միակ յուսադրիչ երեւոյթը» (էջ 96)։

1950 – 1960-ի շրջանին Պոլսահայ քերթողութեան տիրապետող գլխաւոր դէմքը կ'ըլլայ Զահրատ, որ իբրեւ բանաստեղծ՝ «բացառիկ ծնունդ մըն է ու կը պատկանի այն երջանիկ, բայց հազուագիւտ օժտեալներուն, որոնք պատմութեան ընթացքին ժողովուրդի մը ծոցէն յարմար պահու մը «արկածով» կը ժայթքին։ Իր հրաշալի տաղանդը խառնուրդ մըն է բացառիկ ըզգայնութեան, սուր տեսողութեան, վառ երեւակայութեան, խորունկ եւ ճիշդ դատողութեան, խոր մարդկայնութեան, պարզութեան, ջերմութեան, ըսելիքը խըրոխտ եւ յանդուգն կերպով ըսելու համարձակութեան եւ մանաւանդ՝ երգիծելու հիանալի կարողութեան» (էջ 103)։ Հ. Գալֆայեան – Փանոսեան Զահրատի նուիրած է լման 50 էջ, առանձնաբար պրիսմակի տակ առնելով անոր բոլոր քերթողագիրքերը՝ «Մեծ Քաղաքը»-էն (1960) մինչեւ «Մաղ մը Ջուր» (1995)։ Չի մոռնար աւելցնել թէ՝ Զահրատի ժամանակաշրջանը կը զուգադիպի երկրին մէջ քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային մեծ բարելաւումներու ընթացքի մը, երբ «զուտ ազգային գետնի վրայ, հայ մշակութային կեանքը իր ամէնէն պտղատու ու ամենաբեղուն շրջանը կ'ապրի (էջ 107)։ Տեսական - քննական այս համապարփակ վերլուծումը խոշորացոյցի տակ կ'առնէ նաեւ Զահրատ բանաստեղծին դիմագծութիւնը ու վեր կը բերէ անոր գրական հունձքին համամարդկային ու ազգային երկճիւղ երեսները։ Օրինակներու ճամբով, հեղինակը կը հաստատէ թէ՝ կարդալով Զահրատէն որեւէ քերթուած՝ «ընթերցողը ըստ իր զգայողութեան ու հասկցողութեան, իմաստներու ծովու մը մէջէն կ'որսայ իր ուզած իմաստը»։ Զահրատի կողքին, այս նոյն շրջանին յայտնուած անուններ կ'ըլլան Անդրան Խօզէր (1927 – 1994) եւ Օննիկ Ֆչրճեան (1931 – 1974)։

Պէտք չէ խորհիլ անշուշտ, թէ Զահրատի կամ այլոց կողմէ որդեգրուած քերթողական յեղաշրջող այս նոր ուղղութիւնը հաշտ աչքով դիտուած ըլլայ առաջին մէկ օրէն։ Անձնապէս տեղեակ չենք, թէ պոլսահայ գաղութին գրական տարբեր խաւերը կամ մամուլի օրկաններ ի՞նչ հակազդեցութիւն ցուցաբերեցին այդ օրերուն։ Գալֆայեանի գրքին մէջ ալ, դժբախտաբար, ոչինչ յիշուած է այդ մասին։ Տուեալներ կան սակայն, թէ արտասահմանի մէջ դիւրաւ չընկալուեցաւ «շարժում»ը։ Այսպէս, եթէ նոյնիսկ Վահէ – Վահեանի Պէյրութի «Անի» ամսագիրը դրապէս արտայայտուած է հասակ առնող պոլսահայ նոր բանաստեղծներուն նկատմամբ (արդեօ՞ք գաղափարական նկատումներով), անդին, ձեռքի տակ ունինք Շաւարշ Միսաքեանի մէկ քրոնիկը՝ «Բարեմիտ բայց հում» (տե՛ս՝ «Յառաջ», 1953, Սեպտեմբեր 1), ուր գրական իր հոտառութեամբ յայտնի հրապարակագիրը խէթ աչքով կը նայի պոլսահայ արդի քերթողութեան վրայ ու կը հեգնէ զայն։

Յամենայնդէպս, «շարժում»ը թափ կ'առնէ կրկին եւ 1960 – 1975-ի շրջանին, ու անկէ ետք ալ, հրապարակին կուգայ խիզախել Զարեհ Խրախունի, որ «Նոր ուղղութիւն մը կուտայ պոլսահայ արդի քերթողութեան, պատկերներէ աւելի խորհրդանշաններու եւ բազմիմաստութեան գիրկը առաջնորդելով զայն»։ Գալֆայեան անոր եւս տրամադրած է շուրջ 50 էջ, նախ մի առ մի անդրադառնալով 1964 – 1996 Խրախունիի լոյս ընծայած 11 քերթողագիրքերուն բովանդակութեան, անոնցմէ կատարելով դիպուկ քաղուածքներ (ի դէպ, բանաստեղծը դեռ վերջերս հրապարակ հանեց երկու այլ ժողովածուներ ալ՝ «Շեղքի վրայ նարտախաղ» եւ «Արի Արքայն»), հուսկ վերլուծելով ու բացատրելով «առարկայական խորհրդապաշտութիւն» կոչուած գրական նորայայտ ուղղութիւնը, որով կը յատկանշուին Խրախունի ու իրեն հետեւող մէկ քանի երկրորդական դէմքեր։ Աւելի վերջ, հեղինակը կը հպի Խրախունիի գրողական – ստեղծագործական արուեստին ալ՝ ցոյց տալով թէ բանաստեղծը ինչպիսի ճարտարութեամբ կը խմորէ ու կը կերպաւորէ իր բառերը, նոր հասկացողութիւններ կը ստեղծէ անոնցմէ, կ'օգտագործէ մեր մայրենի լեզուին անհամար կարելիութիւնները, իր կամքին կ'ենթարկէ լեզուն, միշտ յաջողելով բանաստեղծական ըղձալի ապրում մը ընծայել ընթերցողներուն, լար մը թրթռացնել անոնց էութեան մէջ եւ աշխարհայեացքի փոփոխութիւն մը յառաջացնել անոնց մօտ։

Անդրադառնալով բանաստեղծին լեզուական նուաճումներուն, Գալֆայեան կը հաստատէ աներկբայօրէն, թէ «Խրախունին, անուրանալիօրէն հայերէն լեզուի սակաւաթիւ վարպետներէն մէկն է։ Իր քերթողութեան մէջ Մեծասքանչը կը հմայէ ու կը զարմացնէ ընթերցողը՝ արտայայտութեան իր անսահման կարելիութիւններով։ ճկունութիւններով, նրբութիւններով։ Խրախունին բառերը կ'ընտրէ գոհարներու պէս եւ իրենց յատուկ տեղը կը դնէ։ Բազմաթիւ իմաստներու եւ երանգներու մէջէն կ'ընտրէ ճիշդ պէտք եղած բառը, իսկ անհրաժեշտութեան պարագային ալ կը ստեղծէ զայն, փոխանակ օգտագործելու օտար լեզուէ եկած փոխառութիւններ» եւայլն (էջ 199)։

Այս նոյն ժամանակաշրջանին հրապարակ կ'իջնեն նաեւ բանաստեղծներ Արսէն Ճանեան (այժմ՝ Հայաստան), Արմէնուհի Թէրզեան (1910 – 1992), Իրմա Աճէմեան (1938 – 1991), Խորէն Մանուեան եւ Վարդերես Գարակէօզեան (այժմ՝ Ամերիկա), որոնք սակայն կը մնան հետեւակի դերին մէջ, առաւել կամ նուազ յաջողութեամբ։ Առանձնայատուկ տեղ կը գրաւէ Իգնա Սարըասլան (ծնած՝ 1945), որուն «Լօ» խորագրեալ քերթողագիրքին ակնարկելով, Գալֆայեան կ'ըսէ թէ սիրերգներու գեղեցիկ հաւաքածոյ մըն է, «որուն մէջ գիրար կը հրմշտկեն ինքնատիպ պատկերներ, սրամիտ դիւտեր, ինչպէս նաեւ անկեղծութիւն, մանկունակութիւն եւ անխառն սէր»։ Ան կ'ափսոսայ, որ այս ինքնատիպ բանաստեղծը պոլսահայութեան վերջին յոյսն է, «քանի որ տարիներէ ի վեր պետութեան կողմէ գործադրուող ձուլումի ծրագիրը (հայկական վարժարաններուն վրայ գործադրուող ճնշումները, հայերէնի դասաժամերու սահմանափակումները, հայերէնի կարող եւ փորձառու ուսուցիչներու դպրոցներէ վտարումը) այլեւս իր արդիւնքները տալու վրայ է եւ շատ հաւանական չի թուիր որ նոր ուժեր հասնին եւ համալրեն պոլսահայ քերթողներու շարքերը» (էջ 234)։ Ի դէպ, Սարըասլանի 2-րդ հատորը՝ «Քառամբակ Սէրերով» (1994) զարմանալիօրէն յիշատակուած իսկ չէ սոյն ուսումնասիրութեան մէջ, հակառակ որ Զահրատի եւ Խրախունիի աւելի ուշ հրատարակուած գործերը («Մաղ մը Ջուր» – 1995, «Սրտի խօսք» – 1996) ներառնուած են այնտեղ եւ արժանացած պատշաճ գնահատումի։ Ակամայ զանցառում մը, հաւանաբար։

Գրքին վերջին բաժնին մէջ, արագ ու հպանցիկ ակնարկով մը սեւեռումի կ'ենթարկուին Պոլսոյ մէջ կազմաւորուած, սակայն արտասահման կայք հաստատած քանի մը արդիաշունչ քերթողներ, ինչպէս Մկրտիչ Հաճեան (1915 – 1985), Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան, Ս. Փ. Զանդը, Եդ. Ազամեան։

Հատորին եզրակացութիւնն այն է, որ պոլսահայ նոր բանաստեղծութիւնը իր համամարդկային խորքով ու խորապէս ազգային տրոփով՝ կրցած է արժեւորել ինքզինք որպէս քանակ թէ որակ, միաժամանակ կարողանալով դիմանկարը տալ իր ժողովուրդին (իմա՛ տեղւոյն գաղութին) ընկերային, մշակութային, իմացական եւ հոգեկան կեանքին, եռեւեփումներուն։

Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանի սոյն գիրքը, ինչպէս դիտել տուինք արդէն, ամէն բանէ առաջ օգտակար ուղեցոյց մըն է ըմբռնելու եւ լիովին ճաշակելու «արդի» կամ «նորարար» քերթողութիւնը, որ եթէ նոյնիսկ (մե՛ր օրերուն յատկապէս) ոմանց գրիչին տակ կը տրորուի, կ'այլանդակուի կամ «արուեստի ազատութիւ՛ն» պատրուակին տակ կը չարաշահուի մերթ ընդ մերթ, կը մնայ սակայն դարուն պահանջքը ու գոհացում կուտայ ընթերցողին՝ եթէ եկած է Զահրատի ու Խրախունիի հէնքէն գրողներու գրիչէն։

Կը մնայ յուսալ, որ պոլսահայ գրական «արդի շարժում»ին մասնակից արձակագիրներու բերքը եւս կ'արժանանայ նմանօրինակ վերլուծական ուսումնասիրութեան մը, ամբողջացնելու համար համապատկերը Վոսփորի մասուր ապասարկութեան՝ մեր գրականութեան վերջին կէս դարու աւազանին մէջ։

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹ – Պաապտայի Նախագահական պալատին մէջ, Նոյեմբեր 7-ին, Հանրապետութեան նախագահ՝ Էլիաս Հրաուի Լիբանանեան Մայրիի ազգային շքանշանով պարգեւատրած է երեսփոխան Խաչիկ Պապիկեան եւ նախկին երեսփոխան տոքթոր Մելքոն Էպլիղաթեան։ Հանդիսութեան ներկայ եղած են Արամ Կաթողիկոս, նախարար՝ Շ. Պարսումեան, Հայկական պլոքի ներկայացուցիչ Ս. Յովհաննէսեան, առաջնորդ Գեղամ Ծ. Վրդ. Խաչերեան, Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Տիգրան Ճինպաշեան եւ քաղաքական հարցերու պատասխանատու Յ. Բագրատունի, ՌԱԿ-ի ներկայացուցիչ Յ. Էմիրեան, Ս.Դ.Հ.Կ.-ի ներկայացուցիչ տոքթոր Ս. Տէմիրճեան եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ։ Նախագահը իր խօսքին ընթացքին ներկայացուցած է պարգեւատրեալները եւ անոնց գործունէութիւնը Լիբանանի ի նպաստ։ Ապա, մէթր Խաչիկ Պապիկեան իր եւ տոքթոր Էպլիղաթեանի կողմէ շնորհակալութիւն յայտնած է։

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի վեհարանի դահլիճին մէջ, Նոյեմբեր 5-ին տեղի ունեցած է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Ուսանողական Միութեան հիմնադրութեան 35-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւնը հովանաւորութեամբ Արամ Կաթողիկոսին։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է Միութեան ատենապետ Ճորճ Պարամաքեան, որու յաջորդած է սահիկներու ցուցադրութիւն մը որ կը ներկայացնէր Միութեան 35 տարիներու գործունէութիւնը։ Օրուան բանախօս՝ Խաչիկ Տէտէեան արժեւորումը կատարած է Միութեան։ Դաշնակի ունկնդրութենէն ետք եզրափակիչ խօսքը արտասանած է Արամ Ա., որմէ ետք տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը։

ՐԱՖՖԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԸ ԵՒ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Գործադիր Վարչութեան տնօրէն Րաֆֆի Յովհաննէսեան Սեպտեմբեր 4-ին կը ներկայացնէր իր հրաժարականը։ Հիմնադրամին Հոգաբարձութեան Խորհուրդը Սեպտեմբեր 15-ին կ՚ընդունէր հրաժարականը։ Ան պաշտօնի կոչուած էր նոյն տարուան Ապրիլ 22-ին։ Այսօր, Յովհաննէսեանի հրաժարումէն երկու ամիս ետք, զայն փոխարինող պաշտօնավար մը դեռ չէ նշանակուած Խորհուրդին կողմէ։

Այդքան կարճ պաշտօնավարութենէ մը ետք ներկայացուած հրաժարականը հասկնալի ցնցում պատճառեց Սփիւռքի մէջ ու անդրադարձներ ունեցաւ Հայաստանի մէջ, նկատի առնելով հրաժարող պաշտօնատարին անձնաւորութիւնը եւ իր ներկայացուցած հիմնարկին համազգային կարեւորութիւնը։

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի մեկնումին առընչուող նախկին Գործադիր տնօրէնուհի Մանուշակ Պետրոսեանի պաշտօնաթողումէն ետք Րաֆֆի Յովհաննէսեանի նշանակումը մեծ յոյսեր ներշնչած էր քիչ մը ամէնուն։ Ամբասիր նկարագրով, նուիրեալ, Հայաստանի եւ Սփիւռքի իրականութեան ծանօթ անձնաւորութեան մը նման պաշտօնի կոչումը կը նկատուէր դրաւական մը Հիմնադրամի վարկին աւելի եւս զօրացման, նուիրատուներուն վստահութեան ամրապնդումին։ Նոր պաշտօնավարը կրնար դառնալ նաեւ լաւագոյն կամուրջը Սփիւռք – Հայաստան կապերուն՝ իր լրիւ իմաստը տալով համահայկական անուանուած հիմնարկին։ Զինք իր պաշտօնին նշանակող մարմինը գիտէր թէ Հիմնադրամը նոր վարկ եւ կշիռ կրնար շահիլ ապահովութիւն ներշնչող նման պատկերով մը։ Հետեւաբար, իր անսպասելի հրաժարումը նաեւ հակառակ զարգացումներ պիտի ունենար։ Ոմանց մօտ հարցականներ ծագեցան, ուրիշներու պարագային՝ վերապահութիւններ յառաջացան, եւ ամէն անձ, դէթ պահ մը, հարց տուաւ թէ ի՞նչն էր որ կը խոչընդոտէր Հիմնադրամին սահուն ընթացքը եւ վերելքը, որոնց պէտք ունէր ան։ Րաֆֆի Յովհաննէսեան չորս ու կէս ամսուան ընթացքին կը դառնար, թէ՛ նոր յոյսեր եւ խանդավառութիւն ներշնչող գործօն եւ թէ միտքերու մէջ շփոթ յառաջացնող եւ հիմնարկին վարկը սասանող ազդակ։ «Մեր գործը դժուարացաւ», պիտի յայտարարէր մտահոգ Հիմնադրամին Ֆրանսայի մասնաճիւղին Նախագահ Պետրոս Թերզեան, այս առթիւ «Յառաջ»ի (Հոկտեմբեր 1/2) տրուած հարցազրոյցին մէջ։

«Ծանր սրտով» ծանուցուած իր հրաժարումին առթիւ Յովհաննէսեանի բացատրութիւնն էր որ ամէնէն աւելի ծնունդ կուտար հարցականներու։ «Բազմաթիվ պատճառներէն» որոնք աղերս ունէին «Հայեցակարգային, կազմակերպական ու բարոյական» ոլորտներուն հետ, Յովհաննէսեան կ՚ըսէր թէ ինքզինք դէմ յանդիման կը գտնէր դժնդակ իրականութեան մը. «Էապէս համահայկական, վերքաղաքական, անշահախնդիր կառոյց կերտելու անյաղթահարելի խոչընդոտների յարուցումը»։

Մեզ քիչ մը աւելի շուարումի մատնող կէտերը կը գտնուին վերը մէջբերուած վերջին պատճառաբանութեան մէջ։ Այն տպաւորութիւնը կը ձգուի, թէ Հայաստանի Արտաքին Գործերու առաջին նախարարը, Երեւանի Ռազմավարական եւ Ազգային Հետազօտութիւններու հիմնադիր – նախագահը, 1989-էն ի վեր Միացեալ – Նահանգներէն ընտանեօք Հայաստան հաստատուած իրաւաբանը եւ քաղաքագէտը, որ ապրած եւ զգացած է Հայաստանի ամէնէն տաժանելի օրերը, եւ որուն մինչեւ այսօր կը մերժուի Հայաստանի քաղաքացիութեան իրաւունքը իրերայաջորդ երկու Նախագահներու օրով, իրազեկ չէ իր երկրին իրադրութենէն։ Ինք, աւելի քան որեւէ մէկը լաւատեղեակ է, անշուշտ, շրջապատոյթին մէջ տիրող համատարած կաշառակերութեան, զեղծարարութեան, վարչակարգի քաղաքական ապականութեան, ապօրէն հարստացումներուն, կուսակցութիւններու շահադիտական մրցակցութիւններուն, մաֆիայի գործունէութեան՝ չըսելու համար նաեւ մաֆիա – իշխանութիւն կապերուն։ Միջավայր մը ուր դրամաշորթութիւնը նախարարական աստիճաններ ունի, երբեմն քանի մը միլիոն տոլար գումարներու անյայտացումներով, եւ ուր կարելի չէ կառոյցներու մէջ հիմնական փոփոխութիւններ ներմուծել առանց գոհացնելու կարգ մը նուիրապետական թէ այլ ստուերային ուժերը։ Րաֆֆի Յովհաննէսեան գիտէր այդ բոլորը երբ իր պաշտօնը ստանձնեց։ Թերեւս ան կը խորհէր նաեւ թէ անխարդախ նկարագիրով եւ կորովի հետապնդումներով կարելի է յաղթահարել շատ մը խոչընդոտներ եւ մշակել տեսլապաշտ ծրագիրներ, մանաւանդ երբ ենթահողը կը կազմէ Համահայկական Հիմնադրամին նման համազգային մարմին մը։ Ան սխալեցաւ։ Իր պարագային սխալը նաեւ յանցանք մըն է, բոլորին համար հաւասարապէս ժխտական հետեւանքներով։

Հաւանաբար հոս տեղին է եւ դարձեալ մը յիշել ենթակային Արտաքին նախարարի պաշտօնէն հրաժարման կամ հրաժարեցման չարժառիթը, իր պաշտօնին ստանձնումէն տասը ամիս ետք, որ կուգար իր անկեղծ տեսակէտները եւ համոզումները պետական քաղաքականութիւն նկատելու շփոթէն։ Որպէս անկախ Հայաստանի Առաջին Արտաքին Գործոց նախարար, Րաֆֆի Յովհաննէսեան հիմնական դեր մը ունեցաւ այդ նախարարութեան սկզբնական կազմաւորման եւ ձեւաւորման մէջ, սակայն սայթաքումը ըլլաւ երբ մոռացութեան տուաւ թէ, երկրին Արտաքին քաղաքականութիւնը ճշդողը եւ անոր միակ պատասխանատուն Հանրապետութեան Նախագահն էր։

Մեզի համար մանաւորաբար անըմբռնելի է երբ իր յայտարարութեան մէջ «անյաղթահարելի» կը նկատուի «էապէս համահայկական, վերքաղաքական, անշահախնդիր կառոյցի կերտում»ը։ Այս հաստատումը եթէ չվերաբերէր «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամին նման կազմակերպութեան մը, հասկնալի պիտի թուէր։ Իսկ եթէ Րաֆֆի Յովհաննէսեան տեղեակ է մեզի անծանօթ իրականութիւններու, իր պարտականութիւնն էր – եւ այսօր ալ է – մեզ տեղեակ պահել, անգամ մը որ իր կողմէ ամբաստանութիւնը արձակուած է։ Ենթադրաբար ճշմարտութիւն մը կրնայ պարունակել իր հաստատումը, սակայն ամէն սահմանում յարաբերական իմաստ մը ունենալով, մեր համոզումը կը մնայ թէ «Հայաստան» Հիմնադրամը միակ համահայկական մարմինն է, որուն իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ո՛չ միայն Սփիւռքէն շուրջ 20 հազար ընտանիք, այլ նաեւ բազմահազար ընտանիքներ Հայաստանէն եւ Արցախէն։ Նախագահ Քոչարեանի օրով անոր համահայկականութիւնը շեշտուեցաւ, երբ տարիներով Հիմնադրամին աշխատանքներէն հեռու մնացող եւ իր մասնակցութիւնը զլացող Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եկաւ գրաւելու իր աթոռը անոր կազմին մէջ։ Այսօր դուրս մնացած ուժ չկայ։ Անոր համահայկականութեան եւ «վերքաղաքական» հանգամանքին ապացոյցն էր այն իրողութիւնը, թէ ծանօթ պայմաններու ներքեւ Նախագահ Տէր – Պետրոսեանի պաշտօնէն հեռացումէն ետք՝ Հիմնադրամը անեղծ պահեց իր դիմագիծը եւ ոգին։

Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հրաժարումին առընչուող տեղ երեւոյթ մը պարզուեցաւ «դիմացի» ճակատէն, երբ Հիմնադրամի վարչութեան հանրային կապերու վարիչ Տիգրան Պասկեւիչեան Հոկտեմբեր 1-ին սարքած մամուլի ասուլիսով մը անդրադարձաւ հարցին։ Նուազագոյնը որ կարելի է ըսել իր մասին, այն է թէ նրբավարութիւնը մաս չէր կազմեր Պասկեւիչեանի մասնագիտութեան։ Փոխանակ գոհանալու ըսելով թէ Հիմնադրամին աշխատանքներուն եւ ծրագիրներուն առընչուող մօտեցումներու եւ հայեցակէտներու խոր տարբերութիւն մը կը գտնուէր նախկին գործադիր տնօրէնին եւ միւս պատասխանատուներուն միջեւ, Պասկեւիչեանի խօսքերուն միակ միտք բանին կը թուէր ըլլալ անձի մը վարկաբեկումը, Ամերիկայի մէջ պիտի ըսէին՝ «նկարագիրի սպանութիւն»ը։ Յայտնի չէր նաեւ թէ որո՞ւ անունով Տիգրան Պասկեւիչեան կը կատարէր իր նսեմացնող յայտարարութիւնները։ Իր մասին գիտենք որ ան Հիմնադրամի վարչութեան մէջ գրաւած ներկայ դիրքէն հրաժարած էր երբ պաշտօնի կոչուած էր Րաֆֆի Յովհաննէսեան, եւ վերադարձած իր պաշտօնին՝ անոր մեկնումէն ետք։ Այս ելդարձը զինք կը զրկէր նման յայտարարութիւններ կատարելու բարոյագիտական իրաւունքէն։ Ամէն պարագայի, Պասկեւիչեանի յայտարարութիւնը ծառայեց քիչ մը աւելի շեշտելու միտքերու մէջ յառաջացած շփոթը։

Ակամայ չարիքը արդէն գործուած է քիչ մը բոլոր կողմերէն։ Կը մնայ անոր արագ եւ արմատական դարմանումը։ Հիմնադրամին Հոգաբարձուներու Խորհուրդը եւ տեղական մասնաճիւղերը պէտք է ձեռք առնեն բոլոր միջոցները որ չխախտի հանրութեան հաւատքը մարմնի մը հանդէպ, որ փրկչական գործ տեսած է Հայաստանի ամէնէն դժնդակ օրերուն եւ կը շարունակէ իր ազդօգուտ ուրոյն առաքելութիւնը։ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամը ցարդ ծախսած է շուրջ 60 միլիոն տոլար իր շինարարական ծրագիրներուն համար։ Այդ գումարը կը թուի բաղդատաբար փոքր ըլլալ երկրի մը ծով կարիքներուն դիմաց, երբ իրենց կարգին օտար պետութիւններ եւ կազմակերպութիւններ կը բերեն իրենց մեծագումար օժանդակութիւնը ի նպաստ Հայաստանի վերելքին։ Սակայն Հիմնադրամին ծրագիրներուն մարդասիրական եւ ազգային բարիքները կը մնան եզակի իրագործումներ Հայաստանի եւ Արցախի մէջ։ Շուրջ 140.000 անձեր կ՚օգտուին կառուցուած ջրատար ցանցերէն, պատերազմի զոհերու բազմահազար որբերուն կը տրուին ամսականներ, կառուցուեցաւ Գորիս – Շուշի 50 քիլոմեթր երկարութեամբ կենսական ճամբան ինչպէս նաեւ դէպի Իրան երկարող «Կեանքի ճամբան», բացուեցաւ Ջաւախքի հետ հաղորդակցութեան ուղին, վերականգնեցան գիւղեր, հաստատուեցան ջրատար եւ ելեկտրական ցանցեր մանաւորաբար Արցախի մէջ, որուն օտար պետութիւններ կը մերժեն բաժին հանել իրենց օժանդակութենէն։

Մեր յոյսն եւ հաւատքն է նաեւ, որ ըստեղծուած տագնապը կարենայ ունենալ իր դրական անդրադարձը, արթնցնելով ազգային գիտակցութիւնը եւ զօրացնելով Հիմնադրամին աշխատանքներուն մօտէն հետաքրքրուելու եւ աւելի նախանձախնդիր ձեւով մօտենալու ոգին Սփիւռքի, Հայաստանի թէ Արցախի մէջ։

Գ. Ք.

Պոսթըն

—ՀԻՆ ԷՋԵՐ—

ՓՈՍՏԱԼ

ԴՐ. ԶՕՀՐԱՊ

Դ.

– Փոստալին մէկն էր, կ՚ըսէին սպասուհիին համար, առանկ տուն մը խըյմէթը չգիտցաւ։

Առուտուրի մէջ Ղազար աղային հետ գործ ունեցողներն ալ միեւնոյն կարծիքէն էին։ Ղազար աղան, Սուրբիկ հանըմը կը մեղքնային, անոնց ի գործ դրած բարիքին դէմ եղած ապերախտութեան վրայ կը զարմանային շարունակ։

– Աշխարհք է աս, կը կրկնէին գլուխնին երերցնելով։

Ե.

Վրայէն չորս տարի անցեր էր, երբ այս պատմութիւնը իմացայ եւ բարեկամ տունի մը մէջ, ուր Տիգրանուհին կ՚աշխատէր իբրեւ սպասուհի։

Միշտ աղուորիկ կին մըն էր, թէեւ տարիքին հակասող ծանրութիւն մը կար դէմքին վրայ։

Յղութեան վերջին ամիսները, տղաբերքը Հաճի Տիւրիկին տանը մէջ եղեր անցեր էր, կայտառ, խնդումներես մանչ մը ձգելով իրեն, այն պահուն, ուր անդին գեղին մէջ էրիկը թոքատապէ կը մեռնէր։

Մեծ ցաւ մը չէր զգացեր Տիգրանուհին այս չճանչցած էրկանը մահէն. բայց նորէն թիկունք մը պակսած էր իրմէն այս մահով, որչափ ալ ենթադրական բան մը ըլլար ատիկա։ Ու աւելի մեծ սիրով մը փարած էր այս զաւկին, որ հայր չունենալուն համար կրկնապէս իրենն էր։

Ինքը աշխատելու ստիպուած ըլլալուն՝ իր զաւակը օտար կնոջ մը յանձնելու հարկադրուած էր։ Եւ օրին մէկը անոր ալ հիւանդանալուն լուրը բերին։ Վազեց գընաց, բայց մանկիկին վերջին ժամուն միայն հասաւ. բժիշկ, դեղ օգուտ չըրին, ոչ ալ Ս. Մասունքը, զոր Ամենափրկիչէն բերել տուաւ. Թռչունի մը պէս առանց տըրտունջի հոգին աւանդեց անիկա իր գիրկին մէջ։

Տիգրանուհին մարդ մարդասանք չունէր. Հաճի Տիւրիկն ալ գեղն էր այդ միջոցին. ինքն իր գլխուն պարտաւորուեցաւ մեռելաթաղի բոլոր չնչին ու ահաւոր պատրաստութիւնները տեսնել։ Ինքը հագուեցուց, սաղեց մանկիկը, ինչպէս վերջին կը պատմէր լալով։ Յետոյ եկեղեցի գընաց փափաք յայտնելով որ կարելի եղածին չափ շքեղ ըլլայ յուղարկաւորութիւնը։

– Մեղք ես, կնի՛կ, ստակ չունիս, ըսին ժամէն։

Անիկա յամառեցաւ, ուզածին վճարեց, շատ մը մոմեր վառել տուաւ, պնդեց որ երկու քահանայ գտնուի արարողութեան. մանաւանդ ուզեց որ ճաղի մէջ դնեն իր զաւակը, վախնալով որ հողին մէջ կը մսի անիկա. սնտուկ ապսպրեց, համոզուած ըլլալով որ անոր մէջ պիտի պատըսպարուի պզտիկը։

Օր մը շարունակ ասոնցմով զբաղեցաւ, ամէն բան իր ձեռքովը կարգի դրաւ. ժամին մէջ ինքը մինակ էր եւ մինչեւ գերեզմանատուն, գլուխը բաց, ինքը մինակ հետեւեցաւ դագաղին։ Հո՛ն, իր աչքին տակ, տեղաւորել տուաւ զայն հողին մէջ ու ետ դարձաւ իր ծառայած տունը, երկու օր բացակայ մնալէ ետքը։

Աչքերը ուռած էին լալէն, բայց դանդատի բառ մը չելաւ բերնէն. գլուխը կախած՝ առաջուան պէս աշխատութեան տուաւ ինքզինքը։

Անկէ վերջ իր բոլոր մտմտուքը, իր բոլոր առաջադրութիւնները այս պզտիկ հողակոյտին յատկացուց։ Ամսականէն ժողված ստակովը՝ գերեզմանատան մէջ պզտիկ հող մը գնեց։

Երկու հոգինոց հող մը, ըսաւ ցած ձայնով մը թաղականներուն։

Ստակը վճարեց եւ թուղթը ձեռքը բռնած իսկոյն գերեզմանատուն վազեց, զաւկին մարմինը հոն փոխադրել տալու համար։ Քիչ ատեն վերջը, պզտիկ պատով մը շրջափակել տուաւ այդ պզտիկ հողը. վերջն ալ քար մը դնել տուաւ անոր վրայ։ Բոլոր վաստակածը հոդ կը ծախսէր. ամէն ատեն նոր բան մը ունէր շինելիք, աւելցնելիք, գեղեցկացնելիք այդ տեղին մէջ։

Ու մեռելոցին օրերը, քանի հատոր մեռելոցի օր կայ տարուան մէջ, մեծ ու պզտիկ, ցնծութեան օրեր էին իրեն համար։ Առտուն կանուխ կ՚ելլէր, իր այրի կնոջ արդուզարդը կ՚ընէր, լուրջ ու հանդիսաւոր արդուզարդ մը, ու ճամբայ կ՚ինէր դէպի գերեզմանատունը. պզտիկ տապանին քով չոքած՝ երկար բարակ ու ցած ձայնով կը խօսէր իր զաւկին հետ, անոր մանուկի բարբառովը։ Ամէն հեղուն տէրտէրին օրհնել կուտար գերեզմանը, հարուստէ մը աւելի առատաձեռնութեամբ տալով օրհնողչէքը։

Դարձին՝ երանութիւն մը կար անոր դէմքին վրայ։

– Ո՞ւր գացեր էիր, Տիգրանուհի՛, կը հարցնէին տնեցիները, իբրեւ թէ չգիտնային անոր ո՛ւր երթալը։

– Հանը՛մ, զաւկիս գացի, կը պատասխանէր ուրախութեամբ։

(Շար. 6 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

կատի առած Թուրքիոյ մէջ Իտալիոյ դէմ բորբոքած կիրքերը եւ հաւանական հետեւանքներ ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՆԽԱՀԱՍ ՑՈՒՐՏԸ Ֆրանսայէն զատ, տարածուած է բազմաթիւ երկիրներու մէջ եւ զոհեր ալ կան ։ Նոյ. 21-22-ին հինգ հոգի որոնք ապաստան չունէին մեռած են, Ֆրանսա ։ Լեհաստանի մէջ ալ 31 մեռեալ կայ, ջերմաստիճանը 0-էն վար 26 էր Վարշաւա ։ Ռումանիոյ մէջ կացութիւնը աղէտալի է, հարիւրաւոր կառքեր ձիւնի տակ մնացած են ։ 8 մեռեալներ ալ հոն կային ։

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ 97 միլիոն տոլարի յատկացում մը կ'ընեն Իրաքի իշխանութեան ընդդիմադիրներուն ։ Աւելի քան 70 խմբակցութիւններ կան որոնք ապարէզ կը կարդան Ս. Հիւսէյնի ։ Միւս կողմէ Պաղտատ ամբաստանեց ՄԱԿ-ի յատուկ յանձնախումբը որ Ուաշինկթընի հրահանգով կը շարժի ։

ՈՒՂԵՎԱՐՆԵՐՈՒ «եւրոպական» գործադուլը խորապէս խանգարեց երթեւեկը, Նոյ. 23-ին, Ֆրանսայէն զատ վեց երկիրներու մէջ ։ Բողոքը կը վերաբերի նախատեսուած երկաթուղային եւրոպական ազատականացման ։ Ֆրանսայի մէջ, շարժումը պիտի կրկնուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 27-ին ։

ԻՐԱՆԻ ընդդիմադիր պարագլուխ մը՝ Տ. Ֆորուհար եւ կինը սպաննուած են Թեհրան, Նոյեմբեր 22-ին ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Բ. դասակարգի մրցումներու կարգին Այաչիօ եւ Վալանսի Հայ Մարզականը 0 - 0 արդիւնքի մը յանգեցան ։ Վալանս 17-րդ է դասաւորման մէջ (19 կէտով), գլուխն է Սէն Թ'էթիէն 39 կէտով, վերջին է Նիս 15 կէտով ։

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆ ԼՕԹՕ

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ
LOTO

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Պուլվար - Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակախաղ Լօթօ Մշակոյթի Տան մէջ

12-14, rue Saint Bazile, Marseille 1er

Կիրակի, Նոյեմբեր 29, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին, վիճակահանութեան բազմազան գեղեցիկ առարկաներով ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un CONTRAT—EMPLOI—SOLIDARITE (C.E.S.) de préférence bilingue français (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ

Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28, եւ Կիրակի օր Նոյեմբեր 29-ին, Վալանսի Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ մէջ քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում կը կատարուի համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի ։

Քահանայական կոչման արարողութիւն. — Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28-ին երեկոյեան ժամը ճիշդ 6-ին ։

Քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում. — Կիրակի օր, Նոյեմբեր 29-ին առաւօտեան ժամը 10-ին ։

Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Եւրոպայի Հայոց
եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Պատարագի ընթացքին ամուսնացեալ քահանայ կը ձեռնադրէ եւ կ'օծէ՝

ՅԱԿՈԲ Ա. ՍԱՐԳԻՍԱԳ ՄԱԼՃԵԱՆ-Ը

որ հովուութեան կը կոչուի Վալանսի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար, խարտաւիրակութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
կաթողիկոսական Պատուիրակի
փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Սիրով կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալու Հայ Եկեղեցւոյ բացառիկ այս արարողութեան, եւ աղօթելու Աստուծոյ եւ Եկեղեցւոյ ծառայութեան կոչուած այս ընծայեալին համար որպէսզի ան ըլլայ «մշակ առանց ամօթոյ» ։

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE

'Koghtan'

dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte-Croix
des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս - Վիլիէ Լը Պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղի թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ

Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին
Restaurant Scolaire
175, rue Jean-Jaurès, Arnouville

Եկէք հաճելի ժամանակ անցընելու եւ քաջալերելու Աստղիկ պարախումբը ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ծաղկուշ, Դաւիթ, Հերմինէ, Արմինէ Երիցեան իրենց քրոջ եւ մօրաքրոջ՝ Արփիկ Արզումանեանի մահուան քառասունքին առթիւ (մահացած Թեհրան) 600 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Պուլվար - Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր. Գէորգ Թիրեքեանի, Տիկին Ժերմեն Լըքիւրէօլի, Տէր եւ Տիկին Ժագ Զերքեզեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեանի, Տէր եւ Տիկին Տանիէլ Լիւզիէ եւ զաւակներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր, մեծմօր՝ Հերմինէ Թիրեքեանի (ծնեալ՝ Ճըրագեան) մահուան առթիւ ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LES PETITS VIRTUOSES D'ARMENIE

Tournée en France 1998

Mardi 24 Novembre à 20h30
Eglise Protestante —
6, rue du Temple Neuf
STRASBOURG

Mercredi 25 Novembre à 20h30
Abbaye Saint Martin d'Ainay —
Place d'Ainay — LYON

Samedi 28 Novembre à 20h30
Ecole Nationale de Musique —
32, avenue G. Clémenceau
VALENCE

Dimanche 29 Novembre à 17h
Collégiale Sainte Croix —
10, rue Sainte Croix
MONTELIMAR

Mardi 1er Décembre à 20h30
Salle Rossini —
Mairie du 9ème arr. — 6, rue Drouot
PARIS

Jeudi 3 Décembre à 20h30
Eglise St Andrew à Holborn Circus City
LONDRES — ANGLETERRE

Vendredi 4 Décembre à 20h30
Salle des Fêtes — 18, ave de Ceinture
ENGHIEN LES BAINS

Կ. Ս. Մ.

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1998. ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը շարունակէ դաստիարակչական իր գործունէութիւնը ի Կ. Պոլիս / Ճիհանկիր, 1886-էն այսինքն 112 տարիէ ի վեր ։ Իր Սանուց Ֆրանսայի Միութիւնը - Կ.Ս.Մ. այս տարի, 1906-էն ի վեր գործող Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Փարիզի շրջանին հետ միասին համատեղ եւ համագործ, կազմակերպած է շարք մը

ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ

ընդ որս պատիւն ունի հանրութիւնը հրաւիրելու յառաջիկայ բանախօսութեան

Նոյեմբեր 27, Ուրբաթ, ժամը 20.30-ին

ՀԱՅՈՑ ՍՓԻՒՌՔՆ

Ի ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՍԻԱ
ԵՒ ՀԱՐԱՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՍԻԱ

Բանախօս՝ *ՎԱՐԴԱՆ ՕԶԻՆԵԱՆ*
խորհրդական Միջազգային Յարաբերութիւններու

DIASPORA ARMENIENNE
AU SUD D'ASIE ET AU SUD EST ASIATIQUE
(résumé et dialogue en français, si besoin est)
Conférencier : *VARTAN OZINIAN, Conseiller aux Affaires Internationales*

Նախագահութիւն՝ ՎԱՀԷ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ եւ ԱՐՍԷՆ ԳԱՆԹԱՐՃԻ
Կ.Ս.Մ. Հ.Բ.Ը.Մ.

Մուտքը ազատ է

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS

Կ.Ս.Մ.՝ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Le soleil, la neige, l'air pur . . . Des vacances d'hiver à la montagne, c'est unique et irremplaçable
l'*UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE*
organise un

SEJOUR DE SKI A CHAILLOL

DU 14 AU 21 FEVRIER 1999

pour les jeunes de 7 à 16 ans au prix unique de **1900 F** de Marseille à Marseille qui comprend :

- *l'hébergement en pension complète*
- *la location du matériel*
- *les forfaits remontées mécaniques + assurance*
- *les activités*
- *les cours de ski avec moniteurs*
- *le transport*

Nous vous proposons aussi en supplément :
Des cours de ski avec l'Ecole de Ski Française (ESF) pour 280 F

Renseignements & réservations :
U.G.A.B. au 04 91 22 10 45 ou 06 03 74 16 99

Coupon-réponse à renvoyer avec un chèque de **900 F.** d'acompte avant le **20 Décembre 1998**
à l'UGAB — 327, Boulevard Michelet — 13009 MARSEILLE

— — — — — — — — — — — — — — — —

COUPON — REPONSE

NOM, Prénom : Tél :
Adresse : ..
.. Age :
Réservation cours de ski (ESF) : ☐ oui ☐ non

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre

ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LE FONDS ARMENIEN DE FRANCE
présentent

«LES PETITS VIRTUOSES»
d'Arménie

Avec la participation de la FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE FRANCO-ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Au programme :
Chopin — Mozart — Mendelssohn — Debussy — Bach — Khatchatrian — Rachmaninov . . .

Le Vendredi 27 Novembre à 20 heures 30
Eglise du Sacré Cœur — 81, avenue du Prado, Marseille 8e

Prix des places: 100 F, étudiants et enfants: 50 F

Renseignements

31, rue de Calais — 13012 Marseille 04 91 93 54 46 CCP 640-U Lyon

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25

MERCREDI
25 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.516

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

74e ANNEE — N° 19.516

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 23 / 24)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ՈՒԺ

Հայաստանի Հանրապետական կուսակցութեան տարածքային կազմակերպութիւններու հաւաքը Նոյեմբեր 21-ին առիթ եղած է քաղաքական համախմբումի մը առաջին քայլին որուն մասնակիցներն են Երկրապահ կամաւորականներու Միութիւնը եւ Ազգային Ժողովի «Երկրապահ» խումբը: Ա. կուսակցութիւնը ունի 56 տարածքային կազմակերպութիւն, մօտ 500 սկզբնական կազմակերպութիւն եւ շուրջ 4500 անդամ որոնց մօտ հազարը երկրապահ կամաւորականներէն են: Ազգային Ժողովի «Երկրապահ» խումբին մէջ ալ 55 հանրապետական երեսփոխան կայ: Հաւաքին ելոյթ ունեցած են Հանրապետական կուսակցութեան նախագահ Ա. Մարգարեան, Պաշտպանութեան Նախարար եւ Երկրապահ կամաւորականներու նախագահ Վազգէն Սարգսեան, Ազգային Ժողովի եւ նոյն միութեան փոխ-նախագահ Ալ. Բաղէեան, եւայլն: Բոլորն ալ շեշտած են ձեռնարկուած քաղաքական համախմբումին դրդապատճառները, ըսելով որ 1994-ի ղարաբաղեան զինադադարէն ետք անտեսուած է քաղաքական միանութեան գաղափարը, ստեղծելով անհանդուրժողութեան մթնոլորտ:

Նոր ձեւաւորուած քաղաքական ուժին նպատակն է գրաւել քաղաքական դաշտին կեդրոնական մասը: Բացատրելով այդ միտումը, Վ. Սարգսեան ըսած է թէ համայնավարութեան մերժումին յաջորդեց «կատաղի լիպերալիզմի ծայրայեղութիւնը», ինչ որ անհրաժեշտ կ'ընէ ոսկի միջինը գտնել: Այդ հիման վրայ ստեղծուած քաղաքական նոր ուժը պիտի ձգտի ուղղութիւն տալու երկրին տնտեսական զարգացումին: Ան նաեւ պիտի դառնայ Հանրապետութեան նախագահին գլխաւոր յենարանը, ինչպէս ըսած է Պաշտպանութեան Նախարարը: Ան յայտարարած է թէ եթէ այս կուսակցութեան յառաջիկայ համագումարին իր առաջադրութիւնները ընդունուին, ինք պիտի չխուսափի քաղաքական այս նոր շարժումին առաջնորդի դերը ստանձնելէ:

ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՇՇՈՒԿՆԵՐ

Նոյեմբեր 20-ի ասուլիսին Ազգային Ժողովի եւ «Երկրապահ» Միութեան փոխ-նախագահ Ալ. Բաղէեան անհիմ համարած է այն խօսակցութիւնները թէ նոյն միութիւնը պիտի առաջադրէ Վազգէն Սարգսեանի վարչապետութիւնը: Ա. Բաղէեան ըսած է. «Վ. Սարգսեանն այսօր ճիշդ իր տեղում է, աւելի լաւ է ունենալ լաւ նախարար, քան անկանխատեսելի վարչապետ»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՍՈՒՐԻԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան, Նոյեմբեր 22, Կիրակի օր Դամասկոսի մէջ, ուր հասած էր պաշտօնական այցելութեան մը համար, յայտնած է թէ վրդոված է դրացիներուն հանդէպ Թուրքիոյ վերաբերումէն: Սուրիոյ մայրաքաղաքին մէջ Վ. Օսկանեան հանդիպում ունեցած է երկրին նախագահ Հաֆէզ Ասատի հետ ու անոր յանձնած Ռ. Քոչարեանի անձնական ուղերձը: Ան բանակցութիւններ ալ վարած է սուրիացի իր պաշտօնակիցին հետ, առեւտրական կապերը զարգացնելու նիւթով: Նախարարը նոյն օրը անցած է նաեւ Հալէպ: Հոն, յաջորդ օրը հանդիպումներ ունեցած է Հալէպի նահանգապետին եւ տեղւոյն հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն, ինչպէս նաեւ հայ առաքելական, կաթողիկէ եւ աւետարանական Եկեղեցիներու առաջնորդներուն հետ. Վ. Օսկանեան այցելած է հայ կրթական հաստատութիւնները: Նոյն քաղաքին մէջ ի պատիւ նախարարին տրուած է նաեւ ընդունելութիւն մը Հայաստանի դեսպանին կողմէ: Նոյ. 24-ին, նախարարը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը վերադարձած են Երեւան:

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐ Գ. ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Ռուսաստանի նախագահին ուղղուած հեռագրով մը իր ցաւակցութիւնները յայտնած է Գ. Ստարովոյտովայի մահուան առթիւ: Ան ըսած է, ի մէջ այլոց՝ «անձամբ ճանաչելով նրան, ափսոսում եմ, որ մենք կորցրինք փայլուն անհատականութիւն, իմաստուն մարդու եւ ընկերոջ, որի կարիքը միշտ ենք զգալու: Հայաստանում բարձր են գնահատել արդարութեան հաստատմանն ու բաց հասարակութեան կառուցմանը միտուած նրա գործունէութիւնն ու ձգտումը»:

Հայաստանի Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան Նոյ. 21-ին Ռուսաստանի Դումային հասցէագրուած հեռագրով մը ցաւակցութիւն յայտնած է երեսփոխան Գ. Ստարովոյտովայի ողբերգական մահուան առթիւ: Խ. Յարութիւնեան հոն յատկապէս ըսած է. «Գալինա Ստարովոյտովայի մահը մեծ կորուստ է ոչ միայն Ռուսաստանի, այլեւ բոլոր այն երկրների համար, որոնք կողմնակից են ժողովրդավարական արժէքների հաստատման, մարդու իրաւունքների ու ազատութիւնների պաշտպանութեանը»:

ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան ալ ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է սպանուած ռուս երեսփոխանուհիին ընտանիքին ուր յիշուած է համամարդկային արժէքներու, արդարութեան անոր մեծ փարումը: «Որպէս գիտնական նա լաւ գիտէր Արցախի հիմնախնդիրը, եւ Ղարաբաղցիների ազգային ազատագրական պայքարը սկիզբից դարձել էր նրա կեանքի անքակտելի մասը» ըսուած է հեռագրին մէջ, որ աւարտած է «Գ. Ստարովոյտովան մեր սրտերում մշտապէս կը մնայ իբրեւ հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ» տողով:

Հայաստանի Ազգ. Ժողովն ալ Նոյեմբեր 23-ի նիստէն առաջ մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութիւն պահած է ի յիշատակ սպաննուած երեսփոխանուհիին:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԴԺԳՈՀ Է ՕԴԱՅԻՆ ԳԻԾԵՐՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԵՆԷՆ

Ամսթերտամէն Երեւան վերադարձին, Ա. Դարբինեան անակնկալ հանդիպում մը ունեցած է «Զուարթնոց» օդակայանի կազմին հետ, ապա դժգոհութիւն յայտնած կազմին աւելորդ օդակներուն մասին որոնք կը խանգարեն ճամբորդներու սպասարկումին: Դժգոհ մնացած է նաեւ, օդակայանին մաքսային, սպահովութեան բաժիններուն աշխատանքէն: Ան ըսած է թէ արդէն հարկաւոր յանձնարարականները տրուած է կացութիւնը բարուոքելու համար:

ԼՂՀ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

ԼՂՀ պատուիրակութիւնը նախագահ Ա. Ղուկասեանի գլխաւորութեամբ Փարիզ կը հասնի Դեկտ. 16-ին, մասնակցելու ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման հանդիպումներուն: Այս մասին ԼՂՀ Նախագահը հաղորդած է Եւրոպայի Խորհուրդին խորհրդարանական հարցերու կոմիտէի նախագահին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ՝ Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 23-ին, Փարիզ ժամանեց Հայաստանի նախագահի խորհրդական եւ Հայաստանի Հ.Յ.Դ. Գերագոյն մարմնի անդամ՝ Վահան Յովհաննիսեան:

Նոյեմբեր 23-էն 30, Վ. Յովհաննիսեան բազմաթիւ տեսակցութիւններ պիտի ունենայ Ֆրանսայի քաղաքական դէմքերու հետ Փարիզ, Լիոն, Տէսին, Կրընոպլ, Մարսէյլ:

ԹԻՒՐՔՄԷՆԻՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ 40 ՀԱԶԱՐ

Հայաստանի դեսպանին համաձայն, Թիւրքմէնիստանի հայ գաղութին թիւը այսօր 40 հազարէն աւելի է: Դեսպանատան կից կը գործէ դպրոցը: Ծրագիր կայ Թիւրքմէնպաշի քաղաքին մէջ ալ, ուր վեց հազարի չափ Հայութիւն կայ, դպրոց բանալու: Դեսպան Արամ Գրիգորեան ըսած է թէ ներկայիս կարելիութիւն ստեղծուած է Թիւրքմէնիստան - Իրան - Հայաստան եռակողմ գործակցութեան, ինչ որ կարեւոր է Հայաստանի համար:

ՀԱՅ ՎԵԹԵՐԱՆ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Աւստրալիա տեղի ունեցած վեթերան մարզիկներու Ասիոյ եւ Խաղաղականի խաղերուն մասնակից 37 երկիրներէ 8 հազար մարզիկներու շարքին էին նաեւ Հայաստանէն մարմնամարզներ՝ աշխարհի եւ Եւրոպայի ախոյեան 40-ամեայ Գերասիմ Հայրապետեան եւ 36-ամեայ Գարեգին Շահպազեան: Անոնք, ընդհանուր հաշուարկով նուաճած են եօթը ոսկի եւ երկու արծաթէ մետալ, յաղթանակներ տանելով հեռացատքի, եռացատքի, արգելավազքի (110 մ.), եռամարտի եւ բարձրացատքի ոճերուն մէջ:

ՎԱՆԱՁՈՐԻ ՄԷՋ ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱԿԱՅ ՇԷՆՔԵՐ

Վանաձորի Տարօն թաղամասին շէնքերուն 30%-ին նկուղայարկերուն մէջ ջուր կը կուտակուի: Ատիկա հետեւանք է 1988ի երկրաշարժին: Այդ ջուրը կրնայ վնասել հիմերու եւ յատակի հողի խաւերուն ապակայունացման: Ջուրին կուտակումին պատճառներէն է նաեւ ջեռուցման համակարգի խողովակաշարներուն նորոգութեան կարօտ վիճակը: Նորոգութեան համար հարկաւոր են կարեւոր միջոցներ որոնց տէր չէ քաղաքապետարանը:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆԱԽԿԻՆ ԴԵՍՊԱՆԸ ԴԱՏԸ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑԱԾ

Հայաստանի Պոնի նախկին դեսպանը Ֆելիքս Մամիկոնեան գերմանական «Ֆոքուս» թերթին կողմէ 1996-ին ամբաստանուած էր Գերմանիայէն քաղաքական ապաստան խնդրող Հայաստանցիներէ կաշառք առնելով: Թերթը գրած էր թէ դեսպանը որոշ գումարներու փոխարէն կ'առաջարկէր Գերմանիոյ իշխանութիւններուն փաստեր չներկայացնել ապաստան խնդրող իր հայրենակիցներուն մասին թէ անոնք քաղաքական հալածանքի ենթակայ չեն Հայաստանի մէջ: Նոյեմբեր 21-ի «Առաւօտ»ը կ'անդրադառնայ նիւթին, տեղեկացնելով որ Ֆ. Մամիկոնեան կորսնցուցած է գերմանական թերթին դէմ բացած զրպարտութեան դատը: Կը ճշդուի թէ դատական հետապնդումի ձեռնարկած էր դեսպանը անհատապէս եւ Հայաստանի Արտաքին Գործերու Նախարարութիւնը խնդրոյ առարկայ չէր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԷՕՃԱԼԱՆԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԹՈՒՐՔԻԱ - ԻՏԱԼԻԱ ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Իտալիոյ վարչապետը Մ. տ'Ալէմա «Գոռիէռէ Տէլլա Սերա» թերթին ղրկուած բաց նամակով մը անդրադարձած է Ա. Էօճալանի հարցին, առաջարկելով որ Թուրքիա Իրլանտայի, կամ Պասքերու երկխօսութեան ձեւը խիրացնէ: Ան ըսած է թէ Իտալիա զօրակից է Քիւրտերու մարդկայնական իրաւունքներուն, բայց ատիկա չի նշանակեր Թուրքիոյ դէմ թըշնամական կեցուածք մը: Յիշեցնելով որ իր երկիրը միշտ կողմ եղած է Թուրքիոյ Եւրոպայի Միութեան թեկնածութեան, աւելցուցած է որ Եւրոպա թէեւ կը դատապարտէ ահաբեկչութիւնը, բայց նաեւ կը մերժէ փոքրամասնութիւններու կատարուած ճնշումները: «Պէտք չէ մոռնալ որ Թուրքիոյ ապահովութեան ուժերը մարդկային իրաւունքները առ ոչինչ համարելով՝ ամբողջ ժողովուրդի մը վրայ ճնշում կը բանեցնեն» կը գրէ ան:

տ'Ալէմա նամակը աւարտած է, գրելով. «Ճիշդ է որ բարդ հարց մըն է Էօճալանի պարագան, սակայն Իտալիա Եւրոպայի Միութեան ալ օժանդակութեամբ պիտի յաջողի հարթել զայն»:

Քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալան իր կարգին նամակով մը դիմած է Պապին, խընդ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21-ին, Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցաւ նորընտիր պատրիարք՝ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի գահակալութիւնը հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, արտասահմանէն ալ ժամանած հիւրերու: Այս հանդիսաւոր արարողութեան մանրամասնութիւնները կուտանք առանձին:

Communiqué de Presse

PAS DE NEGATIONNISTE AU COLLEGE DE FRANCE

Jean-Paul Bret, député du Rhône, président du groupe d'amitié France-Arménie à l'Assemblée nationale, vient d'adresser un courrier à Gilbert Dagron, administrateur du Collège de France, au sujet de l'éventuelle nomination de Gilles Veinstein comme responsable de la nouvelle chaire d'histoire turque et ottomane. Or, Gilles Veinstein est connu pour ses thèses négationnistes sur le génocide arménien de 1915. Sa nomination pourrait entâcher l'honneur du Collège de France.

23 Novembre 1998
Villeurbanne

ՄՈՒԹ ՈՃԻՐՆԵՐ, ՑՈՒՐՏ ՁՄԵՌՆԵՐ ՈՒ ՅԱՄՐ ԲԱՑԱՅԱՅՏՈՒՄՆԵՐ

Ինչպէս կը գուշակուէր արդէն, գրեթէ մոռցուած էր Հայաստանի գլխաւոր դատախազ Հենրիկ Խաչատրեանի սպանութիւնը երբ վերջերս յայտարարուեցաւ թէ փակուած է հետաքննութիւնը, այն եզրակացութեամբ որ որպէս առաջին ենթադրութիւն, կամ բացատրութիւն տրուած էր զոյգ ոճիրներու վաղորդայնին։ Այսինքն՝ թէ դատախազութեան կողմէն Ա. Կարապետեան սպաննելէ ետք գլխաւոր դատախազը, անձնասպան եղած էր։

Այս վերջարանը գոնէ իր երեւոյթով կ'արդարացնէ նախագահ Ռ. Քոչարեանի Սեպտեմբերին կատարած յայտարարութիւնը թէ բացայայտուած են քաղաքական ոճիրներ եւ թէ մօտ օրէն հանրութիւնը անոնց մասին պիտի լուսաբանուի։ Կ'արդարացնէ նաեւ մութին մէջ միտք չարչըրկող հարցականներ չձգելու ներկայի իշխանութեան հաւաստումները։ Ասոնց զուգահեռ միտք կը բերէ Ա. Կարապետեանի թաղման օրը (Օգոստոս 9) անոր հողակոյտին վրայ ընկերներուն երդումը թէ անպայման պիտի պարզեն ճշմարտութիւնը, որպէսզի կարենան բաց ճակատով այցելել անոր շիրիմին։ Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ այդ նոյն ընկերներուն հակազդեցութիւնը ի՛նչ եղած է տրուած պաշտօնական եզրակացութեան։ Անոր մէջ գտա՞ծ են Ա. Կարապետեանի շիրիմին «բաց ճակատով» այցելելու անցագիր, թէ վճիռը հեռու է գոհացնելէ իրենց վճռակամութիւնը։

Ամէն պարագայի կա՛ն տրուած եզրակացութեան թերահաւատութեամբ մօտեցողներ որոնց համար ան եթէ նոյնիսկ պատասխանատու իշխանութիւններու համար կը փակէ թղթածրար մը, չի՛ զօրեր արմատապէս անհետացնելու կասկածներ, հարցականներ։ Այս մասին կը խօսի Յովհաննէս Գալաջեան «Իրաւունք»ի Նոյեմբեր 13 – 19-ի «Այս շաբաթ» խորագրուած անկիւնին մէջ։ Նախ հիմնուելով գլխաւոր նոր դատախազ Աղուան Յովսէփեանի հաւաստումին, կը շեշտէ թէ որպէս մարդասպան ու ապա անձնասպան ներկայացուած Ա. Կարապետեան ոչ անհաւասարակշիռ անձ էր, ոչ ալ հոգեկան առողջութեան առնչուած հարցեր ունէր։ «Ծայր աստիճան պատուախնդիր էր»։ Այս յատկանիշին վրայ պէտք է հիմնել քննիչ Ա. Մարգարեանի բացատրութիւնը թէ ան 2 հոգիի 30 հազար տոլար պարտք ունէր եւ այդ անձերը դատախազութեան դիմած են։ Դատախազութեան աշխատակից մըն ալ ըսած է թերթին թղթակիցին թէ Ա. Կարապետեան անցեալին անգամ մը զէնքով սպառնացած է բարձրաստիճան պաշտօնեայի մը։

Այս տուեալներով հանդերձ, կամ անոնց իսկ պատճառով Յ. Գալաջեան կը գրէ թէ «միամտութիւն» պիտի ըլլար հաւատալ որ գործի մարդու մը համար շատ սովորական 30 հազար տոլարի պարտք մը կրնար «փրոֆէսիոնալ բազմափորձ դատախազ» Ա. Կարապետեանը մըղել նման «անհաւասարակշիռ» քայլի։ Այլ խօսքով՝ դատախազութեան պաշտօնական դիրքերէն տրուած բացատրութիւնները համոզիչ չեն նկատուիր լրագրողին։ Ան աւելի հաւանական կը նկատէ որ ոչ թէ 30 հազար տոլարի նման մանրուքներ, այլ դատախազութեան համակարգի ներքին կեանքին առնչուած շատ աւելի լուրջ խնդիրներ հակադրած են գլխաւոր դատախազ Հ. Խաչատրեանն ու անոր ոճրագործ նկատուած Ա. Կարապետեանը։

Այս ըսուածը բացատրելու համար Յովհ. Գալաջեան կը յիշէ կասկած ներշնչող որոշ պարագաներ։ Նախ կը սեւեռի դատախազին սպանութեան ժամանակին վրայ. ան տեղի ունեցած է շրջանի մը երբ քիչ մնացած էր անցեալի կարգ մը աղմկայարոյց յանցագործութիւններու ամբողջական բացայայտումին։ Եւ մանաւանդ ըսպանութեան ամբաստանութեամբ ձերբակալուածներ իրենց խոստովանութիւններուն մէջ նշած էին Վ. Սիրադեղեանի անունը։ Ապա կը յիշեցնէ թէ Ա. Կարապետեան գրեթէ նոյնքան տեղեակ էր երկաթուղիին կապուած օրինական եւ ապօրինի անցքերուն, որքան տնօրէն Համբարձում Ղանդիլեան. նաեւ շատ մտերիմ էր այս վերջինին հետ։

Հ. Ղանդիլեանի սպանութիւնը (1993 Մայիս 3) Երեւանի մէջ, անկախութեան շրջանին մուր քաշած առաջին դէպքերէն է, քանի որ մինչեւ այսօր, աւելի քան հինգ տարուան ընթացքին ոչ միայն չեն բացայայտուած անոր ու նոյն ինքնաշարժին մէջ գտնուող երկու ուրիշ անձերու սպանութիւնները, այլ նաեւ շատոնց փակուած այդ թղթածրարը ամէնէն ծանրակշիռ ամբաստանութիւններու, վերագրումներու աղբիւր է հանրային կարծիքին համար։ Յ. Գալաջեան հարց կուտայ, թէ «ինչո՞ւ Ա. Կարապետեան ընդմիշտ լռեց հէնց այն պահին երբ բացայայտուած էր Հ. Ղանդիլեանի սպանութիւնը եւ ինչո՞ւ լռութիւնը ապահովեց հէնց բերանի մէջ արձակուած գնդակով»։

Այս զոյգ հարցականները յստակօրէն ցոյց կուտան որ լրագրողը բաւական ամուր հիմեր ունի գլխաւոր դատախազին սպանութեան մասին տրուած պաշտօնական եզրակացութեամբ չբաւարարուելու. մանաւանդ ուղղակի մերժելու Ա. Կարապետեանի անձնասպանութեան թէզը։ Արդէն գրութեան վերջին տողերով ան կ'ըսէ բացայայտօրէն թէ այնքան ատեն որ չկան իր ինչո՞ւներուն պատասխանները, կանուխ է վերջակէտ դնելու Հ. Խաչատրեանի սպանութեան խնդրին եւ «առաւել եւս հաւատալ անհամոզիչ «Happy end»ին»։

Անհամոզիչ նկատուած «բացայայտում»ը Հ. Ղանդիլեանի սպանութեան առնչող Յ. Գալաջեանի պատճառաբանութիւնը կերպով մը կը կապուի նաեւ վերջերս բացուած թղթածրարի մը։ Ան կը վերաբերի 1993 - 1994 տարիներուն այնքան կենսական ուժանիւթի կալուածին։ Մըտքերու մէջ թարմ են տակաւին ցուրտին ու մութին մնացած ամբողջ ժողովուրդի մը չօչափելի նեցուկ կանգնելու Սփիւռքի ջանքը, լման դարման բերելու անզօրութեան յուսահատութիւնը ու այդ սարսափելի ձմեռներուն հետեւող զանգուածային արտագաղթին յուսաբեկութիւնը։ Իսկ քանի մը օր առաջ, Հայաստանի դատախազութեան աղբիւրով «Արմէնփրէս» կը տեղեկացնէր թէ այդ ձմեռներուն ամբողջ դաժանութիւնը որոշ չափով սարքովի էր, քանի որ քննութիւններով ստուգուած էր թէ կար Հայաստանի հասցէագրուած կազ ու հեղուկ վառելանիւթ, բայց անոնք ծառայած էին կարգ մը դրպաններ լեցնելու։ Նոյն լուրը կ'ըսէր թէ այդ քըննութիւններուն հետեւանք էին Ուժանիւթի նախկին փոխ - նախարարին ու կարգ մը բարձր պաշտօնատարներու բանտարկութիւնը, նաեւ պետութեան վերադարձուած մօտ մէկ միլիոն տոլարի գումարը։

Հայաստանի հասցէով ճամբայ հանուած, բայց հոն չհասած ուժանիւթի պաշարները կրնայի՞ն անտեղեակ ձգած ըլլալ երկաթուղիին տնօրէնը որ երկիր մըտածին ու չմտածին հաշիւը լաւագոյն գիտցողներէն մէկը պէտք է ըլլար։ Ցատկապէս երբ նկատի առնուի որ ներածումի գրեթէ միակ ճամբան էր այդ օրերուն Վրաստանը, եթէ չհաշուենք Իրանը։ Արդէն «Արմէնփրէս»ի տեղեկատուութեան մէջ կ'ըսուէր թէ ուժանիւթի չարաշահումներու թղթածրարին հետաքննութիւնը հետքերը տարած է մինչեւ Վրաստան։

Կայ վերջապէս ուրիշ պարագայ մըն ալ որ կը կապուի նախագահ Ռ. Քոչարեանի քանիցս կատարած հաւաստումներուն թէ մութ բան պիտի չմնայ եւ թէ պիտի շուշանան քաղաքական ոճիրներու բացայայտումները։ Այս ապահովութեան ներշընչած հաւատքով սպասողներուն համար նոր յուսախաբութիւն մը չէ՞ դատախազին սպանութեան հարցը Յ. Գալաջեանի տրակումով՝ «Happy end»ով փակող եզրակացութիւնը, Մանաւանդ երբ յարուցած կասկածներով ան ազդեցութեան իր գօտին կը տարածէ պաշտօնական դէմքերու սպանութեան, անկէ օգտուողներու շրջանակէն ալ անդին, մինչեւ գերագոյն դիրքերու պատասխանատուութեան, հեղինակութեան ոլորտները։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԻՐ ԾՆՆԴԵԱՆ 95 ԵՒ ՄԱՀՈՒԱՆ 20-ԱՄԵԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

(ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ԻՐ ԿԵԱՆՔԻ ՆՈՒԱԶ ԾԱՆՕԹ ԷՋԵՐԷՆ, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ԿԱՐԳ ՄԸ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ)

Գրեց՝ ԿՈՄԻՏԱՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Մէկ անգամուան համար, շրջանցելով աւանդական սովորութիւնները, պիտի փորձենք ներկայացնել մեծ անձնաւորութիւն մը, ինչպիսին էր Արամ Խաչատրըեան, իր կեանքի նուազ ծանօթ կամ ալ անյայտ էջերու, ինչպէս նաեւ իր ժամանակակիցներու թեր, երբեմն ալ «դէմ» կարծիքներու ընդմէջէն։

Իր մէկ ժամանակակիցին իսկ խոստովանութեամբ, որ ամէնուրեք, մանաւանդ իր ստեղծագործական գործունէութենէն դուրս, զանազան հասարակական պարտականութիւններու եւ այլ զբաղումներու մէջ կը հանդիպէր Խաչատրեանին, կը զարմանայ թէ ինչպէս ան ժամանակ կը գտնէր յօրինելու, ստեղծագործելու։

Ցատկանշական են հնդիկ մեծ երաժիշտ Նարայանա Մենոնի (ծնած 1911) հետեւեալ խօսքերը. «Արեւելքի, Ասիոյ երիտասարդ երաժիշտներուն համար, որոնք կը ձգտին երաժշտութիւն յօրինել եւրոպական արտայայտչական միջոցները օգտագործելով, Արամ Խաչատրեանի ստեղծագործութիւնները եւ նուաճումները նման են փարոսի լոյսին»։

Հատուած մը պրազիլացի երաժիշտ Գ. Սանթորոյի (ծնած 1919) արտայայտած մտքերէն. «Ան, թերեւս, ժամանակակից միակ հեղինակն է որ ծանօթ է հանրութեան բոլոր խաւերուն, պարզ աշխատաւորէն մինչեւ մտաւորականը։ Անոր ըստեղծագործութիւնը կրնանք գնահատել զանազան կերպերով, սակայն անկարելի է ժխտել անոր նշանակութիւնը…»։ Կան ի հարկէ մաքրակրօններ, մաքուր արուեստի նախանձախնդիրներ, որոնք կը ջանան այս վարպետին ստեղծագործութեան նշանակութիւնը վէճի նիւթ ընել, պատճառ բռնելով այն, որ իբրեւ թէ անոր երաժշտութիւնը դիւրաւ կը թափանցէ զանգուածներէ ներս, եւ ասիկա իրենց կարծիքով՝ թերութիւն մըն է։ Ճիշդ է որ այսպէս դատողները փոքրամասնութիւն կը կազմեն եւ անոնց ազդեցութիւնը շատ ալ մեծ չէ։ Վերոյիշեալ փոքրամասնութեան մաս կազմած են նաեւ կարգ մը երաժշտական քննադատներ։ Իր երաժշտութեան հանդէպ ասոնցմէ ոմանց ունեցած ժխտական դիրքորոշումներու Ա. Խաչատրեան կ'անդրադառնայ իր յիշողութիւններուն մէջ։

Մխացեալ – Նահանգներ, ամսուան մը ընթացքին կայացած եւ բացառիկ յաջողութեամբ անցած 16 հեղինակային համերգներու կապակցութեամբ «Նիւ - Եորք Թայմզ» թերթին երաժշտական բաժնի խմբագիր Հարոլտ Շէօնպէրկ, փոխանակ համերգներուն տարիկայական հաշուետուութիւնը ընելու եւ հակառակ սրահներուն մէջ իրենց տեղերը նախօրօք ապահոված հանրութեան խանդավառութեան, ինչպէս նաեւ իւրաքանչիւր համերգի վերջաւորութեան կրկին պահանջուած կըտորներու թիւին մասին խօսելու տեղ, վերոյիշեալ թերթին իրեն յատկացուած սիւնակները ցած նպատակներով օգտագործելով եւ հիմնականը «մոռնալով» անտեղի հաշուեյարդար կը մղէ, «Փոլքլորիստ» կամ «պահպանողական» պիտակներ ալ փակցնելով Խաչատրեանին եւ իր գործին։ Բարեբախտաբար մտքեր պղտորելու ծառայող այս տեսակի ժխտական դըրսեւորումները մեծ մասամբ իրենց առաջադրանքներէն վրիպելով ապարդիւն մընացած են։ Գէշ չէր ըլլար որ վերոյիշեալ քննադատին ականջին մէկը փսփսար իրեն ժամանակակից եւ համաքաղաքացի ամերիկացի երաժիշտ Ս. Պարպըրի (ծնած 1910) հետեւեալ հաստատումը. «Խաչատրեան կը խօսի յանուն իր երկրին ու իր ժողովուրդին բերնով»։

Դաշնամուրային մրցանուագը (Քոնչերթօ – 1936) Խաչատրեանի առաջին մեծ գործ էր որ իրեն համաշխարհային ճանաչում բերաւ։ Ան գրուած է իր առաջին համանուագէն վերջ եւ նուիրուած իր առաջին մեկնաբան՝ ռուս մեծ դաշնակահար Լեւ Օպորինին (1907 – 1974)։

1942 Փետրուար 14-ին, Պոսթընի մէջ նոյն գործին առաջին կատարումէն վերջ, Սերգէյ Կուսէվիսկի (1874 – 1951) որ նուագախումբին ղեկավարն էր Մոսկուա ղրկած իր հեռագրին մէջ կը գրէ թէ իր կեանքի վերջին քանի տարիներուն չի յիշեր ժամանակակից երաժիշտի մը նոր գործին նմանօրինակ յաջողութիւնը։ Օրուան մենակատարն էր դաշնակահար Ուիլեամ Քափել (1922 – 1953) որ Խաչատրեանի այս գործին Միացեալ – Նահանգներու մէջ առաջին նուագողի համբաւին շնորհիւ հանրածանօթ կը դառնայ եւ այնուհետեւ ուր որ ալ ելոյթ կ'ունենայ, հանդիսականները, պարզապէս «քոնչերթօ»ն բացագանչութիւններով իրմէ կը պահանջեն այդ գործը։ Դժբախտաբար, այս դաշնակահարին ասպարէզը շատ կանուխ կանգ կ'առնէ, քանի ան օդանաւային արկածի մը զոհ կ'երթայ։

Հոս, տեղին էր անմիջապէս նշել, որ չնայած կարգ մը «երաժշտական» քննադատներու ձարտուքներուն, ամերիկեան երաժշտասէր հանրութեան հակազդեցութիւնը Խաչատրեանի ստեղծագործութիւններուն ընդհանրապէս և մասնաւորապէս անոր դաշնամուրի, եւ աւելի վերջ նաեւ ջութակի քոնչերթօներուն հանդէպ, 40-ական թուականներէն սկսեալ, եղած է եւ կը մնայ աշխարհի ամենաջերմերէն։

Այդ շրջանի իր թիւերէն մէկուն մէջ «Նիւ - Եորք Փոստ» թերթը կը գրէ. – «Քոնչերթօն (դաշնամուրի) կ'ապշեցնէ իր հզօր ընդգրկումով եւ կրակոտ խառնուածքով։ Եթէ լոյսը, թիւրեղ լոյսը, իր ամբողջ փայլով հնարաւոր է վերածուել ձայնի, հնչիւնի, ուրեմն խաչատրեան, մասնաւորաբար այս գործողութիւնն է որ կատարած է իր գլուխ - գործոցին մէջ»։

1932-ին, Սերգէյ Պրոկոֆիեւ (1891 – 1953), որ Ռուսաստանէն դուրս կ'ապրէր, Մոսկուա գտնուած իր մէկ պահուն, ուսանող երաժիշտներու յօրինումներուն ծանօթանալու նպատակաւ կ'այցելէ երաժշտանոցի ստեղծագործական դասարաններէն մին. հոն կ'ուսանէր նաեւ Ա. Խաչատրեան։ Զանազան գործերու կարգին կը նուագուի նաեւ Ա. Խաչատրեանի եռեակը (Trio pour clarinette, violon et piano), նոյն տարին աւարտած։ Ունկնդրութենէն ետք, Պրոկոֆիեւ ապահովելով անոր ձեռագրին մէկ պատճէնը կը մեկնի։ Եւրոպա վերադարձէն կարճ ժամանակ վերջ յիշեալ կտորը կը նուագուի նախ Ֆրանսա, յետոյ այլ երկիրներ, դառնալով արտասահմանի մէջ նուագուած Խաչատրեանի առաջին ստեղծագործութիւնը։

Նոյն այդ երաժիշտը, քանի մը տարի անց, ծանօթանալով Խաչատրեանի դաշնամուրի մրցանուագին, չի վարանիր անոր դեղեցկագոյն երկրորդ Անտանթէ մասին առընչութեամբ ըսելու հետեւեալը. «Իսկ այստեղ, ի՞նչ է, ձեր դաշնակահարը նա՞նն պիտի որսայ»։ Սակայն, անոր երաժշտագրութեան (partition) վրայ հարեւանցի աչք մը նետել կամ պարզապէս պահ մը ունկնդրել բաւարար են որպէսզի երաժիշտ մը համոզուի որ այդ դատումը չի համապատասխաներ իրականութեան։ Այս գործին, մասնաւորաբար անոր առաջին եւ վերջին մասերուն մէջ, մենակատարը շատ ալ ճանճ որսալու ժամանակ չունի. իսկ ինչ կը վերաբերի միջին անտանթէ մասին, ան, գինք շրջապատող երկու արագընթաց, կրակոտ եւ եռանդուն մասերուն հակադրուելով, պահ մը խաղաղութիւն կը պարգեւէ գործի ամբողջութեան։ Արդէն, երաժշտութեան մէջ գործածուող Անտանթէ եզրին հայերէն հոմանիշ հանդարտ բառն է։ Խաչատրեան, հակառակ այդ երաժիշտին հանդէպ իր մեծ համարումին, չէ բաժնած (եւ իրաւամբ) անոր այդ կարծիքը։ Վերոյիշեալ տեսակէտին ամբողջապէս հակառակ կարծիք ունեցողներու կարգին էր նաեւ ռուս երաժշտութեան հեղինակաւոր դէմքերէն Ռ. Գլիէր (1874 – 1956) որ ըսած է. «Երաժիշտ մը կը ճանչցուի իր Անտանթէ-ով, եւ ձերը իրապէս Անտանթէ մըն է»։

Սերտ եւ երկարամեայ բարեկամութիւն մը կը կապէր Ա. Խաչատրեանը ջութակահար Աւետ Գաբրիէլեանին (1899 – 1983) հետ։ Ա. Խաչատրեան դեռ իր ուսանողութեան շրջանին, 1926-ին, անոր համար յօրինած է ջութակի եւ դաշնամուրի համար «Պար»ը։ Նոյն Գաբրիէլեանն է որ յետագային Խաչատրեանին կը թելադրէ ջութակի մրցանուագ գրելու գաղափարը։ Այս սեռին հանդէպ առանձնայատուկ տկարութեան տէր եւ անոր տօնական եւ

փայլուն ընոյթէն մինչ հմայուած, ինչպէս նաեւ քաջալերուած՝ իր դաշնամուրի մրցանակին ունեցած յաջողութենէն, 1940-ին Ա. Խաչատրեան կը յօրինէ Ի. դարուն այդ սեռին գեղեցկագոյն գործերէն մին: Ինչպէս դաշնամուրինը, այս մէկը նոյնպէս ձօնուած է իր առաջին մեկնաբանին որ այս անգամ կ'ըլլայ Դ. Օյստրախը (1908 _ 1974): Նոյն գործը, 1946-ի ամառը Մոսկուա, իր համերգային շրջագայութեան օրերուն փայլուն կերպով կը մեկնաբանէ Ի. դարու մեծ երաժիշտներէն Ժորժ Էնեսքու (1881 _ 1955), որ հակառակ իր յառաջացած տարիքին (65) եւ տկար առողջութեանը, քաջութիւնը եւ ցանկութիւնը ունեցած է սորվելու այդ ժամանակուան համար նոր այդ ստեղծագործութիւնը:

Ֆրանսացի յայտնի սրնգահար Ժ.-Փ. Ռամփալ (ծնած՝ 1922) նոյն ստեղծագործութեան ջութակի մենակատարի բաժինը սրինգի պատշաճեցնելով, իր համերգներու ընթացքին զայն բազմիցս նուագած է այդ տարբերակով, նաեւ արձանագրած ձայնապնակի վրայ: Չերկարելու համար անուններու այս ցանկը, կարելի է ըսել որ Ի. դարու բոլոր մեծ, նաեւ նուազ մեծ ջութակահարներ, առանց բացառութեան, իրենց նուագացանկին վրայ ունեցած են կամ ունին Խաչատրեանի այդ գործը: Ան մշտապէս մաս կը կազմէ երաժշտական մրցոյթներու, ինչպէս նաեւ երաժշտանոցներու ուսումնական ծրագիրներուն մէջ մտնող գործերու ցանկին:

Խաչատրեան հեղինակած է նաեւ թաւջութակի մրցանուագ մը (1946), նոյնպէս ձօնուած իր առաջին մենաբանողին Ս. Կնուշեւիցկիին (1907 _ 1963): Թաւջութակը այն նուագարանն էր որուն ընդմէջէն Ա. Խաչատրեան յայտնագործեց «մեծ» երաժշտութիւնը:

60-ականներուն այս երեք նուագարաններուն համար _ ջութակ, թաւջութակ, դաշնամուր_, կը գրէ Քոնչերթօ _ ռափսոտիներու նոր շարք մը՝ ջութակի (1961), թաւջութակի (1963), դաշնակի (1968): Խաչատրեանի ծրագրած այս շարքին չորրորդը, որ պիտի միաբերէ վերոյիշեալ այս երեք նուագարանները, դժբախտաբար մնաց չիրագործուած:

Այն մասին թէ ինչպէս Աստուած մեկի խնայեց նոր Խաչատուրով մը, կը պատմէ ինք՝ Արամ Խաչատրեան: Իր երէց եղբայրը՝ Սուրէնը որ Մոսկուայի մէջ յայտնի թատերական գործիչ էր, ըստ Ռուսահայերու մօտ ընդհանրացած եւ տարածուած հին սովորութեան, կը կոչուէր Խաչատուրով. Արամ նոյնպէս, Մոսկուա հաստատուելէն յետոյ կ'որդեգրէ իրենց ազգանունին այդ տարբերակը: Օր մը, իր ուսման սկզբնական շրջանին, Մոսկուայի մէջ Ալեքսանդր Սպենդիարեանի հետ հանդիպման մը ընթացքին, այս վերջինը, Արամ Խաչատրեանի ուսանողական մէկ գործը թերթատած պահուն յանկարծ կ'ըսէ. _ «Իսկ եթէ այս գործդ հրատարակէինք Խաչատրեան անունին տակ»:

Պահ մը մտածելէ կը յիշէ Ա. Խաչատրեան, բուն անունս Խաչատրեան է, ինչ պատճառ կայ որ այդպէս ալ չմնայ: (Ինչպէս յայտնի է, այս առաջարկին հեղինակը, ինք ռուսահայ ըլլալով, իր կեանքին ընթացքին ծանօթ եղած է Սպենդիարով անունով):

Խաչատրեանի ուսանողական տարիները զուգադիպեցան Ռուսաստանի ամենադժուար ժամանակաշրջանին՝ յեղափոխութեան յաջորդող երկու տասնամեակներուն: Ինք եւ Լեւոն եղբայրը կը բնակէին իրենց աւագ եղբօր Սուրէնին բնակարանը եւ իրենց ուսումը շարունակելու եւ գոյատեւելու համար կը կատարէին ամէն տեսակի աշխատանք, ներառեալ բեռնակրութիւն: Շրջան մը, մինչ իր եղբօր Լեւոնին (յետագային յայտնի երգիչ) հետ, մաս կազմած է նաեւ Մոսկուայի Հայոց Եկեղեցւոյ երգչախումբին որուն ղեկավարը այդ ժամանակ Մ. Մազմանեանն էր:

Հետաքրքրական են Խաչատրեանի յիշողութիւնները Թիֆլիսէն դէպի Մոսկուա ճամբորդութեան, 1921-ի աշնանը, գնացքով, աներեւակայելի պայմաններու մէջ, ամբողջ 24 օր: Ա. Խաչատրեան այդ ժամանակ 18 տարեկան էր: 1922-ին ընդունելով Մոսկուայի Համալսարանը եւ անոր դասընթացքներուն հետեւելով հանդերձ, նոյն տարին Ա. Խաչատրեան կը զարնէ նաեւ Գնեսիններու երաժշտական ուսումնարանին դուռը: Տիկին Գնեսինային (1874 _ 1967) առջեւ, ունկնդրութիւն մը անցնելէ վերջ իրեն կ'առաջարկուի հետեւիլ ուսումնարանի թաւջութակի դասերուն: Բախտով «Ցիմմերման» մակնիշի բաւական լաւ թաւջութակ մը ձեռք ձգելէն անմիջապէս յետոյ կը լծուի իր ամէնօրեայ փորձերուն: Երկու, երեք տարի վերջ, թաւջութակի դասերուն առընթեր կը հետեւի նաեւ Միխայիլ Գնեսին (1883 _ 1957) ստեղծագործական _ յօրինողական դասերուն:

1929-ին Մոսկուայի Երաժշտանոցը ընդունուելով կ'աշակերտէ ռուս մեծ երաժիշտ Նիկոլայ Միասկովսկիի (1881 _ 1950), որուն քով ալ, 1934-ին, գերազանց կերպով կ'աւարտէ երաժշտական այդ մեծ հաստատութիւնը: Անոր անունը կը փորագրուի պատուոյ մարմարեայ տախտակին վրայ ուր, նախապէս, տեղ գտած են Ռախմանինովի, Սկրիապինի եւ այդ երաժշտանոցը փայլուն կերպով աւարտած այլ մեծերու անունները: Անոր աւարտական աշխատանքն էր Հայաստանին նուիրուած իր առաջին համանուագը: Երաժշտական լեզուն գրականի փոխելու կողմնակից չըլլալով հանդերձ, Խաչատրեան կը խոստովանի որ այս համանուագին վերջին, երրորդ մասին միջին դրուագը գրած է իր կեանքի Թիֆլիսեան շրջանին, «Սգաւոր Մայր Հայաստան» նկարէն ըստացած տպաւորութեանց տակ:

Նկատի առնելով Խաչատուրեանի աւարտական փայլուն արդիւնքները, անոր վկայականին վրայ գերազանց նշումով, իրեն կ'արտօնուի նոյն երաժշտանոցի մէջ, հետեւիլ կատարելագործումի երկամեայ դասընթացքներուն, միշտ Միասկովսկիի ղեկավարութեան ներքեւ:

Խաչատրեան յօրինած է երկու այլ համանուագներ: Իր կարեւորագոյն գործերէն նկատուած Երկրորդ, «Զանգերով»ը՝ գրուած 1943-ին, ինչպէս նաեւ, 1947-ին գրուած Երրորդ, համանուագ _ պոէմը, որուն առանձնայատկութիւններէն են միամաս ըլլալը, ինչպէս նաեւ նուագախումբին արտասովոր կազմը, որ ընդլայնուած փողայիններու խումբէն բացի, իր մէջ կ'ընդգրկէ յաւելեալ 15 մենակատար շեփորներ նաեւ մեծ երգէոն: Պատերազմի աւարտէն ետք գրած այս համանուագին մէջ, ի տարբերութիւն պատերազմի տարիներուն յօրինած վիթխարի եւ հերոսական Երկրորդ համանուագին, կը գերակշռեն յաղթանակի, ուրախութեան տրամադրութիւնները: Անոր նուագախումբի հսկայ կազմին յառաջացուցած, զօրաւոր փոքրխիմօներու յաջորդականութենէն ծնունդ առած հնչիւնային ներգործութիւնը կը պահանջէ որ ան, նախընտրաբար, նուագուի բացօթեայ:

Ցանձին Խաչատրեանի, Հայերը եղան իրենց շրջապատող աշխարհամասի առաջին ազգը, Ռուսերէ յետոյ, որ ունեցան իր պալէն: Ան գրած է երեք, աւելի ճիշդ, ինչպէս ինք կը սիրէ ըսել՝ երկու ու կէս պալէ: Առաջինը կը կոչուի «Երջանկութիւն», (1939), երկրորդը՝ «Գայեանէ», (1942), որուն մէջ առնուած, լուծուած են «Երջանկութիւն»էն կարեւոր հատուածներ եւ, վերջապէս՝ «Սպարտակ»» (1954): Առանց խորանալու բոլորին ծանօթ այս պալէին նիւթին կամ բովանդակութեան մէջ, նշենք որ ան Խաչատրեանի մեծագոյն գործն է: Երաժշտական մեծածաւալ այս երկին զոր ինքը, հեղինակը կոչած է Symphonie chorégraphique, զուտ նուագային տեւողութիւնը երեք ժամ է: (Ժամանակային տեսակէտով ան հաւասար է 3-էն 4 մեծ համանուագներու տեւողութեան):

Պալէներէն վերջ, Խաչատրեան խորհած եւ ծրագրած է նաեւ օփերա գրել: Երկար ժամանակ փնտռած է գրական նիւթ մը, սակայն, ինչպէս գիտենք, այդ բնագաւառը Խաչատրեանի ստեղծագործական ժառանգութեան մէջ թերեւս միակ թափուր մնացածն է:

Երգեցիկ երաժշտութեան բնագաւառի Խաչատրեանի յօրինումներէն են ձայնի եւ նուագախումբի համար գրուած հետեւեալ գործերը՝ Խորհրդային Հայաստանի հիմնը (1944), բարձր ձայնի համար գրուած Երեք համերգային արիա (1946), երկուքը Յ. Թումանեանի, իսկ երրորդը Պէշիկթաշլեանի խօսքերով, միջին սոփրանոյի համար՝ Ներբող Խնդութեան (1956), ինչպէս նաեւ թաւ ձայնի համար գրուած Պալլատ Հայրենիքի մասին, Ա. Գառնիկեանի խօսքերով (1961):

Ա. Խաչատրեան հեղինակն է յիսունէ աւելի ղանազան երգերու, 25 ֆիլմերու, ինչպէս նաեւ մեծ թիւով թատերական ներկայացումներու ընկերակցող երաժշտութեան:

Դաշնամուրի իր գործերէն, 1932-ի յօրինած եւ շատ ծանօթ Թոքաթթայէն առաջ, 1926-ին գրած է valse-caprice եւ Պար, իսկ 1927-ին՝ Պոէմը: Ունի 10-ական կտոր պարունակող Մանկական ալպոմի երկու հատոր, (1947 եւ 1965), ինչպէս նաեւ եօթը récitative et fugue-երէ կազմուած շարք մը (1974): Նոյն նուագարանին համար գրուած իր կարեւոր գործերէն են sonatine-ը (1958), ինչպէս նաեւ իր ուսուցիչին՝ Ն. Միասկովսկիին նուիրուած Սոնաթը (1961): Իր մահէն (1978) հազիւ ամիս մը առաջ դաշնամուրի համար գրուած Վոքալիզը կը հանդիսանայ իր վերջին ստեղծագործութիւնը:

1982-էն մինչեւ 1991 երկարող ժամանակաշրջանին խորհրդային «Մուզիքա» հրատարակութիւնը 24 հատորներով լոյս ընծայած է Խաչատրեանի գործերուն գրեթէ ամբողջութիւնը ընդգրկող հաւաքածոն:

Ի. դարու աւարտին, որուն մեծագոյն դէմքերէն մին կը մնայ Ա. Խաչատրեան, իր ծննդեան 95 եւ մահուան 20-ամեակներու առիթներով գրի առնուած այս տողերը իր մասին պարզ յիշեցումէն անդին անցնելով, թող մեր մէջ վերափայլեցնեն Խաչատրեանական այն բիւրեղ լոյսը, որ աւաղ, կը սկսի տակաւ պակսիլ մեր առօրեայէն:

Ռուսական երաժշտութեան մեծագոյն դէմքերէն, ակադեմիկոս Բ. Ասաֆիեւի (1884 _ 1949) հետեւեալ տողերը լաւագոյնս կը բնորոշեն Խաչատրեանի ստեղծագործական վաստակը. «Ամէն բանէ առաջ երաժշտական խնջոյք մըն է ան, ինչպէս Ռիւպէնսեան պաստառ մը. կենսայորդ մեղեդիներու ճոխութիւն մը եւ երանգախմբային ձայներու պերճանք մը...: Կը կրկնեմ, ան մեր երաժշտութեան Ռիւպէնսն է. բայց Ռիւպէնսը՝ արեւելեան հէքեաթներու, քանի որ Խաչատրեան երգահանն է բազմագոյն հրաշալի քանաստեղծութիւններու երկիրներուն եւ երբբախիւս հիանալի մեղեդիներուն»:

Կ. Գ.

Փարիզ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ARMENIE

splendeur d'un pays secret

Իսկապէս չքեղ հատոր մը, գեղեցիկ նկարներով որոնց կ'ընկերանան բացատրողական բնագրեր: Նկարներու հեղինակն է՝ Վոյթէք Պիւս, իսկ բնագրերուն՝ Մարի Անսլնէ: Նախաբան մը ստորագրած է Շառլ Ազնաւուր:

Լուսանկարիչը Վոյթէք Պիւս, 35 տարեկան մեծցած է Պալթեան ծովու ափին, Լեհաստան եւ Հայաստանը յայտնաբերում մը եղած է իրեն համար, երբ դեռ պատանի էր եւ Լեհաստանը «քոյր - երկիր» մըն էր Հայաստանի համար խորհրդային պլոքի ծոցը: Այդ առաջին ճամբորդութեան արդէն կ'որոշէ արհեստով նկարիչ դառնալ: 1987-ին Ֆրանսա կը հաստատուի եւ այդ թուականէն կ'աշխատի լուսանկարչական ձեռնարկներու համար: Այս հատորը չորս տարիներու աշխատանքի արդիւնք է:

Բնագրերու հեղինակը Մարի Անսլնէ, 32 տարեկան լրագրող է («Լա Գրուա»), գալով Ազնաւուրին աւելորդ է անշուշտ ծանօթացումը: Ան կ'ըսէ թէ Վոյթէք Պիւսի նայուածքէն շատ աւելի բան սորված է Հայաստանի մասին, քան հոն իր ըրած բոլոր ճամբորդութիւններէն, կարդացած բոլոր գիրքերէն, կամ լսած պատմութիւններէն: Մեծ արուեստի գործ մըն է, կ'ըսէ, արդիւնքը տաղանդով կատարուած հետազօտութեան մը:

Արդարեւ, հրաշալի լուսանկարներ էջէ էջ կը ներկայացնեն, քաղաքներ, տեսարաններ, բնանկարներ, մանրանկարչութիւններ, եկեղեցիներ եւ եկեղեցականներ, արուեստագէտներ, մանուկներ, գիւղացիներ, վերջապէս այն ամէն ինչը որ կը կազմեն երկիր մը եւ այս պարագային հայաստանեայց երկիրը ուր, հեռուէն, կ'իշխէ վեհափառ Արարատը:

Կողքին նկարը որ կը ներկայացնէ Արցախի առաջնորդը՝ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանը եւ էջերու երկայնքին եկեղեցականներու բազմաթիւ լուսանկարներ, թերեւս կրնան չփոթեցնել կրօնական շեշտ մը տալով հատորին, բայց այնքան ճոխ է հատորը այլ տեսակէտով որ այդ տպաւորութիւնը շուտով կը փարատի:

Մերձաւոր տօնական օրերու առթիւ լաւագոյն նուէր մը, մանաւանդ ֆրանսացի բարեկամներու համար, քանի ճաշակով պատրաստուած այս գիրքը իր 160 էջերով ընդհանուր գաղափար մը կուտայ Հայաստան աշխարհի:

Ա. Մ.

ARMENIE, splendeur d'un pays secret, Ed. HOA-QUI, 160 pages, 290 F.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Միութիւնը գեղարուեստական իր եղանակին բացումը կատարած է, Նոյեմբեր 6-ին, Տիրան Ինճիճիի «Պատմական հայկական եկեղեցիներու մաքէթներ»ու ցուցահանդէսով: Բացումը կատարուած է նաեւ վերանորոգուած հանդիսասրահին որ կը կրէ հանգուցեալ Արման Զարդարի անունը: Վարչութեան ատենապետ՝ Ալէն Ցովհաննէսեան, բացատրութիւններ տուած է նորոգութեան մասին, ապա ներկաները դիտած են Տիրան Ինճիճիի մաքէթները, որոնց մէջ կային Անիի Մայր տաճարը, Անիի Ս. Փրկիչ Եկեղեցին, Սաղմոսավանքը, Հոփփոմեանց տաճարը, Գայեանէ տաճարը, Օձունի Եկեղեցին, Ցովնանավանքը, Զուարթնոցը, Մարմարաշէնի Վերին Եկեղեցին եւայլն, եւայլն:

ԳՈՒՄԳԱՊՈՒԻ Մայր Եկեղեցւոյ, ապա Պէզճեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 8-ին նշուած է Գարակէօզեան որբանոցի 85-ամեակը կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով: Պատարագած է Պրազիլիոյ Հայոց առաջնորդ՝ Տաթեւ Արք. Ղարիպեան, քարոզած է պատրիարքը: Կրօնական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը: Ողջոյնի խօսքը արտասանած է կարգադիր յանձնախումբի ատենապետ՝ Վարդան Համուրքեան: Օրուան յայտագիրը գործադրած է Պր. Նալպանտ: Գարակէօզեանցիներու անունով տեղեկագիր մը կարդացած է Արա Ելակէօզ, շեշտելով վարժարանին հիմնական նորոգութիւններու անհրաժեշտութիւնը: Դպրոցին մասին պատմական տեղեկութիւններ տուած է տնօրէնուհի Տիկին Արմենուհի Միրօղլու: Մեսրոպ պատրիարք, խօսք առնելով յայտնած է թէ հաւաքուած գումարը գոհացուցիչ է, Հուսկ բանքը արտասանած է Տաթեւ Արքեպիսկոպոս:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 8-ին, Համազգայինի Սանահին մասնաճիւղի Պետրոս Ադամեան թատերախումբի յանձնախումբին կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է թատերախաղի (քաֆէ թէաթր) երեկոյթ մը: Մասնաճիւղի ատենապետ՝ Ղազար Գալայճեան բացատրած է երեկոյթին նպատակն ու շարժառիթը: Ներկայացուած են «Երկու ծայրայեղները» եւ «Միրելի հանգուցեալը»:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ամերիկեան հիւանդանոցին մէջ, Հոկտեմբեր 30-ին, առաջին անգամ ըլլալով հիւանդանոցին պատմութեան եւ նաեւ Միջին _ Արեւելքի բժշկական պատմութեան մէջ լեարդի պատուաստում մը կատարուած է 3 տարեկան Փաթրիսիային մարմնին: Այդ լեարդը տրամադրուած է 15-ամեայ տարաբախտ Սօսէ Սեփէթճեանի մարմնէն: Այս պարմանուհին աշակերտուհի «Հայկ եւ Մելքոն Արսլանեան» ճեմարանի անակնկալօրէն իր մահկանացուն կնքած էր նոյն հիւանդանոցին մէջ:

ԳԷՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին, տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի 80-ամեակին նուիրուած տօնակատարութիւնը, կազմակերպութեամբ տեղւոյն մասնաճիւղին: Սամսոն Քահքճեանի բացման խօսքէն ետք, բեմ անցած է օրուան բանախօսը՝ Սեպուհ Թոքաճեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է Հայ Օգնութեան Միութեան տեղւոյն Ռուբինա մասնաճիւղին տարեկան տօնավաճառը: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է կազմակերպիչ յանձնախումբի ատենապետուհին՝ Ցաքիկ Ճանոու, ապա Հ. Յ. Դ. Սողոմոն Թեհլիրեան Կոմիտէի կողմէ խօսք առած է Վահէ Իպէքճեան: Ռուբինա մասնաճիւղի ատենապետուհին՝ Բենիս Թարզի յայտարարած է որ այս տարուան տօնավաճառին բացման ժապաւէնը հատելու պատիւը կը տրուի վաստակաւոր ՀՕՄ-ուհի՝ Անահիտ Տէր - Մկրտիչեանին: Խօսք առած է նաեւ Շահէ Մ. Վրդ. Փանոսեան: Երկու օրերու ընթացքին բազմահարիւր ազգայիններ այցելած են տօնավաճառը ու գնումներ կատարած:

(Շար. Ա. էջէն)

րելու համար անոր զօրակցութիւնը: Ըստ է թէ պայքարի իր սկզբունքը յար եւ նըման է քրիստոնէութեան մայր գիծերուն: Շեշտելով որ Թրքական իշխանութեան բարբարոսութիւններուն թիրախ են քիւրտերէն զատ Հայեր, Ասորիներ եւ Յոյներ ալ, յայտնած է թէ այսուհետեւ զինեալ պայքարէն կը հրաժարի, հաշտութեան բանակցութիւններ վարելու համար ու այդ նպատակով կը խնդրէ Վատիկանի նեցուկը: Նոյեմբեր 18 թուակիր նամակէն, երկու օր ետք կարդինալ Սիլվեսթրինի յայտնած էր թէ քրտական հարցը եւրոպական նկարագիր ունի եւ իր արմատները կ'երկարին մինչեւ 1918 թըւականը եւ կոչ ըրած էր որ Իտալիա քաղաքական ապաստան տայ Էօճալանի:

⁂

Քրտական «Էօկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը Նոյեմբեր 24-ի թիւին մէջ արտատպած է սպանական «Էլ Մունտօ» թերթին կողմէ Տանիէլ Միթերանի հետ կատարուած հարցազրոյց մը որ նիւթ ունի Էօճալանի ապաստան տալու հարցը եւ Իտալիոյ ընթացքը: Ֆրանսայի նախկին նախագահին կինը կ'ըսէ թէ ինք ու իր գլխաւորած կազմակերպութիւնը զօրակից են քրտական խնդրին եւ թէ կը սպասեն որ Հռոմ քաղաքական ապաստան տայ Էօճալանի: «Ան կարելի չէ, պէտք չէ Թուրքիոյ յանձնուի: Որովհետեւ Թուրքիա անկախ արդարադատութեան տէր իրաւական պետութիւն մը չէ» կ'ըսէ Տ. Միթերան, աւելցնելով որ այնքան ատեն որ իր բնակչութեան մէկ երրորդը թշնամի կը նկատէ, Թուրքիա իր դէմ դուռները փակ պիտի գտնէ: Իսկ ներկայիս քրտական հարցին նկատմամբ ուշադրաւ է եւրոպական զարթօնք մը:

⁂

Ինչ կը վերաբերի ֆութպոլի մրցումին որ տեղի պիտի ունենար Զորեքշաբթի, Նոյեմբեր 25-ին Պոլիս, ՈՒԷՖԱ-ն, որուն դիմած էր Իտալիա այլ վայր մը որոշելու համար, յետաձգեց Դեկտեմբեր 2-ին: Իտալիոյ Ճուվէնթուսին խաղացողները չէին ուզեր Պոլիս երթալ, Տէշան կը մերժէր երթալ, Զիտան ալ ըսած էր. - Այո, կը վախնամ տեսնելէ ետք հեռատեսիլէն այրած դրօշակները եւ սպառնալիքները: Թուրք խաղացողները կը պատասխանէին որ իրենց «ազգային պարտականութիւնն է յաղթել» որպէսզի «հաշիւ պահանջեն Իտալիայէն»: Ներքին նախարարը Ք. Աքթաշ կ'ըսէր թէ որեւէ պատճառ չկայ որ մրցումը Պոլիս տեղի չունենայ, բայց, ՈՒԷՖԱ-ն նախընտրեց յետաձգումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՄԻԼ ԼԱՀՈՒՏ, Լիբանանի նորընտիր նախագահը իր պաշտօնին գլուխը անցաւ Նոյեմբեր 24-ին: Թելադրուած եթէ ոչ նշանակուած Սուրիոյ կողմէ, Լահուտ նոր յոյս մը կը բերէ Լիբանանի: Զինուորականի զաւակ (մայրը եւ կինը հայ են), ծնած է 1936-ին եւ ուսած Մեծն - Բրիտանիա: Բուռն աշխատասէր մը, չի սիրեր դուրս ելլել եւ ողջամիտ ու անկաշառ անձ մը կը նկատուի: Բազմաթիւ լեզուներ կը խօսի, որոնց կարգին՝ հայերէն:

ԺԷՔ ԳԷՈՐԳԵԱՆ անգամ մը եւս իրաբանցում ստեղծած է Միացեալ - Նահանգներու մէջ 83 երկվայրկեան տեւող իր մէկ տեսերիզին սփռումին հետեւանքով (Սի - Պի - էս - էն): «Ֆիկարօ» (Նոյեմբեր 24) լայն տեղ կը տրամադրէր այս բժիշկին որ կողմնակից է հեշտամահութեան եւ կ'օգնէ անբուժելի հիւանդներուն այդ ուղղութեամբ: Վերջին անգամ օգնելէ աւելի, ինք իսկ կատարած է մահացու ներարկումը 52-ամեայ անդամալոյծ Թոմաս Եուքի: Կ'ըսէ թէ կ'ուզէ դատի քաշուիլ փաստելու համար որ ոճիր չէ գործած: Օքլէնտի իշխանութիւնները քննութիւն բացած են եւ խնդրոյ առարկայ տեսերիզին յանձնումը կը պահանջեն:

ԵԼՑԻՆ անգամ մը եւս հիւանդանոց մըտած է: Յայտարարուեցաւ թէ թոքատապէ կը տառապի, բայց եւ այնպէս երկուոյթները փրկելու համար, տեսակցեցաւ Ջինասատանի իր պաշտօնակիցին հետ հիւանդանոցի իր սենեակին կից հիւրասրահի մը մէջ: Գործերը բուն վարողը Պրիմակովն է:

ԻՐԱՆԻ իշխանութեան գլխաւոր ընդդիմադիրներէն՝ Տարիուշ Ֆորուհարի սպանութիւնը բուռն իրարանցում ստեղծած է եւ նկատի կ'առնուի մանաւանդ որ քաղմաթիւ նմանութիւններ ունի նախկին վարչապետ Շահփուր Պախթիարի սպանութեան հետ (Սիւրէնի մէջ, փարիզեան արուարձան): Այս արարքը նաեւ մարտահրաւէր մը կը նկատուի չափաւոր նախագահ՝ Խաթամիի: Ֆորուհար Շահին օրով 12 տարի բանտ մնացած է: 1997 Փետրուարին, կինը հարցազրոյց մը տըւած էր «Մոնտ»ի ուր կը շեշտէր անհրաժեշտութիւնը քաղաքականութիւնը եւ կրօնքը զատելու:

ՄԱՄՈՒԼ

«TRIBUNE DE GENEVE»

(19 Novembre)

*LE MINISTRE ARMENIEN
DES AFFAIRES ETRANGERES
DENONCE
LE ROLE «DESTABILISATEUR»
DE LA TURQUIE*

Զուիցերական մամուլը, ֆրանսերէն թէ գերմաներէն լայն տեղ տուած է Հայաստանի Արտաքին նախարար՝ Վ. Օսկանեանի այցելութեան: Անոնց կարգին «Թրիպիւն տը Ժընեւ» հարցազրոյց մըն ալ ունեցած է նախարարին հետ որուն ընթացքին ծեծուած են զանազան հարցեր: Նախարարը կը պարզէ Հայաստանի դիրքը Ղարաբաղի հարցին նկատմամբ, շեշտելով թէ կողմնակից են ամբողջական լուծումի մը որ վերջնական բնոյթ ունենայ: Թուրքիոյ դերը բացասական կը նկատէ շրջանին մէջ, ան, կ'ըսէ, անկայունացնող ազդեցութիւն ունի այդ շրջանին վրայ: Բընականոն յարաբերութիւններ կան Իրանի հետ: Մտահոգ է Ռուսաստանի կացութեան պատճառով: Ան, կ'ըսէ նախարարը, մեր առաջին ընկերակիցն է, ցարդ Հայաստան հեռու մնացած է Ռուսաստանի տագնապէն, բայց եթէ տնտեսական եւ քաղաքական խռովութիւնները ծանրանան, կրնայ ի վերջոյ Հայաստանի ալ ազդել: Հուսկ, Վ. Օսկանեան կ'ակնկալէ միջազգային հանրութենէն, որ ան ճանչնայ ցեղասպանութիւնը եւ զայն դատապարտէ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԷՍՏՈՆԻԱ
2 – 1

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21-ին, Երեւանի մէջ Հայաստան Էստոնիոյ դէմ բարեկամական մրցում մը կը խաղար, զոր շահած է 2 - 1 արդիւնքով:

⁂

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Նոյեմբեր 22-ի խաղերուն արդիւնքներն են. -

Փարիզեան Շրջան	
Սանուա - Ա.Ս.Օ. Արմէնիէն (Իսի)	4 - 3
Իւ.Ժի.Ա. (Ալփորվիլ) - Թորսի	0 - 0
Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս - Թիւնիզիէն	4 - 1
Գաշան - Հ.Մ.Մ. Ֆրանս	2 - 6
Պատանիներ	
Անֆան տը Փասի - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս	7 - 4
Ռոն-Ալփի Շրջան	
Լարպրէլ - Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն Տէսին	1 - 0
Իզէրի Շրջան	
Սէն Քանթէն : Հ.Մ.Ը.Մ. Վիէն	3 - 1
Տրոմ-Արտէշի Շրջան	
Հ.Մ.Ը.Մ. Վալանս - Վիվիէ	3 - 0
Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան	
Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ - Մարինիան	2 - 2

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

Փարիզեան Շրջան	
Լա Տօրէմի - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս	44 - 59
էթիւտիան Տինամիք - Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս(2)	58 - 56

ՎՈԼԷՊՈԼ

Փարիզեան Շրջան - պարմանուհիներ	
Էօ.էս. Վիթրի - Հ.Մ.Մ. Ֆրանս	3 - 0

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Պոմոն). – Պր. Տիգրան Ղազարեան եւ զաւակներն ու թոռները, Թորոսեան, Ղազարեան, Քաշիքճեան ընտանիքներն ու ընտանեկան բոլոր պարագաները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց կնոջ, մօր, մեծ - մօր, աղջկան, քրոջ եւ ազգականին՝

ԱԼԻՍ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Թորոսեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԱՄՈՐԼԷ. – Տէր եւ Տիկին Շարժ 1000 ֆրանք:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր եղբօր՝ Սարգիս Պօղոսեանի յիշատակին Էրմոնէ Սարգիսեան 1500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

⁂

ԱՎԻՆԵՈՆ. - Իր հօրեղբօր Սարգիս Պօղոսեանի յիշատակին տոքթոր Ռիշար Պօղոսեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28, տօն է Թադէոս եւ Բարթողիմէոս Առաքեալներուն:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, առ ի երախտագիտութիւն յաւէտ մաժնուած Առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, հոգեւոր հովիւներուն, եկեղեցւոյ շինութեան ծառայող բոլոր թաղեցիներուն, նուիրատուներուն, եւ ծուխի համայն ննջեցեալներուն համար հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ՝

Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին

Պատարագ ժամը 10-ին:

Հոգեհանգիստ ժամը 10.30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ
LOTO

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Պուլվար - Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ Վիճակախաղ Լօթօ Մշակոյթի Տան մէջ

12-14, rue Saint Bazile, Marseille 1er

Կիրակի, Նոյեմբեր 29, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին, վիճակահանութեան բազմազան գեղեցիկ առարկաներով:

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ

Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28, եւ Կիրակի օր Նոյեմբեր 29-ին, Վալանսի Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ մէջ քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում կը կատարուի համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի:

Քահանայական կոչման արարողութիւն. – Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28-ին երեկոյեան ժամը ճիշդ 6-ին:

Քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում. – Կիրակի օր, Նոյեմբեր 29-ին առաւօտեան ժամը 10-ին:

Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատ. Եւրոպայի Հայոց
եւ Առաջնորդ Փարիզի

Պատարագի ընթացքին ամուսնացեալ քահանայ կը ձեռնադրէ եւ կ'օծէ՝

ՅԱԿՈԲ Ա. ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՄԱԼՃԵԱՆ-Ը

որ հովուութեան կը կոչուի Վալանսի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար, խարտաւիլակութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Սիրով կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալու Հայ Եկեղեցւոյ բացառիկ այս արարողութեան եւ աղօթելու Աստուծոյ եւ Եկեղեցւոյ ծառայութեան կոչուած այս ընծայեալին համար որպէսզի ան ըլլայ «մշակ առանց ամօթոյ»:

LES PETITS VIRTUOSES D'ARMENIE

Tournée en France 1998

Mercredi 25 Novembre à 20h30
Abbaye Saint Martin d'Ainay —
Place d'Ainay — LYON

Samedi 28 Novembre à 20h30
Ecole Nationale de Musique —
32, avenue G. Clémenceau
VALENCE

Dimanche 29 Novembre à 17h
Collégiale Sainte Croix —
10, rue Sainte Croix
MONTELIMAR

Mardi 1er Décembre à 20h30
Salle Rossini —
Mairie du 9ème arr. — 6, rue Drouot
PARIS

Jeudi 3 Décembre à 20h30
Eglise St Andrew à Holborn Circus City
LONDRES — ANGLETERRE

Vendredi 4 Décembre à 20h30
Salle des Fêtes — 18, ave de Ceinture
ENGHIEN LES BAINS

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս - Վիլիէ լը Պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղի թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ

Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին
Restaurant Scolaire
175, rue Jean-Jaurès, Arnouville

Եկէք հաճելի ժամանակ անցընելու եւ քաջալերելու Աստղիկ պարախումբը:

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre

ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LE **FONDS ARMENIEN DE FRANCE**
présentent

«LES PETITS VIRTUOSES»
d'Arménie

Avec la participation de la FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE
FRANCO–ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Au programme :
Chopin — Mozart — Mendelssohn — Debussy — Bach — Khatchatrian — Rachmaninov . . .

Le Vendredi 27 Novembre à 20 heures 30
Eglise du Sacré Cœur — 81, avenue du Prado, Marseille 8e

Prix des places: 100 F, étudiants et enfants: 50 F

— Renseignements —
31, rue de Calais — 13012 Marseille 04 91 93 54 46 CCP 640–U Lyon

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26
JEUDI
26 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման ; Տար. 1·500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·517 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.517

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 24/25)

Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Օ. ԷՍ. ՍԷ. Ը-ի հերթական նախագահը՝ Լեհաստանի Արտաքին գործերու նախարար Պ. Կրեմէք Երեւանի մէջ, Նոյեմբեր 25-ին նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ փոխադարձ ըմբռնումի յուշագիր ստորագրած է։ Անով կը նախատեսուի կազմակերպութեան օժանդակութիւնը Հայաստանի մէջ ընտրական եւ ժողովրդավարական զարգացման։ Պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, ան բսած է թէ յոյս ունի որ Ազրպէյճան կ՚ընդունի Ղարաբաղի կարգաւորման համար Մինսկի խումբին առաջարկած «ընդհանուր պետութեան» սկզբունքը»։

Կրեմէքի հետ ՀՀ կառավարութեան ընդունելութիւններու տան մէջ տեսակցած է նաեւ ԼՂՀ նախագահ Արկադի Ղուկասեան։ Հանդիպումէն ետք ան բսած է թէ բանակցութիւնները չինիչ էին եւ ԼՂՀ կողմը արտայայտած է իր տեսակէտը Մինսկի խումբին կողմէ ներկայացուած առաջարկներուն կապակցութեամբ։ Աւելցուցած է թէ ղարաբաղեան կողմը դեռ պաշտօնական պատասխան չէ տուած Մինսկի խումբի համանախագահներուն առաջարկներուն ու ան պատրաստ կ՚ըլլայ մօտ օրէն։ ԼՂՀ նախագահը եզրակացուցած է ըսելով թէ պատրաստ են փոխզիջումներու։

Կրեմէք ապա ընդունուած է վարչապետ Ա. Դարբինեանի կողմէ։

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրամանագրով հարկային նախկին տեսուչ Արտաշէս Թումանեան նախագահի խորհրդական նշանակուած է, զբաղելու համար արտադրական կառոյցներու, պիւտճէի հարցերով եւ Խորհրդարանին հետ կապերով։

Վարչապետ Ա. Դարբինեան Ա. Թումանեանի մեկնումով պարապ մնացած պաշտօնին նշանակած է Սմբատ Այվազեանը։

ՀՀ ԵՒ ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյ. 24-ին, Հայաստանի եւ ԼՂՀ նախագահները Ռ. Քոչարեան եւ Ա. Ղուկասեան Լ. Ղարաբաղի հարցին նուիրուած հանդիպում մը ունեցած են։ Քննարկած են կնճիռին կարգաւորման գործընթացին իրավիճակը եւ հաւանական զարգացումները։ Մտքերու փոխանակում տեղի ունեցած է նաեւ ընկերա-տնտեսական ծրագիրներու եւ գործակցութեան ընդլայնման շուրջ։

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ՀԱՑԱԴՈՒԼԸ ԴԱԴՐԵՑՈՒՑԱԾ

Ա. Օճալանի ազատ արձակման համար հացադուլի դիմած հայաստանաբնակ 150 Քիւրտերը Նոյ. 24-ին դադրեցուցած են իրենց արարքը։ Քիւրտիստան Կոմիտէի նախագահ Կարլէնէ Չաչանէ մամուլի ասուլիսին բացատրած է թէ հացադուլին վերջ տրուած է քանի որ ներկայիս Իտալիոյ իշխանութեանց հետ բանակցութիւններ տեղի կ՚ունենան ՓՔՔ-ի ղեկավարին քաղաքական ապաստան շնորհելու հարցին շուրջ։ Չաչանէ յայտնած է նաեւ որ Նոյ. 29-ին Ստանիսլաւսկի թատրոնին մէջ կը նշուի Քիւրտիստանի Բանուորական Կուսակցութեան (ՓՔՔ) 20-ամեակը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լ. ԺՈՍՓԷՆ, պատասխանելով Ֆրանս-Էնֆօ ձայնասփիւռի կայանին, յայտարարած է թէ այն 60 հազար թուղթ չունեցողները հետզհետէ պիտի հեռացուին Ֆրանսայէն։ Հարկ է, կ՚ըսէ նախարարապետը, զատել զաղթողներու հոսքը, այլապէս համարկում չկայ։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ կատղած են ԻՒԷՖԱ-ի դէմ որ մէկ շաբաթով յետաձգեց Ճուվէնթուսի մրցումը Կալաթասարայի հետ (Նոյեմբեր 25, Պոլիս)։ Նոյեմբեր 24-ին, ցոյցերը շարունակուած են, «Իւէֆա, Իտալիոյ գերին», «Իւէֆա-ն Ճուվէնթուսի խամաճիկը» լոզունգներով։ Իտալիոյ դեսպանատան առջեւ ալ բողոքի ցոյցերը չեն դադրած, այրած են Իտալիոյ Ազգային խումբի շապիկները, բացագանչելով՝ «Յանձնեցէք Ապօն»։ Ըլմազ ալ ամբաստանած է ԻՒԷՖԱ-ն որ մարզականը եւ քաղաքականը կը շփոթէ։ Թրքական խումբը առարկած է մրցումին իրաւարարին ալ որ Ֆրանսացի մըն է, Ժիլ Վէսիէ։ ԻՒԷՖԱ-ին ներկայացուած է դիմում մը որպէսզի ան փոխուի, քանի որ իտալական խումբին մէջ երեք Ֆրանսացիներ կան, ինչ որ կրնայ արգելք ըլլալ իրաւարարին անկողմնակալութեան, ըստ Կալաթասարայի վարիչներուն։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ եւ Յունաստանի միջեւ նոր խնդիր յարուցանելու բոլոր տուեալները ունի Թրքական ռազմական 23 օդանաւերու դէպի Իսրայէլ թռիչքը որուն ընթացքին բռնաբարուած է Կիպրոսի օդային տարածքը։ Կիպրոսի եւ Յունաստանի իշխանութիւնները զայրացած են որ Իսրայէլ էջքի արտօնութիւն տուած է Թրքական օդանաւերուն երբ անոնք կը գտնուէին կղզիին Թրքական մասին վրայ։ Մոսատ-ի գործակալներուն Կիպրոսի մէջ ձերբակալութենէն ետք այս միջադէպը աւելի կը լարէ Կիպրոսի եւ Իսրայէլի յարաբերութիւնները։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ օդակայանին բացումը կատարուեցաւ, Գազա, Նոյեմբեր 24-ին, ուր առաջին անգամ ըլլալով ութ օդանաւեր էջք կատարեցին, առաջին օդանաւը եգիպտական Բոյինգ մըն էր։ Այս ձեւով Պաղեստինցիք աշխարհէն կտրուած չեն այլեւս։ Բայց, Իսրայէլի կը պատկանի վերջին խօսքը ներածումներու, ճամբորդներու ցանկերուն եւ երթի վայրերուն մասին։

ԳԱԼԻՆԱ ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱՅԻ յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Նոյեմբեր 24-ին աւելի քան 5000 հոգիի մասնակցութեամբ, Ս. Պետերբուրգի մէջ։ Ազատական հոսանքի բազմաթիւ պարագլուխներ ներկայ եղած են, նաեւ նախկին նախարարներ՝ Կիրիէնկօ, Կայտար, նախկին վարչապետ՝ Չերնոմիրդին։ Բոլոր հանրապետութիւնները ներկայացուցիչներ ղրկած էին։ Նախկին նախարար՝ Բորիս Նեմցով յայտարարած է. — «Ոճրագործները կ՚ուզեն քաոս ստեղծել Ռուսաստանի մէջ»։

ՅՈՒՐՏԻՆ գործած աւերը Եւրոպայի մէջ օրէ օր աւելի ծանր բնոյթ կ՚առնէ։ Մէկ շաբթուան ընթացքին մեռելներու թիւը 130-ի հասած էր, որոնց 60-ը՝ Ռումանիա, 38-ն ալ՝ Լեհաստան։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախագահը՝ Հ. Մուպարաք, որ Փարիզ ժամանեց Նոյեմբեր 25-ին, մասնակցելու համար ֆրանքեւափրիկեան վեհաժողովին, շատ խիստ կերպով կը քննադատէ ամերիկեան քաղաքականութիւնը «Ֆիկառօ»ի (Նոյեմբեր 25) մէջ։ Մուպարաք կը մատնանշէ Հրեաներու նոր տեղաւորումներուն վտանգը պաղեստինեան գօտիին մէջ, չի հաւատար որ Իրաքի վարչակարգը կարելի է դուրսէն տապալել, անդրադառնալով ամերիկեան փինանսաւորման արտասահմանի ընդդիմադիրներուն եւ ինչ կը վերաբերի ահաբեկչութեան, համոզուած է որ միջազգային կազմակերպութիւն մը կայ տարիներէ ի վեր, բայց, երբ կ՚ըսէ՝ լուր չկայ։

ՓԱՐԻԶԻ Փրէնթան մեծ վաճառատունը (Պուլվար Հօսման) յանդուգն հոլտ-ըփ մը գործուած է Նոյեմբեր 24-ին, ժամը 14·30-ին, որ ծանր հետեւանքներ ալ ունեցած է։ Երկու չարագործներ յարձակում գործած են վաճառատան լումայափոխութեան գրասենեակին վրայ, զէն ի ձեռին պարպած արկղը ուր 240 հազար ֆրանք կար։ Սանձուած խուճապէն օգտուելով, ջանացած են խոյս տալ, դէմ առ դէմ գտնուած ապահովութեան պաշտօնեայի մը հետ որուն գլխուն հարուած մը տուած են, ապա երկուքէն մէկը սկսած է կրակել, վիրաւորելով 7 — 8 հոգի։ Դուրսը, կրակոցը շարունակուած է եւ անցորդ մը ծանրօրէն վիրաւորուած է գլխէն, փորձած էր միջամտել տեսնելով որ կինը հրմշտուքի մը զոհ է առանց գիտակցելու կացութեան վտանգաւոր բնոյթին։

ՄԻՏԻՃԱՅԻ (Ալժերիա) մէջ 42 հոգի վիրաւորուած են ռումբի մը պայթումէն հանրակառքի մը անցքի պահուն։ Նոյեմբեր 22-ին ալ, Կիրակի, 13 պատանիներ առեւանգուած են Պումէրտէս։

ՕՃԱԼԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԻՐԱՒԱԲԱՆԻՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Եւրոպայի հանրային կարծիքին հետաքրքրութեան գլխաւոր առանցքներէն դարձած է քիւրտ ղեկավար Ա. Օճալանի խնդիրը։ Թուրքիա ամէն միջոցի կը դիմէ անոր յանձնումը իրականացնելու համար։ Երկրին մէջ ամէն օր Իտալիոյ դէմ բողոքի ցոյցեր կ՚ըլլան, իտալական ապրանքներու դէմ պոյքոթ յայտարարուած է, եւայլն։ Միւս կողմէ, կը շարունակուի քրտական շրջաններու եւ ՓՔՔ-ի մարտիկներուն դէմ հալածանքը։

Իտալիոյ կողմէ Օճալանի ապաստանի դիմումին յստակ պատասխանի մը սպասումին մէջ, քիւրտ ղեկավարը հարցազրոյց մը տուած է քրտական «Էօզկիւր փոլիթիքա» թերթին (Նոյեմբեր 23) ուր կը բացատրէ Հռոմ գալուն շարժառիթները եւ յետագայ հաւանական զարգացումներ։ Կ՚ըսէ թէ նպատակն է Միջագետքի եւ Անատոլուի մշակոյթներուն, ժողովուրդներուն եւ անկախութիւններուն կիրարկուած անմարդկային ահաբեկչութեան տեղեակ դարձնել արեւմուտքը· նաեւ նկրտին ծալքերը բացատրել վարչաձեւի մը որ ոտքի է հազարամեակ խաբեբայութեամբ եւ ամբոխավարութեամբ։ Նպատակն է նաեւ ատոր մէջ չեզոքել Եւրոպայի պատասխանատուութիւնը, որպէսզի ան այսօր իր դերը դրական առումով կատարէ։ Կը յիշեցնէ թէ պատմութեան ամենահին ժողովուրդներէն Հայերը, Ասորիները եւ Յոյներն ալ մշակութային իրենց բովանդակ հարստութեամբ ոչնչացուած են թրքական բարբարոսութեան կողմէ։ Իսկ Քիւրտերը եթէ այս հանգրուանին չյաջողին, մաս պիտի կազմեն անհետ կորսուած հին ժողովուրդներուն եւ անյայտանան։ Օճալան կ՚ակնկալէ որ Իտալիա այդ ահաբեկչութիւնը դատէ ու երկու կողմերէն ալ հաշիւ պահանջէ, կազմակերպելով մարդու եւ ժողովուրդներու իրաւունքներու միջազգային ատեան մը։

Ակնկալութիւնները ի դերեւ ելլելու պարագային, եթէ միջազգային իրականութիւնը ըսէ թէ տակաւին իր տեսրակին մէջ տեղ չունի Քիւրտերուն համար, Ա. Օճալան առանց յուսահատելու մինչեւ վերջին կարելիութիւնը պիտի փորձէ ամէն բան. «նոյնիսկ եթէ ատիկա պատուաբեր մահ մը ըլլայ, շատ տեղին եւ իմաստալից բնոյթ պիտի ունենայ»։

Քիւրտ ղեկավարը կը վստահեցնէ որ եթէ Թուրքիա ընդունի բանակցութեան սեղան նստիլ, ոչ իսկ փամփուշտ մը կ՚արձակուի. իսկ մերժելու պարագային Անգարա պիտի շարունակէ քանդումը։

Պատասխանելով հարցումին թէ իր արեւմուտք անցքով ՓՔՔ անգլուխ կը մնայ ու կը քայքայուի՞, Օճալան կ՚ըսէ թէ ատիկա սխալ արժեւորում է, իր զինուորական - ռազմավարական հրամանները անհրաժեշտ չեն։ Իր ժողովուրդին այդ կազմակերպութեան փարումը յստակ նշան մըն է թէ նոյնիսկ եթէ ինք գերեզմանն ալ ըլլայ, շարժումը իր ուղին պիտի շարունակէ։

Նոյն նիւթով հետաքրքրական հարցազրոյց մըն ալ հրատարակած է Նոյեմբեր 24-ի «Միլլիյէթ»ը, Սահմանադրական իրաւագիտութեան փրոֆ. Պ. Զաղլարի հետ կատարուած։ Ան Մարդկային Իրաւունքներու Եւրոպայի Ատեանին մէջ վեց տարի պաշտօն վարած է որպէս Թուրքիոյ ներկայացուցիչ։

Օճալանի հարցով Թուրքիոյ ցոյց տըւած կեցուածքին մէջ անկեղծութեան պակաս մը կը մատնանշէ երբ կ՚ըսէ թէ շատ համոզուած չէ որ Թուրքիա իսկապէս կը փափաքի քիւրտ ղեկավարին իրեն յանձնումը։ Կը բացատրէ որ եթէ այդ նպատակով մահապատիժը ջնջելու միտումը անկեղծ ըլլար, վարչապետ Մ. Ըլմազ կը ստորագրէր Մարդկային իրաւունքներու համաձայնագրին այդ պատիժին առընչուած 1985-ի պայմանագրութիւնը զոր Թուրքիա չէ վաւերացուցած։ «Մահապատիժին ջնջումին համար օրէնսդրական բարդ հոլովոյթի մը ձեռնարկելու պէտք չկար. միակ ստորագրութեամբ մը հարցը կը կարգադրուէր։ Ինչո՞ւ չըրաւ» հարց կու տայ փրոֆ. Զաղլար. ապա կը բացատրէ պատճառները. Թուրքիա չի փափաքիր Օճալանի յանձնումը որովհետեւ ատիկա շատ լուրջ հարցեր կը ստեղծէ իրեն համար։ Արդէն քրտամէտ կուսակցութեան անդամներու ձերբակալութիւնը, Քիւրտեր լինչի ենթարկելու երեւոյթները պերճախօս են այդ մասին։ Այդ բոլորը ըսել կու տան որ յանձնումի պարագային Թուրքիոյ մէջ քաղաքացիական պատերազմ կը բռնկի։ Թէեւ, նոյնիսկ եթէ Իտալիա յանձնել որոշէ, իտալացի իրաւաբաններ պիտի դիմեն Մարդկային իրաւունքներու ատեանին, որպէսզի կասեցնեն որոշումին գործադրութիւնը եւ պիտի յաջողին։

Իր սահմանումով՝ տագնապը Օճալանի անձին առընչուած չէ, այլ քրտական հարցին որուն գոյութիւնը միշտ կ՚ուրանայ Անգարա։ Իսկ տեղւոյն բնակչութեան կողմէ ՓՔՔ-ի տրուած մեծ նեցուկը կը բացատրէ անօթութեամբ։ Ինք պաշտօնով գտնուած է այդ շրջանները եւ ականատես եղած հոն տիրող թշուառութեան։

Փրոֆ. Զաղլարի ախտաճանաչումը այն է որ քրտական հարցը պէտք է լուծուի քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական մակարդակներով, առանց ցեղային բախումի մը գետին պատրաստելու։ Եւ առանց յապաղումի։ Իր վախը այն է որ Թուրքիա սխալ կեցուածքով Եւրոպական ատեաններու եւ ամբողջ աշխարհին հետ հարցեր պիտի ունենայ, իսկ շատ մը ճակատներու վրայ պայքար մղել մեծ սխալ կ՚ըլլայ. արդէն կառավարութեան խախուտ վիճակը, ինչպէս նախորդներուն պարագան էր, թոյլ չի տար միայն քաղաքական լուծումի դիմելու եւ այդ պատճառով է որ զինուորական լուծումի փորձեր եղած են։

Փրոֆ. Զաղլար պատասխանելով ԱՄՆ-ու կողմէ Թուրքիոյ տրուած նեցուկին, Ա. Օճալանը յանձնելու թելադրանքներուն առընչուած հարցումին, կը պատասխանէ որ ատոնք իր կարծիքով մարտավարական քաղաքականութիւն մըն են եւ ոչ թէ բուն քաղաքականութիւն մը։

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Վերժինէ Սվազլեան, «Մեծ Եղեռն, Արեւմտահայոց Բանաւոր վկայութիւններ», ՀՀ ԳԱԱ Գիտութիւն Հրատարակչութիւն, Երեւան, 1995, 225 էջ:

Հրատարակութիւնը հովանաւորուած է 1995-ի Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի կողմէ: Իր տեսակին մէջ եզակի այս լայնածաւալ գիրքը 1915-ի Մեծ Եղեռնէն վերապրողներու փորձառութեանց, ահարկու ապրումներու յիշատակարանն է, գրի առնուած, ուսումնասիրուած ու դասաւորուած հեղինակին կողմէ: Տիկին Սվազլեան, որ Եգիպտոսէն ներգաղթած է Հայաստան 1947-ին, տասնամեակներու տքնաջան աշխատանքով յաջողած է Մեծ Եղեռնէն շուրջ 230 վերապրողներ գտնել Հայաստանի մէջ, տեսակցիլ անոնց հետ եւ մեծ դժուարութեամբ գրի առնել անոնց վկայութիւնները: «Դժուարութիւնը» կուգար անկէ, որ ենթակաները հոգեբանական ծանր բարդոյթներ պէտք էր յաղթահարէին (լռութեան ցանկութիւն, կրկին վերապրելու սարսափը, ամօթը, նմանօրինակ այլն), որ կարենային յիշել ու պատմել իրենց սարսափազդու փորձառութիւնը: Այս է բուն պատճառը որ այդ թիւէն միայն, 100 հոգիի յուշերը կարելի եղած է արձանագրել և ստուգել: Եւ տակաւին այս թիւէն եօթանասունին վկայութիւնն է որ Սվազլեան առած է իր գրքին մէջ, գիտնելով որ շատ անգամ մարդիկ իրարու նման փորձառութիւններ ունեցած են, ու հեղինակը, շատ արդարացի կերպով, ուզած է կրկնութենէ խուսափիլ: Ահա նմոյշ մը այդ սրտաճմլիկ վերյիշումներէն: Կուտամ Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ:

Ատիամանցի Մարիմ Քարաճեանի Պատմածը: (Ծնած է 1903-ին):

Ես պզտիկ էի, երբ ջարդը սկսաւ: Ամէնէն առաջ Հայերուն զէնքերը հաւաքեցին, ջահիլներուն թրքական բանակ ղրկեցին, հոն ալ սպաննեցին: Քեռիս, Թալէաթի գրագիրն էր՝ իրենց մարդն էր, բայց քանի որ իրենց գաղտնիքները գիտէր, իրեն ալ չխնայեցին, տարին սպաննեցին: Մամաս պապիս հետ գնացին, որ քեռուս դիակը գտնէ բերեն թաղեն, բայց երբ պապս կը տեսնայ իր զաւակը սպաննուած, տեղն ու տեղը կաթուած կը խփէ, կը մեռնի: Թուրք զինուորները կը տեսնան, կը սկսին խնդալ — էս ինչ լաւ բան եղաւ, մի քնդակ խնայեցինք, — կ'ըսեն:

Մամաս եղբօր ու հօր դիակները հոն փռուած կը ձգէ, հազիւ կը փախի: Մամաս տուն եկաւ լացով, ողբով: Այդ նոյն օրը մեր քարաշէն տունին քովը գնդակ մը պայթեցաւ, հայրս մեռաւ: Տասը տարեկան եղբայրս քովը կ'ըլլայ. այդ տեսնելուն պէս ամբողջ մարմինը վէրքեր կը թափէ եւ մէկ օրուայ մէջ ան ալ կը մեռնի:

Մնացինք մամաս, երկու տարեկան պզտիկ եղբայրս ու ես: Մեզի քշեցին, տարին Սթուրիչ: Ոչ տուն կայ, ոչ հաց, ոչ ջուր: Մենք ծարաւ ենք, անօթի: Մարդիկ այնքան սոված էին, որ կը սպասէին որ ձին կեղտոտէ, որ կեղտին մէջի գարիները ջոկեն, ուտեն: Շունն ու կատուն անգամ կ'ուտէին: Կը յիշեմ էշ մը տեսան, խփեցին, էշը սատկեցաւ, վրայ հասան, կտոր — կտոր ըրին, հում — հում սկսան ուտել:

Մամաս ստիպուած մեզի ձգեց ծառի մը տակ, ինքը գնաց հաց մուրալու, որ մեզի բերի: Այդ ժամանակ թուրք ժանտարմա մը եկաւ, եղբօրս երեսի վրայ պառկեցուց, վրան մեծ քար մը դրաւ, ինքն ալ վրան ելաւ, այնքան տրորեց, այնքան տրորեց, որ խեղճ չնչուխին փորը, աղիքները դուրս թափուեցան, մեռաւ...

Այդ տեղէն քուրդ կնիկ մը կ'անցնէր, տեսաւ, մեղքցաւ, ներսի ըսաւ, - աս աղջիկն ալ այդպէս պիտի սպաննի, - գրկեց ինձ, տարաւ:

Մէկ էլ աչքս բացի, որ սեւ չատրրի՝ վրանի մը մէջ եմ: Հոն ինծի պահեցին: Քանի որ շատ մը երեխէքի հետ ինձ ալ կրակի մէջ էին նետած, ոտքս այրուած էր ու թարախ կուգար: Դեղ դրին: Ինծի աղէկ պահեցին: Յետոյ երբ Ամերիկացիները եկան հայ որբեր հաւաքեցին, ինձ ալ տարին Հալէպի որբանոցը...

Սվազլեան յաջողած է գրի առնել ժողովրդական բազմաթիւ երգեր, որոնք յօրինուած են զօրահաւաքի, զինահաւաքի ու բռնատարկումի ընթացքին եւ որոնց ինքնաբուխ, բնական ու պարզ նկարագիրը այնքան յուզիչ կրնայ ըլլալ երբեմն, որքան արուեստագէտի մը գրածը: Ահա երգ մը որ իմ մանկութեանս հայրս կ'երգէր ինծի...

Ահա կ'երթամ սիրելի՛ մայր
Մնա՜ս բարով դուն հիմա,
Այսքան նշման տակ ընկած
Հայը ինչպէ՞ս դիմանայ:

Սեբաստիա երբ կ'երթայի,
Երկու օրէն կուգայի,
Երկու օրը կ'ըլլար տարի,
Ես քեզ կը կարօտնայի:

Պարտէզիս մէջ երկու ծառ կայ,
Տեսնողի զարմանք կուտայ,
Հայ քաջերի արիւնովը,
Կարծես ներկուած նիւղեր կան:

Մնա՜ս բարով, սիրելի մայր,
Վերադարձիս սպասէ,
Պատերազմի դաշտին վրայ,
Ընկերս ինձ կը սպասէ:

Այս դասակարգի երգերուն մէջ ուշագրաւ են մանաւանդ տեղահանութեան ու կոտորածի օրերը: Ատանայի 1908-ի ջարդէն ներշնչուած է հետեւեալ երգը, որ Հայերը Թրքերէն կ'երգէին: Այս ու 125 այլ երգեր, գրուած ու երգուած 1915-ի ջարդին ժամանակ, Սվազլեան կը ներկայացնէ իրենց հայատառ Թրքերէն բնագրով, ճշդելով թէ Հայերը իրաւունք չունէին իրենց մայրենի լեզուով երգելու Թրքական կայսրութեան մէջ եւ ատոր համար Թրքերէն կ'երգէին: Հեղինակը այս բոլոր երգերը յաջողած է տալ թէ՛ Թրքերէն եւ թէ՛ ալ հայերէն թարգմանութեամբ:

Ջարդուած Ատանայի Երգը

Հէ՜յ, մայրիկնե՛ր, մայրիկնե՛ր,
գոյն — գոյն մայրիկնե՛ր,
Ամէն արեւ դիպչելիս՝ խէժը ծորում է
կաթ — կաթ,
Խէժը ծորալիս՝ սիրտս է լաց լինում.
Ատանայի գետն է հեղեղի պէս հոսում,
Աւա՜ղ, քեզ եկայ, ջարդուա՜ծ Ատանա,

Աւա՜ղ, ձեզ տեսայ մանուկնե՛ր
մորթուած:
Ատանայի կամուրջը փայտեայ է,
փայտեայ,
Հայ գաղթականները կը գան այս շաբաթ,
Ատանայի գետում արիւն ու դիակ,
Հաւաքէ՜ք դիակները, կը հոտի Ատանան.
Աւա՜ղ, քեզ եկայ, ջարդուա՜ծ Ատանայ,
Աւա՜ղ ձեզ տեսայ, մանուկնե՛ր
մորթուած:

Նոյնքան եւ աւելի յուզիչ է Տէր Զօրի եղերերգը, որ 82 քառեակէ բաղկացած է ու կը նկարագրէ տխրահռչակ անապատին մէջ Հայերուն տառապանքի, յոյսի եւ ընդվզումի պատումները: Սվազլեան կ'աւելցնէ. «1888-ին Մուսա Լերում ծնուած Քալաչեան Եղիսաբէթը դեռեւս 1956 թըւականին առաջին անգամ մեզ հաղորդել է սոյն վիպերգից հատուածներ: ...: 70-ամեայ այս խեղճ կինը հաւաքարար էր աշխատում Վարդաշէնի դպրոցում, հազիւ իր գոյութիւնը պահպանում: Վիպերգի հատուածներ կատարելիս նա վերյիշում էր իր դառն անցեալն ու իր կորած զաւակներին: Արցունքները անվերջ հոսում էին նրա աչքերից, ձայնը խզւում էր, ու չէր կարողանում երգել: Մի փոքր շունչ էր առնում, կրկին սկսում էր երգել ու կրկին արտասուել...

«Յետագայ տասնամեակներին՝ իմ երկար որոնումների ընթացքում, երբ նոր բանասացի մօտ սկսում էի արտասանել կամ երգել, արդէն ինձ ծանօթ քառեակները, նրանցից շատերը սկսում էին կամաց — կամաց վերյիշել եւ վերապրելով իրենց ողբալի անցեալը, դժուարութեամբ, հառաչանքներով, արցունքախառն հեկեկոցներով սկսում էին երգել՝ նորանոր դրուագներ վերյիշելով սրտակեղէք ու երկարապատում այս եղերերգից: Ահա քանի մը տուն այդ եղերերգէն: Կը կոչուի «Տէր Զօրի անապատում»

Ծառերից հաւաք թառեց,
Վառեց սիրտս՝ բռնկեց,
Մի՛ վառուիր, սիրտ իմ, մի վառուիր,
Այս բաժանումն է մեր բաժին,
Այս գաղթականութիւնն է մեր բաժին,
Այս տէրզօրականութիւնն է մեր բաժին:

Տէր Զօր որ գնամ՝ գուցէ չգամ ետ,
Առանց հաց առանց ջուր գուցէ
եւ մեռնեմ,
Տէր Զօր չհասած հայ գաղթականը
նստած
Հոնգուր — հոնգուր լաց է լինում:
.
Տէր Զօրի անապատում անանուխն է
բուսել,
Դիակների ննխահոտն աշխարհն է բռնել,
Այս աքսորը մեզ մահից էլ վատ է,
Յանուն հաւատի զոհւում են Հայեր:
.
Տէր Զօրի անապատով անցայ, գնացի,
Մօրս ու հօրս ճամբին թողեցի,
Աւա՜ղ, աւա՜ղ, ողբալի է մեր վիճակը,
Տէր Զօրի անապատում մեր եղած
ժամանակը:
.
Եփրատ գետի կամուրջը նեղ է,
անցել չի լինի,
Ջրերն արնոտ են, մի թաս խմել չի լինի,
Հայերի արիւնով ջուրը խմել չի լինի,
Հայերն են զոհւում յանուն հաւատի:
.
Պօղոս Նուպար փաշա, դու հազա՜ր
ապրես,
Անապատներից Հայերին հաւաքեց,
Անդրանի՜կ փաշա, դու հազար ապրես,
Հայերին Հայաստանում հաւաքեց:

Բերանից բերան վիպերգն այս հիւսենք,
Օտարներին մեր վիշտը պատմենք,
Վիպերգը հիւսեցին տանջուած Հայերը,
Յանուն հաւատի Հայերը՝ կ'ապրեն...:

Այս սրտառուչ ու մեծ խնամքով պատրաստուած հատորը դեռ կը պարունակէ հարիւր էջէ աւելի ընդարձակ յուշագրութիւններ Զէյթունցիներու, Մուսա Լեռցիներու, Սեբաստացիներու եւայլն՝ որոնց խիզախութիւնը վէպի մը կատարեալ նիւթը կրնայ ըլլալ: Կան տակաւին որոշ երգերու նօթագրութիւնը, Եղեռնէն պատկերներ, 45 վերապրած բանասացներու լուսանկարները, մատենագիտական ցանկ, որ կը պարունակէ հեղինակին 7 այլ հրատարակութիւնները Եղեռնի մասին, կան պատշաճ բառարան Թրքերէն բառերու, ծանօթագրութիւններ եւ ռուսերէն, անգլերէն ու ֆրանսերէն ամփոփագրեր:

Գնահատելի, խղճամիտ աշխատանք տարած է Վերժինէ Սվազլեան, աշխատանք՝ որ ամէն Հայու սրտին կը խօսի եւ որմէ կրնան օգտուիլ կամ ներշնչուիլ բանահաւաք ու բանաստեղծ, վիպասան կամ պատմաբան: Իր կալուածին մէջ կարեւոր ներդրում մը եւ յաւելում մըն է այս արժէքաւոր հատորը:

«ՀՌՈՄ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ»

Հայաստանի կողմէ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօնք ճանաչումին 1700-ամեակին նուիրուած զոյնզգոյն ձեռնարկներուն իմաստ ներկայացնող ու լուրջերէն է «Հռոմ — Հայաստան» խորագրուած այն ցուցահանդէսը որ տեղի կ'ունենայ 1999 Մարտ 25 — Յուլիս 16 Վատիկանի Սիքստինեան սրահին մէջ: Անոր յղացումին, պատրաստութեան բարդ ու յոգնեցնող աշխատանքին, նաեւ վաղուան սոյդ յաջողութեան մեծագոյն բաժինը կը պատկանի Գլօտ Արմէն Մութաֆեանի խանդավառ ու խանդավառող անձնաւորութեան որուն համար յոգնութիւն, դժուարութիւն, անկարելիութիւն իմաստէ զուրկ սահմանումներ են երբ սիրտը դրած է ծրագրի մը մէջ: Այդպէս էր 1993-ի աշնան Սորպոնի մատրան մէջ բացուած Կիլիկիոյ փառաւոր ցուցահանդէսին պարագային, այդպէս է նաեւ այսօր երբ ամիսներէ ի վեր ամբողջ ուժականութեամբը լծուած է պատրաստելու «Հռոմ — Հայաստան»ը:

Այդ «պատրաստութիւնը» կ'ընդգրկէ նիւթին մասնագիտական խոր ճանաչում, պրպտողի անխոնջ յամառութիւն, բանակցելու յաճախ անսահման ճկունութիւն, թղթաբանութիւն վարելու համբերութիւն ու շատ ու շատ այլ բաներ որոնց համախմբումը միակ անձի մը մօտ բաւական անդտանելի երեւոյթ է. սակայն, այդ երեւոյթը նաեւ յաջողութեան գլխաւոր գրաւական է նման տարողութեամբ ձեռնարկներու: Ա. Մութաֆեան որ այդ համախմբումին փաստը տուած է արդէն մէկէ աւելի առիթներով, ոչ միայն կը տանի խմբական աշխատանքին մեծագոյն ու պատասխանատու բաժինը, այլեւ իր ուժականութեան օրհնեալ պաշարէն մաս մը կը յատկացնէ տեղեկացնելու, իմացնելու գործին:

Այդպէս էր որ Նոյեմբեր 19, Հինգշաբթի երեկոյեան Ս. Մեսրոպ կեդրոնին գետնայարկի սրահէն յորդած խուռներամ բազմութիւնը նախաճաշակ մը ունեցաւ յառաջիկայ Մարտին բացուելիք ցուցահանդէսէն: Ա. Մութաֆեան լուսապատկերներու շարքով մը ամփոփեց մինչեւ Ք. ա. — ԺԳ. դար երկարող յարաբերութիւններու շղթան որուն ամէնէն կարեւոր, հետաքրքրական փաստերը պիտի մէկտեղէ Վատիկանի ցուցահանդէսը: Դասախօսը յատկապէս շեշտեց ժամանակաշրջանի հարցը. ըսաւ թէ հակառակ Քրիստոնէութեան 1700-ամեակի շրջանակին մէջ տեղ գտնելուն, անհրաժեշտ նըկատած էր ժամանակի միայն այդ սահմաններուն մէջ չփակել ցուցահանդէսը. ան առիթ էր ցոյց տալու որ հայկական ներկայութիւնը աշխարհի բեմին վրայ, քրիստոնէութեամբ չէր սկսած:

Մօտ երկու ժամ տեւած ցուցադրութեան, հակառակ բազմութեան համար շատ փոքր սրահին անպատեհութիւններուն — շատեր նստած գետինը, սանդուխներուն վրայ, ուրիշներ ոտքի —, ամէն մարդ լարուած հետաքրքրութեամբ հետեւեցաւ ցուցադրելի նմոյշներուն լուսապատկերներուն եւ անոնց մասին տրուած բացատրութիւններուն: Այդ նմոյշներուն մաս կը կազմեն քարտէսներ, նկարներ, նամակներ, ձեռագիրներ, առեւտրական պայմանագրեր, թագաւորական կնիքներ, մատեաններ, դրամներ, որմնանկարներ, մետալներ: Ամբողջութիւն մը որ կը պարզէ երբեմն մինչեւ իսկ զարմանալի ներկայութիւն մը այդ վաղ դարերէն ու Իտալիոյ մինչեւ ամէնէն անսպասելի անկիւններէն:

Այս առթիւ արդէն պատրաստուած է շատ ճաշակաւոր որմազդ մը որուն առաջնածառայած է Լեւոն Թագաւորին ոսկէ կընիքով դրոշմուած լատիներէն մէկ նամակը: Նոյն որմազդը հաւանօրէն գործածուի նաեւ ցուցահանդէսին առթիւ հրատարակելի հատորին, որպէս կողք: Նախաքրիստոնէական, պետական կրօնքի, Հռոմի եւ Բիւզանդիոնի, Իտալիոյ մէջ ներկայութեան, Հայեւհռոմէական հայրապետութեան, եկեղեցական, առեւտրական, մշակութային յարաբերութիւններու, Հայաստանի մասնատման գլուխներով պիտի ներկայացուի ցուցահանդէսը որուն նմոյշները կ'առնուին իտալական 26 քաղաքներու թանգարաններէն, Հայաստանէն, Վատիկանէն, Ֆրանսայէն, Սպանիայէն, Գերմանիայէն:

Երեկոյթը աւարտեցաւ հիւրասիրութեամբ մը որուն ընթացքին ակներեւ էր Վատիկանի ցուցահանդէսին առաջին այցելուներէն ըլլալու ներկաներուն անհամբերութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

20-ԱՄԵԱԿ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն

Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի 20-ամեակի հանդիսութիւններու ծիրէն ներս, Նոյեմբեր 15, Կիրակի օր, Մարսէյլի Սըրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօնով յիշուեցան, խումբէն անդարձ բաժնուած՝ հիմնադիր, բարերար եւ յատկապէս երգիչ - երգչուհիները: Պատարագը մատոյց՝ Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան,

կոմիտասեան քառաձայն պատարագը երգուեցաւ՝ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի ամբողջական կազմով, հոգեզմայլ եւ համաչունչ, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ելմազեանի: Երգչախումբը անգամ մը եւս գրաւեց հիացումը ներկայ հոծ բազմութեան:

«Հայր Մեր»էն առաջ, տեղի ունեցաւ մասնաւոր կարճ արարողութիւն մը, որուն ընթացքին Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեան պարգեւատրուեցաւ՝ Երուսաղէմի Սուրբ Ղազար Ասպնջական եւ Զինուորական կարգի Մեծ Խաչ-ի շքանշանով: Մօտաւորապէս 15 ասպետներ, զգեստաւորուած, տեղ գրաւած էին եկեղեցւոյ դասուն մէջ իրենց առաջնորդ՝ Կի Գուլթան տը Վէյըվալ-ի գլխաւորութեամբ: Շքանշանի տուչութենէն յետոյ Տարօն Եպիսկոպոս ֆրանսերէն ըրաւ պատմականը՝ Քրիստոնէութեան Հայաստան մուտքէն մինչեւ Խաչակիրներու շրջանը, ապա բացատրեց Ս. Ղազարի Ասպնջական կազմակերպութեան գործունէութիւնը եւ Կիլիկիոյ Հայերու հետ գործակցութիւնը:

Պատարագը շարունակուեցաւ մինչեւ հոգեհանգստեան պաշտօնը, որմէ առաջ կրկին Տարօն Եպիսկոպոս խօսք առաւ, այս անգամ հայերէն, ծանրացաւ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի 20 տարիներ շարունակ տարած եկեղեցասէր, մշակութասէր աշխատանքին վրայ, շեշտը դնելով՝ երգչախումբի ղեկավարին, կնոջ, երգիչ-երգչուհիներու բոլորանուէր ծառայութեան և աւելցուց՝ «այս երգչախումբը դարձած է այլեւս ոչ միայն մեր, այլ ֆրանսահայութեան հպարտութիւնը»: Գեղեցկօրէն պատրաստուած և շրջանակներու մէջ առնուած գնահատագիրներ, Տարօն Եպիսկ.ի ձեռամբ, յանձնուեցան հետեւեալ անձերու. - Երգչախումբի հիմնադրման շրջանի վարչական նախագահ ողբացեալ՝ Արծրունի Ջրբաշեանի համար իր փեսային՝ Ժան Մելքոնեանի, հիմնադիր եւ տնօրէն խորհուրդի առաջին նախագահ՝ ողբացեալ՝ Արշամ Պապայեանի համար իր զաւկին՝ Ժան-Շարլ Պապայեանի, երգչախումբի ստեղծման մտայղացումը ունեցած եւ հիմնադրման ցետինը պատրաստող ողբացեալ՝ Տիրան Խայիկեանի յիշատակին իր կնոջ՝ Պերճուհի Խայիկեանի, նաեւ երգչախումբի ստեղծման գործակիցներէն՝ Ռընէ Աթոյեանի: Բացի վերը յիշեալ ողբացեալներէն մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ նաեւ վարչութեան անդամներու, պատուոյ անդամներու եւ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի մեներգիչներ՝ Ժ. Գասպարեանի, Շ. Ճէյհանի, Մ. Քէչիշեանի, Մ. Սէմոնեանի, երգիչներ՝ Է. Մաչոյեանի, Մ. Վարդերեսեանի, Ա. Տըվոսի հոգւոյ ի հանգիստ:

Եկեղեցական արարողութիւններու աւարտին Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հոգեճաշ մը: Հոս եւս հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը, ուր յատկացուած էր մասնաւոր սեղան մը երգչախումբի այն անդամներուն որոնք ծառայած են քսան տարիներէ ի վեր: Ճաշին հրաւիրուած էին նաեւ խումբ մը ասպետներ: Տէրունական Աղօթքէն վերջ հոգեճաշի բացման խօսք ֆրանսերէն արտասանեց Սահակ-Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի եւ 20-ամեակի յանձնախումբի պատասխանատու՝ Ժիրայր Միհրանեան: Ան նախ շնորհաւորեց Տարօն Եպիսկոպոսը, ապա գրուատեց արժանիքները այն անձերուն որոնք անշահախնդիր ծառայեցին երգչախումբի հիմնութեան եւ բարգաւաճման:

Մերթ ընդ մերթ կիրարկուեցաւ հոգեճաշի բնոյթին յարմար, պատշաճ գեղարուեստական բաժին մը: Արի Ելմազեան Ալթօ-ով նուագեց Եկմալեանի «Կիլիկիա»ն որուն դաշնակով ընկերացաւ՝ Գարէն Ռէյըր, Անոյշ Տօնապետեան քամանչայով նուագեց «Տաղ» եւ «Ղարաբաղի հովուվել»ը, իսկ Անի Ելմազեան հոգեկան խոր ապրումով մեներգեց՝ Կոմիտասի «Կռունկ»ը եւ Կանաչեանի «Օրօր»ը, Լիլի Օկաննէսօֆի դաշնակի ընկերակցութեամբ:

Խօսքի հրաւիրուեցաւ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի ղեկավար՝ Խաչիկ Ելմազեան: Այս վերջինը ընելով հակիրճ պատմականը երգչախումբին, մի առ մի անուններով յիշատակեց ողբացեալ մեներգիչները, երգիչ-երգչուհիները, հիմնադիրները եւ անոնց տարած անխոնջ աշխատանքը: Յուզումնախառն արտայայտութեամբ ոգեկոչեց յիշատակներ, որոնք եկան յուզել նաեւ ներկաները: Սրտաբուխ խօսքերով վեր առաւ արժանիքները այն 18 անձերուն, որոնք աւելի քան քսան տարիներ շարունակ - հիմնադրութենէն ցայսօր - ծառայած են Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբին եւ ըսաւ «անոնք իսկական նուիրեալներ, անձնդիր եւ օրինակելի անձնաւորութիւններ են», տուաւ այդ 18 հոգիներուն անունները, որոնք գնահատուեցան ներկաներուն կողմէ՝ յոտնկայս, ջերմ ծափահարութիւններով:

Ներկաներուն բաժնուեցաւ Գ. Մինասեանի կողմէ պատրաստուած, երգչախումբի նախկին տարիներու աշխատանքը բովանդակող յուշատետրեր:

Աւելի վերջ խօսք տրուեցաւ Երուսաղէմի Ս. Ղազար Ասպնջական կազմակերպութեան մեծաւորին՝ Կի Գուլթան տը Վէյըվալի որ յատկապէս ժամանած էր Փարիզէն, Տարօն Եպիսկոպոսի պարգեւատրման համար: Ան տուաւ տեղեկութիւններ՝ իրենց կազմակերպութեան եւ Երուսաղէմի Հայ վարդապետներու սերտ կապերուն մասին, ըրաւ մէջբերումներ պատմութեան զանազան շրջաններէն, յիշեց «Մեծ Խաչ»ով պարգեւատրուած Հայերը եւ արտայայտեց իր խանդաղատանքը հայ ազգի նկատմամբ:

Հուսկ՝ փակման խօսքը արտասանեց՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեան: Նախ շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն ընծայուած մեծարանքին համար. ապա գովարանեց երգչախումբի ամբողջական կազմը, յառաջիկայ Դեկտեմբեր 6-ին տեղի ունենալիք համերգին առթիւ ըրաւ յաջողութեան մաղթանքները եւ ըսաւ՝ «ծառայութիւն բերող անհատները կուգան ու կ'անցնին, անոնք միջոցներ են գործի մը յաջողութեան համար, բայց գործը կը մնայ որու լաւագոյն օրինակ է՝ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը»:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՕՐՀՆԵՐԳԻ ՄՐՑՈՒՄ

Քրիստոնէութիւնը Հայաստանում Պետական Կրօն հռչակման 1700-ամեակին նուիրուած միջոցառումների անցկացման եկեղեցական յանձնաժողովը եւ Հայաստանի Կոմպոզիտորների եւ Երաժշտագէտների Միութիւնը յայտարարում են հիմնօրհներգի մրցոյթ:

1998 թ. Հոկտեմբերի 31-ին, Երեւանում տեղի ունեցաւ հիմն-օրհներգի մրցոյթի յանձնախմբի առաջին նիստը, որի ընթացքում քննարկուեցին մրցոյթի ներկայացուած 16 հեղինակների գործերը: Նիստին ներկայ էին Գերաշնորհ Տ. Մեսրոպ Արք. Աշճեանը, Հոգեշնորհ Տ. Աշոտ Աբեղայ Մնացականեանը, Տ. Արշակ Աբեղայ Խաչատրեանը, Պարոնայք՝ Ռոբերտ Ամիրխանեանը (նախագահ), Եուրի Յարութիւնեանը, Մարտին Իսրայէլեանը եւ Հրաչեայ Մելիքեանը:

Յանձնախմբի որոշմամբ երկրորդ փուլ անցան հետեւեալ հեղինակների ստեղծագործութիւնները՝

Սեպուհ Աբգարեան (Կիպրոս), Արեգ Լուսինեան, Արգամ Ոսկանեան, Վարդ Մանուկեան, Եդուարդ Հայրապետեան:

Նկատի ունենալով գործի պատասխանատուութիւնն ու կարեւորութիւնը, ինչպէս նաեւ հնարաւոր նոր հեղինակներ ներգրաւելու ցանկութիւնը, յանձնախումբը որոշեց նախկինում յայտարարուած մրցոյթի ժամկէտը երկարաձգել մինչեւ 1999 թ. Մարտի 31:

⁂

ՅԻՇԵՑՆՈՒՄ ԵՆՔ ՄՐՑՈՅԹԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

— Մրցոյթի մասնակիցները պէտք է լինեն պրոֆէսիոնալ կոմպոզիտորներ.

— Օրհներգի տեւողութիւնը նախատեսւում է մինչեւ հինգ րոպէ.

— Օրհներգի բանաստեղծական տեքստը ընտրւում է կոմպոզիտորի կողմից.

Մրցոյթն անցկացուելու է երեք փուլով, որից երրորդը բաց համերգային կատարում է, որը տեղի կ'ունենայ 1999 թ. Մայիսի 10-15-ին: Լաւագոյն հիմն-օրհներգի համար կազմակերպիչները սահմանել են մրցանակ՝ 2000 ԱՄՆ տոլարի չափով: Համերգային փուլ անցած մինչեւ 7 ստեղծագործութիւնները ժիւրիի որոշմամբ կը ներկայացուեն հրատարակման:

Նախապատուութիւնը կը տրուի այն ստեղծագործութիւններին, որոնք սերւում են հայ հոգեւոր երաժշտութեան ակունքներից եւ կոչուած են նպաստելու հայեցի ոգու արմատաւորմանն ու քրիստոնէութեան ամրապնդմանը:

Ստեղծագործութիւնները ներկայացնել հետեւեալ հասցէին՝

ՀՀ 375002, Երեւան, Դեմիրճեան 25,
Հայաստանի Կոմպոզիտորների եւ
Երաժշտագէտների Միութիւն:

Մանրամասն տեղեկութիւնների համար հեռաձայնել Կոմպոզիտորների Տուն՝ 52-42-92 կամ 56-48-10 եւ 1700-ամեակի գրասենեակ՝ (374-2) 151-700 ֆաքս. կամ 28-74-83 թիւերուն:

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԵՆՍԱԲԱՆ Գ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆԻՆ

Հայաստանեան մամուլի անուններ, ինչպէս՝ «Հայաստան», «Ապագայ բժիշկ» եւ այլն անդրադարձած են Երեւանի Մխիթար Հերացի բժշկական համալսարանին կողմէ ֆրանսահայ կենսաբան Գագիկ Յովակիմեանի տրուած ոսկէ մետալին, որպէս գնահատութիւն անոր գիտնականի բազմամեայ վաստակին: Թեհրան ծնած, ապա կենսաբանութեան ուսումը Ֆրանսայի մէջ կատարած գիտնականը Թեհրանի Լ. Փասթէօր հիմնարկին, ապա բժշկական համալսարանին մէջ գործունէութիւն ծաւալած, 1950-ական թուականներուն Լոնտոնի մէջ տոքթորայի աշխատանք տարած եւ այդ աստիճանով միջոց մը հոն պաշտօնավարած, յետոյ անցած է Նիւ-Եորք:

Գիտահետազօտական գործունէութիւնը կը ցոլանայ բազմաթիւ յօդուածներու եւ մենագրութիւններու մէջ: Եղած է կենսաքիմիայի միջազգային միութեան բիւրոյին, շարք մը ակադեմիաներու անդամ: Նաեւ գործօն գաղութային ու քաղաքական դեր կատարած Պարսկաստան ապրած շրջանին: Թեհրանի եւ Իրանի հիւսիսային շրջանի հայութեան կողմէ ընտրուած է Ազգային Ժողովի երեսփոխան:

Երեւանի համալսարանին մէջ կատարուած պարգեւատրումէն ետք շնորհակալութեան խօսքով Գ. Յովակիմեան հանդէս եկած ու ոգեկոչած է իր հայրենի երկիր Պարսկաստանը որուն համալսարանին մէջ քառասուն տարի դասաւանդած ու հետազօտութիւն կատարած է ինչ որ հիմը կը կազմէ գիտական նուաճումներու իր ուղին:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Եթէ այնպէս պատահէր, որ Նրա պիթլիսեցի ծնողների աստանդական ճանապարհը ոչ թէ Ատլանտեան ովկէանոսը կտրելով գնար ու հանգչէր Կալիֆորնիայում, այլ աւելի կարճ ուղեգծով գար դէպի Արարատի փէշերը, ապա մենք այսօր կ'ունենայինք մի մեծ հայ գրող, որն իր խօսքը Հայաստանից կը սփռէր աշխարհին:

Բայց տեղն ու տեղը աւելացնենք, որ այս դէպքում կատարուել է չարիքներից փոքրագոյնը, որովհետեւ.

«Թէեւ գրում եմ անգլերէն եւ ծնունդով ամերիկացի եմ, բայց ես ինձ համարում եմ հայ գրող: Լեզուն, որով գրում եմ, անգլերէն է, միջավայրը, որ նկարագրում եմ, ամերիկեան է, իսկ ոգին, որ ինձ մղում է գրելու՝ հայկական է: Ուրեմն ես հայ գրող եմ եւ պատկանում եմ հայ գրողների ընտանիքին»:

Սա իր՝ Ուիլիըմ Սարոյեանի խոստովանութիւնն է:

Բայց ահա եւ ուրիշ քննադատների կարծիքն այդ մասին.

«...Սարոյեանը միայն ամերիկացի չէ: Նրա կեանքը, գրուածքների թեմաներն ու հերոսները, հէնց ստեղծագործութեան ոգին ու ոճը անխզելիօրէն կապուած են հայ ժողովրդի աւանդների, բարքերի ու բանաստեղծութեան հետ»:

Այո, Սարոյեանն Ամերիկայում ազգերի այդ վիթխարի խառնարանում չապազգայնացաւ, որովհետեւ իր կենսական կապերը երբեք չխզեց հայկական միջավայրից: Մեծանալով Պիթլիսից, Վանից, Մուշից, Խարբերդից, Էրզրումից, Տրապիզոնից, Տիգրանակերտից գաղթած հայ տարագիրների միջավայրում, Սարոյեանը ճանաչեց իր ժողովրդին, ճանաչեց նրա բարեմասնութիւնները՝ «ազնուութիւնը, խիզախութիւնը, պարզութիւնն ու ուշիմութիւնը» եւ հպարտութեամբ խոստովանեց. «Այդ բարեմասնութիւնները ճշմարիտ Հայերի ժառանգութիւնն են: Նրանք են սնուցել իմ կեանքը, եւ ես երախտապարտ եմ դրա համար»:

Ազգերի այդ վիթխարի խառնարանում Սարոյեանը չապազգայնացաւ, որովհետեւ դարի ահեղ աղմուկները, մետաղի շռինդն ու հսկայ քաղաքների ժխորը նրա մէջ չկարողացան խլանել արեան ձայնը, հողի ու նախնիների կանչը:

Չապազգայնացաւ նաեւ մի այլ, առաւել խոր ու հիմնաւոր պատճառով, նա ծնուել էր իբրեւ մեծ արուեստագէտ, իսկ որքան մեծ է արուեստագէտը, այնքան աւելի անզուգական է իր ակունքներին, իր արեանն ու ոգուն, քանի որ մեծ արուեստը ամէնից առաջ արեան ու ոգու արարողութիւնն է:

Եւ ամէն անգամ, երբ ես Սարոյեան եմ կարդում, ինձ այնպէս է թւում, թէ նա մեր այն անանուն ու անյայտ գուսանների արժանաւոր շառաւիղն է, որոնք դարերի խորքում մեր հանճարեղ էպոսն են հիւսել, արժանաւոր մի շառաւիղ, որ, սակայն, ընկել է մի այլ միջավայր ու այլ մի դար: Եւ ահա մտնելով ամերիկեան գրականութեան ասպարէզը, նա այդ թափառիկ գուսանների, այդ ժողովրդական ասացողների պարզ ու խոր խօսքով, համով ու հոտով, արցունքով ու ծիծաղով, քնարականութեամբ ու էպիկականութեամբ սկսեց իր միջավայրի ու դարի սքանչելի էպոսները հիւսել: Ամերիկեան ընթերցողները զարմացան ու հիացան, որովհետեւ Սարոյեանը մինչ այդ իրենց անծանօթ մի երակ էր բերում գրականութեան մէջ՝ հայկական ոգու, հայկական թախծի ու հումորի, հայկական ողբերգականութեան ու կենսունակ լաւատեսութեան երակն էր դա: Եւ ամերիկեան ընթերցողները Սարոյեանի անունը դրին իրենց չորս ամենախոշոր գրողների՝ Հէմինկուէյի, Ֆոլքների, Սթէյնբէքի ու Կոլդուէլի անունների կողքին:

Ուիլիըմ Սարոյեանը իր նշանաբանով, իր հաւատոյ հանգանակով մտաւ գրականութեան մէջ. «Գրող պէտք է սիրահարուած լինի այս աշխարհին, այլապէս չի կարող գրել»: Եւ նա այդ շռայլ սիրով գրեց հասարակ մարդկանց մասին, իր գեղարուեստական բոլոր խոհերը հանելով նրանց միջավայրից, նրանց հոգուց: Տխուր, ձախողուած, ողբերգական մարդկանց մասին գրեց Սարոյեանը, բայց երբեք յոռետես չեղաւ, քանի որ միշտ լոյսն ու բարութիւնը որոնեց ու գտաւ հէնց այդ մարդկանց հոգում:

Սարոյեանի ստեղծագործական էութեան մասին անհնար է աւելի լաւ ասել, քան ասել է ինքը.

«Փնտռիր բարին ամէնուրեք ու երբ գտնես, դուրս բեր թաքստոցից, եւ թող նա լինի ազատ ու աներկիւղ... Արթնացրու առաքինութիւնը, ում սրտում էլ որ նա գաղտնի ու տրտում թաքնուելիս լինի աշխարհի սարսափներից ու ամօթից... Եւ քանի ապրում ես... ոչ մի բան չաւելացնես աշխարհի աղէտներին ու տխրութեանը, այլ ժպտա կեցութեան անծայր խնդութեան ու գաղտնիքի հանդէպ»:

Զարմանալիօրէն շռայլ է Սարոյեանը, ու ինձ միշտ թւում է, թէ հայկական հէքեաթներից ելած բարի հսկայի նման աշխարհի ճանապարհներին կանգնել սէր, կարեկցանք, գութ ու խիղճ է բաժանում մարդկանց:

1969, ՓԱՐԻԶ

Թէեւ Ուիլիըմ Սարոյեանը երկու անգամ եղել է Երեւանում, բայց ես նրան չէի տեսել:

Առաջին անգամ նա Երեւանում է եղել 1935 թուականին, երբ Ամերիկայում նոր միայն անուն հանած եւ առաջին հոնորարը ստացած եկել էր տեսնելու իր նախնիների բիբլիական օրրանը: Այն ժամանակ նա շրջագայել է նաեւ Միութեան այլ քաղաքներում, եղել Ռոստովում, Կիեւում, Մոսկուայում, եւ ահա ռոստովեան գիշերային մի հանդիպում առիթ էր տուել նրան գրելու «Հայր եւ Հայը» պատմուածքը՝ հայ ժողովրդի կենսական ուժի մասին մի փոքրիկ գլուխգործոց:

(Շար. 1)

Նետչլեան ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քեռ-
կինին՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ՆԵՏԻԼԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Երկուշաբթի, Նո-
յեմբեր 23-ին, 88 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 27, ժամը 15·30-ին
Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին
4, rue Komitas
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն
գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը
խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

LES PETITS VIRTUOSES D'ARMENIE

Tournée en France 1998

Samedi 28 Novembre à 20h30
Ecole Nationale de Musique —
32, avenue G. Clémenceau
VALENCE

Dimanche 29 Novembre à 17h
Collégiale Sainte Croix —
10, rue Sainte Croix
MONTELIMAR

Mardi 1er Décembre à 20h30
Salle Rossini —
Mairie du 9ème arr. — 6, rue Drouot
PARIS

Jeudi 3 Décembre à 20h30
Eglise St Andrew à Holborn Circus City
LONDRES — ANGLETERRE

Vendredi 4 Décembre à 20h30
Salle des Fêtes — 18, ave de Ceinture
ENGHIEN LES BAINS

L'ECOLE TARKMANTCHATZ

vous invite

à son

REVEILLON

du jour de l'an

LE 31 DECEMBRE
à partir de 20 heures 30

LA SOIREE SERA ANIMEE PAR
G R I C H A
et
Orchestre K A R O U N

Participation aux frais 400 F
Enfants — de 12 ans : 100 F

— Nombre de places limités —

RESERVATIONS AU :
01. 46. 45. 60. 55

19-27, SENTIER DES EPINETTES,
ISSY LES MOULINEAUX

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Միսաք Աւստոյեանի մահուան առթիւ
Ս. Ներկարարեան 200 Ֆր. կը նուիրէ
«Յառաջ»ի բարգաւաճման համար։

Սարգիս Պօղոսեանի յիշատակին, Տէր
եւ Տիկին Ռենալտ Թանէզիէ 200 Ֆր. կը
նուիրեն «Յառաջ»ին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Վարդէն Մելքոնեան 400 Ֆր., Պրիւսէ-
լի գիտաժողովին փրոֆ. Վահագն Տա-
տրեանի ելոյթին առթիւ։

CHENE

grande braderie de noël

Pour **V**os **C**adeaux
de **F**in d'**A**nnée

les SAMEDI et DIMANCHE
5 et 6 DECEMBRE
de 10h à 23h sans interruption

Artisanat d'Arménie :
Poterie — Objets de bois sculptés —
Bijoux — Broderie — Tapisserie —
Instruments de musique —
Khatchkar — etc. . .
Livres, Philatélie arménienne
Brocante, Antiquités,
Epicerie fine arménienne,
Vêtements, Cadeaux, Jouets, etc.

- **BAR**
- **RESTAURANT**
- **TOMBOLA**

AINSI VOUS PARTICIPEZ
A LA RECONSTRUCTION
DES VILLAGES EN ARMENIE
ET AU KARABAGH

AU COLLEGE SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 SEVRES
Métro : Pont de Sèvres
Parking gratuit assuré
Pour tous renseignements :
TEL. : 01. 47. 50. 40. 47

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ

Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28, եւ Կիրակի օր
Նոյեմբեր 29-ին, Վալանսի Ս. Սահակ Ե-
կեղեցւոյ մէջ քահանայի ձեռնադրութիւն
եւ օծում կը կատարուի համաձայն հետեւ-
եալ ժամանակացոյցի։

Քահանայական կոչման արարողու-
թիւն. — Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28-ին երե-
կոյեան ժամը ճիշդ 6-ին։

Քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում. —
Կիրակի օր, Նոյեմբեր 29-ին առաւօտեան
ժամը 10-ին։

Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատու-
ցանէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատ. Եւրոպայի Հայոց
եւ Առաջնորդ Փարիզի

Պատարագի ընթացքին ամուսնացեալ
քահանայ կը ձեռնադրէ եւ կ'օծէ՝

ՅԱԿՈԲ Ա. ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՄԱՃԵԱՆ-ը
որ հովուութեան կը կոչուի Վալանսի Հա-
յաստանեայց Եկեղեցւոյ համար, խար-
տուիլակութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
Փոխանորդ
Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Սիրով կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը
ներկայ ըլլալու Հայ Եկեղեցւոյ բացառիկ
այս արարողութեան եւ աղօթելու Աստու-
ծոյ եւ Եկեղեցւոյ ծառայութեան կոչուած
այս ընծայեալին համար որպէսզի ան ըլ-
լայ «մշակ առանց ամօթոյ»։

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ
LOTO

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Պուլվար - Օտ-
տոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը
կազմակերպէ Վիճակախաղ Լօթօ Մշա-
կոյթի Տան մէջ
12-14, rue Saint Bazile, Marseille 1er
Կիրակի, Նոյեմբեր 29, կէսօրէ վերջ ժամը
15-ին, վիճակահանութեան բազմազան
գեղեցիկ առարկաներով։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ -
Կոնէս - Վիլիէ լը Պէլ «Աստղիկ» մասնա-
ճիւղի թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ
Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին
Restaurant Scolaire
175, rue Jean-Jaurès, Arnouville
Եկէք հաճելի ժամանակ անցընելու եւ
քաջալերելու Աստղիկ պարախումբը։

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28, տօն է Թադէոս
եւ Բարթողիմէոս Առաքեալներուն։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկե-
ղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պա-
տարագ կը մատուցուի։

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թա-
ղական Խորհուրդը, առ ի երախտագիտու-
թիւն յաւէտ մաժնուած Առաջնորդ
Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, հո-
գեւոր հովիւներուն, եկեղեցւոյ շինու-
թեան ծառայող բոլոր Թաղեցիներուն,
նուիրատուներուն, եւ ծուխի համայն ննջ-
ջեցեալներուն համար հոգեհանգստեան
պաշտօն կը կատարէ՝

Կիրակի, Նոյեմբեր 29-ին
Պատարագ ժամը 10-ին։
Հոգեհանգիստ ժամը 10·30-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր
հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԻԵԱՆ

UGAB-Paris - IDF

LA CHORALE

'Koghtan'

dirigée par *Haïg SARKISSIAN*

Au programme :
G. Mourza — Krikor Suni —
G. Zakarian — Komitas

Samedi 12 Décembre à 20 heures 30
à la Cathédrale Sainte-Croix
des Arméniens Catholiques
13, rue du Perche — 75003 PARIS

Renseignements & réservations :
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS
Tél. : 01 42 27 12 26

Participation aux frais :
Adultes: 70 F — Enfants: 50 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION à STRASBOURG

La Section «**Agnouni**» d'Asnières de la Croix Bleue des Arméniens de France organise une excursion de 2 jours, les 13, 14 Décembre à **Strasbourg** (Féeries des marchés de Noël).

Renseignements et inscriptions :
Mme Danielle DANOUX : 01 47 80 0943,
Mme Hasmig HIMINIAN : 01 40 11 19 33

A l'occasion du 10ème anniversaire du tremblement de terre

ESPOIR POUR L'ARMENIE
ET
LE FONDS ARMENIEN DE FRANCE
présentent

«LES PETITS VIRTUOSES»
d'Arménie

Avec la participation de la FONDATION ARAM KHATCHATOURIAN

AU PROFIT DE LA RECONSTRUCTION DE L'ECOLE
FRANCO-ARMENIENNE DE SPITAK (ARMENIE)

Au programme :
Chopin — Mozart — Mendelssohn — Debussy — Bach — Khatchatrian — Rachmaninov . . .

Le Vendredi 27 Novembre à 20 heures 30
Eglise du Sacré Cœur — 81, avenue du Prado, Marseille 8e

Prix des places: 100 F, étudiants et enfants: 50 F

Renseignements
31, rue de Calais — 13012 Marseille 04 91 93 54 46 CCP 640–U Lyon

Կ. Ս. Մ.

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1998. ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ
կը շարունակէ դաստիարակչական իր գործունէութիւնը ի Կ. Պոլիս /
Յիսթանպուլ, 1886-էն այսինքն 112 տարիէ ի վեր։ Իր Սանուց Ֆրանսայի
Միութիւնը - Կ.Ս.Մ. այս տարի, 1906-էն ի վեր գործող Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Փարիզի
շրջանին հետ միասին համատեղ եւ համագործ, կազմակերպած է շարք մը

ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ

ընդ որս պատիւն ունի հանրութիւնը հրաւիրելու յառաջիկայ բանախօսութեան

Նոյեմբեր 27, Ուրբաթ, ժամը 20·30-ին

ՀԱՅՈՑ ՍՓԻՒՌՔՆ

Ի ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՍԻԱ
ԵՒ ՀԱՐԱՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՍԻԱ

Բանախօս՝ *ՎԱՐԴԱՆ ՕԶԻՆԵԱՆ*
Խորհրդական Միջազգային Յարաբերութիւններու

DIASPORA ARMENIENNE
AU SUD D'ASIE ET AU SUD EST ASIATIQUE
(résumé et dialogue en français, si besoin est)
Conférencier : *VARTAN OZINIAN, Conseiller aux Affaires Internationales*

Նախագահութիւն՝ ՎԱՀԷ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ եւ ԱՐՍԷՆ ԳԱՆԹԱՐՃԻ
Կ.Ս.Մ. Հ.Բ.Ը.Մ.

Մուտքը ազատ է

Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 PARIS

Կ.Ս.Մ.՝ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27
VENDREDI
27 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.518
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74e ANNEE — N° 19.518

ԹՐՔԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱՊԱԼԱԾ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ 315 ՔՈՒԷՈՎ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՑ ԵԼՄԱԶԸ

Նոյեմբեր 25-ին, վարչապետ Մ. Եըլմազի կառավարութիւնը փոքրամասնութեան մէջ մնաց 528 երեսփոխաններու վրայ 314 երեսփոխաններ քուէարկած ըլլալով դատապարտող բանաձեւը, ուր Մ. Եըլմազ կ'ամբաստանուի «իշխանութեան չաշաչարութեան եւ մութ կապերու համար մաֆիոզական շրջանակներու հետ»։

Նախագահ Տէմիրէլ 45 օրերու ժամանակամիջոց մը ունի յաջորդ մը գտնելու համար եւ մինչ այդ Եըլմազ պարտի շարունակել վարել ընթացիկ գործերը։ Տրամաբանօրէն, նախ պէտք է դիմէ խորհրդարանական ամէնէն ներկայացուցչական խմբակին պետին, այլ խօսքով՝ իսլամական Ֆազիլէթ (Առաքինութիւն) կուսակցութեան՝ Ռեճայի Քութանի։ Բայց, հաւանական չէ որ բանակը յօժարի։ Եթէ Տէմիրէլ լուծում չգտնէ, կրնայ անշուշտ խորհրդարանը լուծել, փոխանցման շրջանի կառավարութիւն մը նշանակել եւ կանխահաս ընտրութիւններու դիմել։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻՆՈՇԷԻ անձեռնմխելիութեան հանգամանքը մերժուեցաւ, Նոյեմբեր 25-ին, Լոնտոնի Լորտերու ժողովին կողմէ, աւելի ճիշդ հինգ «լօ լորտեր»ու յանձնախումբին կողմէ 2-ի դէմ 3 ձայնով։ Այս որոշումը կը զուգադիպէր նախկին մենատէրին 83-րդ տարեդարձին։ Այժմ վերջին վճիռը կը պատկանի կառավարութեան եւ ձեւակերպութիւնները կրնան ամիսներ տեւել։ Նախ եւ առաջ, մինչեւ Դեկտ. 2, Ներքին նախարարը պէտք է որոշէ թէ յանձնումի (Սպանիոյ) թղթածրարը կը փոխանցէ՞ արդարադատութեան թէ ոչ։ Կրնայ ազատ թողուլ Փինոշէն մարդասիրական դրդապատճառներով։ Եթէ փոխանցումը կատարէ, Փինոշէ կարելիութիւնն ունի վերաքննութեան դիմելու, այլ խօսքով հարցը լուծուած չէ, եթէ նոյնիսկ Փինոշէի ընդդիմադիրներն ու զոհերու ընտանիքները յաղթանակ կը նկատեն։ Կան նաեւ Փինոշէի կողմնակիցներ եւ Սանթիակոյի մէջ բուռն ցոյցեր տեղի ունեցած են Անգլիոյ եւ Սպանիոյ դեսպանատուներուն առջեւ։ Եթէ որոշ գոհունակութիւն մը արդար է ի տես բռնատէրի մը նման վախճանին, կարելի չէ չնշել թէ նոյն ատեն Եւրոպա կ'այցելէ (Ֆրանսա) այլ պետական ղեկավար մը՝ Լօրան Տէզիրէ Քապիլա որ ժողովրդավար անձի մը համբաւը չունի։ Եւ դեռ քանիներ, Գասթրոյէն սկսեալ որոնք իրենց այցելութիւններու ատեն բացառիկ պատիւներու արժանացած են։

ՔԻՒՐՏ ՂԵԿԱՎԱՐ Ա. ԷՕՃԱԼԱՆ իր խորհրդականներուն միջոցով հրապարակած է Թուրքիոյ հետ երկխօսութեան համար եօթը առաջարկներ. կ'ըսէ թէ պէտք է քրտական շրջաններու ուղղուած զինեալ գործողութիւնները վերջ գտնեն, տեղահանուած բնակիչներու վերադարձի կարելիութիւն տրուի, անտառապահ կոչուած ուժերը վերցուին, առանց Թուրքիոյ սահմաններուն փոփոխութիւն բերելու քրտական շրջանին ինքնավարութիւն տրուի, Քիւրտերն ալ վայելեն Թուրքերուն ունեցած ժողովրդավարական բոլոր իրաւունքները, պաշտօնապէս ընդունուին քրտական ինքնութիւնը, լեզուն եւ մշակոյթը, կրօնքի ազատութեան եւ բազմատարրութեան ճանաչում բերուի։ Միւս կողմէ, Էօճալանի հարցը գլխացաւանք մըն է Գերմանիոյ համար որ կը վարանի յանձնում պահանջելու, Պոնի կառավարական շէնքին առջեւ պաստառ մը զետեղուած է ուր կ'ըսուի՝ «Մինչեւ մահ կ'երթանք Էօճալանի հետ»։ Ըստ գերման սպասարկութեանց,

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 25 / 26)

ՎԱՐԶԱՊԵՏ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ԳՆԱՑ

Արմէն Դարբինեան եւ իր գլխաւորած պատուիրակութիւնը, Նոյեմբեր 25-ին Մոսկուա ժամանած են մասնակցելու համար ՀԱՊ-ի վարչապետներու խորհուրդի նիստին։ Եռօրեայ այցի ընթացքին Ա. Դարբինեան Լուժկովի հետ կը ստորագրէ տնտեսական, գիտական, մշակութային գործակցութեան համաձայնագիր մը։ Նոյեմբեր 27-ին, Մոսկուայի Սինոգալյան դահլիճին մէջ տեղի կ'ունենայ Սպիտակի երկրաշարժին 10-ամեակին նուիրուած ձեռնարկ մը։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԸ ԳԱՂՏՆԻ ԿԸ ՄՆԱՅ

Ազգային Ժողովի Նոյեմբեր 25-ի նիստին, պատասխանելով երեսփոխաններու հարցումներուն, Արտաքին Նախարար՝ Վ. Օսկանեան կրկնած է որ Մինսկի խումբի համանախագահները առաջարկները ներկայացնելէ առաջ ալ խնդրած են որ «փաստաթուղթը մնայ գաղտնի»։ Ցիշած է որ Ազրպէջան արդէն իսկ մերժած է ընդունիլ այդ փաստաթուղթը որպէս հիմք։

Նոյեմբեր 25-ին ալ, Հ. Ալիեւ Ազրպէջանի մերժումը կրկնած է Կերէմէքի, շեշտելով նաեւ իր պայմանները որեւէ լուծումի համար։

ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ ՊՈԼՍՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ

Նոյեմբեր 20-24 երեսփոխաններ Շաւարշ Քոչարեան, Անդրանիկ Մանուկեան, Արա Սահակեան, Դաւիթ Շահնազարեան եւ Երեւանի Մամուլի Ակումբի նախագահ Բորիս Նաւասարդեան Պոլսոյ մէջ մասնակցած են Կովկասի տնտեսական գործակցութեան եւ ապահովութեան նուիրուած խորհրդաժողովի մը։ Այդ ընթացքին առնաք առիթ ունեցած են Թուրքիոյ Լիպերալ-դեմոկրատ կուսակցութեան ղեկավարներուն հետ հայեւթուրք յարաբերութիւններու, Ղարաբաղի հակամարտութեան մասին զրուցելու։

երկրին մէջ, ՓՔՔ-ն ծայրայեղ մեծադոյն կազմակերպութիւնն է 50 հազար զինուորեալներով։

ԱՐԱՖԱԹ Փարիզ եկաւ Նոյ. 25-ին եւ տեսակցութիւններ ունեցաւ Շիրաքի ու Ժոսփէնի հետ։ Առաջին անգամ ըլլալով օգտագործեց իր անունը կրող Գազայի միջազգային օդակայանը։ Ֆրանսա 100 միլիոն ֆրանքի օժանդակութիւն մը շնորհեց Պաղեստինցիներուն։

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ թագուհին կարդալով գահաճառը, զոր պատրաստած էր Թոնի Պլէր, յայտարարեց թէ ժառանգութեամբ լորտերու դրութիւնը ջնջուած է։ Վարչապետը այս ձեւով կը գործադրէ ընտրական իր խոստումներէն մէկը։ Լորտերը եւ պահպանողական ընդդիմութիւնը վճռած են պայքարիլ այս կարգադրութեան դէմ։ Յանձնախումբ մը պիտի քննէ լորտերու ժողովին այս բարենորոգումը եւ ժառանգութեամբ լորտերը (750) երբ հեռացուին, ժողովը միայն ցկեանս լորտեր կ'ունենայ, նշանակուած կառավարութեան կողմէ։

ՍԻՏԱ-Ն, աշխարհի մէջ, 34 միլիոն անձեր վարակած է արդէն եւ հեռանկարներն ալ աւելի ծանր են։ Օրական 16 հազար նոր վարակումներ կան եւ 1998-ին մեռեալներու թիւը 2.5 միլիոն պիտի ըլլայ։ Ամէնէն ծանր կացութիւնը Ափրիկէի մէջ է, բայց, այլուր ալ նախատեսութիւնները խրախուսիչ չեն, ընդհակառակն։ Այս տարի 75 հազար հոգի վարակուած է Ամերիկա եւ արեւմտեան Եւրոպա։

ENTRETIEN avec GILLES VEINSTEIN

Candidat à la Chaire d'Histoire turque et ottomane du Collège de France

« ...je ne me considère en aucune façon un négationniste »

Gilles Veinstein a accordé à «La Lettre de l'UGAB» un entretien le lundi 23 novembre, a quelques jours de l'élection du titulaire de la chaire d'Histoire turque et ottomane du Collège de France.

LA LETTRE DE L'UGAB. — M. Veinstein, votre canditature au poste de titulaire de la chaire d'Histoire turque et ottomane récemment créée au Collège de France a rencontré dès le début une vive opposition, et ce non seulement de la part des citoyens français d'origine arménienne, mais aussi d'un certain nombre de professeurs et de spécialistes des génocides. Cette polémique repose sur votre article publié dans le magazine L'Histoire **en 1995, portant sur la question arménienne, et dans lequel vous mettez en doute, pour ne pas dire en cause la réalité de cet événement. Face à cette polémique, contesteriez-vous le bien-fondé de ce jugement ?**

GILLES VEINSTEIN. — D'abord, je voudais préciser une chose : je suis un spécialiste — et je l'ai toujours dit, y compris en me présentant dans l'article de 1995 — de l'histoire ottomane du XVème au XVIIIème siècles, donc bien avant 1915. J'ai toujours prévenu du fait que j'avais des limites de ce côté-là; je regrette donc que l'on me juge principalement sur cet article de deux pages paru en 1995, et non sur ce qui est pour moi le principal, c'est-à-dire mon travail d'historien d'époques plus anciennes. Cela dit, puisque j'ai publié cet article, je dois en assumer la responsabilité, et c'est ce que je vais faire.

Tout d'abord, je ne suis pas d'accord avec l'opinion selon laquelle j'aurais **«mis en doute la réalité»** dans cet article, et je ne me considère en aucune façon comme un négationniste, puisque ce terme affreux a été employé par certains à mon sujet. J'ai reconnu totalement ce que j'appellerai le noyau dur, l'essentiel de ce qui s'est passé : le fait qu'entre 1915 et 1916, près de la moitié de la population arménienne d'Anatolie a disparu, a péri dans des conditions horribles, d'ailleurs différentes selon les moments et les lieux; la réalité est là et je ne la nie absolument pas. Je ne nie absolument pas qu'il s'agisse de l'un des épisodes les plus affreux de ce siècle et même de l'histoire en général; donc s'il vous plaît, que je sois entendu sur ce point. Je ne nie pas non plus les responsabilités turques dans cette affaire.

— Vous vous proclamez non-spécialiste de cette question. Mais alors, la position prise par l'historien sur un sujet aussi délicat, qu'il reconnait lui-même comme ne relevant pas de ses compétences, ne peut-elle pas être légitimement interprétée comme la participation à une campagne de propagande ?

— Il y a des gens qui voudront l'interpréter comme ça, mais à mon avis, cela n'est pas légitime. Qu'ai-je fait dans cette affaire ? J'ai voulu montrer que le discours historique habituel —celui qu'on lit et qu'on entend en France, dans les média et dans les journaux— contenait des faiblesses. Cela nous voulait pas dire que ces faiblesses n'étaient pas corrigeables, mais que si on refusait de les voir, on n'avait aucune chance de les corriger. Pourquoi me suis-je mêlé de les mettre en avant ? Parce qu'il y avait les procès intentés à Bernard Lewis.

— Dans votre lettre à l'administrateur du Collège de France, vous invoquez à l'appui de votre thèse l'existence de divergences d'interprétation. La liberté de l'historien doit rester intacte, dites-vous; mais ce n'est pas cela qui est en cause ici, c'est l'évidence historique.

— Sur la question très difficile de la responsabilité du gouvernement ottoman,j'ai dit que les preuves qui sont données habituellement n'étaient pas historiquement incontestables, qu'elles n'étaient pas négligeables, loin de là, mais qu'elles devaient être examinées d'un œil critique, comme le sont toujours les preuves et les documents introduits dans les débats historiques. Par conséquent —et en cela on n'a pas le droit de me faire un procès en négationnisme— je n'ai pas dit que cette décision, ce plan d'extermination n'avait pas existé. Je n'ai jamais dit cela.

— Vous écrivez : «il faut pourtant admettre que nous ne disposons pas jusqu'à présent des preuves de cette implication gouvernementale». Vous maintenez cette phrase, oui ou non ?

— Pour tout ce que je connais —je dois vous dire que depuis 1995, je n'ai pas suivi toute la production comme je l'avais fait au moment de la rédaction de mon article—; je ne vois pas d'élément qui me permette de dire qu'on ait avancé de façon significative.Encore une fois, dire qu'on n'a pas actuellement de preuve directe, comme on en a par exemple dans le cas du génocide juif, ne veut pas dire que ça n'a pas eu lieu.

— Pourtant, M. Ternon dit clairement qu'il n'y a pas non plus de trace écrite qui indique l'ordre précis d'Hitler. Pourquoi dans ce cas-là ne mettez-vous pas en doute la responsabilité du gouvernement nazi ?

— C'est ce que dit M. Ternon, mais tous les historiens du génocide juif seraient loin d'être d'accord sur la question. Je ne veux pas m'avancer davantage dans un domaine dont je suis moins encore spécialiste mais je vous renvoie par exemple aux contributions de Georges Wellers, Pierre Durand et Maxime Steinberg dans «Révision de l'his-

(Suite Page 4)

ՍՓԻՒՌՔՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ՝ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Նոյեմբեր 18 - 20-ին, Սորպոնի Սալ տէ Քոմիսիոնին մէջ տեղի ունեցաւ սփիւռքներու անցեալին, ներկային եւ երբեմն ապագային նուիրուած գիտաժողով մը, որուն մասնակցեցան յատկապէս իսրայէլցի եւ ֆրանսացի մասնագէտներ, բայց նաեւ մէկ գերման, մէկ անգլիացի եւ մէկ ամերիկացի մասնագէտ, վերջինը՝ այս տողերը ստորագրողը:

Գիտաժողովի ֆինանսաւորումը միլիոնատէր ամերիկացի հրեայի մը, Հաուըրտ Կիլմանի կողմէ սահմանուած էր, ի շահ Թել - Աւիվի Համալսարանին: Տարիներէ ի վեր Կիլմանի Փոնտը գումարներ կը տրամադրէ Համալսարանի տնօրէնութեան, որպէսզի ան յատուկ նիւթեր ընտրէ, որոնք ունին միջազգային կարեւորութիւն, եւ այդ հարցերով հետաքրքրուող ոչ - իսրայէլեան համալսարանի մը հետ գործակցելով գումարէ գիտաժողով մը, Իսրայէլէն դուրս: Նման մօտեցում սաւիթ կուտայ իսրայէլական հաստատութեան, ընտրել նիւթը եւ համաշխարհային համալսարանական համակարգի օրակարգին վրայ զետեղել զայն, ինքնաբերաբար ապահովել իսրայէլցի փրոֆէսէօրներու մասնակցութիւնը, քանի իրենցմէ կուգայ ֆինանսաւորումը: Եւ վերջապէս առիթ կուտայ գործի լծելու հրեայ եւ ոչ - հրեայ գիտնականներ ու հաստատութիւններ՝ ուրիշ պետութիւններու մէջ:

Գիտաժողովին նախագահն էր Թել - Աւիվի Համալսարանի նախագահ Եորամ Տինըշթայն, մասնագէտ՝ միջազգային օրէնսդրութեան: Երկու պատասխանատուներն էին Թել - Աւիվի համալսարանի քաղաքական գիտութիւններու բաժնի վարիչը՝ փրոֆ. Եոսի Շէյն, եւ Էքոլ տէ Հոթ զ'Էթիւտ ան Սիանս Սոսիալի (EHESS) մէջ ընկերաբանութեան փրոֆէսէօր՝ Տոմինիք Աբօն Շնափփէր, որ ապահոված էր Սորպոնի ամէնէն տպաւորիչ սրահներէն մէկը, գիտաժողովի նիստերուն համար: Միջանկեալ՝ թէ՛ փրոֆ. Շէյն, թէ՛ ալ փրոֆ. Շնափփէր մաս կը կազմեն այն խմբագրական խորհուրդին՝ որ կը վարէ Զօրեան Հիմնարկին պատկանող եւ տողերս ստորագրողի կողմէ խմբագրուած Diaspora: a journal of transnational studies գիտական պարբերաթերթը, որ յատկացուած է սփիւռքներու բազմատական ուսումնասիրութեան, ապա նաեւ, անդրազգային եւ անդրպետական խնդիրներու հետազօտութեան: Գիտաժողովին ըեկուցող 15 անձերէն երկուքը սփիւռքահայ էին, - Նուպարեան գրադարանի վարիչ եւ Ինալքօ-ի դասախօս տոքթոր Ռէյմօն Գէորգեան, եւ Խաչիկ Թէօլէօլեան:

Թել - Աւիվի Համալսարանի Նախագահ Տինըշթայնի բացման խօսքը ընդգծեց նիւթին կարեւորութիւնը, իր երկրին համար: Ներկայիս գոյութիւն ունի հրեայ սփիւռք մը, Իսրայէլի հիմնադիր եւ աջակից, վերջին դարու ընթացքին: Բայց, ընդգծեց ան, նաեւ գոյութիւն ունի եւ կ'ընդլայնուի իսրայէլեան սփիւռք մը արտագաղթողներու սփիւռք մը, որոնց թիւը 300.000-ը անցած է արդէն, եւ պիտի շարունակէ աճիլ: Երրորդ, Իսրայէլի ներգաղթող հրեայ սփիւռքները չեն ձուլուիր: Այսպէս՝ Նախկին Խորհրդային Միութենէն 900.000 հրեայ եկած է Իսրայէլ, վերջին քսանամեակին, եւ անոնք չեն ուզեր «լուծուիլ», քաղաքացի ըլլալով հանդերձ, կը ստեղծեն կիսանկախ կառոյցներ, ի միջի այլոց քաղաքական կուսակցութիւն մը, որ այսօր երկու նախարար ունի պետութեան դահլիճին մէջ: Ապա, աւելցուց Տինըշթայն, Իսրայէլ 250.000 օտար աշխատաւոր «ներածած» է վերջին տասնամեակին, Ռումէններ, Թայլանտցիներ, եւայլն, եւ միւս բարգաւաճ պետութիւններու փորձառութիւնը ցոյց կուտայ որ աշխատաւոր ներածելը, ընդունիլը, շատ աւելի դիւրին է, քան զանոնք արտաքսելը: Եւ վերջապէս, կան Պաղեստինցիները, թէ՛ բնիկ, թէ՛ տարագրաբար սփիւռքացած: Այսպէս, եզրակացուց Տինըշթայն, իր երկրին գոյութիւնը սփիւռքներու խաչաձեւում մը կ'ենթադրէ: Աշխարհի նոր կարգը անդրազգային (թրէնսնէշընըլ) կարգ մըն է: «Զուտ» բնակչութիւններ ունեցող երկիրներ պիտի չմնան, - փոքրամասնութիւններ, էթնիքներ, գաղթական աշխատաւորներ, ի վերջոյ սփիւռքներ եւ պետութիւններ պէտք է սորվին միասին ապրիլ եւ գործել: Յիշեց կարդինալ Լիւսթիժէի այցելութիւնը Իսրայէլ, անցեալ տարի, ուր ան ըսեր, - «բայց ես կաթոլիկ հրեայ մըն եմ»: Սփիւռքեան հրեայի մը այս խօսքը ցնցիչ էր բազմաթիւ Իսրայէլցիներու համար, նոյնիսկ իրենք զիրենք անկրօն համարող Իսրայէլցիներուն համար ալ: Բայց ա՛յդ է ապագան, նոր սփիւռքներու եւ նոր սփիւռքանձերու ապագայ մը, եւ ուրեմն, պէտք է սորվիլ զանոնք հասկնալ:

Խօսք առաւ փրոֆ. Շնափփէր, որ ծանօթ է իբրեւ ջատագով՝ Ֆրանսայի հանրապետութեան արժէքներուն, - այսինքն՝ քաղաքացիութիւնը եւ հանրային մարզը ամէնքի հաւասարութեան մարզն են, իսկ ուրիշ «հաւատարմութիւններ» օրինակ՝ կրօնքի, էթնիքական կամ սփիւռքական հաւաքականութիւններու հանդէպ, ոչ - հանրային բնոյթ ունեցող ներքին հարցեր են: Ընդգծելով որ ինք անձնապէս նախընտրած է այդ մօտեցումը, կ'ընդունի նաեւ որ տեսակ մը զօրակոչ կայ (mobilisation) որ կը դիմէ ուրիշ ինքնութիւններու, խորհրդանիշներու, ի վերջոյ հիմնապէս սփիւռքեան բնոյթ ունեցող հաւաքականութիւններու, եւ սոնցմէ ոմանք զօրակոչին կ'ընդառաջեն, դառնալով ներկայութիւն մը, թէ՛ ազգ - պետութեան (État - nation) թէ՛ ալ անդրազգային բեմերուն վրայ: Ուրեմն՝ կենսական է անոնց ուսումնասիրութիւնը, ոչ միայն Իսրայէլի, այլ նաեւ անոր հակոտնեայ ըսկզբունքներով հիմնուած պետութեան մը, Ֆրանսայի համար: Հակոտնեայ՝ քանզի Իսրայէլը սկզբունքով կը պահանջէ որ հոն քաղաքացիութիւն ունենալու նախապայմանը հրեայ էթնիքականութիւն մը ունենալն է, մինչդեռ սկզբունքով որեւէ էթնիքականութիւն ունեցող անձ կրնայ Ֆրանսայի քաղաքացի ըլլալ, եւ եղած է, - Հրեաներ, Չիներ, Արաբներ, Հայեր - իր էթնիքական ինքնութիւնը երկրորդ կարգի դնելու պայմանաւ:

Օրուան առաջին դասախօսն էր Փաոլօ Օտօրիքօ, ծագումով իտալացի, մասնագէտ Բիւզանդիոնի, որ կը վարէ Փիէռ Պըլօնի անունը կրող կեդրոնը, EHESS-ի (Էքօլ տէ Հոթ զ'Էթիւտ ան Սիանս Սոսիալ) մէջ: Անոր նիւթն էր յոյն սփիւռքի կատարեալ մերժումը, Բիւզանդական կայսրութեան կողմէ, հիմնուած պետութեան յատուկ եւ այժմ ժամանակավրէպ սկզբունքներու վրայ: Երբ Բիւզանդական կայսրութիւնը գոյութիւն ունէր, եզրակացուց ան, անոր սահմանէն դուրս ապրող ձայնը «սփիւռք» չէր կրնար համարուիլ, եւ փաստօրէն յոյն սփիւռքը իբր այդ գոյացաւ միայն 1453-էն, կայսրութեան ամբողջական փլուզումէն ետք:

Երկրորդ դասախօսը եղաւ տոքթոր Հէլէն Պիպիքու - Անթոնիատիս, որ յունական պատմութիւն կը դասաւանդէ EHESS-ի մէջ: Նշեց որ Յունաստանի մէջ 11 միլիոն Յոյն կայ, անկէ դուրս՝ հաւանաբար 5.2 միլիոն, թէեւ նման վիճակագրութիւններ ճշգրիտ չեն ըլլար ընդհանրապէս: Միշտ կայ այն հարցը թէ ի՞նչ հիմերու վրայ յենելով կարելի է հաստատել թէ յունական պետութեան քաղաքացի չեղող, յունական անցեալ ունեցող անձ մը «Յոյն» է, կամ նոյնիսկ՝ սփիւռքայոյն: Ի վերջոյ խնդիրը սա է, - ազգ մը պետութեան մը սահմաններէն նե՞րս է միայն, թէ կրնայ գտնուիլ անոնցմէ դուրս ալ: Ապա ընդգծեց «Բառամթերք»ի հարցը, - արդեօք «Սփիւռք» կոչուող հաւաքականութիւն մը կրնա՞յ գոյութիւն ունենալ, երբ այդ բառը տակաւին գոյութիւն չունի, եւ կամ՝ կայ ազգի մը բառամթերքին մէջ, սակայն չի գործածուիր ցրուած ապրող ժողովուրդի մը կողմէ՝ իբր ինքնապիտակ: (Խ. Թ. Զուգահեռ մը կ'արժէ գծել հոս: «Ի. սփիւռս աշխարհի» որպէս կումը գոյութիւն ունի գոնէ 1158-էն ի վեր, հայութեան համար, սակայն մենք շատ աւելի յաճախ «գաղութ» բառը գործածած ենք: Միայն վերջին եօթանասուն տարիներուն է որ լիովին ընդհանրացած է «սփիւռք» բառի գործածումը՝ իբրեւ տիրապետող պիտակ: Եւ այդ եզրի յաջող ընդհանրացումը կը վերագրեմ գլխաւորաբար երկու թերթերու, - «Յառաջ»ին եւ, 1957-էն ետք, Սիմոն Սիմոնեանի «Սփիւռք» թերթին):

Տիկին Պիպիքու հաստատեց որ Յոյները միշտ ալ իրենց երկրէն դուրս ապրած են, գաղութներ եւ քաղաքներ հաստատելով՝ Բիւզանդիոնէն եւ Մարսէյլէն մինչեւ Սիրակուսա եւ Անտիոք ու Աղեքսանդրիա, սակայն բառին արդիական իմաստով անոնք բնիկներուն տիրապետող փոքրիկ գաղթաշխարհներ էին, եւ ոչ սփիւռք: Իսկական յունական սփիւռքը, իր կարծիքով, 1453-էն ետք կը ստեղծուի, Կոստանդնուպոլիսի անկումէն ետք: Հարց կայ թէ այն Յոյները, որոնք Պոլսոյ նուաճումէն առաջ իրենց երկրին մէջ կը բնակէին, թրքական նուաճումէն ետք «սփիւռք» եղա՞ն, առանց տեղաշարժի: Իրեն համար առաջին արդի յունական սփիւռքները Աղեքսանդրիոյ կամ Պոլսոյ Յոյները չէին, այլ Վիեննայի, Հունգարիոյ, Ռումանիոյ (մանաւանդ Թրանսիլվանիայի) վաճառականական սփիւռքները: «Սփիւռք» բառը կը սկսի գործածուիլ իր ներկայ իմաստով 1659ին, եւ կ'ընդհանրանայ 1771-էն ետք, յունարէնի մէջ:

Ապա խօսք առաւ Եոսիֆ Կօրնի, որ հրէական պատմութեան, յատկապէս սիոնական շարժումի պատմութեան դասախօս է Թել - Աւիվի Համալսարանին մէջ: Ըստ իրեն, եզրաբանական հարցը պարզ է, - երեւոյթներ կան, որոնք կրնան իրրեւ ընկերային իրականութիւն գոյութիւն ունենալ, ի բացակայութեան զիրենք պիտակող եզրի մը: Սփիւռք մը կրնայ կազմուիլ, առանց այդ եզրի գործածումին: Հրեաները իրենք - զիրենք աքսորեալ գաղութ կը համարէին, նոյնիսկ յունարէն «տիասփորա» բառի կիրարկումէն առաջ: Փաստօրէն՝ սփիւռք մըն էր որ սակայն այդ եզրով որակուած չէր, արեւմուտքի տիրապետող հելլէնական քաղաքակրթութեան կողմէ: (Տիասփորա յունարէն բառ է, կալուք, եբրայերէն, որմէ կուգայ հայերէն գալութ բառը): Ապա մանրամասնեց հրեայ սփիւռքի ապրած հանգրուանները, - ընդգծեց թէ սփիւռք ըլլալը մէկ իմաստ ունի, գայն իբր իրավիճակ եւ հոգեվիճակ ապրողներուն համար, երբ բազմազգ կայսրութիւններ կը տիրապետէին աշխարհին (օրինակ՝ Հռոմէականը), ապա՝ տարբեր իմաստ կը ստանայ, երբ ազգ - պետութիւններ կը տիրապետէին (օրինակ՝ Ֆրանսան): Հիմա ալ իրականութիւնները կը փոխուին, քանի կայ անդրազգային նոր իրականութիւն մը, այս նաեւ «համաշխարհայնացում»ը (ինք գործածեց անգլերէն «կլօպալիզէյշըն»ը, Ֆրանսերէն՝ «մօնտիալիզասիոն»): Ցայտնօրէն՝ ինք, իբր փորձառու այլ տարեց ակադեմական, քիչ մը անհասկընալի կը գտնէր այս վերջին, նորագոյն հանգրուանը:

Կօրնիի դասախօսութեան հետաքրքրական մէկ մասն էր «սփիւռքազգ»ի մասին իր ըսածը: Խօսեցաւ 16-րդ դարէն մինչեւ 1940, Լեհաստանի, Լիթուանիոյ եւ Արեւմըտեան Ռուսիոյ եւ Ուկրանիոյ մէջ գտնուող սփիւռքացած հրեայ ազգի մասին: Կարելի՛ է, ըսաւ ան, այդպէս խօսիլ սփիւռքազգի մը մասին, քանզի ստուար հրեայ բնակչութիւն մը կ'ապրէր այդ հողամասին վրայ, եւ - անապահով պայմաններու եւ մանր ջարդերու ենթակայ ըլլալով հանդերձ, կը խօսէր ու կը գրէր եիտիշերէն, կ'աղօթէր եբրայերէն, կ'ապրէր հրէօրէն: Անոր գրեթէ ամբողջական բնաջնջումը Հիթլէրի կողմէ բոլորովին փոխեց «Հրեայ սփիւռք»ի իմաստը, որ անշուշտ փոխակերպուեցաւ նաեւ շընորհիւ Իսրայէլի հիմնումին, իբր անկախ պետութիւն: Այդ պետութեան հիմքը սփիւռքէն եկաւ, սիոնական շարժումէն, շարժում մը՝ որ կը ձգտէր ընդգծել հին սփիւռքի նուաստացումը: Մինչեւ հիմա ալ շատ մը սիոնական գաղափարի հաւատացեալներ բարոյական գետնի վրայ «նուաստ» կը գտնեն հայրենադարձութիւնը անտեսող, Ամերիկա շատ հանգիստ ապրող Հրեաները, թէեւ նուազ՝ քան մօտակայ անցեալին: 1982-էն, այսինքն՝ Լիբանանի վրայ կատարուած իսրայէլեան յարձակումէն ետք շատ բան փոխուած է, հաստատեց Կօրնի: 1948-էն 1982, Իսրայէլ հսկայ բարոյական վարկ ունէր իր հրեայ սփիւռքին մօտ, - երբ ան կը խօսէր, սփիւռքը կը լռէր: 1982-էն ետք այդ վարկը նուազած է, եւ հրեայ սփիւռքին ձախին ու աջը կը քննադատեն Իսրայէլը, ձախը՝ ընդգծելով որ Իսրայէլ պէտք է համակերպի պաղեստինեան միաւորի մը գոյութեան եւ հրեայ սփիւռքի անկախ եւ ինքնարոյ կենցաղին, իսկ աջը՝ ազգայնամոլ եւ կրօնամոլ գաղափարախօսութիւն եւ դրամ «կ'արտածէ» դէպի Իսրայէլ, միջամուխ ըլլալով երկրի քաղաքակրօնական կեանքին: (Խ. Թ., ընթերցողը կը հրաւիրեմ մտածել Սփիւռք - Հայաստան ապագայ զուգահեռներու մասին):

Ապա խօսք առաւ տոքթոր Ռէյմօն Գէորգեան: Ան հաստատեց որ գաղութներ կամ սփիւռքի նմանող կառոյցներ գոյութիւն ունէին արդէն 11-րդ դարուն, երբ Հայերու հոծ բազմութիւն մը հաստատուած էր Փաթիմական Թագաւորութեան մայրաքաղաք Գահիրէի մէջ: Սակայն «սփիւռք» պիտակը չէր գործածուեր: Երբ Հայեր հաստատուեցան իրենց հայրենի հողէն դուրս, յատկապէս Կիլիկիոյ եւ Ղրիմի մէջ, վիճակը նոյնն էր: Ապա սեւեռեց իր խօսքը Օսմանեան կայսրութեան մէջ բնակող հայութեան վիճակին վրայ: Հայրենի հողին վրայ բնակող, ճնշուած Հայերը եւ կայսրութեան արեւմտեան մասերուն, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ բնակող Հայերը կը տարբերէին իրարմէ, երբեմն կը հակադրուէին իրարու: (Գործածեց «un antagonisme marqué» արտայայտութիւնը):

Ըսաւ որ բնականօրէն չահերու նոյնացում չի գոյանար նմանօրէն բաժանուած երկու հաւաքականութիւններու միջեւ, մանաւանդ երբ պետութիւնը բարձրաստիճան Հայերու կը վստահի փոքրամասնութիւնը վարելու գործին այն մասերը՝ որ ինք չի փափաքիր ստանձնել, եւ անոնք իրենց ազգակիցներուն հանդէպ ըստիպուած էին վարել պետութեան քաղաքականութիւնը: Պատրիարքը, ըսաւ ան, հակառակ իր դիրքի խորհրդանշական մեծ կարեւորութեան, ընդհանրապէս ամիրաներուն կ'ենթարկուէր, իսկ անոնք շատ յաւ գիտէին թէ պետութիւնը ինչ կ'ակընկալէր իրենցմէ: Գիտէին որ «միլլէթ» կոչուող հաւաքականութեանց պատկանիլը երկրորդ կարգի հպատակ ըլլալ կը նշանակէր, եւ որ հսկայ խրամատ մը կար մի՛շտ, տիրապետող հաւաքականութեան մշակոյթին եւ իրաւունքներուն, եւ փոքրամասնութիւն - միլլէթներու իրաւունքներուն միջեւ: (Խ. Թ. կենսական է որ ամէն տեղ, ուր հայ մասնագէտներ առիթ ունենան այս հարցը ընդգծելու, այդ ընեն այն հաստ՛ւ ձեւով, ինչպէս ըրաւ Տոքթոր Գէորգեան, քանզի ներկայիս Թուրք պատմաբաններու, չըսելու համար մասալաբաններու, նոր մօտեցումը այն է որ օսմանեան միլլէթային սիսթէմը շատ բան ունի սորվեցնելիք արդի պետութիւններուն՝ փոքրամասնութիւններու հետ արդարօրէն վարուելու մասին: Վերջերս՝ այս հէքեաթի ամենագործօն փերեզակը, Քէմալ Քարբաթ (Ուիսքոնսինի համալսարան, ԱՄՆ) գրախօսեց անգլիացի հրեայ մեծահամբաւ մասնագէտ Ռոպին Քոհէնի «Համաշխարհային Սփիւռքներ» գործը, ուր Հայերը կը նշուին իբր բնաջնջումէն ճողոպրած մարդոցմով կերտուած սփիւռք: Այս բարդ գրքի մասին միա՛յն մէկ բանելիք ունի Քարբաթ, որ սա է. - Քոհէն չի հասկնար թէ որքա՛ն բարենպաստ էր Օսմանեան կայսրութեան «միլլէթ» դրութը: Ցանկերդ մը որ հիմա կը կրկնեն Թուրքիոյ մունետիկները, ուր որ բեմ ունին, եւ որուն դէմ պէտք է արտայայտուին, մեր մասնագէտները, երբ առիթը կը ներկայանայ, գուսպ եւ հանդարտ ձեւով, ինչպէս ըրաւ Տոքթոր Գէորգեան):

Ան նաեւ խօսեցաւ անապահովութեան հիմնական զգացումին մասին, զոր կը զգար Հայը եւ Յոյնը ամէնուրեք, նոյնիսկ իր ամէնէն բարձր խաւին մէջ: Պատմական տուեալներու վրայ հիմնուելով նկարագրեց թէ ինչպէս յոյն «Փանարեօթ» ազնուականներն անգամ չէին համարձակեր իրենց պալատներուն մէջ տեղի ունեցող խրախճանքներուն ընկերանալ բարձրաձայն երգերով եւ ազմկոտ երաժշտութեամբ, որովհետեւ կը վախնային Թուրքին նախանձէն: Սփի՞ւռք էր Պոլսոյ հայութիւնը թէ ոչ, - թերեւս անկարելի է ըսել որ ամէն ձեւով սփիւռք էր, սակայն կը բաժնէր սփիւռքներու յատուկ փորձառութիւն մը, յաւիտենական անապահովութեան, դամոկլեան սուրի մը տակ ապրելու անողոք, կրծող զգացումը: Անոր արդիւնքն այն էր որ այդ հաւաքականութեան ղեկավար դասերը «devenaient plus royalistes que le roi», պալէն աւելի պապական կ'ըլլային: Հակառակ ատոր, Օսմանեան ընկերութեան եւ մշակոյթին մէջ անոնց մուտքը եւ դերը կը մնար

«ԱԶԱՏ – ՄԱԿԱԶԻՆ»Ի 20–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Կրընոպլի Ազատ – Մակազին եռամսեայ պարբերականը գնահատելի գաղափարը ունեցած էր ֆրանսահայ մամուլի հանդիպում մը կազմակերպելու Նոյեմբեր 21-ին, իր 20-ամեակին առթիւ:

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21, ժամը 14·30-ին Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ է որ կը բացուէր դուռը, զոր կը վարէր Լիոնի փոփրէի լրագրողուհի՝ Ժանին Բալուլեան: Կը մասնակցէին Գէորգ Սարեան (Աշխարհ), Լիզա Թելֆիզեան (Ֆրանս – Արմէնի), Տիգրան Շիրվանեան (Կամք), Արփիկ Միսաքեան («Յառաջ»), Վարուժան Մարտիկեան (Լէթր տը լ'ԻԻԿԱՊ), Արա Թորանեան (Նուվէլ տ'Արմէնի), Կրէկուար Ազամեան (Ազատ – Մակազին), Ժագ Էթոյեան (Ռատիօ – Արմէնի, Տէօն), ինչպէս նաեւ Ազատ – Մակազինի կազմի անդամները՝ Տանիէլ Ցակոբեան, Աչոտ Ցակոբեան, Գրիգոր Ամիրզայեան, Մոնիք Ազամեան, Ալին Սել, Ժագլին տը Պարի, Ֆրէտէրիք Մայորկաս, Միշել Մուշիկեան, Էրիք Մորինօ, Անն Թուշէ:

Կրէկուար Ազամեան բարի գալուստի իր խօսքին մէջ, կը շեշտէր իր ուրախութիւնը ի տես այն երեւոյթին որ առաջին անգամ ըլլալով հաւաքուած էր Ֆրանսահայ մամուլը:

Նախքան վիճարկումը, Գրիգոր Ամիրզայեան հակիրճ բայց խնամեալ պատմական մը կը ներկայացնէր Ֆրանսահայ մամուլին, իր ծնունդէն (1855) ցայսօր: Եթէ նոյնիսկ ամփոփումին մէջ կարգ մը անուններ կը բացակայէին, ընդհանուր առմամբ գնահատելի աշխատանք մը տարուած էր, ներկայացնելով մասնաւորաբար ժամանակակից թերթերը: Որեւէ ամփոփումի պարագային անկարելի է որ պատկերը լրիւ եւ անսխալ ըլլայ:

Վիճարկումի սկիզբը, Ժանին Բալուլեան ալ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր ի տես մամուլի այս համախմբումին, կը յիշէր նաեւ մամուլի, Ֆրանսական թէ հայկական (մասնաւորաբար՝ «Յառաջ»ի) աշխատակից՝ Վաղինակ Միքճեան, որ իր մահկանացուն կնքած էր հազիւ քանի մը ամիս առաջ:

Ապա, մինչեւ ժամը 18, կ'արտայայտուէին մամուլի ներկայացուցիչները, նախ պարզելով իրենց ինքնութիւնը՝ տպաքանակ, պիւտճէ, ծանուցումի բաժին հեռանկար եւայլն, եւայլն: Կը ծեծուէին բազմաթիւ հարցեր՝ լեզուի, ընթերցողի, Նպաստակի, Հայաստանի եւ Սփիւռքի յատկացուած բաժիններու, լրատուութեան թէ տեսակէտի թերթի հանգամանքին եւայլն, եւայլն: Հետաքրքրական հարցեր որոնք առիթ կուտային մտքերու փոխանակութեան, փիրաքանչիւր թերթի դերին եւ յատկանիշներուն պարզաբանման, լեզուի խուչընդոտին (բացի «Յառաջ»էն, կամ երկլեզու կամ առաւելաբար ֆրանսերէն են հրատարակութիւնները) եւայլն, եւայլն:

Այս հանդիպումը, որ նախընթաց չունենալով եզակի էր իր տեսակին մէջ եւ պատճառ եղաւ որ կրկնելու բազմանք արտայայտուի, գնահատելի նախաձեռնութիւն մըն էր, որու համար, անկասկած, հարկ է շնորհաւորել Ազատ - Մակազինի խմբագրութիւնը: Կարելի չէ, սակայն, դառն խորհրդածութենէ մը խուսափիլ եւ չհաստատել նաեւ տխուր երեւոյթ մը: Ֆրանսահայ մամուլի այս վիճարկումը տեղի կ'ունենար միայն ու միայն ֆրանսերէն: Լեզուն չէր նահանջեր այլեւս, արդէն նահանջած էր եւ վաղուան հեռանկարը չէր կրնար յոռետեսութեան չմղել: Արդարեւ, հարկ է գիտակցիլ որ նոյնիսկ երբ թերթ մը միայն ֆրանսերէն լոյս կը տեսնէ, խմբագիրները պէտք է հայերէն գիտնան հետեւելու համար հայկական եւ մանաւանդ Հայաստանի կեանքին: Այս հաստատումը ոչինչով կը նսեմացնէ ձեռնարկը, որ ինչպէս ըսինք, գովելի նախաձեռնութիւն մըն էր:

Նոյն երեկոյեան, Մշակոյթի Տան դեղեցիկ սրահին մէջ կալայի ճաշ մը կը տրուէր որուն կը մասնակցէին 120 հոգի, շատեր մերժուած էին տեղի չգոյութեան պատճառով:

Պր. Կ. Ազամեան քանի մը խօսքով ողջունեց մամուլի ներկայացուցիչները, Իզէրի ընդհ. խորհրդական Ժան – Փոլ Ժիրոյի, քաղաքապետ՝ Միշէլ Տէսթոյի ներկայացուցիչ՝ Տիկին Մ. Մարտիրոսեանի եւ այլ անձնաւորութեանց ներկայութիւնը: Գեղարուեստական յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերին ջութակահար Հրաչեայ Ցարութիւնեան, ծանօթ արուեստագէտ՝ Վարդան Պետրոսեան որու երգիծական եզակի տաղանդին մասին գրած ենք արդէն այս սիւնակներուն մէջ, երբ ելոյթ կ'ունենար Փարիզ և այս անգամ ալ հմայեց ներկաները: Ճաշի ընթացքին, կրկին խօսք առնելով Պր. Կ. Ազամեան մեծարեց Արփիկ Միսաքեանը եւ անոր տարած աշխատանքը Շաւարշ Միսաքեանի մահէն ետք (1957) ու այս առթիւ քաղաքապետութեան կողմէ Տիկին Մարտիրոսեան առ ի գնահատանք Ա. Միսաքեանի շնորհեց Կրընոպլի քաղաքի մետալը: Ազատ – Մակազինի 20-ամեակը նշող յիշատակի նուէրներ ալ յանձնուեցան ներկաներուն: Հուսկ, 20-ամեակի տպաւորիչ կարկանդակ մը «մուտք գործեց» սրահ ընդհանուր ծափահարութիւններու մէջ ու երեկոյթը վերջ գտաւ մեծ գոհունակութիւն պատճառելով բոլորին: Հարկ է չնշել թէ կազմակերպչական գետնի վրայ ալ, ամէն ինչ կատարեալ էր, յետին մանրամասնութիւններով:

Անվարան, կարելի է ըսել Ազատ – Մակազինի՝ ձեր վարձքը կատա՛ր:

Ա. Մ.

ԾԱԳՈՒՄՈՎ ԼԵՀԵՐԸ ՊԷ՞ՏՔ Է ԼԵՀԵՐԷՆ ՍՈՐՎԻՆ

Ղազախստանի մէջ 80 – 100 հազար ծագումով լեհ կայ. անոնց մեծ հայրերը լեհեւռուս սահմանին սխալ կողմը գտնուած են երբ 1921-ին կը վերաձեւուէր ան եւ իրենք զիրենք գտած են խորհրդային քաղաքացի: Յետոյ, «ժողովուրդի թշնամի» որակուելով աքսորուած են: Այսօր, կ'ըսուի թէ անոնց չառաւիղներուն 65%-ը հայրենադարձութեան թեկնածու է:

Այդ թեկնածութեանց դիմումները երբեմն գրուած կ'ըլլան լատիներէն, երբեմն կիւրեղեան տառերով: Բայց բոլորն ալ կ'ըսեն թէ կատարելապէս կը խօսին լեհերէն: Իսկ վիճակագրութիւններու համաձայն անոնց միայն 13%-ը գիտէ իր հայրերուն մայրենին: Լեհաստանէն Միջին Ասիոյ այդ հանրապետութիւնը ղրկուած շուրջ շուրջ երեք տասնեակ ուսուցիչները շատ դժգոհ են անոնցմէ: Կ'ըսեն թէ չափահասները լեհերէն սորվելու կը մղուին միմիայն նիւթական հեռանկարով, քանի որ հոն կը տեսնեն օր մը Լեհաստան գաղթելու կարելիութիւնը: Իսկ անկէ անդին ոչ իսկ կը փափաքին ծանօթանալ հարազատ մշակոյթին: Կը կարծեն որ ռուսերէն խօսիլ կը բաւէ որպէսզի բոլոր Լեհերը զիրենք հասկնան...: Կայ նաեւ հայրենադարձութեան անցագիր տալու խորական կեցուածքը: Լեհերէնի ուսուցիչ մը որ կը գործէ Ղազախստանի մէջ, կ'ըսէ թէ շատ տարածուած են չչուկները թէ ներգաղթի համար կ'ընդունուին անոնք որոնք 1000 տոլար կը վճարեն, իսկ այդ կարողութիւնը չունեցողները կը մնան իրենց տեղը:

Ներքին եւ Արտաքին Գործերու նախարարները կ'ուզեն որ փոփոխութիւն բերուի ներգաղթի կանոնագրութեան մէջ, եւ պարտադրուի լեհերէնի նուազագոյն ճանաչում մը: Անկէ անդին, օրէնքով՝ լեհական ծագումի տէր բոլոր օտարականները կրնան Լեհաստանի քաղաքացի ըլլալ եթէ համբերութիւնը ունենան պարտադրուած ձեւակերպութիւնները կատարելու: Ենթական նախ պէտք է փաստէ լեհական իր ծագումը, ցոյց տայ թէ բնակութեան եւ գործի կարելիութիւն ունի Լեհաստանի մէջ: Կրնայ հովանաւոր մը գտնել որ յանձն առնէ օգնական ըլլալ իր առաջին քայլերուն: Այդ պայմանները լրացնողներուն թեկնածութիւնը քննութեան կ'ենթարկուի երբեմն տարի մը տեւողութեամբ: Հիւպատոսարանը կը քննէ անոնց լեհերէնի մակարդակը: Վարչական մէջ ալ խոչորացոյցով կը քննեն հիւրընկալ ընտանիքին կամ հովանաւորին կենսագրականը: Եթէ ամէն բան կարգին ըլլայ թեկնածուն կը վերածուի լեհ քաղաքացիի, երբ ոտքը կը դնէ իր հայրերուն հողին վրայ:

ՓԱՂՀԱՆ

շատ սահմանափակ, ոչ լիովին մասնակցողի դեր:

Այս զեկուցումներէն ետք տեղի ունեցաւ երկարատեւ զրոյց մը, զոր մանրամասնել թերեւս աւելորդ է: Ցիշատակելի է Տոքթոր Գէորգեանի մէկ խօսքը, երբ ան կը բացատրէր թէ ինչո՞ւ եւ ինչպէս փոքրամասնութիւնները, որոնց արգիլուած էին այնքան մեծ թիւով ասպարէզներ, կը դիմէին վաճառականութեան, զոր նկարագրեց իբր le commerce, le grand espace de la liberté:

Ցաջորդ նիստի գլխաւոր զեկուցողն էր մեծահամբաւ ընկերաբան Ֆրանսուա Ռուա գաղթականութեան, մասնաւորապէս, Սէ – էն – էր – էՍ-ի մէջ: Նկարագրեց թէ ինչպէս կարելի է սփիւռքի ակունքին, այսինքն՝ հայրենի հողին եւ պետութեան հետ կապ կորսնցնել, բայց եւ այնպէս մնալ սփիւռքի մը պէս անջատ հաւաքականութիւն, հիւրընկալ պետութեան եւ ընկերութեան մէջ, ինչ որ պատահած է Մաղրէպցիներու (հիւսիսային Ափրիկէէն ներգաղթած խլամներու): Ալժերիոյ հետ կա՛պն ալ, լեզո՛ւն ալ կը կորսնցնեն, սակայն անդրծութիւնը, արուարձան - պանլիէօներու դրոյթը եւ ցեղային խտրականութիւնը կը ստեղծեն, ըստ Ռուա, Նոր, կղզիացած հաւաքականութիւն մը, «էթնիքական տարածք մը հոն՝ ուր խտրականութիւնը մարդիկ երկուքի կը բաժնէ»: Այսօրուան երիտասարդ Մաղրէպցիները, ըստ փրոֆ. Ռուայի, հին Ալժերիոյ, կամ Մարոքի, սփիւռքը չեն այլեւս: Նոր, աքսամտեան, քաղաքանկ եւ ոչ գաղթած գիւղացիներու ենթամշակոյթ մը կը կազմեն, ուր մաղրէպեան կեանքը մակերեսային է, կը թուի սփիւռքեան երանգ մը տալ հաւաքականութեան մը, որ այլեւս իրապէս սփիւռք չէ, իրապէս մաղրէպի չէ, այլ նոր ֆրանսական ենթամշակոյթ մըն է: Մաղրէպի կառավարութիւնները, մանաւանդ Ալժերիան, կը գիտակցին այն իրականութեան, եւ մշակութային գործիչներ կ'ուղարկեն, «դէպի երկիր» առաջնորդելու համար երիտասարդներու «մոլորած» զգացումները:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Երկրորդ անգամ Սարոյեանը Երեւանում եղել է 1960 թուին:

Բայց եթէ առաջին անգամ նրան չտեսնելուս պատճառը հասկանալի է եւ հիմնաւոր, քանի որ մանուկ էի եւ գաղափար անգամ չունէի Ուիլիըմ Սարոյեանի մասին, ապա երկրորդ անգամ չտեսնելս հասկանալի ու հիմնաւոր համարել չեմ կարող:

«Էհ, ենթադրենք թէ գնացի, սեղմեցի ձեռքը, - մտածում էի ես, - ծանօթացայ, տուի անունս... Դրանից ի՞նչ... Մի քանի վայրկեան յետոյ պիտի անունս էլ, ինձ էլ մոռանայ: Ինքս էլ ասող-խօսող չեմ, որ զրոյցի տրամադրեմ նրան»:

Չէ, երբեք չեմ սիրել ու չեմ ձգտել ծանօթանալ նշանաւոր մարդկանց հետ: Նրանք մեծ մասամբ քեզ տեսնում, բայց քո միջով են ասես նայում, քեզ ունկընդրում եւ սակայն չեն լսում...

Բայց յետագայում, երբ Սարոյեանին հանդիպած մարդիկ պատմեցին, թէ ինչպիսին է նա, իսկ Գուրգէն Մահարին յուշեր գրեց նրա մասին, իմ դէմ գծուեց մի զարմանալի հասարակ, զարմանալի պայծառ կերպար, ու ես խորապէս ցաւեցի ու ափսոսացի, որ չեմ տեսել նրան, չեմ շփուել հետը:

Եւ ահա ճանապարհն ինձ բերել է Փարիզ, եւ լսում եմ, որ Սարոյեանը Փարիզում է:

- Հաւանաբար ներկայ ըլլայ Բարեգործականի ճաշկերոյթին, - խորհրդաւոր շշուկով ու մեծ գաղտնիք յայտնող մարդու տոնով տեղեկացնում է Սարոյեանի փարիզեան ամենամտերիմ բարեկամը՝ դերձակ Գրիգոր Ազամեանը:

Փարիզի նշանաւոր օթէլներից մէկի՝ «Հիլթոն»ի ընդարձակ ու շքեղ նախասրահն է: Խումբ - խումբ կանգնած զրուցում ենք եւ դիտում բազմութիւնը, որ հոծ է, շքեղ ու տօնական:

Եւ յանկարծ՝ շշուկ. «Սարոյեանը»:

Գրիգոր Ազամեանի հետ է: Հագին հասարակ, թարմութիւնը վաղուց կորցրած դեղնաւուն անձրեւանոց է, հէնց կրծքին, վերից վար, դի՞նո՞ւ, թէ զարեջրի մի երկայն բիծ...

(Փակագծում ասեմ, որ Փարիզ մեկնելիս հետս մի անձրեւանոց էի վերցրել, բայց քանի որ առաջին թարմութեան չէր, պատշաճ չէի համարում հագնել: Եւ ահա, տեսնելով Սարոյեանի անձրեւանոցի վիճակը, յաջորդ օրն իսկ համարձակօրէն հագայ եւ ոչինչ, հիանալիօրէն պատշաճեց Փարիզին):

Սարոյեանը քայլում էր մի փոքր ճօճուելով:

Խմած չէր, ոչ, քայլքն է այդպէս: Խոշոր, կապտախաժ աչքեր, աւելի շատ հարցնող են, քան զննող: Եւ պեխերը... Արդէն ալեխառն հայկական հաստ պեխերը, որոնց տակ չգիտես թաքուն ժպի՞տ է, թէ անձնական երգ...

Պարթեւ է, չլապինդ ու թէեւ այնքան էլ բարձրահասակ չէ, բայց, չգիտեմ ինչու, ինձ հսկայ է թւում:

Գրիգոր Ազամեանը, թեւքից քաշելով, նրան մօտեցնում է մեր խմբին եւ ինձ ցոյց տալով, ասում.

- Ուիլի՛մ, ծանօթացիր, Հայաստանէն է, բանաստեղծ:

Ուիլիըմը զննում է ինձ ու պարզում ձեռքը:

- Ես Հայաստան պատուական բարեկամ մը ունիմ՝ Գուրգէն Մահարին: Լսած էի, որ դէշ հիւանդ է, հիմա ինչպէ՞ս է:

Պատասխանում եմ, որ լաւ չէ, ծանր է:

- Վա՜խ, վա՜խ...

Ու քիչ յետոյ աւելացնում է.

- Թէեւ անորմէ միայն մէկ բանաստեղծութիւն գիտեմ, բայց կասկած չունիմ, որ պզուոր բանաստեղծ է:

- Ո՞ր բանաստեղծութիւնն է, - հետաքրքրուեցի ես:

- Վերջերս երբեմն մտքի տկարութիւն կ'ունենամ, բայց այդ բանաստեղծութիւնը կը յիշեմ:

Մի փոքր լռելուց յետոյ, շարունակում է.

- Այո, վերջերս երբեմն մտքի տկարութիւն կ'ունենամ, բայց վտանգաւոր չէ, քանի որ ինքս կը զգամ, որ մտքի տկարութիւն կ'ունենամ... Կան մարդիկ որ մտքի տկարութիւն կ'ունենան, բայց չեն զգար, որ կ'ունենան... Այդ արդէն վտանգաւոր է...

Մենք ծիծաղում ենք, ինքը՝ ոչ:

- Հա, Մահարիին բանաստեղծութիւնը կը հարցնէիք...

Պատմում է բովանդակութիւնը:

Ցիշեցի.

Մի ջինջ գիշեր է եղել,
Մի ջինջ գիշեր,
Մայրս՝ ջահել մի եղէգ,
Հայրս՝ ուժեղ:

Բարդիներ են երգել
Ջրերի մօտ,
Ամէն ինչ խորն է եղել,
Ամէն ինչ յորդ:

Ու մօրս յուզել է
Բարդիների երգը,
Իսկ դաշտերում փիրուզէ
Ծղրիդներն են երգել...

Ախ, ծղրիդներ շատախօս
Լուսնկայի հետ,
Ծնուեցի ձեր պատճառով
Այսպէս՝ պոէտ...

- Երբ այդ բանաստեղծութիւնը, - շարունակում է Սարոյեանը, - պատմեցի տղայիս, Արամին, որ նոյնպէս բանաստեղծ է, բայց որուն գործերը ես չեմ հասկնար, զարմացաւ. «Հայաստան ատանկ բանաստեղծութի՞ւն կայ»:

- Պարոն Սարոյեան, - ասում է մեր խմբից մէկը, - Վահագն Դաւթեանը վերջերս «Հայրենիքի Ձայն»ին մէջ ձեր մասին յօդուած մը գրած էր եւ վերնագիրն ալ գիտէ՞ք ինչ դրած էր՝ «Բարի հսկան»...

(Շար. 2)

(Suite de la Première Page)

toire, totalitarisme, crimes et génocides des nazis», Les éditions du Cerf, 1990.

— Mais en avez-vous trouvé une preuve écrite tangible ?

— Les auteurs que je viens de mentionner évoquent le **Komissär Befehl** du 17 juillet 1941, le discours de Himmler prononcé à Poznan devant le **Reichleiter** et les **Gauleiter** du parti nazi le 6 octobre 1943 et la Conférence de Wannsee de Janvier 1942. Néanmoins, lorsque M. Ternon dit : ce n'est pas parce qu'un fait n'a pas une preuve documentaire à l'appui qu'il n'a pas existé, je suis d'accord avec ce raisonnement.

— Vous avancez le même raisonnement pour l'extermination des Arméniens, en affirmant qu'il n'y a pas de preuve incontestable. On pourrait alors dire la même chose pour l'extermination des Juifs.

— Absolument pas. Je viens de vous donner quelques éléments à ce sujet mais revenons au centre de notre discussion: qu'ai-je voulu faire en réalité ? Vous savez, il y a certaines évolutions, je dirais presque des modes —même si le mot peut paraître un peu frivole pour des choses aussi sérieuses— dans le discours historique. Un certain nombre de documents, d'éléments, ont été longtemps avancés par les historiens arméniens ou avocats de la cause arménienne, comme des preuves tout à fait factuelles de l'existence de cette décision gouvernementale. Je pense notamment comme vous pouvez l'imaginer aux documents Andonian. Certains ne se fondent plus sur ces documents sans le dire ouvertement: d'autres en revanche continuent à considérer que ce sont des pièces authentiques. Dans le dossier de «L'Histoire» où j'avais publié mon article —n'oubliez pas qu'il y avait une pluralité d'opinions qui s'exprimaient, signe d'éthique historique—, M. Ternon, sur la base des travaux de M. Dadrian, considère que malgré toute la critique historique faite à ce sujet, les documents Andonian sont authentiques. Je devrais donc avoir le droit de dire que je ne suis pas convaincu de cette authenticité. Il faudrait mettre un petit peu d'ordre dans l'argumentation historiographique.

— Vous admettez qu'il a eu des massacres, mais vous vous posez la question de savoir si la déportation ne fut qu'«un leurre pour une entreprise systématique d'extermination», ou une opération «imprudemment déclenchée [qui finit] en hécatombe». Vous ne doutez pas que «dans certains cas au moins, les crimes étaient perpétrés avec la coopération ouverte ou tacite des autorités locales». Vous portez vos interrogations sur les travaux d'un chercheur néerlandais, qui attribuerait un «dessein d'extermination» à un «cercle interne» au Comité Union et Progrès détenteur du pouvoir, sans qu'il ait été en mesure de le prouver «au-delà de tout doute». En clair, votre réflexion vous plonge dans le doute sur la notion de préméditation étatique, sans affirmer comme M. Lewis que le plan d'extermination est «fort douteux». Nous ne doutons pas que vous ayez tiré les leçons de l'affaire Lewis. Vous appuyant sur cette notion de doute, vous jetez à l'avance le doute sur la validité de l'accusation de négationnisme.

— Lorsque j'ai fait cet article, l'affaire Lewis n'était pas terminée, et néanmoins je ne me suis pas prononcé sur le fait de savoir si ce plan avait existé ou pas. Pourquoi ? Parce que je suis un historien, et lorsque je n'ai pas d'éléments pour tirer des conclusions, je ne les tire pas. Alors dans ce cas, vous me direz : si vous n'avez pas de conclusions à tirer, taisez-vous. Pourquoi faites-vous un article ? Je l'ai fait pour procéder à un examen critique du discours historique habituel sur la question dans un contexte qui le justifiait.

— Et si le même magazine vous sollicitait de nouveau pour faire un article sur la question arménienne, maintiendriez-vous la phrase citée tout à l'heure: «Il faut pourtant admettre qu'on ne dispose pas jusqu'à présent de preuves de cette implication gouvernementale» ? Oui ou non, M. Veinstein ?

— Je ne referai pas d'article sur cette question, tant que je n'aurai pas eu l'occasion de la retravailler, et de me mettre au courant de ce qui a pu paraître entre 1995 et la date du moment où j'écrirai un autre article. Mais c'est assez peu vraisemblable que j'écrive un autre article, parce que je suis un historien dont les sujets d'étude sont assez éloignés, chronologiquement surtout, de cette question. Un historien ne doit s'exprimer en outre que sur un dossier étudié de première main, avec sa propre expérience des sources d'archives et de la documentation. Si j'ai commis une infraction à cette règle, en écrivant comme je l'ai fait dans «L'Histoire», c'est parce que qu'il y avait le contexte du procès Lewis, qui m'a semblé dangereux dans son principe même pour la liberté de la recherche historique et d'expression. Laissez-moi quand même vous rappeler une chose que j'avais notée au moment du procès civil. Un des avocats a déclaré : «Les historiens ont fait leur travail, et il n'y a pas besoin de revenir dessus». Non ! Les historiens n'ont jamais fini de faire leur travail. Ça ne veut pas dire qu'on puisse revenir sur l'essentiel de cette affaire; aucune recherche historique ne doit et ne peut le remettre en question, car ce sont des faits évidents.

Propos recueillis
par **Arminé Azizian**

(Suite dans le prochain numéro)

Տիկին Լուիզ Փափազեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Փափազեան եւ զաւակները
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ — մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԼՈՒՍԱԲԵՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 24–ին, 87 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Նոյ. 30, ժամը 14·30–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս — Պետրոս Եկեղեցին
4, rue Komitas
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն — Մանտէի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ՝ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ջութակ՝ ԱՐԱ ՄԱԼԻՔԵԱՆ
Դաշնակ՝ ՔԱԹՐԻՆ ՕՐՏՐՈՆՕ

կը ներկայացնեն՝
Շուպէրթ, Ռախմանինով,
Զիմանովսքի, Ռամոն

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 20·30–ին՝

Salle Chopin–Pleyel
252, rue du Fbg St–Honoré

Տեղերը ապահովել՝
FNAC
ՓԼԷՅԷԼ Սրահ
01 – 45 – 61 – 53 – 22
եւ նաեւ հետեւեալ թիւերուն. —
01 – 42 – 29 – 10 – 24
01 – 42 – 78 – 41 – 70

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս - Վիլիէ լը Պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղի թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ
Կիրակի, Նոյեմբեր 29–ին
Restaurant Scolaire
175, rue Jean-Jaurès, Arnouville
Եկէք հաճելի ժամանակ անցընելու եւ քաջալերելու Աստղիկ պարախումբը:

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕԾՈՒՄ

Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28, եւ Կիրակի օր Նոյեմբեր 29–ին, Վալանսի Ս. Սահակ Եկեղեցւոյ մէջ քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում կը կատարուի համաձայն հետեւեալ ժամանակացոյցի:

Քահանայական կոչման արարողութիւն. — Շաբաթ օր Նոյեմբեր 28–ին երեկոյեան ժամը ճիշդ 6–ին:

Քահանայի ձեռնադրութիւն եւ օծում. — Կիրակի օր, Նոյեմբեր 29–ին առաւօտեան ժամը 10–ին:

Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատ. Եւրոպայի Հայոց եւ Առաջնորդ Փարիզի

Պատարագի ընթացքին ամուսնացեալ քահանայ կը ձեռնադրէ եւ կ'օծէ՝

ՅԱԿՈԲ Ա. ՍԱՐԿԱՒԱԳ ՄԱԼՃԵԱՆ-Ը

որ հովուութեան կը կոչուի Վալանսի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար, խարտաւիրակութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդ

Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց

Սիրով կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ ըլլալու Հայ Եկեղեցւոյ բացառիկ այս արարողութեան եւ աղօթելու Աստուծոյ եւ Եկեղեցւոյ ծառայութեան կոչուած այս ընծայեալին համար որպէսզի ան ըլլայ «մշակ առանց ամօթոյ»:

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ
LOTO

Մարսէյլ Կապոյտ Խաչի Պուլվար — Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ Վիճակախաղ Լօթօ Մշակոյթի Տան մէջ
12-14, rue Saint Bazile, Marseille 1er
Կիրակի, Նոյեմբեր 29, կէսօրէ վերջ ժամը 15–ին, վիճակահանութեան բազմազան գեղեցիկ առարկաներով:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 28, տօն է Թադէոս եւ Բարթողիմէոս Առաքեալներուն:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի,

ՍԷՆ–ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, առ ի երախտագիտութիւն յաւէտ մաժնուած Առաջնորդ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, հոգեւոր հովիւներուն, եկեղեցւոյ շինութեան ծառայող բոլոր թաղեցիներուն, նուիրատուներուն, եւ ծուխի համայն ննջեցեալներուն համար հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ՝

Կիրակի, Նոյեմբեր 29–ին
Պատարագ ժամը 10–ին:
Հոգեհանգիստ ժամը 10·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

LES PETITS VIRTUOSES D'ARMENIE

Tournée en France 1998

Samedi 28 Novembre à 20h30
Ecole Nationale de Musique —
32, avenue G. Clémenceau
VALENCE

Dimanche 29 Novembre à 17h
Collégiale Sainte Croix —
10, rue Sainte Croix
MONTELIMAR

Mardi 1er Décembre à 20h30
Salle Rossini —
Mairie du 9ème arr. — 6, rue Drouot
PARIS

Jeudi 3 Décembre à 20h30
Eglise St Andrew à Holborn Circus City
LONDRES — ANGLETERRE

Vendredi 4 Décembre à 20h30
Salle des Fêtes — 18, ave de Ceinture
ENGHIEN LES BAINS

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Հինգշաբթի, Դեկտ. 3, ժամը 20·30–ին
Centre Administratif d'Asnières:

Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

XXe ANNIVERSAIRE DE LA CHORALE *SAHAK-MESROP*
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SERPOTZ TARKMANTCHATZ DE MARSEILLE

DIMANCHE 6 DECEMBRE à 15 heures 30

CONCERT UNIQUE

La première partie est consacrée aux victimes du tremblement de terre d'Arménie de 1988

à *l'AUDITORIUM DU PHARO*
58, boulevard Charles-Livon — 13007 MARSEILLE

CHORALE SAHAK—MESROP

avec la participation de :
CHORALE SAYAT NOVA DE NICE
ORCHESTRE PHILHARMONIQUE DE MARSEILLE

sous la direction de :
KHATCHIG YILMAZIAN

Solistes :
FABIENNE CHANOYAN, Soprano,
BAGHDASSAR OHANIAN, Baryton

Au programme des œuvres de :
Dikranian, Hovanessian, Bartevian, Haroutiounian...

Vente des billets :
FNAC — VIRGIN — Centre Culturel SAHAK-MESROP (Tél.: 04.91.77.84.70)
Prix : 180 F

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-29

SAMEDI - DIMANCHE
28-29 NOVEMBRE
1998

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.519 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.519

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 26 / 27)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱԾ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ

Արտաքին Գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Նոյեմբեր 26-ին յայտարարած է թէ Հայաստան ուսումնասիրած եւ ընդունած է Մինսկի խումբին առաջարկած լուծումի ձեւը Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման համար: Այս մասին պաշտօնական գրաւոր պատասխանը յանձնուած է Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի նախագահներու երկիրներուն դեսպաններուն: Նախարարը յայտնած է նաեւ թէ Հայաստան ետ առած է նոյն կազմակերպութեան յաջորդ վեհաժողովը Պոլիս գումարելու որոշումին դէմ իր առարկութիւնը:

ԼՂՀ
ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նայիրա Մելքումեան Երեւանի մէջ Նոյեմբեր 26-ին հանդիպում ունեցած է ԱՄՆ-ու, Ֆրանսայի եւ Ռուսաստանի դեսպաններուն հետ: Նախարարուհին անոնց յանձնած է Մինսկի խումբին վերջին առաջարկներուն ԼՂՀ-ի գրական պատասխանը:

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Ա. ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Վարչապետ Ա. Դարբինեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը Նոյեմբեր 26-ին Մոսկուայի մէջ հանդիպում ունեցած է վարչապետ Պրիմակովի, Արտաքին նախարար Իվանովի, ՀԱՊ-ի Գործերու նախարար Պաստուխովի հետ: Ե. Պրիմակով բանալով բանակցութիւնները ըսած է թէ ռուսեւհայկական յարաբերութիւնները յաջողութեամբ կը զարգանան եւ աւելի զարգանալու ալ մեծ ներուժ ունին:

Շ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՅ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԷՆ

Նոյեմբեր 25-ին, նախագահի առնթեր Սահմանադրութեան փոփոխութիւններ նախապատրաստող յանձնախումբի նիստէն հեռացած է ԱԺՄ-ի ներկայացուցիչ՝ Շաւարշ Քոչարեան, յանձնախումբի նախագահ՝ Պարոյր Հայրիկեանին ըսելով. - «Դուք փայլուն կատարեցիք ձեր առաքելութիւնը, դուք տապալեցիք Սահմանադրութեան փոփոխութիւններու գործընթացը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻՆՈՇԷԻ առթիւ կրկին բանավէճ մը ծագած է «ցեղասպանութիւն» որակումին շուրջ, որ գործածուեցաւ նաեւ Չիլիի նախկին ղեկավարին պարագային: «Ֆիկարօ» (Նոյեմբեր 27) կ'անդրադառնայ հարցին յիշելով նաեւ թէ «հրէական կազմակերպութիւնները շատ ուշադիր են այդ կէտին եւ հակառակեցան ցեղասպանութիւն անուանումին որակելու համար Հայերու ջարդերը»:

ԽՕՃԱԼԱՆԻ մասին իտալական կառավարութիւնը ամբողջովին համակարծիք չէ քաղաքական ապաստան շնորհելու համար: Արտաքին նախարար՝ Լամպերթօ Տինի կը գտնէ որ Էօճալանի պարագան չի համապատասխաներ քաղաքական ապաստանի եւրոպական պայմանագրութեան: Վարչապետը նեղ կացութեան մատնուած է եւ կ'ըսէ թէ կ'սպասէ Ներքին նախարարութեան, յանձնախումբին որոշումին, որ պէտք է տրուի մինչեւ Դեկտեմբեր 1, բայց եւ այնպէս ինք ալ կը գտնէ որ ապաստանի իրաւունքը չի յարմարիր Էօճալանի: Կը փափաքի որ Գերմանիա պահանջէ յանձնումը:

ՃԷՔ ԳԷՈՐԳԵԱՆ մեղադրուած է Միչիկանի դատախազին կողմէ, կանխամտածուած մարդասպանութեան համար: Կ'ամբաստանուի նաեւ «անձնասպանութեան համար ոճրային ընկերակցութեան» ստեղծման եւ բժշկութեան ապօրինի կիրարկումի մեղադրանքով: Կրնայ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուիլ: Ազատ ձգուած է մինչեւ դատավարութիւնը որ տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 9-ին: Ինք կը յայտարարէ որ 120 հիւանդներու օգնած է որ մեռնին, վերջին 8 տարիներուն:

ՔՈՒԹՓՈՒԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու կարգին Կէօնեոն 2 – 1 յաղթած է Վալանսի, որ 16-րդ է 19 կէտով:

ENTRETIEN

avec

GILLES VEINSTEIN

Candidat à la Chaire d'Histoire turque et ottomane du Collège de France

«Aujourd'hui, j'écrirais la même chose qu'en 1995, mais pas de la même façon»...

(Suite et Fin)

— Le problème ici est qu'on ne peut qualifier les événements de génocide si on met en doute le caractère d'extermination planifiée.

— On emploie le terme de génocide dans des sens plus ou moins larges. Si on veut lui donner le sens juridique, et invoquer l'existence de ce plan délibéré, qu'on me dise quelle est la preuve indiscutable, si toutefois il faut raisonner de cette façon, ce que je ne considère pas comme certain. Je veux bien admettre le raisonnement en lui-même de M. Ternon, qui consiste à dire : «même s'il n'y avait pas de preuves au sens positiviste, cela ne signifierait pas que l'événement n'a pas eu lieu». D'accord, mais il ne faut pas dire qu'il y a des preuves positives quand il n'y en a pas. C'est une question de précision du discours historique.

— Vous ne reconnaissez donc pas la préméditation étatique...

— Reconnaissez avec moi que nous sommes dans le domaine de l'interprétation : de cette catastrophe énorme, de cette hécatombe terrible, on déduit que s'il y a cette hécatombe, il y a nécessairement...

— Une préméditation...

— Bon ! Ça c'est un raisonnement. On est dans le domaine de l'hypothèse, pas dans celui de la preuve positive. Les documents Andonian seraient une preuve positive; mais j'ai évoqué les problèmes qu'ils doivent poser à tout historien sérieux. La déduction que vous faites, en revanche, est de l'ordre de l'interprétation. Qu'on le dise !

— On ne peut donc pas d'après vous qualifier cet événement de génocide : vous maintenez qu'il s'agit de massacres.

— Je dis simplement que je ne peux pas conclure.

— Concrètement, répondez-moi, M. Veinstein : dans votre enseignement, vous allez qualifier ces événements de massacres ou de génocide ? Vous allez bien dire quelque chose ?

— Je ne les qualifierai pas, pour la bonne raison que je n'enseignerai pas cette question au Collège de France, si je suis élu. Je n'enseignerai au Collège de France, comme c'est la tradition de cet établissement, dans lequel l'enseignement est directement lié à la recherche personnelle du professeur, que les sujets sur lesquels j'ai fait personnellement des recherches : l'histoire de l'Etat ottoman du XVème au XVIIIème siècles.

— Vous maintenez qu'il s'agit de massacres, mais je suis sûre que vous avez reçu la lettre adressée par Gilbert Dagron, l'Administrateur du Collège de France à Alexis Govciyan, le Président du Comité du 24 Avril...

— Non..

— Eh ! Bien, M. Dagron achève sa lettre en reconnaissant «la réalité, hélas trop certaine, du génocide arménien». Iriez-vous à l'encontre de cette déclaration ?

— Je suppose que M. Dagron l'entend comme la plupart des gens l'entendent en France, c'est-à-dire tout ce qu'on a dit : massacres d'une grande partie d'une population, crimes contre l'humanité. Quel sens précis M. Dagron donne-t-il à ce terme de génocide ?

— Hélas trop certaine...

— Ça ne dit pas l'acception précise que M. Dagron donne à ce terme de génocide, et ce n'est pas moi qui peut vous l'indiquer. Mais tout le monde parle de génocide quand il y a anéantissement criminel d'une part massive d'un peuple donné.

— La définition du mot génocide renferme la notion de préméditation...

— Je ne suis pas sûr que tout le monde sorte le dictionnaire avant d'utiliser ce terme.

— Il n'y a donc pas selon vous de preuve incontestable. Vous vous proclamez non-spécialiste, mais vous tranchez pourtant dans le vif.

— Vous avez raison, mais je me fonde sur ce que j'ai lu. Le non-spécialiste sérieux lit tout ce qu'on peut lire sur la question, et si possible en prenant les différents côtés, ce que finalement assez peu de gens font; quant au spécialiste sérieux, c'est celui qui a une connaissance de première main du dossier, ce que je n'ai pas. Il y a des termes que j'ai employés en 1995 et qu'il vaudrait mieux changer pour exprimer la même idée : preuve positive est mieux que preuve incontestable, parce que le deuxième terme recouvre une notion floue. Mais encore une fois, j'insiste sur le fait que dans mon esprit, aussi bien en 1995 que maintenant, cela ne préjuge pas du fond : l'absence de preuve positive à l'heure actue-lle, à un moment donné de la recherche historique, ne signifie pas que le plan d'extermination n'a pas eu lieu. J'insiste beaucoup là-dessus car c'est un distinguo essentiel, qui n'est pas un argutie de rhéteur.

— N'est-ce pas là une manière plus habile qu'à l'accoutumée de développer une pensée négationniste ?

— Mon souci n'est pas d'entrer dans la querelle entre les négationnistes et les autres. On m'a demandé de faire un travail de critique historique, que j'ai accompli parce qu'il y avait un problème général de liberté de recherche historique.

— Ici il ne s'agit pas de mettre en cause la liberté de l'historien, mais plutôt de dire que vous mettez en cause la réalité historique.

— Non, c'est une argumentation que je mets en cause, et non parce que je la considère comme nulle **a priori**, mais parce que je trouve qu'elle a ses faiblesses, et je le dit. Je pense que c'est ainsi également que la question évoluera. Je ne suis pas naïf au point d'ignorer l'arrière-plan politique; mais s'il y a un minimum de confiance dans la bonne foi de l'autre, c'est comme cela que les choses avanceront. Avouez que la situation est bloquée ! Je ne cherche pas à dire de la faute de qui, mais elle est bloquée : on ne peut pas parler de ce sujet en tant qu'historien.

— Mais mettre en cause la préméditation étatique équivaut à mettre en cause la réalité !

— Absolument pas. Là encore, vous allez m'obliger à aller sur un terrain qui n'est pas le mien, et où je ne m'avance que'avec beaucoup de crainte, le génocide juif. Tout le monde sait que depuis longtemps, il y a des discussions très importantes d'interprétations, qu'on désigne par des mots un peu barbares, les thèses intentionnalistes ou fonctionnalistes. Ces historiens sont des gens aux conceptions tout à fait différentes sur la façon dont les choses se sont passées. Tous considèrent que le génocide existe, mais n'en donnent pas du tout la même vision.

— Vous êtes libre dans vos visions, mais sans toucher le fond...

— Mais le fond, ce sont les faits, et non les interprétations. Les réalités, je n'y touche pas, et il n'en est pas question.

— Autrement dit, en qualifiant ces événements de massacres, on ne porte pas atteinte à la réalité...

— Mon affaire n'est pas la qualification. Il peut y avoir —à l'image de ce que montrent les thèses fonctionnalistes sur le génocide juif— existence d'un génocide par un enchaînement de responsabilités, sans qu'il y ait nécessairement au point de départ les thèses délirantes de gouvernants fous. Dans le cas du génocide arménien, la question est si brûlante, si bloquée politiquement, qu'aucun débat d'interprétation n'est, semble-t-il, possible dans le climat actuel. J'espère que cela changera pour les historiens qui travailleront sur cette question, ce qui n'est pas mon objectif personnel. Je veux continuer à travailler sur l'histoire de l'Empire ottoman et notamment de l'Etat ottoman ainsi que des communautés de l'Empire ottoman, mais avant le XIXème siècle, c'est-à-dire avant les questions nationales.

— Quelle a été votre réaction au vote du 29 mai de l'Assemblée nationale ?

— J'ai eu une réaction d'historien : cet acte législatif ne risque-t-il pas de fournir un instrument pour bâilllonner la liberté de recherche et d'expressjon des historiens ? Le souci qui m'anime, c'est que la liberté d'expression reste une

(Suite Page 4)

ՍՓԻՒՌՔՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ՝ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Օրուան յաջորդ խօսողը եղաւ Տիկին Ժաքլին Քօսթա – Լասքու, Սէ–էն–էՐ–էՍ–ի եւ Սանթր տէ դ'էթիւտ տը լա վի փոլիթիք Ֆրանսէզի գիտաշխատող: Իր ուսումնասիրութիւնները սեւեռած են ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստանալ ուզող գաղթողներու վրայ, թէ՛ այդ հպատակութեան ստացումէն առաջ, թէ՛ վերջ քննելով անոնց մտածումները, դիրքերը, եւայլն: Ընդգծեց, բաւական բարդ եւ երանգաւոր ձեւով, թէ ինչպէս կը տարբերին պետութեան եւ դիմողներու մօտեցումները, – օրինակ՝ Ֆրանսան հպատակութիւն ուզողը բնականօրէն կը նկատէ երկրին ապագայ հպատակ - բնակիչը, մինչդեռ շատեր կ'ուզեն անցագիր - փասփօր մը ապահովել, որովհետեւ այդ կը դիւրացնէ իրենց ճամբորդութիւններն ու արտագաղթը դէպի ուրիշ երկիրներ, որոնք աւելի բաղձալի կը նկատեն: Ընդգծեց նաեւ որ Ֆրանսան հպատակութեան դիմողը ստիպուած զայն կը նկատէ քաղաքացի այն երկրին, ուրկէ եկած է գաղթողը (օրինակ՝ Հայն ու Քիւրտը «Թուրք» են, ըլլալով Թուրքիոյ քաղաքացի), եւ չի կրնար կամ չուզեր հասկնալ տարբեր ինքնութիւններ ունեցող մարդոց իրավիճակը: Քաղաքացիութիւնը պետական եւ հանրային հարց մըն է, էթնիքական զգացումները չեն կրնար նկատի առնուիլ պաշտօնապէս, նման գործընթացքի մէջ, - անգիտացում մը, որ դիւրին լուծում չունի, եւ կը շարունակէ բարդութիւններ յարուցանել:

Սփիւռքի գաղափարը, հաստատեց դասախօսը, այսօր դժուար կացութիւն մը ստեղծած է պետութեան պաշտօնեաներուն համար: Գիտեն որ երկրին մէջ, այսինքն պետութեան հողատարածքին մէջ կան անդրազգային եւ անդրպետական կապեր մշակող հաւաքականութիւններ, որոնք «սփիւռք» կ'որակուին եւ իրենց յատուկ քաղաքականութիւնն սկսած են վարել, միաժամանակ պահանջելով թէ՛ նոր իրաւունքներ, թէ՛ ալ պետութեան պաշտպանութիւնը, երբ ուրիշ երկիրներէ հոս կուգան իրենց արիւնակիցները եւ ապաստան ու հպատակութիւն կը խնդրեն: Պետութիւնը չուզեր մերժել իր քաղաքացիներէն կազմուած սփիւռքը, բայց դժուար կը գտնէ գործակցիլ անոր բազմաթիւ ու բազմապիսի հաւատարմութիւններուն հետ: Այսինքն, ըստ օրէնքի, ֆրանսահպատակը միայն մէկ հաւատարմութիւն եւ պարտականութիւն ունի, սակայն պետութեան պաշտօնեաները գիտեն որ սփիւռքներն ու դեռ - ոչ ֆրանսահպատակ, սակայն այդ սփիւռքներու արիւնակից գաղթականները ունին մէկէ աւելի նպատակ, հաւատարմութիւն, ծրագիր եւ «սթրաթէժի», - իր բառն էր այդ: Դասախօսը անուղղակիօրէն գիտաժողովին կը յիշեցնէր որ սփիւռք մը, մանաւանդ երբ լաւ կազմակերպուած է, ապա նաեւ անոր թիւը ստուարացնող գաղթականը, միշտ դժուար երկընտրանքներու առջեւ կը դնէ պետութիւնը:

Ապա խօսք առաւ Թել - Ավիվի Համալսարանէն Եաքով Շավիթ, որ խօսեցաւ ամերիկեան սեւամորթներու մասին, իբր սփիւռք: «Յառաջ»ի ընթերցողներուն եւ ընդհանրապէս սփիւռքահայ ընթերցողին համար հետաքրքրական նիւթ չկար հոն:

Գիտաժողովի երկրորդ օրուան առաջին դասախօսն էր Էլի Պէն - Ռաֆայէլ, Թել - Ավիվի համալսարանէն ընկերաբան, որ խօսեցաւ սփիւռքներու լեզուական հարցերու մասին: Հայութեան իրականութիւններուն ծանօթ անձի մը համար շատ նորութիւն չկար հոն: Ընդգծեց որ աւանդական սփիւռքներու զանգուածին մեծ մասը տիրապետող պետութեան լեզուն չէր գիտեր: Միայն վերնախաւը կամ ընտրանին երկլեզու էր: Ներկայիս, ընդգծեց ան, սփիւռքներու բազմաթիւ անդամներու կը վերագրուի բազմալեզու ըլլալու «առաքինութիւնը», որովհետեւ եղած են Յոյներու, Հրեաներու, Հայերու սփիւռքային գաղութներ, ուր այդ կը գտնուէր: Սակայն, ըստ իրեն, շատ աւելի բնական էր (ըսենք՝ Պոլսոյ մէջ 1900-էն առաջ) որ զանգուածը կամ իր ազգային լեզուն կը խօսէր, կամ՝ տիրապետողին լեզուն, եւ միայն ուսեալ վերնախաւն էր որ պահած էր երկու լեզուներու հմտութիւնը: Ապա Պէն Ռաֆայէլ ընդգծեց որ անդրազգային ներկայ իրականութիւնը, երբ մարդիկ յաճախ գաղութէ - գաղութ կը գաղթեն, հայրենիք կ'այցելեն, կ'ուսանին, եւայլն, ստեղծած է լեզուական «նոր աշխարհ» մը: Անցեալին՝ այս երթեւեկը չկար կամ շատ աւելի դանդաղ էր, եւ ուրեմն աւելի դիւրին էր բնորոշել սփիւռքեան լեզուներու դիմացկուն կամ քայքայուած դիրքը: Ներկայիս, թէ՛ քայքայումի եւ կորուստի ընթացքը կայ, թէ՛ ալ փոթորկոտ վերանորոգումներու:

Ապա խօսք առի ես, ներկայացնելով Ամերիկայի մէջ զարգացող տեսանկիւնը, սփիւռքներու մասին: Ընդգծեցի եզրաբանական հարցի բարդութիւնը (օրինակ՝ հայերէնի մէջ սփիւռք, գաղութ, աքսոր բառերու ներկայութիւնը), տարբեր սփիւռքներու փորձառութիւններէն սորվելու կարեւորութիւնը: Կարեւոր նկատեցի ամերիկեան վերլուծումներու մէջ մետիաներուն վերագրուած դերը: Գործունեայ մամուլ, ձայնասփիւռ հեռատեսիլ, երաժշտական աշխոյժ կեանք նոյնքա՛ն եւ աւելի մեծ դեր կը խաղան ներկայիս, քան նոյնիսկ դպրոցները, սփիւռքները կայտառ պահելու ճիգին մէջ: Նշեցի ղեկավար վերնախաւի, կազմակերպուած ուժերու հարցը, - վերլուծելով Ամերիկայի գուպայական «սփիւռք»ը, ուզեցի ցոյց տալ որ ան մէկ ազգ, մէկ ժողովուրդ, մէկ զանգուած չէ: Բաժնուած է արդէն – իսկ ձուլուածներու, իրենք - զիրենք աքսորեալ նկատողներու (որոնք կ'ուզեն Գասթրոյէն ետ առնել եւ կառավարել Գուպան), էթնիքական զգացումներով տոգորուած անձերու եւ փոքրաթիւ սփիւռքեան նուիրեալ, հակում եւ կազմակերպչական ոգի ցուցաբերող անձերու: Սփիւռքեան ղեկավար դասի դժուար դերը այսօր յատկապէս բարդացած է, անդրազգային նոր դրոյթին շնորհիւ, եւ թէ՛ հիւրընկալ երկրի, թէ՛ հայրենիքի պետութեան հետ գոյութիւն ունեցող շփումներու աշխուժացումին պատճառաւ: Ըսի որ այսօր Ամերիկան, աւելի պատրաստ է կամ գոնէ աւելի դիւրաւ «կը ստիպուի» ունկնդրել իր ներքին սփիւռքներու կազմակերպուած խաւին, քան՝ հայրենիքի մէջ տիրող կառավարութիւնը: Ամէնուրեք, - Հայաստանէն մինչեւ Տոմինիքա, հայրենի պետութիւններ աւելի քան երբեք իրենց սփիւռքներուն պէտք կը զգան եւ, ինչ որ կ'ընթանայ զուգահեռ, այդ սփիւռքներուն տիրապետելու պէտք: Կարելի չէ այս թղթակցութեան սահմաններուն մէջ ամփոփել այս եւ այլ կէտեր:

Յաջորդ խօսողն էր համբաւաւոր մասնագէտ մը, Ռոպին Քոհըն, ծագումով Հրեայ, հարաւային Ափրիկէէն, այժմ Անգլիոյ Ուարիքի համալսարանին մէջ գաղթականութեանց մասնագէտ եւ Օքսֆորտի մէջ գործող «Անդրազգային Համայնքներու Ուսումնասիրութեանց» կեդրոնին մէջ: Անոր նիւթը սերտօրէն կապ ունէր իմ նիւթիս մէկ մասին հետ, - ընդգծեց թէ որքան «անապահով» կը զգան ներկայիս մեծ ու փոքր պետութիւններ, սփիւռքեան եւ անդրազգային իրականութիւններու դէմ յանդիման: Դրամագլուխ, կրօնք, սփիւռքեան ազգակից, մետիաներ, - այս չորսն ալ երթալէն աւելի ազատ կը զգան ազգ - պետութիւններու սահմաններէն ներս ներթափանցելու, գործելու, մնալու կամ մեկնելու, եւ երբ ազգ - պետութիւնը կը փորձէ խափանել կամ իր հակակշռին տակ առնել մէկը կամ միւսը, կ'ենթարկուի համաշխարհային բողոքի եւ ճնշումի, եւ յաճախ կը ստիպուի տեղի տալ: Այդ պատճառաւ ալ, պետութիւնները չեն կրնար վստահ ըլլալ որ իրենց հպատակները ունին մէ՛կ հաւատարմութիւն: Անցեալին, ազգ - պետութիւնը ունէր ազգային - հպատակներ, որոնց տարբեր հաւատարմութիւնները (օրինակ, գինակոչի պարագային), պատկանելիութիւնները (օրինակ՝ կրօնքի պարագային), ճաշակները (օրինակ՝ նախընտրուած երաժշտութիւնը), ապա նաեւ անոնց պատկանած հարստութիւնը՝ տեղական, ազգային բնոյթ ունէին, - Ֆրանսացին իր պետութեան զօրակոչին ենթակայ էր, կաթոլիկ կամ բողոքական էր, հինտու կամ մորմոն չէր, ֆրանսական երաժշտութիւն կ'ունկնդրէր, ֆրանսերէն կը խօսէր, իր տունը, գործը, դրամագլուխը հոս էին: Այսօր, ընդգծեց, ոչ մեծ, ոչ ալ մանաւանդ փոքր պետութիւններ կրնան վստահ ըլլալ որ իրենց հպատակները կ'անսան ազգային զօրակոչի, ունին «ազգային» կրօնք, այսինքն՝ ազգին աւանդական յատուկ կրօնք, ազգային - մշակութային ճաշակ, եւ ոչ - շարժուն, ազգային դրամագլուխ: Ինչպէս ես ըսած էի «Յառաջ»ի էջերուն մէջ («երբ Սփիւռքն է Աստուածն» յօդուածով) Քոհըն ալ ըսաւ, – սփիւռքի յատուկ գիծեր էին ասոնք, – Սփիւռքցին կը ծառայէր ոչ իր ազգին յատուկ բանակի մէջ, կը դաւանափոխուէր, կ'ունենար օտար մշակութային ճաշակ, իր դրամագլուխը կը գործարկէր օտար տնտեսութիւններու մէջ, սակայն հիմա ազգ - պետութեան հպատակն ալ սկսած է այդպէս շարժիլ: Ուրեմն, ազգ - պետութեան գործն է որ դժուարացած է:

Յաջորդ խօսողն էր փրոֆ. Էմիլ Թէմիմ, Մարսէյլի համալսարանէն: Իր նիւթն էր այդ քաղաքի յոյն գաղութի անցեալը: Ընդգծեց որ սփիւռքները կ'օգտագործեն եւ կ'օգտագործուին: 1793-էն ետք, երբ Ֆրանսան կը պայքարէր Անգլիոյ դէմ, վերջինիս նաւատորմիղը արգիլած էր Ֆրանսայի նաւերուն վաճառականական կապերը, Միջերկրականի հետ: Յոյները ընդունուեցան Մարսէյլի մէջ իբր նաւատէրներ եւ վաճառականներ, որոնք ի շահ իրենց եւ Ֆրանսայի կը վարէին պարենաւորումի հարցեր, խուսափելով անգլիական տորմիղէն: Երբ, 1815-էն ետք, Ֆրանսան պէտք չունէր Յոյներուն, անտեսեց, ապա նոյնիսկ արտաքսեց բազմաթիւ մարսէյլաբնակ Յոյներ: Ապա փրոֆ. Թէմիմ խօսեցաւ Մարսէյլի բարդ դերին մասին, յոյն, հրեայ, նաեւ հայ սփիւռքներու կեանքին մէջ, ոչ միայն իբրեւ զանոնք ընդունող, այլ նաեւ իբրեւ ժամանակաւոր կամ տեւական կայքի տեղ: Ինչպէս ծանօթ է Հայութեան, ան ընդգծեց որ իւրաքանչիւր Մարսէյլ տեղաւորուող գաղթական – սփիւռքցիի դէմ կան 3 – 4 ուրիշներ, որոնց համար ցրումի, վերըստին փոխադրուելու կայանն էր Մարսէյլ: Փրոֆ. Թէմիմ ըսաւ որ սփիւռք կը նշանակէ շարժում, - նոյնիսկ ամէնէն կայուն թուող սփիւռքները շատ աւելի յարաշարժ են, քան բնիկները: Սակայն ամէն ուղղութեամբ չեն շարժիր, - սփիւռքները կողմնացոյց ունեցող շարժուն ցանցեր են, ունին խիզախ հետախուզողներ, որոնց ստեղծած եւ նախընտրած ճամբաներէն կը շարժին ապագային գաղթող սփիւռքեան զանգուածները:

Խօսք արուեցաւ Ռայնըր Մինց-ի, որ Պէրլինի Համպոլտի համալսարանին մէջ կը դասաւանդէ եւ գաղթականներու վիճակագրական ուսումնասիրութիւններու մասնագէտ է: Անոր նիւթն էր գերման սփիւռքը, որ կ'ապրէր, 1939-էն առաջ, Չեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ, Հունգարիոյ, Ուկրանիոյ եւ Ռուսիոյ տարածքին: Հակիրճ տուաւ անոնց վիճակուած ծանր ճակատագիրը, 1945-էն ետք: Մանրամասնեց թէ ինչպէս եւ ինչ պայմաններու տակ Արեւմտեան Գերմանիան (այժմ՝ Գերմանիա) 1950-էն ետք ընդունեցաւ 3·800·000 սփիւռքածին գերմանացի, որոնցմէ ոմանք, օրինակ՝ Թրանսիլվանիոյ մէջ, 14-րդ դարէն ի վեր պահած էին իրենց գերման լեզուն եւ մշակոյթը, մինչ ուրիշներ՝ օրինակ, Վոլկայէն եւ Ղազախստանէն եկող, ռուսախօս եւ ռուսացած անձեր էին, որոնք Գերմանիոյ մէջ բարելաւուած տնտեսական վիճակ կը փնտռէին: Բացայայտեց սփիւռքէն հայրենիք ներգաղթողներու քաղաքական կշիռը, - այդ 3·8 միլիոնին 80 տոկոսը Քոհլի համար քուէարկեցին: Ներկայիս, գերման կառավարութիւնը կը փոխէ հայրենադարձութեան օրէնքը, որովհետեւ ոչ պէտք ունի, ոչ ալ փափաք կը զգայ ընդունելու գերման անցեալով սակայն ռուսացած բազմութիւն մը, որ այլեւս խնդրական է պետութեան համար: Ընդգծեց զուգահեռ մը Իսրայէլի հետ, որ աշխարհի ամէն կողմէն Հրեաներ ընդունելէ ետք, այժմ չարտօներ Եթովպիոյ «Ֆալաշա» Հրեաներուն, որ ներգաղթեն Իսրայէլ: Իրօք՝ ցեղային խտրականութենէ մղուած է հաւանաբար այս մերժումը, քանի Ֆալաշաներէն շատերը սեւամորթ են գրեթէ, բայց նաեւ կայ մերժումի ուրիշ դրդապատճառ, - որովհետեւ թշուառ Եթովպիայէն փրկուելու համար ոեւէ անձ, որ կրնայ փաստել որ 100 տարի առաջ հրեայ նախահայր մը ունեցած է, կ'ուզէ ընդունուիլ իբրեւ հրեայ սփիւռքի մասնիկ եւ գաղթել դէպի բարգաւաճ Իսրայէլ: Սփիւռքները, ընդգծեց Մինց, իրենց հայրենիքներուն համար փրկութիւն են երբեմն, սակայն յաճախ լուրջ խնդիրներ կը ստեղծեն՝ քաղաքական, տնտեսական, ապա նաեւ բարոյական գետնի վրայ:

Գիտաժողովի աւարտին փրոֆ. Շէյն (Թել - Ավիվի համալսարանէն) ներկայացուց ազգ – պետութեան յատկացուած բարդ վերլուծում մը, որ խտացումն էր իր զանազան ուսումնասիրութիւններուն: Միտք բանին այն էր որ կան ազգային պատկանելիութեան սկզբունքով վարուող պետութիւններ (Գերմանիա, Իսրայէլ, Լեհաստան), եւ քաղաքացիական գաղափարներու սկզբունքով շարժողներ (օրինակ՝ Միացեալ - Նահանգներ): Անոնք բարդ եւ տարբեր ձեւերով կը վարուին սփիւռքներու հետ, որոնք միշտ կը հիմնուին «էթնիքական» եւ ազգային սկզբունքներու վրայ: Խօսք առաւ նաեւ ֆրանսական Ռէնիւնիոնի (Հնդկական Ովկիանոս) համալսարանէն Լիվ Եու Սիէն, ծագումով Չին: Բացատրեց թէ ինչպէս 625·000 բնակչութիւն ունեցող կղզին խառնարան մըն է, ուր կ'ապրին 10 հազար Չիներ, Հնդիկներ, սեւամորթներ եւ Ֆրանսացիներ, զորս միացնողը ֆրանսական քաղաքացիութիւնն է, իսկ բաժնողը՝ սփիւռքեան եւ էթնիքական պատկանելիութիւնը:

Եւ ունկնդրեցի դասախօսութիւններուն եւ բանավէճերուն, թէ՛ իբր սփիւռքներու քաղաքական ուսումնասիրութեանց մասնագէտ, որմէ կը պահանջուի առարկայական մօտեցում, թէ՛ ալ իբր սփիւռքահայ: Այս յօդուածը, որքան ալ երկար է, արդիւնքն է անողոք կրճատումի եւ ամփոփումի, երկու օրերու ընթացքին 16 ժամէ աւելի տեւող գիտահաւաքի մը: Կ'եզրափակեմ, ըսելով որ Հայուն սփիւռքեան փորձառութիւնը իսկապէս որ մեծ եւ հարուստ է, եւ մեզ կ'օժտէ լաւ դիտակէտով: Զգալի է որ մասնագէտները մէկ կողմէ կը զգան ազգ - պետութեան ուժն ու կարեւորութիւնը, միւս կողմէ կ'ընդգծեն անոր դիրքի համեմատական տկարացումը եւ սփիւռքներու դիրքին համեմատական զօրացումը: Կը նշեն զօրաւոր հակասութիւն մը, - ձուլումն ու տեղաշարժը կը տկարացնեն սփիւռքները, սակայն միաժամանակ անդրազգային հոսանքները կը թարմացնեն, զարթօնք կը բերեն որոշ սփիւռքներու: Գաւաթը կէս պարապ է, բայց նաեւ կէս լեցուն...:

Ըստ իս, գիտաժողովի մեծ բացակայութիւնն էր սփիւռքեան ներքին կազմակերպութիւններուն յատկացուած ուսումնասիրութիւն: Ոչ միայն հայ, այլ ուրիշ սփիւռքներու մէջ տակաւ կը տկարանան, կ'անհետանան կամ կը փոխակերպուին աւանդական կազմակերպութիւնները, վերնախաւերը, մտաւորականներն ու արուեստագէտները, կղերը, ղեկավար դասերը: Կ'ապակեդրոնանան սփիւռքները, կը բազմանան կիսանկախ կամ անկախ նոր գործունէութեանց լծուած նոր, աշխոյժ կազմակերպութիւններ, որոնք յաճախ կարճ կեանք կ'ունենան: Ասիկա, ի դէպ, նոր երեւոյթ մըն է ոչ միայն սփիւռքներու, այլ նաեւ ազգ - պետութիւններու մէջ (քանի՞ կուսակցութիւն եւ «Բարեսիրական» Միութիւն կայ ներկայիս Հայաստանի մէջ, - սփի՞ւռքն է ցրուած ուժերով գործողը, թէ հայրենի՞քը): Եւ, կ'արժէ ընդգծել, անդրազգային նոր դրոյթն ալ այդպէս է: 23·000 - հաշուէ՛նք, 23 հազար, արձանագրուած NGO (non-governmental organization), ոչ - կառավարական կազմակերպութիւն կը գործէ այսօր, ի միջի այլոց ՀՕՄ-ը, ապա հսկաներէն (Ամնէսթի Ինթէրնէշընըլը որ ունի 3·5 միլիոն անդամավճար վճարող «շարքային», աշխարհի ամէն կողմ) մինչեւ գաճաճներ:

Այսօրուան աշխարհը հասկնալ՝ կը նշանակէ չանտեսել պետութիւններու, սփիւռքներու, անդրազգային մեծ երեւոյթներու գործակից - մրցակից գոյութիւնը: Ա՛յս էր, եթէ կ'ուզէք, այս գիտաժողովի խտացուած պատգամը:

Փարիզ

Նոյեմբեր 22, 1998

Ի՛ՆՉ Կ՚ՈՒԶԷ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Սարգիս Պօղոսեանի յիշատակին

Աւելի քան ամիս մը ի վեր Ֆրանսայի հայ գաղութին ու Պոլիսէն սկսած՝ այլ գաղութներու մէջ եւս խոր վրդովումի պատճառ է Ս. Պօղոսեանի մահուան լուրը, Շատերու ծանօթ, համակրանք կեդրոնացուցած անոր անձին անդարձ մեկնումը չէ այնքան սեղմուած վրդովումին ու յուզումին պատճառը, այլ այն չչմեցընող բաժինը որ կը վերաբերի այդ մահուան ծանօթ պարագաներուն:

Ժպտուն բարեւ մը միշտ արժանի դէմքն էր ան որ ամէն մէկուն համար ունէր հինէն կամ նորէն նշելի բառ մը, յուշի պատառիկ մը: Ամէն անգամ որ առիթը գտնէր, մեծ ոգեւորութեամբ տեղեր, դէմքեր, անցքեր կը յիշէր աւելի քան երեք տասնամեակ առաջ Պոլիս կատարած այցին հանդիպումներէն: Զարմանալի յիշողութեան մը այդ ոսկի վրայի հայաճեպ գրոյններուն բացած էջերը, օրինակ՝ տասնամեակներով ետ կը տանէին այսօր Փարիզի բնակիչ երէկուան Խասեանցին, Կեդրոնականցին. Եւ դէպի համեստ բեմով սրահները մեր վարժարաններուն ուր հաւաքուեր էինք ունկնդրելու Փարիզէն ժամանած արտասանող պարոնը: Որքա՜ն տարբեր էր անոր հրամցուցածներուն ցանկը մեր գիտցածին, սիրածէն: Ու որքա՛ն տարբեր՝ արտասանութեան ձեւը, չեշտը, չարժուձեւը որ կ՚ընկերանար անոր: Ինծի նման՝ չատերու համար առաջին առիթ էին այդ ժամերը, տեսնելու, գիտնալու թէ Դուրեանի, Մեծարենցի, Զաբիֆեանի նման ծանօթ ստորագրութիւններով կնքուած էջերէ չէր բաղկանար միայն հայկական բանաստեղծութիւն կոչուածը. կային նաեւ ժողովրդական տաղերը, Ակնայ անտունիները, Թլկատինցին, Նաղաշը, Քուչակը: Մեզի համար նոր ու քիչ մըն ալ արտասովոր իր արտասանութիւնը ճիշդ է որ տեղ -- տեղ ժպիտ մը, պոռթկացող ծիծաղ մը կը խլէր մեզմէ. բայց արդեօք այդ յատկանիշը չէ՞ր որ մեր սրահներէն, բեմերէն իր անցքին հետքերը երկար ատեն կը պահէր դպրոցական մեր իրականութեան մէջ: Կային իրեն պէս արտասանել փորձողներ, կային այդ գունաւոր անձնաւորութեան տպաւորութիւնը երկարաձգել ուզողներ. ու աշակերտական հանդէսներու բեմերէն ամիսներ ետք ալ կը լսէինք «Խոխդ գամ»ի, «Հէմ կիւլ, հէմ վարդ, հէմ ներկիզ»ի յամեցող արձագանգները:

Ո՞վ կրնար մտածել թէ խանդավառող անցքերու այդ գունաւոր տիպարը Եղեռնէն ակիզբ առած մանկութիւն մը կը պըտըտցնէր իր հետ. ո՞վ կրնար երեւակայել յատկապէս թէ մշտաժպտուն այդ անձը կը դիմէր դէպի իր սկզբնակէտին չափ սահմռկեցնող վախճան մը, բռնուած՝ ճակատագիր կոչուածին անհեթեթ, այլ երբեմն փշաքաղող ճանկին տակ: Ու անգիտակցաբար այդ ճանկին առաջին օղակը պատմած էր ան, իր մանկութեան առաջին յուշերուն, պատանութեան, երիտասարդութեան ապրումներուն յատկացուցած էջերով. էջեր որոնք չատ չատերու հասարակաց անցեալ մը կը հետադծէին. Եփրատին գոհ մայրեր, քոյրեր, կացինահար ամուսին, հայր, եղբայր: «Յառաջ»ի 1991 Յունուարի 19/20 — 22-ի թիւերուն մէջ Ս. Պօղոսեանի կենսագրական պատառիկները այդ հասարակացէն աւելի տպաւորեցին իրենց անմիջական ոճով որմէ անպակաս էր սրամտութեան չունչը:

Սակայն, այսօր, երբ անոր մահուան քառասունքին անդրադարձէն մասամբ թօթափած է դժնէ մահուան մը պատճառած սարսուռը, կը յամենայ ճակատագրին առեղը: Անբացատրելի, անընդունելի, բայց եւ անժխտելի ներկայութիւն:

Նոյն յուշերուն մէջ ան ունէր հետեւեալ փշաքաղող նշումը 1895-ի Ամպրկայի պատահարներէն. «մեր գիւղէն երեք հոգի միայն կրցեր էին փախչիլ, որոնցմէ մէկը էննէիս եղբայրը Սարգիսն էր. իմ անուանս տէրը որ դանակի 14 հարուած ստանալէ ետք սողալով - սողալով, վիրաւոր, կը յաջողէր հողէ պատին մէջ փորուած որջի մը մէջ ապաստանիլ»: Իր էննէն՝ մեծ մայրը գաղտնի գիւղ փոխադրած էր եղբայրը ու բուժած:

Կարդացած ըլլալէ ետք այս տողերը ու կարդալով այսօր, անոր մարդասպաններուն տուած դաչոյնի հարուածները, մարդ կը տարուի խորհելու թէ անունին փոխանցումով արդեօք ճիշդ չէ՞ որ ճակատագրի մասնիկ մըն ալ կը փոխանցուի ենթակային: Կամ արդեօք ո՛վ է մեր ճակատագրին իսկական հեղինակը. Աստուա՞ծ թէ մարդը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊՈԼՍՈՅ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 21-ին Գումգափուի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ Պոլսոյ նորընտիր պատրիարքին Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի գահակալութիւնը: Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուած էր, տեղացի թէ արտասահմանէն ժամանած հիւրերով, եկեղեցական եւ աշխարհական: Ասոնց կարգին յիշենք՝ Յունաց Տիեզերական պատրիարք՝ Բարթողիմէոս Արք., Հայ կաթողիկէ վիճակաւոր՝ Յովհ. Արք. Չոլաքեան, Էջմիածնէն՝ Ներսէս Արք. Պօզապալեան, Գուգարաց թեմի առաջնորդ՝ Սեպուհ Եպիսկ. Չուլճեան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութենէն՝ Եփրեմ Արք. Թապաքեան, Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ թեմի առաջնորդ՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեան, Երուսաղէմէն՝ Վահան Արք. Թօփալեան, Իրաքի առաջնորդ Աւագ Արք. Ասատուրեան, Նիւէն Նարեկ Եպիսկ. Շաքարեան, եւայլն, եւայլն: Աւետարանի եւ աղօթքներու ընթերցումէն ետք, ընտրեալ պատրիարքը ծունկի եկած կատարած է իր ուխտը, նախ գրաբար հայերէնով, ապա կարճ ձեւի մէջ՝ թրքերէն: Ապա, խոր լռութեան մէջ, խօսք առած է Շահան Արք., որու ընթացքին յանձնած է Աստն, ըսելով՝ «Առէ՛ք եւ լաւ արժեւորեցէք այս աստն»:

Առաջին խօսք առնողը եղած է յանուն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Եփրեմ Արք., որ իր խօսքին աւարտին պանակէ մը նուիրած է պատրիարքին: Երուսաղէմի պատրիարքին կողմէ Սեւան Եպիսկոպոս Ղարիպեան շնորհաւորութեան նամակը կարդալէ ետք, նուիրած է սկիհ մը: Յաջորդաբար խօսք առնելով շնորհաւորած են Յունաց պատրիարքը, սարքի, զպտի եւ լատին եկեղեցիներու ներկայացուցիչները: Շնորհաւորական գիրեր ալ կարդացուած են փոխ - վարչապետէն, նախարարներէ, կուսակցապետերէ ու աւարտին հասած է նորընտիր պատրիարքին գոհաբանական խօսքով:

⁂

Ասայի տուչութեան ու գահակալութեան արարողութեան ընթացքին, յանուն Մայր Աթոռ Էջմիածնի, Ներսէս Արք. Պօզապալեան կարդացած է Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին կոնդակը:

⁂

Գահակալութեան արարողութեան աւարտին միայն օտար հրաւիրեալներու ի պատիւ չքեղ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է Պատրիարքարանին մէջ:

⁂

Այս արարողութիւնները իրենց լրումին հասած են յաջորդ օրը, Կիրակի, Նոյեմբեր 22-ին, երբ պատրիարքը իր անդրանիկ պատարագը մատուցանած է Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

⁂

Տուչութեան ու գահակալութեան երկօրեայ հանդիսութիւնները իրենց եզրափակումը գտած են Նոյեմբեր 22-ի իրիկունը Չըրաղան պանդոկին մէջ սարքըւած հաւաքոյթով մը: Առաջին խօսք առնողը եղած է Միհրան Ուլիկեան, իրեն յաջորդած է յանուն վեղարաւորներու Մարաշլեան Վրդ., քահանայից դասուն կողմէ խօսած է Գրիգոր Քհնյ. Տամատեան, ապա ելոյթ ունեցած են Եփրեմ Արք. Յովհաննէս Արքեպիսկ. Չոլաքեան, Տիրայր Արք. Մարտիկեան, Պապին ներկայացուցիչը՝ Փիէր Տիփիէ, Ասորիներու ներկայացուցիչը Դաւիթ Արք., Սեւան Արք., հուսկ՝ Ներսէս Արք.:

Ընդունելութիւնը աւարտած է պատրիարքին Հուսկ Բանքով:

ՊԱԼՔԱՆՆԵՐԷՆ ԿՈՎԿԱՍ ԿԱՄՈՒՐՋԻ ՓՈՐՁ ՄԸ

Պալքանեան շրջանէն Կովկաս երկխօսութեան կամուրջ մը հաստատելու որպէս առաջին փորձ, գրական մարդի անուններու հանդիպում մը ծրագրուած էր Փարիզի 9-րդ քաղաքապետարանի սրահներուն մէջ, Նոյեմբեր 20 - 21-ին, նախաձեռնութեամբ Հայկական Սփիւռքի հետազօտութեան Փարիզի կեդրոնին: Ուրախ երեկոյ քաղաքապետ Կ. Գասմէրէթ բարի գալուստի խօսքերով ողջունեց ներկայ գրողներու խումբը որ կը բաղկանար նշուած շրջաններու երկիրները ներկայացնող դէմքերէ: Այդ առիթով Հայաստանէն հրաւիրուած էր Հրանտ Մաթեւոսեան: Ալպանացի, մակեդոնացի, ռումէն, քիւրտ, թուրք, վրացի, խրուաթ գրողներէ ֆրանսերէնի թարգմանուած, կամ բնագրին լեզուով հատորներ ցուցադրըւած էին անջատ սեղաններու վրայ, որոնցմէ կարելի էր նաեւ գնել: Այդ սեղաններէն երկուքը յատկացուած էին Թուրքիոյ. մէկուն վրայ տեղ գրաւած էին թուրք հեղինակներէ ֆրանսերէնի թարգմանուած գիրքեր, իսկ միւսին՝ հայ գրականութենէն թրքերէնի թարգմանուած եւ հայկական հարցին մասին թրքերէն գրուած կամ թարգմանուած հատորներ, ինչպէս՝ «Արաս» հրատարակչականէն Մնձուրիի, Մ. Մարկոսեանի, Ռ. Մաչոյեանի, Գ. Ճէյհանի գործերը, ապա «Մուսա լերան 40 օրերը», Վ. Տատրեանի «Ցեղասպանութիւն»ը, Թ. Աքչամի հատորները եւայլն:

Քաղաքապետը նախ ողջունեց ներկայ քաղաքական անձնաւորութիւնները որոնց մաս կը կազմէին Մակեդոնիոյ Փարիզի դեսպանը, Հայաստանի հիւպատոսը, Թուրքիոյ դեսպանատան մշակոյթի կցորդը: Ապա ներկայ գրողներէն յատկապէս անդրադարձաւ ալպանացի ծանօթ գրող Ի. Քատարէի ներկայութեան ու իր խօսքը կեդրոնացուց Ղարաբաղի պատերազմին, Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին կողմէ ցեղասպանութեան ճանաչումին վրայ, հաւաստելով որ պիտի չուշանայ Ծերակոյտին քուէարկութեան քայլն ալ: Դրուատանքով արտայայտուեցաւ Ֆրանսահայ գաղութին մասին որ շնորհիւ մշակութային իր կռուաններուն յաջողած էր պահել ինքնութիւնը, ըլլալով հանդերձ կատարեալ Ֆրանսացի: Ան խօսքը աւարտեց «Կեցցէ՛ Ֆրանսան, կեցցէ՛ Հայաստանը» գոչելով, առանց անուանապէս նշելու այլ գրողներ:

Պատասխան խօսքով հանդէս եկաւ նախաձեռնարկ հաստատութեան տնօրէն Ժ. Գ. Քէպապճեան, չեշտելով ժողովուրդներու միջեւ երկխօսութեան, կամուրջներ հաստատելու կարեւորութիւնը:

Յաջորդ օրն ալ կլոր սեղան մը կազմակերպուած էր տասնեակ մը գրողներու մասնակցութեամբ ուր անոնք ընդհանուր առմամբ արտայայտուեցան իրենց երկիրներուն կացութեան մասին. եղան առաջարկներ՝ հասարակաց պարբերականի մը հրատարակելու, փոքրամասնութիւններու ուխտ մը ստորագրելու, եւայլն:

Շուրջ հարիւր հիւրեր ներկայ եղան քաղաքապետին ընդունելութեան: Գրեթէ նոյնքան էր յաջորդ օրուան կլոր սեղանին հետեւողներուն թիւն ալ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

- «Բարի»ն կ,, հասկնամ, «հակա՞ն» ինչ է...

Թարգմանում են անգլերէն:

Հաւանութիւն տուող շարժումով վերուվարում է գլուխն ու ասում.

- Կ՚ընդունիմ...

Դարձեալ մենք ծիծաղում ենք, ինքը՝ ոչ: Բայց չեմ կարողանում հասկանալ, թէ պեխերի տակ ի՞նչ է, մանկական հըպարտութի՞ւն, ժպի՞տ, թէ հումոր:

Մի պահ երերում է զոյգ ոտքերի վրայ ու հարցնում.

- Հոս պառը ո՞ւր է...

Ցոյց են տալիս:

- Երթանք, բոլորս երթանք:

Անցնելով «Հիլթոն»ի նախասրահում հաւաքուած հոծ, չքեղ ու տօնական բազմութեան միջով, շրջւում է դէպի Գրիգոր Ադամեանը.

- Ծօ, այս բոլորը Հա՞յ են...

- Այո, Ուիլիըմ, բոլորն ալ Հայ են:

- Ազուոր է, ազուոր, չատ պատուական: 1935-ին, երբ առաջին անգամ Երեւան գացի, չատ զարմացայ, որ բոլորը Հայ են ու բոլորն ալ փողոցին մէջ հայերէն կը խօսին...

Պառում ամէն մէկիս դիմում է առանձին-առանձին.

- Դուն ի՞նչ կ՚ուզես...

- Ուիսքի:

- Դո՞ւն...

- Օրանժ:

- Ինչո՞ւ օրանժ...

- Կ՚ըսեն թէ օրանժը ճաշէն առաջ ախորժակ կը բանայ:

- Է, ուիսքին ալ կը բանայ եւ, կարծեմ թէ, աւելի աղէկ կը բանայ:

Դիմում է ինձ:

- Դո՞ւն ինչ կ՚ուզես...

- Ես էլ օրանժ:

- Այս մէկը չեմ հասկնար, բանաստեղծ եւ օրա՞նժ:

Ու դժգոհ տարուբերում է գլուխը:

Յանկարծ ինչ-որ բան յիշելով, չուռ է գալիս իմ կողմը.

- Ըսէք Դաւթեան է ձեր ազգանունը... Ուրեմն այդ դո՞ւք էիք, որ վերջերս նամակ մը եւ հայկական մինիաթիւրի գիրքը ղրկած էիք ինծի...

- Այո, ես էի, բայց վերջերս չեմ ուղարկել, մօտ վեց ամիս առաջ:

- Է, ինծի վեց օր առաջ տուին:

- Անշուշտ, սրբազանը, նրա միջոցով էի ուղարկել:

- Այո, սրբազանը... Բայց ուշացումին համար սրբազանը մեղք չունի: Վեց ամսուայ ընթացքին սրբազանը կրնա՞ր ինծի գտնել: Շատ բան կրնան մեր սրբազանները ընել, այդ մէկը՝ ոչ: Օր մը, ինչ-որ բան մտաբերելով, չարունակում է Սարոյեանը, բարեկամներէս մէկուն հետ թուղթ կը խաղամ: Գործս յաջող կ՚երթար: Մօտ հինգ հարիւր տոլար արդէն չահած էի, երբ մեր սրբազաններէն մէկը եկաւ, թէ հիմա ալ ես պիտի Ուիլիըմին հետ խաղամ: Է, խաղա, ըսի: Խաղցինք: Այդ հինգ հարիւր տոլարը տարաւ ու երբ սկսաւ իմ դրամներս ալ տանիլ, ըսի՝ սրբազան ալ չեմ խաղար: Հարցուց՝ ինչո՞ւ... ըսի՝ ծօ, մէկ անգամէն երկու հոգիի հետ ինչպէ՞ս խաղամ: Սրբազանը երեւիս կը նայի՝ եղբայր, երկու հոգին ո՞վ է... Ինչպէ՞ս թէ ով է՝ աստուած եւ դուն: Աստծոյ հետ ես կրնա՞մ թուղթ խաղալ:

Մէկ ուրիշը նման պատմութիւն անելուց յետոյ եթէ անգամ բարձրաձայն չըծիծաղէր, ապա առնուազն մի թեթեւ կը ժպտար: Սարոյեանը բացարձակապէս անտարբեր է, ասես ոչ ինքն է պատմութեան հերոսը, ոչ ինքն է պատմողը, եւ ոչ էլ պատմածն է արժանի մի թեթեւ ժըպիտի:

Արուեստագէտի խառնուածք է երեւի. պատմել, նկարագրել, առանց սեփական վերաբերմունքը մատնելու:

- Շատ շնորհակալ եմ թէ նամակին համար եւ թէ մինիաթիւրի գիրքին, - չարունակեց Սարոյեանը, - եթէ տղաս՝ Արամը այդ գիրքը տեսնէ, դարձեալ պիտի ըսէ. «Հայաստան առանց նկարչութի՞ւն կայ»: Կայ, պիտի ըսեմ, կայ եւ ոչ միայն հիմա, հազար տարի առաջ կար:

Ես արդէն մանրամասն չեմ յիշում, թէ ինչ էի գրել Սարոյեանին ուղղած իմ նամակում: Յիշում էի միայն, որ շընորհաւորել էի իր ծննդեան 60-ամեակը, պատմել, թէ Հայաստանում ինչպէս է նշուել դա: Ապա յայտնելով Յովհաննէս Թումանեանի ծննդեան 100-ամեայ յոբելեանի յառաջիկայ տօնակատարութեան մասին, յուշել, որ լաւ կ,, լինի, եթէ ինքն անգլերէն թարգմանի Թումանեանի պատմուածքներից որեւէ մէկը:

(Շար. 3)

(Suite de la Première Page)

valeur essentielle de la République française. Je me dois de dénoncer tout ce qui risquerait de remettre en question cette valeur fondamentale. Je trouve d'ailleurs que quelles que soient les justifications trouvées à la loi Gayssot, celle-ci a ses dangers. Je vous le dis, même si de par mes origines juives, je suis bien entendu particulièrement sensible à cette question.

— Deux interprétations peuvent être avancées pour expliquer votre approche du génocide arménien : le caractère pro-turc de votre démarche ou la volonté de conserver le monopole au génocide juif.

— Les deux interprétations sont fausses : je pense que le génocide juif a ses spécificités, mais ce n'est pas pour cela que je serai de ceux qui veulent lui réserver un monopole. Ce n'est d'ailleurs pas un sujet sur lequel j'ai profondément réfléchi.

— Troisième variante : depuis 83 ans, ce travail de mémoire se heurte à la à la politique arbitraire de l'Occident. L'histoire doit-elle s'incliner devant les impératifs politiques ou les rapports de force, en clair le poids de la Turquie ?

— Je pense tout le contaire. Je constate qu'il y a une chose que vous refusez d'envisager en ce qui me concerne et qui est pourtant le fonds de l'affaire : l'autonomie de l'historien. J'ai agi en tant qu'historien autonome qui juge en fonction de ses connaissances, de son esprit critique, donc qui peut se tromper. Mais pourquoi aller chercher des motivations politiques et idéologiques, qui sont aux antipodes de ma conception de l'historien ? Je suis un chercheur qui travaille dans son coin —et pas un agent de la politique internationale—, qui n'est pas très attiré par les grands débats idéologiques. Je suis un historien empirique, pragmatique. Dans un pays comme la France, nous avons la chance de pouvoir l'être, sans nous soucier des impératifs politiques et idéologiques. C'est dans cette voie-là que je travaille.

— Si comme on peut le prévoir le Collège de France vous élit le 29 novembre à ce poste représentatif et impliquant de nouvelles responsabilités, cette nomination vous incitera-t-elle à une nouvelle ouverture sur la question ?

— Le Collège de France n'est pas tout à fait l'image que vous en donnez, à savoir une institution regroupant des professeurs qui feraient tomber de leur bouche la vérité officielle de la République française. Cette institution est prestigieuse par les hommes et les femmes qui y sont, mais depuis sa création, elle est un peu anticonformiste, à part.

— Maintenant, à quelques jours de l'élection du 29 novembre, le problème porte sur le sens de votre élection. Faut-il élire quelqu'un qui met en doute une évidence historique ?

— Ce poste n'a pas le caractère officiel que vous imaginez, car le Collège est avant tout une institution de recherche et de liberté. Il est vrai néanmoins que de par son prestige, il donne à ceux qui ont l'honneur d'y être des responsabilités particulières : leur comportement et leur position doivent être soupesés avec une attention particulière. Je ne dis pas que je garderai toujours la même opinion en me bouchant les yeux et les oreilles à tout ce que je pourrais découvrir : ce serait contraire au comportement normal d'un historien. Aujourd'hui, j'écrirais la même chose qu'en 1995, mais pas de la même façon. Je trouve en relisant mon article de 1995 qu'il y avait un tour légèrement polémique qui a choqué, et c'était inutile. Pourquoi ai-je pris ce ton ? Parce que cela tenait au climat général de cette période, au fait qu'il s'agissait d'un dossier contradictoire d'où la polémique ne pouvait être bannie a priori; mais il est sûr qu'instruit par l'expérience, si j'avais à reparler un jour de cette question, je ne le ferais pas sur le même ton et ferais preuve de plus de réflexion là-dessus.

— Quels seront les objectifs essentiels de cette chaire d'Histoire turque et ottomane ?

— Le programme que j'ai proposé traite l'histoire de l'Etat ottoman du XVème au XVIIème siècles. Il s'agit de mettre à profit les richesses des archives ottomanes, pour voir comment cet Etat fonctionnait en tant qu'Etat. C'est un cas tout à fait exceptionnel dans le cadre de ces grands empires pluriethniques et pluriconfessionnels, sous domination musulmane.

Je souligne ici que je n'ai jamais appelé l'Empire ottoman «Empire turc», que je n'ai jamais prétendu que seuls les Turcs devaient y être pris en considération. Au contraire, j'ai travaillé un peu sur les Arméniens; pas beaucoup, certes, mais notamment à propos de mes études sur le peuplement de la Crimée et sur le commerce du nord de la Mer Noire au XVIème siècle. Et surtout, parmi les communautés non-musulmanes de l'Empire ottoman auxquelles j'ai consacré des études, je mentionnerai les Juifs, et en particulier les Juifs d'origine sépharade. ■

Propos recueillis
par Arminé Azizian

«HARATCH». — Ce très long, voire trop long entretien apporte-t-il quelque élément nouveau ? Non. Mérite-t-il quelque commentaire ? Sûrement pas, car le tout se résume dans cette seule phrase : «Aujourd'hui, j'écrirais la même chose qu'en 1995, mais pas de la même façon». Tout est dit.

ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ

Գոհունակութեամբ կը ծանուցանենք մեր ժողովուրդին, թէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարիս ներքնամասին ամբողջական վերանորոգութեան եւ բարեզարդման աշխատանքներն կ'աւարտին ընթացիկ ամսուան վախճանին:

Առ այդ,

Մայր Տաճարիս ԴՌՆԲԱՑԷՔ-ն ու ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ-ը, Գոհաբանական Աղօթքներով տեղի պիտի ունենան ըստ հետեւեալ ժամանակացոյցի.—

ՇԱԲԱԹ օր, Դեկտեմբեր 5, երեկոյեան ժամը ճիշդ 4-ին, Դռնբացէքի արարողութիւն եւ կիրակամուտի Նաւակատեաց ժամերգութիւն:

ԿԻՐԱԿԻ օր, Դեկտեմբեր 6-ին, ժամը ճիշդ 10·30-ին, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Հայոց Առաջնորդ Փարիզի

Ի ժամու պատարագին՝ Գոհաբանական Աղօթք եւ Արեւշատութեան Մաղթանք պիտի ըլլան Մայր Տաճարիս բոլոր բարերարներուն եւ բարեպաշտ նուիրատուներուն համար:

Նաեւ, հոգեհանգիստ կը կատարուի՝ Մայր Տաճարիս եկեղեցաշէն բարերար՝ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆՑԻ եւ Մայր Տաճարիս հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն համար:

Առ ի երախտագիտութիւն մատաղ կ'օրհնուի:

Կը հրաւիրենք մեր ժողովուրդը՝ յիշեալ երկու օրերուն բազմութեամբ փութալ մասնակցիլ երախտագիտութեան եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններուն, «խնդութեամբ ողջունելով» առաւել պայծառացեալ մեր Հոգեւոր Տունը՝ հայցելով Աստուծոյ օրհնութիւնն:

ԴԻՒԱՆ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ - ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Սօնա Կիւմիւշկերտանեան իր ամուսնոյն եւ տղուն՝ Վահէ եւ Նուպար Կիւմիւշկերտանեանի մահուան 20-րդ տարելիցներուն առթիւ 250 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ըստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Հինգշաբթի, Դեկտ. 3, ժամը 20·30-ին Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ, բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Derniers concerts des Petits Virtuoses

- **MARDI 1er DECEMBRE à 20h30**
 Salle ROSSINI - Mairie du 9e arrdt
 6, rue Drouot, 75009 PARIS
 Soirée présentée par
 Jacky NERCESSIAN.
- **VENDREDI 4 DECEMBRE à 20 h 30**
 Salle des Fêtes —
 18, avenue de la Ceinture —
 ENGHIEN-LES-BAINS.

ESPOIR POUR L'ARMENIE
en collaboration avec
la Ville d'Issy-les-Moulineaux et Dante
présente
Le Lundi 7 DECEMBRE à 20 h 30
CONCERT
au bénéfice de la reconstruction de l'Ecole de Spitak
A L'OCCASION DE LA COMMEMORATION DU SEISME DU 7 DECEMBRE 1988
- *Sonate op 1 pour violon et piano* de Karen KHATCHATURIAN
- *Sonate pour violon et piano* de Arno BABADJANIAN
- *Pièces pour violon et piano extraites du ballet «Gayaneh»* de Aram KHATCHATRIAN

PATRICIA REIBAUD, Violon — IGOR KRAEVSKY, Piano
Concert présidé par
ANDRE SANTINI
Député—Maire d'Issy—les—Moulineaux
et présenté par
FLORENCE SCHAAL
Journaliste à TF1
Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
11, rue Danton
Prix unique : 100 F
Renseignements : 01. 47. 36. 02. 50

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES
Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F
Renseignements & inscriptions :
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.
SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Arménie 88-98

SOUS LE PATRONAGE DE **M. Bernard KOUCHNER,**
Secrétaire d'Etat à la Santé
et de **M. Christian TER-STEPANIAN,**
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France

GRANDE SOIREE DE COMMEMORATION DU TREMBLEMENT DE TERRE du 7 Décembre 1988

le Mardi 8 Décembre à 20 heures 30 à la Salle Gaveau
45, rue la Boétie — 75008 PARIS

organisée par :
- *Association «Arménie Village»*
- *Aznavour pour l'Arménie*
- *Croix Bleue des Arméniens de France*
- *Espoir pour l'Arménie*
- *Fonds Arménien de France*
- *Union Générale Arménienne de Bienfaisance*
- *Union Médicale Arménienne de France*

Partie artistique : Madame *Araxie DAVTIAN, Mezzo soprano*
Monsieur *Barsegh TOUMANIAN, Basse*
Madame *Zarouhi TOPTCHIAN, Pianiste*

PROJECTION DE FILMS
Interview exclusive de Charles AZNAVOUR
Témoignage du Lieutenant Bernard JANNIN

Interventions de :
- M. le Révérend Père Jean-René ARMOGATHE
- M. Patrick DEVEDJIAN, Député
- M. Christian TER-STEPANIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France
- M. Bernard KOUCHNER, Secrétaire d'Etat à la Santé

et en présence de nombreuses personnalités
Réservez vite vos places, en téléphonant au : 01. 42. 88. 57. 53.

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935